

BRABANT

AD MAIO-REM
DEI GLO-RIAM
IHS
AF-BEELDINGHE
VAN
D'EERSTE EEUWE
DER SOCIETEYT
IESV
VOOR OOGHEN GHESTELT
DOOR
DE DUYTS-NEDERLANTSCHE
PROVINCIE
DER SELVER
SOCIETEYT.
T'ANTWERPEN,
INDE PLANTIJNSCHE
DRUCKERIJE
M. DC. XL.

DEN VADER
VANDE TOEKOMENDE EEVWE,
IESV CHRISTO,
VOOR WIENS GODTHEYDT SWICHTEN
ALLE EEVWEN,
AEN WIENS MENSCHEYDT DIENEN
ALLE TIIDEN,
ONDER WIENS EEVWIGHEYT LOOPEN
ALLE IAEREN,
HEM
GODT ALLEEN,
TOT WIENS EERE STRECKT ONS IVBILEE,
DERT HAER OP DE VERDIENSTEN
VAN SIINEN H. NAEM
VERTOONEN
DE MINSTE SOCIETEYT IESV;
EN MET HAERDER KINDEREN
IIVER ENDE LIEFDE
SWEET ENDE BLOEDT
LEVEN ENDE DOODT
IN ALLE OODTMOEDIGHEYDT
DESE EERSTE EEVWE
VAN HAERE INSTELLINGHE
OPDRAEGHEN.

Fr. Ambrosius Garcia Goor

AEN DEN LESER.

D EN *loop van 'smenschen leuen, die in vorighe tijden met langhe eeuwen, maer heden-sdaeghs, by de ghehenghenisse Godts, met korte iaeren besneden wordt, schijnt van een ieder te vereyschen, dat hy immers den weynighen tijdt, die hem de natuere beschreuen heeft, met sijne vrome en lofweerdige daeden teghen d'onbekensaeme verghetelijckheyt der naekomelinghen bevrijde. VVat baet het doch aende kinders, dat hunne ouders gheleeft hebben, indiense bouen 'tellendigh leuen, noch goedt, noch eere, noch deughdt, noch onderwijs, oft iet desghelijcks aen hen achter en laeten; waer mede sy niet alleen en moghen eene danckbaere gheheughenisse tot de selue verwecken, maer oock de spore houden, langhs de welcke sy tot den deughdelijcken en verdienstelijcken handel der blijder onsterffelijckheyt voorghegaen zijn? Alle dinghen vechten teghen haer verderf, en daer en is niet een soo kleynen mierken, of het set onder tusschen sijne galle by, om syseluen voor den ondergangh te verhoeden. VVat wonder is't dan, dat de redelijcke menschen (welcker siele onverganghelijck is) verder als hun leuen pooghen, om den stillen vijandt vanden al-verteerenden tijdt, met aenmerckelijcke en vertelbaere feyten t'ontgaen? De glorie is t'alle tijden een besonder verwecksel vande deught gheweest: de welcke waer't datse t'samen met den asem onser lichaemen van dese wereldt verscheydde, wie soude voor een arm iaer oft twee, iae oock min leuens (want ter niet een' ure oft ooghen-blick seker en is) den dieren prijs van soo grooten arbeyt en moeyte, waer mede sy ghekocht wordt, willen betaelen? Nu immers al steru'et al datter in ons sterffelijck is, soo blijft euen-wel den naem leuen die wy verdient hebben, en staet ten toone voor alle moedighe herten, om den seluen in volghende tijden door allerleye bequaeme en betaemelijcke middelen nae te iaeghen. 'tVVelck als nu gheschiedt, niet uyt een' ijdele beroeminghe, oft verwaende eer-sucht, maer uyt rechtsinnighe meyninghe van Godts glorie (die het eenigh wit is, dat wy in alle dinghen moeten betreffen) soo en sie*

ick

ick voorwaer niet, watter berispelijck kan vallen, oft op d'ouders, die soo leuen datse trachten aen hunne kinders een goedt exempel nae te laeten; oft op de kinders, is't datse 'tselue en met loflijcke ghedenckenisse soecken te ververschen, en met volkomenlijcke naevolghinghe altoos pooghen te beleuen. En beveelt d'eeuwighe VVijsheyt Godts (die het eyghen recht-snoer van alle volmaecktheyt is) niet aen alle menschen: Laet v licht alsoo voor de menschen schijnen, datse Matth.
uwe goede wercken moghen sien, en glorificeren uwen Vader 5.16.
die inde hemelen is? *Daer Godts eere voorgaet, daer en is gheen verbodt, of der menschen lof en magh volghen: te meer als d'eene door den anderen dies te wijder verspreydt wordt, hoe de schijnbaere exempelen vande loflijcke wercken door de heele wereldt helder blincken. De sonne en gaet niet op, om de schoonheyt der aerde met duysternisse te bekleeden, maer om de selue met haere straelen voor alle leuende ooghen te stellen. Maghmen de deught niet sien oft prijsen, waer toe heeftse dan haere cierlijckheyt? oft wordt het voor eene verwaentheyt aenghenomen, dat de kinders eerlijck van hunne ouders spreken; waerom worden die dan tot deser exempel, als tot eenen spiegel van allen lof, ende eenen prickel van alle deughdelijckheyt, ghesonden? VVaerom worden aen hen, alsse onaerdigh vallen, deser heerlijcke feyten verwijtelijck voorgheschoten? waerom wordense van den H. Gheest met bescheedelijcke woorden tot soodanighe lof-reden verweckt?* Laet ons de doorluchtighe mannen louen, en onse Eccli.
ouders in hunne geslachten. *Presen sy hen eyghen selue die de boec-* 40.1.
ken schrijuen, dan moghtmen vermoeden datter eenen lust onder schuylde van sijn eyghen kraem op te proncken: maer wie nam het oyt quaelijck van een Catholijck mensch, dat hy wel sprack van sijne Religie, ende de leuens van haere Heylighen, tot verwonderinghe t'samen ende naevolghinghe, afdruckte? VVat Spaignaert, Italiaen, Duyts oft Francois wierdter oyt berispt, om dat hy loflijck van sijnen Coningh oft natie schreef, sonderlingh als hy maer de naeckte waerheyt sonder pofferije voor en hiel, noch eenighe hatelijcke teghen-een-stellinghe maeckte, by de welcke hy sijnen haen wilde Coningh

 maken,

maken, om te schijnen bouen alle andere te kraeyen, en die te verdrucken?

Of wy dit erghens in't beleydt van dit heel stuck, met de minste versmaedelijckheyt van eenighe andere Orden oft Religie, ghedaen hebben, dat stellen wy ten oordeele vanden onpartijdighen Leser: den welcken hier vinden sal d'af-beeldinghe vande eerste eeuwe onser Societeyt, die wy met onsen H. Vader gheerne kennen de laetste en de minste te zijn, onder soo vele oude ende treffelijcke Ordens van S. Augustinus, Benedictus, Bernardus, Norbertus, Dominicus, Franciscus, ende meer andere, die met meerdere vrucht en glorie inde H.Kercke verkeert hebben. 't Is desen gheoorloft ghe weest 't goedt gherucht, dat hen naeghingh, en noch heden-sdaeghs volght, als eenen toet-steen van hun innerlijck wesen, aende wereldt, nu mondelijck inde predikatien, nu schriftelijck inde ghedruckte boecken, voor ooghen te stellen, om daer aen het goudt vanden ijuer en liefde te keuren, met de welcke sy de glorie Godts en des naesten saligheyt, neffens hunne eyghene volmaecktheyt ghetracht hebben te voorderen. Soo en magh het ons dan oock noch tot blaeme noch tot schande ghedijen, dat wy onse moeder de Societeyt, die ons tusschen soo veel drucks en lijdens, soo vele op-vallen ende ouerlasten, soo vele vervolghinghen en martelien, schier als eene nae-vrucht op't eynde der wereldt, aen de H.Kercke ghebaert heeft, met eene lof-rijcke danckbaerheyt opstellen: te min, als wy d'eere ende de glorie van alle haere daden aen Godt den Heere alleen, en niet aen ons seluen, toe en eyghenen.

Daerom siet ghy de Societeyt in't voor-bladt van dit Boeck in printe ghestelt met d'ooghen opwaerts ten hemel gheslaghen, waer sy met een' oprechte meyninghe wederom henen schickt, al datse van daer ontfanghen heeft, als ofse op alles waer mede sy hier ghepresen en verciert wordt, met een' inghekeertheyt en weer-slagh des herten, stommelingh andwoordde, datse allessins voor heeft, Tot meerdere eere ende glorie Godts. *Inde rechte handt houdtse onse Constitutien ende Reghelen; inde slincke op eenen dry-voet het kruys met de bernende wereldt, in de welcke den vierighen ijuer van S.Ignatius,*

Xaue-

Xauerius, ende andere Apostolijcke mannen onser Religie de liefde Godts neffens den Christelijcken standaerdt (diense ouer al planteden) ghesocht hebben t'onsteken. Op de borst voertse 'tghene sy in't herte draeght, den soeten naem IESVS, *voor den welcken sy haer gheenen arbeydt oft laster en ontsiet te draghen. De dry iongh-vrouwen, die haer kroonen, beteeckenen de dry* aureolas, *oft besondere kranskens, met de welcke sy neffens andere Ordens al mede van Godt verciert ende ghe-eert wordt. Die aen de rechte sijde den boeck met de penne gheladen heeft, en den krans met haere schijnende tronie aenbiedt, is de gheleertheyt van haere Doctoren en Predikanten: van de welcke Daniel meldt, datse* sullen blincken als het schijnsel des firmaments, ende als sterren in d'eeuwighe eeuwigheden. *Maer die aende slincke handt den spieghel met den lelie-tack draeght, ende den groenen maeghden-krans om hoogh steeckt, is haere reynigheyt, met de welcke sy pooght in onbevlecktheyt van siele ende lichaem Gode te dienen. De middelste, die den laurier om 'tsweerdt ghewonden heeft, en bouen de kroone noch der verwinders palm-tack aenbrenght, beteeckent haere Martelaers, die verscheydelijck met bloedt-stortinghe den naem huns Salighmakers voor Coninghen en Princen ghedraghen hebben. De twee stichtighe wesens, waer van ghy't een siet als de H.Kercke, met den Pauselijcken mijter ende sleutels, daer en bouen noch den staf met den valck; 'tander met een kruys inde armen, hebbende aende voeten den Cardinaels-hoet ende den Bischoplijcken mijter, beteeckenen de twee besondere beloften diese doet: d'eene aen den Paus, om nae sijne gheliefte t'alle kanten onder gheloouighe en ongheloouighe ghesonden te worden: d'andere, van gheenen staet, oft Gheestelijcke, veel min wereldtlijcke, weerdigheden t'ontfanghen, om alleenlijck in't cruys* CHRISTI *met Paulus te glorieren. 'tSerpent dat in sijnen steert bijt, belooft haer van eeuwe tot eeuwen d'onverganghelijcke duersaemheyt. Den grijsaert, die'r beneden ghevleughelt, met een sichel inde handt, op sijnen sandt looper light, is den vlugghen tijdt, die gheduerigh aenslibbert, ghelijck oock de C op sijn hooft bediet de hondert iaeren, diese in eene groote veranderinghe van tij-*

Dan. 12. 3.

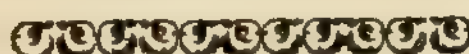
den

ften onveranderlijck ghestaen heeft. Maer den nijdt die sijn herte knaeght, beteeckent de slecht-bedachte af-gunstigheyt van soo groote menighte der vijanden, diese ouer al verwonnen heeft, en noch daeghelijcks onder de voeten brenght. VVat doet dese doch anders, als haeren tandt op ons wel-vaeren breken? 't welck haer doch vroegh oft spaede (want de waerheyt metter tijdt bouen-swemt, ende d'onnooselheyt, nae veel krijtens en terghens, ten langhen laetsten noch al 't velt behoudt) tot een' eeuwighe schande en beschaemtheyt moet strecken. VVant soo veel de Societeyt belanght (om een roemelijck woordt ter eeren van onse eerste Vaders te spreken) en is, Gode lof, doorgaens van soo weecken stoffe niet, datse haer de lasteringhe, met de welcke sy t'alle kanten onghenaedighlijck ghegheesselt wordt, grootelijcks aendraeghe; oft van soo teeren aerdt, datse onder een deel slaghen van quaede tonghen lichtelijck beswijcke. Den Heere diese tot sijne glorie ingheftelt heeft (hope ick) salse bewaeren, soo langh als wy met wel-doen en swijghen (ghelijck het aen wijse Christenen, veel meer aen alle Religieuse persoonen betaemt) ons leedt sullen wederlegghen.

Hier op sullen wy, sonder eenighe vermijdtheyt van op sprake aentreden, ende in ghevolgh van soodaenighen dienst, als ieder patriot aen sijn vader-landt, en elck kindt aen sijn' ouders, en alle Religieusen aen hunne Ordens schuldigh zijn, de penne laeten vloeden, om in't eynde van d'eerste eeuwe onser Societeyt, der seluer opgangh en voortgangh, doen en lijden, lof en eere te voorschijne te brengen: door de welcke wylieden met alle onse nae-komelinghen de verbintenisse van onsen roep in soo veel naerder achtinghe moghen nemen, hoe d'exempelen van onse voor-ouders (welcker sweet en bloedt, datse voor de glorie Godts vergoten hebben, noch voor onse ooghen roockt) met krachtigher stemme tot ons roepen, dat wy doch ten eeuwighen daghe, sonder oyt te mis-aerden, oprechte kinders van onsen Vader den H. Ignatius, ende onse Moeder de minste Societeyt, willen zijn ende blijuen.

AF-BEEL-

AF-BEELDINGHE VAN D'EERSTE EEVWE DER SOCIETEYT IESV.

VOOR-REDEN VANT HONDERTSTE IAER ENDE IVBILEE.

'EN is noch ſonder reden, noch ſonder exempel van de ghene die voor ghegaen zijn, dat de Societeyt IESV met ſulck eene blijdſchap is houdende de feeſte van haer Iubilee oft hondertſte iaer; aengeſien van oude tijden deſe loffelijcke gewoonte, ſoo by de vermaertſte Republicken, als oock in de H. Kercke gheweeſt is. Den oprechten oorſprongh van't hondertſte iaer te vieren, nae het gheuoelen van de Gheleerde, comt van de Romeynen. Deſe ploghten eertijts groote feeſte te houden ouer d'eerſte beginſelen ende geluckighen

Van het vieren van't hōdertſte iaer by de Romeynen.

luckighen voort-gangh van haere wijdt-beroemde ſtadt, ſoo dickwils alſſer wederom hondert iaeren om-gheloopen waeren. Alſdan was heel Roomen vol vreught ende blijdſchap: men dede den Goden ouer-al ſacrificien, om hen te bedancken ouer den voorſpoet dien de Republicke die hondert iaeren ghenoten hadde: alle ſoorten van iaght ende ſchouw-ſpelen waeren daer dry daeghen ende dry nachten langh ſonder ophouden te ſien: welcke ſpelen ſy noemden *Ludos ſæculares,* dat is hondert-iaerige ſpelen. Als dien tijdt aenſtaende was, wierden heel Italien door boden ende uytroepers gheſonden, die de naeſt-ghelegene ſteden met deſe woorden ſouden nooden: *Komt ſiet de ſpelen, die niemant van de nu-leuende menſchen geſien en heeft, die oock niemant noch eens ſien en ſal.* om dat gemeynelijck 'smenſchen leuen tot hondert iaer niet en komt. Alſoo leſen wy, dat nae d'eerſte hondert-iaerighe ſpelen, die de Republicke van Roomen in't beginſel gedaen heeft, den Keyſer Auguſtus, nu meeſter van't Roomſch Rijcke geworden zijnde, de ſelue ſpelen met groote feeſte ende triomphe vernieuwt heeft. Nae Auguſtus heeftſe den Keyſer Claudius ghedaen, met een uytdruckelijck ghebodt, datmen de ſelue ghewoonte in naeuolgende tijden altijdt ſoude onderhouden, in't beginſel van't hondertſte iaer.

Van het vieren van't hondertſte iaer in de heylige Kercke.

Maer deſe hondert-iaerighe ſpelen zijn nae-der-handt (ſoomen houdt) van Conſtantinus den Grooten verboden; om dat ſy vol van afgoderije ende godtlooſe ſuperſtitien waeren. Oock is't gheuoelen van vele Schrijuers, datmen alſdan ſoude ingheſtelt hebben, voortaen te Roomen 'thondertſte iaer van de ghebοorte CHRISTI met ouergroote feeſte te vieren; om alſoo deſe ydele blijdſchap in Godts-dienſtigheyt te veranderen, ende de Romeynen van hunne heydenſche manieren af te brenghen. Nochtans

tans en kanmen niet voor ſeker weten, wanneer deſe ghewoonte onder de Chriſtenen eerſt begonſt is. Den Paus Bonifacius den achtſten van dien naem, is wel den eerſten diemen vindt dat hier van eenighe Bulle oft ſchrift ſoude achterghelaeten hebben in't iaer ons Heeren duyſent dryhondert, ende heeft deſe hondert-iaerighe feeſte, *Iubileum* (dat is het Gulden-iaer) genoemt, treckende deſen naem uyt een' oude inſtellinghe by de Ioden.

Van het Iubilee der Ioden.

Leuit. 25.

Om 'twelck te verſtaen, is te bemercken dat by de Ioden eertijdts het vijftichſte iaer altoos een iaer van vreught ende blijdſchap was: ende wiert hierom 'tiaer van Iubilee ghenoemt. Dit hadde Godt ſelue ingheſtelt, als hy ſijn volck uyt Egypten in't landt van beloften broght, hen belaſtende dat ſy, tot ghedenckeniſſe van de verloſſinghe uyt deſe ſlauernije, ende tot danckbaerheydt van de nieuwe erue, die hy hen hadde doen beſitten, altijdt in't vijftichſte iaer alle de ſlauen van't Ioodſche volck ſouden los laeten, alle ſchulden quijtſchelden; iae d'erue die uyt noodt ende aermoede vercocht was, wederom ſouden laeten voor niet in de handen ende maght van d'eerſte eygenaers komen. Waer ouer heel 'tlandt door eene groote blijdſchap ghemaeckt wierdt, ende met trompetten 'tiaer van Iubilee vercondight.

Nu dan, om de ghelijckeniſſe die'r is tuſſchen 'tquijtſchelden vande ſchuldt in't tijdelijck, ende in't gheeſtelijck, ſoo is't dat Bonifacius ende andere Pauſen van Roomen de feeſte van het hondertſte iaer in de H. Kercke ſeer wel ende bequaemelijck Iubilee ghenoemt hebben. Iae Clemens den ſeſten heeft het hierom op't vijftighſte iaer willen brenghen: Vrbanus den ſeſten heeft het op dry-endertigh iaeren geſtelt, tot gedachteniſſe van de iaeren van't leuen ons Saligh-makers, die alleen d'oorſake is van alle

Christelijcke blijdschap ende Iubilee. Maer door d'instellinghe van Paulus den tweeden, ende Sixtus den vierden, is het ten laetsten op't vijf-en-twintighste iaer gebleuen: op dat het een ieghelijck meer dan eens in sijn leuen soude moghen verdienen, oft immers ten minsten eens. Dit is den oorsprongh van het Iubilee, dat de H. Kercke in Godtsdienstigheyt ende in Aflaten houdt.

Van't vieren van't hondertste iaer by andere Republiken ende gemeynten.

Maer behaluen 'tKerckelijck Iubilee soo hebben de wereltlijcke Republicken, ende andere Christene iae Religieuse ghemeynten, oock met uytwendige teeckenen van blijdschap ende triomphe, de Roomsche ghewoonte nae-ghevolght, ende haer hondertste iaer in eere ghehouden. 'tzy dat gheweest is, om openbaerlijck haere danckbaerheyt tot de Godtlijcke Maiesteyt te betoonen, door wiens segen ende weldaet sy die hondert iaeren soo goeden voorspoet gehadt hadden; 'tzy, om met die al-ghemeyne vreught ende blijdschap eenen nieuwen moedt te scheppen, om eene nieuwe eeuwe te beginnen, de welcke in eere ende deught aen de voorgaende nieten soude moeten wijcken. Welcke redenen ick wel de voornaemste achte, waerom soo wel de Gheestelijcke als wereltlijcke Ouericheyt den om-loop van hondert iaeren met feeste ende blijdschap gheuiert heeft. Te vergheefs sullen wy dit uyt d'oude historien gaen halen ende beuestighen. Hoe langh is't geleden dat de wijdt-vermaerde Vniuersiteyt van Louen haer tweede Iubilee oft twee-hondertste iaer gehouden heeft, gelijck sy in de voorgaende eeuwe haer hondertste iaer gheuiert hadde? En heeft ouer eenighe iaeren 'tCapitel van Gendt niet met groote vreught vereert het duysentste iaer van't saligh verscheyden van den H. Bauo hunnen Patroon? ghelijck oock twee iaeren daer nae gehouden is 'tduysentste iaer van de martelie van den onuerwinnelijcken Bischop ende Marte-

Martelaer Leuinus,ſoo in de ſelue kercke van den H.Bauo, als naementlijck in onſe kercke van de Societeyt Iesv, de welcke ter eeren van den ſeluen Martelaer door mildtheyt van de ſelue ſtadt opgebouwt is,ende met rijckelijcke ghiften vereert. Ende noch onlanghs 'tiaer vier-en-dertigh, ('twelck het vijf-hondertſte was van d'aflijuigheyt van den H. Patriarch Norbertus) is van ſijne kinderen ende naekomelingen met groote blijdſchap geviert,tot een' eeuwighe ghedenckeniſſe ende exempel van de naekomende tijden. Voorts en is niet te twijfelen, of oock d'andere Religien ende heylige Ordens en hebben ſomtijts met eenighe feeſte hun hondertſte iaer vereert, al is't dat ons dat niet ſchriftelijck achterghelaeten en is.

Nu ghelijck het veel is voor Republicken ende groote gemeynten, hondert iaer geluckighlijck gheſtaen te hebben; ſoo wordt oock in't menſchen leuen ('twelck ſoo kort ende ſoo menighvuldighen perijckelen onderworpen is) met reden voor groot gheacht, vijftigh iaeren in eenighen ſtaet ('tzy geeſtelijck oft wereltlijck) gheluckighlijck ouergebraght, oft eenigh ampt ſoo langh bedient te hebben. Hier van is't dat (naementlijck hier te lande) alle Prieſters, Religieuſen, gehouwde ende andere perſoonen, dit hun Iubilee met groote feeſte ende blijdſchap houden: welcke gewoonte, nae het ſchrijuen van den gheleerden Rutilius Benzonius Biſchop van Loretten, oock vande Neerlanders haeren oorſpongh heeft.

Van het Iubilee van vijftigh iaer in Nederlandt.

Nae welcke exempelen ende redenen, is het te verwonderen datter ſommighe ſoo ſchamperlijck ſpreken,om dat die van de Societeyt Iesv wat vreughts ende blijdſchaps maken ouer hun hondertſte iaer. En dunckt v niet, dat wy hier toe wel reden hebben, als wy nu ſien dat ſoo kleynen ſpruytjen, 'twelck ſich in ſijne beginſelen ſoo ſlechtelijck liet

Redenen vvaerom de Societeyt Iesv haer Iubilee hout

liet aenſien (niet teghenſtaende ſoo vele opſprake ende laſteringhe, ſoo grooten haet ende vervolginghe) op den tijdt alleen van hondert ende niet meer iaeren, ſoo wonderlijck tot eenen ſoo grooten boom volwaſſen is, die ſijne tacken uytſpreydt vanden Ooſten tot den Weſten, vanden Noorden tot den Zuyden? als wy nu ſien, datter gheene ſoo wreede natie onder de ſonne en is, gheen ſoo verre-gheleghen landt onder onſe voeten, daer ſy in haere eerſte eeuwe niet en is beſigh gheweeſt met alderhande Apoſtolijcke wercken, in't leeren der Heydenen, in't bekeeren der ketteren, in't verſtercken der Catholijcken. En hebben wy dan gheene reden om vreught ende blijdſchap te toonen? Daer en bouen als wy nu ſien die wondere wercken, die onſe Voor-vaders ghedaen hebben, oft (om beter te ſegghen) die Godt ſelue hem door hunne handen ende aerbeydt ghewcerdight heeft te doen; als wy ſien, wat ſeghen ende benedictie hy aen deſe minſte Societeyt ghegeuen heeft nu den tijdt van hondert iaeren langh, beſchermende de ſelue als ſijn eyghen volck ende ſijne ſoldaeten voerende ſijne waepenen ende ſijnen naem; hebben wy gheene reden om de Godtlijcke Maieſteyt hooghlijck te bedancken, ende met openbaere feeſte heel de wereldt te nooden, om ons in deſe danckſegginghe behulpſaem ende hantdadigh te zijn?

Ten laetſten, hoe kan doch beriſpelijck zijn, dat wy de cloecke daeden onſer voor-ouders, gheduerende d'eerſte eeuwe beweſen, ons voor ooghen ſtellen, om ten eeuwighen daghe van die vrome deught noyt af te wijcken, daer ſy ons in zijn voorgegaen? hoe kan dit, ſeggh' ick, beriſpelijck zijn, dat wy met iolijd en blijdſchap ons ſeluen verwecken, om een' andere eeuwe te beghinnen, nae't voorbeelt ende exempel van ſoo heylighe ende weerdighe mannen?

Maer

Maer behaluen al datter ghesеyt is, heeft de Societeyt noch eene besondere reden om haer hondertste iaer te vereeren, als de Lutheranen onlanghs soo verwaent zijn gheweest, dat sy 'thondertste iaer van hunne godtloose secte in eenighe steden van Duytslandt ende Saxen, met groote blijdschap ende triomphe hebben derren vieren. Wie isser doch, die niet en weet dat, door de Godtlijcke voorsichtigheyt, de Societeyt IESV naementlijck teghen dese ketterije opghestaen is? Indien dan den voort-gangh van die valsche leeringhe in hondert iaeren, oorsake is gheweest van hunne triomphe ende iubilee; en sal de Societeyt IESV (die in hondert iaeren heel de werelt door verspreyt, wel anders gegroeyt ende voorts-gegaen is, ende door haer toedoen de Catholijcke Religie in soo vele landen nieuw geplant, in d'andere beuestight ende bewaert heeft) niet met meerdere ende betere reden eene danckbaere blijdschap betoonen?

Oock om dat de Lutheranen hun iubilee ghedaen hebben.

Want welcken is doch dien wonderen voortgangh, daer hen de Lutheranen soo hoogh af beroemen? De ketterije van Luther is alleen maer door een deel van Europa verspreyt gheweest: de Societeyt IESV heel Europa door. De ketterije van Luther en heeft noyt volkomenlijck ouer 'tgheberghte van Italien ende Spaignen konnen gheraecken, noyt vasten voet in die landen ghekreghen: de Societeyt, terstont in haere beghinselen, is heel Italien, heel Spaignen ende Portugael door gheweest. De ketterije meynde de Noordsche landen heel te vermeesteren: maer hier heeft de Societeyt haer ouer-al seer kloeckelijck tegen-ghestelt, de Catholijcken in't ghelooue beuestight, de wanckelbaere van den val wederhouden, menighe die geuallen waeren wederom opgheholpen, den ketters met schrijuen ende predicken eene vreese aengheiaeght, met boecken

Dē voortgangh van de Lutheranen en is by de Societeyt niet te vergheliicken.

boecken ende leſſen hunne valſche leeringhe beſtreden:ende dat met ſulcken haeren aen-was ende voortgangh in verſcheyden gheweſten, dat den godtlooſen Melanchthon in ſijn' uyterſte, berſtende van ſpijt ouer ſoodanighe vermeerderinghe, met een ſwaer verſuchten beklaeght heeft, dat heel de werelt binnen corten tijdt vol Ieſuiten ſoude weſen: als oock ghebeurt is.

Voeght hier nu eens by, dat de ketterije, die een deel van Duytſlandt, Vranckrijck, Engelandt, Neder-landt als eene peſte beſmet heeft, enckelijck de leeringhe van Luther niet en was: maer dagelijcks een nieu monſter, heel anders, iae dickwils heel contrarie aen Luthers leeringhe. Waerom beroemen hen dan de Lutheranen ouer dẽ voortgangh van andere ketterijen, ouer het broedſel van andere ſerpenten?

Lutheri voort-gangh en is gheen mirakel, maer den voort-gangh van Ignatius en van de Societeyt

Ende noch hebben ſy wel derren uytgeuen, als voor een mirakel, datter op ſoo korten tijdt ſoo grooten toeloop tot Luther gheweeſt is. Maer Thomas Morus, in ſijn leuen Cancellier van Engelandt, ende doorluchtigh Martelaer aldaer, heeft op deſe beroeminghe ſeer wel gheandwoordt, dat het een 'tſelue mirakel was, dat de ſwaere ſteenen recht nederwaerts nae d'aerde vallen, en dat de menſchen ſoo driftigh nae een wulpſch ende wellustigh leuen loopen. Op de ſelue maniere heeft eertijts den Philoſooph Socrates aen die lichte vrouwe Calliſte gheandwoordt, die de bederffeniſſe van de iongheyt van Athenen was. Want ſoo deſe haeren roem droegh ouer de menighte van haere aen-hangers, daer Socrates ſoo luttel diſcipels ende naevolghers hadde, heeft den Philoſooph gheandwoordt: Ick klimme om hooghe, ende ghy daelt nederwaerts: gheuende hier mede te kennen, dat ſijne leeringhe de menſchen teghen de natuere nae de deught opſtierde, 'twelck moeyelijck weſende (ghelijck het opklimmen

klimmen van eenen bergh) ſoo en luſtede het een ieghe-lijck niet die nae te volghen: maer dat Calliſte de dwaeſe iongheyt tot alle wulpsheyt ende ongheregeltheyt leydde: waer toe de menſchen, uyt kracht van de bedoruen natuere ghenoegh ghedreuen, niet ſeer vermaent, noch gheſtouwt en moeten worden. En is't mirakel van Luther oock niet ſulcks gheweeſt? Maer dat Ignatius de menſchen van de ſonden, van de ghenoeghten des vleeſchs, van d' ijdelheyt der werelt aftreckende, ende in alles teghen de natuere ſtrijdende; nochtans in ſoo korten tijdt ſoo vele nae-volghers ghehadt heeft, ſoo vele verſtandighe, gheleerde, edele ende rijcke mannen, die, de werelt met alle haere pracht ende aenhangh verlatende, de leeringhe van eenen ſoldaet ghevolght hebben: datter op ſoo korten tijdt eene ſoo groote bende oft compagnie is opgheſtaen, die heel de wereldt door vermenighvuldight, nochtans ouer-al de ſelue ende op eene maniere ingheſtelt, onder een Hooft ende eenen Capiteyn, voor een ghelooue ende eene Catholijcke Kercke een-paerlijck vechtende; in deſe eerſte eeuwe ſoo ontallijcke duyſendt ſielen ter eeuwigher ſaligheyt geholpen heeft; dat is't, dat met recht van alle menſchen voor een mirakel magh ghehouden worden, dit verdient alle triomphe ende blijdſchap.

Buyten Europa zijn de Lutheranen noyt gheweest, maer de Societeyt heel de werelt door.

Doch, wat is het van noode dat wy ſoo ernſtelijck d'eene teghen d'andere ſtellen? hoe grootelijcks hen de Lutheranen verheffen, noyt en hebben ſy buyten Europa gheweeſt. Siet dan van wat enghe paelen haer deſe godtlooſe ſecte beroemt: de Societeyt IESV, van haer eerſte beghinſelen af, met Europa niet te vreden zijnde, is terſtont, ende bykans al op eenen tijdt, in America, Aſia ende Africa ghetreden. Leeſt inden tweeden Boeck, op wat manieren bekeert zijn in America, de landen Braſilien, Peru, Cuba,

Mexico, Chili, Paraquarien: in Asia bekeert zijn Cambaia, Mogor, Ormus, Goa, Commorino, Piscaria, Malabar, Trauancor, Malaca, d'eylanden van Moluken, t'samen oock dat edel Iaponien, besproeyt met soo menigh Martelaeren bloedt, ende China eertijdts in haere mueren soo besloten: in Africa bekeert zijn Congo, Angola, Mozambico, Monomotapa, Mooren-landt, oft 'tRijcke van Preste-Ian, ende andere onbekende landen; waer van het te langh waere alleen de naemen te verhaelen.

Gaet ende siet nu, indien't v belieft, of de Societeyt noch gheene reden en heeft om haer Iubilee te vieren bouen de Lutheranen. 'Tis den almogenden Godt, dien wy danck-segghinghe moeten bewijsen ouer den seghen ende goedt-jonstigheyt van de hondert iaeren. 'Tis onsen opperften Capiteyn Iesvs, tot wiens eere ende glorie wy dese hondert-iaerighe feeste ende blijdschap moeten maken. 'Tis de H. Kercke, aen de welcke wy gheluck moeten bieden ouer de mede-hulpe, die de Godtlijcke voorsichtigheyt in dese laetste tijden aen haer heeft gheweerdight te seynden. 'Tis ten laetsten den H. Ignatius, Xauerius, en soo vele andere onse voor-vaders, welcker deught noch eens in dit honderste iaer in't licht ghestelt, alle de nae-komelingen moet verwecken, om ten eeuwighen daeghe ghedachtigh te wesen, hoedaenigh d'eerste eeuwe vande Societeyt gheweest is, ende de selue altoos in hun leuen ende manieren uyt te drucken.

Ten desen eynde dan beghinnende dit werck, sullen 'tselue in ses boecken bedeylen: waer van het eerste begrijpen sal den opgangh vande Societeyt, ende haere instellinghe: het tweede, den voortgangh, ende haere verbreydinghe de heele wereldt door: het derde, haere oeffeninghen ende diensten, soo wel onder d'ongheloouighe als

als gheloouighe: het vierde, den ouerlaſt dieſe ghedraghen heeft van Heydenen, ketters, laſteraers ende andere haere vijanden: het vijfde, d'eere ende glorie dieſe behaelt heeft door heyligheyt, gheleertheyt, ijuer der ſielen, ghedienſtigheyt des naeſten, ghetuygheniſſen van verſcheyden Pauſen, Cardinaelen, Keyſers, Coninghen, Princen, Republicken, Prelaten ende Religieuſen. Welcke orden van deſe vijf Boecken, niet by gheual, maer met voordacht alſoo gheraemt is, om dat de Societeyt (ghelijckſe doch den naem IESV voert) hier in aenden Leſer verbeeldt ſoude worden met eene ghelijck-maetige ghedaente van IESVS, wiens beghinſelen in ſijne gheboorte kleyn ende onachtbaer zijn gheweeſt, ghelijck oock die vande Societeyt; voortgangh ende waſdom groot, ghelijck oock die vande Societeyt; teeckenen ende wercken wonderbaer, ghelijck oock die vande Societeyt; opvallen menighvuldigh, ghelijck oock die vande Societeyt; ende nae al dit ſeer glorieus, ghelijck oock de Societeyt. Het ſeſte Boeck beſluyt de gheſchiedeniſſen vande Societeyt in onſe Neder-landen, vervaetende d'orden vande vijf voorſchreuen Boecken, om ſoo geſchicktelijck voor te houden, hoe datſe daer op ende voortsghegaen is, wat oeffeninghen ende wercken ſy ghedaen, wat aenſtooten ende vervolghinghen gheleden, wat eere ende lof by Gheeſtelijcke ende wereldtlijcke bekomen heeft.

Nu wel aen, ghelijck eertijdts 'tghebruyck is gheweeſt in ſoodanige feeſten, dat de vrienden malckanderen vereerden met ſekere *miſsilia* oft ſeyndt-giften (ghelijck de Romeynen die noemden) ſoo is't dat wy den goet-jonſtighen Leſer achter dit ende aller naevolghende Boecken verhael, eenighe dichten ende ſinne-beelden, als vriendelijcke giften, tot verluſtinghe ſullen toe-ſchicken.

Den H. IGNATIVS vande vvereldtſche oorloghe tot den gheeſtelijcken ſtrijdt bekeert, ende van doen af ('twelck hy dickwils ſijn heel leuen gevoelde) groote ghenoeghte ſcheppende uyt het aenſchouwen der hemelen, wordt opghetoghen in den gheeſt ſeuen daghen langh, als wanneer hem de Godtlijcke Liefde vertoont de vernaemſte Mannen, die hen onder ſijn vendel ſullen laeten opſchrijuen.

NAE *menigh vremt gheual, nae't twijfelachtigh vechten,*
Gingh onſen Biſcaïn ſijn kloecke wapens hechten
Aen't autaer van de Maeght, en trock een pijen rock
In plaets van't harnaſch aen, en koos voor 'tſweert een ſtock.
Al bloets ghenoegh gheſtort, den eedt had hy ghequeten
Aen't Ooſten rijckſche Huys, Nauarren kan het weten:
Soo langh als op't gheberght ſal Pampelona ſtaen,
En ſal Loiolas naem niet konnen onder gaen.
Ghy Arragoenſche ieught, ghy Spaenſche oorlogh-ſchaeren,
Hoe dickwils hebt ghy hem ſien inden vijandt vaeren,
Aenloopen op het ſpits, en met een grooten moedt
Den blickſem van het ſtael ſien verwen in het bloedt?
Soo veel vermoght de eer: om deſe te be-eruen
Gheen arbeydt was te groot, iae wenſchte oock te ſteruen:
Maer 'tgaet nu anderſſins, die't luſt nae d'eere tracht,
Loiola treedt in't perck daer die ganſch wordt veracht.
Het is een nieuw gheuecht dat hem woelt inde ſinnen,
De wapens legeht hy af, gheen kracht en kan hier winnen.
De wetenſchap en deught ſal weſen ſijn gheweer,
Het veldt de ganſche aerd, het eynd' Godts meerder' eer.

VVie

VVie ſal mijn handt en penn', wie ſalſe beyde ſtieren,
Terwijl ick brengh in't licht ſijn daden en laurieren?
Ghy die ſult leydſ-man zijn, treft my eens in't ghemoet,
En wijſt my eens den ſtreeck dien ick hier houden moet.
Verwerft my dat ick magh uyt ganſcher hert verſetten
Al 'tgheen dat ſterflijck is, neemt wegh dat my kan letten
Te ſnijden door de locht: gaet voor, en toont de baen
VVaer door men nae het hof des grooten Prins moet gaen.
Dat hier gheoorloft zy vertooghs-wijs te aenmercken
Den loop van d'eerſte eeuw, de naemen en de wercken
Van menigh ſtrijdbaer Heldt, die onder u beleyt,
Aen duyuel, doodt en hel den ſlagh heeft aengheſeyt.
Het was ontrent den tijdt wanneer de ſon haer peerden
Spant uyt de gulde koets, en een groot deel der eerden
VVordt van de droeue nacht bekleedt met duyſternis,
Als't ouer-al in ruſt en diepe ſtilten is.
Men ſagh het ſterren-licht hoe langhs hoe meer gaen blincken,
Terwijl de gulde ſon in zee ghingh dieper ſincken,
De nacht wierdt klaer en hel, ſoo dat oock 'tminſte licht
Sondt nederwaerts een ſtrael op't wakende gheſicht.
Ignatius terſtont (want wie kan hem begheuen
Tot ruſt, die het onruſt van liefd' in't hert voelt leuen?)
Klimt bouen op den bouw, van waer men t'alle kant
By daegh ontdecken kan het omgheleghen landt.
Als hy nu op het ſop alleen was neer gheſeten,
Van waer een vry gheſicht den hemel af kan meten,
En ſagh der ſterren glans; de wel-bekende vlam
Door't ſien van 'shemels vier in't hert meer voedſel nam.
Siet hoe hy opwaerts iaeght, ſiet hoe hy pooght de ſaelen
Van't onbeſloten rijck in ſijn hert te bepaelen:
Nu he waerts, derwaerts nu, om hoogh ſijn ooghen recht,
En d'ongheruſte ſiel vaſt aen den hemel hecht.

Hier treckt hem 'tklaere licht dat 'savents eerst comt schijnen,
En datmen 'smorghens siet oock 't laetst van al verdwijnen,
Daer door haer volle glans onsteeckt een nieuwe min
In't brandende ghemoedt der sterren Coninghin.
Den vreesselijcken Leeuw, de Beeren hem doen blaken,
Den Schutter en den Creeft hem met hun straelen raken,
Gheen sterr' en is soo kleyn in't gansche firmament
Die niet een minne-pijl nae dit wit af en sendt.
Ignatius die vlamt en gloeyt gheheel van binnen,
O wat een soet verdriet is't vier van suyuer minnen!
Dan siet hy nae het VVest, dan siet hy nae het Oost:
En of hy wil of niet, hy weent, en vindt noch troost.
Soo langh als hy den brandt kost inden boesem sluyten,
Soo sprack 'tghemoedt alleen, men hoorde niet van buyten:
Doch wie heeft langh ghemint, en spraeckeloos ghestaen?
Den sucht moet uyt het hert, 'ten kan niet anders gaen.
O schoon palleys, sprack hy, o onbegrepen ronden!
O sterren waer voor staen gheopent mijne wonden!
Ghetuyght het (want ghy't weet) wie heeft v soo besint?
VVie heeft v oyt als ick soo wreedelijck bemint?
Ick brand door uwe min, ô weerdigh ieders minnen!
Mijn hert blaeckt door v vier, onsteker mijner sinnen:
V grootheyt steelt my hier, v schoonheyt treckt my daer,
V alderminste vlam maeckt in my groot ghevaer.
Gaet voorts, brandt meer en meer, 'ken sal't v niet beletten:
VVilt dit onnuttigh pack gheheel in poluer setten,
Op dat dien rijcken pandt, die hier gheuanghen sit,
Magh vlieghen als een schicht nae v als nae het wit.
O siel! o! die daer hebt den oorspronghg van die straelen,
En in dit ballinghschap zijt komen nederdaelen,
Daer is (weet ghy het niet ?) daer is v vader-landt.
Elaes! wat toeft de doot te breken desen bandt?

Gheluckigh

Gheluckigh hondert-mael, gheluckigh duysendt reysen,
Ghy die van nu bewoont de hemelsche palleysen,
En in de gulde eeuw, die noyt eyndt nemen sal,
Besit Godt, en in Godt alleen besit het al.
Hoe luttel is't dat hem stelt teghen mijn verlanghen!
Nochtans 'tis iet dat my dus langh hier houwt gheuanghen;
Gaet ooghen, gaet ghemoedt daer ick niet en kan gaen,
Ah! wierd' ick meer ghewondt, mijn pijn waer haest gedaen.
VVel hoe? gaen wy om hoogh? de huysen die verdwijnen,
De hooghste berghen nu maer kleyne heuuels schijnen:
Het aerd-rijck dat in't rondt soo grooten plaets beslaet,
VVordt minder als het sandt, iae heel in niet vergaet.
O waer, waer henen is't dat my de sterren drijuen?
Vaert wel, vaert aerde wel; hier wil ick eeuwigh blijuen.
Elaes! het is bedrogh Ignati, weet ghy't niet?
'Ten is maer liefde-spel al 'tgheen dat ghy hier siet.
O liefde waer toe dit? waerom my soo bedroghen?
Ghy iaeght mijn hert om hoogh, en siet ick blijf gheboghen?
Dit swaer, dit aerdsche pack doet sijghen mijne vlam,
En onderdruckt om leegh al wat van bouen quam.
VVel, sal ick dan noch eens (vloeyt traenen soute beken,
Al watter binnen blijft dat doet mijn herte breken)
VVel, sal ick dan noch eens met pijn en sielen-brandt
Arm ballingh daelen af, en deruen 't vader-landt?
Is't minnen oock soo swaer? ach! wie sal konnen leuen
In dit gheweldigh vier? de krachten my begheuen,
De ooghen my ontgaen, de liefde my ontbloot,
Och of ick steruen moght de langh-ghewenschte doot!
Dit segghende viel neer, ghelijck pleegh te beswijcken
Een die in onmaght valt. Daer light hy, die noyt wijcken
Voor iemandts sterckte kond', daer light dien vromen heldt,
En gheeft de waepens op, de liefde houdt het veldt.

O stercke liefd'! waer toe en brenght ghy niet de herten,
Die ghy door't stille vier soo soetelijck doet smerten?
Maer uwen gulden pijl doorwondt een eel ghemoet,
Schoon staet het als een rots, doch voor u buyghen doet.
Siet eens hoe dat hy light: de wanghen die als roosen
Afstaken 'tbloedigh root, zijn nu van kouw bevroosen,
De doode verwe neemt allenghskens d'ouer-handt,
En 'tkilt van buyten al, daer't al van binnen brandt.
De traenen rollen af, niet als de stercke stroomen
Die loopen met gherucht, en vellen oock de boomen;
Maer als den olie-vloedt, die stil en onder handt,
Soo waer hy vindt het vier, doet meerderen den brandt.
Hy heft tot drijmael toe sijn' ooghen nae den hemel,
Maer door den waeter-vloet, siet niet dan in een schemel;
Oock sluyten sy terstondt: de tongh maeckt gheen gherucht,
Men wordt alleen ghewaer dat hy nae IESVS *sucht.*
Tot dat hy in het eyndt gheen teecken gheeft van leuen:
Den pols verliest den slagh, het hert houdt op van beuen:
Een ieder die hem siet dus uytghestreckt, die seyt,
Dat daer niet van den mensch, maer een doodt lichaem leyt.
Soo sietmen dat de bloem haer bladeren gaet buyghen,
Als son en heete locht het sap daer uyt gaen suyghen;
En soo haer dan de son noch meer en meer beschijnt,
Heel slap ter aerden valt, en door den brandt verdwijnt.
De Goddelijcke Min sagh dit gheduerigh strijden
VVt sijnen hooghen throon, met vreught, met mede-lijden,
En seyd', Dit is een helt, seer vroom en wel bequaem,
Die ick te voeren gheef het vendel van mijn naem.
Hier mede stondt hy op: ghingh uyt de goude saelen,
Verliet sijns Vaders schoot, en quam recht op hem daelen:
Een sneeuw-wit-zijde kleedt hingh vande schouders af,
VVaer op den gulden riem een grooten luyster gaf.

Het

Het hayr vloogh met den windt: de koker vol van schichten
Ghewaepent met het vier, blonck als de sterre-lichten:
Den boogh was inde handt, wiens pees soo seker draeght,
Dat hy noyt minne-pijl heeft buyten 't wit gheiaeght.
Dus zijnde opghestelt, quam door de locht ghesneden
Een witte swaen ghelijck, die als hy siet beneden
Oft loopen een riuier, oft stillen vijuer staen,
Laet de begonste streeck, en daelt op't waeter aen:
En weet van gheene rust, noch van haer te vermoeyen,
Tot dat sy met den dauw haer vleughels kan bespoeyen.
Soo vloogh dit hemels-kindt, en dreef aen eenen kant,
Daer het Manresa sagh, het langh-ghewenschte landt.
Hier vondt het plat ter aerd' Loiolam neer gheslaeghen,
En gaf een soeten lach in teecken van behaeghen,
Daer nae door't hemelsch licht, dat om sijn hooft quam staen,
Deed' kennis wie het was, en sprack hem aldus aen:
Loiola vreest doch niet, stelt al v sorgh ter sijden,
Den hemel comt v toe, maer ghy sult daer voor strijden:
Door ongheual en druck, door leet en teghenspoet,
Is't datmen nae dit hof de wegen baenen moet.
V vader-landt sult ghy en edel huys verlaten,
En te Venetien gaen slaepen op de straten:
Maer vreest gheen hardt beghin, en schroomt gheen ongeval,
VVeet dat ick 'snachts tot v een Raedts-heer stieren sal.
Van daer sult ghy alleen nae 'tHeyligh-landt gaen varen,
En onderstaen 'tghewelt der Middel-landtsche baren,
En nae een harde reys, sult stellen uwen voet
Op d'aerd' eertijdts bespoeyt door CHRISTI *dierbaer bloet.*
VVat vreught sal't v dan zijn eens moghen te aenschouwen
Het oudt Ierusalem, die berghen en landouwen,
VVaer door claer-stroomigh vloeyt Iordanis soete beeck,
Die voor het Ioodsche heyr aen bey de kanten weeck.

Maer daer dien kleynen Godt, dat groot kindt heeft gheleghen,
Met hoy en stroy ghedeckt, in windt, in kouw, in reghen,
In soo veel onghemacks; wat voor een pijn en smert
Ghemenght met soete vreught, sal dan zijn in v hert?
Op't Olijveetsche sop sult ghy met duysent kussen,
Met menigh duysent traen, het vier der liefde blussen:
En als den wreeden Turck v sal met stocken slaen,
VVeet dat den trooster dan oock recht voor v sal gaen.
Nae al dit ongheual, nae soo veel swaerigheden,
Verdraeghen op het landt, en inde zee gheleden,
Nae laster en ghewelt, nae druck, nae spot, nae nijdt,
Nae banden, nae al dat om Godt den mensche lijdt;
Godts Soon in't eynde sal v soetelijck ontfermen,
En teghen all' onheyl en ongheluck beschermen;
Iae segghen, als ghy hem sult sien staen in een schijn,
Te Roomen is't dat ick v sal ghenaedigh zijn.
O Roomen veel ghelucks, die eerst de oorloghs-scharen
Van't nieuw gheworuen volck by een sult sien vergaren,
Een volck dat Godes dienst sal stutten voor den val,
En daer hy hellen wilt, weerom oprechten sal:
Een volck dat d'eerste eeuw, en het onnoosel leuen,
Van hier eertijdts veriaeght, comt aen de menschen gheuen:
Een volck dat onder v, Ignati, soet beleydt,
Hen aen Godts eer opdraeght en 'smenschen saligheyt.
VVel aen, nu is't dat ick met al die vrome daden
Van het Loyolsche heyr v siel sal gaen versaden,
En leyden v met lust in't middel door het veldt,
Daer ghy v legher sult in orden sien ghestelt.
Zijt welle-kom groot heyr van 's wereldts ouerwinders,
Bloet van het edel huys, oprechte vaders kinders;
Die door v kloeck bestaen en lijden sult de faem
Soo wijdt als d'aerde streckt verbreyden van v naem.

Siet

Siet ghy hoe datter thien voor heel het legher trecken,
En tot den strijdt de rest met hunnen moedt verwecken?
Aen die is't dat ghy sult eer luttel iaeren sien
Des wereldts meesten deel de lauwer-tacken bien.
Den desen (neffens wien staet met sneeu-witte veeren
Een Enghel, en hem schijnt den rechten wegh te leeren,
VViens toe-naem Faber is, Sauoyen 't vader-landt)
Sal aen dit groot beghin, nae v, eerst slaen de handt.
Die daer by Faber staet, sult ghy van v ghesellen
Den eersten sien den voet in 'shemels houen stellen.
Nae wie dat Iaius volght: een man, die oock veel meer
Als iemandt tracht nae staet, sal vluchten voor de eer.
Siet Bobadilla staen in't midden der soldaeten:
Siet hoe Broëtus loopt langhs de Parijsche straeten:
Oock in het kleyn ghetal van thien wordt inghestelt
De seyndingh' nae de pest, en nae het oorloghs-veldt.
Den dien, siet ghy hem wel? die draeft door't sandt gheladen
Met eenen Mooriaen, en d'onghebaende paden,
Nae wie dat volght een heyr van duysenden op't veldt:
Xauier, ô grooten naem! ô Godts vermaerden heldt!
O soon, in wien men siet den vaders aerdt uytschijnen!
O noyt-versaedt ghemoedt! ô licht dat doet verdwijnen
De dicke duysternis, waer in veel eeuwen heeft
Oost-Indien geheel soo blindelijck gheleeft.
Hy sal het heydendom, hy sal d'afgoderijen,
Hy eenen man alleen sals' altemael bestrijen:
Dat duyuel vry en hel hem bieden weder-stant,
Het kruys moet daer van hem voor eeuwigh zijn gheplant.
Al van nu af, door vrees, soo sitten daer en huylen
De Goden altemael, noch weten meer waer schuylen:
De hel staet heel in roer, en 'tloopt al ouer hoop,
Om aen Xauier alleen te stutten sijnen loop.

 Siet,

Siet, ſiet, hy komt, hy komt, door-ſnijdt de woeſte baren,
Die om het derde deel der wereldt haer vergaren.
Gaet henen, gaet Xauier, en door de wilde zee
Soeckt noch een wilder menſch v langh-ghewenſchte ree.
'Ken wil ſoo grooten moedt, die't al verr' gaet te buyten,
Niet in een ſtadt alleen oft Koningh-rijck beſluyten,
Al wat de ſnelle ſon den heelen dagh beſtraelt,
Daer wordt den ijuer-ſucht van v alleen bepaelt.
Xaueri, gaet doch voorts, al quaemdy oock gheuloghen,
Noch quaemdy niet te vroegh: op v ſlaen ſy haer ooghen,
Hier Iapon, China daer: hoort, Indïen gheboeyt
Met helſche ketens, roept, Siet mijn verloſſer ſpoeyt.
Sy gunnen altemael aen v ghewenſchte winden,
En bidden dat het ſchip gheen onheyl en magh vinden,
Iae ſtaen van nu op ſtrandt, en wat ſeyl hem verroert,
Terſtondt ſoo roepen ſy, Dit ſchip ons welvaert voert.
Ignati, deſen man vermaert door ſijne daden
Sult ghy ſien met den roof van Ooſten ouerladen,
En eer de eeuw omloopt, ghy alle beyde ſult
Als 'shemels Princen hier op d'aerde zijn ghehult.
Dan ſullen tot v eer de groote bouwen rijſen,
Dan ſal-men uwe deught de wereldt door gaen prijſen:
Dan ſalder niet een hoeck in ganſch het aerdt-rijck zijn,
Daer uwer beyder hulp niet ſchieten ſal den ſchijn.
Dan iſſer Laynes noch, die ſal te Trenten toonen
VVat wetenſchap en deught in ſijnen boeſem woonen:
Hoe ſiet hem ieder aen, hoe luyſtert heel den Raet,
Als hy komt inde ſael, en nae den preeck-ſtoel gaet?
Hoe bondigh ſpreeckt hy daer, hoe weet hy uyt te vuren
De onbeuleckte Maeght, dry heel gheſlaghen uren?
(De aerd'al iſſe vuyl, ſy baert een klaer fonteyn,
Schoon ſy langhs Adam quam, nochtans bleefs' altijdt reyn)

En

En soo wanneer als ghy sult uyt dit leuen scheyden,
Sal hy nae uwe doot den heelen leger leyden:
En Borgia nae hem, groot door sijn eel gheslacht,
Maer grooter om dat hy't voor Godt al heeft veracht.
Siet, hoe hy 'tHertoghdom, en alle de Hoogheden,
Veel hoogher van ghemoedt heeft met den voet ghetreden.
Een doots-hooft draeght hy med', een spiegel voor het Hof,
VVat dat van aerde komt verandert weer in stof.
VVat is het nietigh vleesch? het is als schoone bloemen,
Hoe ieudigh sy oock staen, wie sal sich derren roemen?
Siet op dees Keyserin, op dees schoon Isabel,
En seght, eer't is te laet: Vaert wereldt eeuwigh wel.
Let nu eens op dees twee die uyt het Neer-landt komen,
Maer van gheen neer ghemoedt: den eersten sal te Romen
Als vierden Generael met naem Mercuriaen
Den ganschen legher-tocht en oorlogh gaede slaen.
Maer Gaspar sal den brandt aen Ormus meest doen blijcken,
Xauier gheeft hem den last van d'aenghepaelde Rijcken:
Daer sal den vromen helt, daer sal den kloecken Zeeuw,
Voor Godt en sijn ghebodt gaen vechten als een leeuw.
Barzæe, wat al sweets en sult ghy niet verghieten
Voor de rechtveerdigheyt? maer laet 't v niet verdrieten:
Van v sal zijn gheseyt ('twelck luttel is gheiont)
Barzæum in het veldt de doodt recht-staende vondt.
Laet ons oock uwen lof in't kort hier eens verhaelen,
Men siet v oock van hier wel in de laetste paelen,
Anchieta grooten heldt, en bouen allen nijdt,
Apostel van Brasil, mirakel uwer tijdt?
Ghy, Vader, ghy die zijt, aen wie haer ondergheuen
Sal naemaels de natuer, voor wiens woorden beuen
Vier, aerde, water, locht, en al wat daer in sweeft,
Sal staen bereydt tot dat ghy maer een winck en gheeft.

De luypaerts ſullen noch met v als ſchaepkens ſpeelen,
De voghels ſullen v met ſachte pluymen ſtreelen:
Maer als ghy in't ghebedt ſult knielen op het ſtrandt,
Ghetoghen op in Godt, onſteken met den brandt,
Rond-om v ſal de zee als marmer-ſteen verſtijuen,
VVt vreeſe dat ſy moght v ſoete ruſt verdrijuen:
Soo is't dat eertijdts heeft de Roode zee gheſtaen,
Op dat het Ioodſche volck drooghſ-voets daer door ſou gaen.
Maer wie is deſe ſpruyt die daer komt opghereſen
Met eenen leli-tack, ſoo ſchoon, ſoo mildt van weſen,
In een ſneeu-witten rock? Ick kenn' het ſuyuer beelt,
Ick ken't onnooſel hert dat in dit lichaem ſpeelt.
O wat al onghenoeght ſal hy noch moeten lijden?
Hoe ſal noch teghen hem den harden vader ſtrijden?
VVat traenen ſal hy niet van ſijne moeder ſien,
Eer dat hy 'svaders huys en ſtaet ſal konnen vlien?
Maer daerom niet ghevreeſt, Gonzaga: wilt aenhouwen,
En op v goedt verſoeck en 'shemels hulp betrouwen:
Dat onghebooghen hert, dat ijſeren ghemoedt,
Ghy door v traenen ſult vermorwen en v bloedt.
Dan ſult ghy nae v vreught en plaets van ruſte ſpoeyen,
Aflegghen d'aerdſche ſorgh, en al die goude boeyen:
Dan ſult ghy, vol van Godt, op deſe wereldt zijn,
Een Enghel metter daet, een menſch alleen in ſchijn.
By deſen ionghelingh komt ſich een ander paeren,
Die oock den ouderdom niet in't ghetal van iaeren,
Maer waere deughden ſtelt, de eer van ſijn gheſlacht,
Van wie het Poolſche Rijck groot onderſtandt verwacht.
VVat ſal ick van de vreught, die hy ſal voelen, ſegghen,
Als in ſijn' armen ſal de Maghet-moeder legghen
Haer alderliefſte pandt, het alderſoetſte kindt,
Dat moeder heeft ghebaert, oft vader heeft beſint?

Ick

Ick sie 'tonnoosel hert soo door de liefd' onsteken,
Dat hy gheensins en kan de vlam met traenen breken:
Brenght waeter, Kostka brandt; brenght waeter, eer de kracht
Van het inwendigh vier de teere spruyt versmacht.
O seer gheluckigh paer, in iaeren en in minnen
Elck-anderen ghelijck; gaet vroegh den hemel winnen;
Gaet kinders, daer v roept v moeder; enghels gaet,
De aerd' verdient doch niet soo hemelsch een ghelaet.
Loiola siet nu hier een ander heyr aenkomen,
Antonius waer van 'tbeleydt heeft aenghenomen.
Kent ghy de vendels wel? 'ten is gheen vijandts bloet,
Maer wel het vijandts sweerdt dat hen root schijnen doet.
O mannen vol van moedt, versmaeders van dit leuen,
Die in gheen pijn' en weet van schricken oft van beuen:
VVie sal soo kloecken daedt, wie sal soo vromen bloedt
Verheffen met de tongh, oft met der pennen-vloedt?
Al wat een wreedt ghemoedt, gheslijft door maght, versieren
En by een brenghen kan; vier, waeter, wilde dieren,
Dorst, hongher, bast en sweerdt, en al wat 'tleuen kort
Door eene langhe doot, is op v uytghestort:
Dit maeckt het stil gherucht, hier is't dat sy van spreecken:
Haer vreught in't aensicht schijnt: het schoon victori-teecken
Den lauwer-tack en krans, maeckt al het lijden soet:
Dan vreestmen voor gheen doot, men gaetse te ghemoet.
Hy sal den eersten zijn, die daer opheft de ooghen
Ten hemelwaerts: en heeft de knien neer-gheboogben.
Daer siet ghy, hoe dat hem sal op den water-kant
Doorloopen met het scherp de Sarazijnsche handt.
O wreeden moordenaer! meynt ghy hier med' te stelpen
Den ijuer van dit volck? het sal hier toe meer helpen.
Daer niemandt is of hy haeckt nae een steeck of slagh,
En wenscht dat hy sijn bloedt voor Godt vergieten magh.

Dat is Rudolphus, die de beenen afghehouwen
Sich noch recht op van d'aerd', en gaet sijn knïen vouwen,
En buyght het edel hooft voor d'opgheheuen bijl,
En bloot de vrome borst voor de ghescherpte pijl.
Die vier die rond-om hem ghy in't root nat siet swemmen,
En spreken hunnen lof met wonden als met stemmen,
Sijn med'-ghesellen zijn: siet hoe noch menighmael
In Bernus heyligh lijck ghe-verwet wordt het stael.
Ribera men sal oock v aensicht sien ghschonden,
V lichaem heel ghekerft met vele wreede wonden.
O Indien door't bloedt der Martelaers bespoeyt,
VVaer uyt het Christendom heeft altijts meer ghegroeyt!
O wat al moorden sal het VVesten oock aenschouwen!
Den kloecken Sosa hier het lichaem opghehouwen,
Daer in Correas borst een bosch van schichten staen,
Daer op eens anders lijf als op een aenbeeldt slaen.
Maer voor soo groote deught, voor herten die niet buyghen,
Is d'aerde veel te kleyn; de zee moet oock ghetuyghen
Dat ouer al dit volck behoudt de ouerhandt,
En soo wel vechten kan te waeter als te landt.
Hoe staet dien vromen helt die uwen naem sal voeren
In't midden van de doot, en weet niet van beroeren!
En daer den ketter hem van't schip in't water smijt,
Noch draeght hy't Maeghden-beeldt het vendel vanden strijt.
Met hem tot veertigh toe siet hoe de wreede woluen
Doorschoten en ghescheurt gaen worpen inde goluen.
Dit schickt den hemel soo: want by't gheluckigh landt
Van Palma ieder krijght den palm-tack in de handt.
Met recht souw heel Brasil gaen weenen om hun lijden,
'Ten waer het seker waer dat sy hen nu verblijden:
Maer dat in dit verlies de meeste hope gheeft,
Is dat het nu by Godt soo veel voorsprekers heeft.

Iae

Iae mits dat Engelandt van't Pausdom is geweken,
Soo sal't den haet en nijdt in 't kinders bloet gaen wreken:
Garnet en Campiaen die stelt het beyde vast,
En het onnoosel bloedt verwijst het tot den bast.
Iae Campianus strijdt verweckt, en doet daer loopen
Den moedighen VValpool, om met de doodt te koopen
Sijn hemelsch vader-landt, het welck hen wordt ghejont
Om dat hy inde lijst vande Iesuiten stondt.
Hoe dickmaels sal-men v oock leuende doen steruen
Vermaerden Ogilbé? als ghy thien daeghen deruen
En nachten sult v rust; als ghy heel uytgherecht,
V sien sult op een banck, en datmen v aftreckt
Met een ghekrompen leers' het vleesch tot op de beenen;
Maer in dit wreedt torment noch suchten sult noch steenen:
Maer ghy sult met de doodt gaen houden uwen spot.
Hoe vroom is een swack hert dat krachten haelt by Godt!
O Enghelandt, eertijdts 't vermaerdt rijck der Britannen,
VVat dulligheyt is dit, soo uytghelesen mannen
In wetenschap en deught te brenghen tot de doodt?
VVat handt ten laetsten sal v helpen uyt den noodt!
Maer ghy ô edel volck en laet den moedt niet sincken,
Haeckt v landt nae v bloedt, gheeft het v bloet te drincken.
V lof stel ick hier in, dat ghy door doodt en pijn
V lieue vaderlandt oock gaet behulpigh zijn.
Dat Enghelandt zy wreedt, en dat het de weldaden
Met sweerdt en banden loon', v bloet roept om ghenaden:
Godt weet wanneer dat hy het eens vermorwen sal,
En tot sijn eersten staet oprechten van den val.
Silueria, vroom hert, 'ken magh v niet vergheten,
Die't groot Cafraren landt sult met v stappen meten:
Ick sie dat v gheloof den Koninck selfs neemt aen,
En dat men te vergheefs niet wascht den Mooriaen.

Maer dese groote hoop' van vruchten te verwachten
Den Mahomeetschen nijdt sal in het saet versmachten,
En by den jonghen Prins, die hen te licht ghelooft,
Verkrijghen dat ghy wordt van't leuen haest berooft.
VVat blijdschap en wat vreught sal in v siele woelen,
Als ghy in't wit ghekleedt d'aenstaende doodt sult voelen?
Ha! Coninck wat een man verworght ghy met een bast,
Hoe qualijck desen loon op sijn verdiensten past?
Ghebiedt vry datmen 'tlijck sal in den vloedt gaen sincken;
Den glans van sijne doodt sal oock door 't water blincken:
V blindtheydt ick beklaegh; want ghy voor v de baen,
Die ghy hem open doet, sult hebben toeghedaen.
Nu wie zijn die hier hoogh op kruyssen staen verheuen,
En hunne groote siel door groote wonden gheuen?
'tZijn d'aldereerste vrucht die uyt het dorre velt
Van Iapon wordt gheplucht, en voor Godts throon ghestelt.
Ignati herwaerts aen keert nu eens bey uw' ooghen:
Aenschouwt ghy dese vlam tot inde locht ghetooghen,
Vermenght met dicken roock? siet ghy wel hoe dat hier
Den grijsen Spinola is 't voedtsel van het vier?
Sijn leden altemael (ô pijn!) van hitte druypen,
Den brandt gaet meer en meer nae't inghewant toe kruypen:
VVie dat daer is omtrent, die siet het soet ghelaet
Van eenen die nochtans daer in de vlammen staet.
VVant als nu op sijn borst het vier begonst te branden,
En nu niet eens en kond' opheffen sijn twee handen,
Dan stierde hy 'tgesicht, dan stondt sijn oogh geuest,
Van waer hy kreegh den moedt, nae 'themelsche gewest.
Victori! kloeck soldaet, victori! door dit lijden
De siel van't aerdsche stof ghesuyuert gaet door-snijden
De velden van azuer, tot dat sy by hem raeckt
In wiens vier gheen pijn maer lust en liefde blaeckt.

En

En souw't gheen schande zijn, waer't dat hier nae de kinders
Ghesproten uyt den stam van soo veel cloecke winders
Men soud' af-aerdigh sien? doch hier niet voor en vreest,
Loiola, in den soon sal leuen 's vaders gheest.
Laet ons nu oock in't licht die wijse mannen stellen,
VViens wel ghesueden pen en tongh sal neder-vellen
Al 't ketter sche ghespuys. Niet anders als een steen,
Daer sy al stooten 't hooft, is Bellarmin alleen.
Siet eens Canisius: al 'tgheen van hem ghe schreuen
Sal worden en ghepreeckt, sal metter daet beleuen:
De schriften doen ghewelt, 't wel spreken seer verweckt,
Maer by dees twee ghevoeght de deught, veel stercker treckt.
VVat tijdt Suarez sal in wetenschap noch steken,
Sijn boecken diemen siet seer claer aen ieder spreken:
Die veertich iaeren langh als Leeraer wordt ghehoort,
VVat wonder datmen maeckt orakels van sijn woordt?
Dat Vasquez niet alleen in die les is eruaren,
Die de nature leert, maer kan met dese paren
Het gheen veel hoogher gaet; dat hy d'Oudt-vaders al
Die eertijdts zijn ghe weest met aendacht lesen sal.
Hy sal heel Spaignen door, in soo veel wijse salen,
Door sijn vernuft verstandt Godts woordt gaen achter-halen,
Als oock de echte Schrift, en sal dan nader-handt
Door een verheuen pen doen leuen sijn verstandt.
Aenmerckt ghy hoe de les van Maldonatus eeren
Oock de Prelaten selfs, en die een ander leeren
By hem ter scholen gaen? Hy is't die te Sedan
Toont datter een Iesuit veel ketters winnen kan.
VVie is die uwen lof, Gregori, sal verkonden?
Siet hoe Molina gaet met Lessius doorgronden
'tGheen de rechtveerdigheyt vereyscht van ieghelijck,
En toont waer oock een aes de schael maeckt ongheliјck,

VVilt ghy de neerstigheyt van Salmeron aenmercken,
En van Cornelius, met hun gheleerde wercken?
Oft de welsprekentheydt van desen gulden-mondt,
VVaer me dat menigh hert heeft Palmius doorwondt?
Oft blicksem en het vier die daer wt Strada komen,
En uyt Madridius, waer voor de rotsen schromen?
Oft oock wat dat Augier in't segghen al vermagh,
In wien dat ieder woordt schijnt eenen donder-slagh?
O herten vol van gheest uyt waerheydts borst ghesoghen,
VViens rust dat arbeydt is: die nae Godt opghetoghen
Aenschouwt met v verstandt 'tlicht van dien daegheraet,
VVaer door de duysternis der ketterij vergaet.
Dan is't dat ghy nae hen de Iongheydt sult sien loopen,
Die sonder hoop' van loon de wetenschap verkoopen,
En storten in't ghemoedt der Christelijcke ieught,
Ter wijl het voeghsaem is, de wijsheydt en de deught.
Barret, wie kan van v, oft, Ouiedo, swijghen,
Twee sterren van het Suydt? Ia Lechi sal verkrijghen,
V lieuen Realin, voor toevlucht vande stadt,
En segghen dat ghy zijt haer aldermeesten schat.
Oft wel die t'aller tijdt hebt d' ooghen neer-ghesllaeghen,
En in wiens soet ghebedt sal nemen haer behaeghen
De onbevleckte Maeght? En ghy weest oock gegroet
In't midden van dit volck, ô Claudi edel bloet.
Den eenen die sal hem tot wetenschap beghеuen,
Den ander door het sweerdt verliesen sal het leuen,
Veel oock nae Oost en VVest gaen voeren Godes licht,
En reysen daer de son komt selden in't ghesicht.
Maer weet, dat uwen plicht en ampt is te regeeren,
Te waken voor het heyr, en 'tonheyl af te keeren:
Dit wort van v vereyscht, ô Claudi, dat de faem
Van d'eerste Vaders blijw' in elcken erfghenaem.

Dien

Dien Aquauiua volght, wiens ouderdom en iaeren
Ghetuyght het weerdigh hooft bekleedt met witte hayren,
Nae hem aenveerden sal 'tbeleydt en swaeren last,
Den welcken in't ghetal van dagh tot dagh aenwast.
Gaet, Vitellesci, voort in't lastigh pack te draghen,
Een wijs en kloeck verstandt moet nae gheen iaeren vraghen:
Den groenen ouderdom, daer toe een snellen geest,
Verlichten dit swaer pack, versoeten't aldermeest.
En twijfelt daer niet aen, ghy sult den dagh aenschouwen,
Als men nae hondert iaer het Iubilé sal houwen
Van dat Loiola eerst dit heyr heeft inghestelt,
En door des Paus ghebodt ghetrocken is in't velt.
Dan salmen ouer al, daer uwe kinders woonen,
Met blijdtschap en met vreught v danckbaerheydt betoonen:
Dat is dat ieder een met wonder sal aensien,
Hoe dat vermeerdert is het kleyn ghetal van thien.
Maer bouen al sal 'thooft van al de Coninckrijcken
De Roomsche stadt haer vreught in v triomph doen blijcken,
En siet ghy niet, hoe dat den wijdt-vermaerden Raedt
En menigh Cardinael met vlijt al derwaerts gaet?
Vrbanus 'tOpperhooft besoeckt self uwe kercken,
En danckt den grooten Godt voor dese wonder-wercken,
Hy biedt v veel gelucks, en dat ick 'tmeeste acht,
VVaer dat het 'theetste is, daer gheeft hy v de wacht.
O Muti, wat een vreught sal dan v siel onsteecken,
Als aen v sullen doen soo vriendelijcken teecken
De groote Barbarins? en als in uwe vreught
De heele wereldt sal verblijdt zijn en verheught?
Soo is't dat Godt dit heyr sal nemen in bewaren,
En t'saemen doen in deught opgroeyen en in iaren;
Den swerten haet en nijdt sal zijn v meest geluck:
Den palm schiet meest op als hy gevoelt den druck.

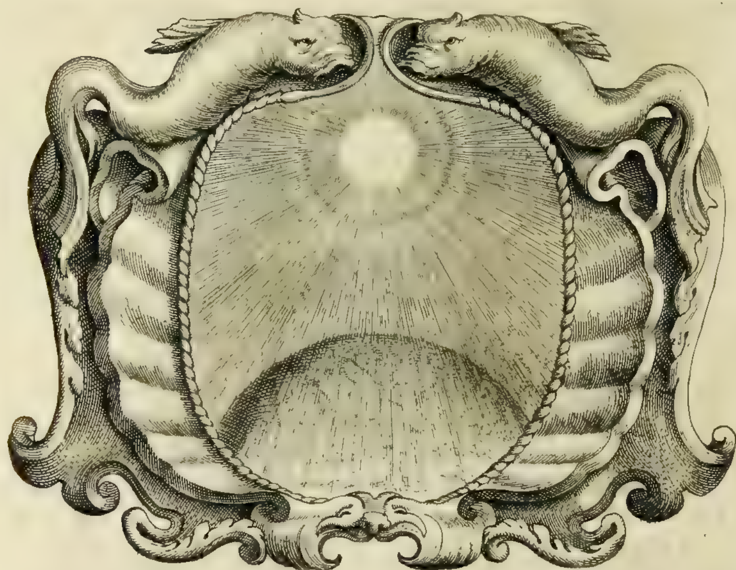
Hier treckt my op het laetst met sijn heel seegh-baer wesen
Berchmanni lieve siel. O, noyt ghenoegh ghepresen!
O eer van't Neder-landt! och! wat een suyver licht
Van maeghdelijcke deught schijnt uyt u stil ghesicht!
Ick sie wel v vermaeck, ick sie die liefste panden,
Die ghy daer voor u draeght besloten in de handen:
Hier in ghy toevlucht vindt in allen uwen noodt,
Hier me is't dat ghy wenscht te sterven oock de doodt.
Gheluckigh Ionghelingh, den hemel sal niet lijden
Dat ghy hier langher blijft, maer u aen d'aerd benijden.
Volght haer die u vroegh roept: pluckt bloemen Neder-landt,
En gaet Berchmannus graf bestroyen t'alle kant.
Aldus de Liefde Godts, met al dit soet vertellen
Van 'tgheen de naeste eeuw Loiolas me-ghesellen
Soo souden tot Godts eer, als 'smenschen salighey dt,
En lijden, en bestaen met groote vromigheyt,
Vermaeckte 't Minnaers hert: iae gaf hem oock de wetten
VVaer me hy 'tlegher soud' aen alle kant besetten,
En middels om sijn volck te houden in hun jeught,
Op dat niet met den tijdt veroudere de deught.
'tVVelck als de Liefde nu gestelt hadd' voor sijn' ooghen,
En door het veldt gheleydt, heeft met de knie gheboogen
Haer langh-ontspannen boogh, doen nam sy in de handt
Den pijl, waer me dat sy het alles schiet in brandt:
Sy sey: Het gaet voor goet; en sonder langh te wachten
Trok sy den boogh heel uyt, en dat van ganscher krachten,
En soo den pijl noch vloogh soo sey sy: Grooten Helt,
Al zijt ghy heel in vlam, wordt hier door meer ontstelt.
En daer me vloogh sy heen, van waer sy was gekomen.
Maer die den minnen-schicht hadd' door den brandt vernomen,
Die sagh rondom end' om, soo rasch hy wiert ontwaeckt,
En riep: Van wiens schicht ben ick soo diep geraeckt?

Ey

Ey magh ick haer niet sien die my heeft moghen schieten?
O wreede Liefde, wreet, v honigh soet verdrieten
Doet leuen my een doodt, ghy steeckt my heel in brandt,
En saemen perst ghy uyt de traenen t'alle kant.
VVaer toe al dit vertoogh? oft wilt ghy my bedrieghen?
O neen! ick ken v wel, v vier en kan niet lieghen,
Maer laet my noch eens sien, leydt my noch eens in't veldt
Daer ghy v Compagnie in orden hebt gestelt.
En magh het dan niet zijn? wie salse noch eens toonen?
Den Vader die heeft recht te wesen by sijn soonen;
Loopt son, en maen, en sterr', loopt rasch ô snellen tijdt,
Ghy zijt het, ghy alleen die my 'tgesicht benijdt.
O Godt! ghy siet my hier, ghy weet mijn groot verlanghen:
VVanneer sal ick doch eens hen om den hals gaen hanghen,
En groeten mijn geslacht, en bieden hen geluck,
Die met my sullen slaen de handt aen dit groot stuck?
Soo blaeckt, en brandt sijn hert, soo vlammen al sijn sinnen:
Nu voelt hy wat dat is Godt eens oprecht te minnen:
En roept nu anders niet omtrent den hellen nacht
Dan, O groot, eeuwigh goet, hoe kleyn wordt ghy geacht!

De Societeyt Iesv.

Non eſt qui ſe abſcondat à calore eius. *Pſalm.* 18.

Geen landt en is ſoo verr' van hier, Of ick onſteke't door mijn vier.

O Noyt vermoeyde Son, die met v gulden waghen
Aen heel de werelt deylt de nachten, en de daghen,
Die door v ſoeten ſchijn, en met v purper-root
Verlicht al watter is, en treckt als uyt de doot:
Die't al verquicken doet 't zy menſchen, ofte dieren,
Als oock de voghels ſnel die aen den hemel ſwieren,
En heeten welle-com den ſoeten daegheraet,
De dochter van de Son, die voor haer vader gaet:

Dees

Dees werelts klaere oogh, die met v heete straelen
Door-snijdt de vaste aerd', en weet daer in te daelen,
En werckt daer wonder in, iae van een klompken slijck
Brenght voort dat edel gout, en maeckt de werelt rijck.
Door v sietm' op een rots de diamanten groeyen,
Door v in een valley de schoone bloemkens bloeyen.
O licht! ô wonder licht! ô siel van de natuur'!
Hoe menigh duysent mijl doorreyst ghy op een uur'!
En dat met sulck een kracht, 'tzy met een soeten morgen,
Oft met v middaeghs vier; voor v is niet verborghen:
Daer is geen landt soo verr', daer ghy niet komt omtrent,
Geen landt soo naer den Noordt, of 'tis v wel bekent.
Den bonten Moscouit die doet ghy oock sijn pelsen
VVel worpen van het lijf, en lichter kleet ombelsen:
Aen Groen-landt, Iis-landt me, dat knipper-tandt van kouw,
Daer seyndt ghy van v vier, op dat het branden souw.
Iae noua Zembla selfs al is't dats' v dert terghen
Met noyt-gesmolten ijs, met wit-besneeuwde bergen;
Ghy speelt in haeren sneeuw, het ijs hardt als metael
Dat schroomt v soet gesicht, en vloeyt oock door een strael.
O IESV *Compagnie! ô vier van onse tijden!*
O hemels soeten schijn! spijt al die v benijden,
Ghy die daer opwaerts rijst, en ouer al v licht
En straelen mede deylt, oock uyt des sons gesicht.
De werelt was nu koudt, daer was noch vier, noch leuen,
Godts liefde was vergaen, wie sal die weder geuen?
VVie sal dien flauwen geest verwermen? ô wie sal?
Belijdt wie dat ghy zijt, sy doet het ouer al.
VVel aen loopt als de Son, en wilt voortaen soo schijnen,
Op dat de werelt sie door v haer ijs verdwijnen,
Loopt voort van eeuw tot eeuw, en wilt noyt blijuen staen,
Soo sal v glans en schijn noch altijt voorder gaen.

E Deuis

Deuis vande Societeyt,
AD MAIOREM DEI GLORIAM.

TOT MEERDER' EERE GODTS. { *Naer een* / *Alleen.*

De Societeyt ſpreeckt.

IEhoua grooten Godt, ô naem ſeer hoogh verheuen!
VVeerdt in een gulde ſon met peerlen rijck gheſchreuen,
Voor wie dat altijdt knielt den eerſten Cherubijn,
Van wiens vier dat brant den hooghſten Seraphijn:
Tot v is't dat ick ſtier, tot v drijv' ick mijn ſchichten:
Ghy light alleen in't hert, in ſiel, in mijn gevrichten.
Hoe dickwils wenſch' ick niet, als ick de pees hoor ſlaen,
Ach, moght ick, moght ick eens, ach, moght ick mede gaen!

Elaes!

Elaes! mijn Kinders lief die houden my beneden,
Die wil ick tot v eer, tot uwen lof besteden,
Tot meerder' eere Godts: *die v soo niet en mint,*
Die schrijv' ick uyt den broo, dat is een bastart kint.
Dan, v zy lof, ick ben geworden een bly moeder,
'Ken sie noch onder hen niet een onaerdigh broeder.
Tot meerder' eere Godts *heeft ieder voor sijn woort,*
En wilt daer voor verbrandt, wilt daer voor sijn vermoort:
Siet hoe Loiola vlamt nu van 't canon geschoten,
Dat eertijts, soo my dunckt, de liefde had' ghegoten:
Al had' hy aen sijn been een grouwelijcke smert,
Nochtans was hy gewondt veel dieper in sijn hert.
Hy sey den oorlogh op aen Mars, en aen Bellona,
Hy wist een vromer strijdt als die van Pampelona:
VVaer hy oock den laurier aen sijnen vijandt nam,
VVaer toe dat Cesar noyt, noch Alexander quam.
Van dien tijdt en stondt, wat doet hy doch, als branden?
En seyndt een heeter vier nae heete Mooren-landen.
Ignatius is vier, 'ten kan niet stille staen,
Iae siet, oock daermen't bluscht, daer neemt de vlam noch aen.
En nae dat op Xauier den Moor eens heeft gaen rusten,
VVat heeft hy niet beseylt? wat verr-gelegen custen?
Hy heeft het kruys geplant onder den Indiaen,
En waer omtrent de son de swerte menschen gaen.
Het is de moeders aerdt, het bloedt en kan niet lieghen,
Al wat van arents komt dat wilt om 'thooghste vliegen.
Een moeder geeft haer lust en driften aen haer beelt:
Daer is 'ken weet niet wat, dat in de kinders speelt.
Tot meerder' eere Godts *staet ieders lijf te panden,*
Tot meerder' eere Godts *gaen sy in vremde landen,*
Tot meerder' eere Godts *en isser niet te groot,*
Tot meerder' eere Godts *gaen sy oock in de doodt.*

Bevestinghe der Societeyt, op den feestdagh van SS. COSMAS en DAMIANVS.

Felicibus auspiciis. { *Siet hoe dat den hemel staet,*
Eer ghy t'zeevvaerts inne gaet. }

LAet vliegen wijdt en breet v wimpels, vlag, en vaenen,
Licht ankers, kabels los, en wacht geen volle maenen:
Sa, veerdigh scheeps-getuygh; sa, veerdigh nae den mast,
Laet 'tseyl ten vollen uyt, den wint die staet nu vast.
En waer nae doch gewacht? en siet ghy niet dees lichten,
Voor wie den wint, en zee, en stormen moeten swichten?
Hoe hel en staen sy niet daer midden in de locht,
Om leydtsmans v te zijn tot eenen kloecken tocht?

Stiert,

Stiert, roert dan t'zeewaerts in; want als dees lichten schijnen,
Geen onweer is soo trots, of't moet terstont verdwijnen:
Iae wint, en golf, en baer, en ongetemde stroom,
Die staen als maghteloos, gebonden inden toom.
'tEn is geen Ledas-draght, 'ten zijn geen swaene-kinders:
Poëten swijght hier stil, ghy zijt maer leughen-vinders,
De broeders van dat vier daer Troia door verdween,
Ey! seght wat isser doch met hen en zee gemeen?
V meyn' ick, lieue paer', v meyn' ick waere Broeders,
Ghy die wel eertijts waert oock voor v doodt behoeders:
V meyn' ick Damiaen, v Cosma, door v doot
Soo krijght ghy vollen last van dese nieuwe vloot.
VVel siet dit schip eens aen, het seylt op v genaden,
'tIs met gheen gelt, oft goet, oft koopmanschap geladen.
Hier is gheen ander waer' als lichaem, siel en bloedt,
Iae die zijns' oock gereedt te storten inden vloedt.
'tGheloou' is hunne vracht, dat voeren sy ten besten
De ronde werelt om, nae Suydt, Noort, Oost, en VVesten.
Dat wijst de vlagh v aen, die op hun masten sweeft,
Den seghel van het schip, daer't al sijn kraght van heeft.
O IESV *soeten naem! ô naem vol van genuchten!*
VVat desen naem beschijnt, tempeest en storm moet vluchten:
Het sout, en bitter-nat van nijdt en tegenspoet,
Alleen door desen naem, wort honich-suycker soet.
VVt kracht van desen naem soo sullen sy gaen soecken
Al wat verborgen is, de noyt-besochte hoecken.
Sy stellen geen pilaer als 'tlaetste van hun werck,
Maer seylen voort en voort, in onweer euen sterck.
VVel aen dan kloecke vloot, het zijn nu hondert iaeren,
Dat ghy op desen dagh te zeewaerts in quaemt vaeren:
Vaert, roert, seylt, stiert soo langh te recht' en slincker handt,
Tot dat ghy vol gewins weer keert in't vaderlandt.

De Societeyt belooft oock vruchten nae hondert iaer.

In ſenecta vberi, *Pſal. 91.* { *Nae hondert iaer* / *Euen vruchtbaer.* }

Laetſtmael gingh ick deſen boom
Planten by den water-ſtroom:
Jck docht hy ſal blijuen ſtaen,
Iae oock groeyen altoos aen,
Tot dat hy wordt hondert iaer,
En meer eeuwen noch daer naer:
VVant ſijn wortel heeft de vloet,
Die de boomen waſſen doet.

Maer

Maer 'ken was noch niet van daer,
Of ick wierdt tempeest gewaer:
Daer quam eenen Noorden wint
Vande selste diemen vindt,
En blies al sijn gramschap uyt
Ouer dese teere spruyt.
Hy wou vellen die, soo 't scheen,
Oft wel scheuren heel van een:
Dus sprack ick tot hem en sey,
Keert v onweer na de ley,
Nae de boomen van het wout,
Daer is menigh stercker hout.
VVaerom doch dees ionghe plant
Soo bestormt van alle cant?
Maer al blaesdy noch soo stijf,
Noch soo ruym, en noch soo rijf,
Euen wel soo staetse vast,
En geckt met v ouerlast:
Iae groeyt soo veel stercker aen,
Hoe g' haer meer wilt doen vergaen.
Des sal (wie het spijt oft rout)
Altoos zijn een ieuchdigh hout,
VVel gewortelt, wel bevrucht,
En vroom teghen al gerucht.
VVildy weten van wat handt
Desen boom eerst is geplant?
Van Loiola kreegh hy naem,
Van tempeesten roem en faem:
Vruchten droegh hy van't begin,
En nae hondert iaer niet min:
VVant hy heeft den seluen aert,
Schoon hy is een eeuw beiaert.

De

De Societeyt tracht nae d'eeuwigheydt.

Non est mortale quod opto. { *Hy treft den rinck* / *Die eeuvvigh blinckt.* }

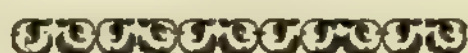
Hoort, Leser, hoort wat dat bediet:
Den Ridder die ghy steken siet,
Hy toont v de Societeyt,
Die loopt den rinck van d'eeuwigheyt.
Het peerdt daer desen man op rijt,
Dat is den vlug, en snellen tijdt.
Als dien met v komt op de baen
Dan weet het niet van traegh te gaen.

Ghy

Ghy light in eenen stillen droom,
En dit loopt met een vollen toom,
En dit loopt menigh hondert mijl,
Als ghy maer rust een kleyne wijl.
En soo waer is des werelts loop,
Daer loopt het doch al ouer hoop.
Den eenen loopt om eer, en pracht,
En steunt op't ijs van eenen nacht:
En eer dat sijnen boom is groot,
Soo is den planter sesmael doot.
Het minste dat de kans eens draeyt,
Daer light sijn heelen staet bekaeyt.
Een ander loopt dweers door de zee,
En seylt daer nae een gulde ree:
En is daer, om een weynich gout,
Soo dickwils tot de doodt benouwt.
Een ander loopt 'ken weet niet waer,
En dat duert tien en twintich iaer.
En is dit niet een wonder dinck?
Hoe weynigh steken desen rinck?
Hoe weynigh stieren hunnen loop
VVaer dat den hemel is te koop?
VVaer elcken voet-stap die ghy stelt,
Tot v groot voor-deel wordt ghetelt.
En hier is't dat Loiolas heyr
Soo langh nu heeft ghestiert de speyr,
En houdt sich op de rechte baen,
Het siet den rinck recht voor hem staen:
En is nu seker van 'tgewin,
VVant siet de lancy moetter in.
Ick bidd' v, Leser, zijdy wijs,
En loopt om geenen and'ren prijs.

F AF-

AF-BEELDINGHE VAN D'EERSTE EEVWE DER SOCIETEYT IESV.

HET EERSTE BOECK, OPGAENDE SOCIETEYT.

HET EERSTE CAPITEL.

Om vvat reden verscheyden Religieuse Ordens op verscheyden tijden inde H. Kercke vervveckt Zijn, ende namentlijck die vande Societeyt IESV.

DE groote ooghe van d'alghemeyne voorsichtigheyt Godts, ghelijckse hare sorghe bestreckt tot alle gheschapene dinghen, alsoo neemtse eyghentlijck en in't besonder haer ghemerck op de regeringhe van het schoon bouwsel der H. Kercke. Tot wiens behoudt en weluaren sooder van noode is datse op

op ſulcke tijden ende plaetſen onderſet worde, daer-ſe dreyght te vallen, ſoo wordt men ghewaer by ondervindinge, datter noyt ghebreck en is van ſoodanighe ſteunſelen als den noodt ſoude moghen vereyſchen. Onder deſe zijn wel altoos de vernaemſte gheweeſt de Religieuſe Ordens, die onder het beleydt, al is't van verſcheyden inſtelders, ende reghelen, dit eenigh wit nochtans ſoecken te betreffen, datſe, ſoo waer oft wanneer erghens het Catholijck ghelooue oft de Godtſdienſtigheyt comt te beſwijcken, de ſelue oft teghen den val houden ſtaen, oft met eenen nieuwen ijuer wederom oprechten. Eer de Societeyt opſtondt, waſſer ſchier de heele wereldt door ſoo groote onwetentheydt ende miſ-achtinghe van Godlijcke dinghen, oock onder de Gheeſtelijckheydt (aen wie het toeſtondt de ſielen te bewaeren) datter niet anders uyt volghen en conde als ketterijen en dolinghen: de welcke nu hebbende het veldt ghewonnen met eene iammerlijcke nederlaghe van alle de Noordſche landen, heeft Godt ter goeder ure den H. Ignatium verweckt om een nieuwe bende te weruen: door welcker voortgangh en ſtichtbaeren handel ſoo in Godts-dienſt als in de ſtudien en wetenſchappen, niet alleen de ſchaepen, maer oock de herders ſelue binnen ſpoor ſouden blijuen, oft, in-gheval ſy daer uyt gheweken waeren, wederom inkeeren. Dus heeftmen gheſien terſtont in't beginſel vande Societeyt, ſoo waerſe haeren voet ſtelde, eenen nieuwen luyſter ouer alle Kerckelijcke dienſten comen, de welcke nu niet meer ongheſchicktelijck als voren, maer met behoorlijcke ſeeghbaerheyt ende eer-biedinghe ghedaen wordende, quam den glans voorder tot de leecken toe: die allenghskens het exempel van hunne ouerigheydt navolghden, ende in plaetſe van ontucht de deught met de vreeſe Godts begonſten te aen-

Eerſte reden vvaerom de Religien inghestelt vvorden, den onderſtandt vande H. Kercke.

Florimũdus de Orig. hęr l. 2. c. 18.

aenveerden: ſoo datter vele met traenende blijdſchap hier van den almoghenden Heere danckten, ende voor ghewis hielen, dat deſe nieuwe Religie van Godt tot dien eynde was ingheſtelt, op datſe de Gheeſtelijcke t'ſamen ende de weereltſche perſoonen van deſe bedoruene eeuwe tot hunnen ſchuldighen plicht ſoude brenghen.

Tvveede reden: verſcheydenheydt van vele ſtaeten.

Andere waeren van ghevoelen, dat, ghelijck den Soon Godts in't vercieren van ſijne bruydt de H. Kercke vermaeck neemt in haere luſtbaere verſcheydenheydt van allerhande ſtaeten ende ampten, alſoo door d' inſtellinghe der Societeyt den Geeſtelijcken ſtaet met deſe nieuwigheyt heeft willen vereeren, datter een Religieuſe Orden ſoude weſen, die noch in kleedinghe, noch in uytwendighe manieren van doen ſoude ouer-een-comen met eenighe Monicken,ende euen-wel ſoude zijn een biddende Orden, om de Chriſtelijcke ghemeynte in't beſorghen van haere ſaeligheydt om niet te dienen. Het was eenen beklaeghelijcken tijdt, inden welcken dien heylighen naem van Monicken door d'ouerhandt vande quaede tonghen vry wat verſmaedelijck luydde, ende dieſ-haluen ſoo ghevoegelijck niet en ſcheen te zijn om met beual inde herten vande ketters ende ſondaeren te vloeyen. Daerom achtender vele, dat de Societeyt tot deſe ghelegentheyt van Godt bewaert was, om ſonder na-dencken van dierghelijcken naem ende profeſſie, met meerder ontſagh ende vrijigheydt ſoo wel de ſonden,als de dwalinghen aen te taſten. Soo veel iſſer af,dat,ghelijck menighe Religieuſen in gheen Orden en ſouden ghegaen hebben, hadde't die niet gheweeſt, de welcke ſy metter daet hebben verkoſen; alſoo menigh man inde Societeyt ghecomen is, die, ſonder dat deſe ingheſtelt waere, noch inual noch ghedachten en ſoude ghehadt hebben van Gode in eenighe Religie te dienen.

Den

Derde reden: wederstant der ketteren.

Den meeſten hoop gaf voor reden van onſe inſtellinghe het nieuw ghewelt der ketterijen, van de welcke de H. Kercke door d'afvallicheydt van Luther ende meer andere ſijns ghelijcke ſterckelijck bevochten wierdt: want alſoo pleegh de ſoete beſchickinghe ende wakende voorſichticheydt Godts teghen nieuwe ghebroetſels van Satan nieuwe leghers te beſchrijven, ende die onder 't beleydt van kloecke leydſ-mannen onder d'ooghen van ſijne vijanden te ſtellen, om den ſchilt aen de ſelve te bieden. Soo heeftſe den H. Auguſtinum met de ſijne in't velt gheſtelt, min noch meer als eenen Paulum, om dat hy de Manicheen (waer uyt hy gheſproten was) ende de Pelagianen ſoude verwinnen: op de ſelve maniere heeftſe in verſcheyden tijden verweckt nu den H. Athanaſium teghen d'Arianen, nu den H. Cyrillum teghen de Neſtorianen, nu den H. Hieronymum teghen Iovinianus, Helvidius en Vigilantius; nu den H. Norbertum teghen Tanchelinus, nu de HH. Dominicum en Franciſcum met hun uytgheleſen volck teghen d'Albigoiſen. Wat ſoudeſe min doen in onſe tijden, als Luther, Calvin, Menno, Zuinglius, Bucerus, en al dat helſch gheſpuys ghewapent met ontucht ende ongodtlijckheydt onder den ſchijn van Godts louter woordt (datſe nochtans over al vervalſchten) het hooft ende de leeringhen vande H. Kercke quamen beſpringhen? Hoe wel daer gheen ghebreck en was van verſcheyden Prelaeten, Religieuſen, ende andere gheleerde, achtbaere, godtvruchtighe mannen, die hen ſouden wederſtaen: even wel, om dat den duyvel niet en ſoude ſchijnen meer maghts te hebben in ſijne kinderen om de H. Kercke te bevechten, als de Godtlijcke wijsheyt in hare dienaers om die te beſchermen; heeft teghen nieuwe vijanden eenen nieuwen legher ghemaeckt, ende dien onder

der het beleydt vanden H. Ignatius in't velt ghebroght, gheuende aen den seluen, ghelijck aen eene Compagnie-Colonelle, den naem van sijne bende, oft Societeyt IESV, op datse noyt vergheten en soude de sonderlijcke verbintenisse diese heeft, om onder sulcken hooft (als den Sone Godts is) kloeckelijck ouer al te strijden, ende sijne maniere van leuen nae vermoghen op het naeste ende volmaeckste nae te volghen.

HET TVVEEDE CAPITEL.

Hoe de Societeyt IESV *langhe iaeren te voren voorseydt is. Verscheyden historien hier toe dienende.*

GHELIICK Godt somwijlen met schroomelijcke teeckenen, soo in de locht, als op der aerden, d'aenstaende plaghen ende straffen te kennen gheeft; alsoo doet hy oock menighweruen sijnen toekomenden seghen ende gheluck voorseggen, oft door heylighe persoonen die hy hier toe verlicht, oft wel door eenighe andere figueren ende vertooninghen. Dit blijckt al mede inde Religie van onse minste Societeyt: van de welcke indien wy ghelooouen willen datter eenighe voorboden gheweest zijn onder d'oude ende nieuwe Propheten, sullen gheenssins afwijcken van't ghevoelen der uytleggers ende leeraers. Den H. Prophete Dauid seght hy niet? *Sy is kranck ghewoorden, maer ghy hebtse volmaeckt: uwe dieren sullen daer in woonen:* den Hebreuschen text leest, *Vwe compagnie,* oft *regiment der soldaten sal daer in woonen:* door welcke woorden Velasquez leert dat de Societeyt IESV beteeckent wordt. Den Prophete Isaias noch klaerder: *Gaet henen ghy rassche Engelen tot het afghebroken ende ghescheurdt volck, tot het veruaerlijck volck, nae*

Verscheyden prophecijen vande Societeyt.

Psal. 67. 10. 11.

Tom. 1. in Epist. ad Philip. cap. 2. annot. 9.

Isai. 18. 2.

nae het welck gheen ander en is. Welcke prophecije Benzonius, Lummius, Bozius, iae de gheheele werelt bekent in de Societeyt IESV volbroght te wesen. Den H. Euangelist Ioannes, aen den welcken de toekomende tijden der H. Kercke kenbaer ghemaeckt zijn, stelt in sijne Openbaringhe dese woorden: *Ende den vijfsten Engel heeft met het trompet gheblasen, ende ick hebbe ghesien datter een sterre van den hemel gheuallen was op d'aerde, ende haer is den sleutel van den put des afgrondts ghegeuen.* Waer door Thomas Anglicus, Osorius ende Bellarminus bemercken dat claerlijck voorseydt is, dat nae de vier biddende Ordens, beteeckent door de vier voorschreuen Engelen, ten laetsten een'andere soude comen, om haer teghen een nieuw-oprijsende ketterije te stellen. Ende wie isser, of hy en siet niet dat de sterre uyt den hemel gheuallen, die daer open doet de wijde poorte der hellen, den afgheuallen Luther beteeckent? teghen den welcken den H. Ignatius met sijne Compagnie van IESVS den strijdt opghenomen, ende het trompet van't H. Euangelie ghesteken heeft. Den H. Vincentius ende Ioachimus Abt hebben in hunne tijden 'tselue beuestight, te weten, datter in dese seste eeuwe der H. Kercke een nieuwe Orden van Doctoren onder den naem IESV soude opstaen: wantse spreken aldus: *Datter een nieuwe Orden ende Religie onder den naem* IESV *sal komen, die eensdeels Clercken, eensdeels leecke Religieusen sal begrijpen, die in de seste eeuwe ende het eynde der werelt sal uytschijnen: dat dit een Apostolijcke Orden sal wesen, ende op eene besondere maniere aen des Paus ghehoorsaemheydt onderworpen: de welcke d'opgheblasene meesters* ('tzijn de woorden vande voorghemelde Leeraers) *door hare studien soude doen swijghen.* Men soude gheen claerdere woorden, oft die beter op de Societeyt passen, connen bybrenghen. Voeren wy niet den naem IESV? zijn wy gheen Orden

Apoc. 9. 1.

Tract. de Vitâ spirit. c. 19.

Orden van Clercken? besluyten wy niet mede Religieuse leecken, die wy tijdelijcke Coadiuteurs noemen? Maer wie van ons soude derren segghen, 'tghene de selue Auteurs verclaren: *dat die Orden sonderlingh om de vrijicheyt des gheests, en besondere ionste Godts tot haer, ghepresen sal worden? door volmaecktheydt alle andere te bouen gaen, ende als eenen Beniamin meer dan d'andere van Godt bemint sal worden? dat de Pausen door haer hulpe vrede sullen genieten? dat dit een Orden der Rechtverdighe sal wesen, aen de welcke geiont is 'tleuen van den Sone des menschs volmaecktelijck nae te volghen, en den laetsten oogst in de schuere des Heeren te vergaderen?* diemen seght *datse om de contemplatie op eene wolcke sitten: en dat dit een Orden van volmaeckte mannen wesen sal, die 'tleuen* CHRISTI *ende der Apostelen onderhouden?* Dese en dierghelijcke meer dingen, hoe heerlijck ende loffelijck sy oock zijn, schickt nochtans Benzonius ende andere der Societeyt IESV toe; wiens voornemen ende sorghe, soo wy hopen, altoos meer sal zijn om soodanighen lof door ouertreffelijcke daeden te verdienen, als door ijdele woorden haer van d'aenghewesene eere vermetelijck te beroemen.

Benzon. ex Ioachimo Abb. c. 10. & 14. in Apoc. & c. 1. in Ierem.

Omtrent vijfthien iaeren eer de Societeyt begonste, is Archangela Panigarola Ouerste gheweest van't Clooster vande H. Martha te Milanen, een vrouw-persoon van soo groote deughden, datse seer dickwils van Godt toekomende dinghen verstondt, en de selue voorseyde: onder andere, soose sorghvuldighlijck badt voor den grooten noodt der H. Kercke, heeft haer Godt te kennen ghegeuen, dat den tijdt naeckte, in den welcken hy soude Apostolijcke Priesters vande Societeyt IESV tot hulpe van sijne H. Kercke seynden. Nae hare doot volghende in't officie Maria Arconata heeft aen alle de Religieusen sekere ghebeden daghelijcks belast, waer mede sy versoecken souden, dat dien

Hist. Soc. tom. 2. l 7. n. 36.

dien tijdt doch moghte verſpoedt worden, ende Godts beloſte ghequeten: de welcke ſy ſoo langh onderhouden hebben, tot dat P. Benedictus Palmius met noch eenighe vande Societeyt, door 'tverſoeck van den H. Carolus Borromæus, inde ſtadt van Milanen tot hulpe van ſijnen Biſchoppelijcken laſt ghekomen is: wanneer die Religieuſen 'tſelue aen hem verhaelt hebben, ende nae-der-handt met brieuen oock aen den Seer Eerw. Generael der Societeyt P. Claudius Aquauiua beveſtight.

Als den H. Franciſcus Xauerius ſijne ſtudien inde Vniuerſiteyt van Parijs vervolghde, hadde ſijnen vader Iaſſus nu gheſchickt, om de groote onkoſten, den ſeluen wederom t'huyſwaerts t'ontbieden: 'twelck ſijne ſuſter verſtaende, die alſdan Ouerſte was in't Convent vande Diſcalzen, heeft door brieven haeren vader ghebeden, dat hy hem ſijne ſtudien ſoude laeten voleynden: want hy van nu af van Godt gheſchickt was om Apoſtel van Indien te weſen.

Torſell. Vitæ S. Xauerij lib. 1. c. 2.

In de ſtadt van Arnhem is eene treffelijcke weduwe gheweeſt met naem Reinolda, ſeer vermaert om haere heyligheydt. Soo Godt aen deſe alle de ſtraffen der oorloghen veropenbaerde, die ouer Duytſlandt honghen, ende ouer ons Neder-landt ſouden komen, heeft hy haer mede vertoont datter een nieuwe Orden van Religieuſe Prieſters ſoude komen, die de H. Kercke teghen de ketterije ſoude beſchermen: 't welck alſſe by ſekere ghelegentheydt inde teghenwoordicheydt van Petrus Caniſius vertelde, ſes iaeren voor den aenvangh der Societeyt, ſeyde ſy, dat hy een van die weſen ſoude.

Raderus in Vita P. Caniſij lib. 1. c. 1.

Inde woeſte Prouincien van Paraquarien is deſe ſekere ouerleveringhe ghevonden: dat den H. Apoſtel Thomas, die in't beghinſel der H. Kercke 'tghelooue aldaer gheplant hadde, voorſeydt ſoude hebben, dat in navolghende

tijden tot dese landen Apostolijcke Priesters souden komen, draghende in hun handt een cruys, die hunne naekomelinghen 'tselue ghelooue souden leeren, 't welck hy hen alsdan verkondighde. Dus als d'onse hier van niet wetende, door Godts schickinghe in die landen eerst ghekomen zijn met het cruys in de handt, hebben d'inwoonders eendraghtelijck bekent, dat dit de mannen waeren die den H. Apostel Thomas beloofc hadde.

Ann. Paraq. 1626. & 1627.

Onder het barbarisch volck van Æthiopien, diemen de Galen noemt, is sommighe iaeren eer de Societeyt daer ghesonden wierdt, eenen ghemeynen roep gheweest (soo eenighe die bekeert zijn betuyght hebben) datter binnen corten tijdt witte Priesters souden komen, die het landt souden van dolinghen suyveren, ende de waerachtighe wet der saligheydt leeren.

Ann. Æthiop. 1625.

Soo de H. Teresa op eenen tijdt in haer ghebedt opghetrocken was, heeftse ghesien de ghedaente van vele Religieusen der Societeyt IESV, die in de handt schoone witte vendelen droeghen: 'twelck soose met groote vreught aenschouwde, seyde CHRISTVS tot haer: Of ghy wist Teresa, hoe grooten bijstandt mijne H. Kercke van dese ontfanghen sal! Welck visioen ouer een komt met het ghene den Abt Ioachimus voorsien, ende in sijne schriften achter-ghelaeten heeft, tot troost ende verweckseI van een ieghelijck van d'onse, om ghetrouwelijck CHRISTO in sijne Societeyt te dienen.

Ribera in vita S. Teresiæ lib. 4 c. 5.

HET

HET DERDE CAPITEL.

Den eerſten ende principaelſten inſtelder der Societeyt, is IESVS CHRISTVS.

DE Societeyt IESV, ghelijckſe den naem niet en heeft, ſoo en heeftſe oock niet den oorſprongh vanden H. Ignatius: waer in wy onſen Vader te min ongheliјck doen, hoe hy beter geweten heeft dat deſe Religie gheenen vondt der menſchen en was, noch oock door ſijn vernuft oft wijſheydt ingheſtelt, maer door IESVS CHRISTVS alleen, die de maniere van leuen, de welcke de Societeyt volght, eerſtmael door ſijn exempel, en daer nae met ſijne leeringhe verbeeldt heeft. Dit ghetuyghen ons in den eerſten alle de Conſtitutien, reghelen, regeringhe ende oeffeninghen der ſeluer: want ghelijckerwijs d'Apoſtelen nae 't exempel ende raeden CHRISTI in ſuyuerheyt ende aermoede gheleeft hebben om beter het H. Euangelie te verkondighen, alſoo alle die in de Societeyt komen, doen beloften van eeuwighe ſuyuerheydt ende aermoede. Wederom ghelijck hen d'Apoſtelen beſonderlijck aen CHRISTVS hebben opghedraeghen, om de ganſche wereldt door, ten beliefte huns meeſters, de ſaligheydt der ſielen te beſorghen: alſoo ſpreydt haer de Societeyt IESV door alle gheweſten der wereldt, om tot 'tſelue voornemen te gheraken. D'Apoſtelen ende hunne naevolghers hebben nae de Hemel-vaert CHRISTI den H. Petrum als ſijnen Vicaris ende 'thooft der heylігher Kercke bekent, ſulcken gehoorſaemheyt bewijſende, als hem in de plaetſe CHRISTI toequam: alſoo doet oock de Societeyt, bouen de ghewoonlijcke belofte, die allen Religieuſen ghemeyn is, noch eene

Het leuen vande Societeyt is Apoſtoliſch.

besondere belofte van ghehoorsaemheydt aen den Paus van Roomen, naeuolgher van Petrus, ende 'thooft der H. Kercke. Ten laetsten ghelijck d'Apostelen, volghens het exempel CHRISTI, uytwendighlijck eene gemeyne maniere van leuen hebben onderhouden, om bequamelijcker de herten der menschen tot Godt te trecken, ende om beter den gheduerighen aerbeyt in't bekeeren der sielen t'onderstaen: alsoo *de Religieusen der Societeyt* ('t ghene Pius den IV. van henlieden seght) *ghelijckse den naem van* IESVS *aenghenomen hebben, alsoo doense hun beste, om met wercken, leeringhe, ende exempelen onsen Heere* IESVM CHRISTVM *in alles nae te volghen, ende door sijne voetstappen te wandelen.* Inder voeghen datmen segghen magh dat de Societeyt gheen nieuwe Orden oft Religie en is, dan wel eene hervattinghe van d'instellinghe der Apostelen, van tijdt alleen, ende niet van naem, noch van autheur verschillende.

Haere instellinghe is godtlyck. Ten tweeden, dat haere beghinselen van Godt af komen, ende niet alleen vande menschen, beuestighen opentlijck in hunne brieuen d'andere Pausen. Paulus den III. soo hy haere eerste instellinghe ghelesen hadde, heeft van de Societeyt ghesevdt: *Hier is den gheest des Heeren.* Gregorius den XIII. verclaert, dat *den H. Ignatius ende sijne medeghesellen vanden H. Gheest verweckt zijn.* Insghelijcks seght Gregorius den XIV. dat *de Religie van de Societeyt* IESV *nu in de laetste tijden door de Godtlijcke voorsichtigheyt is voortghebraght.* Wat betoont anders de wonderlijcke bekeeringhe van den H. Ignatius, die van eenen soldaet alleen de wapenen ghewent te handelen, is eenen instelder van eene soo gheleerde ende heylighe Religie gheworden? Wat betoont anders dat schoon visioen, in het welck CHRISTVS met sijn cruys ghelaeden aen Ignatius biddende sich veropenbaerde, belouende dat hy hem te Roomen

Roomen altijt ghenaedelijck ſoude byſtaen? Wat betoont anders d'onuerwachte veranderinghe van den Cardinael Bartholomæus Guidiccionius, die van eenen vijandt van alle nieuwe Religien is ſulck een vriendt ende voorvechter der Societeyt gheworden, dat hy bouen alle andere de ſelue vervoordert heeft? In der waerheydt dit en is gheen' ongheſtaedicheyt van ghemoet, noch van gheuoelen, maer een heymelijck ghewelt van de Godtlijcke handt gheweeſt.

Ten laetſten, dat de Societeyt niet van de menſchen, maer van Godt haeren oorſpronghe treckt, blijckt claerlijck uyt d'approbatie van ſoo vele Pauſen t'alle tijden by verſcheyden bullen vernieuwt ende beueſtight; uyt de deught, volmaecktheydt, onverwinnelijcken moedt ende volſtandigheydt van ſoo vele edele, gheleerde ende anderſſins treffelijcke oft vermaerde mannen, die hen tot de Societeyt hebben begheuen; ten laetſten uyt haere ſoo groote vermeerderinghe, de welcke binnen ſoo corten tijt, niet teghenſtaende alle de vervolghinghen, met eenen onuytſprekelijcken voortgangh ende aenwas der H. Kercke, ſoo in't ghetal der ghelooiughe, als godtſdienſtigheyt ende godtvruchtigheyt, gheſchiet is. Dit en heeft noch de vernuftheyt van Ignatius, noch de wijsheyt van ſijne mede-gheſellen vermoght uyt te wercken, mits het de cranckheyt der menſchen te bouen gaet; maer het is Godts handt, die ſijne Societeyt helpt ende vervoordert.

HET VIERDE CAPITEL.

VVaerom aen deſe Religie den naem vande Societeyt IESV *gegheuen is.*

GHEEN blinder quaet als d'afgunſtigheyt, de welcke niet aen en ſiet waer opſe haeren tandt wet, ten minſten

De ketters lasteren den naem vande Societeyt; minsten datse haer venijn magh uytspouwen teghen diese haet. De ketters, soo wel Caluinitten als Lutheranen, ghelijckse van hun beghinsel altoos ghebeten zijn gheweest op de Iesuiten, hebben de selue niet alleen vervolght met wreedtheydt en bloet-verghietinghe in hunne lichaemen, maer oock met laster ende scheldinghe inden naem diese voerden, vande Societeyt I E S V. Desen scheen hen wat te sterck in d'ooghen, ende en konden niet verdraghen, datter sulck een licht inde H. Kercke soude opgaen, waer door hunne duystere fuycken vande verbloemde redenen, diese het slecht volcksken voorhielen, souden ontdeckt worden: daerom hebben al schemerende teghen sijne straelen begonst te bassen, ghelijck de honden teghen de maen: iae dat meer lacchens weerdt is, als andwoorde verdient, zijn *maer tot hunne schande:* soo verre in hunne blintheyt ghecomen, datse dien seluen naem, diese in ons betichteden van hooueerdicheyt, selue aenghenomen hebben, als lofweerdigh. Daer is onder an- Anno 1583. dere te Mulhausen een stadt van Turinghen, eenen Lutherschen Woorden-dienaer gheweest, die by druck een gheschrift heeft laeten uytgaen, dat hy ende alle de Lutheraenen oprechte Iesuiten waeren, ende niet die van Ignatius de Loiola voortcomende desen naem voerden. In welcke voorstellinghe soo hy sy seluen ketelde tot lacchens toe, ende alle de sijne hen streelden als ouer eenen aerdighen vondt, hebben hen allegader ghestelt tot eenen verdienden spot der Catholijcken, van wiese met goede reden beschimt wierden, om datse desen naem nu ghinghen voor hen seluen vrijen, teghen den welcken sy als niet te voren gheenen blaem oft laster ghespaert en hadden. Soo blindt is, segghe ick, de nijdicheyt der ketteren. Doch wy sullen op dit pas dese nieuwe Iesuiten laeten vaeren, op de welcke beter als op die vande Societeyt passen de verwijtinghen van

van hooueerdije, waer mede ſy ons laecken, ghemerckt den naem die wy voeren, enckelijck ſijnen oorſprongh uyt d'ootmoedigheydt heeſt.

hy comt uyt d'ootmoedicheyt van S. Ignatius:

De thien eerſte Patres en waeren niet weynigh beladen hoeſe hunne nieuwe vergaderinghe ſouden heeten: waer op ſoo den H. Ignatius rijpelijck ghelet hadde, ende bemerckt, datter ſommighe Religien ghenoemt wierden vande plaetſen haerder inſtellinghe, andere van haere ampten oft principale oeffeninghen, eenighe oock van ſekere deughden oft Heylighen; maer het meeſte deel vande fondateurs oft inſtelders ſelue; vreeſende dat, indien dit gheſchil met verſcheyden ſtemmen gheſliſt wierde, ſy, om hunne ſonderlinghe liefde tot hem, deſe nieuwe Religie nae ſijnen naem ſouden noemen; heeft uyt een nederachtigh ghemoedt op hen verſocht, datſe dit in ſijn goetduncken ſouden ſtellen: ende uyt verſcheyden viſioenen den wille van Godt almaghtigh verſtaen hebbende, eyndelijck ghesloten ende begheert, datſe de Societeyt IESV ſoude ghenoemt worden: hier by blijuende met ſoo ſtercken opſet, dat hy opentlijck bekende, dat hem gheene reden ter wereldt daer van en konde trecken: iae beleedt, dat hy niet anders doen en konde, 'ten waere hy teghen den wille Godts dede, ghelijck P. Petrus Ribadeneira ende Polancus ghetuyghen uyt hem ghehoordt te hebben. Welcken naem daer nae oock Paulus den III. Iulius den III. Pius den IV. ende den V. Gregorius den XIII. Sixtus den V. Clemens den VIII. beueſtight hebben. Ende ſoo ten tijde van den Paus Gregorius den XIV. ſommighe deſen naem beſtreden, ende den ſeluen wilden veranderen, heeft deſen Stadt houder CHRISTI wel beſcheydelijck in ſijne Bulle beuolen, dat den naem van de Societeyt IESV, met den welcken deſe Religie in haer beghinſel van den Apoſto-

vvordt vande Pauſen beueſtight:

lijcken

lijcken ſtoel vereert was, tot alle naevolghende tijden inde ſelue vaſt en onveranderlijck ſoude blijuen. Bouen *Dient ons tot ſpore.* d'oodtmoedigheyt ende andere redenen, die den H. Ignatium beweeghden om deſen naem aen ſijne familie te gheuen, was deſe wel de voornaemſte, dat hy voor ſijne nakomelinghen in den ſeluen een groot profijt ſagh, te weten, dat ſy onder den ſtandaert des crúys IESV moeſten ſtrijden, om 'tſelue ouer al te planten: ende achter-volghens het exempel vanden Sone Godts (tot wiens heyr ende gheſelſchap ſy gheroepen ſouden weſen) alderhande ſwaere, bittere ende moeyelijcke dinghen moeſten verdraeghen; in plaetſe van vrijdom, boeyen en ketenen; van wellußticheyt, tormenten en pijn-bancken uytſtaen, iae de doodt meer dan het leuen verkieſen. Voorwaer deſen naem praemt ende verweckt ons met eenen gheduerighen prickel, om een ſoo verheuen tijtel wel uyt te voeren: principalijck als wy by ondervindinghe ſien 'tgene den H. Hieronymus nae d'experientie ghetuyght, dat hoe licht den arbeydt is van onder deſen leydtſ-man te vechten, ſoo ſeker oock de victorie is aen de ghene die maer den wille S. Hieron. in Pſal. 76. en hebben van te winnen: *VVy kinderen*, ſeght hy, *zijn onder den Capiteyn* IESVS *ghekomen: onſen Capiteyn* IESVS *voert nu het ſweerdt, ende gaet altijt voor ons, ende vecht voor ons, ende verwint den vijandt. VVy ſteken de trompetten der Prieſteren, ende gaen rondom Jericho, dat is deſe wereldt: haere mueren vallen, ende wy worden verwinders. Laet ons dan aen onſen Capiteyn* IESVS *danckbaer weſen; want door dien Capiteyn, als hy vecht, verwinnen wy.*

HET

HET VIIFDE CAPITEL

Hoe de H. Moeder Godts patroonesse, ende als tvveede instelster vande Societeyt is.

DIE malckanderen beminnen, zijn ghemeynlijck van eenen sin ende gheneghentheyt. Ter wijle dan onsen Salighmaker ende sijne H. Moeder met een' aldermeeste liefde aen malcanderen verbonden zijn, soo is het, dat ghelijck hy de Societeyt altoos van herten bemint, alsoo oock sijne H. Moeder tot de selue, van haer beghinsel af, eene besondere gheneghentheyt ghetoont heeft. Dit liet sich voor 't eerst inden H. Ignatius sien, diese voorquam met verscheyden weldaden. Nauwelijcks en was hy bekeert, of sy heeft haer aen hem vertoont met het kindeken IESVS in haere armen: waer door hy soo versterckt wierdt, dat hy sedert niet alleen bevrijdt en bleef van alle onsuyuere verbeeldinghen, maer oock eenen afkeer ende walghe ghevoelde van alle wereldtsche ijdelheyt. Bouen dien vondt sich soo onsteken inde liefde tot Godt ende sijne H. Moeder, dat hy corts daer nae ghegaen is nae Mont-Serraet (eene plaetse van deuotie, wijdt beroemt om de menighvuldigheyt der mirakelen ende verscheyden weldaden die de H. Moeder MARIA aldaer plagh aen haere dienaers te bewijsen) ende heeft daer sijn gheweyr opgheoffert, sijne kleederen verandert, ende belofte ghedaen van eeuwighe suyuerheyt. Hier mede en hiel de goetgunsticheyt van dese H. Moeder tot haeren nieuwen soon ende dienaer noch niet op. Als hy te Manresa woonde, schreef hy dat gheestelijck boecxken vande Exercitien, 'twelck soo krachtigh is om den mensch tot de volmaecktheyt te leyden, ende soo diep van verholen sinnen,

Maria vertoont haer aen Ignatius:

helpt hem in't schrijuen vande Exercitien,

nen, datter menigh Doctoor inde Godtheyt bekent heeft, dat hy uyt gheene andere meer deughdts ende lichts, als uyt dit alleen ontfanghen heeft. Wie meyndy heeft doen de penne gheleydt van desen noch-rouwen ende ongheleerden soldaet, die nergens dan inde wapenen alleen bedreuen en was? Ludouicus de Puente verklaert in't leuen van P. Balthasar Aluarez (die biecht-vader was vande H. Teresa) dat het Maria de Moeder Godts selue was, die haer dicwils gheduerende dit ghefchrijf, aen hem veropenbaerde. Sy heeft het ghetuyght aenden voornoemden Pater, als hy sijn' Exercitien nae ghewoonte vande Societeyt ghingh beghinnen, hem versekerende, datse den H. Ignatius in't schrijuen van dese meditatien ende maniere van bidden gheholpen hadde, als zijnde een' oeffeninghe die haer seer behaeghde, en diese in haer leuen menighwernen selue gheploghen hadde. Het is waerschijnelijck dat hier uyt ghesproten is d'andwoorde, die Ignatius plagh te gheuen op de vraeghe, waer de Societeyt haere beghinselen ende oorspronghen ghenomen hadde: want en seyde anders niet, als, Te Manresa; te weten op die plaetse, daer hy soo dickmaels vanden Sone Godts ende sijne H. Moeder met verscheyden verlichtinghen besocht is gheweest. Schrijuende te Roomen de Constitutien vande Societeyt, heeft menighe reysen de visite ontfanghen van twee (soo hyse noemde) middelaers; waer door hy verstondt IESVS en MARIA, als de twee wet-gheuers: aen welcker ordonnantien wy ons moeten laeten voorstaen, dat wy meer verbonden en ghehoorsaem zijn, als aen de sijne, mits de selue meer uyt hunner beyder als uyt sijnen boesem quamen.

ende Constitutien.

Wt welcke ende meer andere weldaden, die de H. Moeder Godts aen onsen H. Vader Ignatius, ende door hem aen

aen ons sijne kinderen bewesen heeft, wy wel moghen besluyten, datse neffens Godt door Ignatius de Societeyt heeft voortghebraght. Waerom hy oock, misschien tot bekentenisse dies, niet alleen sijn' eerste beloften, ende daer nae oock sijne professie, heeft Gode voor den autaer vande alderheylighste MARIA willen opdraeghen, maer oock begeert, dat alle sijne naecomelinghen, als die hunne Religieuse beloften doen, andere Heylighen maer in't ghemeyn, maer MARIA in't besonder ende namentlijck souden aenroepen, als hunne vernaemste patroonesse, door wiens hulpe ende voorsprake sylieden verscheyden jonsten ende voordeelen soo van haer, als van haeren ghebenedijden Soon in't beleuen huns roeps, ende andere gheleghentheden souden ontfanghen. Welcke sijne meyninghe ghelijckse op een vast betrouwen steunde, dat hy onlanghs uyt d'affectie van MARIA t'hemwaerts bewesen gheschept hadde, is alsoo nae der handt door menighvuldighe faueuren ende vremde gheschiedenissen aen sijne Religieusen oock beuestight gheweest. Niet langh nae dat de Societeyt te Loretten haere wooninghe ghestelt, ende aldaer de sorghe van het heyligh huys aenghenomen hadde, heeftmen rondom de hoofden vande Patres die'r biechte hoorden eene hemelsche vlamme sien spelen: welcke wat isse doch anders gheweest dan een teecken van liefde, waer mede de H. Moeder haere gasten ontfingh, ende haere kinderen inden ijuer der sielen onstack? Voorwaer in dese plaetse is't gheweest dat dien grooten Apostel van Indien en Iaponien den H. Xauerius dien vierighen moedt gheschept heeft, met den welcken hy alle perijckelen te water en te lande misachtede, om de gheheele nieuwe wereldt met Godts kennisse ende liefde t'onsteken. Waer in soo hem den boosen vijandt menighe reyse sochte belet te doen, heeft

Ignatius doet syne beloften voor den autaer van MARIA.

De Societeyt heeft sorghe van 't H. huys van Loretten.

Xauerius door hulpe van MARIA vervvint de duyuelen:

heeft den ſeluen niet alleen door de hulpe van MARIA kloeckelijck verwonnen, maer oock door't aenroepen van haeren heylighen naem, uyt de lichaemen van de beſetene menſchen veriaeght. Wat ſal ick ſegghen vanden Salighen Staniſlaus Koſtka, die door haer vriendelijck beſoeck is verheught gheweeſt, ende haer ſoet kindeken IESVS in ſijn' armen ontfanghen heeft? en wat vanden Salighen Aloyſius Gonzaga, die ſijn leuen mirakeleuſelijck in ſijne gheboorte door haer behouden, ende nae der handt met beloſte van eeuwighe ſuyuerheyt t'haeren dienſte lofweerdichlijck beſteedt heeft? Wat van ſoo vele andere, ende namentlijck van P. Iacobus Ledeſma, Petrus Anaſcus, Sebaſtianus Barradas, &c. dieſe mondelijck tot de Societeyt gheroepen heeft? P. Thomas Sanchez ſiende dat hy inde Societeyt niet en konde ontfanghen worden om dat hy te leelijck ſtamelde, heeft ſijne toevlucht tot MARIA ghenomen, ende door haere hulpe van ſijn ghebreck verloſt zijnde, is aenveerdt gheweeſt. Ick late nu vaeren alle die treffelijcke mannen, P. Gonſaluus Silueria, Martinus Gutierres, Ignatius Azebedo, Alphonſus Rodriguez, ende duyſent andere. Wat voordeelen en hebben deſe vande H. Moeder Godts niet ghenoten? ende met wat eene liefde ende godtſdienſticheyt en hebbenſe van hunnen kant niet gheſocht de ſelue te verghelden? Van P. Alphonſus Salmeron leſen wy, dat hy de Saterdaeghen vanden Vaſten, ſijne ordinariſſe materie verlaetende, altoos van onſe L. Vrouwe predickte: van P. Franciſcus Turrianus, dat hy de Feeſte van haere Preſentatie ſchriftelijck ende mondelijck heeft houden ſtaen: de welcke anderſſins in perijckel was om van den Paus afgheſchaft te worden: waerom hy oock verdient heeft op den ſeluen dagh ten hemel te vaeren. Van P. Iacobus Laynes, dat hy dry volle uren in't alghemeyn

Sy beſoeckt Staniſlaum,

bevvaert Aloyſium,

roepter verſcheyden tot de Societeyt:

vvordt vande ſelue geeert,

Conci-

Concilie van Trenten soo ghewightigh ghedisputeert heeft voor haer' onbevleckte ontfanghenisse, dat sy vande H. Synode met een al-ghemeyn toestemmen, alleen is uytghesteken gheweest uyt alle de kinders van Adam, die allegader in in d'erf-sonde ontfanghen worden. Hoe wel dese deuotie tot d'onbevleckttheyt van MARIA noch eyghen en is gheweest aen P. Laynes, noch vremdt aende Societeyt: want van haer beghinsel af, gheduerende noch het leuen vanden H. Ignatius, heeftse dese opinie soo ernstelijck behert, datse de selue in haere eerste disputatie, als het principaelste punct, om te verweyren voorghestelt heeft. Iae dat meer ende te verwonderen is, dien grooten lief hebber van onse L. Vrouwe Alphonsus Rodriguez (die haer oock wel met eene heylighe vrijmoedicheyt tot den minnen-strijdt derrede beroepen) heeft menighmael ghetuyght, dat de Societeyt, beneffens andere redenen, te dier eynde oock was inghestelt, om d'eere van Godts Moeder in dit punct voor te staen: soo dat het niet te verwonderen en is, datter een' eeuwighe ordonnantie by ons ghemaeckt is van dese sententie noyt af te gaen.

in't voorstaen van haere onbevleckte ontfanghenisse:

vvaer toese inghestelt is.

Op vele andere manieren (van de welcke hier beneden in't derde boeck noch ghesproken sal worden) heeft de Societeyt ghepooght haere Moeder, ende naest Godt, haeren eersten oorsprongh te vereeren, die ick al voorby gae, om dit capitel te sluyten met de waerschouwinghe vanden Saelighen Franciscus de Borgia: den welcken soo hy bemerckt hadde, datter sommighe onder onse Nouicien waeren die MARIA niet en hadden tot patroonesse verkosen, heeft hunnen meester vermaent, dat hy op hunne saelicheyt wel achte soude nemen, terwijle hy groot achterdencken daer van hadde. Welcke sijne vreese gheenen ijdelen waen en is gheweest: want hebben naemaels allegader,

Die MARIA niet en eeren, vallen uyt de Societeyt.

d'een voor, en d'ander nae, hunnen roep verlaeten. Inder voeghen dat wy hier uyt moeten bekennen dat, ghelijck 'tmeeste deel van d'onse groote danckbaerheyt aende H. Moeder Godts schuldich zijn, om datse van, oft door haer tot de Societeyt gheroepen zijn, alsoo allegader groote verbintenisse hebben om haer op 't hooghste te eeren, indien wy in onsen roep willen volherdich blijuen.

HET SESTE CAPITEL.

Hoe dat nae Godt ende MARIA, *den H. Ignatius den Instelder en Vader van dese minste Societeyt is.*

GHELIICK eertijts Godt almaghtigh tot stichtinghe van sijne H. Kercke slechte visschers ghebruyckt heeft, alsoo heeft hy oock tot oprechtinghe van dese minste Societeyt eenen man verkosen, die nerghens in eruaeren en was, als inde handelinghe van wapenen. Desen is gheweest Ignatius de Loiola, aenden welcken Godt inde stadt van Manresa op sekeren tijdt (als hy inden gheest opghetrocken was) een schets oft beworp vanden opgangh ende voordt-gangh der Societeyt vertoont heeft. Hier verstondt den dienaer Godts 'twerck datter voor handen was, met al dat de Societeyt oock in volghende tijden aenghingh. Hy begheeft sich dan te dien eynde tot de studien, ende al was hy nu dry-en-dertich iaeren oudt, en schaemt hem niet onder de kleyne kinderen d'eerste beghinselen vande Latijnsche sprake te gaen leeren. Daer nae sijne studien te Parijs nu vervoordert hebbende, vergadert ten deele aldaer, ten deele elders, neghen medeghesellen, met de welcke hy den thiensten de stichtinghe van de

Godt toont de Societeyt aen Ignatius indẽ gheest:

de Societeyt beghint, die nae der handt in't iaer vijf-thien hondert veertich vanden Paus Paulus den III. beueſtight is. 'tWelck alſoo gheſchiet zijnde, wierdt Ignatius ghekoſen tot eerſten Generael van ſijne nieuwe familie. Maer ghelijck hy deſe bedieninghe niet en heeft willen aenveerden, voor dat hem ſijnen biecht-vader de ſelue by maniere van behoorlijcke onderdaenicheyt heuſchelijck ouerdronghen heeft: alſoo oock, nae dat hy nu den laſt aenghenomen hadde, is hy voor al beſorght gheweeſt, dat hy ſijn' onderſaeten voor alle naecomende tijden met goede Conſtitutien ende Reghelen ſoude voorſien, waer nae ſy hen ſouden hebben te ſchicken. In't ſchrijuen van deſe hadde hy altoos enckelijck dit voor ooghen, wat tot Godts meerdere glorie dienen moghte: om de welcke ſekerder te kennen ende te betreffen, hadde hy voor ghewoonte, dat, ſoo wanneer hy'er nu eenighe metten verſtande begrepen, en ſchriftelijck op pampier beworpen hadde, de ſelue op den autaer leyde daer hy Miſſe dede, ende met vele traenen verſocht, dat ſijne Godtlijcke Maieſteyt doch ſoude willen ghedient zijn, ſijnen heylighen wille met behoorlijck licht daer ouer te verklaeren. Als hy eens by ſy ſeluen ouerdochte, of het oock gheraedſaem ware, dat de kercken vande Profeſ-huyſen (die enckelijck op aelmoeſſen moeten leuen) met iaerlijcks incomen ſouden beſet worden; heeft veertigh daghen langh op de voorſeyde maniere Godt te raede ghegaen, ende ſijnen heylighen wille verſocht. Dit verhale ick in't beſonder, om daer uyt te ſpeuren hoe grootelijcks den H. Ignatius ghearbeydt heeft, dat de Conſtitutien vande Societeyt meer ſouden een werck weſen door't ingheuen vande Godtlijcke wijsheyt ghemaeckt, als door menſchelijck verſtandt oft natuerlijcke redenen.

hy wordt Generael ghekoſen:

ſchrijft de Conſtitutien:

Nae

vercondight de selue.

Nae dat de Constitutien nu aldus gheschreuen waeren, heeft hyse door de ghehcele Societeyt verbreydt, eensdeels om van een ieder te verstaen wat hem van de selue docht, eensdeels oock om die in't ghebruyck te stellen, ende alsoo te proeuen ofse bequaemelijck souden connen onderhouden worden. Dit ghedaen, zijnse heel, sonder by oft afdoen (ghelijckse van hem beschreuen waeren) vande gansche Societeyt aenghenomen, om in alles haere maniere van doen en leuen nae de selue, als nae een ghewis ende onfeylbaer recht-snoer, te schicken. Inder voeghen dat wy met goede reden moghen segghen, dat, ghemerckt Ignatius de medeghesellen eerst vergadert, de Constitutien (als de siele) aende Societeyt eerst ghegheuen, ende de selue als hooft en vader, met maght van generale ouerhandt, eerst gheregeert heeft, hy voor den principaelsten instelder ende fondateur naest Godt ende sijne H. Moeder vande minste Societeyt bekent ende ghehouden moet worden.

HET SEVENSTE CAPITEL.

Hoe den H. Franciscus Xauerius den twveeden pilaer vvande Societeyt is.

Ignatius en Xauerius in vele dinghen ghelyck aen Petrus en Paulus.

INDIEN'T gheoorloft is mindere saken met meerdere ende ghewightighere te verghelijcken, soo dunckt my dat 'tghene Ignatius en Xauerius inde Societeyt ghedaen hebben, seer ouer-een-comt met het ghene d'Apostelen Petrus ende Paulus inde H. Kercke ghedaen hebben. Petrus was van Christus 'thooft vande H. Kercke ghestelt, Ignatius vande Societeyt. Aen den eenen en aen den anderen is Christus sijn cruys draghende omtrent de stadt Roomen verschenen, met belofte van hen aldaer behulpsaem

ende

ende ghenadigh te wesen. Als Paulus Gode wederspannigh was, heeft hem de kracht Christi op den wegh van Damascus dweegh ende buyghsaem ghemaeckt: als Xauerius teghen den Godtlijcken roep spertelde, is hy door Ignatius ghetemt gheweest. Godt heeft aen Ananias veropenbaert dat hy Paulum tot de bekeeringhe der Heydenen gheroepen hadde: insghelijcks heeft hy te kennen ghegheuen aende suster van Xauerius, dat hy hem tot de bekeeringhe vande nieuwe wereldt wilde ghebruycken. De Ioden hebben Paulum willen om hals brenghen, alsoo wilden d'afgodische priesters de Bonzij aen Xauerius oock doen. Paulus is in eene mande langhs de mueren van Damascus afghelaeten, om de handen van sijne vijanden t'ontgaen: Xauerius heeft om de selue reden onder de bremen en tacken vande bosschen ghescuylt, teghen 'tgewelt vande wilde menschen. D'onder-kleederen van Paulus ghenasen de siecke, de roosen-hoeykens van Xauerius deden 'tselue. Paulus verweckte de doode, Xauerius al mede in groot ghetal. Paulus hadde eenen onuersadelijcken dorst van sielen te winnen: aenden ijuer van Xauerius was eene wereldt te kleyn. Paulus was aen den H. Petrus als de rechte handt in't verbreyden ende beuestighen vande H. Kercke: euen eens was Xauerius aenden H. Ignatius in't optrecken ende volmaken vande Societeyt. want hoe wel Xauerius noyt haere Constitutien ghesien en heeft, nochtans heeft hy in alle manieren van doen, de selue met een ghelijcksaem ouer-een-komen soo wel betroffen, datter maer eenen sin ende gheuoelen in hen beyde en scheen te wesen; als of Xauerius in Indien niet en dede sonder 'tbestieren van Ignatius, en wederom Ignatius in Europen niet en berichtede sonder den raedt van Xauerius. Ignatius in Europen begeerde van sijne ondersaeten datse hem reke-

Ignatius en Xauerius komen in alles ouer een.

rekeninghe ſouden gheuen van hunne conſcientie, 'tſelue eyſchte van de ſijne Xauerius in Aſien. Ignatius en verhief ſich by ſijne Religieuſen niet als hunnen Ouerſten, maer droegh ſich ghelijck den minſten van alle, ende vernederde ſich als hunner aller dienaer: Xauerius beual aen eenen Paulus, Recteur van't Collegie binnen Goa, dat hy der Chriſtelijcker ootmoedigheyt by ſijne onderſaeten wilde indachtigh zijn, ende ter oorſake van ſijne Ouerigheyt geenen hooghen moet en wilde voeren, maer veel meer een nederigh herte. Ignatius verſochte altoos beſcheydelijck onderricht te weſen van de vruchten die ſijn volck onder de ghelooуighe ende ongheloouighe dede: Xauerius gaf oock ordre aen die hy inden wijngaert des Heeren ſondt, datſe hem beduydelijck ſouden ouerſchrijuen al watter tot ſaligheyt der ſielen uytgherecht wierdt. Hebben beyde hunnen onderdaenen opgheleght het dagelijcks onderſoeck van conſcientie, en bouen al hertelijck beuolen de gheſtadigheyt des ghebets. Hebben beyde niet alleen ſchriftelijck en by ghebodt, maer oock metter daedt en voor-gangh van hun exempel, d'onderwijſinghe vande iongheyt, ende namentlijck de Chriſtelijcke leeringhe, ten hooghſten vervoordert. Hebben beyde de ghehoorſaemheyt gheacht als eenen toets ſteen, ende gheſtelt tot een merck-teecken vande oprechte kinderen der Societeyt. Gheen van beyde en hebben geldt, oft iet anders willen ontfanghen, waer mede, als met arbeydts-loon, onſe dienſten ſouden ſchijnen vergolden te worden. Hebben beyde ſtrengh verbodt aen hunne onderſaeten ghedaen van eenighe Kerckelijcke eere oft digniteyten t'ontfanghen. Ter wijle Ignatius in Europen ſchrijft aende Prouincialen, dat ſy alle wederſpannighe onderſaeten ſouden uyt de Societeyt ſeynden, is Xauerius beſigh in Indien om P. Antonium

nium Gomez, niet teghen-ſtaende dat hy vande natuere een wel begaeft man, ende dadelijck Recteur van Goa was, om ſijne onghehoorſaemheyt uyt te monſteren. In welck accoordt van ſinnen en gheuoelen haer oogh-ſchijnelijck de voorſichtigheyt Godts vertoont heeft: de welcke aen deſe twee edele ſielen, ſoo verre vanden anderen gheſeten, ghelijck als aen twee zee-compaſſen die aenden ſeluen zeyl-ſteen gheſtreken zijn, den ſeluen gheeſt der Societeyt ſoo eenvormigh ingheſtort heeft, dat, al hoe wel de Conſtitutien vanden H. Ignatius noyt in Indien hadden ouer-ghevoert gheweeſt, de Societeyt nochtans aldaer ſoude in't ſelue doen ende weſen, ſonder onderſcheyt, blijuen ſtaen hebben als in Europen, ter wijle ſy in haeren Xauerius den H. Ignatium niet en ſouden ghemiſt hebben.

HET ACHTSTE CAPITEL.

De Societeyt vvordt vanden Roomſchen Stoel gheapprobeert.

AL bemereckten ſchoon de Patres eene ſwaere ſake te weſen, dat d'Orden vande Societeyt ſoude beueſtight worden, heeft dies niet teghenſtaende den H. Ignatius, op Godt ſteunende (wiens ghenade hy te Roomen alreede gheproeft hadde) 'tformulier vande inſtellinghe der ſeluer claer ende beſcheydelijck in't cort gheſtelt, verwachtende bequaeme gheleghentheyt om dat aenden Paus voor te houden, ende met eenen ſijne begheerte aen te dienen. *Ignatius preſenteert aenden Paus het formulier vande Societeyt* Den Paus Paulus den III. hadde ſich by goeden gheualle te Tiuoli vertrocken. Hy dan deſe bequaemigheyt waernemende, preſenteert hem 'tformulier door den Cardinael Contarenus, ootmoedighlijck biddende dat hem ghelieue

'tselue met Apostolische maght ende autoriteyt te beuestighen. Den welcken dat ontfanghende, doet het ouersien door Thomas Badia, die meester was van't H. Paleys, ende naemaels Cardinael wierdt. 'tWelck ghedaen zijnde, ende den Paus selue dat neerstelijck aenmerckt hebbende, seyde terstondt, 'tzy door verwonderinghe van't inhoudt, 'tzy door eenighe Godtlijcke inwendigheyt ghedreuen, *Den gheest Godts is hier*: waerom hy 'tgodtvruchtigh werck ende voornemen vande Patres seer goet gheuonden ende ghepresen heeft; voeghende daer by, dat hy inden gheest voorsagh dat hunnen aerbeydt in dien tijt seer behulpsaem ende profijtigh aende sielen ende den grooten noodt der H.Kercke soude wesen. Dese ghetuyghenisse den elfsten September in't iaer des Heeren 1539. vanden Stadt houder Christi ghegheuen, is quantsuys d'eerste approbatie gheweest: om de welcke met eene Bulle (ghelijck Ignatius op hem versocht hadde) te beuestighen, op dat hy niet en soude schijnen onuersichtelijck met eenen onbescheyden drift in desen sorghelijcken staet der H. Kercke iet te ordonneren) heeft de heele sake aen dry verre-denckende ende nauw-speurighe Cardinaelen belast: onder dese was Bartholomæus Guidiccionius wel een godtvruchtigh man, ende inde Gheestelijcke ende wereldtlijcke Rechten eruaren, maer soo vijandt van alle nieuwe Religien, dat hy oock de menighte der Ordens die doen ter tijdt waeren, niet en conde ghelijden: iae was alreede soo verre door dese sijne vervremtheyt vervoert, dat hy oock eenen boeck ghescreuen hadde van die allegader op vier Ordens te brenghen. Wat soudemen van desen, die meer partije als rechter was, anders verwachten, dan eenen grooten Niet en af-slagh der sake? Men konde hem quaelijck met smeecken en bidden verwillighen dat hy het formulier eens soude

den Paus doet het onder-soecken van dry Cardinaelen.

de ouersien, ick laete staen, voor goet houden oft vervoorderen. Hy socht d'andere twee, die van selfs luttel tot Ignatius ghesint waeren, tot sijn gheuoelen te trecken, ende maeckte by henlieden soo veel, datse met hem stemmende de heele sake, diemen nu voor seker ende vast hiel, bycans om verre stieten, ende te niet deden. Maer den moedt ende 'tbetrouwen dat Ignatius op Godt hadde, was bouen alle aenstooten: daerom en hiel hy niet op van aen te dringhen door verscheyden brieuen van Princen ende Republicken, ten dien eynde aenden Paus ende Cardinaelen gheschreuen. Maer soo dit oock al mede te vergheefs viel, heeft sijne toevlucht tot Godt alleen ghenomen, ende ghetracht ten deele met gheduerighe ghebeden, ten deele oock met lichaemelijcke penitentien de hemelsche jonste ouer sijn voornemen te verdienen: belouende bouen dien, dat hy dry-duysent sacrificien der Misse Gode soude doen opofferen, soo wanneer het sijnen heylighen wille beliefde, dien vande menschen te beweghen. Sijn ghebedt is verhoort gheweest: want vol van betrouwen is hy wederom tot de Commissarissen ghegaen, met groote seeghbaerheyt ende eerbiedinghe de redenen van sijn versoeck voorhoudende aen die't sochten te beletten. Ende siet, ghelijcker noch raedt noch vernuft teghen den Heere en is, sy veranderen allegader onuerwachtelijck van sin, nemen anderwerf en derde-werf in naeder achtinghe het formulier, doorsien het grondelijck: ende verklaren t'samenderhandt, dat de Societeyt onder 'tghetal vande Religieuse Ordens behoorde gherekent te worden, soo nochtans datter bouen de sestigh niet en souden moghen professien, tot ter tijdt toe datmen sien soude by ondervindinghe, wat dies aengaende aen de H.Kercke 'tnutste ende 'tdienstighste waere. Soo veel Guidiccionius belanght, is't kennelijck,

Ignatius dringht aen om de beuestinghe:

dat hy nae derhandt opentlijck bekende, dat, al hoe wel hy gheenſſins de menighte der Religieuſe Ordens en konde goet-vinden, nochtans aen deſe (beweeght door den Gheeſt Godts) niet en derrede noch en moghte langer wederſtaen. Heeft terſtondt daerom met ſijne mede-plichters begonſt ſoo gunſtigh aende Societeyt te weſen, dat niemant oyt ernſtelijcker de ſelue by den Paus ghevoordert en heeft. Den welcken ouer deſe onverwachte veranderinghe der herten verwondert, veroorſaeckt (ſoo hy het nam) door de rechte handt des Alderhooghſten, mede grootelijcks verblijt zijnde, dat hem deſe ſake van Guidiccionius ſelue wierdt aenghepreſen; heeft met eene ſonderlinghe affectie de Religie der Societeyt, ende den naem, dieſe verkoren hadde, den ſeuen-thienſten September in't iaer 1540. op den dagh van ſinte Coſmas ende Damianus, volghens het goet-duncken ende wel-behaghen der Cardinaelen, gheapprobeert.

verkrijghtſe van Paulus den III.

'Tſcheen datſe nu door ſoodanigh onderſtandt eenighſins verſekert ende gheruſt was; ſoo wanneer daer nieuwe oorloghe is opgheſtaen, uyt de partije dieſe teghen de ſonden maeckte: hoe wel haer deſe vervolginghe tot eere ende lof ghedient heeft: want Paulus den ouer-laſt vande quaede tonghen ſiende, ende dat dien maer uyt enckele af-gunſtigheyt en quam, heeft te meer ſijn herte gheheelijck t'haerwaerts ghekeert, ende behaluens dat hy de Societeyt eerſt (ſoo voorſeyt is) onder de Religieuſe Ordens hadde aenghenomen, heeft oock dry iaeren daer nae, den 15. Meert, anno 1543. aen Ignatius de maght ghegheuen om de Societeyt te vermeerderen, ſonder reſtrictie van eenigh ghetal der Profeſſen, ende ander-werf met eene nieuwe Bulle verklaert, datſe eene Religieuſe Orden vande H. Roomſche Kercke was. Daer-en-bouen in't beſonder

aen

aen dry Bisschoppen van Cesena, Albenga ende Parenzo beuolen, datse de betichters der Societeyt, oft die haer eenighsins moeyelijck vielen, in alle manieren met ontsagh en straffe souden inden bandt houden. Nae Paulus heeft Iulius den III. ander-mael de Societeyt beuestight in't iaer 1550. den 21. Iulij, ende 'tghene inde brieuen van sijnen voor-saet moght duyster wesen, oft immers eene twijfelachtighe uytlegghinghe veroorsaken, met eene wijdt-loopighe Bulle uytgheleght, ende nae den sin van Ignatius beduydt. In't iaer 1571. den 7. Iulij heeft Pius den vijfden verklaert dat de Societeyt een Orden vande Mendicanten is, ende die onder d'andere biddende Ordens med-ghenote van de selue priuilegien gerekent. Gregorius den XIII. (wiens groote toeghedaenheyt ende ghesintheyt tot de Societeyt blijcken kan uyt de priuilegien, ende den onuerghelijckelijcken lof daer hy de selue mede vereert) heeft in't iaer 1582. den 1. Februarij het instituyt der Societeyt met haere Constitutien ende priuilegien wederom beuestight, ende verklaert dat die waerlijck ende eyghentlijck Religieusen zijn, die de dry simpele beloften inde selue nae't verloop van hun proef-iaeren ghedaen hebben. Heeft insgelijcks met een' andere Bulle, in't selue iaer den 25. Mey, goedt-gheuonden ende op een nieuw gheapprobeert, al wat de voorgaende Pausen aende Societeyt ghejont hadden: voorders oock met alle sijn' autoriteyt verboden, dat niemant eenighen opval aen haere instellinge doen en soude: bouen dien seer swaere straffen ghestelt voor de ghene die sijn ghebodt hier in souden ouertreden. Alle welcke pennen ende beuestinghe vernieuwt noch eens met eene Bulle, ende leght breeder uyt Gregorius den XIV. in't iaer 1591. den 28. Iunij: al-waer hy sich niet en ontsiet te segghen dat het achter-deel vande Societeyt een nae-deel vande heele

vvordt naemaels vernieut van verscheyden Pausen.

heele H. Kercke was, ghelijck 'tvoordeel van d'eene mede 'tvoordeel was van d'andere. Heeft oock gheordonneert, dat den naem vande Societeyt IESV, dien van vele met opsprake ende bittere vijandtschap beuochten wierdt, daer in blijuen, ende ten eeuwighen daghe ghebruyckt soude worden, met uytdruckelijck ghebodt, datmen niet en soude veranderen van alle de dinghen die de nijdigheyt van sommige oproerige geesten, onder den schoonen deckmantel van Godts ijuer, socht te verkrencken. Ten laetsten Paulus den V. in't seste iaer van dese loopende eeuwe den 30. Augusti, heeft insghelijcks de Societeyt met haere priuilegien op een nieuw beuestight, ende de selue penen, die sijne voorsaeten, tegen haere verstoorders verkondight. Dese autoriteyt met soo grooten ouer-een-comen in't selue gheuoelen van soo vele Pausen, heeft de Societeyt soo versterckt ende ghewortelt, dat haer nu, Godt lof, gheenen haet oft af-gonstigheyt vande quaet-willighe, sonder verachtinghe vande Pauselijcke, iae oock vande Godtlijcke Maiesteyt selue, en kan hinderen oft beschadighen.

HET NEGENSTE CAPITEL.

Eenighe dinghen die aende Societeyt als eyghen zijn.

DIt instituyt der Societeyt, 'twelck soo dickwils met soo grooten ghewelt van teghen-partijen beuochten is gheweest, als of het nerghens toe, als tot eenen alghemeynen onder-gangh ende verderffenisse van't menschelijck gheslachte en diende, vereyscht van sijne onderdaenen eene groote sorghe, eerst van hun eyghene, ende dan van huns euen-naesten saligheyt. Dus indien den H. Ignatius in't selue iet hadde connen bemercken, dat eenighsins tot

tot nae-deel vande meerdere glorie Godts soude strecken, oft iet voorders versinnen dat die moghte vermeerderen; soude dat terstont daer by ghevoeght, ende 'tander daer uyt gheschrabt hebben. Maerom dat hy van't wit dat hy voor hadde, niet en soude af-wijcken, heeft altijdts sijn' ooghen ghevest op 'tleuen en manieren van onsen Salighmaker IESVS CHRISTVS ende begheert dat de Reghelen vande Societeyt met de leeringhe CHRISTI souden gheheelijck ouer-een-komen: want 'tghene desen aen d'Apostelen ende Discipelen tot meerdere glorie sijns Vaders voorhiel, heeft den H. Ignatius ghetracht in sijne Constitutien te besluyten. CHRISTVS begheerde dat 'tghemoedt ende manieren van sijne Apostelen met de sijne heel ghelijck souden wesen, en daerom moestense rijckdommen, eere en wellusten versaken, welcke hy voorsagh dat een groot beletsel vanden Godtlijcken dienst waeren. Den H. Ignatius, om aen alle verouderinghen des gheests de deure te sluyten, heeft 'tgrondt-vest van't Religieus leuen ('twelck eyghentlijck de dry beloften zijn) nae vermoghen teghen alle gheleghentheden ende ghevallen van d'eyghene liefde, de welcke doch den heymelijcken ende al-verderuenden worm vande Religien is, wel versien ende versekert. *Instellinge vande Societeyt ghelijck aende leeringhe CHRISTI.*

Voor al *d'Aermoede*, die hy eenen muer vande Religie noemt, heeft hy heel vanden vijandt bevrijdt, oock met eene besondere belofte van die noyt te verminderē oft ruymer te maken: daerom en laet hy gheene renten toe aende Profes-huysen, tot haer onder-houdt, noch eenigh seker onderstandt waer mede 'thuys oft Kercke souden moghen vermaeckt wordē, noch om eenigh cieraet voor de Kercke, ende 'tghene voorder tot den Godtlijcken dienst noodigh is, te coopen. Hoe soude hy d'aermoede teghen den aenstoot *Aermoede vande Societeyt.*

ſtoot meer connen bevrijden? beſonder als hy bouen al dit noch ſcherpelijck gheboden heeft, datſe in gheenderleye maniere vande incomſten der Collegien(ſchoon daer oock noodt waere) ſouden moghen gheholpen worden, oft iet van weghe eenigher Capelrijen, iaer-ghetijden, Miſſen, predicatien, oft andere dierghelijcke dienſten, oock voor de Sacriſtije, ghenieten. Wel is waer, dat d'aermoede der Collegien ende Seminarien die de Societeyt heeft, ſoo ſtrenghe niet en is, mits die renten ende gronden van eruen moghen beſitten. Dan dit en gheeft oft en neemt tot ons propooſt niet: want naedemael de Profeſſen 'teerſte ende 'tprincipaelſte deel der Societeyt zijn, moetmen eygentlijck in henlieden de volmaeckteyt van deſe belofte bemercken ende weghen. In welcken ghevolge heeft met reden Pius den V. verklaert (als bouen gheſeyt is) dat de Societeyt een biddende Orden is, om dat d'andere ſoo wel als de Profeſſen moeten gaen bedelen, als den Ouerſten dit ghebiedt, oft den noodt ſulcks vereyſcht. Ende hoe wel de Collegien ende Seminarien (als nu ghemelt is) middelen moghen beſitten, nochtans is al mede hun aermoede vry wat nauw bepaelt ende beſchreuen: wantſe niet min als de Profeſ-huyſen verbodt hebben van eenighen loon voor Miſſen, uytvaerden ende iaer-ghetijden t'ontfanghen; 'twelck nochtans aen d'aermoede van andere Religieuſe Ordens niet en is ongheoorloft. Ghelijck het al mede voor ongheur in deſe deught ſoude gheacht worden, waer't datſe iet loonſ-wijſe voor 'tleeren vande Godtheyt oft andere wetenſchappen, voor de ſermoonen oft Chriſtelijcke leeringhe, voor 'tbeſoecken van ſiecke oft ghevanghene, voor het uytreycken oft bedienen der heyligher Sacramenten ontfinghen. Voorts van dinghen 'tghemeyn beſit inde Societeyt aengaende, is 'tghebruyck ſoo vernepen, dat d'aermoe-

De Societeyt is een biddende Orden.

d'aermoede gheene ſcherpere onderhoudinghe en ſchijnt te connen vereyſchen.

De Suyuerheyt, om datſe lichtelijcker om de ſwackheyt onſer natuere beſmeurt ende beſchadight wordt, heeft hy oock dies te meer willen verſekeren: 'twelck als hem docht dat hy met gheene ghewightige woorden ghenoegh en ſoude connen doen verſtaen, heeft het al in't corte begrepen, ende gheſeyt, dat wy de ſuyuerheyt der Enghelen moeten naevolghen. Ende om dieſwille de reynicheyt een gaue Godts is, nae 'tſegghen van Salomon, die met bidden verkreghen wordt; heeft hier toe niet alleen het ſtadigh ghebedt aen ons bevolen, maer oock de maniere gheleert die wy in't ſelue behooren t'onderhouden. Daer-en-bouen heeft ons de vreeſe Godts op 'thooghſte ingheſtampt, als den eenighen middel om alle becoringhe t'ouerwinnen. Daer gingh een gheruchte in't Hof van Spaignen, dat de Ieſuiten een kruydt ouer hen droeghen, 'twelck de kracht hadde van d'onkuyſcheyt te verdoouen. Philippus den II. dit hoorende, heeft ſelue aen P. Araoz gheſonden om hier van bericht te zijn: den welcken niet en heeft ontkent of daer en was wat af, hertelijck wenſchende dat den Coningh ende alle ſijne houelinghen 'tſelue wilden ghebruycken: daer by voeghende, als immers ſijne Maieſteyt luſt hadde van't ſelue te kennen, dat het de vreeſe des Heeren was, wiens kracht de Societeyt t'alle canten onbeſchadight hiel, oock in't midden vande perijckelen. Welck oock de reden is, waerom men t'onſen huyſe ſulcke nauwe ſorghe draeght voor het ghebedt: want het eene moeder ende voeſterſſe vande godtvruchtigheyt is, waer uyt de ſuyuerheyt voortkomt.

Suyuerheyt van de Societeyt,

vvordt bevvaert door het ghebedt,

door de vreeſe Godts,

Om deſen ſoo edelen ſchat te bewaeren, ghelijcker meer als eene ſchilt-wacht van doen is, die op den vijandt paſſe,

door matigheyt, &c.

ſetter de Societeyt verſcheyden uyt teghen alle aenkomſten van onmaetigheyt, ledigheyt, nieuſ-ghierigheyt, van amoureuſe boecken, ende andere dierghelijcke verweckſelen der wellustigheyt, in gheenderleye maniere ghedooghende, datter in haere kinderen ghevonden worde oft ouerdaet in eten en drincken, oft luyigheyt in't wercken, oft ghenegentheyt tot ſoodanighe boecken (al zijnſe ſchoon van oude Poëten en meeſters vande rijm-konſte gemaeckt) uyt de welcke, ghelijck onſen Eerw. P. Generael Mutius Vitelleſcus ſeght, niet ſoo ſeer gheleertheyt geraept en wordt tot voorderinghe des verſtandts, als wel een' aenvechtinghe teghen de ſuyuerheyt tot nae-deel vande ſiele. Maer niet en iſſer daerſe d'ooghe meer op heeft, als op het verkeeren met onghelijcke perſoonen. *De vrouwe*, ſeght Salomon by ondervindinge, in ſijne Spreucken, *rooft des mans koſtelijcke ſiele.* niemandt ſoo wijs oft ſterck, die ſich hier magh ſtreelen van verſekeringhe, 'ten zy dat hy gheduerigh op ſijn hoede zy, ende noch gaet het daer al toe. Staedigh achterdencken, en trouw gheſelſchap zijn wel de beſte bewaerders, de welcke dieshaluen onſen H. Vader Ignatius daer toe oock ghebruyckt heeft: want voor al heeft hy de heele Societeyt door ſtrenghelijck bevolen, niet alleen dat niemandt tot de huyſen oock van edele vrouwen, al zijnſe ſieck, ſonder mede-gheſel en ſoude gaen; maer oock datmen ſulck' eene maetigheydt en voorſichtigheyt in die aen te ſpreken ſoude ghebruycken, al wildenſe oock biechten, dat den Pater ende den mede-gheſel in malckanderens geſicht altoos blijuen, om te ſien immers watſe doen, maer niet te hooren watſe ſeggen. Om welcke ordonnantie met een exempel te beveſtighen, als hy een out ende deughdelijck Prieſter vanden huyſe, op wie gheen vermoeyen van ſchult en viel, in gebreck dies aengaende bevonden hadde, heeft

door den voorſichtighen handel met de vrouvvē,

Prouerb. 6,26.

heeft hem nochtans, tot eenen ſpieghel van d'andere, inde tegenwoordigheyt van acht Patres (die hy te dier eynde by een gheroepen hadde) ſoo langh ſy ſeluen doen diſciplineren, tot dat elck eenen Pſalm van Dauid (waer onder den eerſten was den *Miſerere*) hadde gheleſen. By deſe ſoo vele behulpſelen, komt noch 'tgheduerigh ghebruyck der heyligher Sacramenten, namentlijck des Autaers. Wat konnen wy eene betere wacht hebben om de ſuyuerheyt ſonder eenighe ſchandt-vlecke onverhindert te bewaeren? naedemael de heylighe Oudt-vaders eenpaerlijck ghetuyghen, dat deſe eene beſondere kracht hebben, om den vuylen brandt des vleeſchs uyt te bluſſchen, ende de ſuyuerheyt, ſoo wel des lichaems als der ſielen, onbevleckt t'onderhouden.

door 'tgeduerigh gebruyck vande heylighe Sacramenten.

Wat nu voorders de belofte van *Gehoorſaemheyt* belanght, hoe ſorghvuldigh Ignatius daer voor gheweeſt is, blijckt uyt verſcheyden paſſagien van ſijne Conſtitutien, daer hy niet alleen en vereyſcht een volkomen uytgaen des verſtandts ende des wils, om ſy ſeluen gheheelijck aenden menſch om de liefde Godts t'onderworpen, maer oock de ſelue als een merck-teecken ſtelt, waer aen d'oprechte Religieuſen der Societeyt ghekent, en van andere onderſcheyden moghen worden. Waerom hy oock wel uytdruckelijck inden brief, die hy van deſe deught aen die van Portugael gheſchreuen heeft, deſe woorden by brenght: *Laet vry d'andere Ordens ons te bouen gaen in vaſten, waken, ende diergheliјcke ſtrenghigheyt in koſt ende kleederen, de welcke ſy (een' ieghelijcke nae haere maniere van doen ende inſtellinghe) heylighlijck aenveerden: maer ick ſoude wel willen, ſeer beminde Broeders, datſe altemaele die in deſe Societeyt onſen Heere dienen, door waerachtighe ende volmaeckte ghehoorſaemheyt, ende verſakinghe, ſoo des verſtandts als des wils, uytnemende moghten weſen: inder voeghen datmen hier uyt de waer-*

Gehoorſaemheyt vande Societeyt

is haer ken-teecken.

Epiſt. de Obed.

achtighe

achtighe ende oprechte kinders der seluer, als aen een merck-teecken onderkenne. De selue maniere van spreken ghebruyckt den Salighen Franciscus de Borgia: want sprekende van de ghehoorsaemheyt, seght datse 'twit is op 'twelck de Societeyt in alle dinghen haer principael oogh-gemerck neemt; *'t vendel*, onder 'twelck wy alle-gader dienen; *'tmeeste bol-werck* oft *toren*, door wiens sterckte onse Religie blijft staen. Alsoo veel, oft oock meer, seght daer van den teghenwoordighen Generael P. Mutius Vitellescus: *Aen de ghehoorsaemheyt worden ghekeurt d'oprechte ende echtige kinderen vande Societeyt: want dit eyghentlijck de spijse is, met de welcke sy die opvoedt, ende tot volkomen wasdom brenght, diese voor de haere kent.*

Epist. de Mediis conseru. spirit.

Epist de Orat.

Belofte van ghehoorsaemheyt aenden Paus.

By dese dry beloften, die aen alle Religien ghemeyn zijn, heeft den H. Ignatius noch eene vierde besondere ende solennele ghevoeght, waer mede de Professen hen ten dienste vanden Paus opdraghen, om t'alle tijden het Euangelie te gaen vercondighen in alle ghewesten der werelt daer't hem belieuen sal. De verbintenisse die hier uyt spruyt van punctuelijck te ghehoorsaemen, is soo sterck, dat sy noch om leuen, noch om steruen eenighe uytvlucht en moghen nemen; iae gheboden zijnde, moeten hen worpen in't midden van Turcken en Barbaren, van ketters en Heydenen, reysende oock sonder teyr-geldt, nae d'uyterste paelen van Indien en Iaponien, daerse de doot dies te sekerder voor ooghen sien, hoese meer met mensch-eters ende wreede tyrannen, als met redelijcke creatueren te doen moeten hebben. Daer zijnder vele uyt andere Ordens, die door den ijuer der sielen ghedreuen, de selue landen met den seluen arbeydt en perijckel wel doorlopen: maer dese doen dat uyt vrywillighe deuotie, sonder datse uyt kracht van eenighe belofte vanden Paus daer toe connen ghe-

dwon-

dwonghen worden. Maer de Societeyt heeft dit eyghen, datse haer daer toe met eene besondere belofte verbindt, ende ouersulcks altoos vandé Stadt-houder CHRISTI hier toe ghedwonghen can worden. Eene sake voorwaer alsoo nut aende H. Kercke, allse wel heerelijck is voor de Societeyt; niet teghenstaende dat de nijdigheyt haeren tandt oock hier op heeft moeten breken. Sommige neus-wijse gheesten, aen wie niet en behaeght dan sy aen hen seluen, en voorder dat hen eyghen is, hebben dese belofte willen laken, segghende dat het maer een pluym-strijckerije en is, als of wy den Paus hier mede vleydden, ende aen onsen kant sochten te trecken. Doch de betichtinghe en konde niet blijuen staen, ghemerckt de wercken anders uytgauen: inde welcke noyt bevonden en is, dat wy hier door eenighe staeten oft Prelaturen vande H. Kercke ghesocht hebben, dan wel winste der sielen, die wy met groot kommer en onghemack ten suersten moeten besweeten. Hoe soude de Societeyt eenigh menschelijck insien in dese belofte hebben, oft den Paus daer mede soecken te behaghen, om van hem een ionstigh ghemoedt oft tijdelijcke vergeldinghe te bekomen? daerse neffens de selue noch een' andere belofte doet, euen bondigh, datse noch nae eenige digniteyten binnen oft buyten 'shuys staen en sal, noch de selue, allse van buyten ghepresenteert worden, oock aenveerden, 'ten zy uyt last vanden ghenen die't op pene van doodt-sonde kan ghebieden; den welcken is den Paus alleen: die wel somtijdts, hoe wel niet dickwils, dese maght ghebruyckt heeft, als't blijckt in Toletus en Bellarminus, die hy Cardinalen maeckte tegen hunnen danck: van Laines en Borgia heeft hy sich laten verbidden, dat hy hen den rooden hoet niet en soude ouerdringhen: van Iaius, Canisius, Claudius Aquauiua, Cotton, ende meer andere, datse den Bischoplijcken mijter

Belofte van geene digniteyten t'ontfanghen.

niet

niet en souden draghen. Soo verre is't van ons, dat wy door dese belofte eenen menschelijcken loon souden beiaghen.

HET THIENSTE CAPITEL.

Dry andere dinghen, die aen de Societeyt oock eyghen zijn, ende haere ieught bevvaren.

DIen hooghen ende verlichten gheest van Ignatius, die alle dinghen doorsagh, hadde bemerckt, dat soo wel sijne Religie, als alle andere menschelijcke saken, door langheyt van tijden aen de verouderinghe ende veranderinghe onderworpen was. Daerom bekommert zijnde om eenighe middelen te vinden, waer door hy aen de sclue eenen vasten standt moghte gheuen, heeft voor al goedt ghevonden, teghen de lasheyt en verslappinghe des gheests de vernieuwinghe vande beloften in te stellen. Dese ghe-schiet twee-mael 'siaers van alle die noch gheenen graedt inde Societeyt en hebben, met het voorgaen van eene generaele biechte, ende dry daghen vertrecks: binnen de welcke sy hen in langh-duerige ghebeden oeffenen, ende van alle andere besigheyt ledigh, zijn alleen met alderhande godtvruchtighe oeffeninghen des gheests bekommert. Hier door ghebeurt het, datse, oftse misschien ergens in verflauwt waeren, wederom in deuotie aennemen, ende den moedt stijuen die verslapt is, om met eene nieuwe ghesetheyt den begonsten loop huns heylighen roeps tot den eynde toe te volbrenghen. Voorwaer d'ondervindinghe leert ons, datter schier gheenen krachtigheren middel en is als desen, om 'tverloopen uur-werck te herstellen, ende elck een indachtigh te maken van sijne vierigheyt, met de welcke

Vernieuvvinghe van beloften.

welcke hy eerstelijck sijne beloften Gode heeft opghedraghen. Oock ghetuyght den Historie-schrijuer Maffeius vande eerste Patres, dat, alsse te Parijs hunne beloften ander-werf en derde-mael vernieuwt hebben, sy daer door wonderlijck in hun voornemen versterckt zijn gheweest. In Vita S.Ignat. l.1. c.21.

'tAnder, dat onsen H. Vader seer ernstelijck van ons versoeckt, en heel noodigh acht, om d'eerste vierigheyt ende vromigheyt inde Societeyt t'onderhouden, is de rekeninghe van de conscientie, die elck een aen sijnen Ouersten soo doen moet, dat hy hem den staet van sijne siele met al dat haer aengaet, simpelijck ende ootmoedelijck sonder eenighe bewimpelinghe verklaere, noch iet en verswijge wat de beroerten, oft andere verstooringen ende bekoringen des gemoedts aengaet, op dat hy te beter voor alle perijckelen behoedt, ende van alle swackheden ghenesen worde: want dese openinghe van conscientie, buyten oft in biechte (soo het een ieghelijcken gelieft, mits dit vry staet) gedaen, en is doch anders (niet by gelijckenisse gesproken) als een' ontdeckinghe van wonden en quaelen aenden medecijn-meester, diese met eene vaderlijcke liefde can ende wilt ghenesen. Waerom men oock daghelijcks siet ghebeuren, dat soo wie hier in gheveynst is, oft beschaemt om sijnen inwendighen staet tot Godts eere t'ontdecken, ghemeynelijck quade uyt-comste heeft, ghelijck t'andere sijde seer wel daer by vaeren, ende inden gheest aennemen, die'r rechtsinnigh in handelen: want het den Ouersten gheensins gheoorloft en is dese wetenschap anders, als tot troost en gheestelijck voordeel van dien sich soo ontdeckt heeft, te ghebruycken. *Rekeninghe van conscientie.*

Het derde, waer in misschien wel het meeste wel-vaeren der Societeyt, ende den middel om die in haer gheheel te bewaeren, gheleghen is, heeft hy ghestelt d'uytseyndin- *VVtseyndinghe.*

 ghe

ghe der ghener, die voor het meeste deel oft onghevoeghelijck ende wederspannigh, oft schadelijck van hanteringe zijn, oft oock selue moeyelijck aen den Ouersten vallen, om met een ghesochten schijn, met ontslaghinghe van hunne beloften, door-ghesonden te worden. Dese ontlastinghe van onnutte persoonen, hoe wel sy van sommighe onwetende ten erghsten uytgheleght wordt, is nochtans aende Societeyt, ende dickwils oock aen die'r uytgheset worden, seer oorbaer, iae noodigh. Hoe dickwils moet den Chirurgijn een bedoruen lidt affetten, om aen de ghesonde het leuen te behouden? hoe dickwils moet den herder een schaep dat schorft is, vande reste afscheyden, op dat het de heele kudde niet en doe steruen? hoe dickwils moet den houenier de druyue die vunstigh is, ende den acker-man de brandt-aer die inden schoof is, uytmonsteren, om dat den heelen torsch ende alle 'tsact niet en bederue? 'tIs een' enckele verwaentheyt, het onkruydt dat al te vruchtbaer is, soo langh te laeten staen wassen, dat 'tgoet koren daer door versmacht wordt: in tijdts moetmen sijnen hof wieden, eer hy verwilderte; anders sult ghy binnen weynighe daghen noch schick noch orden daer in sien. Door gheen ander gebreck en hebbender sommighe Religien haeren luyster verloren als dit: want soo de quaede met de goede vermengelt bleuen, is den eenen door den anderen (ghelijck't in d'inlandtsche oorloghen gheschiet) tot afwijcken van sijn plicht en ampt verleydt. Waerom houdtmen dan desen middel van ons te bewaeren harder oft onghenadigher, als dien inde Republicken ghehouden wordt? in de welcke den straet-schender oft anderssins mis-dadigh ghedoot wordt, om het leuen van vele andere te bewaeren, ende de weghen veyligh en ganghbaer te maken. Welcke bykans d'andwoorde was van

vvaer to se dient:

van eenen Recteur in Portugael, die hy aende Coninghinne gaf, soose keurigh was om te weten waer door de Societeyt altoos soo ieuchdigh ende bloemigh bleef sonder eenighe verwelckeringhe van discipline; hy gaf haer voor reden, om datse haer onder tusschen doet laten: want als 'tbedoruen bloedt ter goeder ure wordt afghetrocken, gheeft het ghesontheyt aen't heel lichaem: ende 'tware wel eene groote onbermhertigheyt in sulcken gheval de vlimme te sparen. *by latinghe verghelelen.*

Dit en is alleen ons ghevoelen niet: want Ioannes Clarius een rustigh man, en Doctoor inde Godtheyt van Louen, soo daer een treffelijck Predicant uyt de Societeyt gesonden was, heeft 'tgheruchte des volcks met een bevallijck woordt ghestilt, segghende: *De Iesuiten en gieten gheen schoon waeter uyt.* Humbertus, die vijfden Generael was vander Predic-heeren Orden, pleegh te segghen: *'tIs noodigh dat de Religie by wijlen gheschuymt worde, op datse in haere suyuerheyt blijue: daermen 'tschuym niet en weert, daer moet vele morsigheyt ende vuyligheyt wesen.* Dan klaert den wijn eerst op, als hy sijne ghist uytworpt; dan staet de locht eerst hel, als de donckere wolcken verschouen zijn: als Iudas nu uyt 'tghetal der Apostelen gheruymt was, doen seyde IESVS eerst, *Nu is den Sone des menschs ghedarificeert.* Noyt en saeghdy de Societeyt schoonder, dan alsse van soodanige vlecken, die haer misstonden, ghesuyuert is. Erud. Relig. lib. 5. p.2.c.3. Ioan. 13.

Ende offer misschien iemandt met alle dese redenen noch niet te vreden en waere, het ghevoelen van Ignatius en Xauerius, die sulcks goedt ghevonden ende gheploghen hebben, dunckt ons ghenoeghsaem om den mont te stoppen aen vinnighe kakelaers, die ouer het huys-houden van hunne ghebueren al te mondigh zijn, ende middeler-tijdt hun eyghen onheyl niet en bemercken. Sy wisten wel dat,

 hoe

hoe wel eenighe mis-aerdighe Religieusen somwijlen door kerckers ende andere strenghicheden, diemen elders ghebruyckt, tot kennisse en beteringhe van hunne feylen komen; nochtans het meesten-deel van die vast ghestelt worden, hebben eenen meerderen af-keer vande pene, als vande sonde: ende dat het daerom dickwils ghebeurt, datse oft uytbreken, en nae de ketters loopen, daer sulck ghespuys welle-com is; oft naer hunne gevangenisse ergher leuen als te voren, met groote verargheringhe vande Catholijcke ghemeynte, onder wie sy verkeeren. De welcke, waer't datmense van hunne beloften konde ontslaen, souden misschien oft hunne saligheyt inde wereldt wercken, (gemerckt sy tot het iock der Religie ende d'onderhoudinghe van hunne beloften onbequaem zijn) oft immers in't oprecht ghelooue blijuen, daerse nu gheenen anderen middel en vinden tot den vrijdom, als door d'afvalligheyt. Hoe vele treffelijcke mannen ende Religieusen van andere Ordens, seyde Montholon, hebben wy hooren suchten, om datse desen middel van uytspoelinghe ende uytseyndinghe niet en hebben? Welcke ellendigheyt niet en spruyt uyt hunne heylighe instellinghe, maer uyt den iammer van dese ongheluckige tijden, in de welcke de ketterije van onse mis-slaghen haere dolinghe timmert, ende van onse verworpelinghen haere Apostelen maeckt. Soo langh alsser hope is vande krancke lidtmaeten te ghenesen, en laetmen niet achter van al dat helpen kan tot de ghesondtheyt ende volherdigheyt, oock der ghener die selue willen uytgaen: doch als't quaet nu soo diep ghewortelt is, datmen't noch met soetigheyt, noch met strafheyt en kan beteren; wordt de Societeyt ghenoodsaeckt met droefheyt ende medelijden, het ongaef lidt af te snijden, om de reste van haer lichaem te bewaeren, ghebruyckende daer toe de

Parte 2. oppos. 33.

de maght ende priuilegien, die den Apostolijcken stoel van Roomen niet alleen goedt en vindt, maer oock begheert dat t'en eeuwighen daghe onverhindert ende onvermindert blijuen, als't blijckt uyt de Bulle van Gregorius den XIV. met wiens woorden ick desen eersten Boeck en droeue materie gae sluyten, om te comen tot de blijde seyndt-ghiften vande sinne-beelden ende hunne dichten. Den Paus dan, nae dat hy wel diep ingesien, ende met rijpe beraedtslaghinghe dit stuck van d'uytseyndinghe doorgrondt hadde, waer op soo veel van d'onverstandighe met grooten ongunst ghesproken wordt, ghebruyckt bescheydelijck dese woorden: *VVy willen dat de maght van uytseynden voor desen goedt inde Societeyt ghevonden, vast, ongheraeckt en onghe schent blijue, als eene sake van groot ghewighte tot haere suyuerheyt ende behoudinghe.* Die sich met al dit niet en laet vernoeghen, moet het wijten aende onghesteltheyt van sijn ghehemelt, in wiens mondt den wijn bitter is, die anders smaeckelijck is aen de ghesonde.

In Bulla de Confirmat. Societ.

Werckende ende aenschouwende leuen der Societeyt.

Claudia.

——— Hic fas per limen vtrumque
Solus habet, geminoque facit commercia mundo.
'tZy op oft neer, 'tIs voor den Heer.

Mercurius spreeckt.

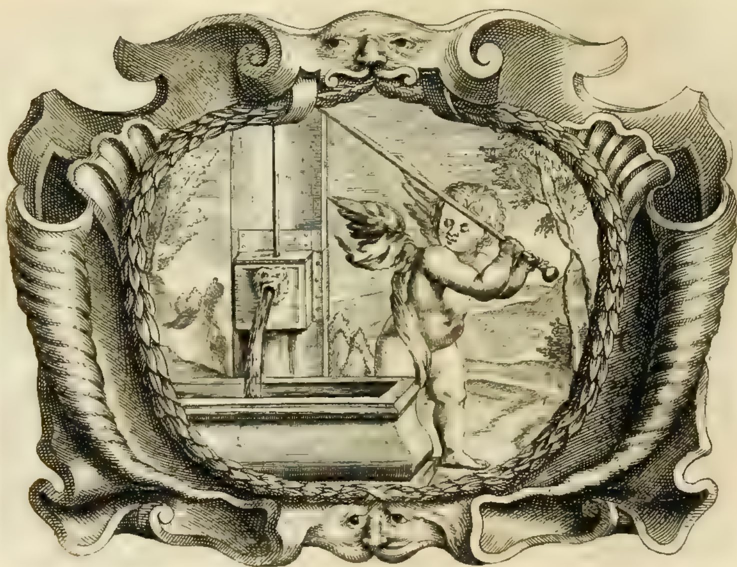
DAer is eertijdts lot ghewvorpen
Ouer steden, ouer dorpen,
Ouer hemel, zee en hel,
VVie dat hebben sou bevel.
Iupiter, die eerst moght kiesen,
VVouw den hemel niet verliesen:
Vande maen en sonne-schijn
VVouw hy heer en meester zijn.

En

En Neptunus kreegh de baren,
Daer de groote schepen varen,
Daer soo menigh seylken spant,
En loopt nae sijn vader-landt.
Pluto dien swerten ioncker
Kreegh, elaes! een rijck in't doncker,
Kreegh een rijck vol van verdriet,
Daermen son noch maen en siet.
En doen hebben oock de Goden
Aen malckander straf verboden,
Datter niemant en sou gaen
Verder als sijn palen staen.
Ick alleen magh op de stroomen,
Ick magh swieren door de boomen,
Ick magh iaghen aen een hey,
Ick magh vincken in een wey.
Als't my lust, magh ick gaen dwalen
Door des hemels gulde salen,
Ick weet watter omme-gaet
In Iupijns secreten raedt.
Hier hebb' ick alleen ghetreden:
Dan nu sie ick van beneden,
Daer is noch een ander man,
Die veel hoogher vlieghen kan.
Siet, Loiola komt ghevloghen,
Siet, hy heeft twee arents oghen,
Siet hoe vest hy sijn ghesicht
Sterr'lijcks op het sonnen-licht.
Hy is bouen, hy is onder,
By den blicksem, by den donder,
Nu by menschen, nu by Godt:
Daer en is voor hem gheen slot.

De

De regelen vande Societeyt en verbinden op geene sonden.

Vis maxima, sed sine vinclo. { *Vast* / *Sonder last.* }

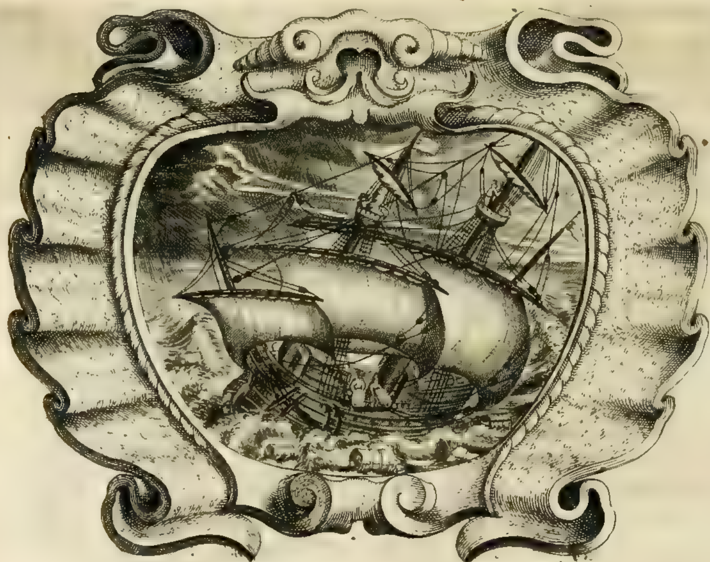
Den pomper spreeckt.

Hier naest staet eenen put heel diep wel sestigh voeten,
De maerte klaeght, en seght: Het putten heeft veel moeten,
De keten is soo swaer, den eemer is soo groot,
En al dit puts-ghetuygh dat weeght soo swaer als loot.
't Is soo, als iemant heeft den heelen dagh te wassen,
En van den morghen-stondt tot 'sauents toe moet plassen,
Den eemer vanden put gaet altijdt op en neer,
En 'tmeyssen dé ghenoegh al gingh't maer wegh en weer.

Maer

Maer wie daer heeft een pomp, en daer aen komt te douwen,
Het waeter bortelt uyt, den leeuw beghint te spouwen:
Daer is een' soete kracht, die speelt langhs in de huys,
Tot hulpe van de maert, ten dienste van het huys.
Ick laet den Philosooph met de Naturalisten
Hier ondersoeck van doen, 'ken magh gheen tijdt verquisten.
Al lagh ick noyt ter school, al schijn ick oock wat plomp,
Nochtans treck ick een' leer', ter wijl ick treck de pomp.
VVanneer den gheest is vol, niet vande silu're beken
(Die uyt een leeuwen hooft oft ander monster leken)
Maer vol van drift en treck, en vol van goeden wil,
Het waeter loopt by nae, al staet den pomper stil.
Niet dat ick hier misprijs van noodt een deughdt te maecken,
Ey neen, de boet en schult sal dienen ons voor baecken.
Dat boots-man noyt en saegh waer dat hy henen dreef,
Veel seylden uyt den stroom, veel liepen buyten schreef.
Maer den ghedwonghen wil, en de ghemaeckte veruen,
Die hebben dit ghemeen, men sietse dickwils steruen:
Als liefde iet ghebiedt, als liefde gheeft een wet,
Soo wordtse sonder schult en sonder boet gheset.
De Son en Noorden windt, die wedden eens te saemen,
VVie dat den landts-man sou met meerder krachten praemen:
Den Noorden windt die snee, hy duyckten in sijn kleet,
Maer wierp den mantel af, soo saen het worden heet.
Den haghel met den vorst, den winter met sijn vlocken,
En deden gheen ghewelt op desens landts mans rocken:
Een soete strael der son is stercker als de kouw,
En doet den landts-man doen dat hy niet doen en wouw.
Och iae, de meeste kracht wordt liefde toegheschreuen:
Gheluckigh die door haer wordt soetkens aenghedreuen.
Als liefde praemt het hert, soo raecket al om door:
Een peerdt dat is ter handt, dat loopt oock sonder spoor.

d'Aermoede is voorſichtigh.

Ne perimant, pereant. { *Beter ſy* / *Als vvy.*

SIet hoe den blicksem ſchiet daer bouen uyt de wolcken,
Siet hoe dat onder ons ſtaen grondeloose kolcken,
'tGrammoedigh element dat tuymelt op en neer,
En gaet ſijn ganghen heen, en paſt op Prins noch Heer.
De maſten en het ſeyl, de kabels met de touwen,
En konnen dit ghewelt niet langher wederhouwen:
VVy drijuen op ghenae, daer is gheen hoop' voor 'tſchip,
Het moet te gronde gaen, oft berſten op een klip.

VVat

VVat ſal in dit tempeeſt, wat ſal ons doch al baten
Het goudt van Mexico, en al de ſilu're platen?
Den blaeuwen indigó, die ieder acht ſoo groot,
Die ſet, elaes! aen ons de verwe van de doodt.
Sa flughs, hier eens een handt; ſa, komt hier, ſchippers gaſten,
Ey, komt; daer is noch hoop', is't dat wy 'tſchip ontlaſten:
Het ſchip ſal opwaerts gaen al is de zee gheſtoort,
Is't dat wy het ghewight maer ſtorten ouer boort.
Daer drijft de coopmanſchap, daer gaen de ſijde-balen,
Die wy ſoo verr' van huys, op vremde kuſten halen:
Gheen peerl' en is ſoo ſchoon, gheen goudt en is ſoo root,
Daer is gheen bidden voor, 'tmoet uyt in tijdt van noot.
En ghy die ſtaet op ſtrandt, en ſiet hoe dat wy beuen,
Is't dat ghy wel aenſchouwt, en acht neemt op v leuen,
Ghy zijt in 'tſelue ſchip, gheeft ons doch vry de handt,
Men lijdt wel ſchip-braeck oock te midden op het landt.
Het leuen is een zee, vol ſtormen en vol baeren
Een ieghelijck is uyt om koſtelijcke waeren:
En packt daer goet op goet, en ſtelt daer laſt op laſt,
En midden in het goet light hert en ſiel ghetaſt.
Voorwaer 'twordt dier ghekocht, daer ghy voor blijft te pande,
Daer ghy voor gaet te grond', eer dat ghy eens kondt landen:
Of ſchoon den cargo waer van enckel goudt dat blinckt,
De reys die is bekaeyt, is't dat den meeſter ſinckt.
Soo dan, is't dat ghy moet door eenigh onweer vaeren,
VVeet dat v lijf en ſiel zijn vry de beſte waeren:
Verlieſt ghy ghelt en goedt, 'tis waer, ghy laetter wat;
Maer wie hier gaet te grond', verlieſt den meeſten ſchat.
d'Armoede dan die raedt ons hier in deſe baeren
De laſten van het ſchip doch niet te willen ſpaeren:
VVie gelt en goet verſmaedt ter ſielen ſalicheyt,
Die ſeylt noch rijck ghenoegh nae de langh' eeuwigheyt.

d'Aermoede is onbelemmert.

Liber ab exuuiis. { *Hoe min ghela'en,*
Hoe lichter gaen.

DEs hemels steyle baen, en al die enghe weghen,
Voorspoedigh in te gaen, daer is kunst in gheleghen:
VVilt ghy dan opwaerts heen met pack en sack ghela'en?
Elaes! met d'eersten pas soo sult ghy blijuen staen.
Het is al te vergheefs, ghy sult weer neder daelen,
Ghy sult met sulck gheklim gheen prijs oft eer behaelen:
Den swaeren meulen-steen veel eer om hooghe vloogh,
Dan dat ghy met v pack gheraecken soudt om hoogh.

Elias

Elias was bereydt, en sat nu in den waghen,
Nochtans en moght hy niet sijn mantel met hem draghen:
'tIs al te swaeren vracht, de raeyers zijn te teer,
Door 'tminste aerdsch ghewight soo vallen sy daer neer.
En ghy dom-sinnigh mensch, die niet doet als vergaren,
En trotse huysen bouwt, die d'hemelen vervaren,
'tZijn kerckers die ghy maeckt, van marber en van toets,
VVaer in de siele wordt ghevanghen onverhoets.
G'hebt kleeren over hoop, daer magh v niet ontbreken;
Dit is der wereldt aerd, dit zijn haer oude treken:
En voorts al dit ghetuygh dat dient v voor een net,
VVaer door aen't eel ghemoedt het opgaen wordt belet.
Dat boos en listigh goudt, dat maeckt soo swaere banden,
En boeyen aen het been, en ketens aen de handen.
O 'tis soo groot ghewight! ô 'tis soo swaeren last!
En daerom hecht het v soo aen de aerde vast.
Siet, volght Eliam nae, laet rijckdom, laet 'tal vlieghen,
En roept: Onnutten last ghy sult my niet bedrieghen;
Verfoeyt al wat hier is, 'tis al verganckelijck,
Al wat van d'aerde komt, en is maer enckel slijck.
Dan meught ghy los en vry v tot dees reys begheven,
En trachten nae een hoogh, en nae een eeuwigh leven:
En siet dan eens om leegh nae dese vuyle eerdt,
En seght: VVas dese clomp wel soo veel arbeydts weerdt?
VVaerom den mensch doch slaeft! waer dats' hun hert opsetten!
'tIs al maer ijdelheyt, is datme'r op wilt letten.
En hoe ghy hoogher komt, hoe dat sal kleynder zijn,
Allenghskens sal aen v vergaen dees valschen schijn.
VVel aen dan wie ghy zijt, verlaet al dese banden,
En peyst, ick moet wel haest gaen nae de donck're landen:
Staet ghy hier dan gheboeydt, elaes, 'tis dan gheen tijdt,
Doet 'tnu, oft nimmermeer gheraeckt gh'v banden quijt.

d'Aermoede is profijtelijck.

Sic perdere lucrum est. { *VVeynigh ghemist,*
Is veel ghevischt.

DEn vischer die hier aen den kant
Sit met sijn visch-roey inde handt,
Al is't een rond en Zeeuwschen knecht,
Hy is nochtans niet al te slecht,
Hy weet hoe datmen met wat broodt
Den visch vergadert in de sloot:
Terstont soo isser noop op noop,
De vischen swemmen ouer hoop.

En

En maeckt hy dan een vischken vast,
Den snoeck die peyst ick kom te gast,
En slockt met 't vischken oock den haeck,
Een dieren prijs voor kleynen smaeck.
Terstondt licht hy sijn roey om hoogh,
En siet den snoeck die light in't droogh.
Seght nu, hy gheen verstandt en heeft,
Die voor een snoeck een wit-visch gheeft.
Hoe is de wereldt niet verbaest,
Hoe staet een ieder niet en raest,
VVanneer daer iewers Prins oft Heer
Leght gheldt, en goe'dt, en titel neer?
VVanneer soo hier een Graue soon,
Oft daer een dochter rijck en schoon,
Verfoeyt de wereldt met haer pracht,
En dat een ieder soo groot acht?
Den vader die is groot in eer,
En sijnen rijckdom wast noch meer:
En daerom laet hy aen dit kint,
Dat hy soo wonder heeft besint,
Al dat sijn wijsheyt heeft vergaert,
En peyst, sy wordt nu wel ghepaert,
Oock met de rijckste van de stadt,
Een ieder let doch op den schat.
Maer sy treedt dit al met de voet,
Noch siet niet eens nae geldt oft goet.
Maer waerom is't doch datmen laet
Den rijckdom, eer en grooten staet?
'tIs om te winnen meer en meer,
'tIs om te krijghen grooter eer:
VVant voor een handt vol gheldts of gout,
Verkrijghtmen naemaels honder-fout.

d'Acr-

d'Aermoede is met luttel te vreden.

Hoc ſat opum eſt. { *Kleyn pack* / *Groot ghemack.* }

DEs menſchs onruſtigh hert waer wordt het niet gedreuen!
Het iaeght gheduerigh aen, ſoo't hem komt te begheuen,
En tracht nae gheldt en goedt, en daer en is gheen ruſt:
Den honger noyt verſaedt, den dorſt is noyt ghebluſt:
'tEyſcht altijdt meer en meer, 'ten vreeſt noch hooghe winden
Noch onweer op de zee, als't rijckdom ſlechts magh vinden:
Al ſiet het voor ſijn' oogh een heele vloot vergaen,
Den ſchrick die is terſtondt oock met't tempeeſt ghedaen.

En

En als't al is ghereyst, en als't al is ghewonnen,
Dan komt den vreckaert aen, en seyt: 'tIs maer begonnen,
Mijn dorst is euen fel, mijn honger euen groot,
Iae groeyt noch daeghlijcks meer tot inde bleecke doodt.
'tIs soo, dat is den aerdt, gheen gout oft silv're mijnen
Sal v ghemoedt voldoen, v dorst sal noyt verdwijnen.
Men seyt, een gierigh hert dan eerst niet meer begheert,
VVanneer de schraele doot vervult den mondt met eerdt.
Ignati weerde pant, Loiola grooten Vader,
Die ons hebt voor ghegaen, die ons leydt alle-gader,
Die eerst dees Compagnie hebt op de been ghestelt,
En door besonder jonst ghebraght in 'sHeeren veldt;
Als ghy v kinders seyndt nae al die vremde landen,
Een maeltken aen den arm, een stockskeninde handen,
'tZy nae het rijcke landt van den Oost-Indiaen,
Oft wel nae Mexicó daer al die mijnen staen;
VVat is hun vracht en winst waer sy mé wederkomen,
En legghen voor v neer, en voor den Stoel van Romen?
Het siluer is-te slecht, het goudt en is maer eerdt,
Het is dien grooten last en arbeyt niet eens weerdt.
Ick sie Xauier daer gaen met wonder vracht gheladen,
Kan dan een swarten Moor een hong'righ hert versaden?
Is dit v rijcke winst? is't dit dat ghy soo iaeght?
En soo't ghevanghen is met sulcke moeyte draeght?
Dit is den echten aerdt, dat is daer wy nae trachten,
Dit is den buyt alleen en prijs daer wy nae wachten,
De winste van een siel: met desen oogst ghelaen
Soo gaen wy vrolijck t'huys, en voor ons Vader staen.
Een maeltken met een stock is goet om mé te reysen,
Voor die noch gheldt noch goedt, maer Godt alleen en peysen,
Gheen pack, oft swaer behangh, gheen rijcke wissel-brief,
VVant d'aermoede alleen die is al ons gherief.

d'Aermoede is onbekommert.

Aliunde pascitur. { *Gheen sorghen* / *Voor morghen.*

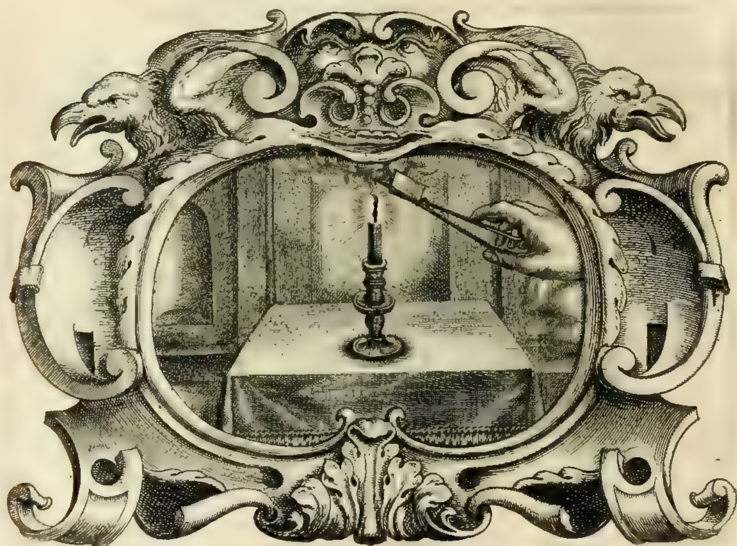
Den papegaey spreeckt.

AL schijn ick hier soo vast, al ben ick in ghesloten,
Soo weet, dat my dit slot niet eens en heeft verdroten:
Ick springh, ick singh, ick klap, ick spreeck een ieder aen,
Een ieder die my siet, blijft voor mijn kevi staen.
Als ick noch vloogh in't bosch, moest ick mijn aes gaen haelen,
En soecken spijs in't wildt, langhs berghen en langhs daelen,
En kreegh ick dan op't laetst een sleck oft vuyle pier,
Dan was ick vol van vreught, dan maeckt' ick goede sier.

Nu

Nu leef ick sonder sorgh, ick spreeck gheleerde taelen,
Ick fluyt een lustigh liedt, den kost can my noyt faelen,
Mijn heere ben ick lief, hy voeydt my als sijn kindt,
'tIs al voor Perroqué *wat lieffelijcks men vindt.*
Gheloost my wie ghy zijt, 'ten zijn maer viese droomen,
Ofst kinder-bietebauws die voor d'aermoey doen schroomen:
S'en is soo leelijck niet, s'en dreyght gheen honghers doodt,
Al heeftse niet een sier, noch leeftse sonder noodt.
En waer toe al de sorgh, en waer toe al het reysen?
En altijdt op het goedt, en op den kost te peysen?
Gaet, reyst vry daer ghy wilt, gaet soeckt vry daer ghy kunt,
Die d'aermoey koos voor goudt, die kocht oock sonder munt.
VVel sal dien grooten Godt de vogelkens oock spijsen,
En aen den fellen leeuw in't wout sijn cost aenwijsen?
Iae daer en is niet een soo slechten worm die vroet,
Of hy en vindt sijn aes, en wordt daer mé ghevoedt.
En sal hy voor de sijn, die't al om hem versmaeden,
Niet altijdt zijn besorght, en voor hen zijn belaeden?
Gh'en kent v Vader niet, is't dat ghy daer voor vreest;
Als't al verlaten is, dan sorght hy aldermeest.
VVel laet den coop-man gaen nae al die vremde kusten,
Het moet, elaes! het moet, een gierigh hert wel lusten
Te gaen nae Oost, nae VVest, te water en te landt,
Iae dickwils stellen oock sijn siel en lijf te pandt.
Gaet heen dan wie ghy zijt, en voeght v by die sotten,
Die met de kinders Godts en met den aermen spotten;
Met niet ben ick te vré, in aermoey vind' ick't al,
Dat my noch eer, noch staet, noch ryckdom gheuen sal.
Als't hert maer wel gherust voor Godt en al de menschen
Magh leuen sonder schult, dat is dat ick kan wenschen:
De rest sal Godt voorsien, dat is doch sijnen aert.
Die sich op Godt betrouwt, die is ghenoegh bewaert.

d'Aermoede gheeft luyster.

Deme superflua, crescet. { *S'is dan meer nut*
Alss' is ghesnut.

ALs ghy hier dese keers siet ouer-vloedigh roocken,
Als ghy siet dat den dief haer oorsaeck is van smoocken,
En als ghy dan noch siet den snutter inde handt,
Ick bidd' v gaet dan noch wat verder met 't verstandt.
Terwijl de keers soo brandt, soo hanghen inde saelen
En Keysers op een doeck en Princen afghemaelen,
Daer hanght den rijcken vreck versmoort in ouerdaet,
En brast ghelijck een swijn, en slockt als eenen vraet.

Maer

Maer mits de kamer is nu t'eenemael in't duyster,
Men siet niet wie sy zijn, s'en hebben gheenen luyster,
Iae self het gouwe leér is van sijn glans beroost,
Om dat een doncker keers den schijn gheheel verdooft.
En eer ghy dit kondt sien den dief die dient ghesneden,
En wat ghy hebt ghesnut, dient met den voet ghetreden.
De keers, en een fraey man heeft ieder in't ghesicht,
VVie dat sich noyt en snut, is in sijn eyghen licht.
'tEn is niet eer ghenoegh dat aerd' gaet aerde lieuen,
VVie hier sich toe begheeft, die voedt sijn keers vol dieuen:
d'Armoede doch alleen, al is't sy nu al quijt,
Sy houdt den meesten naem, spijt al de gheen die't spijt.
Daer was soo menigh Vorst daer ieder voor most buyghen,
Diogenes die lagh in reepen en in duyghen:
En siet hun naem en faem light in het selue graf,
En van den Philosooph spreeckt heel de wereldt af.
Al was Iob rijck in vee, al had hy menigh kemel,
d'Aermoede doch alleen verhief hem tot den hemel,
Noch was oyt soo bekent door kinders, vee oft schat,
Als doen hy vol van zeer op sijnen mest-hoop sat.
Den duyuel snutten hem, en gingh Iob heel ontblooten;
Iob kreegh een meerder schijn, en hy verbrandt sijn pooten:
En in het Oosten-landt, waer dat de son opgaet,
Daer sietmen dat nu Iob het tweede licht wel staet.
VVat baet dat menigh mensch magh goet op goet gaen eruen,
En leuen dickwils aerm, om rijck te moghen steruen?
Als d'uyt-vaert is ghedaen, en datmen niet meer luyt,
Dan is hun naem en faem, dan is hun fackel uyt.
Ghelooft het vry voor waer, wie dat dit oyt sult lesen,
Dat ghy v hier besneedt, wat man soudt ghy niet wesen?
Stelt dit eens onder v, en maeckt v hier wat quijt,
Hoe ghy hier meer betreedt, hoe dat ghy grooter zijt.

 De

De suyuerheyt der Religieusen door beloften versekert.

Canitis surdis, canitisque ligatis.

Sluyt uvve sinnen Want *VViese maer hoort,*
By Meereminnen: *Moet ouer boort.*

VV*At baete't datmen in een stadt*
Brandt-eemers en brandt-leeren hadt,
En datmen in perijckel trock
De aldergrootste storme-klock?
VVat baet dat iemandt seylt in zee?
Hy voert sijn eyghen voncken mee;
En schoon hy verr' is van het strandt,
Hy draeght vier dat in't water brandt.

Vlysses

Vlysses die was eerst bevreest,
Voor donder, blicksem en tempeest,
Hy schroomde voor een hollen vloet,
Die seyl en masten scheuren doet.
En siet, den windt, en fellen stroom
Die hiel Neptunus inden toom,
De zee, die eerst onstuymigh was,
Die light soo effen als ghelas:
En als't perijckel is ghedaen,
Dan vreest hy eerst te grond' te gaen.
Hy hoort der Meereminnen-sanck,
Hy hoort daer by der snaeren klanck:
VVanneer den vincker 'tsoetste fluyt,
Dan raeckt den vogel in de muyt.
Hy gaet omtrent den grooten mast,
En bindt sich daer met kabels vast.
Al waer't ghy als een Spaensche kraeck,
Al spooght ghy vier als eenen draeck,
Al loste ghy een heele sy,
Al waer't ghy teghen scheuten vry;
Is't dat ghy desen sangh aenhoort,
Ghewis ghy springht noch ouer boort:
Is't dat aen v eens klampt de min,
Ghy moet, elaes! ghy moeter in.
VVant niet en vlamt soo als een hert,
VVanneer het soet gheblaesen wert:
En wie dat niet ghebonden is,
VVeet dat die half ghevanghen is,
En dickwils achter 'tkort gheluck
Schuylt meesten-deel een langhen druck.
De vreucht is maer een treurigh spel,
Iae eenen roock, besietmen't wel.

De

De ſuyuerheyt blijft onbeſchadight.

Rubus ardens incombuſtus. { *Heet* / *Sonder leet.*

EEr Moyſes Godts Propheet, en leydtſman van ſijn volcken,
Gheroepen tot dit ampt wierdt uyt des hemels wolcken,
En voor den Coningh quam, gewapent met die roey,
Die water, vier en locht en aerd ſloegh inde boey;
Soo leydde hy ſijn vee, een hoop onnooſel ſchaepen,
Die ouer al langhs wegh den veylen koſt gaen raepen:
Nu was hy diep in't velt, nu was hy aen de kant,
Nu daer het was beſaeyt, nu daer het was beplant.

Nu

Nu hier, nu weder daer, gaet hy omtrent de heyen,
En daer hy weet dat liefst sijn lammerkens gaen weyen:
En offer ergens een bleef achter d'haghe staen,
Daer seyndt hy sijnen hondt, die brenght dat weder aen.
Als hy dus besigh is, soo slaet hy op sijn oghen,
Terstont siet hy een licht den braem-bosch inghe-vloghen:
En hoe hy langer siet, 'tis rondom vlam en vier,
Doch euen wel 'ten schaedt de doornen niet een sier.
Den braem die houdt sijn ieught, sijn groenheyt en sijn krachten,
Het vier en heeft gheen maght, iae moet daer in versmachten.
Dus laet hy 't vee alleen, en haest hem om te sien
Dees schadeloose vlam, wat sy heeft te bedien.
O wat een grousaem vier, wat gensters, en wat voncken,
'Sietm' uyt een dertel min, uyt d'ooghen die daer loncken!
De ionckheyt staet en loert, en raeckt terstondt in brandt,
Soo licht comt domme ieught en maeghden-eer tot schandt.
'tIs wel een vremde saeck; 'tis waer, ick moet belijden,
Dat desen braem-bosch dert met vier en vlamme strijden,
En 'tminste niet ghekrenckt, blijft heel en euen fris,
Als groene wilghen staen in't midden van het lis.
Maer 'tis gheen minder kracht, 'ten zijn gheen mind're saken,
Dat heet en ieughdich bloedt sijn sinne-lust kan staken,
Dat ionghman in sijn hert kan houden dese wet,
Verdoouen Venus vier, dat hem de vlam niet let.
Stondt Babel niet verschrickt, doen sy sagh in den ouen
Dry kinders onversenght in 't vier den Heere louen?
De vlam was als een douw, en hoe de kool meer bloos,
Hoe datse scheen aen hen ghelijcker aen een roos.
VVel aen ghy suyu're ieught, mirakels van de landen,
'tSpijt dertel Venus kindt, dat ghy ontgaet sijn handen.
Staet vast aen Godt gehecht, en met dien soeten bandt
Van suyuer maeghden, min v hert aen hem verpant.

Een ſuyuer hert verbeelt Godt.

Aſſimilat mens caſta Deum. { *Hier ſpeelt*
Godts beelt.

OP een ſoeten morghen ſtondt,
Soo ick my wat ledigh vondt,
Ghingh ick treden aen de kant
Van het groen gheklauert landt:
Op den boordt van een riuier,
Die daer maeckte ſoet getier,
Die daer dwaelde met haer ſtroom
Om de wortel van een boom.

Aen

Aen de kanten ſtondt wat riet,
Hier wat dicht, en elders niet:
Maer het water was ſoo claer,
Of het eenen ſpieghel waer,
Of het met den ſtillen val
VVaer verandert in criſtal:
VVant de grondt, ſoo diep hy was,
Kond' ick ſien als door een glas.
Als ick dan daer ſat omtrent,
Quam de ſon daer aen gherent,
Met haer peerden altemael,
Ieder hadd' een goude ſtrael.
Aen den waghen was gheen hout,
Noch gheen ijſer, maer al gout,
Goude ſtrenghen, gouden toom.
Al dit ſagh ick in de ſtroom:
Iae mijn teer en kranck gheſicht
Kond' verdraghen al dit licht,
Sonder dat my glans oft ſchijn
Maeckten eenigh ooghen pijn.
Hebdy, vriendt, dit wel ghevat?
Gaet niet deur of leert noch wat;
t'Geen' ghy van dit water leeſt,
Eygent dat aen uwen geeſt.
Soo waer is een ſuyu're ſiel
Die daer in gheen ſmetten viel,
Schoon ſy oock van liefde queelt,
Seght, dit is des Heeren beelt:
VVant een ſuyuer teer ghemoedt
Godt verbeelt, en g'lijck den vloedt
Toont aen die omtrent hem gaet,
Al wat in den hemel ſtaet.

De ſuyuerheyt is vruchtbaer.

Fecunda mater gaudiorũ, *Aug. l. 8. Conf. c. 11.* { *Maeghden vrucht*
Is ſonder ſucht.

WAer is den geylen hoop van een deel domme menſchen,
Die daer heel daegen langh om vrouwen kinders wenſchen;
Die ſeggen dat gheen vreucht, noch oock gheen vreuchts gelijck
Elders gheuonden wordt als in het houwelijck?
Ick weet, den echten ſtaet is van Godt hoogh gepreſen,
En hem is bouen dat oock blijdſchap toe geweſen: (klinckt,
Doch ſchoon men bruydloft hout, en ſchenckt, en drinckt en
'tEn is niet altijdt gout dat ſchoon voor d'oogen blinckt.

VVant

VVant heeftmen noyt ghesien, dat op het eynd' van 'tspelen
Het krijterken ghingh staen in plaetse vande velen?
Het witte-broot is op, daer rijst somtijdts ghetier,
VVie qualijck is gehoudt, heeft hier sijn vage-vier.
Daer is geen meerder lust als wel den lust te schouwen:
Dit is het maeghden deel, niet voor de gheen die trouwen:
Die hebben meerder vreucht oock op een maent alleen,
Als wel heel iaeren langh die leuen in't gemeen.
Siet ghy den maeyer wel, wat sal hy al vergaeren?
Hoe dicht staet heel het velt, hoe vol zijn al de aeren?
Het is een vruchtbaer iaer, hy wint nu aen sijn huer,
VVant met een haluen oogst vult hy de heele schuer.
Maer siet het teecken eens, waer onder is volwassen
De groote vruchtbaerheyt die hy terstont sal tassen:
Ten zijn de Tweelings niet, het is het Maeghden licht,
Als sy is by de son, dan speelt hy met de sicht.
Dit is het sinne-beeldt dat sal v onderwijsen,
VVat vruchtbaerheyt dat kan oock uyt den maeghdom rijsen:
VVant daer is vrucht, en ieucht, men drinckt daer altijdt wijn:
Men kan doch in den gheest wel beter vrolijck zijn.
Men weet hier van geen wiegh, van mat, van maert, van memmen
(Die oock het wildtste hert in korten tijdt wel temmen)
Men weet hier van gheen slab, noch oock van gheen begijn,
Noch van geen kinder-bed, noch van gheen arbeyts pijn.
Doch ick loop hier te breedt, 'ken sal niet verder wijcken,
Ick weet dat ee-stand moet voor maeghden-palm seyl strijcken.
VVant wie heeft oyt gesien, dat waegen soo sacht reet,
Die somtijts hier oft daer niet een kleyn stootken leet?
VVie vrouw en kinders heeft die moet geduerich woelen,
Hy is sijns selfs niet meer: en dit is mijn ghevoelen.
Misschien een wulpsch ghesel spreeckt hier al anders af,
Maer als het vercken droomt, dan is't altijdt van draf.

De ſuyuerheyt is vijandt van de ledigheyt.

Ouid. Otia ſi tollas, periere Cupidinis arcus. { *Sonder ruſt, Sonder luſt.*

SVs, lieuen Cupido, 'tſtaet leelijck ſoo te krijten,
Is't dat v moeder hoort, ſy ſal v ſeker ſmijten:
En ſiet ſy datter blijft maer hangen eenen traen,
Ghewis ſy ſal v noch doen vroegher ſlapen gaen.
Ick weet wel wat v ſchort, ick ſouwt ten eerſten raden,
My dunckt v coopmanſchap die hebben ſy ontladen:
Den koker en den boogh, 'tis beyde goeden buyt,
En waerde ghy niet naeckt, ſy ſchudden v noch uyt.

V moe-

V moeder seyndt altijdt v tusschen licht en doncker,
En stiert v tot een maeght, oft by een weeldich ioncker.
Sy geeft v daedt en raedt, sy seyt: Gaet weerde kindt,
Ick wensch v langhen nacht, ick wensch v stercken windt.
Ghy komt op d'ien voet, en meent hier in te sluypen,
Maer neen, men kent v wel, men weet noch van v stuypen.
Ghy zijt hier heel verdoolt, och dit is al te klaer,
Voor v is geen quartier, ghy brenght verboden waer.
Den eenen neemt den boogh, een ander grijpt de pijlen,
En wat niet breken wil, dat klieuen sy met bijlen.
Sa boefken gheeft het schoon, ghy zijt nu moeder-naeckt,
En siet van uwen boogh wordt nu een roey ghemaeckt.
Leert eens, soo wie daer steeckt sijn hooft in alle gaten,
Dat die daer van syn hayr, en van sijn huyt sal laten.
VVat baet bedrogh en list, daer al v kracht aen hanght?
Het vosken is wel gauw, maer gauwer die het vanght.
VVie dat sich besigh houdt, en kondt ghy gheenssins wonden,
De ledicheyt alleen is moeder vande sonden: (gaen:
Gaet klaeght vrouw-Venus dat, ghy meught vry t'huyswaert
Aen eenen steen die rolt en wast geen onkruyt aen.
Op een die ledigh is moet ghy v pijlkens slijpen,
(Doch wie dat danssen wilt, die danst oock sonder pijpen)
Ghy hebt al beter kans op die zijn luy en stil,
Lonckt daer soo langh 't v lust, die raecktmen soomen wil.
Gaet by de domme ieught, gaet by de lege danten,
Die vanden morgen-stondt tot 'snachts toe lanter-fanten.
Daer zijt ghy meester af, die hebt ghy in v net,
De vuylicheyt is haest in eene pels geset.
Maer oft v liefde bloeyt den winter en den somer,
En oft ghy doet ghewelt, ghy weet wy zijn al vromer:
VVy trotsen al v maght, boogh, pijl en boeuery.
Een staedigh-besigh hert is teghen scheuten vry.

De

De ſuyuerheyt vvort licht ghequetſt.

Si tangas, frangas. { *Bobbel en eer*
Zijn euen teer.

K Omt maeghden, ſiet dit kinder-ſpel,
En hebdy tijdt, beſiet het wel,
En leert eens uyt mijn ongeval
Het gene dat v dienen ſal.
Ick blies hier met een pijpken op
Een bobbel uyt het ſeepe-ſop,
Een ieder ſey, Hoe moy is dat?
En is dit maer een druppel nat?

Het

Het heeft sijn lichten hier en daer,
Als oft't een kleynen hemel waer,
Ick sagh'er bergen aen een sy,
Ick sagh'er boomen op een ry,
En al dit sagh ick alsoo klaer
Als of't daer in ghesch ildert waer.
Maer siet soo rasch als ickse greep,
Soo vloogh my in mijn oogh de seep:
Nu klaegh ick, en ick tier, ick krijt,
Ick berst schier half van enckel spijt:
Ick seg, Had noch een rouwen gast
Hier aen mijn bobbel eens getast,
Ick liet my paeyen met een woort,
Maer nu soo ben ick heel gestoort.
VVant siet, ick quam daer qualijck aen,
En eer ick't wist het was gedaen.
Doch wat ick krijt, oft niet en krijt,
Ick ben het heel genoeghtjen quijt.
Nu hoort eens, maeghden, dese leer,
Men vindt noch sulcke kinders meer,
Die spelen met de bobbel wel,
Maer 't wort ten laetsten katten-spel:
En wilt ghy weten hoe het gaet,
(VVant raedt nae daedt die komt te laet)
Een bobbel, en der maeghden eer,
Zijn alle bey al euen teer,
Gheloofte het vry, 'tis krancke waer,
En daerom komtse niet te naer.
VVant hoe die eerst-mael claerder blonck,
Hoe dat sy naemael vuylder stonck.
Daerom soo wacht v voor verdriet,
Het is een kruyd'ken raeckt my niet.

P De

De ſuyuerheyt ſonder vlecke.

Vapor rapit omne decus. { *Het lecken*
Maeckt vlecken.

HOe veel en ſtaen daer niet voor ſpiegels ganſche dagen,
Om een paruyck alleen, om 'tſpeten van twee kragen?
D'een poeyert, en blancket, d'een gomt, en krolt, en draeyt:
Die veel voor ſpiegels ſtaet, weet dat ſy ſelden naeyt.
Och vondt men eens een glas, dat ons ſouw konnen leeren
VVat datter in het hert noch al hanght te friſeeren!
Veel gaen gelijck een pauw in ſijd', fluweel, ſatijn,
Die miſſchien in de ſiel ſoo vuyl als verckens zijn.

Sy

Sy doen ghelijck dit kindt dat wou een spiegel houwen,
Om daer sijn witte sneeuw, en root corael t'aenschouwen.
Het neemt hem in sijn handt, daer sit den krolle-bol,
En spiegelt wat hy magh, en siet sijn buycksken vol.
Dan siet hy op het root van alle bey sijn wanghen,
'tSchijnt dat op elcken kant een roosken is gehangen,
Dan siet het sijnen mondt, dan siet het op sijn kin,
En merckt, soo draey hy lacht, daer komt een kloofken in.
Dan siet het sijnen hals, dan sijn' ijuoore tanden,
En dan sijn goudt-geel hayr, en sijn sneeuw-witte handen:
Dit siet het al te mael, iae stelt noch mondt aen mondt,
Als of daer in't gelas een ander knechtjen stondt.
Elaes! ter wijl hy kust, den asem comt ghevlogen,
En siet, den spiegel wordt terstont heel ouertogen,
Den luyster isser af, sijn root, sijn goudt-gheel hayr,
En sietmen niet te meer dan of't daer niet en waer.
Hy vaeght wat met sijn handt, en siet daer door sijn locken,
Hy siet sijn aensicht doch met stucken, en met brocken,
Om dat den spiegel maer een weynigh is bedouwt.
Hoe haest is iet gedaen dat al te langh berouwt!
Och ionckheyt, wat ghy doet, den asem moet ghy schouwen;
Is't dat ghy dit versuymt, het sal v eeuwigh rouwen:
Een kleyne vochticheyt, een domp, een weynigh nat,
Beneemt den heelen glans soo rasch het ergens vat.
Den spieghel is maer stof, daer van is hy gheblaesen:
VVat lijsten dat hy draeght, het blijuen al gelaesen,
Sy zijn van een beslagh den spiegel, en v eer,
En speelt met gheen van bey, ô iongheyt, immermeer.
Soo dan wie dat ghy zijt, leert uwen spiegel vieren,
Meer als een ioffer doet, oft hofsche kamenieren:
Zijt wijser als dit kindt, dat nu niet meer en lacht:
VVie leert door anders schaed' die spieghelt hem wel sacht.

De ſuyuerheyt wordt door lijf-kaſtijdinghe beſchermt.

Horatius. Odi profanum vulgus, & arceo. { *Het lijf kaſtijden* / *Doet beter ſtrijden.* }

DEn egel ghingh eens uyt, om ſich wat te vermaken,
Soo raſch hy hadt ghevoelt den ſoeten tijdt te naken.
Hy kruypt dan uyt ſijn hol, en komt eens voor den dagh,
Daer hy noch ſon, noch maen, den heelen winter ſagh.
En qualijck gaf ſich bloot nu bouen op de landen,
Het vercken ſchiet hem toe, en dreyght hem met ſijn tanden.
Den egel die moſt deur; het drijft hem in een gat,
Daer't effen doen ter tijdt vol van ſerpenten ſat.

Het

Het vvas hem daer te heet, hy vlucht weer euen wacker,
En vvint het open velt, en stelt sich op den acker,
Omtrent een groenen kant daer eenen herder stondt:
Die gaet hem oock te keer, en hist hem sijnen hondt.
Soo rasch als leeuwken bast, terstont d'onnoosel schapen
Die loopen ouer hoop, en staen van verr' en gaepen:
De bocken, en den ram, de slangen, en het swijn,
Die vechten, d'een met kracht, en d'ander met fenijn.
Het steeckt sijn pinnen op, en wort een ijs'ren vercken,
Dit dient hem voor geweyr, voor poeyer, en voor wercken.
Sy sien het vinnigh dier, en blijuen rondom staen:
VVant hoe en wat sy doen, daer is geen vatten aen.
Doch wy zijn verr' ghenoegh, laet ons eens wederkeeren,
Mits ons een nutter les dit sinne-beeldt kan leeren.
VVy sien in dit gheval, en in den egel-strijdt,
VVat dat de suyuerheyt al ongewaepent lijdt.
Siet Benedictus dan die wentelt in de doren,
En Aloysius steeckt sijnen rugh met sporen.
'tSchijnt dat den Bruydegom noyt hadde lieuer bruyt,
Als wiens leli-blom omtrent de dorens spruyt.
En schoon dat Venus is geboren uyt de baeren,
Men vindter die oock daer den maeghdom wel bewaeren.
Pelagia die sprongh, en sonck in een riuier,
Versmachte daer den brant, en bluschte daer het vier.
En wat sal ick van v, Francisce, doch al segghen?
Ick sie dat ghy v naeckt op't ijs en sneeuw gaet legghen.
Dat sacht vrouw-Venus kindt, elaes! is al te teer,
Als't iemant soo onthaelt, soo keert het selden weer.
Leert dit dan voor besluyt: het lichaem te castijden
Is eenen stercken schilt waer mé de maeghden strijden:
Daer komt een loos serpent, daer komt een bock, een swijn:
En wee dan voor de gheen' die niet ghewaepent zijn!

De ſuyuerheyt vervvindt al vluchtende.

Fuga laurigeros parit illa triumphos. { *Die ſtaet en vvaeght,*
Blijft ſelden maeght.

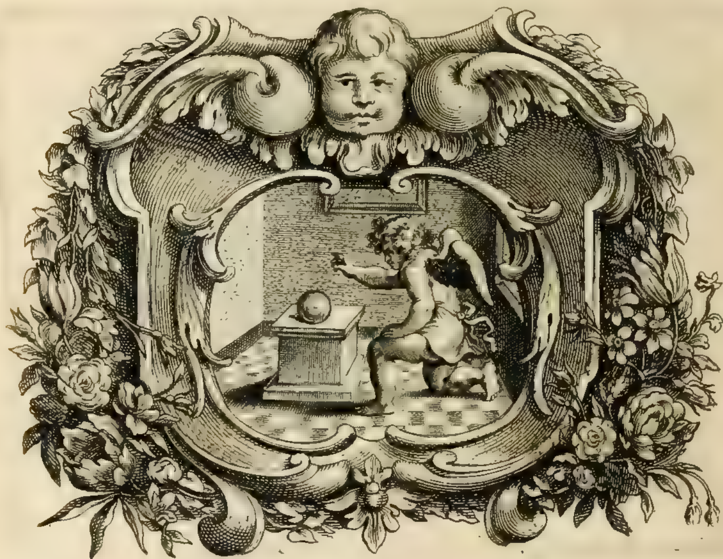
HEt was ontrent den koelen Mey,
Als Phœbus eens ghingh nae de hey,
Daer thymis en ſoo menigh kruyt
Omtrent de ſoete lenten ſpruyt,
Sijn pijlen waeren noch heel root
Van Python die hy had ghedoot.
Doch eer hy by ſijn huys ghenaeckt,
Soo wordt den iaegher ſelf gheraeckt.

VVant

VVant soo hy dwaelt nu hier, nu daer,
Soo wordt hy een Godin gewaer,
Sijn hert dat wierde heel ontstelt,
VVanneer hy Daphnis vondt in't velt:
Hy seyndt voor uyt een soeten lach,
En biedt de maghet goeden dagh,
En offert haer te doen geley,
Oft door het bosch, oft langhs de hey,
En heeft maer honigh inden mondt,
Hy seyt, sijn herte was ghewondt.
Ter wijl hy leydt, en vleydt, en sucht,
Soo neemt de suyu're maeght de vlucht,
En sy loopt voor, en hy loopt naer,
En daer loopt dat oneenigh paer.
Het scheen hy was soo dapper vlugh,
Al had hy vleugels op den rugh;
Doch soo hy haer nu hebben wouw,
En dat hy haer nu vatten souw,
Soo is terstondt het aerdigh dier
Verandert in een groen laurier,
En sy en wierde noyt de bruyt,
En hier med' is de fabel uyt.
Een maget die niet vallen wil,
En magh niet veel zijn op den dril,
En dan is't beter eens ghevlucht,
Als veel en langhen tijdt gesucht.
VVant siet, op een verbrande vlaey
Daer stroytmen 'tsuycker al te spaey.
Den maeghdom, en verloren eer,
VVat dat ghy schreyt, en keert niet weer,
Soo dan, is't dat ghy vlucht het vier,
Ghy wordt gekroont met een laurier.

De

De gehoorſaemheyt is veerdich.

Quolibet impellas digito. { *Raeckt maer aen,*
Het ſal gaen.

AL is de werelt wijt en breedt,
Al zijnder menſchen fel en wreedt,
Al brant het al in't Mooren landt,
Al vrieſt het aen de Noortſche ſtrandt,
Al ſchuylt heel Iiſlant onder ſneeuw,
Al geeft Africken menigh leeuw,
Al wort Braſil ſoo dier gevoedt
Met menſchen vleeſch, en menſchen bloedt,

Al

Al ist dat Iapan noch al blaeckt,
En van haer boomen kruyssen maeckt,
Al heeft den hollen Oceaen
Soo menigh vloot te grondt doen gaen,
Soo menigh rijck-gheladen schip
Doen bersten op een rouwe klip:
Nochtans en past een vroom ghemoedt
Op vier, noch sweert, noch diepen vloedt.
Maer gaet, en seylt, en keert, en weyndt,
VVaer eenen winck hem henen seyndt.
Den bol dien ghy hier voor v siet,
Die sal't v segghen hoe't gheschiet.
Hy is van alle kanten rondt,
En daerom rolt hy oock terstondt.
Iae raeckt hem met v vinger aen,
Den ronden bol en kan niet staen.
VVanneer daer eens ghevonden wert
Een rondt en onbehanghen hert,
Dat niet en helt aen d'eenen kant,
En niet en peyst op't vader-landt;
En niet en iaeght nae 'tgelt oft goedt,
Al is het oock van edel bloedt;
En met gheen eer-sucht is ghequelt,
Maer is in alles vry ghestelt;
En d'aerde raeckt maer met een punt,
En lijf en siel sijn naesten gunt;
Dat heeft de lenders opghegordt,
En gaet waer het ghesonden wordt,
'tZy nae den Oost, oft nae den VVest,
Daer ghy het seyndt, daer is het best:
En loopt de wereldt om end' om,
En is aen ieder welle-kom.

De ghehoorſaemheyt let op eenen winck.

Intenti ſignum exſpectant. { *Een teecken oft vvoort,*
VVy loopen voort.

Die ſich nu t'eenemael tot Godts dienſt heeft begheuen,
En nae eens anders wil, om Godt, nu voeght ſijn leuen,
En door een vry bedwangh verbindt ſich aen de wet,
Die Godt door d'ouders hier aen ieder heeft gheſet:
Ick bid v ſiet dit beelt, en let eens hoe dees gaſten
Daer loncken op den winck, om nae den prijs te taſten:
Siet hen daer veerdigh ſtaen, iae vlieghen voor den tijdt,
VVant die den winck eens miſt, die is 'tſpel ſeker quijt.

De

De baen is nu gheruymt, daer magh hen niet beletten,
Daer bouen staet den Heer, en stelt de loopers wetten.
De kleeren letten selfs, s'ontblooten hen van al,
Een ieder staet en siet, wie den prijs haelen sal.
Het teecken dat valt neer, sa flughs ghy ionghe beenen:
VVel siet, sy zijn al wegh, het schijnt sy zijn verdweenen,
Veel snelder als een pijl, oft blicksem in de locht,
Iae op een ooghen-blick is hunnen loop volbroght.
Dit is een eyghen beelt, Loiola, van v kinders:
De woorden zijn te traegh, sy zijn oock loncke-vinders,
Een woordt is noch te veel, een winck dient voor ghebodt,
VVanneer de eer vereyscht van onsen grooten Godt.
'tZy dat ghy hen dan seyndt nae de verbrande Mooren,
Oft aen een ander kant d'afgodery doet stooren
Van Iap'n wijdt vermaert, oft China maghtigh landt,
Een ieder wacht een winck, oft teecken van v handt.
'tZy dat ghy ons hier houdt in't midden van Europen,
Een winck is verr' ghenoegh om 'theel landt door te lopen,
Oock dat de kettery met helsch fenijn bespouwt,
Die door haer wreedt ghewelt het Christendom benouwt.
Soo staet een vroom soldaet, bereedt om uyt te vallen,
VVanneer den vijandt is ghecomen aen de wallen,
Siet hy den minsten winck, terstondt soo valt hy uyt,
En eer't den vijandt weet, soo keert hy weer met buyt:
Hy is hen op het lijf die daer noch ligghen slapen,
De rest past op de vlucht als een deel bloode schapen.
VVat doet een luttel volcks! wat doet een veerdigh man,
Tot den tocht altijdt reedt! iae doet meer als hy kan.
VVel aen dan op de reys, ten Suyden, en ten Noorden:
Een winck is al ghenoegh, men wacht nu nae gheen woorden:
VVanneer men maer en siet hoe dat de ooghe staet,
Daer vlieght een veerdigh hert, 'tghebot komt daer te laet.

De vierde belofte vande Societeyt, ghehoorſaemheyt aenden Paus van Roomen.

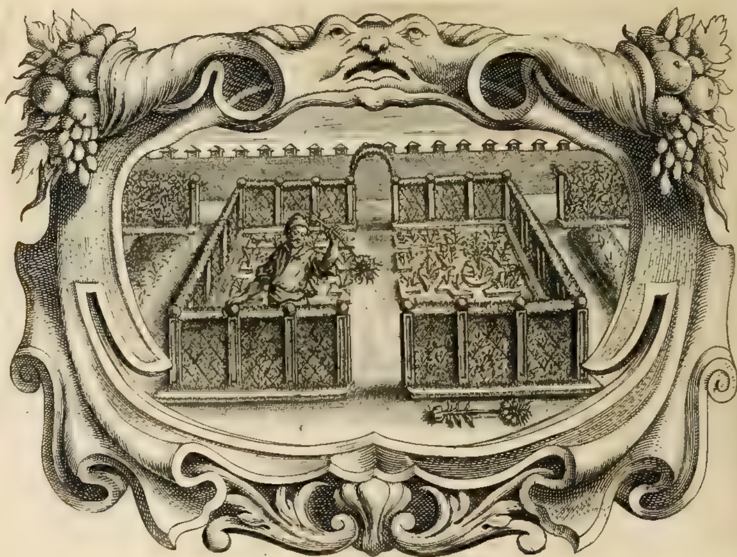

Reſpicit aſtrorum Regem. { *Ick gae*
Hem nae.

S Iet hier de ſchoone ſonne-blom,
Sy keert en draeyt haer wonder om:
Nu met den ſoeten dagheraet,
Haer gheele roos ten Ooſten ſtaet,
En keert allenghskens meer en meer,
Tot dat de ſon daelt weder neer,
En alſſe die ſiet onder gaen,
Elaes dan comt haer droefheyt aen.

Sy treurt en queelt den heelen nacht,
Sy laet dan sincken al haer pracht:
VVant soo de son niet meer en schijnt,
Terstont oock al haer vreught verdwijnt,
En als dan komt de Auent-sterr,
Al sietse schoon die maer van verr,
Soo is't dat sy haer bladers sluyt,
En houdt de koude locht daer uyt:
Iae maeckt oock datter spin noch sleck
Vergift in brenghen can oft vleck.
Maer met het kricken vanden dagh
Stracks isser weder bly ghewagh:
VVant door een enckel licht en strael
Vergaet dees droefheyt al te mael:
En soo de son maer opwaerts rijst,
Terstondt haer weder eer bewijst.
Sy heet haer noch eens welle-kom,
En seyt: O liefsten bruydegom,
Hoe dat ghy rijdt, hoe dat ghy staet,
Toont my altijdt v soet ghelaet:
En leydt my vry de wereldt rondt,
Al waer ghy gaet, ick volgh terstondt.
Dus seght die dese bloem aensiet,
VVat kracht en heeft de Liefde niet?
De Compagnie heeft oock een licht,
Dat sy altijdt houdt in't ghesicht:
Daer is een strael die haer verweckt,
En heel de wereldt omme treckt.
Dees son dat is het Roomsche hooft,
VViens woorden al de Kerck ghelooft,
Spijt ketters, spijt al die't benijdt,
VVie dese volght, die is bevrijdt.

Belofte van gheen' eere oft ſtaet te aenveerden.

Grauis eſt odor. { *Het ſtinckt* / *Dat blinckt.*

Den hovenier ſpreeckt.

Mijn wel verdeylden hof die magh ſigh wel beroemen
Dat hy de ſchoonſte heeft, en oock de ſoetſte bloemen,
Dees hebb' ick al gheplant, het is al van mijn werck,
Elck bloemken weet ſijn plaets, elck bloemken heeft ſijn perck.
Den hof die is betuynt met rood' en witte rooſen,
Die bouen haere geur ſoo lieffelijck noch blooſen,
Den blaeuwen ridder-ſpoor, den ſchoonen africaen,
Die met ſijn gulden kop blijft tot den winter ſtaen.

Den

Den ſoeten eglentier, de kleyne violetten,
Die al haer ſoetigheyt op een leegh ſteeltken ſetten:
De cingels, den narcis, de ſomer-ſotte blom,
Die aen den ſoeten tijdt gheeft d'eerſte welle-kom.
Genoffel ſoete-renck, wie v eens komt te raken,
Die weet hoe men van v kan ſchoone tuylkens maken.
Hier by ſoo ſtaet en bloeyt ſoo menigh tulipant,
D'een is ſoo wit als ſneeuw, den andr'en ſtaet en brant.
Een ſoete ſottigheyt voor alle ons bloemiſten,
Die voor de oogh alleen met duyſenden verquiſten,
En roepen, Deſe bloem die is my ſoo veel weerdt
Als menigh edel-man ſijn alderbeſte peerdt:
En dees en dier-ghelijck, die groeyen hier met hoopen,
Alleen tot mijn vermaeck; ſy ſtaen hier niet te koopen.
Sy zijn niet voor faueur, oft voor een lichte dant;
Doch aen een goeden vriendt ſoo ſchenck ick wel een plant.
De kroon-imperiael en kan 'thooft niet verdraghen,
De ſtanck is veel te ſwaer; ſchoon datter veel nae vraghen,
Sy moet uyt mijnen hof; als is ſy ſchoon in d'oogh,
Sy rieckt nochtans te ſterck, en ſtaet vry wat te hoogh.
Ick weet daer zijnder veel, die deſe bloem groot achten,
VVel, gaetter vry mé door, ghy die nae eer wilt trachten:
Ghy ſeght 'tis ſchoon couleur, 'tis waer, maer vuylen ſtanck,
En daerom moeſt ſy oock verplet zijn ouer lanck.
Een ieder heeft ſijn hof, Ignatius den ſijnen:
Dat hier nae eere ſtaet, dat moet terſtondt verdwijnen,
Den grondt en voedt gheen eer, terſtondt s'is dor en droogh,
VVanneer daer maer een bloem wat ſchiet te ſeer om hoogh.
Ignati kloeck, wel aen, gaet voort in uyt te rucken
D'eerghierigheyt en pracht, 'tis beter hier te plucken
De kleyne violet. Al dat maer tracht nae eer
In uwen ſoeten hof, dat ſtinckt doch al te ſeer.

De

De Societeyt wordt grooter gheacht door 'tversmaeden van de eere.

In tenebris clariùs astra micant. { *In't duyster* / *Is luyster.* }

WAnneer een schilder heeft een deftigh stuck ghemaelen,
Dat tot sijn grooten lof hanght in des Coninghs saelen,
Soo sluyt hy't in een lijst van doncker heben-houdt,
Op dat ghy dies te meer sijn konste prijsen soudt:
Iae is't dat hy noch meer sijn verwen wilt versterckenn,
Hy maeckt een bruynen grondt in't midden van sijn wercken,
En siet, den swarten doeck dringht d'ander verw' om hoogh,
En soo krijght dan het stuck terstondt een beter oogh.

VVant

VVant een vergulden lijst, en rond-om blijde verwen,
Die doen den heelen glans van't beeldt somwijl versteruen:
VVanneer daer maer wat goudts blinckt iewers in een sael,
Daer siet een ieder op, en niet op't principael.
Soo segh ick van ghelijck, dat treffelijcke mannen
Oock hebben meerder schijn uyt eer en staet ghebannen:
VVanneer een kloeck verstandt is sonder krots en staf,
Dan seydtmen, Dat's een stuck, dat steeckt wel anders af.
Let op dit sinne-beeldt, ghy sult daer haest aen mercken
Hoe dat een donck'ren nacht het sterren licht kan stercken;
Scheen daer de gulde son, oft wel de silu're maen,
Men saegh den heelen hoop op staenden voet vergaen.
Al draeght Loiolas volck noch staf, noch purper verwen,
Als die vry-willigh gaen om voor 't gheloof te steruen;
Nochtans d'ootmoedigheyt die gheeft hen glans en kracht,
Ghelijck het sterren-licht dat glinstert inden nacht.
Had Iaius oyt begheert het Bischdom te aen-veerden,
Hy waer op verre nae niet in soo groote weerden.
VVie hier sich teghen stelt, en d'eere soo versmaeyt,
Gaet heel de wereldt door, sy zijnder dun ghesaeyt.
'Ken wil hier in dit stuck gheen Bellarminum vraghen,
Die lieuer rooden hals, als rooden hoet wou draghen,
En vesten met sijn bloedt d'oprecht en waere leer:
VVie steeckt nae desen ringh die kauelt beter eer.
Den staf heeft meerder glans als ghy dien kondt versmaeden,
Dan als met dit schoon pack de handen zijn gheiaeden:
Ick segh met dit schoon pack: want wijst my doch wanneer
Dat eenigh Heer, oft eer, ghewеest heeft sonder seer.
Soo dan, een lichten schijn komt uyt de duyst're nachten:
Hoe ghy v kleynder houdt, hoe sy v grooter achten.
VVaer toe dan staet, en eer, en grooten naem in't Hof?
Een hellen diamant blinckt op een donck're stof.

Eer-ghierigheyt is ſorghelijck.

Si tumeas, timeas. { *Het helt* / *Als't ſvvelt.*

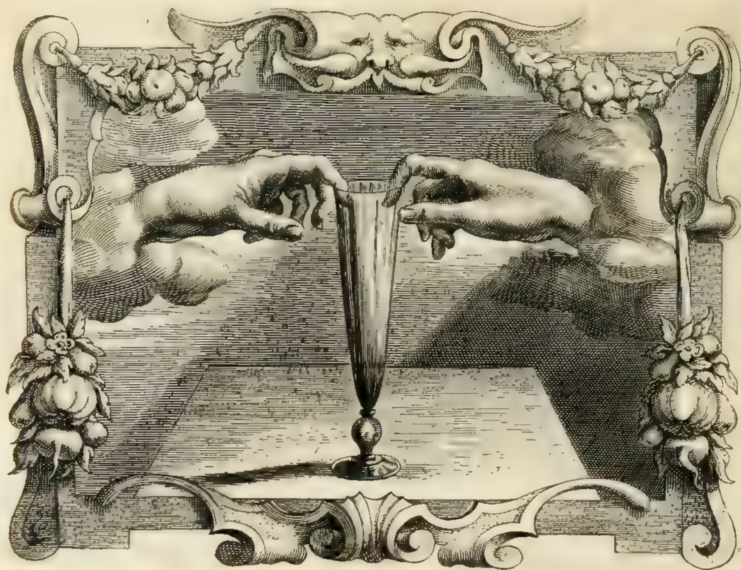
Den ſchipper ſpreeckt.

VV*Aer is nu al mijn hop' ? waer zijn nu al mijn wenſchen?*
Nu gae ick hier te grondt verlaten vande menſchen,
Al wat ick ſie en hoor, 'tis ouer al verdriet,
D'ontlaedingh van mijn vracht, wee my! 'ten baet al niet.
Het roer drijft wegh in zee, de kiel is ouerwonnen
Van't rouw en ſpijtigh nat, den windt heeft nu verſlonnen
En fock, en lul, en ſtrengh': het ſeyl is heel verſcheurt,
Het maſte-looſe ſchip wordt nae den grondt gheſleurt.

Och!

Och! had ick my soo diep niet in de zee begheuen,
Maer stil met fock alleen rechts onder 'tlandt ghedreuen,
Ick waer haest uyt de sorgh, het schip en had gheen noodt,
En wy, ô lieue maets, ontquamen haest de doodt.
Vervloeckt soo moet hy zijn den eersten die de baeren
Met eenen hollen boom heeft derren ouervaeren,
En temmen met een hout dat wonder element,
Dat van ons afghepaelt wou zijn als onbekent.
O! had ick noyt de zee en haer ontrouwe goluen
Elaes, soo seer betrouwt, ick wierdt nu niet ghedoluen
In desen diepen kuyl! ô maets, wy sincken neer:
Het lichaem voor den visch, den gheest zy voor den Heer.
Vaert wel, ô wie ghy zijt, 'tzy vrienden zijn oft maeghen,
Die noch op ancker leght: en wilt de kans niet waeghen,
Betrouwt dit water niet, en spieghelt v aen mijn,
Mijn neer-ghesoncken schip sal v een bake zijn.
VVat is de wereldt doch? noyt stil, en vol tempeesten,
Een sorghelijcke zee, waer in soo kloecke gheesten
Versmoort zijn en versmacht, en dat door eenen windt,
Die de verstanden treft, en ganschelijck verslindt.
'tIs d'eer-sucht die ick meyn, die speelt op hooghe masten,
Een trots en hoogh ghemoedt dat weet sy aen te tasten:
Gaet ghy soo 'tzeewaerts in, 'tis met v haest ghedaen,
V seylen zijn te groot, het schip is niet ghela'en.
VVat is doch eer, en staet, en tijtels? straffe winden,
Iae die een edel hert oock dickwils heel verslinden:
Daer is soo menigh helt, en kloeck en vroom verstandt,
Door desen windt verseylt, en op het strandt gheplant.
Ignati, nu wel aen, laet d'and're winden blaesen,
Laet die om v kleyn schip hier huylen en hier raesen:
VVordt desen windt ghestut, v schip is wel bewaert,
Gheen onweer is soo groot, daer 'tvoor moet zijn veruaert.

Belofte van d'aermoede niet ruymer te maken.

Laxari impatiens. { *En treckt niet,*
'tEn reckt niet.

VVAt willen doch dees handen doen
Omtrent een vast-gheset fatsoen?
Als eens gheblasen is een fluyt,
Dan leghtmen die niet wijder uyt,
De stof en is dan niet meer dwee,
En daerom gaet het stracks in twee;
Maer alsoo langh den ouen gloeyt,
En dat de spijs daer henen vloeyt,

Soo

Soo dat een konstigh meesters handt
De selue drijft op alle kant,
Dan blaestmen van ghesmolten as
Oock met ghenoeght een klaer ghelas,
En van de aerdsch en slechte stof
VVordt dan gherieft het edel Hof.
Maer weet dat 'tglas altoos soo blijft,
Ghelijck het is als't eerst verstijft:
VVie't nae der handt wil recken uyt,
Die scheurt den roomer oft de fluyt.
Lief vriendt hoort nu noch eens een woordt,
En brenght de fluyt dan and're voort.
Loiola stack vol hemels brandt:
Hy nam wat aerde by der handt,
En samen van Godts gheest gheraeckt,
Heeft hy de aermoed' eerst ghemaeckt,
En eyscht van ons een dieren eedt,
Op dat sy 'tminste niet en leedt.
Als eens de armoed' is ghestelt,
Die lijdt ten minsten gheen ghewelt;
S'en wilt, s'en kan niet zijn ghereckt,
Hoe soet, hoe stijf dat ghyse treckt:
VVant haer natuer is als ghelas,
En sy wil blijuen die sy was.
Soo dan als ghyse wijder maeckt,
Soo krijghtse scheuren datse kraeckt,
En 'tminste datse niet en sluyt,
De kracht die sijpt allenghskens uyt,
En komtter hier oft daer een scheur,
Daer gaet den glans van d'Orden deur,
En essen als ghescheurt ghelas
S'en is niet die sy eertijdts was.

Vernieuwinghe der beloften.

Nexus non sufficit vnus. { *Het maeckt hem vast,*
Soo langh het vvast.

DE liefde heeft het in, sy isser mé gheboren,
VVanneer sy in het he·· een woon-plaets heeft verkoren,
Sy wortelt daer soo diep, en klampt daer aen soo vast,
Gh'en krijght v niet meer los, soo houdt dat boefken vast.
De liefde, dit kleyn kindt, den grooten sielen-temmer,
Die is seer nae ghelijck aen eenen ionghen swemmer,
Biedt iemandt hem de handt als hy te grond' sou gaen,
Ghy moet daer oock mé in, de handt versterft daer aen.

Och

Och iae, 'tis soo houw-vast, het leght v bandt op banden:
Hoe ghy sijn vier meer bluscht, hoe dat ghy meer gaet branden:
En als het v gheneest, nae dat 't v heeft ghewondt,
Soo quetst het v noch eens, en maeckt v soo ghesondt.
VVanneer den groenen veyl kan eenigh boom ghenaken,
Soo weet hy daer terstondt sy-seluen vast te maken,
En hy ombelst den struyck, oock als hy niet en wast,
En maeckt sich alle iaer met nieuwe scheuten vast.
Hy slinghert om end' om, en swiert op alle kanten,
VVaer hy een tacksken vindt daer op gaet hy sich planten,
En noyt en houdt hy op wat banden dat hy heeft,
Maer bindt sich meer en meer, soo langh sijn wortel leeft.
En als nu inden Herft het loof beghint te rijsen,
Oft dieper in het iaer 'tgaet sneeuwen, en 'tgaet ijsen,
Soo dat dan ieder boom staet als een dorren stock,
Dan is hy noch bekleedt met sijnen groenen rock.
En meent ghy dat den veyl alleen sich vast kan hechten,
En dat de liefde niet haer soeter weet te vlechten?
Sy groeyt wel anders aen, 'ten blijft gheen dorre paer,
Dees liefde die verbindt sich twee-mael op een iaer.
Al is het soeten tijdt, en lieffelijcke daghen,
Al rijster een tempeest, vol buyen, en vol vlaghen,
Sy houdt haer euen groen, in voor- en teghen-spoedt,
Iae in een droeuen tijdt toont sy oock bly ghemoedt.
Haer banden zijn soo vroom als wel de sterckste kabels,
s'Ontbinden door gheen vier, noch door gheen wreede sabels,
Al wordt sy met gheweldt, met wreedtheyt aenghetast,
VVat dat ghy kapt en kerft, sy houdt al euen vast.
Schoon dan sich uwen boom van't leuen gaet verouwen,
Nochtans de liefd' en kan in't minste niet verflouwen,
Sy wast gheduerigh aen, en vest haer meer en meer:
Als liefde niet en groeyt, dan is't gheen liefde meer.

Vernicu-

Vernieuwinghe vanden gheest.

Horat. Nouum mutor in alitem. { *Te voren kroop,*
Nu vliegh en loop.

DEn zij-worm en de wack're ſpin
Die hebben wat nae mijnen ſin,
Dat altijdt nuttigh weſen magh
Voor een die ſlaeft den heelen dagh:
VVant ſiet veel ſpinnen, als de ſpin,
Nae grooten arbeyt kleyn ghewin,
Sy ſpinnen hen voor ander uyt,
En houden maer de magher huyt.

Lief

Lief vriendt als't al ghesponnen is,
VVeet dat 'tniet al ghewonnen is.
VVant veel verspinnen hun verstandt,
En veel verspinnen landt en sandt,
En daer sit dan den slechten man
Die anders niet als spinnen kan:
Hy krijght gheen vleugels op sijn rug,
Maer maeckt alleen sijn neefkens vlug,
Die roepen: VVaeren wy eens groot!
En oomken, waerde ghy eens doot!
En dan sou nichtjen en cosijn
Gaen haspelen aen ooms bobijn.
'kEn hou doch niet van sulck ghespin,
Men schiet daer sijnen beck al in:
Sy maken wel hun neefkens groot,
Maer blijuen dickwils selue bloot.
Besiet den zij-worm lieuen vrient,
Die leert v spinnen soo het dient,
Die maeckt een ander schoon en rijck,
En wordt daerom nochtans gheen lijck.
Hy windt hem in sijn eyghen draet,
Daer krijght hy weder nieuw ghelaet:
Daer schudt hy uyt sijn oude vel,
En wordt een voghel flughs en snel.
Soo gaet het oock met onsen gheest,
VVy slaen hem weder op den leest,
VVy maken, daer hy lagh en kroop,
Dat hy weer vliegh' en rasser loop',
VVy keeren inwaerts alle iaer
Met sielen krachten allegaer,
Tot datter door ons stil ghemoedt
Een vlugghen gheest wordt uyt ghebroedt.

Het iaerlijcks vertreck tot de Gheestelijcke oeffeninghen.

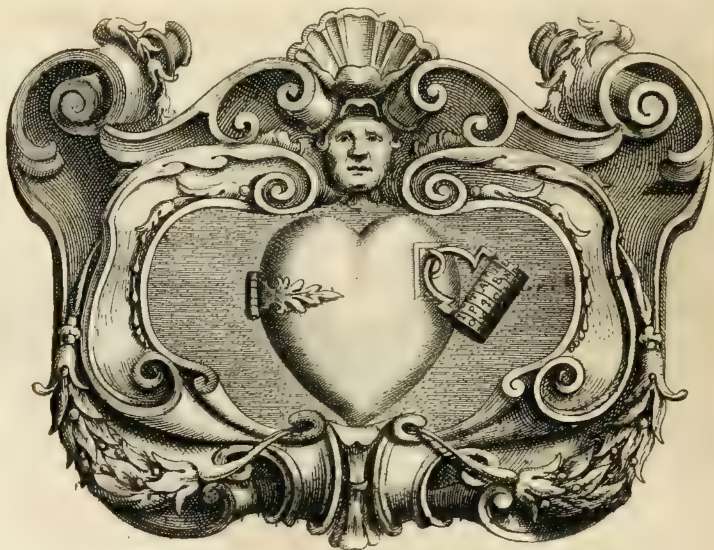

Dum condor, fecundor. { *Dees stroom* / *Geeft room.* }

E Gypten vruchtbaer landt wanneer 'tnu al sijn vruchten
Heeft in de schuer ghebraght, en dat het noch moet suchten
En braeden in de son in't heetste van den tijdt,
Dan komt den soeten Nijl, en 'tdorre landt verblijdt,
Hy spreyt sich ouer al door velden en landouwen,
Hy vloeydt het heel landt door, en gaet dat als bedouwen:
Al waer gh' v keert, oft wendt, het landt dat is bedeckt,
Soo verr' Canopus Rijck sijn wijde paelen streckt.

En waer dat hier oft daer een velt begonst te queken,
Dat wordt terstont verquickt, wanneer den Nijl comt spelen
VVt sijn bepaelden boort; dat scheen een dorre spruyt,
VVanneer den vloet vergaet, dat schiet dan weder uyt.
Al light het heele landt begrauen en goedoluen
In't Nili vruchtbaer nat, en dat ghy siet de goluen
Daer swalpen op en neer, en peyst niet dat het landt
Nu al verloren is: den Nijl en houdt gheen standt.
Siet, als hy weder vloeyt nae sijn beschreuen paelen,
Dan sult ghy van dit landt weer nieuwe vruchten haelen,
Dan mooght ghy in de wey' weer drijuen al u vee,
'tVVort dan weer vruchtbaer landt dat voormael was een zee.
Dan sietmen wederom de groenheyt van de bomen,
Dan sietmen uyt de aerd' de bloemkens weder komen,
En dat verdroncken was dat komt weer voor den dagh,
'tGheeft altemael een geur veel soeter als het plagh.
Gheluckigh is dat landt met soo vruchtbaren seghen:
Daer Nilus ouervloeyt, is gheen ghebreck van reghen:
VVant waer hy loopt oft staet, oft waer hy comt omtrent,
Daer maeckt hy sich met vet en vruchtbaer slijck bekent.
Het gheen' dat voor hun landt d'Egyptenaeren wenschen,
Dat hebben oock van doen de gheestelijcke menschen:
Hoe vruchtbaer dat sy oock in 'snaesten diensten zijn,
Hun gheest verdort al mé, daer blijft maer enckel schijn.
'tIs noodigh voor een tijdt sy selven te vertrecken,
En met rouwhertigh nat sijn dorheyt te bedecken,
En soo in d'eenicheyt herscheppen nieuwen moedt:
Soo worden wy bedouwt met een vruchtbaeren vloedt.
Ay! vriendt en vreest doch niet, 'ten is gheen tijdt verloren:
Laet vry dat drooghe landt wat onder 't water smoren:
Gheloof t my, hoe den gheest met Godt sich meer vereent,
Hoe dat den goeden Godt vruchtbaerder iaer verleent.

Rekeninghe van conſcientie als't den Ouerſten belieft.

Tantùm opus eſt verbo. { *Men kan het van buyten*
Met een vvoort ontſluyten.

A L is het hert ſoo kleyn, al is het van gheen beenen,
Al heeft het gheen poortael, oft ſchudſel van blaeuw-ſteenē,
Nochtans wie kan't al ſien wat daer ghebrouwen wert
Oft achter in de ſiel, oft midden in het hert?
Den lootſ-man kan den grondt van onſe zee wel taſten,
VVanneer hy door tempeeſt verloren heeft ſijn maſten,
En ſiet dan of ſijn ſchip is by het Zeeuſche ſtrandt,
Oft dat het iewers ſwiert omtrent het Britten-landt.

Maer

Maer 'therte van den mensch is dieper als de baeren,
Sijn grondt is onbekent, al heb-je'r veel ghevaeren:
Gheen touw en was soo langh, gheen loot en ghingh soo diep,
Dat in het 'smenschen hert tot op den grondt toe liep.
VVat sietmen heden-sdaechs doch niet gheveynsde menschen?
Die haecken nae u doodt, als sy u 'tleuen wenschen:
Sy streelen u van voor, en toonen soeten schijn,
'tIs honigh inden mondt, en 't hert is vol fenijn;
'tIs Cato nae den schijn, soo rijp zijn sy van buyten,
En Nero woont in't hert. Kond' ghy dat eens ontsluyten?
Daer zijn gheen sleutels af, gheen diefken kan daer in,
VVant niet en sluyt soo vast, als een gheveynsden sin.
Men heeft den hals-bant wel en pijn-banck moeten maken,
Op datmen in dit slot ten laetsten sou gheraken:
En schoon men met ghewelt het lichaem heel ontsluyt,
Het sit daer soo diep in, en't wilt daer quaelijck uyt.
Ick weet wel, daer en wordt in't duyster niet ghesponnen,
Oft dat verborghen is, en komt uyt met der sonnen:
Doch alsmen 'tminste doet oft teghen 'trijck oft Godt,
'tIs deur en venster toe, 'tis sleutel verr' van't slot.
Maer siet in teghen-deel, 'tis deur en venster open,
VVanneer gheen slim bedrijf ons is in't hert ghekropen:
Men stelt daer stoel, noch banck, men schuyft daer gheen gordijn,
Een simpel hert dat moet ten vollen open zijn.
Het slotjen van ons siel dat hanght altijdt van buyten,
Men kan, wanneer men wilt, dat met een woordt ontsluyten.
Het dient tot onderwijs, 'tis een vernuften vondt:
VVant sou het doch wel gaen, men moet sien tot den grondt.
Soo dan, al schijnt ons hert altijdt een slot te draghen,
Nochtans men kan daer in maer met een woordt te vraghen.
En dit is onsen roep: dat soo ghesloten wert,
Al schijnt het iemant toe, nochtans is't open hert.

VVtſeyndinghe.

Nil dabit inde minus. { *Het ſnoeyen*
Doet bloeyen.

Den vvijngaert-man ſpreeckt.

M Iſſchien ſou iemant hier wel willen onderſoecken,
VVaerom een botten boer ſtaet in gheleerde boecken;
Doch ſoo ghy't vat, daer is oock by den wijngaert-man,
Dat een vernuften gheeſt noch onderwijſen kan.
Den wijngaert dien ghy ſiet dat ick hier heb voor handen,
Die is van ionghs gheleydt, en vaſt ghemaeckt met banden,
Nu draeght hy wonder wel, en gheeft ſoo goeden wijn,
Als langhs de Moeſel waſt, oft op den koelen Rhijn.

Doch

Doch ick moet hier en daer de rancken somtijts snoeyen,
Dat doet den wijngaert deught, dat doet hem beter bloeyen:
VVant sommigh' zijn te wildt, en schieten al te mals,
En braghten noch op 't laetst de moeder wel om hals.
VVat onghebonden is, dat streckt de vrucht tot schanden,
Een ieder komt daer aen met onghewassen handen,
Daer sluypt een kat oft hondt, daer komt een gulsich swijn,
Die maecken daer de beest, en siet daer light den wijn.
Daer komt een dertel kindt, en sonder luy te roepen,
(d'Occasie maeckt den dief) het gaet daer sitten snoepen.
Neen, dat hier hanght te los, dat moet weer inden bant:
En wat daer loopt te wildt, dat moet terstondt van kant.
Noch hebb' ick wel ghesien, dat, als ick iet ghingh snijden,
En dat ick nu den ranck gingh worpen van ter sijden,
Den afghesneden scheut en wist noch niet sijn leet,
Maer wel den moeder-struyck die traende, en die kreet.
Nu hoort eens in het kort waer ick wil met dees rancken,
VVant ick en steeck het doch noch onder stoel, noch bancken.
Den wijngaert dien ghy siet, is de Societeyt,
Die heeft nu wijdt en breedt haer rancken uytghespreyt.
Is't dat ghy somtijdts hoort dat iemant komt te vallen,
De rest wast dies te meer, 'ten schadight niet met allen:
Ghelijck als in een huys een vande kinders sterft,
Dan wort van ieder een soo veel te meer ghe-erft.
Ghewis men sal hier noyt voor altijdt willen lijden,
Oft tacken al te hoogh, oft rancken van ter sijden:
Daer is een seker scheut; maer wie wilt zijn te groot,
Die draeght onnuttigh loof, en wast sysseluen doodt.
Daerom, is't dat ghy siet somtijdts een ranckskem schuyuen,
't En kan gheen hinder doen aen wel-ghesette druyuen.
Een malssen ranck ghesnoeyt houd ick voor een ghemack,
Den grootsten druyuen-torsch hanght aen den minsten tack.

AF-

AF-BEELDINGHE VAN D'EERSTE EEVWE DER SOCIETEYT IESV.

HET TVVEEDE BOECK, VOORTGAENDE SOCIETEYT.

HET EERSTE CAPITEL.

Vande eerste vergaderinghe der mede-ghesellen, ende fondament van d'Orden.

NAE dat Ignatius nu vande ijdelheyt der werelt tot Godt bekeert was, ende sijn' eyghen deuotie soo veel alreede toeghegheuen hadde, dat hy ouervloedelijck uyt den hemel ghenoot, 't ghene hy aen andere menschen op der aerde moeste mededeylen; soo heeft hy sich heel begheuen tot den dienst der aerme, bystandt der sondaeren, ende om den staet der H.Kerc-

H. Kercke, die iammerlijck ouervallen wierdt, te bevestighen. Maer om datter meer menschen de vrucht van sijnen arbeydt souden ghenieten, heeft begonst eenighe mede-ghesellen te vergaederen, die, eerst door sijn toedoen onsteken zijnde, daer nae 'tvier souden verspreyden, ende den ijver der Christelijcker godtvruchticheyt (die nu heel verflauwt was) vernieuwen ende onderhouden. Dit is voor al in Spaignen gheschiet te Barcelona, en te Salamanca, met meerderen aerbeydt, als profijt. Hy heefter in't besonder vele tot de deught beweeght, maer niemant ghevonden, die hem ghetrouwelijck om mede t'aerbeyden, by ghebleuen is: het was ghenoegh, dat dit Coninghrijck, seer vruchtbaer van treffelijcke mannen, den fondateur vande nieuwe vergaderinghe voort-ghebraght hadde; de beghinselen ende den voort-gangh behoorden een ander landt toe. Soo willen eenighe spruyten verplant worden, ende en wassen niet op tot groote boomen, voor datse elders vervoert en zijn.

Ignatius vergadert syne mede-gesellen,

Ghelijck te Parijs, de vermaertste Vniuersiteyt van't Christendom, meerdere ouervloedicheyt van kloecke ionghmans uyt alle Rijcken was, soo isser oock veyligher ende sekerder keuse gheweest. Den eersten was Petrus Faber een Sauoyaert, die vlijtighlijck den H. man volghde, mits hy de deught van ionghs af ghepleeght hadde. In Xauerium te trecken is meerdere moeyte geweest; als of het van doen af bleeck, dat desen eenen vele duysenden weerdt was. Zijnde van edelen stam te Pampelone een Coninghlijcke stadt van Nauarra gheboren, was daer op uyt, dat hy by den ghewonnen roem van wapenen de gheleertheyt aen sijne familie soude hechten. Dus heeft hy met meerdere teghenheyt en onghewilligheyt, sijnen gheest tot leeghe ende ootmoedighe dinghen laten sincken: dan soo weder-

meest te Parys.

ſpannigh hem maeckte ſijn hoogh-drauende herte ende d'ingheborene voncken van grootsheyt, ſoo moedigh maeckte Ignatium in teghen-deel ſijnen ijuer om niet op te houden van dit edel wildt te vervolghen en nae te iaghen. Den voorſichtighen man wiſt wel, dat in onghebouwde landen uyt het onkruyt ſelue de vruchtbaerheyt der ſeluer gheſpeurt wordt, ende dat de wildtſte peerden aen de ridders meeſt behaeghen;de welcke,alſſe nu op den toom ghewent zijn, dweers door 'svijants legher henen breken, ende den ruyter, oock ouer de doode lichaemen, tot de glorie draeghen. Niet langh en heeft den ſtrijdt gheduert: hy heeft hem haeſt ouergheghеuen, ende ſijne vorighe ſteegheyt met eene ſtaedighe dweegheyt ende gheſtrenghe kloeckheyt naemaels verbetert. De begheerte van de ſalicheyt ende volmaecktheyt heeft oock Iacobum Laynes van Ziguença ende Alphonſum Salmeron van Toledo nae Ignatium doen hellen;ter wijle ſy alreede door ghelijckeniſſe van manieren, ende de ſelue ſtudien by den anderen verſaemt waeren. Nae deſe is Nicolaus Bobadilla van Palencien eerſt met verſcheyden ghedienſticheden, ende ſtracks met een goet voornemen daer by ghevoeght. Den ſeſten is gheweeſt Simon Rodriguez van Portugael,een iongh-man van dapper verſtandt ende uytnemenden aerdt. Claudius Iaius, van Geneuen gheboortich, heeft ſich corts daer nae daer by ghevoeght: maer de laetſte twee, Ioannes Codurius Sauoyaert, en Paſchaſius Broëtus Neder-lander, weynigh tijdts nae dat Ignatius van Parijs vertrocken was.

uyt verſcheyden natien. Dus zijn alſoo uyt weynigh menſchen, die verſcheyden van vader-landt, ouderdom, manieren, ſin ende raedt waeren,als uyt verſcheyden elementen,de beghinſelen van een ſeer ſchoon lichaem gheſproten. Welcke verſcheydenheyt

heyt is al mede opghenomen gheweeſt voor een goedt teecken vande menigh-vuldicheyt der toecomende vruchten; de verſcheydenheyt van natien diende om hen indachtich te maken, datſe niet voor een, maer aller volcken ſaelicheyt vergaedert waeren; maer die van ſinnen oft raedtſlaginghen gaf te kennen, dat Godt auteur was van ſulck' eene onuerwachte bekeeringhe ende ouer-een-cominghe; voorders d'onghelijckheyt van aert ende manieren leerde aende naecomelinghen, dat, ghemerckt de ghene, die ſoo verſchilden, door niet anders, dan door enckele liefde, by een ghebroght waeren, met den ſeluen middel hunne ghemeynte ſouden inden bandt houden, waer mede ſy eerſt verſaemt waeren. In al dit en iſſer niet meer te verwonderen gheweeſt, als dat ſoo luttel perſoonen ſulcken grooten ſtuck wercks, als is de ganſche werelt te doorloopen ende te bekeeren, begonſt hebben. Voorwaer 'ten bleeck noyt claerder, datmen meer door moedt als door maght, meer door ijuer als door ghetal, meer met eendraghtigheyt als met groot beſlagh can uytrechten.

HET TVVEEDE CAPITEL.

Vanden voortgangh der Societeyt in haere beveſtinghe ende regeringhe onder den H. Ignatius.

De vergaderinghe van ſoo luttel menſchen en conde niet langer dueren als het leuen vande ſelue: op datſe dan noyt vergaen en ſoude, heefter Ignatius een eeuwighblijuende Orden af willen maken. Den Paus Paulus den III. heeft het hem toegheſtaen, met beſpreeck dat de Profeſſen, die in deſen nieuwen legher als Compagnie-Colonelle waeren, niet meer als ſeſtich in getal en moghten weſen. *'tGhetal vande eerſte Profeſſen:*

wesen. Dan hebt ghy moeyte vanden boom sijnen breederen uytwas te beletten, als ghy hem eens gheplant hebt: soo wanneer Godt den wasdom gheeft, te vergheefs stelt ghy hem paelen, oft beschrijft sijne grootte. 'tScheen claerblijckelijck dat de Godtlijcke goetheyt eene merckelijcke vermeerderinghe beloofde. Nauwelijck en hadde de Societeyt begonst in Europa te wortelen, ende sy sagh alreede haere tacken met ouervloedighe vruchten uytghespreyt tot d'uyterste landen vanden Oosten: quaelijck haddese noch haeren voet in weynighe prouincien ghestelt, ende wierdt schier van alle andere versocht. Men verstondt daghelijcks door brieuen en ghesanten de begheerte vande Princen, steden ende ghemeynten: ende alsmen ouerdacht het verlies vande menighte der sielen, soo scheen het een' ellende te wesen, datmen d'ellendighe niet en konde ghehelpen. En wat soude doch konnen uytrechten soo kleyn een ghetal teghen den grooten hoop van alle de ketters? en hoe soude't aende ruyme Indien (daer sich sulck eenen schoonen oogst liet aensien) met een handt-vol werck-lieden voldoen? Ten desen opsichte heeft den Paus, die in't beghinsel proefsghewijse de Societeyt in soo cleynen ghetal ghedronghen hadde, toeghelaeten, datter oock soo vele Professen souden moghen ontfanghen worden, als't van noode was. Dese jonste des Paus hebben de Patres als een goet teecken van't aenstaende gheluck opgenomen. Dus zijnder van stonden aen seer vele, soo ionghe als ghedaeghde mans, allegader uyt-ghelesen in verstandt ende wetenschap, tot de Societeyt ghecomen: ende de selue heeft haer, ghelijck eenen water-stroom, die de dijcken nu ghewonnen heeft, begonst te verspreyden.

'tvvordt vermeerdert.

Hoe moeste doen den H. Ignatius ghemoedt zijn, wanneer hy de sijne schier op de selue maniere heeft sien

ver-

vermeerderen, als onſen Saelighmaker ſijne naevolghers ſagh vergrooten? Ignatius heefter eerſt thien verkoſen; CHRISTVS twelf: by deſe zijnder terſtont twee-en-ſeuentigh ghevoeght; by die ſeſtigh; groeyende bynae beyde met ghelijck-matigh ghetal. Ten laetſten, euen eens als de werelt ontallijcke vercondighers des Euangeliums verkreghen heeft: ſoo hopen wy oock dat die vande Societeyt ontelbaer ſullen worden; waer ouer wy de Godtlijcke goedertierenheyt grootelijcks hebben te bedancken.

Voorwaer ten tijde dat Ignatius noch leefde, heeft deſen nieuwen wijngaert ſijne rancken ſoo wijdt verſpreydt, dat den Paus Marcellus den II. ſeyde, datter noyt eenighen fondateur van eenighe Orden gheweeſt is, die ſijne Religie binnen ſijn leuen ſoo verre verbreydt heeft gheſien, als den H. Ignatius de ſijne. Andere zijn oock wel vruchtbaer in haere beghinſelen gheweeſt, ende hebben haer in ſommighe Coninghrijcken verdeylt, maer weynighe hebben haer buyten een deel der werelt gheſtreckt. De Societeyt heeft d'uyterſte paelen der werelt te water ende te lande doorloopen, ende t'alle canten niet alleen wooninghen, maer oock Prouincien gheſtelt. In Europa heeftſ'er neghen ghetelt, in Aſia eene: maer ſoo groot, dat die de Indien en Iaponien (dat is de laetſte ſtreken der werelt) begreep. In Africa eene van Ethiopien: wantſe alſdan voor Prouincie gherekent wierdt. De laetſte was Braſilien in America. By de welcke hoe vele daer noch ſouden by comen, en heeft de Godtlijcke goedtheyt voor den H. Ignatius, noch hy voor de ſijne niet willen verſwijghen: want in een ſieckte ghevallen zijnde (waer van men meynde dat hy ſoude ſteruen) als hem ſijne onderſaeten baden om de reyſe nae den hemel noch wat uyt te ſtellen, vreeſende dat de Societeyt noch niet ghenoegh verſterckt

Ignatius ſiet de Societeyt de heele vverelt door verbreydt:

voorſeyt haere vermeerderinghe.

en was, ende by 'tverlies van haeren fondateur soude comen te vervallen; heeftse seer goeden moedt ghegheuen, segghende, *dat de Societeyt op Godt, ende niet op Ignatius en steunde: datse door sijne jonste sulcken voortgangh hadde, ghelijck men sagh; maer nochtans voortaen al veel meer soude vermenighvuldighen: dat de tijden souden comen, inde welcke sy ghelijck een volwassen lichaem, by haer selue soude staen, ende door de goede discipline haer soo bevestighen, dat de vermenighvuldinghe (die den oorsprongh van verslappinghe plagh te wesen) haer soude dienen tot eene vestinghe.* Een selsaem gheluck, 'twelck ons niet alleen de voorsegghinghe van S. Ignatius, maer veel meer sijne verdiensten ende ghebeden, die hy nu ghestaedighlijck inde hemelsche glorie voor sijn Ghesselschap aen Godt opdraeght, vastelijck doet verhopen.

HET DERDE CAPITEL.

Vande vermeerderinghe der Societeyt door Europa.

EVROPA, meer om d'uytstekelijckheyt van haere rustighe ende behendighe inwoonders, als om de grootte der landen, altoos ghehouden voor het edelste deel vande bekende werelt, ghelijckse de Societeyt heeft voortghebraght, soo heeftse die oock in meer plaetsen ontfanghen. Sy is uyt Roomen in Italien ghesproten, als uyt de ghemeyne moeder van alle Religieuse Ordens, ende nerghens gheluckelijcker dan in haer vader-landt vermenighvuldight. Dry wooninghen waerender te Roomen onder Ignatius ghestelt, nu teltse'r elf. Van hier is sy door de vernaemste steden van Italien verspreyt, aen de welcke d'eerste Patres vele goede exempelen hadden ghegheuen, eerse noch

Oorsprongh ende voortgangh der Societeyt in Italien.

noch Religieusen waeren. Sy quaemen uyt de gast-huysen om te prediken, ende toonden datse niet min verstandts en hadden om de sielen te winnen, dan liefde om aen de lichaemen der siecke bermhertigh onderstandt te bewijsen. Als nu by desen goeden naem, kennelijck is gheworden, dat de Societeyt bevestight was, al euen-eens of se de ghedienstigheyt huns naesten inde steden (waer uyt sy vertrocken waeren) te pande ghelaeten hadden, zijnse'r met een ghemeyn versoeck des volcks wederom in gheroepen. Men heeft hen ouer al onderhoudt ende soo vele woon-steden ghepresenteert, dat de weynigheyt der persoonen aen allegader niet en conde voldoen; allenghskens hebben de naekomelinghen de plaetsen vervult, ende de voet-stappen van hunne voor-ouders volgende, niet opghehouden van met eenen ghedeurighen arbeydt de saligheyt der ghemeynten te besorghen, ende den goeden naem, die hen achterghelaeten was, door de selue oeffeninghen, daer door hy ghewonnen was, te bewaeren. De jonste ende goethertigheyt der Princen vermeerderde oock met de vrucht, waer door de Societeyt aldermeest ghegroeyt is. Onder de welcke die aen 'tgheberghte Alpes gheleghen, hebben de Collegien der Societeyt op haere berghen als sterckten gestelt, om hunne paelen ende Italien voor de ketterije te behoeden. De naegheleghen eylanden versochten ons alsoo seer: soo haest als Sicilien ons ghekent heeft, begheerde't de hulpe vande Societeyt te ghenieten: Sardinien soo vol van sonden als venijnighe kruyden heeft om onse remedien gheroepen: op de selue maniere zijn wy in Corsica en Malta ghecomen. Creta hebben wy oock met ghedoogh vande Venetiaenen (onder wie het staet) ende oorlof vanden Paus bewoont; maer d'asschen vanden ongheluckighen Veneetschen brandt, die

door jonste vande Princen:

comt inde eylanden vande Middellandtsche zee.

die ons uyt dese Republijcke veriaeght heeft, zijn al mede tot hier toe ouerghevloghen. In dese voornoemde landen tellen wy nu ter tijdt seuen Prouincien, bestaende in hondert en vijftich soo huysen als Collegien.

in Portugael,

Nae Italien heeft Portugael ons eerst ontfanghen. Franciscus Xauerius ende Simon Rodriguez waeren daer ghekomen, om de kennisse Godts t'samen met de Societeyt nae de nieuwe werelt ouer te voeren. Ter wijle sy te Lisboa het saisoen verwachten van t'scheep te gaen, hebben hen soo wel ghequeten, datmense daer voor altoos heeft willen ophouden, met versoeck op den Coningh Ioannes den III. dat hy doch gheen mindere sorghe en wilde draghen voor de salicheyt van sijne ghetrouwe ondersaeten, als voor die vande Barbaren. Dus als of den ijuer van hun beyde alleen ghenoeghsaem hadde gheweest voor de twee werelden, heeftmense voor d'eene ende d'andere verdeylt; Simon is in Portugael ghebleuen, ende Xauerius nae Indien vertrocken. Corts hier nae isser nieuwe hulpe van werck-lieden toeghesonden: welcker aerbeydt ghelijck de Coninghlijcke miltheyt grootelijcks verlichtede, alsoo beswaerden den seluen niet weynigh de groote exempelen van Xauerius, diese noch in d'ooghe hadden. Euenwel verweckt zijnde door de vermaninghen van P. Simon, volghden soo kloeckelijck sijne voetstappen, datse verdienden niet alleen inde wandelinghe ende onder den ghemeynen man, maer oock by de treffelijckste van't Rijcke Apostelen ghenoemt te worden: welcken naem hen noch op den dagh van heden (niet teghenstaende sy den seluen dickwils gheweyghert hebben uyt heuscheyt t'aenveerden) is by ghebleuen, iae tot in Indien toe ghevolght. Den Coningh ende Coninghinne euen deughdelijck verheughden hen seer dat't ghevoelen des volcks soo

daer vvy Apostelen ghenoemt vvorden.

wel

wel met hunnen ſin ouer een quam, ſoo dat nu de ghemeynte ende 'thof gheluckelijck vande vruchten hunner ghedienſticheyt mededeylden. Xauerius ende Simon hadden voor't eerſte den laſt ghenomen vande pagien t'onderwijſen, daer nae kreghenſe de ſorghe ouer alle de ſielen van't hof: dieſe ſoo bedient hebben, dat den Coningh oock d'opvoedinghe van ſijnen eenighen ſoon Sebaſtianus aen de Societeyt betrouwt heeft. Hy gaf hem voor meeſter P. Ludouicus Gonſaluius, die hem berichtede ende volmaeckte in alle Princelijcke deughden ende wetenſchappen, die aenden erfghenaem van ſoodanighen Rijcke betaemden, dat nu alle ſijne hope naeſt Godt op dit hooft alleen gheſtelt hadde. Och of Portugael dien langh hadde moghen ghenieten! maer den ijuer tot de Chriſtene Religie heeft aenden grootmoedighen iongh-man in d'Africaenſche oorloghe, wel eene glorieuſe, doch droeve, onghetijdighe ende ongheluckighe doodt verhaeſt. Waer door hoe wel de Societeyt eenen beſonderen weldoender verloos; en is niet te min voortghegaen om haer door gheſtaedighen aerbeydt ende godtſdienſtighe oeffeninghen te verbreyden. De ſteden die 't exempel der Coninghen tot dien dagh toe noch niet ghevolght en hadden, hebben corts daer nae de Collegien tot haer groot voordeel verſocht. 'tCollegie van Coimbra, ghelijck't 'teerſte van heele de Societeyt was, ſoo is het oock langh 'tprincipaelſte gheweeſt. Teghenwoordelijck is Portugael een ſeer wijde Prouincie, iae eene moeder ende voedſtere van vele andere in Indien.

P. Gonſaluius vvordt meeſter van den Coningh Sebaſtianus.

Den H. Ignatius, die ſich de heele werelt als eene loopbane van ſijnen ijuer hadde inghebeeldt, en moght Spaignen ſijn eyghen vader-landt niet vergheten. hy heefter dan P. Antonium Araoz, die van ſijn maeghſchap was, gheſon-

P. Araoz en Faber comen in Spaignẽ.

ghesonden, een man nae den aerdt vande natie, seer vierigh, ende met vele gauen soo der natuere als der deught heerlijck verciert. P. Petrus Faber is daer nae met Ortizius des Keysers ghesandt gevolght. 'tScheen dat Ignatius selue door hem, tot sijn volck weder ghekeert was, soo gheleeck desen eerst-gheboren soon aenden Vader. Maer is't dat wy P. Araoz willen ghelooueu, soo en heeft niemandt meer als P. Laynes ende Salmeron, ter wijle die te Trenten waeren, de Societeyt in Spaignen vervoordert. De Bisschoppen van't Concilie nae huys keerende, hebben de moeder (wiens goeden aerdt sy in haere kinderen bemerckt hadden) goedertierenlijck ontfanghen. De neersticheyt, diese aenwendeden om de gheleertheyt met de deught in hunne daegelijcksche oeffeninghen te vervoeghen, behaeghde hen bouen maeten seer: ghelijck oock 'tformulier vande Instellinghe, sonderlinghe passende op den teghenwoordighen noodt der H. Kercke, 'twelck sich in dese leuende beelden uytdruckelijck vertoonde, heeft oock vele Bisschoppen van andere natien de Societeyt doen beherten. Guilielmus à Prato Bisschop van Clermont is nae Vranckrijck, Stanislaus Hosius den Cardinael nae Polen, Gerardus Hameri-court Abt van S. Bertijn nae Neder-landt weder ghekeert, elck met den wille van een Collegie te stichten.

P. Laines en Salmeron brenghen de Societeyt in achtinghe te Trenten.

Maer dese nieuwe Orden in haer beghinselen alreede vry wat doorluchtich, moeste noch met een meerder licht aensienlijcker worden. Dit was Franciscus de Borgia, Hertoghe van Gandien, door wiens edeldom ghelijck de Societeyt een schijnsel, alsoo oock door d'autoriteyt eene vrome vasticheyt, ende door de regeringhe eenen grooten wasdom bekomen heeft. Hy hadde een' Vniuersiteyt in sijne stadt van Gandia opgherecht, eer hy sich tot de Societeyt begaf, welcke d'eerste was van alle, die onder onse regerin-

P. Borgia comt inde Societeyt.

geringhe oyt gheſtaen hebben. In deſer voeghen dan is in verſcheyden Coninckrijcken van Europa den lof ende eere vande beghinſelen der Societeyt verdeylt gheweeſt. Vranckrijck heeft d'eerſte mede-gheſellen vergadert; Roomen 'teerſte huys der Profeſſen gheſtelt; Portugael het eerſte Collegie ghefondeert; Spaignen d'eerſte Vniuerſiteyt bedient, ende dat met duſdaenigh ghenoeghen, dat d'alder-edelſte Academien (die in dat Rijck ouervloedigh zijn) ons inghe-int ende gheincorporeert hebben, om neffens haere meeſters in de hooghen ſcholen te leeren. Gheenen minderen naem en gaf ons de deught ende de vruchten die wy onder de ghemeynte deden; ouerſulcks hebben ons de Biſchoppen te hulpe gheroepen in hunne bedieninghen, ende voor mede-gheſellen in't beſichtighen van hunne Biſchdommen ghenomen. Den Coningh Philippus ſelue, als hy erghens wilde den quaeden handel ende manieren verbeteren, en verwachtede van niemandt meerder toeſtandt als vande Societeyt. Soo zijn wy in Spaignen gheringhe verbreydt gheweeſt: al waer nu, behaluen Portugael, vier andere Prouincien, ende omtrent de hondert en vijftich huyſen oft Collegien zijn.

Ingangh der Societeyt in Vranckrijck valt ſwaer.

In Vranckrijck en is ſoo goeden ſpoedt niet gheweeſt: want de beghinſelen aldaer zijn vry wat ſwaerder ghevallen. Ghelijck de riuieren weder nae de zee (waer ſy uyt ſpruyten) niet ſonder vele omloopen en keeren; ſoo en is oock de Societeyt, die uyt dit Rijck haeren oorſprongh hadde, niet dan nae langhe wijle van tijden, door verſcheyden onweghen in't ſelue ontfanghen. De ghene, die van den H. Ignatius in't beghin nae Parijs gheſonden waeren, wierden langhen tijdt meer voor ſtudenten als Religieuſen ghehouden. Ende ghewiſſelijck, uytghenomen hunne deught, waeren aen die ghelijcker als aen deſe: wantſe noch

door habijt, noch door wooninghe, noch door meesters, noch door school-gangh eenighsins verschilden; d'onnooselheyt alleen van hun ontichtbaer leuen gaf hen luyster bouen d'andere; maer dies te meer stondense te blaeme vande quade: welcker misaerdicheyt ende onghelijcke manieren sy dies te meer met hunne deughtsaemheyt schenen te straffen, hoe die meer uytstack teghen d'ontuchtighe moedtwillicheyt van d'andere. Den Bischop van Clermont heeftse in sijne bescherminghe ghenomen, ende niet alleen hunne sake behert, maer oock in sijn huys mildelijck ontfanghen. Daer heeftmen dan het eerste Collegie begonst; maer om hier in ghe-erft ende ghegoedt te worden, was't noodigh dat de Staeten van Vranckrijck de Societeyt eerst in hunne landen souden aenveerden, ende 'trecht van inghesetene oft borgherije gunnen. Dit heeft ons den Cardinael van Loreynen by den Coningh verkreghen: maer soo het Parlament 'tselue niet goedt en vondt, ende d'Vniuersiteyt oock een seer swaer vonnisse daer ouer gaf, en heeft niet alleen de wooninghe, maer oock onsen goeden naem perijckel gheloopen. Doch de waerheyt verwint het al: om de welcke te meer te doen blijcken, t'samen oock, op datmen d'autoriteyt van soo treffelijcke Doctoren, als die vande Sorbona zijn, niet en soude schijnen te misachten; heeft P. Martinus Olauius schriftelijck op hun beklagh gheandwoort, ende dat bescheydelick met goede redenen wederleght: hoe wel daer, alles ghesevt ende inghesien, gheene krachtighere verweyringhe en konde zijn, als den onberispelijcken handel vande beschuldighde selue. De voordere ouerblijfselen vande swaericheyt zijn inde vergaederinghe te Poissy door P. Laynes te neder gheleght: ter welcker plaetse als hy niet alleen teghen de ketters dapperlijck, ende by de Catholijcke onversaefdelick, maer oock

vvordt ghevoordert vanden Bischop van Clermōt,

aenveerdt te Poissy,

oock met de Coninghinne ſelue vrijmoedelick handelde; heeft haere goede gratie ghewonnen, door 'tghene men vreeſde dat haer ſoude verbelgen, ende bouen dien, watter noodigh was tot beveſtinghe van des Societeyts ſaken, verkreghen. 'tScheen dat de ſelue nu behoorde, nae ſoo veel opvals, diep ghenoegh in Vranckrijck ghewortelt te zijn, als ſy 'er wederom 'is uytgheroeyt ende veriaeght gheweeſt: miſſchien op dat de Françoyſen de ſelue deruende, niet min leeren en ſouden, als die ghenietende, hoe profijtelijck haeren dienſt tot het ghemeyn welvaeren was. Henricus den IV. heeftſe ten laetſten nae langh-duerigh ballinghſchap voor goedt wederom in gheroepen, ende nae veel onweders gheruſtelijck in haere oude plaetſen gheſtelt. Doen heeftſe eerſt, ghelijck nae eenen herden winter, begonſt ouervloedigher uyt te ſchieten, ende als op een braeck-landt door het ſaet haerder ghedienſticheyt menighvuldighere vruchten voordt te brenghen. Daer zijn nu vijf Prouincien, ende omtrent acht-en-tachtentigh ſoo huyſen als Collegien.

veriaeght

ingheroepen van Henricus den IV.

Soo veel meerderen noodt als Duytſlandt hadde, iſſer oock meerder byſtandt gheweeſt: gheen landt en nam Ignatius ſoo ter herte. Vijf van d'eerſte thien Patres heeft hy derwaerts gheſonden, P. Faber, P. Iaius, P. Bobadilla, P. Salmeron en P. Laynes, meer alſſer ouerbleuen voor de reſte vande ganſche werelt, mits P. Codurius alreede van dit leuen tot het eeuwigh ghepaſſeert was. Hy ſelue, ghelijck hy uyt Roomen niet en moght, om deſe natie euenwel te helpen, heeft het Duyts Seminarie in die ſwaere tijden beneerſtight, ende bouen ſijne maght onderhouden. Die daer in't landt waeren, hebben eenſdeels teghen de wulpſheyt vande onghebonden manieren, eenſdeels teghen de ketters d'oorloghe aenveert. Teghen deſe heeftmen te

VVortelt in Duytſlandt,

beuecht daer de ſonden, ende ketters.

Worms,

Worms, Spier, Regensborgh ende Norimbergh openbaerlijck ende onverwinnelijck gheſtreden, hoe wel, om de hertneckigheyt vande partije, die met een ſteegh ghemoedt weder-ſpannich vielaende ouertuyghde waerheyt, de victorie geen voordere vruchten en heeft gehadt, als d'oneenichheyt van haere ſijde, door de welcke nu ſchijnelijck bleeck, datſe maer en waeren eenen hoop verſuyſde Babel-ſtichters, die noch verſtandt, noch verdragh onder malckanderen en hadden; ende van onſen cant, eenen grooten roem van gheleertheyt, die nu oock ſoo verre quam, dat wy te dien eynde ſchenen van Godt in deſe landen gheſonden te zijn, om de fuycken vande Lutheraenen t'ontdecken, ende hun ghewelt te ſtutten. Immers hebben ſoo veel verricht, dat wy hunlieder ende aller ketteren haet op den hals ghehaelt hebben: inder voeghen datſe noch hedenſdaeghs ſchriftelijck ende mondelijck verclaeren, datſe gheen meerdere vijanden en hebben als de Ieſuiten.

Lof van P. Caniſius. Maer den ſtrijdt gingh eerſt voor goedt aen, als Petrus Caniſius den voedt in't perck ſtelde. Hoe menigh vijandt heeft dien verſlaghen? hoe menigh wolf veriaeght? hoe menigh ſchaepken behoedt? hoe menighe ſiele ten eeuwighen leuen bewaert? Indien men de ketters ghelooouen magh, ſoo en heeft noch de Societeyt, noch de Catholijcke Religie ſelue in Duytſlandt aen iemandt meerdere verbinteniſſe. Deſe heeft hy ſoo voorgheſtaen, datſe hem ende den Ieſuiten alleen (die nae ſijnen naem nu niet meer Ieſuiten, maer Caniſiaenen onder het ghemeyn volck gheheeten wierden) naegauen ende toeſchreuen, dat het Rijck der Papiſten (ghelijckſe dat verſmaedelijck noemden) 'tghene nu wanckelde, niet heel vervallen en gingh: maer die van ſijne Societeyt heeft hy ſoo verlicht ende vermeerdert, dat d'onwetende anders niet en meynden, of Caniſius

ſius en was fondateur vande Ieſuiten. Dit niet onuermindert, en ſoude haer deſe kleyne vergaderinghe in't midden van ſoo vele ketters, ende groote onwederen, niet hebben connen houden ſtaen, 'ten waere dat haer de Biſchoppen (die in't Rijck ſeer maghtigh zijn) ende de goetgonſtichheyt vande Catholijcke Princen de handt bouen 'thooft ghehouden hadden. Die van Ooſtenrijck ende van Beyeren hebben hier in alle d'andere verre te bouen ghegaen. Sy ſtelden ons ouer hunne Vniuerſiteyten, ſy bouwden ons kercken met groote coſten, ſy ſtichteden ons Collegien tot verſekeringhe vande Catholijcke Religie. Soo groot is t'onſwaerts hunne milde toeghedaenicheyt gheweeſt, dat wy die oock met alle ghedienſticheyt ende danckbaerheyt ten eeuwighen daghe niet ghenoeghſaem en konnen erkennen. Dit landt heeft nu vijf Prouincien, hondert ende achthien ſoo huyſen als Collegien.

't Huys van Ooſtenryck en Beyeren voordere ſeer de Societeyt.

In alle de voornoemde Rijcken ende landen is de Societeyt met beraedt en voordacht ghecomen, maer in ons Neder-landt by gheval, ende door onweer van oorloghe. Want ſoo deſe onſtack tuſſchen den Keyſer Carolus den V. ende Franciſcus Coningh van Vranckrijck, ende deshaluen de Spaignaerden allegader de ſtadt Parijs, iae het landt, moeſten ruymen; zijnder acht van deſe, weſende alle vande Societeyt, herwaerts ouerghedreuen, daer wel eertijts den H. Ignatius plagh te comen, als hy in noodt was, om ſijn' aermoede door aelmoeſſen vande goede lieden te verlichten. De Societeyt en waſſer niet eens bekent, niet teghenſtaende d'uytnemende deught ende wercken van P. Petrus Faber, die d'Orden heel Duytſlandt door ſeer hadde vermaert ghemaeckt. Dus moeſten deſe aerme Religieuſen (al quaemenſe in een ſeer beleeft ende vriendelijck landt) hun meeſte hope op Godts ghenade ſtellen.

Beginſelen vande Societeyt in Nederlandt.

binnen Louen.

Sy hebben de ſtadt van Louen tot wooninghe verkoſen, om hunne ſtudien, dieſe te Parijs begonſt hadden, te volcynden, t'ſamen oock uyt hope, datſe daer eenighe huns ghelijcke gheeſtighe ionghmans aen Godt ende de Societeyt ſouden winnen. 'tWelck hen ſeer gheluckelijck ghevolght ende uytghekomen is: te meer, om dat P. Faber van Ceulen comende, aende heylicheyt, die in hen allen uytſtack; ende aende welſprekentheyt, daer Strada in't beſonder mede begaeft was, den ſeghel van ſijne wijsheyt, ende 'tghewight van ſijn' autoriteyt aenghehangen heeft: waer door al hoe wel de Societeyt in Neder-landt nu van perſoonen vermeerderde (mits d'Vniuerſiteyt vele aencomelinghen leuerde) ſoo en kreeghſe daerom euenwel noch gheenen vaſten ſtandt oft huyſinghe, om dat den Coninck Philippus de ſelue in deſe ſijne ſeuenthien Prouincien noch niet en hadde aenveert, ghelijck hy die in ſijn' andere landen aenveert hadde, ende om dat het door 'slandts rechten en coſtuymen ongheoorloft was eenighe erf-goederen oft renten ſonder octroy te ghenieten, waer op nochtans het onderhoudt der Collegien noodelijck moeſte ſteunen. Nu ter tijdt zijn alle deſe ſwaericheden gheweert, ende ſy vindt haer verbreydt 'theel landt door, ghelijck't breeder in't ſeſte boeck blijcken ſal.

Salmeron ende Caniſius comen in Polen.

In Polen en heeftſe oock met den eerſten aenvangh gheene vaſte wooninghe konnen verweruen. P. Alphonſus Salmeron is daer eerſt met Lipomanus (die Nuntius vanden Paus was) ghecomen, dan heeft ſich daer alleen vertoont. Vier iaeren daer nae is P. Caniſius derwaerts ghesonden met Camillus Mentuatus oock Nuntius van den Paus, die daer langher bleef, ende in verſcheyden manieren ſijnen ijuer betoonde. Ten laetſten heeft den Cardinael Hoſius, op dat hy de vervallende Catholijcke Religie (die hy

hy ſchier alleen hiel ſtaen) oock van 'eenen anderen cant ſoude onderſetten, een Collegie te Bransberghen ghefondeert. Dit is't beghinſel van de Poolſche ende Litouwſche Prouincien gheweeſt: waer toe naemaels P. Antonius Poſſeuinus ſterck gheholpen heeft, als hy nu de ſaken des Rijcks ende der Religie kloeckelijck hadde vervoordert. Maer ghelijck elders, alſoo moeſte oock hier, de goede jonſte der Coninghen den waſdom gheuen. Sigiſmundus den III. ende Stephanus Bathori zijn ons ſeer toeghedaen gheweeſt, ende hebbender de handt aenghehouden, om door hun byſtandt dat edel Rijck, 'twelck ſoo menighweruen de Tartaren en Turcken te vergheefs beſtreden hadden, ende nu iuyſt perijckel liep om vande ketters ouerwonnen te worden, op de fondamenten van't oudt Catholijck Roomſch ghelooue te houden ſtaen: waer in hen de Patres ſoo dapper ghetoont hebben, datter uytheymſche hiſtorie-ſchrijuers zijn, die de Societeyt bouen alle anderen d'eere toe-eyghenen, datſe d'onwetenſchap moeder van alle dolinghen eerſtelijck daer uyt ghebannen, ende den luyſter vande Kerckelijcke cerimonien wederom daer in ghebraght heeft.

Coninghē van Polen zijn de Societeyt toeghedaen.

Florim. Remon. lib. 4. de hæreſ. ortu cap. 13.

Den ſtaet van Hongarijen was inſghelijcks vol ellenden, als wy daer ghecomen zijn: deſe hebben by ongheluck van tijden ſoo aenghenomen, dat de raſernije der ketteren ſelue nu de tyrannije der Turcken oock verdraeghelijck maeckte. Des Keyſers legher wierdt verraden, de kloeckſte ſoldaten vermoort, de Hongerſche ('twelck een iaemmer om ſien was) wierden d'eene van d'andere aende Barbaren voor ſlauen vercocht. Ende hoe wel dit meer te beklaghen was, als te verhoeden oft te verbeteren; heeft niet te min de Societeyt ende haer ſelue, ende de Catholijcke Religie, inde gheweſten, daer dit onweder niet

Sy comt in Hongaryen:

en was ouerghevloghen, houden ſtaen. De ſchade, die de Societeyt in vele plaetſen geleden heeft, verghelt nu ouervloedelijck Ferdinandus den III. Roomſch Keyſer, den welcken ghelijck hy d'andere deughden van ſijne voorvaders ghe-erft, alſoo oock de liefde tot ons Orden behouden heeft. Sijnen ouertreffelijcken vader heerlijcker, iae oock heyligher, ghedenckeniſſe, Ferdinandus den II. ſagh den grooten ouerlaſt, die wy leden vande rebelle in Bemerlandt: hierom quam ons ouer al te goede met fondatien van verſcheyden Collegien, ende behertede ons dies te meer, om dat, ſoo wie ſijnen vijandt was, den onſen mede ſcheen te weſen; naedemael hy ſelue oordeelde, dat, ſoo waer de Societeyt maer eene wooninghe en hadde, den naem van Ooſtenrijck voorgheſtaen wierdt.

vvordt veriaeght uyt Trãſyluanien: Och of wy van Tranſyluanien ſulcks moghten verhopen, daer wy voorwaer niet min en hebben gheleden? Moyſes Zangkius, Stephanus Bockayus en Sigiſmundus Rackoſius hebben hen door onſe verderffeniſſe den wegh nae de heerſchappije ghebaent. 'tCollegie van Coloſwar wierdt aende borgherije te plunderen ghegeuen, tot loon van haeren afval ende meyneedicheyt. Soo is de vrucht achter ghebleuen, die Chriſtophorus, Stephanus ende Sigiſmundus Bathori door onſe Patres verhopet hadden: nochtans heeft de Societeyt in hope teghen hope gepooght waerſe konde, ende 'tongheluck vande borghers opnemende voor eene raſernije van uytſinnighe ſiecke (diemen meer begreyſen moet, als begrijnſen) gheenſſins achterghelaeten door alle middelen hun welvaert ende heyl te beſorghen. 'tScheen dat alſdan door Godts ghehengheniſſe in ons Collegie te Fairwar in't midden vande aſſchen ende vervallen mueren, den preeck-ſtoel vande kercke ongheſchendt ghebleuen was, op den welcken onſen Predicant langh

langh daer nae ſtaende ſoo veel ghemaeckt heeft, dat de Catholijcke Religie ſoude triompheren. Maer deſe vreught en moght wederom al niet langh dueren. Men is ghenoodſaeckt gheweeſt niet alleen aenden raſenden toorn vande ketters, maer oock ter oorſake vand' oorloghen en moorden, aende vreeſe te wijcken, die ſulcks verſocht vande goede Catholijcke. Hoe nut de hulpe van weynighe Patres, die daer moghen blijuen woonen, noch hedenſdaeghs is, magh eenighſins blijcken in de Princeſſe van Tranſyluanien, ghelaetene weduwe van Bethlin Gabor, de ſuſter vanden Marquis van Brandenburgh, door henlieden tot de Catholijcke Religie bekeert.

Niet teghenſtaende ſoodanighe vervolghinghe, die wy t'alle canten moeten uytſtaen, hebben euen wel hier en daer noch al onder onſe vijanden ghewoont ende gheworteld. De wreedtheyt vande Coninghinne Eliſabeth heeft ons uyt Enghelandt niet konnen ſluyten, noch doen verhuyſen. Gregorius den XIII. heeft deſe Miſſie (die wel ſoo ſorghelijck en moeyelijck, alſſe wel glorieus en nut is) aende Societeyt meer aenghedient, als opgheleydt. Den voornaem van deſen Paus, die by d'Enghelſchen van Gregorius Magnus tijden af in weerden is, als mede de kloeckheyt van vele mannen die de ſelue Miſſie ernſtelijck verſochten, beloofde ons eenen gheluckighen oogſt. P. Robertus Perſonius, in wien alleen om ſijnen ijuer ende vromicheyt vele duyſenden ghinghen, ende P. Edmundus Campianus, dien ouertreffelijcken Martelaer, zijn daer toe verkoren: beyde onverghelijckelijcke mannen in deughdtſaemheyt ende wijsheyt, en bouen dien noch onſteken met eene ſonderlinghe liefde tot hunnen euen naeſten; maer voor al om hun vader-landt te helpen. Hoe vele dreyghementen zijn hen in't beghin gheſchiet? hoe grooten ouerlaſt en ſwaerichheden

Sy gheraeckt in Enghelandt,

door P. Perſonius en Campianus:

heden aengedaen? maer 'tghene andere doet vreesen, gaf hen sterckte, mits sy niet schoonders en saghen, oft en sochten als de doodt; de welcke Campianus oock nae wensch verkreegh. Want nae dat hy onder sijne landtslieden bouen maete veel goets ghedaen hadde, heeft tot loon den krans der Martelaeren verdient: soo veel geluckigher als Personius, die den seluen meer heeft moeten als willen deruen, om door sijn vlieden ende schuylen het veldt voor sijne medebroeders veyligh te houden, ghelijck'er doch vele anders ghevolght zijn, die nae onvermoeyelijcken arbeydt hun leuen aen Godt ende 'tvader-landt gheschoncken hebben. Gheen ander deel van't Christendom isser, daerder meer hun bloedt voor de waere Religie vergoten hebben: gheen ander oock, daer het schijnt dat 'tghelooue ende de Societeyt gheduerens de bloedighe vervolghinghe, meerderen voortgangh ghedaen heeft.

item in Schotlandt, De hertneckicheyt der ketterije maeckte onse oeffeninghen in Schotlant euen swaer; dan de liefde verwinnet al: want daer oock al sommighe van d'onse woonen, die met perijckelen van kercker ende doodt aen d'inghesetene behulpigh zijn. *in Ierlandt,* Maer Ierlandt standtvastigh in sijn oudt ghelooue heefter meer aenveert, ende ghelijck het door d'insluypende verwilderinghe (die'r daghelijcks onder 'tgebiedt vande ketterſche hoofden meer ende meer aenneemt) vele moeyten in heeft, soo bereydt het oock, als een vruchtbaerighe moeder van Religieusen, voor sy seluen t'alle canten vele werck-lieden. Tot beyde dese Rijcken, eer wy daer zijn neder gheslaghen, zijnder verscheyden Missien als nu ende alsdan gheschiet. *daerse van verscheyden Pausen ghesonden vvorden.* Behaluen de ghene, die door 'tghebodt van hunne Ouersten derwaerts ginghen, zijnder P. Salmeron en Broëtus als Gesanten van Paulus den III. henen ghegaen, en hebben nae vermoghen ghearbeydt de Catho-

lijcke

lijcke Religie, ſoo langh als't doenlijck was, te vervoorderen, ſonder hen ſeluen in't minſte te ſpaeren oft te mijden, voor ſoo veel het moght gheſchieden buyten naedeel van hun weerdts ende toehoorders. Pius den IV. heeft P. Nicolaum Goudanum met de ſelue maght van Nuntius nae Schotlandt gheſonden, 'twelck nu met de ketterije der Puritaenen bevanghen was, op dat hy de Coninghinne Maria, die meyneedichlijck door liſt ende ghewelt van haere onderſaeten ouervallen wierdt, in d'uyterſte benautheyt trooſt ende raedt ſoude gheuen. Als daer nae dit Rijck heel verviel, heeft Gregorius den XIII. nieuwe hulpe van d'onſe derwaerts gheſonden, om de Catholijcke die't ouergheblеuen waren, in't ghelooue te beveſtighen, waer ſy noch tot den dagh van heden toe kloeckelijck in volherden.

Op den ſeluen voedt ende maniere zijn wy tot vele andere plaetſen van Europa ghereyſt, die inſghelijcks met ketterije beſmet waeren. P. Antonius Poſſeuinus is door ghebodt vanden ſeluen Paus als Geſandt nae Moſcouien ghetrocken, om den grooten Hertoghe, die met den Coningh van Polen ende Sweden een verbondt wilde maken, by deſe gheleghentheyt met de H. Kercke te vereenighen. Maer hoe wel 'tverbondt ghemaeckt wierdt, nochtans, om datmen daer meer beſorght was voor des landts ſtaet, als voor de ſaelicheyt der ſielen, is de ſcheure met de H. Kercke blijuen dueren. Dus en moet P. Poſſeuinus niet min ghepreſen worden: want hy met kracht van bewijs ende redenen den ſchiſmatijcken Prince ſoo verre ghebraght heeft, dat, al hoe wel hy d'opper-hoofdicheyt vanden Roomſchen Stoel niet en wilde aennemen, euen wel de ſelue niet en heeft konnen ghenloochenen: waer door hy ſoo gheſtoort wierdt, dat het niet en ſchilde of

P. Poſſeuinus vvordt nae Moſcouien gheſonden:

hy en sloegh hem doodt met den seluen scepter, daer hy weynigh te voren moordaedighlijck sijnen eyghen sone mede ghedoodt hadde. Dan soo hem den Pater moedigh ende onversaeft toonde, om den slagh t'onfanghen, heeft hy sijne standtvasticheyt ontsien, ende de wreedtheyt door verbaestheyt wederhoudende, is hem met eenen schijn van goedthertic heyt om den hals ghevloghen: hoe wel den loosen vos sijne wraeck-ghiericheyt hier door meer bedeckte op dit pas, als vergat oft afleyde. Middeler tijdt badt hy Posseuinum, dat hy, volghens het ampt van eenen Apostolischen Nuntius, met hem sijne tempels wilde besoecken. Waer toe hy sich seer gheerne liet verstaen: maer comende in d'eerste kercke, daer den Archsbisschop op de schismatijcksche maniere den dienst dede, is ghewaer gheworden dat dit besteken werck was, op dat hy daer teghenwoordigh zijnde, soude schijnen dat hy den Roomschen Stoel afghegaen, en van ghevoelen verandert was, oft immers niet afkeerigh vande Religie der Moscouiten; heeft daerom plat af gheweyghert voordt te gaen. Maer soo de Princen ende Heeren seyden dat den Hertoghe dat ten arghsten soude opnemen voor eene versmaetheyt, bleef niet te min by sijn woordt, veel min voor sijn leuen, als voor eenighe vererghernisse belaeden; op dat hy immers noch aen sijn ghelooue, noch aen't Apostolisch ghesandtschap te cort soude doen. Het speet den Hertoghe, dat hem desen aenslagh misluckt was; nochtans heeft hy sijnen toorn binnen ghehouden, en sijne verbolghentheyt uyt ontsagh bedwonghen. Maer Posseuinus nu wederom te houe gheroepen zijnde, heeft van soo verre alsmen hem hooren konde, met de sijne eenen lof-sangh aen Godt gesonghen ouer dese belijdenisse. Ende des ghevraeght zijnde wat hy dede, gaf voor andwoorde: *Ick dancke Godt dat*

Synen onversaefdē moedt,

ende standtvastichheyt.

dat ick mijnen dienst gheen ongheliјck ghedaen en hebbe, ende 'tghelooue, wiens verworpinghe v te laet sal rouwen, heel en ongheschent bewaert hebbe. Aldus is dit ghesandtschap bynaer afgheloopen, in't welck Posseuinus buyten sijne meyninghe meer eere als vrucht behaelt heeft.

Niet min en heeftmen ghearbeyt inde uyterste paelen vanden Noorden. P. Stanislaus Marsouitius ende andere, die hem sijne Ouersten, ten versoecke vande Coninghinne Catharina, tot mede-ghesellen hadden ghegheuen, hebben vele iaeren in Sweden huys gehouden. Ten laetsten is oock Posseuinus door orden vanden Paus hier ghekomen, om de Coninghinne, die met haer ondersaeten vol drucks ende lijdens sat, te troosten ende te verstercken. Door het onderwijs van dese Patres heeft Sigismundus den III. d'eerste fondamenten van sijne godtvruchtigheyt gheleert, ende daer teghen de Societeyt wederom sijne vriendelijcke toeneyghinghe verdient. *P. Marsouitius gaet nae Svveden,*

In Denemarcken hebben wy bouen den arbeydt oock de ghevanghenisse uytghestaen, desghelijcks in Noorweghen meerder onghemack als kilde gheleden: te wijle de liefde vande Societeyt niet min in dese koude ghewesten vanden Noorden, als inde heete landen vanden Suyden ghevlamt heeft. *andere in Denemarcken, en Noorvveghen:*

Wat sal ick segghen vande Turcken? Wie soude gheloouen dat sylieden, die ghesworen vijanden vande Christenen zijn, aen onse Priesters niet alleen den ingangh in hunne heerschappije en souden verleenen, maer oock van selfs daer toe nooden ende inhaelen? Soo is't ghebeurt aen onse Patres. 'tGarnisoen van Funfkirchen, een Turcksche stadt in Hongarijen gheleghen, hadde ghesien dat d'onse, die by den Prince Bamffius t'Absolindua waeren, door 'twijwater en *Agnus Dei* vele siecke ghenasen. *vvorden vande Turcken versocht.*

Dus

Dus en begheerdenſe niet alleen iet van dit heylighdom te hebben, 'twelck onderwijlen oock al aende Mahometanen heylſaem was, maer hebben voorder de Patres ontboden, om deſe weldaet onder meer andere wijder te verſpreyden: hierom ſonden hen conuoy, ende dedenſe ruſtelijck inhaelen. Daer was doen by gheval een vermaert Officier van hunne ſecte, die nu een rondt iaer met een' onbekende ſieckte te bedde lagh: den duyuel hadde hem beſeten. Deſen niet konnende langher verdraeghen de kracht vanden *Agnus Dei*, noch van't wijwater, noch vande beſweeringhe, heeft 'tlichaem moeten ruymen, ende aende Turcken ſelue de maght vande Catholijcke Prieſters belijden. Waerom ſy ons van alſdan voor goedt eerſt begonſten te eeren, ende met verwonderinghe te prijſen, iae oock den oorlof te gheuen vande openbaere oeffeninghe der Catholijcke Religie. Daer en ontbreeckt voorwaer (ghelijckmen wel dencken magh) gheene ſtoffe van arbeydt oft van liefde, midts in die ſtadt alleen noch by de hondert duyſent ſoo borghers als huys-lieden waeren, die hen voor Catholijcken uytgauen, bouen het gheſpuys van allerhande Ariaenſche, Luteraenſche, Caluiniſtiſche ketters, die'r als in eenen ſtinckenden poel met toeloop van alle vuyle ſonden ende dwaelinghen vergadert waeren. Voor ſoo grooten ghetal vande Catholijcke droegh ſorghe niet meer als eenen Prieſter: den welcken behaluen dat hy quaet van leuen ende onſtichtbaer in ſijnen handel was, en wiſt ſelue niet wat ſijn ampt oft bedieninghe aenghingh: eenen fraeyen herder voorwaer, die ſijne ſchaepen niet alleen niet en behoedde voor ongheluck, maer oock door ſijne onwetentheyt en booſe exempelen den woluen ouerleuerde? Wat al moeyte hebben wy hier moeten ſwelghen? hoe menigh ghevaer uyt ſtaen? hoe dickwils de doodt

doodt voor ooghen sien? De kettersche Ministers beschul-dighden ons (dit is doch het laetste gheweyr van dese Woorden-dienaers, alsse niet voorder en connen pooghen teghen het licht der waerheyt) dat wy de ghemeynte tot verraet ende afvalligheyt hadden willen verwecken: hun meyninghe was hier mede den voort-gangh vande Catholijcke Religie te beletten, diese met hun teghen-blaffen en prediken niet en konden verhinderen. Als wy nu stonden om uyt vermoeyen van sulcks veriaeght te worden (want den Magistraet, mits d'onsekerheyt vande betichtinghe, die niet blijcken en konde, 'tleuen by groote ghenade ons noch ghejont hadde) heeft Bethlin Gabor ten besten ghesproken. Soo wel zijnse bewaert die Godt bewaert: want verweckt hen oock voorsprake onder de vijanden selue.

by de selue valschelijck beschuldight,

van Bethlin Gabor beschermt:

De beroerte nu ghestilt, hebben d'onse wederom begonst hun ampt nae ghewoonte te bedienen, ende dat met soo grooten vrucht ende vernoeghen des volcks, dat, als d'Overste d'onse van daer riepen, de borghers by den Bassa (soo noemense hunne Stadt-houders) aenhielen, dat hy 'tverlof om wegh te gaen niet en soude toestaen, 'ten ware by bespreeck ende belofte van wederom te keeren. Dit is den oorsprongh van onse wooninghe te Funf-kirchen gheweest.

krijght vvooninghe te Belgrado in Cyprus, Chius, Naxus, Smyrna, voor de poorten van Constantinopelen.

Een' andere hebben wy te Belgrado ghehadt, een opperstadt van Hongarijen met ghelijcken versoeck ende bate der Christenen; andere oock in't eylandt van Cyprus: andere hebben wy noch teghenwoordelijck inde eylanden van Chio, Naxus en Smyrna. Maer wie hadder oyt oft ghehopet, oft ghedacht, dat d'onse (als den Turck nu in peys ende vrede was) omtrent de poorten van Constantinopelen souden neder slaen? Door de gesanten vanden Co-

ningh van Vranckrijck is het te weghe ghebraght, dat wy te Pera (welcke ſtadt alleen met eene ſmalle zee-cromte van Conſtantinopelen gheſcheyden wordt) ſouden vry ende onbeſchadight woonen: iae ſouden miſſchien door alle de gheweſten van heel Ooſten gheraeckt hebben, en hadder gheenen meerderen grendel, 'ken weet niet van wat Catholijcke, die den voortgangh des gheloofs belet hebben, als van d'ongheloovighe voorgheſchouen gheweeſt.

HET VIERDE CAPITEL.

Vande verbreydinghe der Societeyt door Aſia.

Bedeylinge van Aſien.

D'OVDE Coſmographen bedeylden eertijdts Aſien ſeer verſcheydelijck, doch de hedendaeghſche Caert-ſchrijvers ſplijten dat meeſt in vijf deelen: waer van het een beſit den grooten Hertoghe van Moſcovien, het ander de Tartaren, het derde is onder de Turcken, het vierde onder de Perſianen, het laetſte begrijpt d'Indien ende alle de landtſchappen die inden Ooſten ontdeckt zijn. Tot alle deſe heeft de Societeyt met verloop van tijden, maer tot die 'talderverſte gheleghen waeren, terſtont in haer beghinſel den ingangh verkreghen. Iacobus Gouea was den eerſten die den wegh baende. Deſen heeft aenden Coningh van Portugael, als hy verleghen was met wercklieden voor den Indiaenſchen wijngaert te ſoecken, de mede-gheſellen van S. Ignatius voorghehouden: hy ſeyde hem datſe inde ſeer ſwaere tijden tot hulpe vande H. Kercke gheſonden waeren, ende niet anders voor en hadden, dan door arbeydt ende perijckelen de glorie Godts, en de ſaligheyt der ſielen te vervoorderen; ouerſulcks aen hem

Gouea raedt den Coningh van Portugael de Societeyt nae Ooſt Indien te ſeynden.

niet

niet en souden weygheren, datse van selfs soo ernstelijck sochten. Hier dient nu in't voorbygaen van dit verhael bemerckt de verholen raed-slaghen ende vremde uytkomsten vande Godtlijcke voorsichtigheyt. Dit is dien Gouea, welcken te Parijs Regent zijnde van't Collegie van S. Barbara, hadde d'uytsprake ghedaen, datmen Ignatium by forme van schandelijcke pene openbaerlijck in't bywesen van alle de studenten met roeden soude castijden. Hoe keert den teerlingh? nu versoeckt hy dat de sorghe vande Nieuwe wereldt hem belast worde, dien hy te voren oock strafbaer achtede, om dat hy de menschen van een goet leuen scheen af te trecken. Men soude moghen segghen, dat door dese ghedreyghde castijdinge de behoudenisse der Indianen, ende door die schande de glorie van onse Societeyt ghewonnen ende versekert wiert. Voorwaer nerghens en heeftse doorluchtigheren naem, dan inde Indien verkregen, mits sy hier bykans soo vele volcken als elders menschen tot CHRISTVM bekeert heeft: elders heeftse de Catholijcke Religie onderhouden, hier heeftse die gheplant: heeft zee-en beseylt aen de Apostelen selue onbekent, ende de H. Kercke in sulcke hauens ghebraght, die sy-lieden niet en hadden ghesien. De wilde menschen heeftse uyt hunne hollen ende spelончken tot het Euangelie ghetrocken, ende de plaetsen vande son onbeschenen, door 'tgheloone verlicht; hoe welse d'eerste niet en was, noch alleene die daer heeft ghearbeydt: de Patres van S. Dominicus ende S Franciscus hebben d'eere datse zijn voorghegaen: maer om de woestheyt der landen, al hebbenser vele met hunnen ijuer doorloopen, hebbender noch al meer voor d'onse ongheraeckt ghelaten. De Parauen, Iaioisen, Malaoisen, Azenen, Mindanoisen ende Moluckoisen, en wisten niet eens offer eenen CHRISTVS was, eer hem Xauerius hadde

Flor. Remond. in Anti-Christo cap. 8.

Verschcyden landen van Xauerius in't gheloone verlicht.

 verkon-

verkondight. Die van Maurica, Ternate, Trauancor, Manar, Cambaia, Zeilan, Iafanapatan, Coromandel, de Peerl-vifcherije, hoe weynigh waerenfe onderricht in't gelooue? wat duyfterniffen waerender noch te Meliapor, te Cochino, te Goa, t'Amboino, te Malaca, by die van Malabar; om nu te fwijghen van Mozambico, Melinda, Socotora, ende andere kuften van Africken, eer Xauerius 'tlicht van't Euangelie daer inbraght? Maer bouen alle defe fteeckt Iaponien uyt, dat voor fijn' aencomfte van't Chriften ghelooue niet eens ghehoort en hadde. Europa heeffter de proeue af gefien, als Francifcus Coningh van Bongo, ende Protafius Coningh van Arima, ende den Prince van Omura Bartholomæus nu Chriftenen, hebben Mantium ende Michaelem, feer deughdelijcke iongh-mans van hun maeghfchap, nae Roomen gefonden, om aen fijne Heylighheyt uyt hunnen naem de voeten te kuffen, ende onderdaenigheyt te bewijfen. Laet vry de vijanden des gheloofs hier teghen kakelen, als of de volcken van verre landen den Antekerft quaemen aenbidden: wat my belanght, ick fal fpreken nae't ghevoelen van de ghene die door defe ambaffade feer beweeght zijn gheweeft om Godt te dancken, ende in defe Coninghlijcke iongh-mans ander-werf de heylighe dry Coninghen bemerckten, die daer als d'eerftelinghen der Chriftenen uyt het heydendom van Iaponien CHRISTVM in fijnen Stadt-houder quaemen vereeren: te meer, om datmen inde Societeyt, diefe tot daer toe gheleydt heeft, magh kennen eene tweede fterre, die aen defe Coninghen met het waere ghelooue verfchenen is. 'tWelck foo wanneer ick in achtinghe neme, dunckt my inder waerheyt, datter niet en heeft connen ghefchieden, oft doorluchtigher tot de glorie vande Societeyt, oft aen v, ô Roomen, luftigher tot een heerlijck vermaeck.

naementlijck Iaponien,

vvaer uyt ghesanten komen tot den Paus.

Florim. Remon. in Anti-Christo c.40.

vermaeck. Wat hebdy oyt desghelijcks in alle uwe triomphen van Africken ende van Asien ghesien? daer heeftmen ouer de doode ende ghevanghene, maer hier ouer de behoudene ende verloste ghetriompheert: daer zijn de leghers der vijanden verslaghen gheweest, maer hier de maght des duyvels ghebroken: doen zijn de paelen uwes rijcks, maer nu die vande Religie verbreydt: doen de steden vernielt, de landen verwoest, d'inwoonders veriaeght; maer nu alleen de godtloosheyt ende verblindtheyt uytgheroeyt: doen wierden de verwonnene ghcketent ende gheboeyt met een mistroostigh ghelaet verwijtelijck ende schandelijck achter den waghen des verwinners ghetrocken; maer nu komense, die hen ghewilligh aen't Christendom onderworpen hebben, vol van blijdschap, ende worden met grooten toeloop des volcks heerlijck en feestelijck by ontmoetinghe en gheluck-biedinghe van groote menighte der Princen, Prelaten, Cardinaelen, iae des Paus selue onthaelt. In alle welcke vreught te wijle de Societeyt het meeste deel hadde, als de ghene die moeder ende voedsterse vande Iaponoische Kercke was, wierden oock aen haer de vruchten van soo groote bekeeringhe toegheschreuen. De welcke men segghen moght dat sy alsdan eerst voor goet ghenoten heeft, als dese Ambassadeurs, nae hun weder-komste in Iaponien, den luyster van hun Coninghlijck bloedt met d'ootmoedigheyt van ons Religieus habijt verandert, ende nu selue de bekeeringe van hunne ondersaeten als mede-Apostelen bearbeydt hebben. 'tHeerlijck exempel van dese ionghe Princen hebben meer andere Coninghs kinderen van dat landt naeghevolght, die noch hedensdaeghs Godt den Heere inde Societeyt dienen, ende niet teghenstaende de grouwelijcke tormenten die hen bereydt zijn, hunnen ijuer in't

De Societeyt gaet naer Yezo,

verbreyden des gheloofs niet alleen niet binnen en houden, maer oock nae Yezo een nieuw-ghevonden ende bouen Iaponien gheleghen landt, met eenen onverghelijckelijcken moedt ouerdraghen.

geraeckt in China,

Dierghelijcke vruchten beghint oock China te belouen. In dit Rijck hebben de naekomelinghen vanden H. Xauerius ten laetſten den ingangh ghekreghen, ende CHRISTI vendel ('tghene hy ſteruende aende palen van 'tſelue landt gheplant hadde) gheluckelijck inghebraght. De ſchencken, aen de welcke doch niet gheſloten en is, hebben de langh-ghegrendelde deure geopent, ende den wegh ghebaent tot dier tijdt toe aende vremdelingen onbetreden: 'tſcheen dat dit maghtigh Rijck, ſoo groot als het is, maer een' onverwinnelijcke ſchantſe oft ſterckte en was; op de welcke nae dat het gheſchut langhen tijdt te vergheefs gheſpeelt heeft, en alle gheweldt van wapenen aenghewendt is, ſonder iet op te doen, de handt-vullinghe ten laetſten mirakel doet, by om-koop vande garniſoenen. De Sinoiſen en hadden noyt gheene uur-wercken, noch criſtallijne ſpieghels, noch glaſen die daer verſcheyden coleuren vertoonen, gheſien: alſſe deſe ende dierghelijcke dinghen (welcke om de nieuwigheyt koſtelijck ſchenen) ſeer begheerlijck ontfinghen, zijn met gheringhen middel de herten ghewonnen, ende, ghelijck het in preſenten plagh te ghebeuren, de gheuers ſamen met de giften ontfanghen.

door kleyne preſenten.

P. Ruggerius en Riccius zijn daer d'eerſte vvercklieden.

Langhs deſe poorte zijn P. Michael Ruggerius ende Matthæus Riccius inghelaten, die met wijle van tijdt de gratie vande Heeren meer ende meer ghewonnen hebben; ende 'tvolck met ghedienſtigheyt ende beleeftheyt t'henwaerts ghetrocken. Maer niet en iſſer krachtigher gheweeſt tot den voort-gangh des gheloofs, als hunne deught, verſaemt met een' uytnemende gheleertheyt: mits de Sinoiſen tot

dien

dien tijdt toe, 'tselue ghevoelen vande uyt-landers hadden als de Griecken, datse alle maer barbaeren en botericken en zijn, ende sy-lieden alleen wijs. Daerom als hen nu contrarie bleeck, door dien hen de Patres begonsten uyt de Mathematische wetenschappen te beschrijuen alle gheleghentheden der wereldt, den om-loop der hemelen, de vastigheyt der sterren, den opgangh ende ondergangh der sonne, de dwaelinghe der planeten; maer bouen al dat, als sy hen ginghen leeren den oorsprongh ende reden van de beswijckinghe, by de welcke die twee groote hemelsche lichten son ende maen op sekere tijden ghe-ecclipseert worden ('twelck sy wel voor desen gesien, maer noyt verstaen en hadden) hebben de vermetelijcke waeninghe ende laet-dunckentheyt huns selfs afghegaen, ende half uyt verwonderinghe vande gheleertheyt der Patres, half uyt nieusghierigheyt ende begheerte van onderricht te worden, de selue verlof ghegeuen, niet alleen om in't landt te komen, maer oock om aldaer te woonen, iae selfs om kercken te stichten. D'eerste wierdt te Sciauquin de hooft-stadt van Cantonien ghebouwt, waer van soo de borghers verscheydelijck ghesint waeren (elck een nae dat hy ons goet oft quaet herte droegh) heeft den Gouuerneur vande stadt bouen de deure vande kercke dit opschrift ghestelt, *Diuorum floris ædes*, dat is, *Kercke vande bloeme der Goden*; beduydende misschien door een' onbekende inwendigheyt, die hem Godt ingaf, by dese bloeme, de selue die uyt den wortel van Iesse ghesproten is. Neffens desen tijtel van eere die Gode toequam (om te toonen hoe groot hy ons achtede) stelde hy eenen anderen op't portael van ons spreeck-huys, *Gens ab Occasu sacrosancta*, dat is, *Een heyligh volck uyt den VVesten.* Welcken tijtel schoon ons niet toe en quam, als te bouen gaende onse verdiensten,

Eerste kercke van China.

ſten, wierdt euen-wel goedt ghevonden datmen ſoude voor eenen tijt laten ſtaen: want dien om der achtbaerheyt wille groot ghewight hadde tot den voort-gangh des gheloofs. 'tWelck, Godt lôf, nu alſoo verre ghebraght is, dat wy niet alleen aen 'tgemeyn volck, maer oock d'Ouerheeren aenghenaem zijn, iae by den Coningh ſelue ſoo wel ghewilt, dat hy ons verſcheyden ſtaeten ſijns Rijcks (die wy van weghen onſen roep niet en moghten aenveerden) heeft aenghedient, ende nu onlanghs oock een ſtuck landts tot ons onderhoudt ghegeuen. Hy is een beleeft ende rechtveerdigh Prince, der onkuysheyt (die ſoo vele andere wederhoudt) niet onderhauigh. Godt gheue, dat, ghelijck hy alreede d'afgoden niet meer en dient, alſoo magh tot kenniſſe van den waerachtighen Godt komen, die ons gheſchapen ende verloſt heeft. Wat eenen aen-was ſoude dan de Religie krijghen? wat een ruym veldt ſoude'r open gaen voor onſen ijuer? wat eenen ingangh inde H. Kercke? Want gheen ander volck hanght meer aen hunne Coningen, als de Sinoiſen. Daer zijnder van nu af al ettelijcke duyſenden tot het gheloove bekeert, ſommighe oock tot de Societeyt ghekomen: inder voegen, dat, al wierden oock d'uytheymſche allegader by vervolghinghe te lande uytgheſonden, de Societeyt euen-wel daer haer ingheborene werck-lieden hebben ſoude, ende de heylighe Kercke haere Prieſters ende Predicanten des gheloofs.

De Societeyt vvordt bemert by den Coningh,

Inde nae-gheleghene Rijcken van Cocinchina, Tunquino (daer eenen Pater alreede twintigh-duyſent bekeerde ſielen regeert) Tibet, ende andere, woonen nu d'onſe tot groot voor-deel ende gheeſtelijck profijt der ingheſetene. Deſe voorgaende iaeren maeckte men ghereedtſchap om eenighe nae Correa te ſeynden, van waer men in

vvoont mede in Cocinchina, Tunquino, Tibet.

in Tartarijen can gheraecken: tot welck Rijck, langhs eenen anderen wegh, ghelijck oock nae andere landen vande Turcken ende Saraſijnen, op verſcheyden tijden verſcheyden Miſſien ingheſtelt zijn.

Inde groote landen van Arna ende Eſiaga zijn wy ten deele gheroepen vande inwoonders, die niet verre van't rijck Godts en zijn; ten deele ghetrocken uyt medelijden der Iaponoiſche ballinghen, die om 'tghelooue derwaert veriaeght zijn. *Arna, Eſiaga,*

Nae Perſien, ende namentlijck te Ormuz, heeft ons ghedraghen den onbluſchelijcken ijuer van P. Gaſpar Barzæus een Nederlander. Hy hadde den Coningh van dit eylandt nu ſoo verre ghebraght, dat hy neffens twee duyſent andere Sarazijnen 'theyligh doopſel verſocht: dan ſijne moeder heeft dit met haer ontijdigh kermen omgheſtooten, ende alſoo aenden ionghen Prince den ingangh van't onſterffelijck leuen gheſloten, aen wien ſy de deure tot het ſterffelijck hadde gheopent. De ſchade van dit verlies was groot, maer hy heeftſe eenighſins inghehaelt met de bekeeringhe van dien vermaerden Iogues, wiens roem van heyligheydt ſoo groot was onder dit volck, dat oock den Coningh ſelue uyt eerbiedinghe het water dronck, waer hy ſijne voeten in ghewaſſen hadde: want deſen zijnder meer van dien ſlagh ſijne aenhanghers ghevolght, inder voeghen datſe hunne ſpeloncken, inde welcke ſylieden cloosterſghewijſe by den anderen woonden, in eene kercke ter eere van onſe Lieue Vrouwe verandert hebben. *Ormuz.*

'tRijck van Mogor, wiens Coningh wel den maghtighſten is van heel Indien (want hy een milioen goudts ter weken incomen heeft, ende wel vijftigh duyſent olifanten, met dry hondert duyſent peerden, en neghen hondert duyſent voedt-knechten te velde brenght) hebben wy bear- *Mogor.*

beydt met meerdere ſorghe als vrucht. Den eerſten die daer henen ghingh, was P. Rudolphus Aquauiua, die naemaels voor 'tghelooue ſteruende 'thuys vande Hertoghen van Adria met der Martelaeren krans vereert heeft. Hy was ſoo wellecom en weerdigh by den Coningh,als iemandt van alle de Mulaſſen oft Mahometiſche Prieſters: dus preſenteerde hy hem veel goudts en geldts. Dan die ſijn eyghen verlaeten hadde, verſmaedde lichtelijck het goedt van een ander, betoonende voorder met een' abſtinentie van dry iaeren,die hy daer leefde, met water en droogh broodt alleen te vreden, dat hy de ſpijſe vande Coninghlijcke tafel deruen conde. Het aes dat hy ſochte, was des Coninghs ſiele alleen, met die van ſijne onderſaeten: waervan ſoo hy mindere hope ſagh, als wel begheerte hadde, is vruchteloos en onverrichter ſake van ſijn' Ouerſte nae Goa gheroepen.

De Societeyt brenght de Maroniten tot de H. Kercke: doorloopt Syrien, Meſopotamien, Arabien en de Georgianen, door orden vanden Paus.

De Maroniten die den bergh Libanus bewoonen,zijn algader met hunnen Archsbiſchop en vijfthien Biſchoppen, van hunne dolinghe op den rechten wegh ghebraght door P. Thomas Radius en Ioannes Baptiſta Elianus, die te dien eynde derwaerts vanden Paus Gregorius den XIII. gheſonden waeren. Syrien en Meſopotamien hebben P. Antonius Marietius en Petrus Metoſcita door orden van Paulus den V. doorloopen. Nae Arabien reyſden P. Paëz, nae de Georgianen P. Ludouicus Grangerius: de welcke al hebbenſe ouer al hunne wooninghen niet connen ſtellen, zijnder nochtans als hemelſche ſpien gheweeſt, om anderwerf het landt van beloften te beſichtighen, daermen miſſchien metter tijdt 'tghelooue Godts met vlieghende vendelen ſal invoeren. In Aſien zijn nu vier Prouincien met eene Vice-Prouincie, en omtrent de hondert vaſte woon-plaetſen.

HET

HET VIIFDE CAPITEL.

Vande verbreydinghe der Societeyt door Africa.

AFRICA is eertijdts niet min door de Catholijcke Religie als door de wapenen vermaerdt gheweeſt. De Heydenen bewoonen de landen omtrent de groote Atlantiſche ende Ethiopiſche zee, de Saraſijnen de binnewaerſte, ende die nae by Europa gheleghen zijn: Abaſſien en Egypten, die CHRISTVM kennen, zijn ſchiſmatijck. Tot deſe volcken te gaen, was alſoo veel als teghen hen d'oorloghe aen te nemen: nergens en vondy vrienden, dan die ghy en maeckte: iae van vele en moght ghy niet meer beleeftheydts verwachten, dan ghy daer ſelue in en ſtampte. Doch dit is eyghen aende iaeghers, ſy moeten de leghers vande haſen gaen ſoecken, ende om het wildt te vanghen, hunne holen ende boſſchen niet alleen doorſnuffelen, maer oock by wijle bewoonen. Hoe ghelijck waeren aende wilde dieren d'inwoonders van Guinea, aen de welcke de Societeyt de ſachtmoedigheyt gheleerdt heeft? Op datter inde gebuerte gheene werck-lieden en ſouden ghebreken, heeftſe haere wooninghe inde Eylanden van Cabo Verde verkoren. In andere Rijcken van Guinea heeftſe van verte landen 'tEuangelie inghebraght, eerder oyt de nae-by gheleghene Saraſijnen met hunnen Alcoraen conden in gheraken. 'tIs ghebeurt datter op eenen tijdt twee maghtighe Coninghen ghedoopt wierden, en vier andere huns ghelijcke het doopſel verſochten.

De volcken van Africa meeſt al ongheloovigh.

De Societeyt plant haer in Guinea,

'tLandtſchap van Benino en heeft het Euangelie ſoo wel niet waer ghenomen: dan de liefde loont haer ſeluen, en weet oock op eenen onvruchtbaeren acker, ouervloedighen oogſt van verdienſten te vinden.

Benino,

Congo, Angola, In Congo en Angola heeftmen verſcheydelijc, nae verſcheyden gheſtelteniſſe der Coninghen, nu meer, nu min vruchts ghedaen: teghenwoordighlijck zijnder t'alle canten Collegien als ſchueren, waer in het Mooren-landt voor den hemelſchen acker-man ſijn ghewas vergadert.

Monomotapa, Wt Monomotapa ſoude groot profijt gekomen hebben, hadde't maer ſijn welvaeren en onſe ghedienſticheyt connen ghedooghen: wat is't dan te verwonderen, dat, ghelijck het gheene deught en gunt aen ſijn inwoonders, het alſoo oock ondanckbaer is gheweeſt aen Godt, en onbeleeft teghen ſijnen Apoſtel P. Gonſaluus Silueria? Om gheen andere ſake is dit landt meer vermaerdt tot onlof, als om het onnoſel bloedt van deſen heylighen man die van d'edelſte huyſen van Portugael was. Nae dat hy inde Indien veel ghearbeydt hadde, is ten laetſten tot de Cafres ghecomen, een rouw en ongheſnoeyt volck, dat den menſchen meer van weſen uytwendigh, als inwendigh van aerdt ghelijck is. Hy hadde nu den Coningh en dry hondert edelmans ſoo onderweſen, datſe tot het doopſel bequaem waeren ghevonden: maer den Coningh, ghelijck doch de Cafres ſeer licht van ſinnen ende meyneedigh zijn, 'tzy door lichtveerdigheyt, 'tzy door ghiericheyt, oft anderſſins, is vande Mahometiſche uytſtrijckers ſoo verre verleydt, dat hy hem wreedelijck dede vermoorden, van wien hy corts te voren ghedoopt was.

Gheluckigher zijn de landen die bouen Cabo de Buena eſperança haer tot de cromte vande Roo-zee beſtrecken. Ouer al ſiet men op de kuſten de banieren des Cruys blincken, ende het ſaedt des gheloofs, 'twelck de Societeyt daer gheſaeyt heeft, in't heet ſandt uytſpruyten en aengroeyen.

Mozambico, In Mozambico en hebben wy niet alleen wooninghe, maer

maer oock ſcholen: inder voeghen datſe nu oock tot de wetenſchappen worden bequaem ghevonden, die te voren niet en ſchenen verſtandts ghenoegh te hebben om de manierlijckheyt der menſchen te vatten.

In Abaſſien hadde de Societeyt nu al mede verſcheyden woonſteden, die als caſteelen dienden om die volcken onder de ghehoorſaemheyt vanden Roomſchen Paus ende eendraghticheyt der Catholijcke Kercke te houden. Maer deſe zijn onlanghs door de meyneedigheyt des Keyſers allegader gheſtoort. Dit euen-wel onvermindert, en ſalmen d'Abaſſinen niet laeten te beſorghen, de welcke de Societeyt van S. Ignatius tijden af, met ſoo groote liefde beneerſtight heeft. *Abaßien,*

Dierghelijcke Miſſien hebben wy vele in Egypten ingheſtelt, om de Cophten tot de H. Kercke te brenghen: waer uyt anders gheene vruchten gheſproten en zijn, dan die ſoodanighen arbeydt voor Chriſtus ghedaen, ende de verduldigheyt der werck-lieden verdient heeft. *Egypten,*

Nae Barbarijen is uyt Sicilien ouergheſteken P. Laynes, uyt Spaignen P. Nunnius, Gonſaluius, en meer andere, die op verſcheyden tijden ghevolght zijn, en hebben daer groote vruchten onder de Ioden en Mauritanen ghedaen: welcker ongheloouigheyt dies te meer te beklaghen is, hoeſe vande Chriſtene Princen min beherdt wordt. Och of deſe eens hunne oneenicheyt met een goedt verdragh nederleyden, ende, ſpaerende 'tChriſten bloedt, dat daer wraecke roept teghen malckanderen, t'ſamender handt de wapenen nae deſe Barbariſche landen droeghen, daer d'oorloghe, behaluens datſe rechtveerdigh waere, dies te bermhertigher ſoude vallen, hoe het ſaeligher waere aende vijanden ghewonnen te worden, als te winnen. Derwaerts henen behoordy uwe maght te wenden die luſt hebdt van *Barbarijen.*

 krij-

krijghen: daer ſullen de lauwer-kranſſen van uwe victorien vereerdt worden niet alleen met de naemen der landen die ghy onder v ghebiedt brenghen ſult, maer oock berijckt met den coſtelijcken ſchat van ontallijcke ſielen, die ghy Gode en ſijne H. Kercke ſult onderworpen.

HET SESTE CAPITEL.

Vande verbreydinghe der Societeyt door America.

Bedeylinghe van America.

AMERICA, het vierde deel der wereldt, aende dry andere niet onghelijck in grootte, maer meerder in rijckdom, is ſchier t'alle canten omvanghen vande zee, en beſluyt ten Noorden de Coningh-riicken van Mexico, Nieuw-Spaignen, Florida, en Tierra nueua; ten Suyden de landen van Braſilien, Paraquarien, 'tRijck van Chili en Peru. Gheen landt en iſſer op den aerd-bodem onder al dat tot noch toe ontdeckt is, daer de ghiericheyt de menſchen ſtercker henen ghedreuen heeft op de hope van't goudt ende ſiluer, 'twelck daer ouervloedighlijck uyt ghetrocken wordt, ende de heele werelt door verdeylt. 'tHadde een' eeuwighe ſchande gheweeſt voor de Gheeſtelijckheyt, indienſe met minderen ijuer derwaerts gheſpoeyt hadden om 'teeuwich goedt daer in te brenghen, als de cooplieden om het tijdtlijck daer uyt te voeren. Ende voorwaer 'tſcheen dat d'ingheſetene Heydenen deſe wiſſelinghe wel hadden moghen beſpreken, datſe 'tſiluer en goudt, 'twelck men hen onttrock, ſouden teghen 't ghelooue ende de lieſde Godts manghelen. Soo dan zijnder verſcheyden Religieuſen henen ghevaeren om hen deſe mede te deylen. Soo veel onſe Societeyt belanght, die heeft Braſilien voor hare eerſte handel-plaetſe verkoſen, een landt inder waerheyt vol moey-

De Societeyt comt in Braſilien.

moeyte en perijckelen, uyt reden vande miſaerdighe onverſtandigheyt der inwoonderen, die voor het meerder deel menſch-eters waeren, vervremt van Godt ende alle redelijcke wetten, verwildert tot eene grouwſaeme onnatuerlijckheyt: by de welcke voor aerbeydts loon, als ghy 'tEuangelie aen hen ſoudet willen wijſmaken, anders niet te haelen en was, als een deel venijnighe ſchichten, dieſe alſoo veerdigh hebben, als den luſt, die hen altoos drijft tot het vleeſch, oock van hunne naeſte bloedt-vrienden, hoe veel te meer van uytlanders en onbekende? Dan dit zijn de winſten vanden coop-handel die wy inde Weſt-Indien doen, ende nae de welcke wy ſtaen met al den aerbeydt, die wy beſteden inde bekeeringhe der ſielen. Wat ſwaericheyt hier gheweeſt is om deſe menſchen te leeren niet min menſchen als Chriſtenen te zijn, maghmen ſpeuren uyt hun beeſtelijck leuen: waer in ſy ſoo diep verloren zijn, datſe nauwelijck onderſcheyt tuſſchen ſiele ende lichaem en weten, voor de welcke ſy gheene andere ſorghe en draghen geduerende hun leuen, als om die wel te meſten met menſchen vleeſch: daerſe ſoo greytigh nae zijn, datſe oock de begrauene lichaemen wel uyt d'aerde trecken, ende met hunne tanden verſcheuren, en nae hun doodt verſien van een net, en van provande voor ettelijcke daghen reyſens; 't een om, nae ghewoonte des landts, in te ſlaepen, 't ander, gheloooue ick, om nae de doodt niet noch eens van hongher te ſteruen. Soo grof is hun onverſtandigheyt. Deſe nochtans heeft P. Ioſephus Anchieta dien wonderdaedighen Apoſtel van dit volck, met groot ghedult ende ſachtmoedigheyt geſocht te verwinnen, gelijck hyſe metter daedt allenghskens verwonnen heeft, nu d'een, nu d'ander, beſonder uyt hunne holen lockende, en nae der handt ghelijck een kudde ſchaepen de ſelue, moeder naeckt alſſe

waeren,

waeren, by een vergaderende, om de natuerlijcke ſchaemte t'ſamen met de beghinſelen des Chriſten gheloofs daer in te ſtampen. Hoe gheluckighlijck dit van hem aenghegaen, en tot noch toe van ſijne naekomelinghen uytghevoert is, blijckt ghenoegh uyt de menighte van ghehuchten en dorpen, daerſe nu by den anderen woonen, onder het beleydt vande aenveerde Chriſtelijcke wetten, die te voren als wilde dieren herwaerts en derwaerts in kuylen en holen door de boſſchen verſpreydt waeren.

in Paraquarien, Niet verre vande Braſilianen, hoe wel dieper in nae het vaſte landt, ligghen die van Paraquarien, by de welcke den arbeydt diemen aen hen beſteedt heeft, dies te vruchtbaerigher is gheweeſt, hoeſe menſchelijcker waeren als hun ghebueren. Voorde aencomſte vande Societeyt en haddenſe noyt Religieus, iae nauwelijck Prieſter gheſien, daerom leefden al mede in groote onwetentheydt, ſonder kenniſſe van eenighen Godt oft deught, dolende cuddeſwijſe, als ſchaepen, langhs de woeſtijne van d'eene op d'andere. Nu wordenſe allenghskens tot ghemeynſchap van wooninghe, ende oeffeninghe des waeren gheloofs gebraght; tot 'twelck hen iaerlijcks vele duyſenden begeuen onder het beſtieren van onſe werck-lieden, die tot noch toe ſchier alleen deſe wilderniſſe doorloopen, om dit verlaeten volck, by 'twelck anders niet als armoede en groot onghemack te haelen en is, ter ſaeligheydt te brenghen.

in Chili, De volcken van Chili, die de laetſte nae den Suyden, ende de naeſte by het Magellaenſche ſtreeck gheleghen zijn, hebben ſpaeder 'tlicht des gheloofs ende de deughdt der manierlijckheyt ontfanghen, om datſe tot grouere ſonden gheneyght waeren, daerſe al hun verſtandt, hoe weynigh ſy dat oock hebben, mede verdoofden, ende alle hunne ſinnen mede becommerden: dan dit dient ons tot

meer-

meerder ſpoor van vlijtigheyt, om den ijuer en den arbeydt, die tot hun welvaeren en ſaeligheydt noodigh zijn, te verdobbelen.

In Peru, daer meer en beter-ghemanierde menſchen woonen, zijn de Prouincien der Societeyt oock beter gheſtelt. 'tEerſte Collegie heeft Philippus den II. te Cuſco ghefondeert, in andere plaetſen zijnder andere gheſticht. *in Peru,*

Tot het ander deel van America ſtreckende nae den Noorden heeft den Saelighen P. Franciſcus de Borgia Generael der Societeyt zijnde, eerſtmael onſe Patres ter begheerte vanden ſeluen Coningh gheſonden. Nu is ſy aldaer in alle ghewelten verbreydt. 'tEerſte landt daer wy ten Noorden onſen voedt ſtelden, was Florida, ende wierdt ſtracks in't beghinſel met het bloedt der Martelaeren beſproeydt. Niet alleen en doodeſe wreedelick, in't aenſien vande Spaignaerts, P. Petrum Martinez, die hen 'tgheloove quam predicken, maer oock verraderlick neghen andere Patres: de welcke ſooſe hen ſonder conuoy van Chriſtene ſoldaeten betrouwt hadden aen eenen van de Carichen, oft inlandtſche Princen, die alreede ghedoopt was, zijn van hem onder weghe in een liſtigh vertreck verleydt, ende door het opruyden vande Barbaren allegader ſchandelijck vermoordt. Welcke neder-laghe van ſoo vele treffelijcke mannen, ſoo verre is van daer, datſe andere ſoude verſchrickt hebben om derwaerts te gaen, datſe daer door oock meer verweckt zijn om dierghelijcken crans der Martelaeren te becomen. Welcker ghetal ſoo't daeghelijcks vermeerderde, ende een iegheliijck ſchier ſich tot de ſeyndinghe nae Weſt-Indien preſenteerde, is Nieuw Spaignen aldaer en Mexico ouervloedighlijck van wercklieden voorſien gheweeſt. In hun aencomſte is dit aenmerckelijck ghebeurt, dat den duyuel groot ghehuyl ghe- *in Florida,* *in Nueua España,* *in Mexico,*

A a maeckt

maeckt heeft in eenen ſekeren bergh van Mexico, daer hy als Godt ghe-eerdt wierdt: waer van hy de reden aenden toouerαer, die hem ghemeynſaem was, met beklagh gheuende, ſeyde, dat het was om de comſte vande nieuwe Prieſters in dat landt. 'tSelue moght hy doen in't landt Canada (dat de Francoyſen volghens hun vaderlandt Noua Francia heeten) nae 'twelck Patres uyt Vranckrijck ten verſoecke van Henricus den IV. ghereyſt zijn, die de volcken, de welcke de Francoyſen oft alreede by de wapenen onderworpen hadden, oft die door vriendtſchap ende ghemeynſchap met hunne croone vereenight waeren, door een heyligher verdragh van't Euangelie met CHRISTO den Coningh der Coninghen ſouden verbinden. Want nae ghiſſinghe diemen uyt de beghinſelen maecken can, ſal haer de Chriſtene Religie aldaer in verſcheyden plaetſen ſoo verbreyden, datmenſe gheene paelen en ſal connen ſtellen.

in Canada,

in Virginia.

Al en ſtaet Virginia onder de Catholijcke niet, wordt niet te min oock door d'onſe beneerſtight. De Patres van Enghelandt hebbender deſe voorleden iaeren eenighe derwaerts gheſonden, als of in hun vader-landt gheen werck ghenoegh en waere.

Tot beſluydt, daer en is tot noch toe gheen bekendt landt, 'tzy dat het door de wapenen der Catholijcken ouerwonnen, oft door de zeevaerdt onderſocht is, 'twelck d'onſe niet en hebben betreden om der menſchen ſaelichheydt te vervoorderen. Iae ghelijck de Godtlijcke liefde veel meer krachts heeft dan de menſchelijcke begheerlijckheydt, ſoo is den ijuer tot vele plaetſen voorder ghecomen, dan de ghiericheyt oft zee-dwaelinge iemandt ſoude konnen brenghen. Wy tellen in America vijf Prouincien, een Vice-Prouincie, en omtrent de hondert wooningen.

HET

HET SEVENSTE CAPITEL.

Vande vermeerderinghe der Societeyt door verscheyden merckelijcke roepen tot de selue.

MIIN voornemen en is niet hier eene lijste te maken van alle, die oft uyt edelen stam, oft op eene besondere maniere tot de Societeyt gheroepen zijn; 'tghetal soude te hoogh loopen, en misschien sonder profijt desen boeck beswaeren. Sommighe alleen, die meer tot stichtinghe als tot roem dienen, sal ick gaen verhaelen, op dat den Heere in sijne dienaers ghelouet worde, aen de welcke hy dese bermhertigheyt ghedaen heeft.

Adalbertus Bausech was besigh met bidden inde kercke van onse Societeyt te Praeg, als hy den Heere IESVM, onder de ghedaente van een schoon kindeken in't hooghweerdigh heyligh Sacrament ghesien heeft: vanden welcken soo hy vraeghde, wat doch sijne beliefte was, kreegh voor andwoorde, *Ick wil dat ghy blijft daer ghy zijt:* waer ouer hy den roep volghende, is inde Societeyt ghegaen. *Roep van Adalbertus Bausech tot de Societeyt,* Hist. Societ. l. 16.

Als Didacus Sanchez in beraedt stondt wat Orden hy soude verkiesen, ende niet teghenstaende den raedt van Gregorius den XIII. die hem nae de Societeyt stierde, euen wel twijfelachtigh bleef, ende om meerdere sekerheyt in S. Peeters kercke te Roomen voor het H. Sacrament ghingh bidden, heeft bescheydelijck dese stemme ghehoort uyt het tabernakel tot hem comende: *Gaet inde Societeyt* IESV: 'twelck hy dede. *van Didacus Sanchez,* Lud. de Ponte 1. p. Ducis spir. tract. 1. c. 22.

Augustinus van Mendiola wasser ouer langh van Godt toe gheroepen: dan viel wederspannigh aen het licht onder den schijn van ghemaeckte redenen, die hem verleydden tot d' eer- *van Augustinus van Mendiola,* Vita P. Balthas. Aluarez.

eer-ſucht. Dus wordt met eene ſieckte beſocht, de welcke ſooſe 'tachterdencken vermeerderde, dat hy nu veel iaeren uyt een gheduerigh wroeghen van conſcientie ghedraghen hadde, bidt ernſtelijck om vergiffeniſſe en gheſondtheyt, ten eynde hy ſijnen verſtooten roep moghte uytwercken. Hy wierdt van ſtonden aen verhoordt: want vernam eene beduydelijcke ſtemme die hem ſtrafte ouer het langh uyt-ſtel, en hulpe beloofde, by beſpreeck dat hy ſijnen roep ſoude volghen. 'twelck ſoo hy vlijtelijck ghedaen hadde, ende nu de proef-iaeren was inghegaen, is op den ſeluen dagh wederom inghevallen, en als niet daer nae van deſe wereldt verſcheyden, als of de doodt alleen nae die bermherticheyt ghewacht hadde, door de welcke hy in ſijn' uyterſte van alle wroeghen, en voor Godts oordeel van de verwijtinghe, *Ick hebbe gheroepen, ende ghy hebbe't ghe-weyghert*, ſoude vry zijn.

Prou. 1. 24.

van Ioannes Nũnius, Philip. Doutreman in Ioanne Nunnio.

Ghelijck den Sone, alſoo heefter oock de lieue Moeder Godts wel ſomwijlen eenighe tot de Societeyt gheſonden. Ioannes Nunnius niet den Patriarch van Ethiopien (hoe wel deſen oock door de H. Maghet inde Societeyt ghe-comen is) maer eenen anderen uyt het edel gheſlacht van-de Guſmans in Spaignen, als hy belaeden was om ſijnen roep te kennen, en de Coninghinne des hemels om licht en aenwijſinghe badt, heeftſe haer ooghſchijnelijck aen hem veropenbaert, ende deſe vraeghe voor ghehouden: *VVildy mijnen Sone dienen tot vermoeytheyt toe?* waer op als hy 'tiae-woordt ghegheuen hadde, heeft hem de H. Maghet P. Faber en Strada, dieſe in haer gheſelſchap hadde, ghe-toont ende gheſeydt: *Soo volght dan deſe ſonder achterdencken.* waer mede 'tviſioen verdween. Weynigh tijdts daer nae, comt hy deſe twee Patres op ſtrate te ghemoete, die hy noyt te voren als by viſioen gheſien en hadde: welcker

ghe-

ghelaet als hem verſtelde, om dat het ſcheen ouer een te comen met de ghedaente der mannen die hy by Onſe L. Vrouwe gheſien hadde, is hem P. Faber van ſelfs aenghegaen, ende heeft de ſelue woorden die hy ghehoort hadde, noch eens ghevraeght, *VVildy den Heere Chriſto dienen tot vvermoeytheyt toe?* Waer uyt ſoo Nunnius noch meer verſtondt als hy wel ghevraeght wierdt; heeft ſich op ſtaenden voedt by henlieden vervoeght, ende den aerbeydt der Societeyt, in Godts dienſt te vervoorderen, tot vermoeytheyt toe aenghevanghen.

Sint Ian Euangeliſt heeft oock al mede tot onſe vermeerderinghe ghevrocht. Daer was te Pariis een iongh-man, die de wereldt moede zijnde, nu een beter leuen begonſt hadde. Deſen heeft op eenen ſekeren tijdt eene ſtemme ghehoort, die hem vermaende tot volherdigheyt, voor de welcke hy (mits het al daer aen hanght) met reden beſorght, hoort nae acht daghen noch eens de ſelue ſtemme en vermaeninghe; maer niet wetende van waerſe quam, vraeght hem, wie hy was die daer ſprack; *Ick ben*, andwoordde hy, *uwen ghe-naem Ioannes Euangeliſta, wat wildy worden, Capucijn oft Carthuyſer?* waer op als den iongh-man ſeyde: *Al dat Godt belieft*, iſſer doen ter tijdt niet meer ghevolght. Den derden Sondagh daer nae keert den H. Apoſtel tot hem by nachte, en ſteeckt hem een pampierken inde handt, ſegghende: *Siet hier worden v dry Ordens aenghedient, kieſt die ghy wilt.* De twee vande Ordens die daer in ghemelt ſtonden, waeren met ſiluere, de derde (die onſe Societeyt was) met gulde letters gheſchreuen. Dit hoe wel miſſchien ter eeren vanden ſoeten naem IESVS gheſchiet was, heeft euen-wel den iongh-man als een ken-teecken van ſijnen roep opghenomen, ende de Societeyt verkoſen.

van eenẽ anderen Ioannes iongh-man te Pariis. Ioan. Bonifacius Hiſt. virginalis l. 4. c. 14.

van Ioãnes Carrera, Hiſt Soc. p. 2.

Daer zijnder al mede ſommighe door ſchrick ende vervaerdtheyt in ghecomen. Ioannem Carreram, om dat hy den roep Godts langhen tijdt wederſtaen hadde, heeft den booſen vijandt in eene ſchroomelijcke ghedaente in ſijn camer comen beſoecken: van welcken onghetijdighen gaſt ſoo hy ſich in gheenderleye maniere en conde ontſlaen, is, ghelijck de kinders nae den ſchoot van hunne moeder, tot de Societeyt gheloopen, ende aldaer bevrijdt gheweeſt.

van Ioãnes Magirius, Annuæ Soc.

Ioannes Magirius wierdter van ſijns broeders gheeſt toe gedwonghen. Want ſoo hy ſich vergat in ontucht ende moedtwille vande ionghheyt, is dien hem by nachte verſchenen, en hem ſtraffende ouer ſijn onghemaniert leuen, heeft hem een deel bloedts, dat hy uyt de ſijde CHRISTI nam, in't aenſicht gheſmeten, waerſchouwende t'ſamen: *Siet wel toe, dat dit bloedt niet te vergheefs voor v verſtort en zy.* Waer door heel ontſtelt en beweeght, heeft de beteringhe nae den reghel vande Societeyt gheſtadichlijck uytghevoert.

van P. Borgia en Caietanus.

Den Salighen Franciſcus de Borgia en Franciſcus Caietanus, beyde ſeer edel van afcomſte, zijn door het aenſchouwen van doode lichaemen, ende het diep bedencken datſe daer op namen, vande verganghelijckeyt der werelt ende ſterffelijckheyt onſer natuere beweeght gheweeſt, om de prachten van hunnen Princelijcken ſtaet te verlaeten, ende inde Societeyt te comen. Hun exempel hebbender ontallijcke andere Hertoghen, Marquiſen, Princen, Grauen, Baender-heeren, &c. naeghevolght: de welcke allegader niet min met deught ende heyligheyt, als met hun edel bloedt, hebben de Societeyt by de werelt ſchijnbaer

Epiſt. 105.

en aenſienlijck ghemaeckt: ſoo dat wy al mede de woorden vanden H. Bernardus moghen ghebruycken: *Ick hadde*

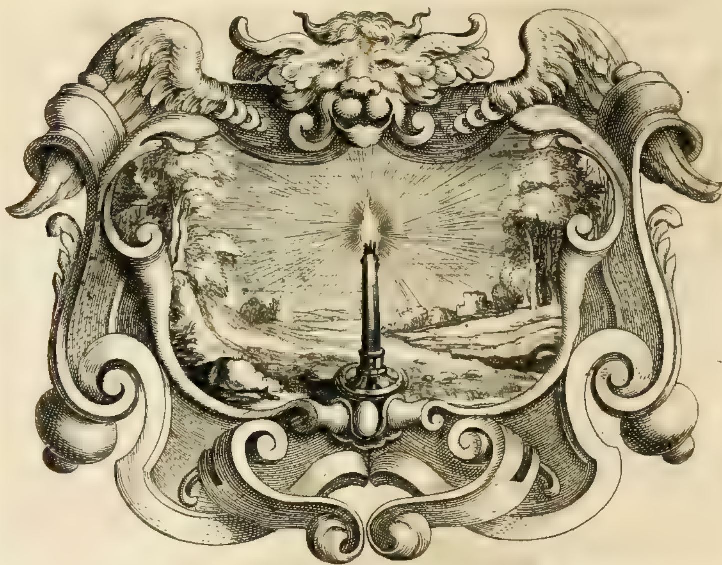
hadde ghelesen, dat Godt niet veel edele, niet veel wijse, niet veel maghtighe verkosen heeft; maer nu buyten snoer soo sien wy door Godts moghentheyt, datter dierghelijcke oock al in groote menighte bekeert worden. Van ons Neder-landt magh ick ghewisselijck segghen, datter noch wel ses en twintigh in't leuen zijn, die de hoogh-gheborenheyt van hun edel gheslacht met de nedericheyt vande Religieuse aermoede inde Societeyt, verlicht sal ick segghen, oft ouerlommert hebben.

Dan hier van nu ghenoegh, misschien oock al te veel, voor den haestighen Leser, die lust heeft nae de sinnebeelden, om den gheest middeler tijdt wat te vermaken, dat wy het derde boeck van onse diensten ende oeffeninghen gaen beginnen.

Ver-

Verbreydinghe der Societeyt Iesv.

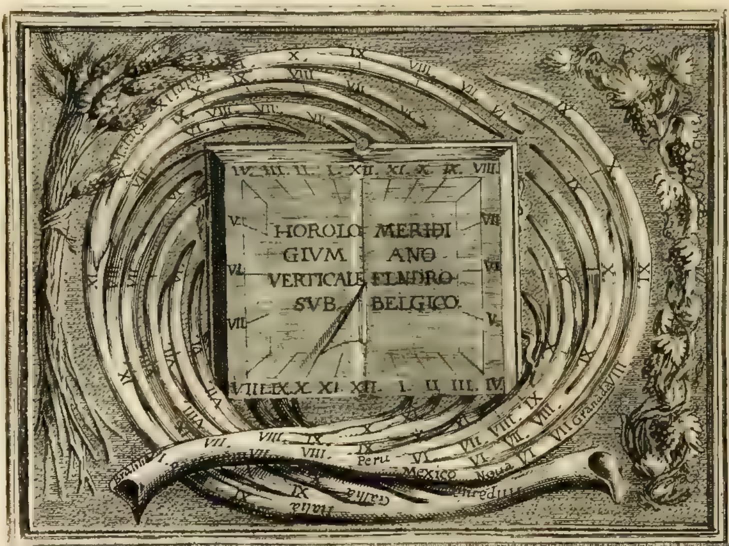
Vt ſemel accenſa eſt, ſimul implet luminis orbem. { *Elck een vernam*
Terſtont haer vlam.

Hier was ghebreck van licht, hier was ghebreck van luyſter,
Den wegh die voor v ſtaet die was te voren duyſter,
Den eenen viel in't ſlijck, den and'ren op een ſteen:
VVat wonder datter veel doen braken hals en been?
Soo haeſt aen deſe keers een vlamken was ghegheuen,
En dat het innigh vier in haer begonſt te leuen,
Sy ſchoot haer ſtraelen uyt, en ſchonck een nieuwen dagh
Aen al dat van te voor ſoo diep in't doncker lagh.

Het

Het is een wonder werck, de keers was nauw onsteken
En t'saemen is met een den droeuen nacht ghe weken.
En rondom waer ghy siet, 'tis ouer al soo klaer,
Als of't een sonnen-schijn, oft vollen middagh waer.
En die Loiola siet door ijuer-sucht staen branden,
En schieten straelen uyt op al die woeste landen,
Die siet een selsaem stuck; dat hy in korten tijdt
Op heel de werelt speelt, en met sijn licht verblijdt.
'tGaet verder als de Son: want het in VVest en Noorden,
En duyster-landen schijnt, die noyt van licht en hoorden:
En dit in korten tijdt, want nauw was hy in brandt,
Of op een ooghen-blick bescheen hy 'theele landt.
Het vier breeckt altijdt uyt, 'ten kan niet zijn ghedoluen,
De zee en stut het niet, 't gaet verder als de goluen,
Het speelt, het schijnt, het brandt, op berghen, en in dal:
En op soo korten tijdt vertoont sich ouer al.
Den wreeden Brasilot met sijn ghepluymde leden
Die sagh dit licht aen strandt, en quam daer nae ghetreden:
Den rijcken Persiaen der Sonnen afgodist
Die was oock door dit licht bestraelt eer dat hy't wist.
Dat Iapan nu soo brandt, waer kreegh't sijn' eerste voncken?
Aen haer was van dit licht een wond're strael ghe schoncken:
VVant nae dat hier Xauier gheopent heeft de baen,
Soo heeft dit rijck altijdt in vier en vlam ghestaen.
Den kouden Moscouit heeft dit licht oock sien schijnen,
Hoe wel sijn stueren aerdt dat haest weer dé verdwijnen:
Iae by den Sultan' selfs, spijt die van Mahomet,
Daer staet het aenghepaelt, en heeft sich vast ghe set.
Ontfanght dan wie ghy zijt, ontfang'ht dees soete straelen,
Laet die in v ghemoedt, en in v herte daelen.
En waerom doch soo licht en lijf en siel ghewaeght?
Hy doolt haest inden nacht, die nae gheen licht en vraeght.

De Societeyt doet Gode offerande alle uren vanden dagh en nacht.

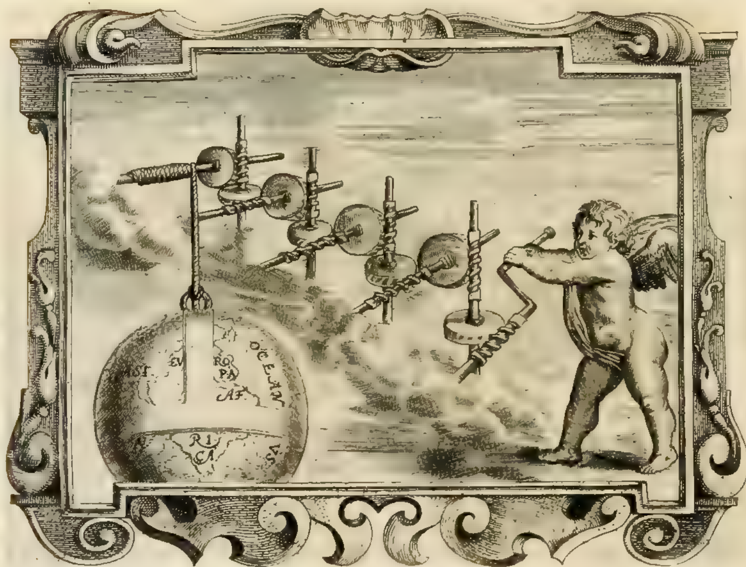
Iuge ſacrificium. { *In alle landen*
Mijn' offeranden.

IN't kricken vanden dagh, in't vroeghſte vanden morghen,
VVanneer een ghierich hert keert tot ſijn' oude ſorghen,
De wack're ſon rijſt op, en doet haer peerden gaen,
En uyt haer gouden throon ſiet heel de werelt aen.
Daer braedt den Indiaen, oock in ſijn koelſte tijden,
Het is haer rechte baen, ſy rijdt daer noyt ter ſijden.
Daer light Egypten-landt, dat ſiet ſy oock van hoogh,
'tEn waer dat Nilus dé, het laegh voor altijdt droogh:

Daer

Daer siet sy Fernamboucq met al haer suycker-pijpen,
Die sy oock door haer vier doet groeyen, en doet rijpen.
Dan vindt sy Portugael, en Tagus gulden schoot,
VVaer in nu heeft gherust soo menigh rijcke vloot.
En soo sy leegher daelt, sy siet ons Neder-landen,
Die niet soo door haer vier, als door den oorlogh branden.
Godt gaef dat dese vlam ten laetsten wierdt gheblust,
Soo kreegh ons vader-landt de langh-ghewenschte rust.
Dit siet sy altemael ter wijl sy komt ghereden,
Als sy haer ooghen slaet op rijcken, en op steden.
Doch waer sy gaet en keert, oft waer sy ment en rijdt,
Sy siet Godts offerand op allen stondt en tijdt,
VVat uren datter slaen by daeghen oft by nachten:
Als hier den middagh komt, dan staen sy daer en wachten,
En eer dat hier Godts-dienst ten vollen is ghedaen,
Soo siet sy onder ons een ander veerdigh staen.
Soo dat Loiolas volck den Heer gheduerigh louen,
Oft die hier onder gaen, oft wy die hier staen bouen.
'tZy dat het een uur is, oft twee, oft ses, oft acht,
De offerande duert den heelen dagh en nacht.
Besiet den wijser aen, en tacken daer besijden,
Die toonen hier en daer de uren en de tijden.
Siet Roomen, oft Peru, siet Iapan, oft Brasil,
Daer is gheen ooghen-blick van Miss' en autaer stil,
Den hemel wordt ghewaer dit vier, en dees ghebeden,
Die altijdt opwaerts gaen, en rijsen van beneden:
Sy siet van bouen neer, sy siet dien weerden pandt,
Godts Soon waerachtigh mensch verheuen in ons handt.
Ghy hemels wilt voortaen gheen trotsheyt meer betoonen,
Ghy siet dat uwen Godt by ons wilt blijuen woonen.
Schoon dat hy oock van v altijdt aenbeden wert,
Noch is hy wel soo lief omtrent het menschen hert.

Bekeeringhe van Rijcken en Prouincien door de Societeyt.

Fac pedem figat, & terram mouebit. { *Geeft my vvaer staen,*
Ick sal't doen gaen. }

WEl, wat doet hier dit kleyne kindt,
Dat heel de werelt opwaerts windt?
Ey lieuen soetaert, rust doch wat,
VVat doedy met soo menigh rat?
V handt en vinghers zijn te teer,
Van nu af sie ick daer een weer,
En hier en daer het vel af gaen;
De werelt sal doch blijuen staen.

Den

Den ionghen blijft al euen trots,
En euen steegh ghelijck een rots,
En draeyt, en wendt het al om hoogh;
Sou oock wel missen hier mijn oogh?
Siet, al dit groot en swaer ghewight,
Het wort ghelijck een pluym soo licht,
Het gheen' dat eertijts onder lagh,
Begint nu oock te sien den dagh,
Begint nu oock al wat te zijn,
Door eenen nieuwen sonnen-schijn.
Nu staet het kindt met my en lacht;
VVat dunckt v, vriendt, van dese kracht?
Dat ick hier doe en is maer spel,
Maer komt wat by, en merckt het wel.
De werelt eerst vry al te leegh
En kreegh gheen Godtlijck licht te deegh,
Sy lagh daer diep in kettery,
Noch dieper in afgodery.
Den goeden Godt, maer t'saemen sterck,
Die stelt sijn rechte handt te werck,
En neemt dit aerdigh instrument,
Thien raederkens oft daer omtrent,
De Compagnie een kleyn beghin
Die spant hy door sijn gracy in,
En wendt de werelt soo om hoogh,
Dat 'tmeeste deel nu staet in't droogh.
Dat tuyght ons Iapan op-ghewendt,
Aen wie 'tgheloof was onbekent:
En den Chinois en Indiaen
Die naerder nu den hemel staen:
Gheen landt soo verr' uyt ons ghesicht,
Oft wordt hier t'samen op ghelicht.

Seyndinghe nae alle plaetſen, oock door den minſten winck vanden Paus.

Emicat ad nutum Paſtoris. { *Hy ſeyndtſe haelen* / *Die loopen dvvaelen.* }

Den herder ſpreeckt.

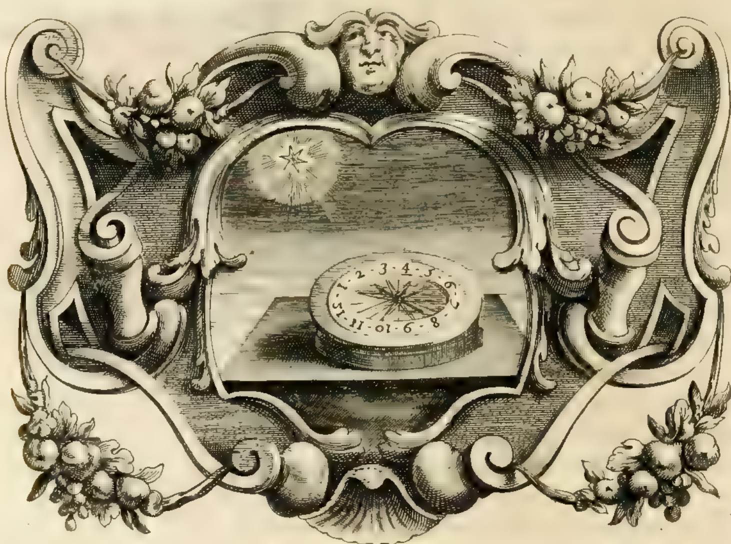
ICk hebb' nu langhen tijdt ghehoedt dees kudde ſchapen,
Die hier en daer omtrent den groenen koſt gaen rapen,
Nu gae ick met het vee omtrent een dorre hey,
En morghen weet ick weer voor haer een vette wey.
Ick ſie wat haer ghelijckt: want gras op gras te packen,
Dat maeckt het vee te bol, het wierden water-ſacken.
Den tijmus is haer 'tbeſt, dien weet ick waer hy groeyt,
Dien is't dien 'tkortſte vleeſch, de fijnſte wolle voeyt.

Doch

Doch wat ick doe, oft niet, de schapen blijuen schapen,
'tEen doolt hier vanden wegh, en 'tander blijft staen gapen,
Ick misser noch al veel, iae and're zijn soo dol,
Sy gaen door hegh en haegh, en laeten van haer wol,
Hoe veel en zijnder niet verscheurt van wreede woluen?
Die ligghen inden buyck als in een graf ghedoluen.
En 'tis met haer ghedaen; wie dat daer weyt te breet,
Als hy meest is gherust, dan valt hy in sijn leet.
Dit sagh ick alle daegh, en kond' het nauw beletten,
Tot dat ick op het vee heb beter wacht gaen setten:
Het beste dat ick wist dat was een snellen hondt,
Die ruckt den gragen wolf het beestken uyt den mondt.
VVanneer maer hier oft daer een van den hoop gaet dwalen,
Ick gheef hem eenen winck, hy weet het weer te halen,
Hy loopter recht op aen; en als hy maer en bast,
Het schaepken komt weer om, eer dat het wordt verrast.
En dat mijn vee ghebeurt, gheschiet oock aen de sielen;
Daer zijn oock woluen uyt om dese te vernielen.
Den Paus het opper-hooft, die is't die voor haer staet,
En wijt het hem doch niet, is't datter een vergaet.
VVant bouen al sijn sorgh, soo heeft hy noch verkoren
Dees minste Compagnie; en gaetter een verloren,
Terstondt hy seyndtse nae, sy is daer op gheleert,
En selden sonder proy oft schaepken weder keert.
Canisius was een van dese wack're honden,
Die kudden heeft bewaert, en woluen heeft verslonden.
Den naem die wijst het uyt, en 'tKeyserdom belijdt
Dat 't deur sijn wacht alleen van scheuringh is bevrijdt.
Laet ons dan ons ghesicht op onsen herder vesten,
En sien waer hy ons winckt nae Oosten, oft nae VVesten.
VVie dat met sijnen loop maer een schaep achter haelt,
Al waer sijn moeyte groot, noch is sy wel betaelt.

De

De Societeyt voeght haer nae den wille van den Paus in haere Seyndingen.

Hæc Cynoſura mihi. { *Al gae ick verr'*
Ick ken mijn ſterr'.

SOo daer iemandt wil gaen vaeren
Door de onbekende baeren,
Door de wilde woeſte zee,
Iewers naer een gulde ree;
Voor het eerſt ſoo gaet hy vraghen
VVaer dat ſtaet Bootes waghen,
VVaer Orion heeft de wacht
In het midden vanden nacht:

VVaer

VVaer dat Ledas kinders schijnen,
Die het onweer doen verdwijnen,
Ledas kinders, swaenen- draght,
Die hier hebben volle maght.
Zijn dees lichten ouertrocken
Met des hemels swerte rocken,
Dat hy quaelijck, hier oft daer,
Een van dese wordt ghewaer,
Het compas gaet hy dan stellen,
En daer uyt de graeden tellen,
En aen't keeren vande naelt
Siet hy waer hy henen dwaelt.
Vanden seyl-steen moet hy leeren
VVaer hy 'troer moet henen keeren,
En hoe dat hy nu voortaen
Houwen moet een rechter baen.
Doch dit al te mael kan missen:
VVant de schippers maer en gissen,
En wat kracht heeft doch een sterr'
Die van't water is soo verr'?
t'Is voorwaer een slecht betrouwen,
Hier op sulck een reys te bouwen:
VVant men sieter veel vergaen
Die alleen op sterren staen.
Maer het licht daer wy nae-vaeren,
Stiert ons ouer alle baeren:
Niemandt en hiel quaede streeck,
Die noyt van dees sterr' en weeck.
Ghy, Urbane, hooft der Kercken,
Eenigh opsicht van ons wercken,
Stiert en seyndt ons vry al verr',
Ghy zijt ons een sek're sterr'.

Het ampt vande Gheeſtelijcke Gheſanten.

Pſal.103 Qui facit Angelos ſuos ſpiritus, & miniſtros ſuos ignem vrentem. { *Vlam en vier Dienen hier.*

Den hemelſchẽ Vader ſpreeckt.

G*Aet henen, gaet, en ſpoeyt, ſiet eens wie nae v wachten,*
Het is nu meer als tijdt, den hemel is vol klaghten.
Den menſch, mijn eyghen beeldt, eertijdts ſoo dier ghekocht,
Die wordt tot ſlaeuerny, en in de doodt ghebroght.
Gaet henen, gaet, en ſpoeyt, en ſnijdt door al de wolcken,
En weyrt doch eens het quaedt van die verwoeſte volcken.
Men acht'er gheen ghebodt, men ſondight openbaer,
Als of daer gheenen Godt, noch gheenen hemel waer.

Den

Den eenen waeght sijn lijf om goudt, om silv're platen,
Doch wat hy nu besit dat moet hy eens verlaten.
Dees wet is vast ghestelt, en dat voor kleyn en groot:
Al wat hier wordt ghespaert dat erft de bleecke doot.
Een ander slijt het Hof by nachten en by daghen,
En gaet een handt vol eer, en eenen tijtel iaghen:
Maer wat hy krijght oft niet, sijn hert is noyt versaeyt,
'tEn is maer enckel kaf al wat de wereldt maeyt.
Dan sult ghy daer noch sien die vleeschelijcke landen,
Die door het geyle vier, en minne-schichten branden.
En deed' soo menigh hert, ick koelde mijnen moedt
Met solpher en met peck, oft met den water-vloedt.
'tIs teghen mijnen aerdt, ick wil, ick salse spaeren,
Ick hebb' noch uws ghelijck, die sullens' oock vergaeren:
Ick hebb' een krachtigh vier, ick hebb' een vlam bereet,
Die Venus vier verdooft al waer het noch soo heet.
Ick laet mijn sluysen toe, 'kwil vier met vier verwinnen,
Niet dat daer steden velt, maer Godt meer doet beminnen.
Loiola sal het doen, hy is daer toe ghestelt,
Europa kent sijn vier, en voelt het soet ghewelt.
Siet hoe Xauier daer blaeckt op d'Indiaensche kusten,
Het vier is in sijn hert, 'ten kan, 'ten wilt niet rusten,
'tIs altijdt meer en meer: waer dat hy maer en landt,
Daer wordet om end' om onsteken met den brandt.
Ick quam d'onnoosel siel van Kostka eens besoecken,
Hy riep, O wonder vier! men leght hem natte doecken
Op't ouerwonnen hert, en door dees soete pijn
Soo scheyd' hy vander aerd', het vier wil opwaerts zijn.
En ghy die kinders zijt, en hebt den aerdt ghesoghen
Van een soo vroom gheslacht, toont dat niet is vervloghen
Den ouden eersten gheest, maeckt dat de wereldt vlamt;
Ick word' terstondt versoent, al was ick langh vergramt.

De Seyndinghe nae Indien.

Vnus non sufficit orbis. { *Een alleen*
VVas my te kleen.

GHy die hier siet dit kleyne kindt,
Siet oock den aerdt van een die mint,
Van een die boogh en pijlen draeght,
En die gheduerigh sielen iaeght.
Al schijnt hy kleyn en sonder maght,
Sijn handen hebben groote kracht:
VVant krijght hy iemant in't ghesicht,
En dat hy waeght maer eenen schicht,

Daer

Daer is niet een soo herden man,
Die sijnen pijl versetten kan.
Hy raeckt, en treft het al te mael,
Als of sijn lat waer enckel stael:
Al is hy kleyn en teer van handt,
De wereldt is van hem vermant.
Doch sijnen boogh doet niemandt leedt,
En daerom roept hy noyt: Stae breedt.
Hy weet wel, waer ghy gaet oft staet,
Dat ghy sijn handt niet en ontgaet.
De wereldt met haer groot ghewoel
Houdt dit kleyn kindt voor sijnen doel:
En waer dat ghy v henen wendt,
Het isser met sijn boogh omtrent.
En siet, het heeft een wonder vondt,
Het schiet en quetst v sonder wondt.
Het raeckte wel Europa vroegh,
Maer mits sijn booghsken verder droegh,
Soo heeftmen sijnen pijl sien staen
In't hert oock vanden Indiaen.
En daerom vat hy met sijn handt
Nae ons, en oock het ander landt.
En staet soo trots, en vraeght, om eer,
En zijnder dan gheen wereldts meer?
VVel, isser iet noch ongheraeckt,
Dat door mijn vier noch niet en blaeckt?
Mijn vleughels die hier open staen,
Die konnen noch al verder gaen.
Lief vriendt, vat ghy wel wat ick meyn?
De Compagnie al is sy kleyn,
Nochtans haer armen zijn soo langh,
Sy raeckt der sonnen ondergangh.

De Seyndinghe nae de Nieuwe wereldt.

Nec segnior altera cura est Antipodum. { *De minne-straelen* / *En vinden gheen paelen.*

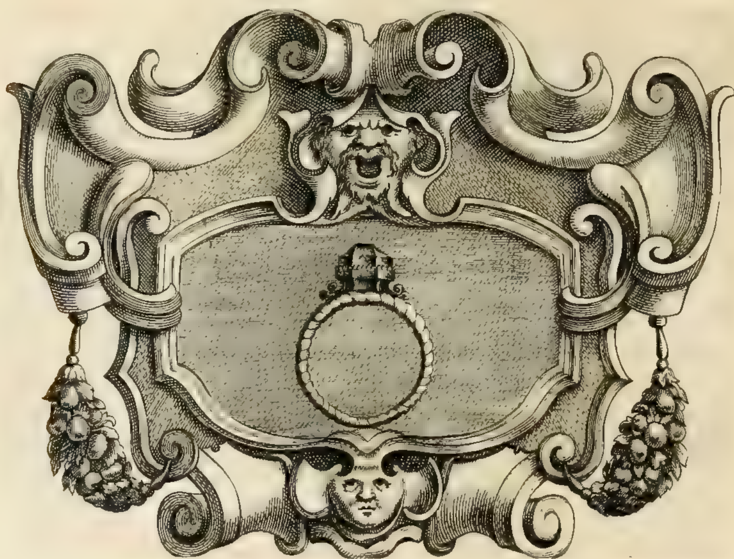
DE wereldt was wel eer bepaelt met dees pilaeren,
Noyt wasser stoute vloot die verder dorfde vaeren,
'tScheen sy had hier een eynd', men kond' niet dieper gaen:
VVant Hercules soo vroom, die wasser blijuen staen.
Hy had sijn leeuwen-vacht, en sijn metaele koluen,
En die't al had vervaert, vervaren nu de goluen,
Hy schroomde meer voor zee die rees nu leegh, nu hoogh,
Als voor den draecken-muyl, die niet dan vier en spoogh.

Hy

Hy sey: Sal ick dan hier mijn krachten moeten paelen,
Die eertijdts voor de hel wel roof heb konnen haelen,
En die den swerten Godt beroofde van sijn bruydt,
En trock de helsche wacht oock t'saemen met haer uyt?
Doch dat ick hier blijf staen, 'ten is noch schand, noch wonder,
De wereldt is hier uyt, de son gaet self hier onder.
Soo sprack Alcides eerst, als hy niet verder kon,
En trooste sich dat hy soo verr' ghingh als de son.
Maer neen, het hemelsch licht en weet niet van te rusten,
En als't van hier verdwijnt, verlichtet and're kusten:
'tEn heeft hier gheenen t'huys op onsen horizont,
Het schijnt voor ieder een, en gaet de wereldt rondt.
Daer is een seker volck recht onder onse voeten,
Als sy ons hier verlaet, dan gaet sy die eerst groeten:
En met een soeten strael, en met een bly ghelaet,
Soo schenckt sy aen dit volck den rooden daghen-raet.
Sy iaeght haer peerden aen, sy weet dat sy haer wachten:
VVant 'tis een droeue saeck te hebben langhe nachten.
Als hier den auendt valt, en ieder sich vertreckt,
Dan wordt daer ieghelijck door haeren schijn ontweckt.
Hoe veel en souwe'r niet in d'and're wereldt slaepen,
Oft dolen inden nacht als herderloose schaepen,
'tEn waer ghecomen had Loiola met sijn licht,
En in soo menigh siel het recht gheloof ghesticht?
Dat Iapan en Peru haer nachten sien verdwijnen,
Ignati, 'tis v sorgh, ghy doet de son daer schijnen,
Den ijuer sucht die ghy in all' v kinders plant,
Die stiert hen ouer zee nae 'tnieu-ghevonden landt.
Ghy meught voor v deuis wel oock Plus oultre *schrijuen,*
Ghy zijt al ouer zee, daer sietm' v vlote drijuen:
En hoe de sonne loopt, hoe dat haer waghen spoet,
Ghy hebtse nae ghegaen, en achterhaelt te voet.

Den

Den roep tot de Societeyt.

Terram deſeruiſſe iuuat. { *Hy vvaer niet vveerdt,*
Bleef hy in d'eerdt.

G Hy die hier deſen diamant
Siet op een gouden ringh gheplant,
Die wordt van ieder een gheacht,
Om dat het is een Heeren-draght.
De tafel daer hy binnen ſtaet
Is oorſaeck dat hy helder ſlaet,
Is oorſaeck dat ſijn rijcke licht
Veel ſoeter ſpeelt in ons gheſicht.

Al

Al is't dat hy nu brandt in 'tgoudt,
En datmen hem in weerden houdt,
Al blinckt hy schoon, al staet hy trots,
'tIs maer een aenwas van een rots.
Sijn goudt was eertijts maer een klomp,
En hy lagh doen noch euen plomp,
Maer nae dat hem een meesters handt
Heeft opghenomen uyt het sandt,
En met sijn poeyer wat ghemaelt
Den rouwen aerdt heeft af ghehaelt;
Dan komt den glans eerst voor den dagh,
Die anderssins verborghen lagh.
Al wat gheschiet aen desen steen,
Dat is oock met den gheest ghemeen.
Daer zijnder veel wiens swaer ghemoedt
Alleen in d'aerde wordt ghevoedt,
Alleen in d'aerde vindt de smaeck,
Alleen in d'aerde vindt vermaeck,
En blijuen altijdt euen hardt,
En blijuen altijdt euen swart.
Als 'tgoudt noch onder d'aerde leet,
VVie is't die van sijn schoonheyt weet?
Doch soo men d'aerd' verlaeten kan,
Men wordt terstondt een ander man.
Gheluckigh die Loiolas handt
VVt d'aerd' heeft in sijn ringh gheplant,
En dien hy soo gheoeffent heeft,
Dat hy een luyster van hem gheeft.
Siet ghy dan hier een deftigh man,
Soo peyst oock wat hy lijden kan:
VVant dien heeft vry den meesten schijn
Die hier meest wilt besneden zijn.

Aloysius gaet in de Societeyt.

Non inferiora secutus. { *VVat verloos*
Die beter koos?

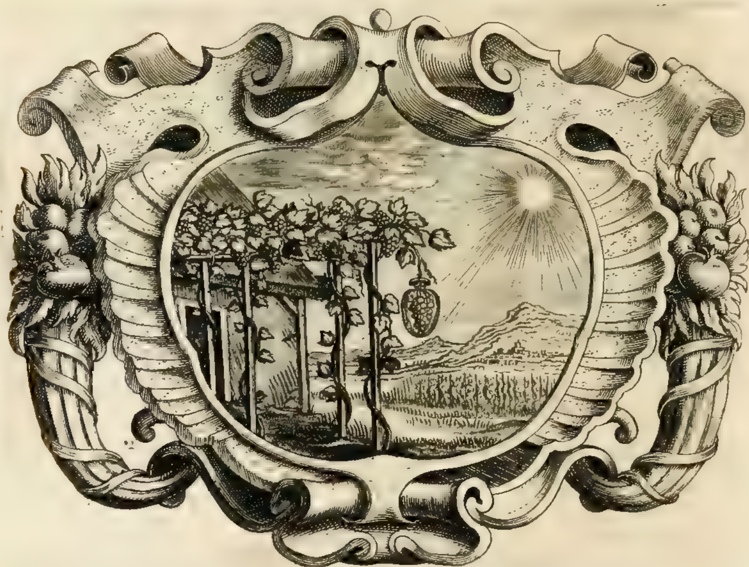
Aloysius spreeckt.

G Aet werelts valschen schijn, gh'en sult my niet bedrieghen,
Mijn banden zijn nu los, ick wil gaen hoogher vlieghen:
Ick neem een volle streeck recht op het sonnen licht;
'tEn is gheen arents draght die hier sluyt sijn ghesicht.
Hoe dickwils heb ick niet met traenen overgoten
Ghebeden om mijn rust, en wierde noch verstoten?
Die't al verlaeten wilt, en treden met den voedt,
En heeft gheen meerder strijdt als met sijn eyghen bloedt.

Mijns

Mijns vaders hardt ghemoedt en kond' ick niet beweghen,
Het was ghelijck eens rots vast inde zee gheleghen,
Al krijghtse menigh slagh, nochtans soo blijftse staen,
En vande baeren maeckt een krachteloosen traen.
Mijns moeders soet ghewelt en kond' ick nauw ontvluchten:
'tGhemoedt was haer soo vol, s'en kond niet meer als suchten,
En nu, en dan, soo quam een half ghebroken woort,
Dat snee my in het hert, dan kond' ick qualijck voort.
Het is een harden krijgh daer soon en moeder strijden,
VVant schoon den eenen windt, sy blijuen beyd' in't lijden.
Voorwaer een harden krijgh! Doch weet in dit gheval,
Dat, al zijn d'ouders naer, Godt is de naest van al.
Mijn broeder die dit sagh, die stondt gheheel verslaghen,
Als ick hem mijnen staet en kroon heb opghedraghen:
Hy vloogh my om den hals en bleef ghevlochten staen,
My docht het was gheseyt, En wilt soo haest niet gaen.
Daer stondt noch een van't hof, een van mijn naeste vrienden,
Soo ick mijn afscheedt nam, wiert hy ons wapen siende:
Hy toont mijns vaders schilt, hy toont het edel velt,
VVaer dat vier adelaerts van oudts zijn inghestelt.
En sey: Ghy die hier voert dees arents in v wapen,
VVeet dat ghy oock van haer een vromen aerdt moet rapen,
Neemt dan haer vleugels aen die noyt en zijn vermoeyt,
En door der sonnen-strael alleen zijn opghevoeyt.
Doch soo ick sagh, dat hem een ieghelijck aenhoorde,
Ick ghingh hem soetkens aen, en greep hem in sijn woorden,
En sey: Ghy wilt dat ick hier toon mijn edel bloet,
En dat is effen oock dat my nu vlieghen doet.
Ick heb een ander son, ick weet al bet're straelen,
VVaer dat een edel hert meer edeldoms kan haelen.
'tIs IESVS *hooghen naem: wie dat dit wapen draeght,*
Die is soo groot, dat hy nae eer, noch tijtels vraeght.

Stanislaus Kostka noch iongh zijnde, gaet in de Societeyt.

Vt citò maturescat. { *Vroegh in't gelas* / *Vroegh in't ghevvas.* }

Liefde ghingh eens houenieren,
En omtrent den wijngaert swieren,
Dien hy met sijn eyghen handt
Had recht in de son gheplant.
Hy quam daer om wat te plucken,
Maer 'ten wilde noch niet lucken:
Hy sagh hier, en hy sagh daer,
Maer het was te vroegh op 't iaer.

Doch

Doch het kindt en wou niet wachten,
En het sey: 'tZijn koude nachten,
En mijn druyuen zijn soo teer,
'tMinste rijmken doet haer seer.
Ick sie hier een torschken hanghen,
Och dat doet my soo verlanghen!
En dat waetert my den mondt.
Doch ick weet een nieuwen vondt;
Ick sal't in een flesken sluyten,
Soo blijft al de kouw daer buyten,
Soo en kruypt daer sogh, oft mier,
Soo en sluypt daer sleck, oft pier.
En ick sal sijn rancken snoeyen,
Dan sal't noch al beter bloeyen.
Krijght het dan een sonnen-schijn,
Soo heb ick den eersten wijn.
Als ghy soo de Liefd' hoort spreken,
Peyst het zijn maer minne-treken,
Hy toont door dees ionghe vrucht,
VVaer dat hy neemt sijn ghenucht.
Hy sagh Stanislaum bloeyen,
En van langher handt maer groeyen:
En hy peysde, blijft hy daer,
'tVVordt maer rijp op't eynd van't iaer.
IESVS *huys heeft hy verkosen,*
Op dat hy te eer souw blosen,
Op dat daer sijn teere ieught
Rijp souw worden inde deught.
Daer is't dat de son komt spelen,
En hem doet van liefde quelen,
Daer heeft hy den rijpen Herft,
Schoon hy in sijn iongheyt sterft.

AF-BEELDINGHE VAN D'EERSTE EEVWE DER SOCIETEYT IESV.

HET DERDE BOECK, DE VVERCKENDE SOCIETEYT, OFT VANDE OEFFENINGHEN DER SELVER.

HET EERSTE CAPITEL.

VVat oeffeninghen aende Societeyt eyghen zijn, ende in ſonderheyt vande Predikatien.

TWEE dinghen zijnder, nae het ſegghen vanden H. Ignatius, die groote achtbaerheydt gheuen aende Religieuſe Ordens; ſtrenghigheyt van leuen, ende ghedienſtigheyt ſijns naeſten. In d'eene was ſint Ian den Dooper ſeer wonderbaer, die

die om ſijn ſtrengh leuen vande Ioden, bouen alle andere Propheten verheuen wierdt; in d'andere ſtack onſen Saligh-maker CHRISTVS IESVS uyt, wiens minnelijcke ghemeynſaemheyt, ende menighvuldighe wercken van liefde de ſcharen des volcks verweckt hebben om hem te volghen. Elcke Religie heeft eenighe ampten ende oeffeninghen, waer door ſy meer, als door't habijt, d'eene van d'andere wordt onderſcheyden. Sommighe nemen uyt in't ſinghen van gheſtadighe lof-ſanghen des Heeren, andere in eenigheyt en ſtil-ſwijghen, de derde in abſtinentie, de vierde inde ſiecke te dienen, ſommige in het woordt Godts te prediken, biechte te hooren, d'onwetende te leeren, &c.

Ampt vande Societeyt. Het ampt der Societeyt is, met alle neerſtigheyt de ſaligheyt van onſen naeſten te beſorghen, ende alſoo d'eere Godts te verbreyden. Waer toe onſen H. Patriarch Ignatius verſcheyden middelen ghegheuen heeft, als zijn, openbaere predikatien, gheeſtelijcke Exercitien, Chriſtelijcke leeringhe, Sodaliteyten oft Broederſchappen van Onſe L. Vrouwe, het bedienen der H. Sacramenten, als oock de ſiecke ende ghevanghene te beſoecken, de droeuighe te trooſten, de menſchen inde peſte ende in d'oorloghe te waeter en te lande, nacht ende dagh by te ſtaen, altoos bereedt te zijn nae alle gheweſten der wereldt onder gheloouighe en ongheloouighe te reyſen, met alle ſoorten van volck te verkeeren, daer meerdere glorie Godts ende vrucht der ſielen te verwachten is. Dit, in't ghemeyn gheſproken, zijn d'oeffeninghen vande werck-lieden der Societeyt, van de welcke wy wat breeder in't beſonder in deſen Boeck ſullen gaen ſpreken.

Paul III. & Gregor. XIII. in Bulla conf. Societ.

Vruchten der predikatien Den grooten ijuer ende welſprekentheyt van d'eerſte Patres in't woordt Godts te verkondighen, hadde ſulck

een

van sinte Ignatius, een toe-loop in Spaignen, dat namentlijck den H. Ignatius ghenoodtsaeckt is gheweest het volck buyten de kercke op de velden te leyden, om plaetse te vinden voor de toe-hoorders. Sy hebben binnen Roomen neffens andere goede ghewoonten eerst inghebraght de sermoonen op de Sondaghen ende Heyligh-daghen, die oft heel vervallen, oft voor dien tijdt weynigh in't ghebruyck waeren. Hen zijn naeghevolght vele beroemde predikanten: in Italien

P. Palmius, P. Gagliardus, P. Palmius, Gagliardus, Landinus, ende meer andere, soo krachtigh in't beweghen vande herten der sondaeren, datter sommighe tusschen beyden in vollen sermoon met luyder stemme tot den predikant uytriepen: *Ick ben't die ghesondight hebbe, ick beloue my te beteren.* Eene selsaeme sake

P. Landinus, isser ghebeurt door P. Landinus te Corregio. Daer was sulck een tweedraght ende oproer onder d'inwoonders, datter daghelijcks vele vermoort wierden: om den welcken neder te legghen, den Hertoghe van Ferraren ende andere Heeren langhen tijdt te vergheefs ghearbeydt hadden, tot dat P. Landinus met grooten ijver op den stoel der waerheydt begonst heeft te donderen, en door Godts inghegeuen sich verstout een vande bel-hamels met naeme Ioannes Corsus te noemen: den welcken niet langher konnende wederstaen aen den gheweldighen gheest des predikants, wierp op staenden voet sijn rapier van hem, ende viel op sijne knien, roepende, *Vrede ô borghers, vrede:* nae welcke stemme al die daer teghenwoordigh waeren, riepen stracks, *Vrede, vrede*; en hebben malckanderen inde kercke de handt ghegheuen, ende met traenende ooghen omhelst.

P. Araoz. In Spaignen zijn niet min vermaert gheweest P. Araoz,

P. Madridius, P. Strada, Madridius ende Strada, als oock Barradius in Portugael. Madridius was soo vierigh, dat hy oock de steenen scheen te konnen vermorwen. Strada noch maer twintigh jaren oudt,

heeft,

heeft ondet-tusschen met de sermoonen van eenen Vasten alleen, meer dan hondert persoonen tot verscheyden Religien ghetrocken; insghelijcks Barradius: soo dat nu de *P. Barradius,* clooster te kleyn wierden om de menighte van die uyt de wereldt vertrocken. Wat Pater Ribadeneira te Louen ghedaen heeft, ter wijle hy door versoeck van den Cancellier *P. Ribadeneira,* en den Rectoor der Vniuersiteyt in S. Michiels kercke predickte, gaf te kennen een predikant van S. Dominicus Orden, die vanden stoel ghingh, ende alle sijne toe-hoorders derwaerts leydde, met eene heerlijcke ghetuyghenisse, datse daer meer als door sijn sermoon souden beweeght worden.

Dat de ketterije heel Vranckrijck niet en heeft vermeestert, magh men aen P. Edmundus Augerius toeschrijven. *P. Augerius,* Desen predikant hadde ghemeynlijck twintigh duysent toe-hoorders, ende heeft over de veertigh duysent menschen tot het Catholijck gheloove bekeert. Eenen anderen P. Edmundus isser in Enghelandt gheweest, met *P. Campianus,* toe-naem Campianus: die noch een kindt van twaelf jaren wesende, om sijne bevallijcke uytsprake onder alle de jonckheydt van Londen verkoren is gheweest, om een lof-reden voor de Princesse Maria in den aenvangh haers rijcks te doen. Hy trock de herten van alle die hem hoorden, oock vande Coninghinne Elisabeth, die met eene sijne reden soo ghedreuen wierdt tot sijne jonste, datse hem met de belofte van groote ghiften, ghesocht heeft aen haeren kant te trecken. Selfs sijnen verrader Eliottus, die hem gheveynsdelijck onder de Catholijcke ghevoeyert hadde, heeft hy door de kracht van sijne woorden de tranen uyt d'ooghen doen springhen, ten tijde vande laetste predikatie, inde welcke hy ghevanghen wierdt ende gheleydt nae dien heerlijcken strijdt, die hy nae der handt als

een glorieus Martelaer Christi voor het gelooue heeft uytghestaen.

Onder de predikanten die van groote Heeren versocht zijn gheweest, was P. Canisius in groote weerde by den Keyser Ferdinandus, ende den Beyer-Vorst Albertus. In Spaignen wierden vande Coninghen groot gheacht, Pater Ioannes Hieronymus, Gaspar Sanchez, ende nu on-langhs Hieronymus Florentia. Van P. Padilla ghetuyghde Philippus den II. nae dat hy in sijne Coninghlijcke capelle gepredickt hadde, dat het deughdelijck wesen van den man alleen hem eene treffelijcke predikatie docht te zijn. In Vranckrijck, behalven P. Augerius (vanden welcken wy nu ghesproken hebben, ende die aen de Coninghen Carolus den IX. ende Henricus den III. seer aenghenaem was) is onder de Hoofsche Predikanten Pater Coton met noch meer andere seer vermaert gheweest; ghelijck oock P. Scarga by de Coninghen van Polen Stephanus ende Sigismundus.

P. Canisius,

P. Padilla,

P. Coton,

Het soude te langh vallen alles voor te houden, wat dies aengaet; ghemerckt daer bykans gheen Hof in Christenriick en is, of onse predikanten en wordender mede gehoort, noch gheene plaetse of sy hebbender groote vruchten ghedaen. 'tIs somwijlen ghebeurt datse door een sermoon dry-duysent menschen tot de biechte beweeght hebben. P. Ramirius heeft te Valentien van dertigh courtisanen, die hem ghelijckelijck hoorden, de twee-en-twintigh bekeert. Noch meer heeft P. Madridius t'Alcala ghedaen: want op sekeren dagh daer toe ghestelt, prekende aen eene groote vergaderinghe van lichte vrouwen, heeftse alle-gader tot eene toe uyt de vuyligheydt van haere sonden ghetrocken. Wat vruchten P. Barzæus een Nederlander, uyt Zeelandt gheboortigh, t'Ormus in Persien, ende te Goa in

P. Ramirius,

P. Barzæus.

in Indien met ſijne predikatien voort-ghebraght heeft, hoe veel duyſent ſielen ghewonnen, is onghelooffelijck. Hy predickte daghelijcks verſcheyden reyſen op verſcheyden plaetſen, in kercken, op ſtraeten, in ſchepen, aen ſoldaeten, matrooſen,ghevanghene, ſlaven, borghers. Sijnen ijuer en arbeydt was onuytſprekelijck, maer de vruchten niet min:beſonder als hy 'svrijdaeghs inden Vaſten de paſſie CHRISTI uytleyde, met ſekere vertooninghe, ghelijck wy nu ter tijdt oock doen met groote deuotie des volcks in ons Duyts-Neder-landt:want alſdan ſcheen hy alle herten nae ſijnen wille te draeyen, ende braght ſoo ouervloedighen oogſt van ſielen inde ſchuere des Heeren, niet offer eenen werck-man alleen,maer de heele Societeyt vele iaeren mede beſigh gheweeſt hadde.

HET TVVEEDE CAPITEL.

Van verſcheyden ondervvijſinghen inde hooghe ende leeghe ſcholen.

NAE de ſermoonen volghen de leſſen, en nae de predikanten de leeraers, ouer-een-komende in dit punct, datſe beyde den menſch inde waerheyt onderrichten: met verſchil nochtans, dat d'eene voor hun wit hebben den wille principaelijck te verwecken, d'andere het verſtandt te verlichten. Deſe oeffeninghe (van de welcke den naem ende de daedt altoos de weerdighe Religieuſen vande Predick-heeren Orden ghehadt hebben) heeft mede voor de ſijne met grooten ernſt den H. Ignatius aenveert, ouerſulcks ouer al verſcheyden ſcholen van Theologie ende Philoſophie opgherecht, in de welcke de iongheyt ende d'aenkomelinghen in alderhande Godtlijcke ende men- *Scholen vande Societeyt*

ſchelijcke

ſchelijcke wetenſchappen ſouden onderweſen worden: waer toe de Pauſen aende Societeyt menigherleye priuilegien ghejont hebben. Inder voeghen dat, oock voor haere beneſtinghe, P.Faber, Laynes en Salmeron in openbaere ſcholen de H.Schriftuere hebben uytgheleght, ende de Scholaſtijcke Theologie oft de Godtheyt (ſoomen die noemt) met ſulcken roem ende ghevoelen van hunne gheleertheyt voorgehouden, dat den Paus in ſijnen naem P.Laynes ende Salmeron (gheen van beyde noch vier-endertigh iaeren oudt zijnde) nae het al-ghemeyn Concilie van Trenten gheſonden heeft.

Eerſte Vniuerſiteyt vande ſelue, verſcheyden andere.

D'eerſte Vniuerſiteyt die onder de regeringhe vande Societeyt gheſtelt wierdt, was te Gandien door den Hertoghe alſdoen, nu Salighen Franciſcus Borgia: den welcken nae der handt vele Princen op verſcheyden plaetſen ghevolght zijn. Den Cardinael Henricus t'Ebora, Philippus den IV. teghenwoordigh regnerende te Madrid, Franciſcus Turnonius ende Carolus Lotharingus Cardinaelen, deſen te Pont à Mouſon, den anderen te Tournon in Vranckrijck. Ioannes Coningh van Portugael heeft de Philoſophie te Coimbre ingheſtelt. Te Praeg en te Weenen heeft Ferdinandus, broeder vanden Keyſer Carolus den V. begheert dat de Societeyt de Theologie ende andere Scientien ſoude leeren: 'tſelue hebben in Beyeren ghedaen de Hertoghen Gulielmus en Albertus. Te Dilingen in Swaben-landt heeft Otho den Cardinael en Biſchop van Ausburgh ons ſijne Vniuerſiteyt ouergheſet. Den Archſ-hertoghe Carolus heeft ons te Gratz een nieuwe opgherecht. Te Ceulen en te Douay leeren wy opentlijck de Theologie ende Philoſophie, neffens andere meeſters. Te Louen heeftmen ten tijde van P. Bellarminus en Leſſius, om de menighte der diſcipelen, de ſcholen moeten vergrooten.

grooten. Nu ter tijdt heeft de Societeyt haere Vniuersiteyten in alle ghewesten der wereldt, tot in Indien ende America toe, daer de Godtheydt gheleerdt wordt. Maer gheene vermaerdere scholen, als die van't Roomsch Collegie, eertijds ghesticht by den Paus Gregorius den XIII. om ten eeuwighe daghe een huys van alderhande wijsheyt en wetenschap te wesen.

Het ghetal van gheleerde mannen die uyt dese ende andere Academien ghesproten zijn, is seer groot, ghelijck ghenoeghsaem aen de wereldt door hunne boecken bekent is. Te meer, om datter vele zijn die hun leuen in dusdanige Scholastijcke oeffeningen besteden. P. Suarez heeft veertigh iaeren de Theologie openbaerlijck voorghelesen: P. Vasquez dertigh, die soo eruaren was inde H. Schriftuere ende Oudt-vaders, datter niet eenen en was, of hy en hadde hem van't beghinsel totten eynde toe wel doorlesen. Diesghelijcks verteltmen van P. Laynes, Maldonatus ende meer andere, de welcke met hun kloecke verstanden ende uytstekelijcke gheleertheyt de H. Kercke grootelijcks vervoordert, ende, tot vernederinge der ketteren, t'samen oock hunner valsche leeringhen, den Apostolijcken Stoel van Roomen hooghelijck verheuen hebben. Sy waeren in de gheschillen des gheloofs soo afgheveerdight, ende soo bondigh in hunne redenen, datse hunne weder-partije al-om met groote beschaemtheyt deden swijghen en swichten. P. Laynes heeft inde Conferentie van Poissy, inde teghenwoordigheyt van de Coninghinne (die moeder was van Carolus den IX. Coningh van Vranckrijck) en van 'theel Hof, de valsche leere van Petrus Martyr verwonnen. Insghelijcks heeft tot stom makens toe ghedaen Posseuinus binnen Lions aenden afvallighen Seruetus. Maldonatus heeft onder-tusschen wel twintigh Ministers seffens, nae de

Gheleerde mannen vande Societeyt

P. Suarez,

P. Vasquez,

P. Laynes,

P. Maldonatus,

P. Posseuinus,

de ghetuyghenisse van Launæus, die een vanden hoop was, te Sedan den mondt vernaghelt. Niet min en zijn om hunne victorieuse disputatien Canisius, Gretserus en Tannerus vermaert gheweest in Duytslandt: meer oock misschien in Enghelandt den kloecken helt Campianus, wiens redenen soose aen de Caluinisten te krachtigh vielen, seydense, Datmen de Iesuiten niet met argumenten, maer met tormenten moeste beandwoorden: by ghevolghe van 'twelck sy den seluen nae menighe langh-duerende pijnbancken door de koorde hebben doen steruen, om dies te schandelijcker de kele aende waerheyt toe te binden, hoe sy aen de selue inden glorieusen camp-vechter min konden wederstaen.

P. Canisius.

Hier soude nu dienen by ghevoeght de maniere die de Societeyt ghebruyckt, ende voor een meerder deel in swangh ghebraght heeft, in't leeren vande Godtheyt: want voor haere tijden was *Magister sententiarum* meer in voge, ende, soo veel d'orden vande materien aengaet, wierdt meer ghevolght als S. Thomas van Aquinen; maer sedert onse Professeurs, is te Louen van Bellarminus, ende elders van andere, ende soo voorts bykans in alle Catholijcke Vniuersiteyten, de loffelijcke methode van desen Enghelijcken Docteur, met uytsluytinghe van andere, inghebraght.

De Societeyt brenght S. Thomam in voge,

Dan dit laeten wy vaeren, om tot de leeghe scholen vande letter-konsten te comen, die de Societeyt altoos eyghentlijck ende ernstelijck behert heeft, als eenen seer bequaemen middel om de iongheyt in tucht en deughden op te brenghen, ende alsoo de Republijcken ende landen in't waerachtigh ghelooue ende Godts-dienst te bewaeren. Derhaluen ghelijckse Profes-huysen heeft ten dienste vande ghemeynten, ende Nouitiaten tot proeuinghe van haere

leert de leeghe scholen,

haere aenkomelinghen, alſoo heeftſe oock Collegien, en die in veel meerder getal, tot onderrichtinghe vande iongheyt: om de welcke profijtelijcker te leeren, bereydtſe haere meeſters een iaer langh, gheene Gheeſtelijcke noch Scholaſticke oeffeninghe achterlaetende, waer mede ſy naemaels de ionghe planſoentjens inde vreeſe Godts ende wetenſchap der vrije konſten moghten opqueecken. Haer voornemen is de ſinnekens vande domme ieught inden bandt te houden, ende ghelijcker handt met wijsheyt de deught daer in te planten: waerom ſy oock aen de ſcholieren ſoodanighe wetten voorſtelt, die ſoo wel tot voortgangh inde goede ſeden, als inde letteren dienen. Ende wordt dit ampt, hoe wel ſeer ſwaer ende moeyelijck (op hope alleen vande teere ſielkens aen Godt te winnen) met ſulcken onverdrietighen arbeydt aenveerdt en uytghevoert, datter menighe verſtandighe mannen, die tot meerdere dienſten bequaem zijn, lieuer hebben hun leuen langh inde ſcholen onder de kinders onbekent te ſchuylen, als in predikatien oft diergheliјcke aenſienlijcke oeffeninghen uyt te ſchijnen. Pater Turſellinus ende Caſtrius hebbender twee-en-twintigh iaeren in verſleten; P. Tuccius ſeuenthien, P. Melchior de la Cerda dertigh, P. Ioannes Bonifacius veertigh. Sy wierden ghemoedt, ghelijck de meeſters noch daghelijcks verſterckt worden, door de menighte der vruchten die hier uytſpruyten. In Duytſlandt ſietmen voor de handt dat kinders van ketterſche ouders, alſſe maer een weynigh tijts in onſe ſcholen onderweſen en zijn, ſoo diepe wortelen inde Catholijcke Religie ſchieten, datſe noch met vleyen en konnen omgheſet worden, noch met dreyghen ghedwonghen, om iet teghen de ſelue te doen. Somwijlen beroemen hen eenighe, datſe t'huys ghecaſtijdt zijn gheweeſt, ende dry daghen hebben moeten vaſten, om datſe inden Vaſten,

bereydt daer toe haere meeſters,

die dickwils hun leuen daer in verſlijten.

Vruchten der leeghe ſcholen.

Vaſten, oft op andere gheſette daghen gheen verboden ſpijſe en hebben willen beſighen. Andere zijnder uyt den huyſe verſtooten, en hebben oock met blijdſchap hun broodt achter ſtraeten gaen bedelen, om datſe geuſche boecken in't vier gheworpen hadden. Iae kleyne kinderen hebben dickwils de Miniſters met hunne redenen ſtom ghemaeckt, ende door de leeringhen, dieſe inde ſchole ghehoort hadden, hunne eyghen ouders, knechten ende meyſſens bekeert, heel 'thuyſ-gheſin alſoo deelachtigh makende van't licht des waeren gheloofs, 'twelck henlieden inde ſchole eerſtlijck was verſchenen.

Godtvruchtighe oeffeninghen der ſtudenten.

Met de Catholijcke Religie van onſe moeder de H. Kercke ſuyghenſe oock in de deughdelijcke wercken: inder voeghen datmen niet ſonder verwonderinghe ſiet, dat edele ende wel-gheborene kinders de gaſt-huyſen gaen beſoecken, hun ſpeel-geldt om Godtſ-wille gheuen, ootmoedighe wercken bedienen, ende met ſeer ſtrenghe penitentien hun teere lichaemen kaſtijden. Men heefter ghevonden van twaelf iaeren, aen de welcke de diſciplinen ende hayrenkleederen alreede ghemeyn waeren; een groot deel vanden nacht braghtenſe ouer met bidden; aen d'eene wanghe gheſlaghen zijnde, gauen d'andere ten beſten; wentelden hen naeckt in den ſneeuw; ſmeten hen met ijſere ſporen totten bloede toe. Een iſſer onder andere t'Antwerpen ghevonden geweeſt, die ſijne lendenen met eene ſcherpe koorde ghegort hebbende, nae dat de ſelue in't vleeſch diep was inghewaſſen, dry maenden langh deſe ouer-groote pijne verdraghen heeft. Welcken ijuer, hoe wel onbeſcheyden in vele, in ſommighe oock onredelijck ende beriſpelijck was; gaf nochtans te kennen d'onverſaedelijcke begheerte, met de welcke ſy nae de deughdt vlamden, dieſe van hunne meeſters in de ſchole gheleert hadden. Wt welcken opſicht

opsicht vande onderwijsinghe der ionghheyt, vele Coninghen ende Princen beweeght zijn gheweest, om in hunne landen ende steden Collegien te stichten; vastelijck hen latende voorstaen ('t welck oock den Prince van Parmen van ons Neder-landt aen den Coningh Philippus den II. ghetuyghde) dat dit de beste bol-wercken ende sterckste casteelen waren, om hunnen Staet te versekeren. Dit was het wit, op 't welck hun oogh-ghemerck naemen, den Keyser Ferdinandus den I. Ioannes den III. Coningh van Portugael, Ferdinandus den II. die om sijn onbeuleckt leuen *den heylighen Keyser* vanden Paus ghenoemt wierdt, ende sijnen soon erfghenaem van sijne Rijcken ende deughden Ferdinandus den III. Stephanus ende Sigismundus Coninghen van Polen: item alle de Ceurvorsten, alle Gheestelijcke ende wereldtlijcke Princen, alle Republijcken ende steden, alsse niet alleen de scholen voor onse meesters gefondeert en hebben, maer oock tot de selue hunne kinders en ondersaeten ghesonden; wel wetende hoe vele Bisschoppen ende Prelaten, hoe vele Pastoors ende Religieusen, hoe vele Gouuerneurs ende Stadt-houders, hoe vele Raeden ende Magistraten daer uyt daghelijcks voort quamen: door de welcke de Catholijcke Religie vervoordert, de ketterijen verdruckt, ende dies achter-volghens den staet der landen bewaert wierdt. Soo dat nu min te verwonderen is, 't welck anderssins den afgunstighen moght vremt duncken, waerom de Vergaderinghe der Cardinalen (die men noemt Wt-legghers van't Concilie van Trenten) eendraghtelijck ghesloten hebben, dat men de Iesuiten, alom daerse woonachtigh zijn, voor andere stellen soude om de ionghheyt te leeren.

Scholen der Societeyt verſekerē den Staet vande landen.

Ghetuyghenisse der Cardinalen vande scholen der Societeyt.

Resp. 231 circa decret. Tridentin. sess. 23. c. 18. de reform.

HET DERDE CAPITEL.

Vande onder-vvijsinghe inde Seminarien: ende van den Catechismus oft Christelijcke leeringhe.

OP dat de kinders 't ghene sy inde scholen gheleert hebben, door het toe-gheuen vande ouders niet en souden versuymen, zijnder eenighe Seminarien ende Conuicten als queeckerijen van ionghe spruyten inghestelt, daer de ionghheydt onder de regeringhe vande d'onse woonende soude gheoeffent worden. Dusdanighe zijnder bijkans in alle Prouincien te vinden, te Roomen, Ingolstadt, Wirtsburgh, Parijs, la Flesche, Berghen in Henegouw, Valladolid, Seuillen, S. Omer, Antwerpen, &c. alwaer vele kinderen van Princen, Marquisen, Grauen, Baender-heeren, Raeden ende treffelijcke borghers ghelijckelijck inde vreese Godts, ende behoorlijcke wetenschappen onder-wesen worden. Hier leerense Godt voor al, daer nae sijne ghebenedijde Moeder, ende andere Heylighen neerstelijc dienen, d'onghetoomde lusten vande malle ieuchdt bedwinghen, hunnen tijdt inde studien met goeden schick waer-nemen, de Latijnsche taele met leersaeme spreucken oeffenen, malckanderens kranckheden draeghen, de maetigheyt ouer tafel onderhouden, alle Geestelijcke ende wereltlijcke ouerigheyt, in't besonder hunne ouders ende meesters, in weerde hebben: nu swijghen, nu spreken, nu studeren, nu spelen; alles op sijnen tijdt met behoorlijcke seeghbaerheydt ende discretie, ten eynde sy niet min in goede manieren, als in gheleertheyt volmaeckt en moghten worden. De sorghe die men voor hunne lichaemen draeght, namentlijck alsse sieck zijn, is soodanigh, datse van gheene moederlijcke affectie, (ghe-

Seminarien van de Societeyt inghestelt,

tot voortgangh in de studien ende deughdelycke manieren.

(ghelijckſe ſelue bekennen) meerdere ſouden konnen verwachten.

Door deſe Seminarien is ghebeurt, dat de Catholijcke Religie ten tijde vande Coninghinne Eliſabeth uyt Enghelandt niet en is tot den grondt toe uytgheroeyt gheweeſt, ter wijle daer in vele iongelinghen op-ghebraght wierden, die allenghskens hun vaderlandt ghinghen helpen, ende 't ghelooue teghen d'opſtaende ketterijen verweyren. Wat ghevoelen hier van ghehadt hebben de Pauſen ende Coninghen, blijckt by hunne fondatien. Gregorius den XIII. heefter alleen ouer de twintigh in Italien, Duytſlandt, Vrancktijck, Polen en Hongarijen tot dien eynde opgherecht, die van ons bedient worden; ghelijck oock de Coninghen van Spaignen te Valladolid, Seuillen, S. Omer, voor de ionghheydt van Enghelandt ghedaen hebben. Aen welcker goedt opſicht ende regeringhe hoe veel gheleghen is, tot bate vande heylighe Kercke, hebben met hun exempel betoont de twee vernaemſte mannen vande Societeyt, den H. Ignatius, ende den H. Xauerius: waer van den eerſten het Duyts Seminarie te Roomen eenen tijdt langh ſelue beſtiert heeft; den anderen dier-ghelijcke vele in Indien en Iaponien ingheſtelt heeft, ende bouen dien noch dat van Goa by den Coningh van Portugael voor deſen gheſticht, met eene beſondere ſorghe behert ende gheregeert.

Vruchten van deſe Seminarien,

behert van Pauſen en Coninghen,

van ſinte Ignatius ende ſinte Xauerius.

Vande ſcholen ende Seminarien komen wy tot de Chriſtelijcke leeringe, een' oeffeninghe van ſoo grooten bedencken, dat den H. Ignatius wel wetende wat bericht daer van doen is omtrent het beleydt vande teere ieught, ten eynde de kleye ter wijle die weeck is, een goedt, trouw en de Catholijck gheſtalt aenneme, eene beſondere belofte daer toe ingheſtelt heeft voor alle de Profeſſen, vande ſelue altoos

Chriſtelycke leeringhe eyghen aen de Societeyt,

te voorderen. Ia de Societeyt om te voldoen de ghewighighe begheerte van haren Vader, heeft ſekere ordonnantie ghemaeckt, waer in beuolen wordt, dat alle Ouerſten inden aenvangh van hunne regeringhe eenen tijdt langh moeten catechizeren. Onſe eerſte Vaders, den H. Ignatius ende Xauerius, niet teghenſtaende hondertfoudighe bekommeringhen, hebben hen oock in dit ampt met grooten ijuer ende vlijt ghequeten. P. Turrianus, biecht-vader vande Coninghinne van Portugael, uyt het Hof komende, gingh de kinderkens inde Chriſtelijcke leeringhe onderwijſen. Dierghelijck dede P. Martinez, biecht-vader vanden Coningh Sebaſtianus, den welcken ſoo hy op ſekeren tijdt de ionghheyt leerde, ende niemandt van die om de nieuwicheyt uyt ſchaemte den *Vader onſe* oft *VVeeſt ghegroet* derrede opſegghen, heefter een wicht van ſes maenden, met verwonderinghe van alle d'om-ſtaenders, op d'armen van ſijne moeder onverwachts met helle ſtemme gheroepen, *Aue Maria*.

bediendt vande principaelſte Patres,

De vruchten van ſoo nutte ende noodige leere en moghten binnen de mueren der ſteden alleen niet beſloten worden, de ſielen der huyſ-lieden (mits die met gelijcken prijs van Godt ghekocht zijn) verdienden oock ghelijcke ſorghe ende beneerſtinghe: daerom heeft hem den ijuer van onſe werck-lieden verder gheſtreckt tot buyten op de dorpen ende gheberghten toe, om d'aerme ende ſlechte menſchen t'onderrichten. De welcke (ghelijck doch aen de kleyne ende ootmoedighe het rijck der hemelen toekomt) met ſulcken luſt deſe ſpijſe hunner ſielen ondertuſſchen ontfanghen hebben, datſe niet alleen de Catechiſten met cruys en vaenen, ende met groot gheluydt van klocken inhaelden, maer oock met uytdruckelijcke wetten ('twelck inde ſteden ſelfs te wenſchen ware) ſtraffelijck

vvordt oock aen de huyſ-lieden ghedaen:

lijck verboden, datter niemandt, gheduerende de Christelijcke leeringhe, oudt oft iongh, op ſtraet en moght ſpelen, oft ſich om eenighe reden vande ſelue abſenteren. Voorts om dat deſe vruchten by verloop van tijden niet en ſouden voor-by gaen, maer eeuwigh blijuen dueren, heeft den H. Ignatius goedt ghevonden te Roomen een huys te ſtichten voor die inden Catechiſmus onderweſen worden, ende belaſt datmen in Indien ende elders 'tſelue doen ſoude; ghelijck dat oock in Braſilien ende andere landen gheſchiet is. Maer ſoo het onmoghelijck was, om de weynighte der Patres, alle de wereldt mondelijck t'onderwijſen, hebben dat ſchriftelijck met boecken daer toe dienende ghedaen. Den principaelſten in dit ſtuck is gheweeſt P. Caniſius, die met autoriteyt vanden Coningh Ferdinandus eenen Catechiſmus beſchreuen heeft, te Roomen ende te Louen by de Vniuerſiteyt gheapprobeert, die bynae in alle taelen der wereldt ouergheſet zijnde, noch hedenſdaeghs in onſe ende meer andere ſcholen geleert wort. P. Coſterus heeft mede eenen in't Duyts ghemaeckt. Inſghelijcks heeft den Archſ-biſchop van Mechelen Matthias Houius de ſorghe ghegheuen aende Societeyt van eenen voor ſijne Prouincie in orden te ſtellen. P. Augerius heeft in Vranckrijck eenen Catechiſmus laeten uytgaen in't Griecks, Latijn en Francois: die ſoo ghetrocken wierdt, datter op acht iaeren tijdts binnen Parijs alleen acht-endertigh duyſent exemplaren af verkocht zijn. In Moorenlandt, China, Mexico, Braſilien, Paraquarien, ende andere deelen van America, hebben oock verſcheyden Patres in verſcheyden taelen, ghevoeghelijck voor elcke natie, in menighvuldighe boeckskens de Chriſtelijcke leere vervat, ende oft nieuw ghemaeckt, oft ouergheſet. Alle 'twelck op dat te beteren val moghte hebben, zijnder veelderhan-

fondatien daer toe ghedaen in verſcheydẽ plaetſen:

boec ghe nes

practijcken versint. de practijcken, versint om de ionghheyt door prijsen, eere, ende andere aenlockselen tot den Catechismus te trecken. Wat sal ick verhaelen van de Broederschappen die'r in vele landen ingheſtelt zijn om dien te voorderen? Wat van de Bisschoppen, Prelaten ende andere Heeren, die hier in met ons aenspannen? Wat van Coninghen, Princen en Magistraeten, die met hunne teghenwoordigheyt ende miltheyt den-seluen vereeren? Wat van leeraers en vermaerde schrijvers, die dit loffelijck werck bouen alle onse diensten in hun boecken schijnen te verheffen? Eenen Laurentium Beyerlinck, eertijdts Canonick van Antwerpen, en kan ick niet voor-by gaen: *In onse eeuwe,* seght hy, *onder alle Religieusen, begheuen hen tot d'onderwijsinghe vande kinders seer neerstelijck, met groot profijt, die vande Societeyt* IESV; *weerdigh oock om dese reden alleen ghepresen te worden, datse dit ampt soo nuttelijck aen de H. Kercke met eenen grooten ijuer bedienen. Een ieder van henlieden begheeft sich daer soo toe, of het hun eyghen waere. Ouersulcks sietmen inde plaetsen daer de Societeyt woont, de ionghheyt in godtvruchtigheydt ende goede manieren uytschijnen. Daer en bouen begheuen hen niet alleen om de rijcke, maer oock om de schamele t'onderwijsen, noch en laten hunnen dienst aende dorpen en slechte lieden niet ghebreken: maer nae het exempel vanden Apostel,* AEN ALLE MENSCHEN AL GHEWORDEN, *voeghen hen nae alle volcken; soo datter in Antwerpen alleen onder-tusschen dertigh oft meer zijn, die dit godtvruchtigh werck bedienen.*

Theatri Vitæ humanæ tom 2. litt. C.

Vruchten vanden Catechismus. Onder de vruchten die de kinderen selue behaelt hebben, en moghen de navolghende soo tot verwonderinge, als verwecksel van andere, niet versweghen worden. Een kindt in Duyts-landt door den Catechismus onderwesen, heeft de redenen van vier ketterſche Predikanten soo wederleght, dat het sijnen vader bekeerde. Andere hebben in

Indien

Indien d'afgoden van hunne ouders bespot, gebroken ende verbrant. Een Malabarisch kindt inde Christelijcke leeringhe wel bericht, als het niet en wilde toelaten, datmen sijn hooft wasschen soude ter eere vanden afgodt, wiens feestdagh alsdan gheviert wierdt, ende de moeder nochtans 'tselue met ghewelt ghedaen hadde; is op de straet gheloopen, roepende dat hy Christen was, en dat sijne moeder met gheweldt 'twater op sijn hooft ghegoten hadde. In Paraquarien hebben nu de kinders voor een maniere, hun teere lichamen ter eere vande passie ons Heeren met gheesselen tot den bloede toe te slaen. Een kindt bleeck van couleur, ghevraeght zijnde van sijnen vader of het sieck was, andwoordde datneen, dan dat hy dese verwe uyt medelijden ouer de tormenten sijns Saligh-makers gheset hadde. In Iaponien hebbender vele van hunne ouders met traenen versocht, dat sy hen souden moghen aende tyrannen presenteren, om voor't ghelooue ghedoodt te worden. Een onder andere, om sijne standtvastigheyt aen sijnen vader te betoonen, heeft in sijn handt een gloeyend' ijser genomen, een ander is in't vier gheloopen om sijne moeder t'omhelsen, ende alsoo met haer voor Christus te steruen. Wie en sal niet segghen, dit en deser ghelijcke exempelen hoorende, dat oock in teere sinnen d'onderwijsinghe de natuere kan winnen? ende ouerfulcks datter gheen nutter ampt inde heylighe Kercke te vinden en is, als de Christelijcke leeringhe.

CAPI-

HET VIERDE CAPITEL.

Vande neerstigheyt die de Societeyt voorvvendt om d'eere vande heylighe Moeder Godts te verbreyden door verscheyden Sodaliteyten oft Broederschappen.

Sodaliteyten van Onse L.Vrouvve ingheſtelt,

DE Societeyt bemerckende dat d'eere vande H. Moeder Godts door de ketterijen ſeer vergaen was, heeft alle middelen gheſocht om de ſelue wederom in de herten van de gheloouighe te drucken: daerom heeftſe ouer al tot haer eere vergaderinghen ingheſtelt, door de welcke den ijuer en de liefde tot deſe alderheylighſte Maghet ſoude vernieuwt worden. Gregorius den XIII. heeft de ſelue beveſtight, ende met vele Aflaeten ende priuilegien beghift, als oock mede aen onſen Generael P. Claudius toeghelaeten die t'alle kanten op te rechten. Maer ſoose alleen onder de ſtudenten waeren, heeft Sixtus den V. gheordonneert, datſe op den ſeluen voet met de ſelue Aflaten ende ionſten, voor alle ſoorten van manſ-perſoonen, geene uytghenomen, ſouden moghen ingheſtelt worden; om alſoo alle conditien van menſchen, edel oft onedel, hoedanigh die oock moghten weſen, aenden dienſt en de beſcherminghe vande H. Moeder Godts t'onderworpen. Ferdinandus den II. die met het Rijck de deughdt verſaemt hadde, heeft in verſcheyden vergaderinghen ſijnen naem doen inſchrijuen, om alſoo te krachtigher ſijne tijdelijcke heerſchappije (die hy oock ſchriftelijck t'haerder eere aen Godt opghedraghen hadde) aende hemelſche Keyſerinne te beuelen. Hem is ghevolght, ghelijck in't Roomſch Rijck, alſoo oock in de liefde tot MARIA, ſijnen

beveſtight vande Pauſen, ende met priuilegien vereert,

ghehanteert by Keyſers.

ſijnen ſoon Ferdinandus den III. den welcken noch in dit iaer van ons Iubilee heeft willen met ſijn eyghen handt ſijnen naem ſchrijuen in den boeck der vergaederinghe te Louen, daer by voeghende ſijn deuis PIETATE ET IVSTITIA. Sigiſmundus den III. Coningh van Polen heeft verſocht inde Sodaliteyt te Bransbergh ingheſchreuen te worden: 'twelck oock den Princelijcken Cardinael Ferdinandus Gouuerneur van onſe Neder-landen in Spaignen ghedaen heeft, en den Hertoghe Emmanuel met ſijne kinderen in Sauoyen. *Coninghen, en Princen.*

Onder den naem vande vergaederinghen komen mede de minſte, die ter eeren vande heylighe Enghelen voor de ionghelinghen opgherecht, ende by nae in alle onſe Collegien ghevonden worden. De vruchten dieſe voort brenghen, zijn onghelooffelijck vele, ende ſoodanigh, datſe ghenoeghſaem zijn om in corten tijdt een beter ooghe aen heele Republijcken te gheuen. Hier door worden de ſonden ghebannen, de quade perten uytgheroeyt, ende allerhande manierlijcke deughden ingheplant. Een wijs ende godtvruchtigh man van ſeuentigh iaeren, ſeyde dat hyer maer twee gheleeft en hadde, om dat hy niet langher Onſe L. Vrouwe inde Sodaliteyt ghedient en hadde. Den Hertoghe van Populi in ſijn' uyterſte weſende, verklaerde dat hy met een vaſt betrouwen ſijner ſaelicheyt ſtierf, ter oorſake dat hy Sodalis gheweeſt hadde: waerom hy oock aen ſijnen ſone inde teghenwoordicheyt vanden Pater ghebodt, dat hy ſich eerſtdaeghs inde vergaderinghe ſoude laeten opſchrijuen, achtende dit de beſte rente ende erfdeel te weſen, dat hy hem konde achterlaeten. Wat ſal ick ſegghen vande lijf-caſtijdinghen, waer in de Sodales vele Religieuſen beſchaemen? Men heefter ghevonden die ſes weken langh een hayren kleedt droeghen; andere, die heele *Sodaliteyten vande heylighe Enghelē. Vruchtē vande Sodaliteyten. Oeffeninghen vande Sodales.*

heele weken ter eeren vande H. Moeder Godts hen van allen dranck onthielen; andere die 'snachts opstaende op hunne bloote knien baden, hunne lichaemen met ijsere ketenen tot den bloede toe castijdden, daerenbouen daghelijcks te water en te broode vasteden. In't iaer 1586. is te Munchen in Beyeren eene processie van ses hondert Sodales ingheſtelt, ter eeren van't Heylich graf ons Heeren, onder de welcke waeren de Princen Ferdinandus en Maximilianus, met den Hertoghe Gulielmus ende andere groote Heeren: waer van eenighe met bloote voeten ende brandende flambeeuwen ghinghen, andere henseluen disciplineerden. Daer zijnder gheweest die hunne vijanden inde plaetse van't leet te wreken, vriendelijck om den hals zijn ghevallen. Door hunne goede vermaninghen zijnder te Napels soo vele tot de biechte verweckt, dat de Pastoors de selue niet en konden hooren, waerom den Archsbisschop beual, dat alle Religieusen te hulpe souden comen.

Goede vvercken vande Sodales,

vermaenen tot de biechte,

Dan wie sal konnen uytspreken de groote liefde diese met menighvuldighe wercken van bermhertigheyt ende ghedienstigheyt aen hunnen euen naesten betoonen? sy besoecken in vele plaetsen de huttekens vande aerme menschen, de gast-huysen ende ghevangheniſſen, gheuen kleederen en ghelt uyt hun eyghen borse, om d'ellendighe menschen te helpen. Te Napels in't gasthuys vande ongheneesbaere diendense by orden alle daghen den siecken, ende hadden eenen winckel opghestelt van alle lieffelijckheyt tot laueniſſen ende verlichtinghe vande krancke: 'twelck de regeerdes van't selue gasthuys (nae hun eyghen segghen) meer achteden dan ofse dertigh duysent croonen tot behoef vande siecke gegheuen hadden. Bouen dien hebben oock iaerlijcksche renten beset om de schamele dochters, welcker reynigheyt perijckel loopt, tot staet te brenghen.

dienen de siecken.

ghen. Insghelijcks hebben de Sodales op andere plaetsen nu twee hondert, nu twee hondert vijftigh, nu twee hondert seuentigh ghevanghene uyt den kercker op een iaer tijdts verlost. Te Toledo is hunne mildtheyt soo groot gheweest, datmen daer dry hondert aerme op konde onderhouden. Eyndelijck en heeft haer de liefde vande Sodales niet alleen ghestreckt tot de leuende, maer oock tot de doode, welcker lichaemen sy met hun eyghen handen begrauen hebben, en de sielen met het H. Sacrificie der Misse ende anderssins behulpigh gheweest. Te Corduba, daerder vele vande peste ghestoruen waeren, hebbense duysent vijf hondert Missen op hunne kosten voor de sielen doen opofferen.

verlossen de ghevanghene,

begrauen de doode,

besorghen siel-Missen,

Doch sulcke en dierghelijcke goede wercken en heeft de H. Maghet niet onder haer ghelaeten, maer wel rijckelijck aen haere dienaers gheloont. Te Turin hebben twintigh ghewapende mannen eenen Sodalis alleen bespronghen, ende t'alle kanten hem stekende, niet dan sijn kleedt konnen beschaedighen. Eenen anderen met een rapier ghesteken zijnde, heeft den steeck recht op't beeldt vande H. MARIA (dat hy ouer hem droegh) ontfanghen, ende voorts onbeschaedight ghebleuen. Duysent en duysent andere dierghelijcke souden wy konnen bybrenghen, de welcke de H. Moeder Godts inde Sodaliteyten dienende, haere hulpe ende bescherminghe inden noodt gheproeft hebben; dan om der cortheyt wille laeten wy die vaeren, ende komen tot het ghebruyck vande H. Sacramenten.

vvorden van MARIA bevvaert.

HET VIIFDE CAPITEL.

Van't ghebruyck der heyligher Sacramenten door de Societeyt wveder opgherecht. De bidt-daghen wvanden Vasten-auendt, ende de Generale Communie.

Slappicheyt in't gebruyck der H. Sacramenten,

Als de tyrannen hebben begonst op te houden vande gheloouighe te vervolghen, heeft de vierichheyt van't ghebruyck der H. Sacramenten inde H. Kercke mede begonst te verflauwen, soo datse allenghskens oft in onwetentheyt oft in misachtinghe vande selue ghevallen zijn. 'tScheen dat het ghenoegh was eens 'siaers te biechten, en ter tafele des Heeren te gaen: die dit twee oft drymael deden, wierden voor groote Heylighen ghehouden, oft voor hypocriten ghescholden, die bouen andere wilden uytsteken. Hier by quam noch het bedrogh des vijandts die'r vele uytstreeck met eenen valschen schijn van eerbiedinghe, om de welcke sy hen onthielen vande H. Communie, bedeckende alsoo hunne onachtsaemheyt met den mantel van een verkeert respect der godts-dienstigheyt.

vvordt ghebetert door de Societeyt,

Inder voeghen dat de Societeyt hier in groote swaericheyt ghehadt heeft, om het ruym ghebruyck der H. Sacramenten in te brenghen; in sonderheyt als die niet weynigh vermeerdert en wierdt door het onbehoorlijck beieghenen der ghener, die't hadden moeten vervoorderen.

met grooten oproer,

Onse Patres hadden 'tvolck te Valentien verweckt om dickwils te biechten en te communiceren: hier om zijnse ghehouden gheweest voor menschen van een gheveynst leuen ende leeringhe, iae oock op den preeck-stoel voor alsulcke afgheroepen. Dan soo dese beroerte daghelijcks aen-

aennam, ende de herten vande ghemeynte t'samen van ons en vande H. Communie vervremde, heeft den Archs-bisschop Thomas de Villanoua de Theologanten vande stadt by een gheroepen, ende nae een rijp ondersoeck vande leeringhe den volghenden Sondagh twee uren langh selue alle sijn' ondersaeten verweckt om de heylighe Sacramenten immers eens ter weke te ghebruycken. Dierghelijcke opvallen heeft de Societeyt op vele plaetsen uytghestaen; maer altoos, Godt lof, met vermeerderinghe van vruchten: te wijle doch ouer al by ondervindinghe ghebleken heeft, dat den toeloop des volcks niet alleen tot onse, maer oock tot andere kercken dies te grooter is gheweest, hoeder meer strijdts en teghenheyt is voorgheuallen. Den Cardinael Baronius noemde de kercke van ons Profes-huys te Roomen ANASTASIA, dat is, Verrijsenisse, om datter 'tverstoruen ghebruyck der heyligher Sacramenten wederom in verresen was. Ick moet hier by stellen het ghevoelen vanden weerdighen P. F. Hieronymus Romanus, een man door sijne godtvruchtigheyt ende gheleertheyt seer bekent: den welcken sprekende vande beghinselen der Societeyt, soo onvermoeyelijck ende nuttelijck voor de H: Kercke draeuende, seght aldus: *Roomen is op eenen ooghen-blick heel verandert: want die vrienden Godts verdeylen hen ouer alle de straeten ende weghen vande stadt, om aen elck een ouervloedigher behulpsaem te wesen. Alsdan heeft haer d'oude deuotie van d'eerste H. Kercke in't begaen vande Biechte ende Communie begonst te vernieuwen, alsdan het volck tot de Kercken ende sermoonen met groote menighte te loopen.* Vele dierghelijcke redenen vervattende tot lof vanden arbeydt der Societeyt, met den welcken sy 'tvolck tot het ghebruyck vande heylighe Sacramenten verweckt.

die ghestilt vvordt,

met vrucht,

en lof vande Societeyt,

ghetuyghenissen hier van,

Dit is 'tghemeyn ghevoelen van alle steden, ghelijck oock

oock een oudt en treffelijck borgher van 'sHertoghenbosch ouer thien oft elf iaeren aen iemandt van d'onse met dese woorden verklaerde: *Pater, ick en kan mijne blijdschap niet bedwinghen, als ick dese stadt sedert uwe comste soo verandert sie: in vorighen tijdt plagh men seer selden te biechten en te communiceren, iae te gecken met de ghene die buyten de Paesch-daghen dat wilden doen: nu soude'r een goet Catholijck sonde van maecken, dat hy ten minsten op alle L. Vrouwen-daghen ende Hoogh-tijden het lichaem des Heeren niet en nuttede.* Ter wat plaetse is de Societeyt woonachtich, daermen 'tselue niet en moet bekennen? In Mooren-landt ende Iaponien heeftmen seer dicwils, om de menighte des volcks, heele nachten met biechte te hooren moeten ouerbrenghen: wat wonder isset dan dat desen arbeydt in sommighe plaetsen van Europa d'onse soo ouervalt, datter gheene ruste en is voor de werck-lieden, naedemael dit oock onder de Heydenen gheschiet? Als P. Landinus het stedeken Syluano met de naebuerighe plaetsen van Ferraren ende Florencen, neffens vele andere Bischdommen, ten versoecke vande Prelaeten doorliep, ende met sijne predikatien onderwees; isser sulcken gheloop gheweest om te biechten, als of het Hooghtijdt van Paesschen gheweest hadde. Ouer wegh gaende wierdt hy van't volck beset en omringelt, ten eynde hy niet doorgaen en soude, voor datse al ghebiecht waeren. Eenighe hebben hem inde bosschen ende gheberghten soo langh vast gehouden, tot dat hyse allegader in biechte ghehoort hadde. Van dusdanighe gheschiedenissen zijn de historien onser Collegien vol: want de Societeyt seer sorghvuldigh is om den ghelooouighen in te stampen hoe noodtwendigh het is, eene volcomene biechte te spreken met berouw ende opset van beteren.

in alle landen.

Dit ghebruyck vande heylighe Sacramenten hoe wel noyt

noyt onderbroken, wordt nochtans voor goet hernomen iaerlijcks met den Vasten-auendt, ende maendelijck met de Generale Communie: want naedemael het voornemen vande Societeyt is, alle misbruycken nae vermoghen af te schaffen; soo is't datse, siende het volck dry daghen voor den Vasten sonder tucht oft toom vande vreese Godts tot alle moedt-willigheyt ende ouerdaet uytghestort, alle middelen voorghewent heeft om teghen dit abuys aen te rijden. Die van't Collegie van Gandien hebbender grootelijcks in ghearbeydt, ende oock totten bloede toe ghestreden. 'sDaeghs voor asch-dagh bouen de boetsuchtighe vermaninghen diese langhs de straeten deden, stelden hen seluen tot een voor-beelt ende verweckfel van penitentie. Ses ghinghender bloot 'shoofts ende baervoets met eene langhe koorde om den hals, twee met den rugghe bloot, henseluen scherpelijck castijdende, andere met een cruys ende doots-hooft, elck een ghelijck hem den gheest Godts ingaf, ende nae den ijuer die hem dreef teghen de misbruycken van dien tijdt.

Deuotie op den Vasten-auent,

In andere plaetsen heeftmen andere middelen ghebruyckt: waer van wel het profijtelijckste gheweest is 'tghebedt van veertigh uren, 'twelck op de dry laetste daghen vanden Vasten-auendt met groote viericheyt eerstelijck begonst is gheweest door de Sodales vande Heylighe Moeder Godts, ende nae der handt iaerlijcks veruolght, soo met groot cieraet vande kercken, als met schoone musiecke ende hoffelijcken dienst: waer door allenghskens te weghe ghebraght is, dat dese nu niet meer daghen van moet-willigheyt, maer van aendacht ende godts-dienstigheyt schijnen te wesen. Paulus den V. vele iaeren te voren sich vernoeghende in dit voorstel vande Societeyt, heeft vollen Aflaet verleent aen alle, die op een van dese dry

en 'tghebedt van 40. uren,

vereert met Aflaeten.

dry daghen ghebiecht ende ghecommuniceert zijnde, inde kercke vande Societeyt hunne ghebeden souden spreken: 'twelck sulcken krachtighen spoor gheweest is, om de deuotie te vermeerderen, datmen nu siet, niet alleen d'inwoonders der steden, maer oock in sommighe landen heele dorpen met cruyssen en vaenen processie-wijs naer onse kercken comen. Inder voeghen dat, behaluen de biecht-vaders vande Societeyt, oock alle Religieusen en Priesters nauwelijcks ghenoeghsaem en zijn, om alle de biechten op die daghen te hooren. Dus suldy inde historie vande Societeyt vinden, datter dicwils op die dry daghen in eenighe steden dertigh, veertigh, vijftigh duysent ende meer heylighe hostien uytghereyckt zijn.

Euen wel soo dit maer iaerlijcksche Aflaeten en waeren, ende noodigh scheen te zijn, datter teghen de sluymeringhe vanden deysenden tijdt meerdere verwackeringhe soude wesen; heeft de Societeyt ghevonden de maendelijcke Communie, diemen de Generaele noemt; uyt reden dat, ghelijck soodanighe Processie ghenoemt wordt Generaele te zijn, tot de welcke men van alle kercken komt, alsoo oock dese Communie, tot de welcke men van alle kanten komt. Aen dese heeft insghelijcks Paulus den V. eenen vollen Aflaet voor leuende ende doode ghejont, met soodanigh onderscheyt van andere Aflaeten, datmen desen niet winnen en kan, dan communicerende ter plaetse daerse ghehouden wordt, 'tzy in onse kercke oft elders. De vruchten die hier uyt volghen, zijn ontallijck, ende den toeloop des volcks onghelooffelijck. Te Roomen hebben somwijlen vier, somwijlen vijf Cardinaelen op verscheyden plaetsen, inde selue kercke, op den seluen tijdt, vele uren het hooghweerdigh heyligh Sacrament uytghedeylt: men heeft oock aldaer bevonden datter nu sesthien, nu twintigh,

Generaele Communie.

nu

nu dertigh duyſent menſchen op eenen dagh aende tafel des Heeren gheſeten hebben. Te Lisboa zijn noch onlanghs op eenen voor-noen vijf-en-twintigh duyſent gheconſacreerde hoſtien vertiert; elders min oft meer, nae aduenant de grootte der ſteden, en de menighte der inwoonders: de welcke nu, als eene maendelijcke rente, deſen ſchat hunner ſielen komen ontfanghen.

HET SESTE CAPITEL.

Vande gheeſtelijcke Exercitien des H. Ignatij, ende haere menigh-vuldighe vruchten.

HET boeckſken der Exercitien van den H. Ignatius is wel kleyn van beſlagh, maer groot van inhoudt; effen in woorden, maer diep van ſinnen; ſlecht in beworp, maer ghewis in redenen; onachtbaer nae den uyterlijcken ſchijn, dan ſoo krachtigh inwendigh, datmen met reden ſoude moghen twijfelen, offer door alle de boecken ende gheleertheyt vande Societeyt t'ſamen ſoo veel goedts inde H. Kercke gheſchiet is, als door dit alleen. Immers ſoo veel iſſer af, dat ſoo wie den verborgen ſchat die'r in beſloten is, met eene ſtille beſigheyt hebben weten t'achterhaelen, den drift vanden gheeſt Godts, ende het merch vande Chriſtelijcke volmaecktheyt daer in ghevonden hebben. Ludouicus Strada een voortreffelijck ende wijdt-beroemt man uyt Sinte Bernardus Orden, de vruchten van dit gheeſtelijck vertreck gheſmaeckt hebbende, heeft daer ſulcken bevallen in ghehadt, dat hy het noemde de *bequaeme leer-ſchole* oft *nouitiaet des deughdtſaemen leuens van Godt aen alle menſchen ghegheuen*. Bartholomæus Torres Biſchop van Canarien vol vanden H. Gheeſt, die hy daer uyt

Exercitien van S. Ignatius gheprejen van Ludouicus Strada uyt S. Bernardus Orden, van Bartholomæus Torres Biſchop van Canarien,

uyt ghesoghen hadde, pleegh dese woorden te ghebruycken: *Godt gaue dat wy desen schat soo moghten achten, als hy wel te weerderen is! Den Heer is mijn ghetuyghe, dat ick op de dertigh iaeren die ick inde studien versleten hebbe, ende vele die ick nu besigh ben met de Godtheyt uyt te legghen, noyt tot mijnen oorbaer soo veel gheleert hebbe, als ick den tijdt van weynighe daeghen inde Exercitien hebbe ghedaen. Ick hebbese aen vele Gheestelijcke en wereltlijcke persoonen aenghepreeckt, en niemandt van alle en isser uyt ghescheyden sonder opentlijck te belijden datse gheene schatten daer voor en souden willen verkiesen.*

van Ludouicus Granat, Predick-heer, Hoe loffelijck spreeckt Ludouicus Granatensis, een licht vander Predick-heeren Orden, van dit boecksken? *VVt dese Exercitien*, seght hy, *heb ick soo groote gheestelijcke wijsheyt bekomen, dat mijn leuen te cort is, om al te beschrijuen 'tghene my Godt inde selue heeft te kennen ghegheuen.* Manriquez de Exercitiis. Als den Hertoghe van Mantua de boecken van sinte Carolus Borromæus doorsagh ende prees, seyde den Heylighen tot hem: *S. Carolus Borromæus,* *Ick heb een cleyn boecksken in mijnen lessenaer, daer ick meer uyt hale dan uyt mijne gansche bibliotheke.* De reden voeghde hy stracks daer by. *VVant ick de wateren als uyt de fonteyne, veel suyuerder ende ouervloedigher daer uyt scheppe.* Maer bouen alle ghetuygheniſſen is d'onwederlegghelijcke uytsprake *Paulus den III.* van't Hooft der H. Kercke Paulus den III. die'r aldus af seyt in sijn' Apostolijcke Bulle: *D'Exercitien zijn vol godtvruchtigheyt ende heylighheyt, heel heylsaem, ende nut tot stichtinghe ende gheestelijcken voortgangh: de welcke groot ghewight ghehadt hebben tot voorderinghe vande ouervloedighe vruchten die Ignatius met sijne Societeyt in de H. Kercke t'alle kanten niet en laet voort te brenghen.* Dit is het boecksken, waer door soo menigh sondaer bekeert is, soo vele kloosters vervult zijn, sommighe Ordens de reformatie oock aenueert hebben, heel Christendom tot innigheyt des gheests ende

ende betrachtinghe der volmaecktheydt noch daghelijcks verweckt wordt. Dan ghelijck het amber niet en treckt als ghevreuen, ende de ſpecerijen hare kracht niet en verſpreyden als gheſtampt, en het moſtaert-ſaet ſijne werckinghe niet en doet als gemalen, alſoo blijuen oock de heymelijcke vruchten van dit boeckskẽn der Exercitien, ghelijck in haer ſaet verborghen, tot datſe met een behoorlijck ghebruyck voor den dagh ghebraght worden. Die het met ernſte gheproeſt hebben, ſullen't metter daedt goedt doen. Eenen Prieſter, die meer camer-ſpeelder was als Godts dienaer, om ſijne guychelerijen ende alderhande boerten, die hy met openbare verergherniſſe den volcke voorhiel; de ſelue ghebruyckt hebbende, wierdt ſoo verandert, dat hy met eene koorde aen den hals op den preeck-ſtoel quam, ende aldaer voor eene groote menighte der omſtaenders met ſulcke beweeghelijckheyt vergiffeniſſe badt ouer ſijn boos ende ſchandaleus leuen, dat hyſe allegader in traenen dede vloeyen.

Vruchtẽ der Exercitien moet men ſmaken met die te proeuen, ghetuygheniſſen hier van.

Hiſtoriæ Soc. p. 1. l. 2. n. 71.

Te Meſſine was een iongh edelman van alle tucht afgheweken, wien noch kerckers, noch galeyen, noch andere dieghelijcke caſtijdinghen konden tot ſijnen plicht doen keeren: d'Exercitien alleen van S. Ignatius hebben vanden wolf een dweegh en buyghſaem ſchaep ghemaeckt. Sulcken ghewelt heeſt ouer 'tghemoedt dit gheeſtelijck werck. Wy hebben gheſien datter vele beiaerde ende diep-ghewortelde vijandtſchappen door deſen middel uyt de nijdighe herten gheroeyt gheweeſt zijn; vele toornighe, onkuyſche, ghierighe menſchen in ſaechtmoedighe, ſuyuere, milde dienaren Godts verandert; jae oock Ioden en tooueraers van hunne hertneckigheydt ende duyuelſchen handel tot kenniſſe van hunne dwalinghen ende fauten ghekomen.

Wat de Societeyt belanght, wy moeten bekennen dat

hoe groot die vande Societeyt gheacht vvorden,

het Godtlijck vier, 't welck wy eenighſins de wereldt door ghedraghen hebben, eerſtlijck in dit boeckſken vanden H. Ignatius ghevonckt heeft, ende hier aen noch dagelijcks den ijuer onſteken wordt, niet alleen vande werck-lieden die alreede inden wijngaert des Heeren aerbeyden, maer oock vande Nouicien die hen daer toe bereyden: welcker aerdt ende rechtſinnigheyt voor al aen deſen toet-ſteen gheproeft wort. Soo dat het geenſſins te verwonderen en is, dat den H. Carolus Borromæus, de H. Tereſia, den weerdighen Abt van Lieſſies Ludouicus Bloſius, ende Moeder Anna de San Bartholomé, ende meer andere uyt deſe mijne al mede ghetrocken hebben hun gout vande Godtlijcke liefde, met de welcke ſy den aenvangh ende voortgangh huns gheeſtelijcken leuens totten eynde toe heylighlijck verciert, ende verdienſtelijck berijckt hebben.

vvat opval ſy gheleden hebben. Dies niet teghenſtaende, ghelijck den nijdt altoos de ſchaduwe vande deught is, ſoo heeft dit boeckſken grooten opval gheleden, niet alleen vande ketters in Duytſlandt ('twelck tot eere moghte ſtrecken) maer oock van ſommighe Catholijcke in Portugael: by de welcke, in ſonderheydt te Coimbre, voor ghewis ghehouden wierdt, datſe groote vremtheyt van verſcheyden ende ſelſaeme ſpoken ſaghen alle die hen in dit boeckſken lieten oeffenen. Welck ghe- Hiſtor. Soc. p. I. l. 5. rucht ſoo verre geloopen is, dat den Cardinael Henricus aen den Rectoor vande Vniuerſiteyt belaſt heeft, hier op te letten, en wettelijck onderſoeck te doen. Maer ſooder een van den hoop, die ſulcks ſeyde geſien te hebben, met bevallijckheydt aen den Notaris (die't opſchreef) verklaerde, dat hy ſyſeluen gheduerende d'Exercitien gheſien hadde, ende leeren kennen, om der ſonden wille, als een leelijck ende ſeer ſchroomelijck monſter; is de kluchtighe andwoorde voor eene loſbaere waerheyt opghenomen, ende de leughenachtighe

tighe maere als eenen roock ganſchelijck verdwenen.

Noch meer dinghen zijnder die wy tot lof ende verwonderinghe van dit boecksken moghten verhalen; dan ontgheue my alles, om een woordt oft twee hier by te voeghen vande Exercitien ſelue, hoedanigh die zijn, op wat maniere ſy ghedaen moeten worden, wie, wanneer, en tot wat eynde hen inde ſelue behooren te oeffenen. Hun weſen voor't eerſt beſtaet in een grondigh onderſoeck van ſijn eynde, waer toe men van Godt gheſchapen is, ende der middelen hoe men die gebruyckt oft misbruyckt; waer in gevonden wordt de kenniſſe ſijns ſelfs, leydende tot een' oodmoedighheydt ende beklagh ſijner ſonden. Ten anderen in eenen leuenden voorſlagh van't aldervolmaeckſte beeldt CHRISTI, 'twelck wy in alle deughdelijcke manieren moeten contrefeyten, nae dat wy de ſonden nu verſaeckt hebben. Ten derden, in een' onderlinghe ende ſoete verſaeminghe met Godt, de welcke de ghelijck-eenigheyt, als moeder vande liefde, altoos plagh voort te brengen. Ende dit zijn de dry ſoo vermaerde weghen des gheeſtelijcken leuens, waer van den eerſten, den ſuyuerenden; den tweeden, den verlichtenden; den derden, den vereenigenden wegh ghenoemt wort. Om de welcke nuttelijck nae den oprechten gheeſt van S. Ignatius te wandelen, moet men ſyſeluen immers voor eenen ſekeren tijdt ontblooten van alle uytwendighe bekommeringhen, ende buyten 'tghewoel der menſchen in een ſtil vertreck alleen met Godt handelen, om ſijne ſtemme beter te vatten, ende ſijne gratien ghetrouwelijcker waer te nemen. Maer ghelijck, hoe deſe weghen heyligher zijn, hoe ſe dies te ſlimmere ſtraet-ſchenders hebben, dieſe met hun afgunſtigh bedrogh onveyl maken; ſoo iſſer bouen al van noode datſe eenen beſtierder oft leydtſman hebben die hen laten oeffenen, aen den welcken ſy al hun voorvallende ghedachten, bekoringhen, gheneghentheden, begheerten,

hoedaenigh die zyn,

beſtaen in dry vveghen,

eyſſchen vertrec,

en een leydtſman,

inſpraken, in ſumma hun heel herte ganſchelijck openen. Waer door den Paus Gregorius den XIII. beſorght zijnde, als hy verſtondt dat den Cardinael Georgius Radziuilius met ſijnen broeder Staniſlaus, ſich tot d'Exercitien wilde begheuen, aen P. Achilles Gagliardus die beuolen heeft, die in deſen handel wel bedreuen was, dat hyſe beyde met ſijn voorſichtigh beſtier behoorlijc ſoude oeffenen, ghelijck hy oock ghedaen heeft, met een' onvergelijckelijcke vrucht van heel Polen, die daer uyt ghevolght is. Deſen leydtſmannen ſtaet het toe, te oordeelen vande bequamigheyt der perſoonen offe goede herſenen hebben om alles te begrijpen: want daer gheene krancke hoofden ende loſſe ſinnen mede en konnen bedijen. Daer-en-bouen t'onderſoecken met wat meyninge men die gaet beghinnen, of het is om beraedt te nemen ouer de keuſe vanden ſtaet des leuens: welcke wel eene vande vernaemſte redenen is, die men moet waer nemen om d'Exercitien te doen; ghemerckter gheenen ſekerderen middel en is om Godts wille ouer ſijnen roep te kennen. Oft wel, als men nu de verkieſinge van ſtaet ghedaen heeft, of het is om den ſeluen Chriſtelijck, nae aduenant de volmaecktheydt die'r in vereyſcht wordt, ten eynde toe uyt te voeren, ghelijcker vele Prelaten der heyligher Kercke ende wereldtlijcke Princen noch daghelijcks doen. Soo veel ons aen-gaet, die vande Societeyt zijn, hebben voor ghewoonte alle iaren acht oft thien daghen langh inde ſelue hen te oeffenen, ten eynde den gheeſt, waer hy iewers in moght verſlapt oft vervallen zijn, met ſoodanighen inkeer wederom gheſtijft ende opgherecht worde; 't welck, Godt lof, met ſulck eene gheluckighe uytcomſte bevonden wordt te gheſchieden, dat wy een groot deel vanden ſtandt ende welvaren onſer Religie aen deſe Exercitien van onſen H. Vader moeten toeſchrijuen.

dienen tot kenniſſe van Godts roep.

vvorden iaerlyckx vande Societeyt ghedaen.

HET

HET SEVENSTE CAPITEL.

Vande ghedienstigheydt der Societeyt in't bystaen vande aerme menschen, die met de haestighe oft andere sieckten ende ongheuallen beuanghen zijn.

DE Societeyt stiert altoos haere ganghen nae de voetstappen van haren Vader den H. Ignatius, die in't beghinsel sijner bekeeringhe te Manresa meer sorghende voor andere behoeftige menschen, als voor syseluen, van deure tot deure ghingh bedelen: want als hy nu eenighe penninghskens oft eetware vergadert hadde, riep de schamele lieden by den anderen op de hoecken vande straeten, ende deylde al sijn' aermoede wederom uyt. Soo nochtans, dat hy hier in de gheestelijcke bermhertigheyt meer voor ooghen hadde, als de lichamelijcke: want ghebruyckte dese gheleghentheyt, om dit onwetende volck te leeren al dat hunne salighheyt aenghingh. Onder-tusschen, ghelijck oock d'aermoede onbeschoft ende qualijck ghemaniert is, moeste hy veel moedtwilligheydts van sijne voesterlinghen lijden: 't welck hy al-te-mael seer gheerne met een' onverwinnelijcke patientie verdroegh, om hunne sielen te winnen. Nae het verdeylen van sijn' aelmoessen ghingh hy nae het gast-huys om de siecke te troosten en te dienen: daer zijnde, vermaeckte hy hun bedden, wiesch de vuyligheyt vande wonden af, iae, om eene heerlijcke victorie ouer sy seluen te behaelen, soogh oock en leckte het etter vande stinckende seeren. Niet min en moghten de kinderen doen, als desen ijuer van hunnen Vader naevolghen. Daerom d'eerste Patres te Venetien ghekomen zijnde, om van daer voorder nae 'theyligh landt te schepen, hebben dies aengaende

Den heylighen Ignatius sorght voor de aerme,

And. Lucas l. 1. cap. 8.

en voor de sieckes,

hem volghen sijne kinderen,

gaende

gaende niet met allen onder hen ghelaten van alle gheeste-lijcke ende lichamelijcke ghedienstigheydt, die men den siecken plagh te bewijsen. Onder al scheen uyt den ijuer van S. Xauerius, vanden welcken hierom den Paus Vrbanus ghetuyght inde Bulle van sijne Canonizatie, dat hy *met sulcke vierigheydt der liefde aen d'aerme siecke menschen inde gast-huysen ghedient heeft, dat hy selden van hen scheydde; ende met sulcken versteruen der sinnen de vuylste wercken uytghevoert, dat hy menighmael 't stinckende water ghedroncken heeft, waermede hy de walghelijcke ende ongheneesbaere sweeren afghewassen hadde. Maer alsse nu in doodts noodt waeren, dan vergat hy oock sijn eten en slaepen, ende van Godt versterckt zijnde, en verlietse noch by daghen, noch by nachten; dat doende met soo blijden ghelaet ende ghewillighen moedt, dat men seyde dat 't sijne ghenoeghte was aen de krancke ende steruende menschen te dienen.* Sy hadden t'samen een verdragh ghemaeckt, eerse hen in verscheyden ghewesten verdeylden, nerghens dan in gast-huysen op te trecken, om den siecken te dienen. Ouersulcks P. Laines met Canisius te Loretten ghekomen zijnde, ende P. Bobadilla selue kranck wesende te Regensborgh, zijn derwaerts ghegaen: ende hebben oock met siecke leden den krancken ghedient, niet teghenstaende datse van vele treffelijcke persoonen t'hunnen huyse ghenoodt wierden. P. Iaius, biecht-vader vanden Hertoghe van Ferraren, plagh hem uyt het hof nae het gast-huys te vertrecken, segghende dat hem veel aenghenaemer waeren de swaere reucken der siecke die hy diende, als de soete reucken der houelinghen die hy vloodt. Den Cardinael Henricus van Portugael te Mora in 't gast-huys komende, heeft aldaer P. Myro Prouinciael van d'onse, niet sonder groote verwonderinghe, onder d'andere siecke ghevonden, oogh-schijnelijck en metter daedt siende waerachtigh te zijn, dat de Patres hun werck maken

S. Franc. Xauerius, Bulla Canonizat.

P. Laines, P. Bobadilla,

P. Iaius,

P. Myro,

maken vande krancke behulpſaem te zijn, oock tot hun eyghen ongheſontheyt toe. Wat en heeſt P. Laines en andere aen de gequetſte ſoldaeten niet ghedaen, als Vega den Vice-roy van Sicilien, Africa een ſtadt van Barbarijen belegerde? niet alleen en heeft hyſe gheſpijſt, maer oock hunne wonden geſuyuert, met ſaluen verſoet, met doecken bewonden, ende in alles bygheſtaen. Wat dienſten en doenſe noch daghelijcks aen de ſelue inden legher niet? ſy bewaeren hunne ſielen, ſy beſorghen hun lichaem, ſy verſtercken hun ghemoedt, ſy beſoecken de ſiecke, ſy trooſten de ghevanghene, ſy helpen de ſteruende, ſy begrauen de doode. En om alles in't cort te ſegghen, en laeten gheene moghelijcke ghedienſtigheyt achter, oock met perijckel van hun leuen. *helpen de ſoldaeten,*

Dit en kanmen niet klaerder ſien als inden tijdt van de peſte, wanneerſe allegader hun lijf waeghen om de verlaetene ſiecke by te ſtaen: hoe wel deſen dienſt niet alleen te velde onder het krijghſ-volck, maer oock ter zee onder de matrooſen, ende noch ouervloedigher inde ſteden onder d'inwoonders gheploghen wordt. Van ons Neder-landt moghen wy ſegghen, datter ſchier niet een huys oft Collegie en is, of daer zijn verſcheyden Patres uytgheſtelt gheweeſt in dierghelijcken noodt, om de goede ghemeynte te helpen. Hoe veel van die hun leuen daer in gheſchoten hebben, maghmen uytter ghiſſen ſpeuren in die van Antwerpen alleen, daerder tot vierentwintigh toe binnen corten tijdt tot een' offerande van deſe Chriſtelijcke liefde gheworden zijn. Elders wel min in ghetal, nochtans vele, ende met gheene mindere vierigheyt: ghemerckt het ons allen kennelijck is, hoeſe ghelijck om prijs gheloopen ende aenghehouden hebben, dat hun deſe gheleghentheyt vanden euen menſch te dienen, voor andere ſoude ghejont *dienen inde peſte,* *vvaegen hun leuen.*

worden; 'twelck nu bekomen hebbende, ghinghen soo bly ende vlijtigh inde doodt, als oyt lief-hebbers der wereldt nae feesten oft bruydloften deden. Daer zijnder onder hen soo ijuerigh gheweest, datse by ghebreck van draghers de siecke selfs op hunne schouderen ghenomen, ende onder het dack ghebraght hebben; andere die met leederen door de vensters ingheklommen zijn, om by de siecke te gheraken, die sonder menschelijcken troost tusschen de doode op hun steruen laghen. Sommighe oock die 'tvier nu mede ghevat hebbende, met omwonden hoofdt, (hoe swaer het hen viel) euen wel de verlaetene sielen ghinghen tot de salighe eeuwigheyt bereyden, diese selue korts daer nae verwachteden, ende (ghelijck te hopen is) inghinghen. Soo sterck is de liefde, datse oock inde doodt de doodt versmaedt, ende, ghelijck aen't vier, niet op en houdt van wercken, soo langh alsse voedtsel van haere vlammen vindt.

HET ACHTSTE CAPITEL.

Vanden arbeydt ende vruchten der Societeyt onder de Heydenen.

TOt noch toe isser voor 'tmeeste deel ghesproken vande diensten der Societeyt diese aende H. Kercke binnen Europa ghedaen heeft: de welcke hoe welse niet weynigh oft gheringhe en zijn, krijghen nochtans eenen grooten aenwas vande dry andere deelen der wereldt, daerse al mede verspreydt is. Sy liet haer voorstaen, niet met eenen eer-suchtighen moedt (als Alexander) maer met eenen ruym-hertighen ijuer (ghelijck Paulus) dat eene wereldt aen haere liefde te enghe was; waerom wilde

Den ijuer vande Societeyt soeckt een nieuvve vverelt.

de noch verder pooghen, ende den ſtandart des H.Cruys onder het vendel IESV by onſe teghen-voetenaers tot d'uyterſte paelen van Aſia, Africa ende America toe voeren. Dit voornemen ghelijckſe door Godts gratie met eenen grooten moedt beſtaen heeft, alſoo wordt het noch hedenſ-daeghs met ghelijcken ijuer uytghevoert, den Heere ſulck een voorſpoet aen hunne gheeſtelijcke wapenen des Chriſten gheloofs geuende, dat noch de Griecken, noch de Romeynen t'ſamen met alle hunne victorien ſoo vele landen verouert hebben, als wel de Societeyt Rijcken en Prouincien, op min als een' eeuwe, ten deele met het waerachtigh ghelooue verlicht, ten deele aen 'tſelue gheheelijck onderworpen heeft. Den H. Xauerius was den eerſten, die de bane aende glorie vande manhaftighe daden der naecomelinghen opende. Deſen wierdt ten verſoecke van Ioannes den III. Coningh van Portugael, vanden Paus nae Ooſt-Indien geſonden: wiens Rijcken hy ſchier allegader met eenen onverdrietighen arbeydt ende onvermoeyde vlijtigheyt, nù te water, nu te lande, door menighte van perijckelen ende onghevallen, doorloopen heeft, laetende ouer al in't afworpen der afgoden, ende 'toprechten der cruyſſen, ontallijcke teeckenen van ſijne vruchten die hy inde bekeeringhe der ongheloouiger dede. Van hier is hy nae Iaponien ghereyſt, een Rijck tot dien dagh van't licht des Chriſten gheloofs onbeſchenen, al waer ſoo hy nu dry Coninghen met eenen onuytſprekelijcken hoop volcks bekeert hadde, is van ſijnen ijuer nae China ghedreuen, om oock met verbeurte van ſijnen hals (des noodt waere) den ingangh van dit maghtigh landt te openen, voor deſen aen alle vremdelinghen, ende dies volghende aen't heyligh Euangelie gheſloten. Maer inde hauen van Sanciano ghekomen zijnde, heefter, ghelijck

S. Xauerius gaet voor, doorloopt alle Rijcken van Indien, en Iaponien, tot China to:

eenen anderen Moyses voor de deure van't langh-ghewenschte landt van Beloften, die van't eeuwigh leuen ghevonden, als hy meer vanden ijuer der sielen, als vande kortse uytgheteert, in't beghinsel (soo hy het nam) van sijnen loop, d'alghemeyne schult van onse sterffelijckheyt aen Godt, den vergelder sijns arbeydts, met een saligh eynde betaelt heeft. 'tGheuoelen van Thomas Bozius is, dat alle de ketters t'samen van Simon Magus af (die den eersten was) tot Caluinus, oft oock den laetsten van desen tijdt toe (die vry al wat veel duysenden in ghetal souden zijn) soo vele sielen niet en hebben van't heydendom tot de kennisse CHRISTI ghetrocken, alsser wel Xauerius alleen tot het waerachtigh ghelooue ghebraght heeft: want doch den aerdt der ketteren is, niet de sielen der onghelooуighe tot Godt te bekeeren, maer (ghelijck den vijandt-mensch van't Euangelie) hun onkruydt ouer die alreede bekeert zijn, te saeyen, en die te verleyden.

De Signis Eccl. l. 6.

vvordt gevolght van andere,

De voet-stappen van Xauerius hebben vele andere vande Societeyt ghevolght: welcker vruchten men speuren magh uyt den oogst van een iaer alleen, alsse bouen de dry-hondert-duysent sielen aen't heyligh ghelooue ghewonnen hebben. 't Een iaer is wel somwijlen wat schaersser ghevallen als 'tander; doch gheen soo slecht, of vele duysent sielen zijnder inde schuere des Heeren inghevoert. Ende onder dese, besonder in Indien en Iaponien, vele Coninghen en Princen met vrouwen en kinders: welcker naemen om de menighte ick voor by gae. Doch en magh niet verswijghen den Coningh van Tamba, die nae sijn doopsel noyt te velde en ghingh, of hy en voerde den soeten naem IESVS in goude letteren bouen op sijnen helm, achtende dat hy de meeste sterckte teghen de vijanden hier in soude vinden: noch oock de Coninghen van Saxuma ende

die vele Coninghen en landen bekeeren.

van

van Omura. Waer van den eersten, soo haest hy met 'theyligh water overgoten was, den afgodt met sijn' eyghen handen ghebroken, ende den tempel des selfs in brandt ghesteken heeft: den anderen veertigh dierghelijcke afgodische tempels ter aerde gheleght, niet sonder ghevaer van oproer, ende van sijnen Staet te verliesen. Hy was eenen van die dry Coninghen, die hunne neven als ghesanten uyt Iaponien nae Roomen aenden Paus Gregorius den XIII. schickten, om inden naem van hunne Rijcken behoorlijcke ghehoorsaemheyt aende H. Kercke ende den Apostolijcken Stoel te bewijsen, als boven in't tweede Boeck breeder verhaelt is.

Standtvastigheyt der nieuvve Christenen.

Alle dese, ghelijckse met het meeste deel van hunne ondersaeten veyligh gheweest zijn om in CHRISTVM te ghelooven, alsoo hebbense hen oock seer dapper ghetoont in sijn' eere te verweyren, ende volstandigh om sijnen heylighen naem teghen alle tormenten en tyrannen te belijden. Gheene vieren noch wateren, gheene kruyssen noch staken, gheene lancien noch sweerden, gheene pijn-bancken noch paleyen hebben oock den moedt der kinderen konnen breken; ick late staen van bedaeghde mans en vrouwen, der welcker vele duysenden met kruyssen en Roosen-hoeykens inde handt, de martelie van hunne mede-Christenen quamen vereeren, ende hen aende beulen presenteren, om eene ghelijcke doot uyt ghelijcke reden t'onderstaen. Waer door al even eens ghebeurt is, ghelijck in't beghinsel der H. Kercke (daer't Martelaeren bloedt 'tsaet der Christenen was) datter oock gheduerende de grouwsaeme vervolghinghe, die daer eerst in't iaer 1594. opghestaen en noch niet gheslist en is (namentlijck van't iaer 1603. tot 1622.) boven de twee hondert en neghen-endertigh duysent menschen door de Societeyt alleen tot het

Christen ghelooue ghebraght zijn. Men soude niet meer konnen wenschen, oock ten tijde van ruste. Soo dat wy voor ghewis moghen houden, dat dit onweer aende heylighe Kercke in Iaponien niet min dienen en sal tot voortgangh, als de kalmte soude konnen doen.

Verscheyden bekeeringhen in China,

De beghinselen van China zijn swaerder in arbeydt, en minder in vruchten gheweest, te wijle daer groot verdriet ende moeyelijckheyt te swelghen viel om den ingangh in dit Rijck te vinden, ende nae dat dien noch gebaent was, den ijuer noodtsakelijck met groote bescheydentheyt ende voorsicht ghematight moeste worden, op dat den ontijdighen drift het teer saet niet en soude in sijne eerste scheuten versmachten. Euen wel en is desen acker soo onvruchtbaer niet gheweest, of hy en heeft eenighe schoouen ghegheuen, die ons voor de naevolghende iaeren alsoo goeden oogst belouen, alsser erghens in heel Oosten te verwachten is. Dry Princen van Coninghlijcken stam zijnder met haere moeder, haere dochter ende neefken ghedoopt. Item vele andere vande aensienelijckste des Rijcks: aen de welcke allegader den wegh ghetoont heeft dien vermaerden Mandarin Paulus, van wien men segghen magh, dat hy, naest Godt, den principaelsten pilaer is, soo vande Chinoische Kercke, als vande Societeyt aldaer. Nae dat hy om sijn' uytnemende wijsheyt en wetenschap voor meester ghegheuen was aenden ionghen Coningh, heeft met eene wondere bevallijckheyt sijn herte soo verre ghewonnen, dat hy hem nu niet min ghehoors en gaf om d'uytlegghinge vande Christelijcke wetten des gheloofs, als de politijcke van sijn Rijck wel te verstaen. Dus heeft hy oock terstondt, inden eersten aenvangh sijner regeringhe, alle d'afgoden uyt sijn Hof ghebannen: soo dat het nu gheenssins vremt en moet duncken, datter inde

Trigaultius de rebus Sinensibus.

hooft-

hooft ſtadt van Pequin alreede vijf-en-dertigh duyſent Chriſtenen (onder de welcke vijftigh gheſnedene des Coninghs, twee hondert van Coninghlijcke afcomſte, vier hondert ſoo Mandarinen, als andere ghegradueerde mannen zijn) ghevonden worden. Eene beklaghelijcke ſake iſſer, het groot ghebreck van werck-lieden: want daer anders niet en ghebreeckt om de naebuerighe Rijcken allegader aen't rijck CHRISTI t'onderworpen.

In Afriken, ende beſonder in Ethiopien, heeft de Societeyt mede grooten buyt vande Heydenen ende de Schiſmatijcke voor de H. Kercke behaelt. P. Silueria heefter den Coningh van Monomotapa, met dry hondert van ſijne houelingen gedoopt, nae dat hy by nachte een viſioen van Onſe L. Vrouwe gheſien hadde, insghelijcks dien van Inambanes met vrouwe en kinderen, en alle d'onderſaeten: by de welcke noch moeten vervoeght worden ſeuen oft acht andere Coninghen die met het aenveerden des ghe-loofs, eenen ruymen wegh aenden ijuer der ſielen ghebaent hebben. In Abaſſien (datmen het rijck van Preſte Ian noemt) iſſer nu voorſpoet, nu teghenſpoet gheweeſt, nae aduenant de vaſtigheyt oft wanckelbaerheyt der Keyſeren. Sommighe hebben onder-tuſſchen de dolinghen afgegaen, ende de Roomſche Kercke voor de waere aenghenomen; maer lieten hun herte korts daer nae wederom verſlingheren door de Schiſmatijcke. Nu onlanghs in't iaer 1623. hadde den Keyſer Saltham met ſijne kinders, broeders ende neuen, 'tſamen een groot deel van ſijn ander maeghſchap, ende den adel, met den meerderen hoop vande Gheeſtelijcke ende wereldtlijcke Ouerigheyt, als oock dry Keyſerlijcke leghers, ende bykans alle d'inwoonders van verſcheyden ſijne onderdanighe Rijcken, openbaere belijdeniſſe ghedaen van't Catholijck Roomſch gheloo-ue.

in Afriken.

ue. Ende ſiet, als of d'ongheſtadigheyt aen dit volck ingheboren waere, een' onverwachte wolcke heeft niet langh daer nae alle deſen ſonne-ſchijn leelijck ouertrocken ende verduyſtert: dies niet te min heeft de Societeyt met een kleyn handt-vol werck-lieden niet laeten groote bekeeringhen te doen, beſonder onder de Heydenen, die dit Rijck onderworpen zijn, vande welcke ſy'er binnen den tijdt van dry iaeren, by de dry-en-veertigh duyſent koppen ghedoopt heeft.

in VVeſt Indien. Inde Weſt-Indien hebben, Godt lof, d'ouervloedighe vruchten der ghewonnen ſielen ſeer rijckelijck den arbeydt betaelt, die'r aen beſteedt is. Mexico voor de comſte der Spaignaerden was een lant, daermen iaerlijcks aenden duyuel ſlagh-offerande dede van vele menſchen: nu is het bykans heel onder het ſoet iock CHRISTI, ende doet offeranden van behaeghelijckheyt aenden leuenden Godt. In Cinaloa en nieuw Biſcaien zijn uyt de klauwen des helſchen vijandts, gheduerende den tijdt van omtrent dertigh iaeren, wel tachtentigh duyſent ſielen ghetrocken: inde omgheleghene plaetſen hebbender hier neghen-en-ſeſtigh, elders min oft meer duyſenden, ghelijcker handt het heyligh doopſel verſocht. 'tSelue ghebeurt in Peru, in Chili, inde Philippinen, in Braſilien, in Paraquarien, ende andere barbariſche landen, daermen de wilde menſch-eters gaet naeiaghen, ende met alderhande lieffelijckheyt ende fraeyigheyt uyt hunne hollen en moort-kuylen locken, om die tot het gebruyck van reden ende de kenniſſe der Chriſtelijcke waerheyt te brenghen. Welcke iaght hoeſe edelder is om der ſielen wille (die door Godts dierbaer bloedt ghekocht zijn) hoeſe de iaghers oock moedigher maeckt om gheenen arbeydt te ſpaeren, vande ſelue t'achterhaelen. Ettelijcke hondert duyſenden hebbender alreede hunne

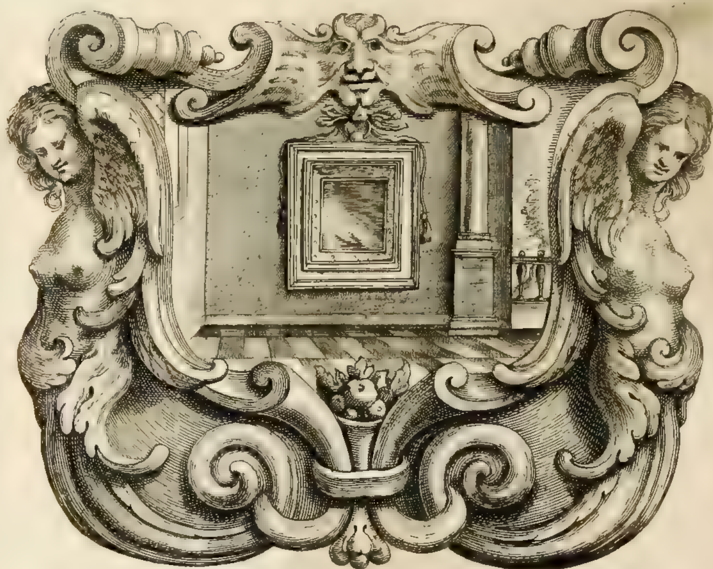
onmen-

onmenſchelijcke wreedtheyt met de Chriſtelijcke ſaechtmoedigheyt verandert. Meer ſouden het doen, waerender meer Patres: want het ghetal vande werck-lieden, by maete vande groote menighte der Barbaren, als gheen en is. inder voeghen datmenſe daghelijcks ſiet onder den laſt beſwijcken, ende van vermoeytheyt vergaen, dies te langher weerdigh te leuen, hoeſe noodtſakelijcker zijn om aen ſoo menighe ſielen het eeuwigh leuen te beſorghen.

Nu dit beloop van onſe oeffeninghen ten eynde zijnde, moghen niet naelaten 'tghewoonelijck vermaeck van eenighe ſinne-beelden ende rijmen, als verdienden loon van onſe werck-lieden, voor den vermoeyden Leſer daer aen te hanghen, om naemaels te vlijtigher nae den vierden Boeck te ſpoeden.

VVerck-lieden der Societeyt.

Omnibus omnia. { *Ghelijck* / *Aen ieghelijck.*

Ick hebb' een kaemer aen de straet,
Daer sie ick wie daer henen gaet,
Daer sie ick wie daer gaet voor by,
Soo wel van d'een, als d'ander sy:
En niemandt stelt hier eenen pas,
Of ick kan't sien in mijn ghelas.
Ick sie daer gaen een hoogh ghemoedt,
Met groote pluymen op den hoedt,

En

En met den deghen op de sy,
En al sijn knechten op een ry:
Ick sie daer ioffers trots en prat,
Die hier gaen proncken langhs de stadt,
En die gheduerigh nae den noen
Den tour van à la mode doen:
Ick sie hier meyssens van het landt
Met groote korven aen de handt,
En dan noch boeren over hoop,
Een ieder brenght al wat te koop:
Noch sie ick hier ons buer-mans kindt,
Dat loopt gheduerigh teghen windt,
En siet dat sijnen meulen draeyt,
VVanneer het minste koeltjen waeyt:
Ick sie een aermen blinden man
Die sijnen kost niet winnen kan,
Alleen soo gaet sijn leeuwken veur,
En leydt hem soo van deur tot deur.
Dit wordt in mijn ghelas verbeelt,
En watter speelt, en watter queelt,
En watter sit, en watter staet,
En watter komt, en watter gaet,
En siet, Godt gheve wie het waer,
'tGlas vertoontse al even klaer.
En als ick hier te degh' op kijck,
Ick sie den spieghel is ghelijck
Aen een die ieder wel besint,
En ieders sielen heyl bemint;
Met wijse wijs, met slechte slecht,
Met loose loos, met rechte recht,
Met bly verblijdt, met droef bedroeft;
Met ieder soo hy ons behoeft.

Den roep vande Societeyt is, veel doen en lijden.

In vtrumque paratus. { *Soo vvel bereet*
Tot bloedt als svveet.

DEn os staet tusschen bey, 'tzy tot slagh-offeranden,
'tZy met een rouwen ploegh te snijden door de landen:
Hy staet daer op en wacht, en is altijdt bereet,
Als't hem gheboden wordt, te storten bloedt oft sweet.
Is't dat hy voor dien dagh heeft inden ploegh gaen sweeten,
Leydt hem vry morghen weer, den arbeydt is vergeten:
Gheen prickel moet daer zijn, gheen sweep, gheen harden stock,
Hy gheeft den dweeghen hals vrywilligh onder 'tiock.

Maer

Maer doet ghy hem die eer, en leydt tot de autaeren,
Dan toont hy dat hy wilt noch lijf noch bloedt meer ſpaeren,
Iae ſiet wel op de bijl, en vreeſt voor gheenen ſlagh,
Hy haeckt oock nae ſijn doodt, en wouw wel dat hy lagh,
Hy wouw wel dat ſijn bloedt d'autaeren moght vercieren:
Hy wouw wel dat hy waer verhouwen in quartieren,
Hy wouw wel dat het vet al kiſte op de vlam,
En dat den ſoeten reuck voor Godes aenſchijn quam.
Voorwaer den echten wenſch van al die vrome borſten,
Die nae Godtſ-dienſt alleen, en 'swerelts welvaert dorſten:
Daer bobbelt noch in hen Loiolas edel bloet,
Dat is dat hen noch iock, noch bijl ontſien en doet.
'tZy dat ghy hen ghebruyckt in d'onghebouwde landen,
En dat ſy ſlaen de handt aen een deel rouw verſtanden,
S'en ſpaeren daer gheen ſweet, ſy braden in de ſon,
Op dat het dorre landt ten laetſten vruchten won.
'tZy dat ſy weer den ploegh en acker moeten laten,
En dat hen een tyran doet ſleuren achter ſtraten,
Doet boeyen handt aen handt, en ſteken in een gat
Dat noyt oft ſonder dief, oft moordenaer en ſat:
'tZy dat hy hen dan noch doet op een pijn-banck ſmijten,
En 'topghebaelde vleeſch met ſout en eeck doet bijten,
Oft dat den beul een torts hen onder d'ocſels ſteeckt,
Soo dat 'tghebraden vet van bouen neder-leeckt:
'tZy datmen hen doet ſtaen en braden aen de ſtaecken,
Soo datmen anders niet als enckel vier ſiet blaecken.
Het is hun laetſten wenſch, ſoo ſcheyden ſy van hier,
En branden min door d'aerdſch, als door het hemelſch vier.
Dit is den kloecken aerdt: en doen, en t'ſaemen lijden,
In't een zijn onvermoeydt, in't ander ſich verblijden.
VVat datter komt oft niet, den moedt die is gheſtelt,
Oft branden in het vier, oft ploeghen op het velt.

Oeffeninghen der Societeyt.

Cauſſas mille ſalutis habet. { *Raedt*
Voor quaedt.

Den apoteker ſpreeckt.

MIjnen winckel ſtaet hier open,
Offer iemandt iet wou kopen,
Offer een Doctoren brief
Hier quam ſoecken ſijn gherief.
VVant al wat dees Heeren ſchrijuen,
Moet ick hier gheduerigh vrijuen,
En ick ſtamp heel uren lanck
Dickwils maer om eenen dranck.

Qualijck

Qualijck heefter iemandt quaelen,
Of hy komt mijn droghen haelen:
VVie mijn apoteeck bekijckt,
Vindt terſtondt dat hem ghelijckt.
VVant ghy ſiet, ick hebb' met hopen
Kruyden, ſaluen en ſiropen,
VVortels, poeyers, ſpecery,
Twintigh dooſen op een ry.
En dan heb ick mijn conſeruen,
Qualijck doenſe dieſe deruen;
Hier haelt een benauwde borſt
Goey tiſanen voor den dorſt:
Beſuar-ſteen, ſoo ſy hem heeten,
Die doet het fenijn uytſweeten,
En triakel, mithridaet,
Somma, troost voor alle quaet.
Kortſen, teeringh, water-ſuchten,
Moeten door haer krachten vluchten;
Iae ick drijf de ſieckten af,
Schoon ghy hadt een voet in't graf.
Doch al kan ick 'tlichaem heelen,
Dickwils ſou het hert noch queelen,
Datmen gheenen winckel vondt
Daermen ſielen maeckt gheſondt.
Dan, Godt lof, daer zijn Doctoren,
Die eerſt onſen pols gaen ſporen,
En nae dat de quaelen zijn
Schicken ſy hun medecijn.
Heeft Loiola niet gheneſen
Die een ander had verweſen?
Soo dan hebdy pijn oft wee,
Breng ht hier uwen Recipe.

De

De Societeyt helpt haeren euen naeſten ſonder loon van arbeydt.

Iſaiæ 55. Omnes ſitientes venite ad aquas, venite, emite abſque argento, & abſque vlla commutatione. { *Ick giet Voor niet.*

HEt is een ſoet gherief, als midden in de ſteden
Komt ſpringhen een fonteyn uyt harden ſteen gheſneden,
En dat een milden vloedt ſijn nat ten beſten gheeft,
Voor iemandt die noch pomp, noch eemer t'huys en heeft.
Siet, hoe dees ſilu're beeck komt rondom uytgheſpronghen,
En door een diepen val wordt hoogher opghedronghen,
Siet, hoe den naeſten bergh ſijn milden ſchoot ontſluyt,
En gheeft al dat hy heeft, en perſt ſijn aders uyt.

En

En dit niet voor een ur', het vloeyt op alle ſtonden:
VVie is't die deſen back oyt ijdel heeft ghevonden?
VVie quam daer oyt by daegh, wie quam daer oyt by nacht,
Die nae het water hier in't minſte heeft ghewacht?
Is't dat by onghe-val den brandt een huys komt vatten,
VVaer in dat ſijn bewaert de langh-vergaerde ſchatten,
'tZy dat een dertel kindt, oft roeckelooſe maert,
Heeft met het vier gheſpeelt, oft dat niet wel bewaert.
Is't dat een herden vorſt de ſtroomen komt te binden,
Soo dat in heel de ſtadt gheen water is te vinden;
Heeft iemandt in de ſon den heelen dagh gheſlaeft,
En dat ſijn dorſtigh hert niet eens en is ghelaeft;
Een ieder vindt hier baet, ſy kan een ieder helpen,
'tZy om een langhen dorſt, oft haeſte vlam te ſtelpen:
S'en is voor niemandt toe, al quaem daer maer een kindt,
Daer is niet een ſoo kleyn, die hier gheen trooſt en vindt.
Vergheeft my die dit leeſt, w'en willen ons niet roemen,
Doch eer ghy iemandt kent, en wilt hem niet verdoemen.
Ick ſeggh' de Compagnie, al ſchijnt ſy v ſoo kleyn,
Sy vloeydt oock dagh en nacht aen ieder in't ghemeyn.
Is't dat een dertel oogh met een oneerbaer loncken
Onſteken heeft v hert, en dat ghy dat ſiet voncken;
Is't dat v ſiel nu brandt, en voelt een ſnooden luſt;
Het is v eyghen ſchuldt, wordt dien hier niet ghebluſt.
Is't dat v dorr' ghemoedt beghint heel te verdrooghen,
En datter niet een traen kan vloeyen uyt v ooghen:
Komt hier tot dees fonteyn, het water dat hier vloeydt
Is menigh man beghin dat hy in deughden bloeydt.
Dit wordt v oock voor niet en uyt der hert gheſchoncken,
VVaer aen ſoo menigh menſch ſijn welvaert heeft ghedroncken:
Is't dat ghy dickwils komt, en van dit water haelt,
Hoe ghy meer ſchulden maeckt, hoe dat ghy meer betaelt.

Het werckende leuen helpt het aenſchouwende.

Deſcenſus iuuat aſcenſum. { *Het ſijghen* / *Doet ſtyghen.* }

AL woon ick by de kercken niet,
Het ure-wercksken dat ghy ſiet,
Dat heeft een wijſer en een handt,
Die wordt ghedraeyt op menigh tandt.
Het heeft ſijn wielkens altemael,
En 'tklocksken dat ſpreeckt oock ſijn tael:
VVant als den hamer dat eens tuckt,
En dat hy ſich weer achter ruckt,

En

En ſoo gheduerigh ſit op't lijf,
Terſtondt het klocksken roept ſeer ſtijf,
En ick leer vanden laetſten ſlagh
De uren vanden heelen dagh.
Maer hongh ick gheen ghewight daer aen,
Niet een van altemael ſouw gaen:
VVant, ſiet, als dees gaen op en neer,
Soo gaen de wielkens wegh en weer.
Doch, ſoo ghy wilt, houdt u gheſicht
Een weynigh noch op dit ghewight.
Siet, als het een maer nederdaelt,
Dan wordt het ander opghehaelt,
En reden dat het bouen gongh,
Dat was om dat het ander ſonck,
Het leeghſte dat hier neerwaerts dijſt,
Maeckt dat het hooghſte opwaerts rijſt.
Vraeght ghy hier van beduydenis,
En watter doch gheſlaghen is?
Ick ſeggh', wanneer het lichaem ſlaeſt,
VVanneer het hier beneden draeſt,
'tZy dat het op de ſtoelen ſtaet,
'tZy dat het nae de kerckers gaet,
'tZy dat het ſeylt verr' van het ſtrandt,
'tZy dat het gaet ten platten landt,
'tZy dat het hier de iongheyt leert,
'tZy dat het elders een bekeert,
Hoe dat het van Godt verder gaet,
Hoe dat het hem noch naerder ſtaet.
Daelt hier het een deel door ghewight,
Het ander wordt oock opghelicht.
'tFonteynken dat ſich 'tleeghſte dringht,
Dat is oock dat het hooghſte ſpringht.

De gheestelijcke Oeffeninghen vanden H. Ignatius scherpen den gheest in stilte.

Operosa quies. { *Al rust ick vvat vermoeyt,*
Mijn vverck in stilte spoeyt.

Den sagher spreeckt.

I Ck kan mijn ambacht wel, ick weet wat is van saghen,
En hoemen moet door't hout het tandigh ijser iaghen;
Doch ick en heb dees konst van niemandt vremdts ghehadt,
Mijn vader was wel eer den besten vande stadt.
Maer siet het is van nood' dat ick wat rust by wijlen,
Om soo de botte saegh te scherpen en te vijlen,
Ick hael de tanden uyt met dit kleyn vinnigh stael,
VVant siet, aen een goey snè daer hanght het altemael.

Veel

Veel saghens maecktse bot, men moetse dickwils wetten,
Ghelijck als den barbier sijn schaers moet dickmael setten,
Oft als den timmerman die heeft daer aen een kant
Voor beytels en fremoors den slijp-steen by der handt.
Iae selfs, heeft iemandt oyt soo scherpen vliem ghevonden,
Die noyt eens bot en wierdt door etter vande wonden?
Ghelijck een Engels mes al waer het noch soo fijn,
Dat dickwils snijden wilt, moet veel gheslepen zijn.
'tGhebruyck maeckt alles bot, hoe scherp het was te voren,
Is't altijdt in de handt, de sné is haest verloren.
En soo het gaet met dees, soo gaet het met den gheest,
Als hy op't scherpste is, dan bot hy aldermeest.
VVie onder handen heeft een heel deel herde gasten,
Vol weeren t'alle kant, vol onbesnoeyde quasten,
En daer op sit en sweet, en dat van daegh tot daegh,
VVat wonder dat dien krijght somtijdts een botte saegh?
Al hebj'een sneeghen gheest, nochtans met veel te wercken
Het stael bot meer en meer, al willen't veel niet mercken,
Die snijden ander lie'n wel tot een konstigh hout;
Maer siet haer eyghen saegh blijft selue bot en kout:
En dat komt hen van soo gheduerigh aen te iaghen.
Neen, scherpt eens tusschen bey, ter wijl set maet de schraghen,
Ghy moet daer met de vijl somtijdts doch komen aen,
Den gheest wil altemets den slijp steen onderstaen.
Maer scherpt hem doch in rust, want blijfdy in het woelen,
VVat dat ghy slijpt oft vijlt, den gheest en sal't niet voelen:
Vertreckt v van het volck, 'ten minsten eens in't iaer,
Dan sietmen waer't hem lieght, en waer dat is de schaer'.
Onthoudt dan dese les van somtijdts 't werck te staken,
Soudt ghy daer nae der handt veel lichter door gheraken.
Dees rust is't beste werck, alleen de ruste maeckt
Daer gh'anders voor bleeft staen, dat ghy daer door gheraeckt.

Het boecksken vande gheestelijcke Oeffeninghen is eenen ſekeren leydtſ-man om eenen ſtaet des leuens te verkieſen.

Hac monſtrat eundum. { *Vraeght hier raedt,*
Eer ghy gaet.

ALs ghy een heer-baen ſiet ſich in veel ſtraten ſcheyden,
Dan weet ghy niet wat wegh v nae de ſtadt ſal leyden,
En daer perijckel is, daer is't een ſtout beſtaen
Een onbekenden wegh met twijfel in te gaen.
Die gheenen leydtſ-man heeft, behelpt ſich met te vraghen;
Die wijs is, die en ſal ſijn leuen ſoo niet waghen:
Dit weeghsken heeft gheen eynd', dit loopt in't eynde krom,
'tEen leydt recht toe recht aen, en 'tander mijlen om:

Dees

Dees ſtraet die is ſoo hol, men weetter niet wat maken,
Vol grachten en moraſch, daer is niet uyt te raken,
Een dooy-laegh hier en daer ſchuylt onder lis en kruydt,
Dit paeyken draeyt en brenght v weer op't ſelue uyt:
Dit leydt v in een boſch vol tigers en vol leeuwen,
Men hoort daer anders niet dan kermen en dan ſchreeuwen,
Daer bleef ſoo menigh man, en ſtorte daer ſijn bloedt;
VVie toon' my nu den ſtreeck dien ick hier houwen moedt?
En Theſeus had voorwaer in Minos hof ghebleuen,
Hadd' Ariadne niet hem eenen draedt ghegheuen,
Die hy in't ingaen vaſt aen al de weghen bondt,
Soo dat hy licht daer nae den ſeluen uytgangh vondt.
Als't Iſraëlſche heyr door de woeſtijn ghingh draelen,
En niemant daer en vondt om nae den wegh te taelen,
By nacht quam een vlam viers, by daegh een ſchoone wolck,
Die ghingh altijdt voor aen, en leyde 'sHeeren volck.
Voor ſchepen die by nacht omtrent de klippen waeren,
En voeren op ghenaey van winden en van baeren,
Mits datter maer een licht uyt Pharos toren hongh,
Dat maeckte datter gheen op banck oft klip en gongh.
En vreeſt niet, wildy maer Loiolas boecksken leſen,
Het ſal op 'shemels baen v eenen leydtſ-man weſen:
'tVVijſt v de heer-baen in, men noemt het 'sHeeren baen,
Om datter uwen Heer met 'tkruys is voor ghegaen.
Kruyſ-ſtraeten dolen doen, en nae den wegh maer giſſen;
Maer houdt dees kruyſ-ſtraet vry, ghy kondt daer niet in miſſen,
Houdt v by deſe baen, en gaet de kruyſ-ſtraet in,
Gaet vry daer't teecken ſtaet, en doolt voortaen te min.
S'is quaet, maer wel ghebaent, men moet den wegh niet maken:
Schoon daer veel dorens zijn, ghy ſult daer door gheraken.
VVie is't, die niet door't ſlijck, oft door een quaede ſtraet,
Veel lieuer dan verr' om, oft heel verloren gaet?

In

In ſtilte vande gheeſtelijcke oeffeninghe leertmen ſyſeluen kennen.

Virgil. Eclog. 2. — Nuper me in littore vidi,
Cùm placidum ventis ſtaret mare.

In ſtille klaerheyt
Sietmen de vvaerheyt.

Laetſtmael ghingh ick langhs den ſtroom
Ouerpeyſen mijnen droom,
Dien ick had by nacht ghehadt,
Dat ick aen den oeuer ſat:
En den droom was, dat het Rijck
Niemandt hadd' aen my ghelijck,
Niemandt van ſoo grooten moedt,
Niemandt van ſoo edel bloedt,

Niemandt

Niemandt van soo hooghen staet,
Niemandt van soo soet ghelaet,
Niemandt van soo witten grondt,
Niemandt van soo rooden mondt,
Niemandt van soo sachten handt,
Niemandt van soo blancken tandt,
Niemandt van soo blonten hayr,
Niemandt van ghesicht soo klaer:
Niemandt van ons heele stadt
Docht my dat iet schoonder hadt.
Maer als't droomen was ghedaen,
En den slaep nu heel vergaen
Ick terstondt mijn kleeren aen,
Ick moest nae den oeuer gaen,
Ick moest weten vanden stroom
VVatter was van mijnen droom,
Hoe mijn hayr in orden stondt,
Of het swert was, bruyn oft blondt,
Of mijn tanden waeren wit.
Dit sagh ick van lidt tot lidt,
Hier en daer hadd' ick een buyl,
Hier en daer wast vry wat vuyl,
'Kvond' een schrabbe twee oft dry,
Daer noch een lijck-teecken by,
Dat noyt heelde, noyt ghenas.
Noyt en wist ick, dat ick was
Soo gheteeckent, soo mismaeckt,
Voor dat ick was hier gheraeckt.
VVilt ghy kennen uwen staet?
Luystert nae gheen droomers praet,
Spieghelt v in't stil ghemoedt,
Dat toont beter als den vloedt.

In't vertreck vande gheestelijcke Oeffeninghen vindtmen groote schatten.

Sine teste beatior. { *Graeft hier vvat,*
Ghy vindt den schat.

Die schatten vinden wilt, en moets' op straet niet soecken;
Maer erghens verr' van kant, in hollen en in hoecken:
Al verr' uyt het ghesicht, en in een diepe mijn',
Daer willet goudt ghesocht, en daer ghevonden zijn.
Soo vindt den grauer oock wel eenen schat versteken,
Die daer ghedoluen lagh, daer noyt was nae ghekeken.
'tVVilt somtijdts alsoo zijn, alsm' is in noodt en druck;
En daermen't minst verwacht, daer vindtmen sijn gheluck.

Siet

Siet desen aermen bloedt die gaet met eenen strijcken,
Siet, hoe hem desen pot al dickwils om doet kijcken,
Of niemandt daer omtrent op diën light en loert;
Hy is vol vrees en pijn van 'tblaeyken datter roert:
Komt hem maer iemandt aen, het wordt hem al ghestolen.
Dat ghy bewaren wilt, dat soeckt en draeght verholen:
'tIs allen sijn gheluck, en noyt hy meer en treckt,
Dan als hy desen schat in stilt' alleen ontdeckt.
VVaer daer een ander by, daer moght krackeel om rijsen;
Den eenen soud't hem mé, een ander teghen wijsen:
'tGaet soo in alle recht, die met een ander delft,
Al vindt hy erghens iet, en heeft niet dan de helft.
Soeckt ghy hier 'shemels goedt, en Goddelijcke gauen.
Gaet buyten alle volck en 'smenschen ooghen grauen;
In 't midden van 'tghewoel, en 'twereldtsche ramoer,
En hadd' ick noyt gheluck, noyt ick daer wel by voer.
Hadd' ick te voren iet, dat quam ick te verliesen:
Dit dede my 't vertreck en d'eenigheyt verkiesen;
Daer wierd' ick altijdt rijck, daer kreegh ick altijdt wat,
Altoos soo vond' ick daer noch eenen nieuwen schat.
Hier is't dat onse siel best haer fortuyn kan maken,
En best tot alle goedt en rijckdom kan gheraken:
Al dat ghy elders haelt, daer wordy veel af quijt;
Al dat ghy anders windt, en is maer half profijt.
Hier graeftmen eenen schat die niemandt en kan roouen;
Die't eens wel heeft gheproeft, die kan het best ghelooüen:
Hy vindt hier alle goedt die d'eenigheyt bemindt,
En die in stilte t'huys met Godt alleen hem vindt.
Daerom wat dat ghy doet, 'tzy bidden, oft 'tzy lesen,
Maeckt u verr' uyt 'tghesicht, maeckt doch alleen te wesen;
Soo hebdy heel den schat, soo hebdy thien voor een,
Noyt meerder is't gheluck, noyt beter, dan alleen.

Generale Communie.

Cithara IESV. *anagramma.* Euchariſtia.

Virgil. 6. Æneï. Si potuit manes arceſſere coniugis Orpheus
Threïciâ fretus citharâ, fidibusq́ue canoris.

{ *Men raeckter uyt*
{ *Door dit gheluydt.*

't MAgh zijn alſoo het wilt een fabel der Poëten,
VVt fabels kanmen beſt de waerheyt dickwils weten.
Men ſeyt, dat Orpheus heeft doen komen uyt de hel
Den gheeſt van ſijne vrouw door het ſoet citherſ-ſpel.
Den helſchen hondt viel aen met alle dry ſijn muylen,
Tot achter inde hel gaf 't weer-ſlagh van het huylen,
Die maeckte daer de beeſt, en hiel't ſoo langh alleen,
Tot dat de heele hel terſtondt was op de been.

Megæra

Megæra trock voor uyt, en had het hooft behanghen
Met een deel swert vergift, met gheel-ghestreepte slanghen;
Maer wat sy dé oft niet, op't eynd' verloor sy 't veldt,
S'en kondt niet wederstaen dit al te soet gheweldt.
Soo Orpheus maer begonst de snaeren eens te raken,
Sy stonden altemael als boomen, en als staken,
Of daer Megæra stondt, voor niet was al de kracht;
Of Cerberus daer was, ten baette oock gheen wacht.
De vrouw die quam daer uyt, daer Orpheus mé ghingh strijcken,
En was't haer lief oft leet, sy moesten daer op kijcken.
Neemt nu het Vage-vier in plaetse vande hel,
Ick toon v alle daegh noch dierghelijcke spel.
VVanneer door slecht beraedt den mensch soo komt te sterven,
Dat hy voor eenigh tijdt Godts aenschijn noch moet derven;
Hem volght sijn eyghen boet, en moet voldoen voor al,
Ah! 'tmoedt soo suyver zijn dat altijdt blincken sal.
En schoon sy in het vier nu worden als verslonden,
S'en konnen daer niet uyt, hun handen zijn ghebonden,
Den grendel die hen sluyt, die moet van buyten staen,
Soo langh sy binnen zijn, soo kan daer niemandt aen.
Maer wy in teghen-deel wy konnen dit ontsluyten,
Soo langh ons leven duert, soo staen wy noch al buyten,
En met een soeter spel als cither oft als luyt,
Gheraken wy tot hen, en haelen die daer uyt.
Godts eyghen Vleesch en Bloedt, die weerde Offerande
Ontslaet die van de pijn, ontsluyt die droeve banden:
Dit is het cither-spel, dat heeft den Heer ghestelt,
Dat doet op vier en vlam, tot voor de hel, ghewelt.
VVel aen dan, Christen mensch, raeckt somtijdts dese snaeren,
Ghy kondt met eenen slagh v naeste bloedt bewaeren:
Dat Orpheus noyt en dé, dat kondy met dees luyt,
Gaet haelt v vrienden weer, en blust de vlammen uyt.

De Biechte.

Fert lingua medelam. { *Voor ſonden*
En vvonden.

E Laes! moet ick dan hier noch duyſendt dooden ſteruen,
Eer my de vvreede doodt dit leuen eens doet deruen?
Is't niet een vvreede doodt die dickmael ſteruen doet,
Daer ieghelijck maer eens dit recht betalen moet?
Soo dickvvils als ick ſie een nieuvve ſon oprijſen,
Sal deſe, ſegh ick dan, mijn laetſte ur' eens vvijſen?
Ah! moght ick maer eens ſien mijn leuen ondergaen,
Eer noch dit licht verſchijnt dat ick hier op ſie ſtaen!

Ick

Ick rot, terwijl ick leef, van sweyren en van wonden,
Ick hadde'r noch al meer wierdt daer noch plaets ghevonden,
Niet een lidt is gheheel, niet een en is ghesondt,
Daer zijn gheen wonden meer, 'tis al maer eene wondt.
Een ooghen blick een ur', een ur' schijnt duysent daghen,
De son dunckt my te staen, die altijdt pleegh te iaghen,
En eenen dagh dunckt my te wesen duysent iaer,
Een weeck dunckt my soo langh als of 't een eeuwe waer.
Niet een ghesonde ur' komt dese pijn verschaeren,
Nu heet ick vaeren wel, niet erger konnen vaeren.
Dit is, al is hy kleyn, den troost van mijne pijn,
Dat die, hoe dat sy wast, niet meerder en kan zijn.
VVat klaegh ick hier al van? dit waer noch om verdraeghen,
En waeren daer in't hert gheen wormen die my knaeghen:
Al liggh' ick hier alsoo, al ben ick dus ghewondt,
Noch droegh ick't gherne al, waer maer de siel ghesondt.
Van buyten gaet het best, veel erger is't van binnen,
Daer lijd' ick een torment dat niemandt kan versinnen,
Dees wonden heelen noyt, 'ken voel nu 't ander niet,
Die d'meeste pijn my doen, zijn diemen niet en siet.
Hier vrees ick bouen al in handen my te gheuen
Van die my helpen kan, en schencken beter leuen:
Maer weet dat ick de doot sal lieuer onderstaen,
Als dat ick iemandt handts hier oyt laet komen aen.
O sot waer toe dees vrees? 'tis lichter om ghenesen,
VVeet dat de tongh' alleen hier sal den meester wesen,
Noch vier en komt daer aen, noch vliem, noch rouwe handt,
Hy is te roeckeloos die hier oft snijdt, oft brandt.
Siet hoe den hondt gheneest v wonden met te lecken,
Soo sal oock uyt v siel de tongh het etter trecken,
Seght maer waer dat v lieght, het is ghenoegh ghevreest,
De tongh' die sal't v doen, de tongh' is't die't gheneest.

Soda-

Sodaliteyt van Onſe L. Vrouwe.

Hac iter ad Superos. { *Hier is de baen*
Om op te gaen.

ON langhs inden hellen nacht
Daer ick ſtondt, en hiel de wacht,
Als den vijandt was te been,
Soo my docht, het was wel een,
Alſmen aldermeeſte paſt
Datmen niet en wordt verraſt:
VVant al zijn de veſten diep,
VVaer't dat maer de wacht eens ſliep,

'tVVaer

'tVVaer al op een ur' ghekleert
Alsser niemandt sich en weert.
Doch soo gheenen vijandt quam,
En niet eenen mensch vernam,
Sloegh ick eenmael mijn ghesicht
Bouen nae het sterren-licht:
Maer soo ick nu opwaerts keeck,
O, sey ick, ô wat een streeck
Isser tusschen v, en my!
Hoe gheraeck ick eens daer by?
Daermen noyt gheen trommels roert,
Daermen gheenen oorlogh voert,
Daermen gheenen vijandt siet,
Daermen vollen peys gheniet.
Soo ick dit bleef wenschen staen,
Sagh ick een melck-witte baen,
Doen ghevoelde ick een vlam
Die my inden boesem quam,
En die my van binnen sey:
Hier langhs is het goedt gheley,
Daer ghy op dees silv're baen
Siet de gulde sterren staen:
Die beteeckent ons de Maeght,
VViëns wittigheyt hy draeght.
Al de gheen' die hier soo leeft
Dat hy witte voeten heeft,
Voor die is dees baen bereydt,
Als hy uyt dit leuen scheydt.
Iae waer't dat den eersten nacht
Tot v riep de helsche wacht,
Qui va là? *sa, gheeft het woordt,*
Seght: MARIA; *en gaet voordt.*

Onderwijſinghe vande iongheyt.

Galat.4. Donec formetur Chriſtus in vobis. { *Hy volmaeckt* / *VVat hy raeckt.*

Den beeldt-ſnijder ſpreeckt.

D'Een haelt in't boſch maer brant, een ander meulen-ſtanders,
Maer dat ick krijgh in huys, dat wordt vry al wat anders,
En in een lompigh hout, en in een wildt ghewas
Daer vind' ick haeſt wat in, dat daer niet in en was.
Ick neem de ſaegh voor 'teerſt, daer nae mijn ſtaele bijlen,
En ſny, en kap, en kerf in deſe rouwe ſtijlen:
En als den grouen block ghekapt is met verſtandt,
Dan val ick ſtracks aen't werck en dat van langher handt.

VVant

VVant wie uyt een grof hout wil kappen teere leden,
Ghewis die moet daer toe en konst en tijdt besteden,
Het is van outs ghesien, al wat ghescheidt met spoedt,
Al is't dat eens wel luckt, nochtans is't selden goedt.
De langheyt vanden tijdt en magh hier niemandt laken:
VVant siet het heeft veel snaps een man heel op te maken,
Men snijdt al menigh-fout, men past dickwils de maet,
Eer dat een volmaeckt beeldt wel op sijn koten staet.
En soo ick hier nu sit en sny met instrumenten,
Soo gaet het effen oock, soo gaet het met studenten,
En dat ghy hier voor u in mijnen winckel siet,
Dat is dat daeghelijcks oock in de school gheschiedt.
De wereldt is een bosch, een bosch vol wilde planten,
Vol van gheknobbelt hout, vol weeren t'alle kanten,
Men vindt'er taey van aerdt, men vindt'er herdt van snê,
Een ieghelijck die brenght sijns ouders plompheyt mê:
En bleuen sy in't bosch, het bleuen botte staken,
Noch dienstigh voor de wet, noch voor des Coninghs saken,
Noch voor hun borghery, noch voor het vader-landt,
En dat maer door ghebreck van een fraey meesters handt.
Men siet dit alle daegh, dat in de teere sinnen
De konst door soet beleydt den aerdt komt ouerwinnen:
Het is een meesters stuck aen d'onbesnoeyde ieught
Te gheuen het fatsoen van een' oprechte deught.
Dit is Loiolas werck, 'tzijn sijn vernufte vonden,
VVant in een heelsaem vleesch gheneestmen haest de wonden.
De wereldt helde nu, en wouw gaen vallen om,
Men kondt gheen oorbaer handt slaen aen den ouderdom:
Hy recht dan scholen op, hy doet de ionkheyt leeren,
En by de wetenschap voeght hy de wet des Heeren.
VVant wie soo boecken leest, dat hy Godt niet en eert,
Al wordt hy schoon Doctoor, noch blijft hy ongheleert.

 Onder-

Onderwijſinghe vande wilde.

Horat. lib. 1. *Carm. ode* 10.

Hi feros cultus hominum recentum
Voce formabunt.

Het fatſoen
VVas hier van doen.

VRiendt, is't niet een wonder landt,
Daermen ſulcke boomen plant?
Daermen niet een blaeyken vindt
Of 'tis ſwanger van een kindt?
En wat dunckt v vanden tack
Daer dit aerdigh kindt in ſtack?
Siet den babbaert daer eens ſtaen,
Siet, hy lacht een ieder aen.

VVant

VVant daer was een meesters handt,
Met vernuft en kloeck verstandt,
Die hem onder handen nam
Als hy vanden boom eerst quam,
En wat dat het kindt mis-stondt,
Nam sy wegh tot inden grondt.
Nu soo heeft hy veel te doen
Met sijn aerdigh nieuw fatsoen,
Doch en weet het niemandt danck
Als den beytel, en de banck,
Als de bijl, en als de schaef,
Die den rouwaert maeckten gaef.
En dit doen dees meesters hier,
D'een Apollo met sijn lier,
En den grooten Atlas neef,
Sonder dees een plompaert bleef:
VVant dees Goden wijse handt
Scherpt den gheest en het verstandt:
Die gheen A voor B en kan,
Dien is qualijck een half man.
En soo was den Heydendom,
Plomp, rouw, hert, wildt, stom en krom:
Als de Compagnie dit sagh
Dat dees vrucht soo rouw daer lagh,
Dat sy qualijck mensch gheleeck,
Iae heel vande reden weeck,
Soo heeft sy door enckel ionst
Haer vereert met al haer konst,
Die den aerdt noch groen en rouw
Door Godts wet besnijden souw.
En, Godt lof, 'tis wel gheluckt,
Alsmen sulcke vruchten pluckt.

De Societeyt toont den vvegh des leuens door gheleertheydt en ſtichtbaerheyt.

Ennius apud Cic. l. 1. de Offic.

Quaſi lumen de ſuo lumine accendat, facit,
Vt nihilo minùs ipſi luceat, cùm alteri accenderit.

{ *Sy licht*
{ *En ſticht.*

't VV As eens in de kortſte daghen,
Op het vuylſte van het iaer,
Alſſer vallen al die vlaghen
Die Nouember wordt ghewaer:
'tVVeer dat ghingh ſyſeluen waſſen,
Schoon het bleef al euen vuyl,
VVant de ſtraet die ſtondt vol plaſſen,
Door ſoo menigh leeghen kuyl.

Soo

Soo den auendt was ghevallen,
En den swerten nacht quam aen,
Daer was iemandt van ons allen
Die moest om een boodschap gaen,
'tLot dat viel op den bevreesten,
VVant den lecker was soo schouw,
'tScheen hy vreesde voor de gheesten,
Oft den swerten bitebouw.
By gheluck ghingh ouer straeten,
Met een fackel in de handt,
Een van sijn lief kameraeten;
Desen heeft hy aengherandt.
En dien heeft hem licht ghegheuen,
Anders wouw hy't niet bestaen.
Siet, doen hiel hy op van beuen,
En is daer mé deur ghegaen.
Doch al had hy't in sijn handen,
En dat hy het met hem nam,
D'ander torts die bleef noch branden,
En had euen groote vlam.
Dat hy gaf dat bleef hy houwen,
En nu sien sy bey ghelijck,
En sy gaen op dit betrouwen
VVt de plassen, en het slijck.
O daer zijn soo duyst're weghen,
Daermen schier nae tasten moet,
En sy zijn soo verr' gheleghen,
En daer stooter veel den voet.
VVilt ghy op den wegh niet dwalen,
Komt hier, steeckt v fackel aen,
Hoe veel lichts dat ghy komt halen,
Noch soo blijftse branden staen.

Het

Het ampt der Predikanten.

Vos mentes fingite linguâ. { *Sy de leden,*
Ghy de ſeden.

W*Anneer den beyr in't eerſt ghe-worpen heeft ſijn ionghen,*
Soo is't een rouw ſtuck vleeſch in eenen klont ghedrongen,
Men vint noch poot, noch klauw, men ſiet daer hooft, noch ſteert,
Soo ligghen altemael de leên in een verweert.
Aenſietſe waer ghy wilt, gh'en kondt daer niet af maken,
En de natuer alleen weet daer niet door te raken:
Al is't een beyren-draght, 'ten heeft noch gheen fatſoen,
Voor dat den beyr haer leckt, de tongh die moet het doen.

'tGaet

'tGaet oock alsoo met ons, 'tgaet oock soo met de menschen:
VVat gheest dat iemandt heeft, oft iemandt oock moght wenschen,
Het is al plomp en bot, onaerdigh, onvolmaeckt,
Tot datter ergens eens een tongh omtrent gheraeckt.
Het wesen, en 'tfatsoen dat moet allenghskens komen,
Den rouwen aerdt en wordt noyt seffens afghenomen:
En dat scheen eenen block, en dat had luttel gheest,
Dat kan den leeraer slaen op eenen nieuwen leest.
VVaer zijn van d'ander eeuw die ouw en rouw manieren
Van menschen, segh ick wel? oft onghetemde dieren?
Als rondom, waerdy ginght, en Oost, en VVest, en Suydt,
De Deught ghebannen was, en 'tRecht te werelt uyt.
Men sagh de Liefde Godts in weynigh plaetsen schijnen,
Het maeghden eerbaer-root ghingh van ghelijck verdwijnen:
Men sagh van oudt en iongh Godts-dienst verlaeten staen.
Al wat de ouders doen, dat neemt de iongheyt aen.
Maer alsmen heeft begonst te dond'ren op de stoelen,
Te dreyghen doodt en hel, te segghen sijn ghevoelen,
D'een heftigh ende fel, d'een herdt, d'een suer, d'een soet,
Doen quam het ouer al weer op een nieuwen voet.
Men sagh daer eerst gheen licht, doen ghinghen d'ooghen open,
'tBegonst al watter was te vreesen, en te hopen,
En siet van dien tijdt bekenden sy haer hooft,
Daer hen de wulpsheyt had te voren af beroofst.
Men onderkende daer terstondt oock al de leden,
Elck aen sijn ampt en plicht, aen sijn besnoeyde seden:
De werelt die daer lagh verwerr't en ongheschickt
Stondt doen weer op haer been, en was gheheel verquickt.
VVel aen ghy die daer hebt de tonghen vande beyren,
Het is v ampt en plicht den rouwen aerdt te weyren,
Maeckt dat dit gheestigh beeldt den Vader zy ghelijck,
En brenght den aerdschen mensch weer tot het hemels rijck.

Ondervvijſinghe vande kinders.

Deut.32. Sicut aquila prouocans ad volandum pullos ſuos.

Men leertſe beſt
VVt haeren neſt.

EEn van ons ghebuer-mans ſoonen
VVouw my korts een neſt gaen toonen:
'tVVas een boos en gauw ghedrocht,
'tHad den voghel langh gheſocht.
Deſen neſt was al ſijn ſorghen,
VVant hy ghingh daer alle morghen,
Hy wou weten dagh voor dagh
VVatter inden neſt al lagh.

Als

Als hy sagh die groote becken,
Doen ghingh hy sich wat vertrecken,
Hy sagh 't spel van verr' al aen,
En hoe 't met den nest sou gaen.
Soo den nest begonst te vlugghen,
Datter pluymen op haer rugghen
VViessen, en oock op haer borst,
En het iongh nu vlieghen dorst;
Doen quam haer de moeder leeren
Het ghebruyck van dese veeren,
En sy toonde aen haer kindt
Hoe het snijden moest den windt:
Hoe het moest sijn streeck gaen houwen,
En het sonnen-licht aenschouwen,
Hoe den aerent noyt en daelt
Dan als hy sijn eten haelt.
Soo den ionghen dit quam segghen,
Ghingh ick hem den sin uytlegghen,
En ick sey: Dat ghy hier siet
Dat is dat v oock gheschiet.
Daer zijn oock die voor v vlieghen
Als ghy maer komt uyt v wieghen,
Die v leyden by der handt
Als ghy vlugh wordt in't verstandt.
Die wilt volghen, moet de noten,
Moet de knickers, moet de koten,
Die moet laeten 'tkinder-spel,
Om te vlieghen even snel.
Siet de Compagnie verbeyden
Om de iongheyt aen te leyden,
VVant dat hiel een oudt verstandt
Datter iongh was in gheplant.

De Latijnſche ſcholen.

Luditque fauis immiſta iuuentus. { *Hier heeft de ieucht* / *Haer ſoete vreucht.*

Siet de biekens ſoete dieren,
Sietſe daer om honigh ſwieren,
Sietſe ſwermen om het groen;
Ieder heeft ſoo veel te doen.
O, ſy weten ſoo te ſluypen,
En ſoo in de bloem te kruypen,
En het dierken is ſoo ergh,
'tSuyght daer uyt het ſoetſte mergh.

't Een

'tEen dat heeft de witte rosen
Voor sijn beste proy verkosen,
'tAnder swiert omtrent den kant
Daer den tymus is gheplant:
Staen daer ergens groene linden,
Daer gaet het sijn schatten vinden,
Oft is't datter boeck-weyt bloeyt,
'tVlieght daer henen onvermoeyt:
Daer en kan't sich niet versaeden,
'tGaet syseluen ouerlaeden,
En daer nae het soet ghespuys
Vlieght met al sijn vracht nae huys.
Doch al dat het hier komt stelen,
Dat en doet de bloem niet quelen,
Schoon de bloem haer honigh schenckt,
Daerom wordtse niet ghekrenckt.
En dat dese eertijdts vloghen
By Homerus, daer sy soghen
Honigh uyt den soetsten mondt
Diemen by de Griecken vondt,
'tIs een teecken dat in boecken
Oock al honigh is te soecken:
Maer voor al schouwt het fenijn
Daer de bloemen vol van zijn.
Door de meesters wordt 'tghewesen
VVaer men honigh moet gaen lesen,
VVaer dat een onnoosel kindt
Honigh sonder letsel vindt.
Gaet dan, biekens, gaet dan vlieghen,
Maer en laet u niet bedrieghen:
VVant wat soet is inden mondt,
Is aen't hert heel onghesondt.

De Christelijcke leeringhe.

Luc. 18. Sinite paruulos venire ad me. { *Dat hier vergaert*
Is vvel bevvaert.

WAt is een moeders hert oock seluer in de beesten?
Het voedt een staege sorgh al waeren't wijse gheesten:
Sy gaen haer om haer vrucht bederuen in den grondt,
En spaeren oock den kost wel uyt haer eyghen mondt.
Siet ghy dees klock-hin wel? haer vleugels die staen open,
Op dat niet verr' van daer de kieckskens souden lopen,
Maer schuylen onder haer als onder 'tbeste dack:
Een moeder een alleen gheeft aen soo veel ghemack.

En

En gaetter hier ofte daer eens een maer in de hoecken
'tZy om eenen naeckten pier, oft dooden worm te soecken,
Dat treckt sy haer soo aen. 'tBenauwste datmen vindt,
Oock by de dieren self, is moeder voor haer kindt.
Maer als sy bouen haer den kiecken-dief siet swieren,
Dan is't dat sy beghint te klocken en te tieren,
Sy sluyt haer vleugels toe, en vreest sijn klauwen niet,
Dan is de liefde sterck, als sy perijckel siet.
En om dees wack're sorgh, en om dees liefdes streken
Heeft CHRISTVS *sich wel eer by sulck een klock gheleken,*
Als hy den onder-gangh der Ioden eens voorsagh,
En met een weenend' oogh beklaeghde diën dagh.
Hy sey: Hertneckigh volck, ghy die ick wilde spaeren,
En onder mijne liefd' soo dickwils wouw bewaeren
Ghelijck een klock-hin doet: ghy sult sien metter tijdt
Het lijck van 'tvaderlandt, en dat tot v verwijt.
De ouders zijn te trots: komt ghy ô teere spruyten,
Komt schuylt hier onder my, laet vry de rest daer buyten:
Hoe groot hier iemant is, is hy gheen kindt ghelijck,
Van nu af sluyt ick hem voor eeuwigh uyt mijn rijck.
Dat ghy verloren ghinght, den troost van al mijn lijden,
Dat waer een swaerder kruys; maer neen, van alle tijden
Hebb' ick hier in voorsien; en leeraers vande ieught,
En t'saemen oock ghestelt de meesters vande deught.
Het is mijn Compagnie, aen die zijt ghy beuolen,
'tSal zijn haer eyghen ampt de kinders inde scholen
Te toonen mijne wet, de Christelijcke plicht:
VVie dat de iongheyt leert, my nieuwe kercken sticht:
Dees sullen v 'tgheloof, en hop', en liefd' inprinten:
VVie vruchten plucken wilt, moet vroegh sijn boomken inten.
VVat troost hebt ghy van't kindt is't dat v eenigh saet
Niet wel besproeyt en wordt, en soo verloren gaet?

Het

Beghinſel vande Chriſtelijcke leere is't Kruys.

A teneris aſſueſce cruci. { *Een goedt begin* / *Is kruyskens min.*

ICk heb een fraey en aerdigh dinck,
Ick heb een lieue dyſtel-vinck,
Ick heb hier vaſt aen deſen draet
VVel 'tſoetſte beeſtjen vande ſtraet.
Mijn broerken ſeyde: VVaer het mijn,
Het vinckſken ſou een putter zijn:
Maer neen, ſoo't my viel door gheluck
Soo ghingh ick't leeren op de kruck,

Daer

Daer deed' ick dees twee bellen aen,
En leerde hem voor eerst maer staen;
Maer 't viel het vincksken eerstmael suer,
Als ick 't ghingh leeren langhs de muer:
Doch soo het haest sijn les onthiel,
En dat het nu heel selden viel,
Soo gaf ick het de volle locht,
En heb het op de straet ghebroght,
En heb dan soo van langher handt
Het vincksken op het kruys gheplant.
Nu vlieght het heel mijn klouwken uyt,
En 'tkomt weer om als ick maer fluyt:
Soo dat het nu heel is vol-leert,
En altijdt weer tot 't kruysken keert.
En dit en koste my gheen moeyt,
Om dat 't van ionghs was opghevoeyt,
Ick roofde 't vroegh uyt sijnen nest,
De ionghe vinckskens leeren best,
En hier mé gae ick weer nae huys:
VVant siet, men leert my oock op 'tkruys,
Ick moet gaen in de Christen-leer
Met handen t'samen, ooghen neer,
En hooren wat den Pater seyt,
Als het gheloof wort uytgheleyt.
En gheeft hy my maer eenen winck,
Soo luyster ick ghelijck een vinck:
En nae het eynde van den sanck,
Soo doet hy my staen op de banck,
Dan vraeght hy daer voor alle man
Of ick een kruysken maken kan.
De kinder-les, nae mijnen sin,
Is, kruysken, kruysken goedt beghin.

De principaelſte leſſe vande Chriſtelijcke leere: Eenen Godt, en dry perſoonen.

Sic trinus & vnus Diſcitur.
{ *Dry en een, Godt alleen.*

Een leer-kindt ſpreeckt.

A Ls ick eerſtmael ghingh ter ſcholen,
Dat my neerſtigh was beuolen,
(VVant de kinders op de ſtraet
Leeren anders niet als quaet)
Doen moeſt ick voor 'teerſt gaen weeten
Hoe dat al de letters heeten,
VVat dat is een A oft B,
VVat dat voor gaet, C oft D.

Doch

Doch als ickse nu kond' tellen,
Doen moest ick die t'saemen spellen,
d'Eerste les was P, A, PA,
En 'tbleef dickwils euen nae.
Maer als ick was onderwesen,
En kond' sonder meester lesen,
En nu niet een woordt en was
Of ick't sonder spellen las;
Doen begon ick wat te schrijuen:
Haddy my doen eens sien vrijuen,
Haddy eens ghesien het spel;
Och, ick schreef al nae de hel,
Letters puer als haenen-pooten,
Niet een stontter op haer kooten,
Kribbel-krabbel anders niet:
VVant ick beefde als een riet.
Maer als hy mijn handt quam houwen,
En die soetjens wist te douwen,
En die stierde hier en daer,
Doen wierd' ick de konst ghewaer.
Soo hy doude, soo hy keerde,
Soo hy my dees letter leerde,
Diemen met dry beenjens schrijft,
En nochtans een letter blijft:
Doen ghingh hy my hier in toonen
Eenen Godt, en dry persoonen,
Vader, Soon, en heyligh Gheest;
Saligh is hy die hem vreest.
Gaet doorsnuffelt al de boecken,
Gaet daer vry de wijsheyt soecken,
Die dees m *niet en verstaet,*
Seght wat hem gheleertheyt baet?

 Den

Den Christelijcken Leeraer houdt voor ooghen de leelijckheyt der sonden.

Teneras mentes hæc terret imago. { *VVat schrick Brengh' ick!*

De iongheyt vreest terstondt, en' tisser aen gheleghen,
Dat men de sonden haer in tijdts kan maken teghen:
VVant vrees, die in het hert van ionghs af is ghedruckt,
En wordt niet lichtelijck daer weerom uytgheruckt.
Verbeeldt eens nae de konst de leelijckheyt der sonden,
Set eens het monster op; sy staet met open monden,
En schroomt nu meer het quaet als wel den bitebouw,
Die iemant, soo haer dunckt, by nacht wel grijpen souw.

Dat

Dat gaet diep in het hert, dat snijt haer door de leden,
De vreese dwinght de ieught in plaetse van de reden:
VVant sy vermagh het al, krijght die hier eenen voet,
Sy baert een suyu're siel, een oprecht kindts ghemoedt.
VVant siet, wie datter komt, hoe soet hy weet te vleyen,
Sy houdt haer achterwaerts, en laet sich niet verleyen;
Maer schroomt het leelijck dinck, en vlucht voortaen het quaet.
Is't wonder, die blijft staen, dat die verloren gaet?
VVanneer de vledder-muys met haer taey-velle pluymen
Komt in de duysternis het biën-hof beluymen,
Het staeter al in roer, het loopter ouer hoop,
Sy passen op de vlucht, en spoeden haeren loop.
Dat vael en tackigh dier en konnen sy niet luchten,
Men siet den heelen swerm op staenden voet gaen vluchten,
Sy mercken aen het grauw en hayre-loose vel,
Gheen voghel van 'tgroen wout, maer van de swerte hel.
Soo haest als dan de bie verneemt de vledder-muysen,
Terstondt te koruen uyt, het gaeter al verhuysen,
Daer blijft het konstigh was, daer light den honigh-raet,
Noch bie, noch bies ghelijck en sietmen langhs de straet.
En schoon haer kelders zijn vol soetigheyt ghebrouwen,
Den arbeyt van een iaer, niet een en laet haer houwen,
Niet een en is soo stout, 't vlucht altemael van hier:
VVat schroom en komter niet van dit swert auendt-dier?
Ghelooft het ionghe ieught, kond' ick de sonde toonen,
Schoon dat ghy zijt ghewent in soetigheyt te woonen,
In blijdschap, in ghenoeght, in honigh-soete vreught,
Saeght ghy maer eens de sond', ghy eerdet haest de deught.
Maer neen, dit helsche dier, dit broedsel van het duyster,
Dat schouwt der reden licht, 'tis vijandt vanden luyster,
'tEn wilt niet zijn ghesien, en noch veel min bekent:
Zijt ghy een suyuer bie, en komt daer noyt ontrent.

Den Christelijcken Leeraer wederhoudt de kinders vande helle.

Sic cautum pueris. { *Het vveyrt* / *Eer't deyrt.*

HEt kindt dat hier voor 'tijser staet
Dat viel eens laetstmael op de straet,
Dat viel eens op een herden key:
VVant soo de maert was een klappey,
'tHad nauwelijcks haer handt ghemist,
En 'tkindt dat lagh daer eer het wist.
Terstondt soo schreeude't ouerluydt,
De moeder keeck te venster uyt,

En ouerghingh haer wel te keur,
En wouw haer daerom seynden deur:
Den vader die sagh euen stuer,
En wouw het korten aen haer huer:
VVant 't was het liefste dat hy hadt,
En wel het schoonste vande stadt.
Doch om te stillen het gheschrey
Sy gheesselden den herden key,
De moeder riep, sus, sus, sus, sus,
En gaf haer kindt een soeten kus,
Iae schoon het suycker noch ontfingh,
'tEn sweegh noch niet om't lecker dingh.
Neen hola, sey de moeder, neen,
De kinders die zijn dickalleen,
De moeders hebben groot beslagh,
En gaen en staen den heelen dagh,
De vaders sitten op't kontoor,
En is de maert een luye sloor,
Ghewis het kindt dat viel in't vier,
En dat waer weer een nieuw ghetier:
Soo dan, eer naeckt de bitt're kouw,
Soo dient een schermsel voor de schouw,
VVant als't daer soo verr' af sal staen,
Dan heefter 't vier gheen vatten aen.
Lief moeder, hoort nu mijn bescheet:
'tIs in de hell' al anders heet,
En wie dat daer eens wordt ghebrandt,
Daer voor en is gheen meesters handt.
Daerom, hebt ghy een moeders hert,
VVeyrt van v kindt doch dese smert,
En stiert het nae de Christen-leer
Soo brandt dat sich doch nimmermeer.

Den

Den Christelijcken Leeraer leert de kinders bidden voor den eten.

Non capit antè cibum. { *Dancken* / *Voor bancken.*

Ick heb dickmael met mijn ooghen
Neerstelijck hier op ghelet,
Hoe licht dat het is om booghen
'tGheen' van ionghs af wordt gheset.
VVild' v boomen niet doen hellen,
Rechtse van haer eerste iaer:
VVant gh'en sultse niet herstellen
Komdy langhen tijdt daer naer.

Al dat iongh is, laet hem dwinghen,
Soo ghy niet te langh en wacht:
Ionghe wiskens kan men wringhen
Oock met d'alderminste kracht:
Rechten kan men teere planten,
D'oude booghen al te noy;
Loopen sy eens nae de kanten,
'tCamelot dat houdt sijn ploy.
By kleyn boomkens steltmen staken,
Schoon het dunckt de ionghheyt pijn;
Datmen tot een reep wilt maken
Dat moet vroegh gheboogen zijn.
Hebde ghy dit noyt bevonden
By de kinders op de straet,
Als sy leeren ionghe honden,
Eermen aen de taefel gaet?
Leeuwken sit eerst op sijn kooten,
En dient op voor sijnen heer,
En dan bidt het met sijn pooten,
Of 'ten krijght gheen brockskens meer,
Noch ten sal gheen beenkens knaghen,
VVant men iaeghet vanden dis,
Iae het krijght de huyt vol slaghen
Om dat 't ongheWilligh is.
'tKindt moet bidden, eer't magh eten,
En staen sonder sijnen hoedt:
Niemandt magh den Heer vergheten,
Die hem alle daeghen voedt.
Dese les is't dat wy inten
Op de groene ionghe ieught,
Om daer in van ionghs te printen
Danckbaerheyt der kinders deught.

Suyueren handel en vvandel.

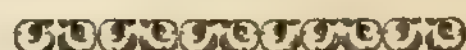
Tangor, non tingor ab vnda. { *S'en vat*
Geen nat. }

Ick ghingh nu onlanghs wat door groene boschen treden,
Tot rust van mijn ghemoedt en onghestelde leden,
Ick hoorde t'alle kant een minnelijck gheluyt,
De boomen gaeuen spraeck door 't vogels soet gefluyt.
Noch vond' ick tot vermaeck in't midden van de boomen
Den vijuer dien ghy siet veel klaerder als de stroomen,
Veel klaerder als een beeck, soo schoon als een fonteyn,
Van alle kanten net, van alle kanten reyn.

In't

In't midden ſat de ſwaen die met ſijn roode pooten,
Ghelijck den roeyer doet, ſyſeluen wiſt te ſtooten.
Dan ſwom hy hier en daer, dan klom hy op den neſt,
Die met een kleynen tuyn ſtondt uyt den grondt ghe veſt.
En als hy wederom was op het landt gheklommen,
Soo was hy alſoo droogh, of hy noyt hadd' gheſwommen,
Hy ſloegh ſich niet eens uyt ghelijck den water-hondt,
Die nae 'tgheſchoten wildt den meeſter iaeghen ſondt.
Iae ſchoon een koeltjen blies, en dé den vijuer ſchuymen,
Niet eenen druppel nats bleef hanghen aen ſijn pluymen,
En als hy met den hals tot op den grondt toe gongh,
Men ſagh noch ſlijck, noch iet dat aen ſijn veeren hongh.
Ick ſey: Dat is de ieught die ſich ſoo weet te ſpaeren,
Die van gheen nat en weet, ſchoon ſy door nat moet vaeren,
Die midden in den ſtroom, en midden in de vloedt
Behoudt een ſuyuer hert, bewaert een net ghemoedt.
'tIs witte ſwaenen werck te ſwemmen ganſche daeghen,
En als men ſich vertreckt gheen vocht met hem te draeghen.
Men haelt ſoo haeſt wat ſlijcks, men krijght ſoo licht een vleck:
VVie hiel oyt ſuyuer handt in't midden van het peck?.
Ons hert dat is ghelijck aen uytgheblaeſen lampen,
Die door een vetten ſmoock, en door haer innigh dampen,
Her vatten weer de vlam, en raken in den brandt:
Het aldermeeſte vier komt van eens anders handt.
Komt Dauid, komt weer af, bindt in dit hittigh loeren,
V oogh weydt al te breedt, ſy ſal v hert ver voeren.
Elaes! een vry gheſicht, maer eenen ſlimmen lonck,
Al rijſt hy uyt het nat, het is een heete vonck.
VVel aen dan ſuyu're ieught, wacht v van ſien en raken,
VVant die de ſchoonſte zijn die konnen 't vuylſte maken.
Siet op v ſinnen-beelt, het is een witte ſwaen:
Vat ghy het minſte nat, 'tis met v eer' ghedaen.

AF-BEELDINGHE VAN D'EERSTE EEVWE DER SOCIETEYT IESV.

HET VIERDE BOECK, DE LIIDENDE SOCIETEYT, OFT VANDEN TEGHEN-SPOEDT DER SELVER.

HET EERSTE CAPITEL.

Hoe de Societeyt door Godts ghehengenisse, ende vaderlijcke liefde in teghenspoedt gheoeffent is ghewweest.

Godt oeffent altydt sine vrienden,

INDIEN'T altoos voor Godts beste vrienden gheacht zijn gheweest, welcker deught aenden toet-steen der opvallen ghekeurt zijnde, dies te ghetrouwer is bevonden in liefde, hoese harder wierden aenghetast, en swaerlijcker besocht; soo moghen

moghen wy ons wel laeten voorſtaen, dat de Societeyt al mede van Godts vrienden is, de welcke (ghelouet moet hy zijn) gheduerende deſe eerſte eeuwe in't ſtuck van ouerlaſt redelijck haer deel ghehadt heeft; en niet te min ſoo ghetrouwe is ghebleuen in haeren ijuer tot alle ghe-weſten der werelt te verſpreyden, datter ſommighe aen twijfelen, welck van twee meerder mirakel zy, datſe't heeft konnen houden ſtaen teghen ſoo vele aenſtooten; oft wel, datſe binnen ſoo korten tijdt van iaeren ſoo wijdt en verre verbreydt is. Dan, deſe dinghen gaen t'ſamen, ghelijck Seneca inden boom bemerckt: hoe dien meer be-waeyt wordt, hoe hy vaſter ſtaet, dieper ſijne wortelen ſchiet, en wijder ſijne tacken t'alle kanten uytſpreydt. Die Godt met verloop van tijdt wilt groot maken, die verdruckt hy in't beghin, op datſe ghelijckelijck met ſij-nen Soon IESVS ſouden aengroeyen, die eerſt nae de ver-nederinghe verheuen is gheweeſt. Hoe veel te meer dan moeſte dit lot op de Societeyt vallen, die hy ſijnen naem hadde doen voeren, ten eynde datſe van ſijne nederigheyt en verheffinghe, door lijden en glorie, ghelijck-maetigh-lijck ſoude eruen? Immers ſoo ſchijn'et, dat onſen fonda-teur den H. Ignatius dat wonder viſioen (waer uyt den naem vande Societeyt IESV gheſproten is) verſtaen heeft, als hy den Sone Godts wel hoorde ſegghen, dat hy hem te Roomen ſoude ghenadigh zijn; maer daer en tuſſchen hem gheladen ſagh met een ouergroot cruys op ſijne ſchouderen, tot een teecken dat wy dit al mede moeſten draeghen. Hier van quam het, dat hy 'tlijden van laſter en opſprake, en alderhande quellinghe, met den heerlijc-ken naem van CHRISTVS liureye plagh te vereeren, waer mede hy wenſchte dat alle de ſijne bekleedt moghten worden. Den nieuwen velt-heere nam ſijn oogh-ghe-

De prouid. c. 4.

oock de Societeyt,

 merck

de kloeckste soldaeten staen voor aen inde perijckelen: merck op den ouden krijghſ-handel dien hy gheploghen hadde, wel wetende datmen de voortocht ende ſorghelijcke aenvallen aen gheen' andere en betrouwt, als aen de vroomſte mannen ende kloeckſte ſoldaeten. Noyt en beklaeghde hem 'tMacedoniſch heyr dat het van ſijnen Coningh Alexander ouer al gheleydt wierdt inde meeſte ſlaghen ende perijckelen; noch de dry hondert uytgheleſene mannen van Gedeon, om datſe onder ſoo vele duyſenden alleen weerdigh ghevonden wierden om teghen de ganſche maght der Madianiten te ſtaen. In teghen-deel ſoo beklaeghde ſich Xauerius, en was beladen, als voor een teecken van onghetrouwigheyt aen ſijnen Capiteyn IESVS, ſoo wanneer hy ſich eenen tijdt langh ſonder lijden bevondt, achtende dat hy niet en verdiende, vanden ſeluen in ſwaere gheleghentheden ghebruyckt te worden.

Iudic.7.

Dit vvẽſchte Xauerius:

Hier van en heeft haer de Societeyt, mijns dunckens, in deſe eerſte eeuwe niet ſeer te beklaghen. Haeren opperſten leydtſ-man, wiens naem ſy voert, heeft ghetoont dat hyſe voor de ſijne hiel, als weerdigh om vervolghinghe voor hem te lijden. Doch, deſe vervolghinghe wat iſſe anders gheweeſt, als het edel ſaet waer uyt ſoo ſchoone ende ouervloedighe vruchten gheſproten zijn? Slaet uwe ooghen rondom op de Societeyt, ſoo wijdt alſſe door de wereldt verſpreydt is, ghy ſult de prophetije van den H. Ignatius waerachtigh vinden, die ſulcks voorſeyt heeft: want ghewiſſelijck d'ondervindinghe wijſt het uyt, datſe noyt voor deſen, oft oock noch heden-ſdaeghs, ergens meer toeghenomen heeft, dan daer het lijden ouervloedigher was. Met danckbaerheyt moeten wy't bekennen, dat ons d'opſprake tot noch toe ghedient heeft tot lof, ende 'tverlies tot winſte. Die ons meeſt meynden te beſchaedighen, hebben ons gheholpen; ende 'twerck datſe meynden om te ſtooten,

Hierdoor groeyt de Societeyt,

dat vvy Gode danck-vveten,

ſtooten, hebbenſe vervoordert, iae met al hun ſchocken eenen vaſteren ſtandt ghegheuen. Wie en ſal ſich ouer de Godtlijcke voorſichtigheyt hier niet verwonderen? gheenen beteren middel en kondeſe ghebruycken, 'tzy om de Societeyt altoos te bewaeren, ende op haere hoede te houden, 'tzy om de ſelue te vervoorderen ende te vermenighvuldighen. Door quaede tonghen is ſy kenbaerder ghewor-den; door kerckers ende vier-ſchaeren is haer onnooſelheyt in't openbaer ghekomen; iae door 'tveriaeghen ende bannen ſelue iſſe ten deele op andere plaetſen verbreydt, ten deele tot haer oude wooninghe nae der handt noch eens ſoo vriendelijck en eerlijck (de Godtlijcke voorſichtigheyt alles keerende tot ons profijt) wedergheroepen.

Dit is de weldaet, die de Societeyt IESV met ſulck eene vreught ende blijdſchap in dit hondertſte iaer belijdt, dit is d'oorſake van haer triomphe en Iubilee: dit is 'tghene ſy aen de werelt wilt doen blijcken, datſe d'opvallen ende d'aenſtooten (daer haer de ketters ende andere onbedachte menſchen ſchande af ſpreken) als ſonderlinghe jonſten van Godts handen neemt, ende als eenen ſekeren pandt van ſijne vaderlijcke liefde acht, iae dat den waerachtighen oorſprongh van haeren wonderlijcken voortgangh ende vermeerderinghe is: op dat alle naekomelinghen, ſoo langh alſſe den naem IESV ſullen voeren, hunne hope meer in teghenſpoedt als in voorſpoedt leeren ſtellen. *met vreught van ons Iubilee.*

HET

HET TVVEEDE CAPITEL.

Hoe den duyuel door het lasteren van den H. Ignatius de Societeyt socht in haer hooft heel te verdrucken, eerse noch bevestight was.

Troubelen teghen Ignatium,

OM dese nieuwe vergaederinghe (voor de welcke den boosen vijandt soo schroomde) in haere eerste beghinselen gansch te vernielen, heeft hy haeren instelder den H. Ignatium door laster en blaeme ouer al ghesocht in haet en misachtinghe te brenghen: ten eynde hy nu eerloos zijnde, van niemandt ghevolght en soude worden. Soo langh als hy sich te Manresa oft elders in sijne eenigheyt stil hiel, soo wierdt hy van een ieghelijck voor goedt ende heyligh gheacht; maer nauwelijcks hadde hy begonst van't bekeeren der sielen te handelen, en sijnen euen naesten tot de deught te voorderen, of het waser al in roere, op dat een ieghelijck van hem eenen afkeer soude krijghen. 'tScheen dat hem de lasteringhen volghden al waer hy henen trock.

te Alcala, en te Salamanca,

Te Alcala is hy op korten tijdt drymaels beticht voor ketter, ende ondervraeght als tooueraer, ende eens wel veertigh daghen in den kercker ghehouden. Van daer reysende nae Salamanca, vondt wederom de ghevanghenisse voor hem bereydt, en wordt andermael als ketter in de boeyen gheworpen. Maer soo wel hier, als te voren te Alcala, wordt hy met alle eere ontslaghen, ende voor onnoosel verklaert; hoe wel niet sonder merckelijck naedeel ende verachteringhe van sijn goedt voornemen; alsoo hem wettelijck verboden wierdt binnen den tijdt van vier iaeren

iaeren niemandt in't gheestelijck t'onderwijsen: 'twelck eene vande redenen was die hem uyt Spaignen dede nae Parijs vertrecken. Maer hy en hadde qualijck hier oock sij- *te Parijs,* nen ijuer te wercke ghestelt om de menschen tot de godtvruchtigheyt te brenghen, of en leedt wederom dierghelijcken opval van alle kanten, te meer om datter dry studenten van goeden huyse door sijne vermaeninghe de wereldt wilden verlaeten. Waer van by den gheestelijcken rechter Matthæus Ori beschuldight zijnde, ende als een verleyder der ionghheyt ghescholden, soo hy vrywillighlijck ende ongheroepen syseluen vertoonde, is d'opsprake seer lichtelijck als eenen roock verdwenen.

Dit waeren tot noch toe al woorden; maer in't Collegie *daerse hē schandelyck vvillen castyden,* van S. Barbara, daer hy studeerde, wilde men hem openbaerlijck castijden met eene schandelijcke geesselinghe, die men d'oproerighe studenten plagh aen te doen. Wie en siet hier niet klaerlijck den nijdighen vondt van't helsch serpent? Want hadde dit gheluckt, al sijn credit ende achtbaerheyt by de studenten, hadde voor niet gheweest. Maer Godt heeft het verkeert. In plaetse van castijdinghe vallen hem de meesters te voete, en bidden verghiffenisse, met soodanighe vermeerderinghe sijns goeden roems en naems, dat 'tghene verdocht was om alle de ionghheyt afkeerigh van hem te maken, 'tselue grootelijcks ghedient heeft om die aen te locken, ende vaster hem aen te hechten; als't bleeck in Petrus Faber, Xauerius, en d'andere die naemaels de grondt-steenen van dit bouwsel der Societeyt gheweest zijn.

Doch, dese kalmte en moght niet langh dueren, besonder als den boosen vijandt nu merckte dat Ignatius sijn volck ghingh teghen hem weruen, en allenghskens uyt Pariis te velde nae d en strijdt leyden. Daer volghde ter-

bevecht-ten het boecksken der Ex-ercitien. ſtondt een nieuw onweer teghen het boecksken van ſijne gheeſtelijcke Exercitien: waer mede 'tſelue dies te waerſchijnelijcker by d'onbedreuene beticht wierdt van ketterije, hoe alle nieuwe boecken meer duchtens ende achterdenckens gauen om de bedoruene tijden. Hier ſcheen het datmen hem den appel van ſijn' ooghe raeckte: waerom, ſchoon hy in ander verkort van eere ſyſeluen meer met ſtil-ſwijghen ende ghedult, als met gherucht van pleyterije, verweyrde, is hier in niet te vreden gheweeſt met het goedt ghevoelen datter den rechter af hadde; dan heeft by den ſeluen aenghedronghen om vonniſſe, waer by wettelijck d'oprechtigheyt van ſijne leeringhe aen alle de wereldt moghte blijcken. Men ſoude ſegghen, dat hy van doen af voorſagh, hoe noodtwendigh hem nae der handt deſe ghetuygheniſſe te Roomen ſoude weſen.

te Venetien, Dieſghelijcks heeft hy niet langh daer nae te Venetien ghedaen: want ſoo de leughenachtighe maere hem voor eenen ketter ſcholdt, die in Spaignen uyt de ghevangheniſſe ghebroken in ſijn beeldt verbrant, en nu onlanghs uyt Vranckrijck als eenen verleyer der ionghheyt ghebannen was; is hy vrijmoedighlijck tot den Apoſtolijcken Nuntius aenghetreden, en heeft ernſtelijck op hem verſocht, dat hy hem vande ſake ſoude doen berichten, ende d'uytſprake nae de waerheyt daer van doen, niet om ſijn' eyghene eere, maer om die vande mede-gheſellen, die metter tijdt ſijn leuen ſouden willen volghen.

te Roomen, Dit euenwel niet teghenſtaende, dat hy te Venetien ſoo eerlijck van alles ontſlaghen was, zijnder andere gheweeſt, die de ſelue laſteringhe te Roomen noch eens vernieuwt hebben, ſonder twijfel om den laetſten ſlagh te gheuen, waer aen d'uytroeyinghe oft beveſtinghe van dit gheſelſchap ſoude hanghen. Het gheweldt van dit grouw-

ſaem

ſaem tempeeſt heeft aen onſe voorouders ſterckelijck inghebeelt, dat het doen die tijden waeren, van de welcke den Heere IESVS, hem onder weghe openbaerende aen onſen H. Vader, belooft hadde, *dat hy hem te Roomen ghenaedigh ende behulpſaem ſoude weſen.* Den oorſprongh van deſen ſtorm was eenen ſekeren valſchen predikant, wiens woluen-aerdt ſoo wel niet en hadde konnen ſchuylen onder het Religieus ſchaepen-kleedt dat hy droegh, of hy en wierdt van d'onſe als Lutheraen ontdeckt. Dit vrongh deſen bedrieger bouen maten ſeer, en dede uyt ſpijt ende wraeckghiericheyt niet als verdencken, waer mede hy Ignatium met de ſijne moghte laken. Dus ſtroyde hy uyt, dat Ignatius ende ſijne mede-gheſellen vol van alle boosheyt ſoo in Spaignen, als Vranckrijck, iae oock onlanghs te Venetien verweſen, ende de handen der Rechteren ontloopen, te Roomen ghekomen waeren, om onder den deck-mantel van godtvruchticheyt de ionghheyt te bederuen. Deſe ende dierghelijcke dinghen met vollen mondt, door ſy ſeluen en die van ſijn habijt, ouer al verbreydende, heeft in korten tijdt den H. Ignatium met d'eerſte Patres ſoo verſmaedelijck ghemaeckt, datter vele eenen ſchroom van henlieden kreghen, als van ondeughdighe en vluchtighe menſchen: welcker ghemeynſchap gheſchouwt diende, iuyſt ghelijck den booſen vijandt konde wenſchen. Iae den roep wierdt niet alleen onder het volck in de ſtadt, maer oock in andere ſteden ende landen door brieuen ende poſt-tijdinghen der weder-partije verbreydt, dat Ignatius ende ſijne mede-gheſellen waeren van openbaere boosheden ende ketterije plichtigh bevonden, ende ten laetſten te Roomen eens voor al ſouden betaelen. Maer ſiet de wondere voorſichtigheyt Godts, ende de ſorghe voor d'eere van ſijnen Heylighen.

door eenen bedeckten Lutheraen.

Ter goeder ure, alſmen d'uytſprake vande ſententie ſoude gaen doen, waeren te Roomen teghenwoordigh (ſonder d'een van d'ander te weten, elck in't beſonder om ſijn' eyghene ſaken daer ghekomen zijnde) ſchier alle de rechters die voor deſen elders ouer ſijne vonniſſen hadden gheſeten. Wt Spaignen Ioannes Figueroa, Matthæus Ori uyt Vranckrijck, van Venetien Gaſpar Doctius. Deſe dan zijn allegaeder by Godts ghehengheniſſe voor de Heeren ghekomen, ende hebben de leughenen vanden laſteraer ouertuyght, met grooten lof vande deught ende godtvruchticheyt des Heylighen. Dus heeft den Stadt-houder van Roomen door ghebodt van den Paus openbaere ſententie tot ontlaſtinghe voor ſijne onnooſelheyt uytgheſproken.

Wel anders zijn die laſteraers ghevaeren: eenen vande valſche ghetuyghen wierdt in ballinghſchap ghedreuen: den anderen ſoo hy oock op ketterije bevonden was, ontliep wel in tijdts de doodt, maer niet de ſchande, van dat hy in ſijn contrefeytſel verbrandt wierdt: den derden is tot eeuwighe ghevangeniſſe verweſen gheweeſt: den vierden ſtierf korts daer nae van eene deerelijcke ſieckte, met opentlijck beklagh ouer de valſcheyt teghen Ignatium beweſen. Ten laetſten, den roer-vinck van al, dien heymelijcken ketter, ende valſchen predikant heeft ſich ontmomt, en ('twelck wel voor de meeſte ſtraffe gherekent magh worden) ſijne kappe uytgheſchudt, ende ſoo de reyſe nae de Broeders van Geneue (daer doch de vergaederinghe van dit afvallighe gheſpuys is) aenghenomen.

die naemaels opēbaerlyck afvalt.

Indien wy nu willen inſien, wat de Societeyt hier mede ghewonnen heeft, ſullen moeten belijden, dat haer dit tempeeſt te wenſchen was. Doen heeftſe eerſt haere beveſtinghe van den Paus derren eyſchen, als nu meeſter zijnde ouer al het opſtel vanden booſen vijandt: de welcke ſy

ten

ten laetſten verkreghen heeft, oock door het toedoen van den Cardinael Guidiccionius, dieſe te voren een iaer langh belet ende verachtert hadde, als breeder in't eerſte boeck gheſeyt is.

HET DERDE CAPITEL.

Hoe, en uyt vvat reden, de Societeyt ſoo menighen ouerlaſt nae haere bevveſtinghe ghedraghen heeft.

ALS nu de Societeyt van den Apoſtolijcken Stoel beveſtight was, ende onder 'tghetal van de Religieuſe Ordens gheſtelt, in plaetſe van ruſte (dieſe eenighſins verhopen moghte) is dies te harder aenghetaſt gheweeſt, hoeſe nu ſtercker ghewapent, ende opentlijcker te velde ghebraght wierdt, om den ſtrijdt aen alle boosheden ende ketterijen te leueren. Eens voor al wil ick hier in't korte de redenen bybrenghen van ſoo menighvuldighe aenſtooten, treckende die principaelijck uyt onſen hiſtorieſchrijuer Orlandinus. *Part. 1. Hiſt. Soc. lib. 15. num. 34.*

d'Eerſte ende vernaemſte hebben wy nu ghemelt in't voorgaende Capitel, te weten den bitteren haet ende nijdt van den duyuel der hellen: den welcken ſijne maght ghebruyckende ouer het rijck der boosheyt, doet ſijn' uyterſte beſte, om al watter goedt ende heyligh onder de menſchen oprijſt, in ſijn' eerſte beghinſelen (dit ſijne ghewoonte zijnde) te verdrucken. Ouerſulcks hy altijdts, niet alleen booſe menſchen, maer oock by wijlen goede Catholijcke, uyt miſverſtandt oft ongherechte voor-oordeelen, teghen de Religieuſe Ordens opgheruydt heeft. *d'Eerſte reden van den ouerlaſt der Societeyt, den haet van Satan;*

Wt den ſeluen wortel ſpruyt den haet van de ketters, ende den pick van de booſe menſchen, teghen de Societeyt: *de tvveede, den haet der ketterē en godtlooſe;*

teyt: want klaerlijck ſiende, datſe recht teghen hunnen handel ingheſtelt is, om Godts eere en vreeſe te verbreyden, ſoo ſchijnt het, datſe (menſchelijck ſprekende) niet min en konnen doen, als haer op alle manieren ſoecken te verdrucken, ende te vervolghen. 'tWelck dieſ-haluen niet meer te verwonderen en is, dan dat hitte en koude teghen een ſtrijden. 'tghene ſoo langh dueren ſal, als 'teen en 'tander ſullen in weſen zijn.

de derde, d'afgunſtigheyt. Vanden booſen is d'afkeerigheyt al mede, door blaeme vande quaede tonghen, tot de goede voortghekropen, alſſe hen uyt ongunſt lieten wijſmaken, dat deſe Orden tot verderffeniſſe van het Chriſtendom, en tot verminderinghe van d'andere Religien was: iae, ſonder voorder inſicht, meynende datſe het met hun oordeel wel voor hadden, hebben met een oproerigh toeſtemmen onder den anderen gheſloten, datſe ghehouden waeren den voort-gangh van deſe familie oft heel te beletten, oft immers nae vermoghen te ſtutten. Onder deſe waeren oock al Biſchoppen, Doctoren, Religieuſen, ende andere Gheeſtelijcke perſoonen. 'tWelck dies te min te verwonderen is, hoe men in die ſorghelijcke tijden, met meerder reden, achterdencken van alle nieuwicheyt hadde.

Miſſchien waerender noch andere redenen, die elck een in't beſonder, met ſchijn van ghewight, verweckten om ouer al ons 'thooft te bieden. Want ſoo vele menſchen, ſoo vele ſinnen, ende niet mindere verſcheydenheyt en iſſer in eens ieders gheſindtheyt ende vonniſſe van binnen, als in't weſen ende ghelaet van buyten: iae dat meer is, noyt en ſaghmen ghebeuren, dat eene ſake van alle menſchen voor goedt ghehouden wierdt.

Wat eenighe Religieuſen belanght, die ons hier en daer wat vremt beieghent hebben, daer en ſullen hen gheene wijſe

wijſe lieden aen ſtooten: want behaluen dat de quaede tochten oft paſſien met de wereldtſche kleederen niet terſtont afgheleght en worden, ſoo is't datſe op hun oude maniere van leuen ghewent, d'onſe nieuwe (die heel verſcheyden was) quaemen te miſachten en te laken. te meer om dat de Societeyt ſchier alle ſoorten van godts-dienſtigheyt ende goede wercken omhelſende, ende met Godts gratie de ſelue loffelijck uytvoerende, ſcheen met haere oeffeninghen d'onachtſaemheyt van d'andere Gheeſtelijckheydt te ſtraffen: welcker ſommighe doen ter tijdt de ſelue niet ſeer ter herten en trocken. Hier uyt, menſchelijck nae onſe kranckheyt ſprekende, moeſte wat ialoeſije rijſen: wantter weynigh dat ruym herte vanden Apoſtel in hun lijf draghen, om te moghen ſegghen: *VVat light daer aen? Als in* Phil. 1.
alle manieren, 't zy oft door occaſie, oft door de waerheydt v. 18.
CHRISTVS *verkondight wordt; daer in verblijde ick my oock, ende ick ſalder oock noch blijde om zijn.* Iae ſelfs hy was een vande lieffte diſcipelen CHRISTI, die daer ſeyde: *VVy hebben eenen gheſien in uwen naem duyuelen uytworpende, ende wy hebben't hem verboden, want hy en volght met ons niet.* Luc. 9. v. 49.
Een ieghelijck blijft al te gheerne by het ſijn, ende acht min dat een ander doet. iae komt by wijlen ſoo verre, dat hy eens anders wel-vaeren houdt voor ſijn naedeel, eens anders winſte voor ſijn verlies, ende laet ſich onbedachtelijck voorſtaen, dat eens anders verheffinghe ſijne vernederinghe is: principalijck als men vreeſt, dat het op intereſt van ſijn eyghen profijt, ghemack, eere oft autoriteyt aenkomt.

Wt deſe dan ende dierghelijcke oorſaken zijn d'opvallen gheſproten, die de Societeyt nu eene ronde eeuwe ghedraghen heeft, ende noch daghelijcks draghen moet; ſonder hope datſe van de ſelue oyt ontſlaghen ſal worden: min

noch

noch meer als het ſchipken Petri, de H. Kercke, in deſe werelt noyt in ruſte en ſal weſen; den booſen vijandt altijdt ſijn beſte doende, om deſe familie te verdrucken: door welcker hulpe hy ſiet dat de heylighe Kercke (nae het belijden vande Pauſen, iae der ketteren ſelue) onderſet ende verheuen wort. te meer noch, mits hy bemerckt datſe ſoo groot gheacht wort om d'uytnemende deughdt ende gheleertheydt van ſoo menighe weerdighe mannen; ſoo ſoeckt hy de ſelue in meerderen haet te brenghen, om alſoo alle hare aenſlaghen te beletten, dieſe heeft om Godts eere te verbreyden. Of hy dit door Catholijcke, oft door ketters, door Gheeſtelijcke oft wereldtlijcke doet, dat komt hem ghelijck, als hy maer tot ſijn voornemen en magh gheraken. 't Is onghelooffelijck, wat valſcheydt hier toe niet verſiert en is, ende met wat laſteringhen behanghen. Laet ons maer eens in't kort eenighe landen doorloopen.

HET VIERDE CAPITEL.

Vande aenſtooten der Societeyt in Italien.

Kleyne troubelen der Societeyt te Roomen.

GHEENE ſoorten van menſchen zijnder gheweeſt, tot de huyſghenoten en kinderen toe, of ſy en hebben teghen de Societeyt in Italien aengheſpannen. Hier iemandt vande groote, niet wetende hoe ſich te wreken ouer het belet van ſijne onkuysheydt, heeft om ſpijt ende leet te doen, alle valſcheydt ouer ons uytgheſtort. Daer eenen oor-blaeſer, om den Paus ende ſommighe vande Cardinalen te behaghen, heeft hem veel quaedt vermoeyens van ons inghegheuen. De ſchool-meeſters oft uyt afgunſtigheyt, oft uyt vreeſe, dat onſen voortgangh hunnen ondergangh ſoude worden, hebben de kinders opgheroeyt, datſe bouen

bouen andere ongheſchicktheyt de venſters oock uytworpen, ende de deuren van onſe leer-plaetſen met ghewelt ſouden oploopen. Doch, dit en is al maer een kleyn beiagh gheweeſt ten opſicht vande inheymſche oorloghe, die de kinders nae d'aflijuigheydt vanden H. Vader Ignatius teghen haer eyghene moeder de Societeyt verweckt hebben. Twee van d'onſe uyt eenen onbeſcheyden ijuer, als nu by ondervindinghe kenndlijck was, dat den Paus de Societeyt niet wel en beſinde, iae eene vremde ghedachte broeyde van haer met d'Orden der Theatinen(welcker inſtelder hy was) in een te ſmeden, hebben P. Iacobum Laines den Vicaris Generael leelijck by hem vermaeckt. Deſen Paus, alſoo de Conſtitutien vande Societeyt noch niet beveſtight en waeren, hadde voor hem ghenomen twee punčten daer in te veranderen. 'tEerſte was de gheduerigheydt vanden Generael, het ander 'tachterlaeten vanden Koor-ſangh: ghelijck hy ons deſen opleyde, op de wijſe van d'andere Ordens die hem heylighlijck ghebruycken, alſoo wilde hy dat de regeringhe van dien oock niet langher als dryiaerigh en ſoude weſen. 'tEen heeft hy mits de ghehoorſaemheyt der Societeyt te weghe ghebraght, die op ſommighe plaetſen den dienſt Godts begonſt te ſinghen: ende 'tander ſoude al mede ghevolght hebben, dan wierdt door het afſteruen des Paus in tijdts verhoedt; waer mede oock den Koor t'eenemael achterghebleuen is. By deſen Paus dan hebben deſe twee alles in roere gheſtelt, ende de Societeyt in perijckel ghebraght van eene grondighe vernielinghe. Maer ten laetſten is dit onweer oock gheſtilt, ende alles ten beſten ghekeert, nae dat den Cardinael van Alexandrijen (die naemaels Paus was, Pius den vijfden ghenaemt) alle de ſaken door 'tbeuel van Paulus wel onderſocht hadde, ende de Godtlijcke goedtheyt ſoo met ghe-

meerdere van P. Bobadilla en Pontius,

beden, als lijf-castijdinghen van d'onse versoendt was.

Gheduerende dit verschil binnen 'shuyse, wierden te Monte Politiano seer gheluckelijck de fondamenten gheleydt van een Collegie, hoe wel 'tselue korts daer nae met groote beroerte verstoort wierdt. Verscheyden ionghe dochters ende weduwen vertrocken haer om de liefde Godts uyt de wereldt, een deel nae cloosters, een deel nae den staet van reynigheydt. Daer by noch vele ghehoude vrouw-persoonen, voor desen vry wat te wulps, besneden haeren handel met de trouwe ende behoorelijcke seeghbaerheydt van haeren ee-standt. Dit en konden niet swelghen sommighe oft vrijers, die vande hope der versochte houwelijcken, oft roffianen, die van de ghewoonte hunner ongeoorlofde wellustigheden vervielen: dieshaluen betichteden sy ons met de vuyligheydt die wy belet hadden, ende waer mede sy selue besmet waeren. Sy stroyden uyt datter eenen Iesuit een' eerlijcke vrouwe hadde willen onteeren; sonder te segghen, wie, waer oft wanneer. Dus, soo-men dit niet en gheloofde, hebbense met groote belofte een lichte dante uytghemaeckt, de welcke iemandt van de Patres tot val soude brenghen: maer dit oock door de gratie Godts te vergheefs zijnde, hebben vele arghere rancken voortghestelt met eenen uytgheschudden boef, diese met ons habijt becleedt schalckelijck deden uyt ons Collegie, als of het iemandt vande Patres hadde gheweest, recht nae een openbaer bordeel gaen. 'tWelck soo ghedaen zijnde, heeft voor eenen tijdt, tot dat de fuycken van dese rabauwerije ontdeckt zijn gheweest, den naem vande Societeyt grootelijcks verachtert. Den Rectoor des huys Gambarus selue wierdt oock al valschelijck beschuldight door ialoesie, uyt reden dat hy dickwils eene sekere eerlijcke vrouw-persoone sprake gaf. Daer wierden vele leughens teghen

te Monte Politiano,

daer den Rectoor selue beticht wordt.

teghen hem versiert, ia oock minne-brieuen op sijnen naem uytghegheuen : maer sooder bouen al dit noch een gherucht ghingh, datter eenighe op sijn lijf uyt waren, heeft sich ('t ghene onse vijanden maer en sochten) vertrocken, laetende eene waerschijnelijcke hope, dat de reste vande Patres inde moeyelijckheden verdriet souden nemen, ende van selfs de stadt ruymen. Ten seluen eynde wierden hen de ghewoonlijcke aelmoessen onttrocken, het gheleent huys daerse in woonden opgheseyt, alle teeckenen van ongesintheyt ende vervremtheyt bewesen. Euen-wel bleuense staen, ende worstelden onverwinnelijck met d'uyterste aermoede; tot dat het aen P. Laines goedt docht de selue uyt hunnen kommer ende honghers te verlossen, ende het Collegie met goeden oorlof vanden Magistraet te niet te doen.

d'aelmoessen onttrocken,

het Collegie te niet ghedaen.

Dit scheen een groot verlies te wesen voor d'eere van onse onnooselheydt : doch konnen hier van niet klaeghen, terwijle niet alleen Robertus Bellarminus een ouertreffelijck man, die al dese schande ghenoeghsaem heeft vergolden, in't midden van dese vervolghinge aen de Societeyt ghewonnen is gheweest; maer oock dry iaeren nae 'tvertreck van d'onse, alle de valscheydt uytghekomen is : want eenen borgher, die nae menighvuldighe ellenden ende sieckten, noch leuen noch steruen en konde, heeft ten laetsten op sijn doodt-bedde inde teghenwoordigheyt van treffelijcke mannen daer toe gheroepen, opentlijck bekent, dat hy dien rampsalighen mensch was, die in't habijt van eenen Iesuit ten huyse vande lichte vrouwe ghegaen was, om de Patres door dese schande den noodt op te legghen vande stadt te verlaeten.

Omtrent dien tijdt was te Venetien oock al wat swarigheydt. 'tGhingh daer al wel, gheduerende het leuen van den Patriarch Driedo, die den dienst der Societeyt in alle

Te Venetien,

gheleghentheyt ghebruyckte. Maer sijnen naesaet Ioannes Taruisius viel ons heel teghen: niet en quam daer vande Iesuiten, dat hem aenstondt. Iae men seyde dat hy by de heylighe Euangelien ghesworen hadde, dat de Societeyt niet langh te Venetien en soude blijuen. Om dit te weghe te brenghen begonstender sommighe inden Magistraet (door't oprocken, soomen meynt, van Taruisius) op te worpen, dat de Iesuiten onverdraghelijck aen de Republijcke waeren, als schadelijcke ende oproerighe geesten, die hen noyt gherust en hielen; maer ouer al met des landts saken bemoeyden, draghende daer-en-tusschen de partije van de Spaignaerts, diese sochten te vervoorderen; oock door misbruyck vande biechte der vrouwen, diese uythaelden, om alles te weten wat daer inden huys handel van een ieghelijck, ende aengaende den Staet der Republijcke omgingh. Doch, sooder sommighe vande Heeren buyten onse wete oft toedoen, hen kloeckelijck van stonden aen hier teghen stelden, is den aenslagh misluckt. Waerom siende datter gheene hope en was vande Iesuiten uyt te setten, hebben voorgehouden, dat men immers hunne maght in't hooren van alderhande biechten behoorde te besnijden, ende dies aengaende, teghen alle misbruycken aen't goedt-duncken vanden Patriarch t'onderworpen: te wijle het niet en betaemde, datse te maghtigh souden worden, maer dienstigher was voor de ghemeynte, indiense kleynjens in oodtmoedigheyt ende onderdanigheydt bleuen leuen. Dit was wederom eenen nieuwen ranck ende vondt van Taruisius, wiens eenigh voornemen was, by dese onderworpinghe de Patres t'ouerheerschen, ende hunne ghewoonlijcke diensten te verhinderen. Maer hier teghen is ooc al eenen vande treffelijckste Heeren (die men nochtans meynde dat vande partije was) opghestaen, ende heeft daer soo sterck teghen aenghekant,

door den Patriarch, Taruisius.

ghekant, dat men ten laetſten goedt vondt, indien de Patres erghens vermaent moeſten weſen, dat men 't ſelue aen den Heere Hieronymus Priulus, voor alſdoen Prince van deſe Republijcke, ſoude beuelen. Deſen roept dan den Prouinciael Palmius, en houdt hem voor watter inden Raedt ghepaſſeert was: 'twelck hy verſtaende, heeft oogh-ſchijnelijck den grondt ontdeckt, en betoont, hoe datter gheenen anderen oorſprongh van al dit beſtel en was, als d'ongunſte ende d'afkeerigheydt vanden Patriarch. Waer mede het verſchil gheſliſt, ende de Societeyt meer als te voren van elck een beſocht ende ghe-eert wierdt.

Godt gaue datter in volgende tijden eenen anderen Priulus gheweeſt hadde! Onſe vijanden en ſouden ons ſoo dickwils ende ſoo ſchamperlijck niet verwijten het vertrecken uyt Venetien, dat naemaels gheſchiedt is. Want wat winnen ſy doch, als ſy nae alle laſteringhen noch moeten bekennen, dat de Societeyt daer niet uyt gheiaeght en is, maer van ſelfs door gegaen, om den opperſten Stadthouder CHRISTI op der aerden (gelijckſe ſchuldigh was) oock met verlies van eene heele Prouincie, ghehoorſaem te zijn? Datſe tot noch toe niet en is wederom ingheroepen; en moet haer gheenſſins tot ſchande ſtrecken, ghemerckt den Cardinael Perronius hier van ſprekende met den Paus, ſeyde, dat 'tſelue niet gheweygert, maer, om den ghemeynen vrede niet te verachteren, tot betere gheleghentheydt uytgheſtelt was: voeghende daer by, dat ſijnen Coningh, die ons te Conſtantinopelen hadde konnen ſtellen, ſoo vele moeyte niet hebben en ſoude, om ons te Venetien weder in te brengen. 'tWelck al hoe wel noch niet gheſchiedt en is, ſoo verhopen wy nochtans, dat metter tijdt 'tſelue gheluck aen de Societeyt te Venetien ghebeuren ſal, datſe in diergelijcken ongheval in Vranckrijck ghenoten heeft.

HET VIIFDE CAPITEL.

Vande aenstooten der Societeyt in Spaignen.

NOYT en heeft klaerder ghebleken, dat, ghelijck de palm-boomen, hoe menſe meer druckt, te hoogher opſchieten; alſoo oock de Societeyt, hoe menſe met meerder ghewight van ouerlaſt in Spaignen ouervallen heeft, hoeſe te meer oock verheuen is gheweeſt. Al was dat het vader-landt van Ignatius, ſoo heeft hyer nochtans de proefſchole van ſijne verduldigheydt ghevonden, inde welcke hy betoont heeft, wat hy met de ſijne om CHRISTVS wille bereydt was te lijden: immers aen de banden ende ghevangheniſſen die hy hier uytgheſtaen heeft, pleegh Faber ſijnen voorſpoedt in Spaignen toe te ſchrijuen. Het waere onmoghelijck alles in't beſonder te verhaelen, twee oft dry alleen van de vernaemſte opvallen ſullen voor ſpeur dienen om uyt die d'andere t'achterhaelen.

Onvveer teghen de Societeyt by Melchior Canus vervveckt, Doen wy onſe eerſte wooninghe te Salamanca ſtelden, iſſer een treffelijck predikant vande weerdighe Orden der Predick-heeren met naeme Melchior Canus, Doctoor in de Godtheydt, gheweeſt, die ſich liet voorſtaen dat Antichriſtus tijden nae by waeren, ende ſijne voorloopers alreede ghekomen: die hy opentlijck ende ſonder bewimpelinghe van reden onſe Patres noemde te weſen, om dat, ſoo hy meynde, in deſe alle de teeckenen van Antichriſtus aenhangh hen lieten vinden. Den onbedachten man en peyſde niet eens 'tghene den heylighen Thomas ſchrijft, dat men eertijdts de Religieuſen van S. Dominicus ende S. Franciſcus Orden, al mede voor dienaers vanden Antekerſt hadde ghehouden. Dit ſegghen van Canus ſoo op den

Lib. contra impugnantes Religiones cap. 24. & 25.

den preeck-ſtoel, als in openbaere leſſen (ghelijck het een man van groot aenſien was) heeft 'tvolck heel ontſtelt: al de werelt wierdt van ons vervremt: den Magiſtraet ſelue verboodt ons alle onderwijſinghe des volcks, tot de Chriſtelijcke leeringhe toe: inder voeghen datter maer een ſchandelijck ballinghſchap te verwachten en was, waer van die van d'Vniuerſiteyt nu al hadden begonſt de hoofden t'ſaemen te ſteken. Wat ſoude doch deſe kleyne vergaderinghe in ſulck een gheuaer doen? Daer was P. Michael Turrianus, een van onſe Prieſters, aen Canus niet onbekendt: deſen uyt oude vriendtſchap gaet hem aen, ende bidt dat hy doch de teere ſpruyte van onſe nieuwe Religie, die genoeghſaem te winde van alle quaede tonghen ſtondt, met ſijne autoriteyt niet en wilde verdrucken, maer eer voorſtaen ende verheffen. Dan ſijn ghemoedt was nu gheſet: wat hy hem voorhiel, oft van de beveſtinghe der Societeyt, oft van het ghevoelen des Paus (die twee van d'onſe alſdan verſch nae't Concilie van Trenten in ſijnen naem gheſonden hadde) Canus bleef by 'tſijn: iae voor alle andwoorde beklaeghde hy oock 'tongheluck van Turrianus, die hy ſijnen vriendt noemde, dat hy ſich ſoo onbedachtelijck by dit gheſelſchap vervoeght hadde.

Middeler tijdt heeft de voorſichtigheyt Godts uyt deſe ſelue Orden vanden H. Dominicus, iae uyt het ſelue Conuent, eene voorſprake ende ghetrouwen beſchermer voor ons verweckt. Deſen was Doctor Ioannes Penna, uyt-nemende in godtvruchtigheyt ende gheleertheydt: den welcken nae een diep onderſoeck van alle onſe manieren, heeft ſoo mondelingh als ſchriftelijck de ſcheldingen van Canus wederleght. De welcke niet alleen aen d'andere goede Religieuſen ſijne mede-broeders ſeer mishaeghden, maer naementlijck aen den Seer Eerw. P. Franciſcus Romæus, doen

Vvordt door het toedoen van Ioãnes Penna Predickheer nedergheleght.

ter

ter tijdt Generael van d'Orden: den welcken, op de gehoorſaemheyt, aen alle de ſijne ſtraffelijck beuolen heeft, datter niemandt qualijck vande Societeyt en ſoude ſpreken, de welcke als eene bende van onderſtandt door de goedertierentheydt Godts aen de H. Kercke ghegheuen was. Middeler-tijdt hadde den Paus Paulus den III. aen twee Biſchoppen in Spaignen de beſcherminghe vande Societeyt opgheleght, daer-en-boven hadde Ignatius copie van het Roomſch vonniſſe geſonden. Maer 'tis al onnoodigh gheweeſt: mits de waerheydt ſoo door't toedoen van Doctor Penna, als de deughdt ende ſtandtvaſtigheydt van d'onſe (die om alle deſe ſwarigheydt niet en lieten de ghemeynte nae vermoghen by te ſtaen) ghenoeghſaem ghebleken heeft, ende t'ſamen 't volck gheleert, de Societeyt uyt hare vruchten te achten, niet uyt het gheſegh der menſchen. Gheduerende deſe vervolghinghe, viel te verwonderen, dat Mevrouwe Maria Pimentel Grauinne van Monte-real (die haer in een klooſter onder den reghel vanden H. Dominicus vertrocken hadde) van Godts weghe verweckt wierdt, om d'onſe van hunnen noodtdruft te voorſien: Godt almaghtigh dit ſoo ſchickende, dat wy vande ſelue Orden in onſe eere ende aermoede ſouden gheholpen worden, van de welcke eenen man ons hadde bevochten: op dat deſe twee Religieuſe familien voortaen te vaſter met den bandt der liefde aen malckanderen ſouden verbonden blijuen.

Ander tempeeſt vanden Archſbiſchop Silicæus.

Meerder is gheweeſt het onweder te Toledo, teghen het Collegie van Alcala gheresen. Daer waeren eenighe ongheleerde Prieſters, die neffens andere misbruycken, tweemael 'sdaeghs aen hun volck 't alderheylighſte Lichaem onſes Heeren uyt-reyckten. Den Archſbiſchop Ioannes Silicæus, om datter tuſſchen deſer en ons habijt weynigh verſchil was, hadde naedencken dat het van ons bedrijf was,

was: 'twelck hy ſich dies te lichtelijcker liet voorſtaen, hoe hy daghelijcks meer opgheruydt wierdt van ſommige onſe vijanden, die hem d'ooren vol bliesſen, dat de Ieſuiten op gheene Biſchoppen en paſten, maer alleen onder 'tghebiedt van den Paus wilden ſtaen. Dus heeft hy ten laetſten ſtrafſelijck op pene vanden ban verboden, datter voortaen niemandt van ſijn' onderſaeten de H. Sacramenten by de Patres van de Societeyt en ſoude ontfanghen: van ghelijcken, datter niemandt van de Paſtoors de ſelue ſoude laeten predicken, noch de H. Sacramenten in de Prochie-kercken uytreycken. P. Villanoua, die Rector van't Collegie t'Alcala was, ſpoedt in haeſte ſijne reyſe nae Madrid toe, by den Nuntius: den welcken, om alles met voorſichtigheyt te ſtillen, gaet ſelue aen des Coninghs Raedt de brieuen van de beveſtinghe ende priuilegien der Societeyt toonen; ſeyndt Villanouam met ſijne brieuen van recommendatie nae den Archsbiſchop Silicæus; en met andere aen Mevrouwe Eleonora Maſcarenia, die veel by den Archsbiſchop vermocht. Maer Silicæus en gaf op alles gheen' andere andwoorde, dan hy plagh te gheuen in ſaken daer hy gheenen luſt en hadde van nae te luyſteren, dat hy haeſt t'Alcala ſoude komen, ende alſdan ſien wat hem te doen ſtondt. Middeler tijdt beual hy aen eenen Canonick van Alcala, dat hy alle de huyſen, die rondom het Collegie ſtonden, voor wat prijs het oock waere, eerſt-daeghs ſoude opkoopen, om aldaer een vrouwen Clooſter teghen onſe ctue ſoo hoogh op te trecken, dat wy (ghelijck hy hem beroemde) noch ſon noch mane en ſouden ſien. Men ſeyt, dat den H. Ignatius, als hy te Roomen dit al verſtondt, ſeer bly ghelaet ghetoont heeft, hopende dat uyt ſulcke beghinſelen groote vruchten ſouden voortkomen: 'twelck oock ſoo ghebeurt is. Voor al heeft den Archſ-biſchop

door

door uytdruckelijck ghebodt vanden Paus, ſijne plackaeten teghen de Societeyt moeten herroepen. Ende nae ſijne doodt (ſiet eens de Godtlijcke voorſichtigheyt) hebben wy alle die huyſen van eenen perſoon ghemackelijck ende redelijcker prijs inghekocht, die wy van vele beſitters ſonder groote moeyte ende opſprake noyt en ſouden hebben konnen bekomen, als offe Silicæus voor ons hadde doen koopen.

Noch een derde te Saragoſſa,

Dit alles tot noch toe was al ſonder oproer des volcks; maer te Saragoſſa hebben wy wel eenen anderen aenſtoot gheleden. Den Vicaris, de Clergije, de Religieuſen, de ghemeynte, waeren ghelijcker handt teghen ons aenghe-ſpannen. Noyt meerder oft ſchandigher tempeeſt, noyt blijder eynde. Alſmen in onſe Capelle d'eerſte Miſſe ſoude doen, tot de welcke den Vice-roy met al den edeldom ghenoodt was, ontbiedt den Vicaris 'sauendts te voren heel laet, datmen de feeſte ſoude uytſtellen, om dat d'Auguſtijnen klaeghden dat wy hen te nae quamen. Men heeft gheandwoordt, dat de ſake oock met goeden oorlof van den Archsbiſchop nu ſoo verre ghekomen was, datſe niet en konde uytgheſtelt worden, en datmen 'sanderdaeghs aen den Vicaris breeder ſoude voldoen. 's Anderdaeghs eermen den dienſt ſoude beghinnen, komt daer eenen onbekenden, gheſonden van d'Auguſtijnen, ende verbiedt op pene van excommunicatie datmen in die Capelle gheenen dienſt en ſoude doen. Onſe Patres teghen allen ongheval, beroepen tot den Paus, ende ſluyten by toeſtemmen van andere wijſe mannen, datmen ſoude voortgaen. Soo wierdt dan de Miſſe, van de Predick-heeren hier toe ghenoodt, ſeer heerlijck gheſonghen, het ſermoon van eenen vermaerden predikant van S. Hieronymus Orden ghedaen: alles met groote feeſte ende blijd-

blijdſchap, ſoo van het volck, als naementlijck van den Vice-roy ende heel den adel. Maer ſiet hier-en-tuſſchen hanght'er voor de deure van't Collegie de bulle van excommunicatie teghen alle die in deſe Capelle ſouden komen dienſt hooren. Behaluen den Vicaris, waerender noch twee Paſtoors teghen ons opgheſtaen, die al t'ſaemen met d'Auguſtijnen ſpannende, daer op uytwaeren datſe de Societeyt uyt Saragoſſa ſouden verdrijuen. Sy hebben't in korten tijdt ſoo verre ghebraght, datmen met alle ghewoonelijcke ceremonien openbaerlijck alle de Patres heeft inden ban vande H. Kercke gheſtelt: ſommighe treffelijcke mannen, die ons voorſpraken, heeftmen de kercken oock verboden, als met ons ghelijckelijck in den ban weſende: iae heel de ſtadt door heeftmen den Godtlijcken dienſt doen ophouden, ſoo langh als de Ieſuiten in de ſtadt ſouden blijuen. Wat was dit anders, dan eenen oproer onder 'tvolck maken, om ons met gewelt uyt te iagen? Bouen de mondelijcke laſteringhe, zijn op alle hoecken van de ſtraeten ende kerck-deuren ſchimpachtige beelden gheplackt, in de welcke groote menighte van duyuelen geſchildert waeren, die de Ieſuiten nae de helle trocken. Hier mede noch niet te vreden, hechten een van deſe aen eene ſpieſſe, ende komen met het gheſpuys van't volck nae ons Collegie geloopen, met meyninghe van de poorten open te breken: 'twelck ſy oock ſouden ghedaen hebben, en hadden ſommighe edelmans ende dienaers van den Vice-roy 'tſelue niet belet, ende 'tghepuffel verdreuen. Maer om het volck noch al meer te verbitteren, gaenſe dry daghen langh rond' om het Collegie met eene vremde proceſſie. Het cruys ghingh voor met droef gheſangh: den CHRISTVS was afghekeert ende met ſwert bekleedt, daer vloghen van alle kanten ſteenen op ons huys, nu riepen de ſtemmen ouer-

daer vvy inden ban gheſtelt vvorden,

 luydt,

luydt, *Bermhertigheyt*, *bermhertigheyt*; nu alderhande soorten van vervloeckinghe ende verbanninghe: ten scheen maer eenen enckelen hoop dulle ende rasende menschen te wesen, soo uytsinnigh door de passie, dat noch den Nuntius vanden Paus, noch de Princesse Ioanna Gouuernante van Spaignen den oploop en konden stutten. Siende dan de Patres dat den oproer meer en meer aennam, gaen van selfs met de sleutels van't Collegie by den Magistraet, en segghen opentlijck, datse lieuer hadden den Ionas te zijn, en uyt de stadt te vertrecken, als de selue om hunnen't wille soo ontstelt te sien. 'tWas wel teghen den danck van den Magistraet: euen-wel gheenen anderen middel siende, vonden den raedt goedt, ende lieten ons gaen. Nauwelijck waeren wy ter stede uyt; ende siet terstondt alle dinghen verandert. Den Archs-bischop nu beter onderricht, herroept al het verbot datter ghedaen was, verklaert de Societeyt onnoosel te wesen, ende den ban van gheender weerde. Van stonden aen wordter van stadts weghe eenen nae-ghesonden, om de Patres wederom te roepen: den heelen Magistraet gaet hen te ghemoete; doetse oock teghen hunnen danck op muylen sitten, die daer toe bereedt waeren, ende leydtse alsoo triomphantelijck door de princi-paelste straeten tot in het Collegie; segghende dat de schande, diese gheleden hadden, met dese eere verbetert ende vergolden moeste worden. Dit is d'uytkomste gheweest van dat schroomelijck tempeest te Saragossa, van 'twelck P. Franciscus de Borgia (verwittight zijnde, datter vele steenen op het huys gheworpen waeren) seyde met eenen blijden mondt, datmense doch wel vergaederen soude, om metter tijdt een nieuw Collegie daer van te bouwen. Maer 'tghene wel aldermeest hier in te verwonderen is, raeckt de Monicken die dit oproerigh spel

en van selfs de stadt ruymen,

maer vvorden terstondt met processie vvederom inghe-haelt.

gherockt

gherockt hadden: want soose ontstichtbaer waeren van leuen, hebben selue moeten eten datse voor ons ghekoockt hadden, ende gedwonghen gheweest hun Clooster ende de stadt aen andere vande selue Orden, die beter van handel ende manieren waeren, te ruymen.

Dese dry tempeesten maghmen nemen als een stael van alle d'andere, die in Spaignen opghestaen zijn: wantse begrijpen alle staeten ende soorten van menschen, die ons oyt in dit Rijck moeyelijck zijn gheweest, Bisschoppen, Doctoren, Pastoors, wereldtlijcke ende Religieuse Gheestelijckheyt, ten laetsten oock het ghemeyn volck. Den hoogh-gheleerden Doctoor Martinus Nauarrus, soo hy door Salamanca passeerde, ende alle onse Patres op sijne knien groettede ('twelck sijne diepe ootmoedigheyt was) vermaende seer sorghvuldighlijck, datmen doch de Collegien van Salamanca ende Parijs wel soude voorsien, ende gaede slaen; om datter in dese vermaerde Vniuersiteyten noyt opvallen aen ons volck en souden ontbreken: ghelijck de daedt inde volgende iaeren tot heden toe ghenoeghsaem betoont heeft.

HET SESTE CAPITEL.

Vande aenstooten die de Societeyt in Vranckrijck geleden heeft, eer sy daer uyt veriaeght vvierdt.

DIe daer weten hoe iammerlijck de ketterije heel Vranckrijck door de Catholijcke Religie verwoest heeft, sullen wel haest den oorsprongh vinden van al den ouerlast die de Societeyt hier heeft moeten draghen. 'tZijn de Caluinisten gheweest, die ons opentlijck ende bedecktelijck van alle kanten hebben bevochten, oproeyende nu een *De ketterije oorspronegh van alle quaet teghen de Societeyt in Vranc ryck.*

een deel van d'Vniuersiteyt, nu een deel vanden Coninghlijcken Raedt, leuerende den tijdt van sestigh iaeren eenen gheduerigen strijdt, tot datse ons ten laetsten uyt het Rijck verdreuen hebben. 'tWelck hoe welse meynden dat ons tot schande soude strecken, is nochtans tot een' onsterffelijcke eere ende glorie ghekeert.

'tIs nu iuyst hondert iaeren, dat Ignatius de sijne nae Parijs ghesonden heeft. Dit was een rouw beghin der Collegien. Thien iaeren daer nae heeft den Coningh Henricus den II. oorlof ghegeuen, om voor goedt een Collegie op te rechten: maer soo dies aengaende niet met allen sekers en konde verricht worden, sonder het ouerstemmen van't Parlament, hebben onse vijanden allen ernst voorghewendt om 'tselue te beletten. Dus is't ghebeurt dat de sake van't Parlament tot den Bischop, van desen tot de Doctoren vande Sorbona, van Caiphas tot Pilatus (by de welcke sy sekerlijck wisten datter gheen eynde en soude af comen) versonden wierdt. Iae, dat ergher is, nae datse het ghedragh van't verlof een rondt iaer ghesleypt hadden, zijnder gheweest eenighe, niet altemael, vande Doctoren, die in plaetse van eene gunstighe uytsprake, hebben met een schandelijck ende schandaleus schrift aende wereldt ouerdronghen, dat de Societeyt (die nu soo gheluckighlijck door alle Rijcken verspreydt, ende vande Pausen beuestight ende ghepresen was) sorghelijck in't stuck des gheloofs, onvreedsaem inde H. Kercke, schaedelijck aen andere Religieusen, ende ontstichtbaer onder de ghemeynte bevonden wierdt. 'tEn is niet om segghen, wat beroerte hier uyt ghesproten is. Men verwachtede anders niet, als dat de Societeyt te lande uyt ghegheesselt ende ghebannen soude worden. Maer ghelijck wel eertijdts den H. Coningh Ludouicus d'Ordens van sinte Dominicus

De Societeyt vvordt vervvesen van eenighe Doctoren in't iaer 1555.

ende

ende Franciſcus heeft voorgheſtaen ; ſoo heeft Henricus den II. met den Cardinael van Loreynen de Societeyt beſchermt; ſoo dat allenghskens deſen roep vermindert, daer nae oock als eenen roock verdwenen is. De ghene die hier oorſake van hadden gheweeſt, hebben't hen gheſchaemt, datſe hen vande quaede tonghen ſoo hadden laeten verleyden. De Doctoren der Godtheyt ſelue hebben nae verloop van veertigh iaeren een' uytſprake ghedaen, dat de Societeyt uyt Vranckrijck niet en moeſte gheſonden worden : ſoo verr' waſt van daer,datſe by hun vorigh ghevoelen ſouden blijuen. Soo iſſer dan de Societeyt noch ghebleuen,maer in dagelijckſche occaſien van veel lijdens. Zijnde deſe beroerte wat gheſtilt, heeftmen anderwerf begonſt by 'tParlament aen te houden, ten eynde ſy moght in't Rijck ontfanghen worden. Den Coningh heefter tot vier reyſen toe ſijne brieuen toe gejont, en euen-wel heeftmen altijdt uytſtel ghevonden. Voor het laetſte is de ſake in handen van den Biſchop,die ons plat teghen was, ouergheleuert. Deſen hebbende de priuilegien der Societeyt ouerſien, heeft aen de Paſtoren der ſtadt, die hy verſaemt hadde,ghepooght te betoonen, dat hen die t'eenemael naedeeligh waeren; ende ouerſulcks vonniſſe by ſchrift ghegheuen, datmen de Societeyt in't Rijck niet en behoorde t'ontfanghen. Hier van den Coningh Franciſcus verwittight zijnde,heeft voor de vijfde reyſe aen't Parlament met noch ſtercker ghebodt belaſt, dat men de Societeyt in't Rijck ontfanghen ſoude: dan,ſijnen goede wille wierdt door ſijne verraſchte doodt belet. Dus heeft Carolus ſijnen broeder de ſake in den aenvangh ſijns Rijcks ernſtelijck opghenomen. dan al te vergheefs: want wierdt tot de vergaedederinghe, die te Poiſſy op't ſtuck vande Religie ghehouden moeſte worden, uytgheſtelt. Hier is de Societeyt ten eynde

houdt aen om in't Rijck ontfanghen te vvorden, t'vvelck nae vele ſvvaerigheden

vvordt te vvege gebraght te Poissy. eynde door de Cardinaelen van Loreynen, Tournon, Armignac, Guise, Bourbon, ende vele andere Heeren des Rijcks teghen alle kracht van haere vijanden (de welcke voor den meesten deel met de ketterije besmet waeren) met eere in het Rijck ontfanghen gheweest.

Thuan. lib. 37.

Zijnde nu voor inghesetene bekent, hebben hen die van't Collegie van Parijs, door roem van gheleertheyt, die P. Maldonatus grootelijcks vermeerderde, soo vernaemt ghemaeckt, datter eenen grooten toeloop van discipelen tot onse scholen was. Hier hadden wy wederom 'tspel op den waghen; de baet-soeckelijckheyt van d'andere meesters, niet konnende desen af-breuck ghedooghen. Den Rector vande Vniuersiteyt verbiedt ons te leeren; in teghendeel den Coninghlijcken Raedt ghebiedt dat wy souden voortgaen. Wat sal hy hier doen? hy versint eenen anderen vondt: roept d'Vniuersiteyt by den anderen, worpt op of de Societeyt voor een lidt der seluer soude moghen aenveert worden. Onder de handt, ghelijck hy Medicijn was, stockt op die van sijne professie (welcker meesten deel met nieuwe ghesintheden in't stuck des gheloofs besmet waeren) datse weygherigh souden vallen. dus is het glat afgheslaghen. Hunne meyninghe was door desen middel onse lessen te schorten: dan soo die niet te min haeren ghewoonelijcken voortgangh en hadden, zijnder naemaels noch al verscheyden beroerten opgheftaen. Aen thien kanten zijn wy van weghe soo vele sooiten van verscheyden ghemeynten, door thien Aduocaeten besprongen gheweest: onder de welcke Pasquier sijne bittetheyt wel soo veel tooms gaf, dat hy onsen heylighen Vader Ignatius derrede by Luthero verghelijcken, iae oock al euen schaedelijck aende heylighe Kercke achten. Doch en hebben met alle hunne krachten niet uytgherecht, de Societeyt

Nieuvve svvaerigheyt met d'Vniuersiteyt,

door verscheyden processen,

Thuan. lib. 37.

per

per interim door ordonnantie vanden Raedt in besit blijuende.

Middeler tijdt soo de ketterije daghelijcks meer aennam, heeft de Societeyt oock al meer begonst te lijden. Al 'tquaet datter in't Rijck ghebeurde, wierdt ons vande Hugenotten aengheteghen: sy verioeghen ons uyt Tournon, en van ghelijcken met alle d'andere Gheestelijckheyt uyt Apamien; sy scholden onse leeringhen, en trocken groote opsprake teghen ons, uyt het gheval vande moortdaedighe doodt van Henricus den III. ende d'oorloghen van Henricus den IV. sijnen naevolgher. Dit waernemende die vande Vniuersiteyt te Parijs, hebben in't iaer M. D. XCIV. d'oude koeye, die nu dertigh iaeren begrauen lagh, wederom uyt de gracht ghehaelt, ende het proces teghen onse lessen hernomen. Voor haer pleytede met onghewassen mondt den Caluinist Arnaldus, voor ons den Aduocaet Duretus een scherpsinnigh ende daer by heusch ende manierlijck man. Met de partije spanden aen de Pastoors, sterckelijck aendringhende, ten eynde het uytreycken der H. Sacramenten aen ons soude verboden worden; maer en hebben anders niet opghedaen, als dat men hunne redenen by het oudt proces soude voeghen, om naemaels daer van t'samen ende seffens te handelen. Dit heeft uyt der maeten onse vijanden ghespeten, die nu voor ghewis hielen datse ons binnen korte daghen den voedt souden lichten: maer niemandt meer als den President Thuanus; den welcken siende dat hy van d'andere Heeren ouerstemt wierdt, heeft euen wel sijnen bitteren aerdt ende onghesoute tonghe niet konnen bedwinghen, of moeste daer noch eene kladde van sijn' ongunstigheyt aenhanghen, segghende, dat des Coninghs leuen soo langh in ghevaer bleef, als dit proces niet en wierdt ghewesen.

item vande Hugenotten.

HET SEVENSTE CAPITEL.

De Societeyt vvordt uyt Vranckrijck ghebannen, ende vvederom ingheroepen.

TER wijle dese dinghen met sulcken ernst ghedreuen wierden, ghebeurde daer eene sake, de welcke aen onse vijanden oorsake ghegeuen heeft om hen ouer ons te verblijden: welcker waerheyt op dat aen een ieghelijck kenbaerder zy, sullen die trecken uyt de Fransche schrijuers, Scipion du Pleix, Pierre Matthieu, André Fauin, Iacques Aug. de Thou ende andere, die ons oock partije ende teghen zijn.

Chastel quetst den Coningh, In't iaer M.D.XCV. heeft eenen ionghen onverlaet, met naeme Ian Chastel, voor hem ghenomen den nieuwen Coningh te vermoorden. Den welcken als hy voor d'eerste reyse sijnen ingangh binnen Parijs dede, soo is desen rabaut onder andere houelinghen mede ingheslopen tot inde Coninghlijcke camer, ende heeft aldaer sijn mes ghetrocken met meyninghe vanden Coningh te herten. Dan soo desen, by goeden gheval, d'eerbiedinghe van sommighe Princen die hem quaemen gheluck bieden, met ghelijcke beleeftheyt van diepere onthaelinghe seer minnelijck ontfingh; is den steeck op het kaecks-been aenghekomen, ende en heeft buyten 'tverlies van eenen tandt voorder gheen merckelijck leedt ghedaen. Dit leelijck stuck is terstondt den Iesuiten (ghelijckse doch ouer al soet inden mondt van hunne vijanden zijn) sonder eenigh ghelaet van recht (als Thuanus selue ghetuyght) aengheteghen. 'tEenigh fondament en reden daer de leughen op steunde, was, dat den moordenaer ouer ses maenden onbegrepen by

dit vvordt de Societeyt t'onrecht aenghetijght, Hist. lib. 131.

by ons de Philoſophie ghehoordt hadde, ſchoon hy ſedert inde Rechten ſtudeerde: want ſoo veel ſijne belijdeniſſe belanght, daer en is niet eenen van alle de Chronijck-ſchrijuers (oock die onſe partije en Hugenotten zijn gheweeſt) den welcken meldt dat den miſdaedighen op ſijne ſwaerſte pijn-banck, des ondervraeght zijnde, in't alderminſte ons ſoude beſchuldight hebben, dat wyer by forme van raedt oft vermaeninghe plichtigh in waeren. Dies niet teghenſtaende, heeft euen-wel 'tParlament in't ſelue vonniſſe, waer mede Chaſtel ter doodt verweſen wierdt, de Societeyt begrepen, ende de ſelue als verderfſter vande iongheyt, opruyſter der ghemeynte, vijande vanden Coningh en van 'tRijck, ghebannen. Dry daeghen wierden haer gheſtelt om Parijs, vijfthien om het heel Rijck te ruymen, ende dat op pene van leſe Maieſteyt. Alle haere goederen wierden aenghe teeckent, om die in andere goede wercken te beſteden, en bouen al daer by noch op lijf-ſtraffe verboden, datter niemandt ſijne kinderen buyten 'slandts tot onſe ſcholen en moght ſeynden. Dit vonniſſe is by andere Parlamenten vernieuwt ende verkondight; maer dat van Tolouſe heeft ons door ſijn heel beſtreck houden ſtaen, en doen blijuen. Daer en tuſſchen wierdt het huys van Chaſtel afgheworpen, en op den grondt eene pyramide, met opſchrift der ſententie, meer tot ſchande vande Societeyt, als vanden miſdadighen, gheſtelt.

euenvvel vvordtſe ghebannen,

Petr. Matth. in Henrico IV. l. 2.

en tot haere ſchande eene pyramide gherecht.

Hier hebt ghy nu den rechten text van dat ſchroomelijck onweer, 'twelck een' alghemeyne ſchip-brake aen ons door heel Vranckrijck ſcheen te dreyghen: doch, is in korten tijdt ouerghegaen, ende met blijdſchap verdwenen. Terſtondt begonſt het Rijck ons afweſen te gheuoelen. Vele waerender die nae onſe wederkomſte verlanghden, andere dieſe met der daedt verſochten, ſommighe oock die opentlijck

Daer vvordt van haere vvederkomſte ghehandelt,

lijck seyden, datse niet alleen nut, maer oock noodigh in't Rijck was. Soo dan Ignatius Armandus is nae Mets ghereyst, om den Coningh te vinden; ende den tijdt der Goede weke waernemende, heeft hem wijt-loopigh, doch oodtmoedelijck, d'onnooselheyt der Societeyt voorghehouden. Den Coningh seer vriendelijck alles aenhoorende, heeft beuolen dat hy sich met P. Petrus Cotton te Parijs soude laeten vinden, om aldaer van dese sake breeder te handelen. Van dien tijdt af wierdt onse wederkomste voor seker ghehouden. Waer toe den Coningh te Rouanen zijnde, het placaet heeft laeten uytgaen: 'twelck onse vijanden seer qualijck ghenomen hebben, ende in alle manieren ghesocht om te stooten. Dus is den Coningh hier ouer verstoort, selue met de Coninghinne ende menighte van sijne houelinghen in de raedt-camer van't Parlament op Kers-auendt ghetreden. Al waer soo den President op een nieuw sijnen ouden lul begonst teghen ons op te heffen, ende aenden Coningh onse schaedelijckheyt aen't Rijck ende sijnen Staet met sulcke propoosten in te stampen, dat de Coninghinne met den edeldom daer ouer vry wat beroert wierden, ende achterdencken kreghen; heeft den Coningh voor al sijn' ooghen ten hemel opslaende, met een bly ghelaet, het woordt met sulck eene verwonderinghe der omstaenders tot lof vande Societeyt, voor ons opghenomen, dat wy noch kloecker, noch gunstigher Aduocaet en hadden moghen wenschen. Sijne reden is terstondt verbreydt, ende in alle taelen uytghegaen: welcker kort begrijp uyt de Historie-schrijuers van dien tijdt ghetrocken, is als volght. Ten eersten bedanckte sijne Maiesteyt den Raedt ouer de sorghe van sijn ende des landts welvaeren: ten anderen verklaerde hy, dat hy den tijdt van acht à neghen iaeren op alles dat den President voor-hiel, rijpelijck ghelet hadde.

vanden Coningh selue inden Raedt.

Petr. Matth. Du Pleix. Thuanus.

Des Coninghs redenen.

Bouen

Bouen dien dat hy niet mindere experientie en hadde als iemandt vanden Raedt, en immers ſoo veel verſtants, dat hy wel wiſte wat hem te doen ſtondt; dieſ-haluen dat hy onveranderlijck by hem gheſloten hadde de Societeyt uyt haer ballinghſchap wederom in't Rijck in te roepen.

Hier nae begonſt hy te weder-legghen al wat teghen de Societeyt opgheworpen was: Sy en zijn niet hooueerdigh » gheweeſt, ſeyde hy, inde vergaederinghe van Poiſſy, noch » eer-gierigh (ghelijckmen hen aentijght) maer vroom ende » moedigh teghen hunne wederpartije. Wat naedencken » van eer-ſucht konnenſe gheuen, die d'eere ſelue met eene » beſondere belofte uytſluyten? Dat hen de Gheeſtelijckheyt » teghenvalt, en is niet vremder, dan of de gheleertheyt ende » d'onwetenſchap teghen den anderen ſtreden. My is kenne- » lijck by ondervindinghe, datſe altoos partije hebben aen » twee ſoorten van menſchen, waer van d'eerſte de ketters, » d'andere de Gheeſtelijcke van quaedt leuen zijn; maer » hierom heb ickſe te meer in weerde. Dat hen de Sorbo- » na verſtooten heeft, is gheſchiedt by ghebreck van kenniſ- » ſe: de welcke nu zijnde, is dies te meer verleghen met hun- » ne afweſigheyt, hoeſe ſchijnelijcker ſiet, dat haere ſcholen » vergaen, ende niet teghenſtaende alle placaeten van Rae- » den, de iongheyt euen wel buyten het Rijck nae hunne » onderwijſinge loopt. Kieſenſe de beſte verſtanden, daerom » acht ickſe te meer: 'tſelue doe ick al mede in den legher en » den Raedt, daer ick de vroomſte ſoldaeten en de bequaem- » ſte mannen toe uytſoecke. Datſe in Vranckrijck zijn inghe- » komen ſoo ſy't beſt konden, hebbenſe ghemeyn met alle » andere Ordens, iae met my ſelue, die'r ben inghekomen » 'tbeſte ſoo ick konde. Dit moetmen immers van hen be- » lijden, datſe al hun opſtel met langhmoedigheyt en » ſtichtbaerheyt des leuens tot een goedt eynde brenghen. »

„ Voorders de ſorghe dieſe draeghen voor d'onveranderlijck-
„ heyt van hunne ordonnantien, is een ſeker teecken datſe
„ ſullen aerden ende blijuen ſtaen. Van de ſchaedelijcke
„ leeringhe diemen hen naegheeft, en ghelooue ick doch
„ niet met allen. Hebbende alle hunne Collegien, iae oock
„ uytgheſondene ſcherpelijck ondervraeght, en vinde'r niet
„ eenen, die ghetuyghen kan, datſe leeren dat gheoorloft
„ ſoude zijn de Coninghen te dooden. Barrier, ouer ſijn
„ moortdaedigh ſtuck raedt ſlaende, en heeft (ſoo-men wilt
„ ſegghen) aen hen niet ghebiecht, iae, dat meer is, heeft be-
„ leden, dat hy uyt den mondt van eenen Ieſuit ghehoort
„ hadde, dat men ſonder doodt-ſonde ſulcks niet en moght
„ ſelue in ſijne ghedachten laeten komen. Ende of ſchoon
„ Chaſtel iemandt van henlieden beſchuldight hadde, des
„ neen (oock inde tormenten;) oft wel datter iemandt van
„ hen my deſen ſteeck ghegeuen hadde (dien ick vergheten
„ hebbe, noch oyt en wil ghedencken, dan om den al-mo-
„ ghenden Godt te dancken ouer de ſorghe die hy voor
„ mijn leuen ende wel-vaeren draeght;) ſoude dan om eenen
„ Iudas alle d'Apoſtelen, en om een man alleen de heel ghe-
„ meynte moeten lijden? 'tIs waer, ſy zijn op eene beſondere
„ maniere door hunne vierde belofte aen den Paus verbon-
„ den; maer dit ſtreckt alleen tot de bekeeringhe der onghe-
„ loouigher: buyten de welcke niet en twijfele of ſy en ſullen
„ alſoo ghetrouwe zijn inden eedt aen my, als in hunne be-
„ lofte aenden Paus ghedaen. Dan, waerom is't dat mijnen
„ Raedt hier voor-by gaet, en ſchalckelijck verſwijght
„ 'tghene hen mede-gaet, in't ſtuck van Bellarminus, wiens
„ ſchriften te Roomen ſoo wel niet en bevallen, om dat hy
„ mindere maght aenden Paus, als wel andere Auteurs, ouer
„ de wereltlijcke heerſchappijen gheeft? Datſe de Ligue ghe-
„ volght hebben, is hen niet meer, iae (om hunne rechtſin-
nigheyt)

nigheyt) min te verwijten als aen d'andere, die by onghe- „
luck van tijden meynden dat ſy't wel voor hadden. In „
toekomende tijden ſal ickſe met ſoo vele ionſten verbinden, „
datſe oock ghetrouwer aen my ſullen weſen, alſſe oyt aen- „
de Ligue gheweeſt zijn. Wordenſe vanden Coningh van „
Spaignen ghebruyckt, niet min en ſalder van my gheſchie- „
den; oft meyntmen miſſchien dat Vranckrijck van argher „
conditie al Spaignen is? Die aen alle andere landen nut zijn, „
achte ick mede noodigh aen mijnen Staet. Ende daerom „
wil ick, datſe nu voortaen niet by ghedooghe (ghelijck „
voor deſen) maer wettelijck by Coninghlijck placaet in't „
Rijck ontfanghen worden. Deſe eere heeft Godt voor my „
bewaert. Zijnſe in mijn ghebiedt gheboren, waerom ſal „
ick naedencken van mijn' onderſaeten hebben? Indien „
men ſorght datſe mijne raedt-ſlaeghen aende vijanden „
ontdecken ſullen; voor deſe vreeſe ſal ick my verſekeren „
door voorſichticheyt, ende hen niet meer betrouwen, als „
ick en wil datſe weten. Ick hebbe ſaken van meerder ghe- „
wight ghehandelt, ende gheluckighlijck uytghevoert; ende „
daerom begheere ick datmen deſe in mijne handen ſtelle, „
ende niemandt voorder beſorght en zy, als om my hier in „
te ghelieuen, ende mijnen Coninghlijcken wille dies aen- „
gaende te volbrenghen. „

Als den Coningh met eene krijghſ-vrome welſprekentheyt in deſer voeghen alle de redenen van Harlæus byghebraght, wederleydt, ende met groote verwonderinghe der omſtaenders ouer ſijne vaſte memorie, van d'eerſte tot de laetſte beantwoordt hadde; heeft den Raedt ſijnen ſin ghenoeghſaem verſtaen, ende dies nochtans niet teghenſtaende den futſel-boeck ghesocht met uytſtel van dry daeghen: binnen de welcke hy alle vlijtigheyt ende middel heeft voorghewent om de wel-daedt, die hy ons dede, te verhin-

den Raedt ſoeckt uyt-vlucht.

Thuan. lib. 132. Petr. Matth. in Henr. IV. l. 3.

verhinderen. Waer van soo hy onderricht was, heeft den gheheelen Raedt by hem gheroepen, ende met verbolghentheyt belast, datse hen van stonden aen nae de plaetse van 'tParlament souden begheuen, ende van daer niet scheyden, voor ende al eer sijnen wille volbraght was: daer en bouen schriftelijck gheboden, datse daer gheene blaeuwe steerten oft ongunstighe bespreken en souden aenhanghen, die sijne gratie eenighsins konden verminderen. Dus hebbense aen den Coningh wel moeten ghehoorsaemen. Ende op dese maniere is door Henricus den IV. d'aenveerdinghe der Societeyt met ouerstaen des Parlaments te weghe ghebraght, de welcke niemandt van sijne voorsaeten en hadde konnen verrichten. Meer hebben wy met een kort ballinghschap opghedaen, als wy op den tijdt van sestigh iaeren hadden konnen verkrijghen.

dan moet svvichtē, ende de Societeyt aenveerden,

Dit soo gheluckighlijck gheeyndt zijnde den tweeden Ianuarij des iaers M.DC.IV. heeftmen alle dinghen tot onse wedercomste ghereedt ghemaeckt. De pyramide wiert ter aerden gheworpen, niet by nachte, ghelijck sommighe, (quansuys uyt vreese van oproer) goedt vonden; maer in vollen daghe, mits P. Cotton den Coningh met bevallighheyt aenghedient hadde, dat hy eenen Coningh des lichts, ende niet der duysternissen en was. Dus hem niet ghenoeghende met d'oude Collegien weder te gheuen, heefter nieuwe by ghesticht, naementlijck te La Flesche, in welcke stadt soo hy sijn' opvoedinghe ontfanghen hadde, heefter ons een' Academie ende Collegie ghestelt; in wiens kercke hy oock belast heeft, datmen sijn herte, als eenen eeuwighen pandt ende oorsprongh der liefde, soude begrauen.

de pyramide vvordt af ghevvorpen.

Verbreydinghe der Societeyt nae haer ballinghschap.

Voeght hier nu by, belieuet v, het ingheraken in Bearne, de woon-stede te Constantinopelen, de menighte der Collegien, die hy aen ons, oft tot de bekeeringhe vande

ketters

ketters ende Turcken, oft tot het welvaeren ſijner landen ſoo ouervloedighlijck beſorght heeft, datter nu vijf Prouincien in Vranckrijck (daerder te voren maer dry en waeren) ghetelt worden; ende ſiet dan, of het niet en is de pijne weerdt gheweeſt, dat wy met wat drucks ſoodanighe verheffinghe, en met wat lijdens van een kort ballinghſchap ſulck eene vaſtigheydt ende vermenighvuldinghe ſouden koopen.

HET ACHTSTE CAPITEL.

Hoe de Societeyt in Duytſlandt ghelijck-maetigh met de Catholijcke Religie vervolght, ende drymael uyt Tranſiluanien veriaeght wordt.

DE Societeyt is eens uyt Vranckrijck, maer uyt Duytſlandt menighmael verdreuen gheweeſt. Indien de ſecte van Caluinus alleen daer ſoo maghtigh was, wat wonder is't, dat ons hier de godtlooſe ketterijen van d'Arianen, vande Sacramentariſſen, van Wiclef, van Hus, van Luther ende Caluin t'ſaemen teghen ons opſtaende, ſoo vele vervolginghen aengedaen hebben? Het ſoude te langh vallen de kleyne aenſtooten, die wy herwaerts en derwaerts ſonder ghetal gheleden hebben, te verhaelen. heele Coninghrijcken, heele Prouincien ende landen, hebben wy ſeffens verloren, en dat meer als eens. Eerſt zijn wy uyt Tranſiluanien veriaeght, daer nae uyt Bohemen, Hongarijen, Merren-landt, Sileſien, ende voorts heel Duytſlandt door ſchier in gheduerighe onruſte gheweeſt. Soo den krijgh ſtondt, ſoo ſtondt de Religie, ende dies volghende de Societeyt. Waſſer victorie voor de Catholijcken, ſoo naemſe aen; waſſer neder-laeghe, ſoo moeſteſe ruymen. De

De ketterijen doen menighen ouerlaſt aende Societeyt in Duytſlandt:

ſelue vijanden, die de heylighe Kercke vervolghden, taſteden voor al de Societeyt aen met blaem ende opſpraken, met ſchimp-ſchriften ende oproerighe predikatien, met al wat ſy tot onſe ſchaede ende nae-deel konden verdencken. Wie ſoude in't beſonder den gheduerighen ſtrijdt nu van hondert iaeren konnen verhaelen ? Onlanghs alleen den inval van den Coningh van Sweden kan ons ghenoeghſaem leeren, hoe't in Duytſlandt ſoo dickwils met alle die oorloghen ghegaen is. Hoe vele Collegie zijnder doen noch eens verwoeſt ? hoe menighe van d'onſe beſchimpt en begrimt, ghedoodt en vermoort, ghequollen en veriaeght, iae bykans de heele wereldt door verſtroyt gheweeſt ? Wy ſullen deſe gheſchiedeniſſe voor de naekomelinghen laeten, ende hooghier van Tranſiluanien beghinnen.

ſy komt in Tranſiluanien, Stephanus Bathori tot de kroone van Polen verkoſen weſende, heeft het Prinſdom van Tranſiluanien aen Chriſtophorus ſijnen broeder ghelaeten. Deſen, volghens den ſin ende wille van Stephanus, heeft de Societeyt in ſijne landen ontboden, ende te Coloſwar een Collegie ende Academie opgherecht ; iae ſommighe van d'onſe te Fayrwar, daer hy ſijn hof hiel, (ten eynde den ionghen Prince Sigiſmundus ſijnen ſone van hen onderweſen ſoude worden) gheroepen : 'twelck hy oock korts daer nae op ſijn dood-bedde aen ſijnen edeldom hooghelijck beuolen heeft. *lijdt van de Caluiniſten,* Daer-en-tuſſchen de Caluiniſten met d'Arianen, door haet ende nijdt ghedreuen, ſpannen t'ſamen, om deſe gheluckighe beghinſelen nae de doodt van Stephanus te beletten. Hebben dan den edeldom teghen de Societeyt opghemaeckt, op datſe de Ieſuiten als verleyders der iongheydt, oprechters der vervallene afgoderije, verbreyders des Pauſdoms ende der Spaenſcher inquiſitie, uyt het landt ſouden ban-

bannen. Dus,om dit hun opſtel,verhaeſten ſy den Rijckſdagh, uyt vreeſe dat de komſte vanden Cardinael Andreas Bathori iet moghte veranderen. Wy laetender ons oock al mede vinden: worden ghehoordt, eens in den Raedt, en anderwerf inde kercke, daer het Ridderſchap vergaedert was. Doch te vergheefs: want 's ander-daeghs quammer eene requeſte aen den ionghen Prince, waer mede ons ballinghſchap verſocht wierdt: op de welcke ſoo hy andwoordde, dat het teghen alle reden was ſijne meeſters, die tot noch toe loffelijck en onberiſpelijck in ſijne prouincien gheleeft hadden,teghen der Catholijcken verſoeck,ende den vrijdom vande conſcientie, te lande uyt te ſeynden; heeft den Gouuerneur, die t'ſamen het bewint van d'oorloghe ende der financien hadde,door ſijn volck, daer toe uyt ghemaeckt, den minderen edeldom ſoo verre ghebraght en opgheruydt,datſe de Catholijcke Ridders,iae den Prince ſelue door verſcheyden dreyghementen ghedwonghen hebben de requeſten t'onderteeckenen.

Dus heeft ons den Cancellier op Kerſ-auendt te houe ghe-roepen, en nae verhael van't ghene daer ghepaſſeert en ghe-ſloten was,voorgehouden, dat wy van ſelfs aen't tempeeſt ſouden wijcken, ende met onſen uytgangh aen den Prince ſijnen ſtaet (die anderſſins wanckelbaer ſtondt) verſekeren. Waer van ſoo den Prince mede de wete dede, wierdt op den Kerſ-dagh de ſententie, ſooſe vanden haet en nijdt der ketteren gheraemt was, uytgheſproken. Op S.Steuens dagh dan maken hen d'onſe bereydt om uyt Tranſiluanien te trecken: maer ſoo de kouwe onghenadigh fel en bitter,daer by oock P. Leleſius des Princen meeſter ſwaerlijck kranck was, biddenſe om een weynigh uytſtel. 't welck hen af-gheſlaeghen wordt, ghelijck oock alle andere beden, behaluens een openbaer kondſchap van ghetuyghen, datſe

vvordt verjaeght,

op ſinte Steuens dagh,

om gheen' andere reden, als om der Religie wille, door oproer van't Ridderschap wierden versonden. Men seyt dat den ionghen Prince ons vertreck soo naeghingh, dat hy sich den heelen dagh niet en heeft konnen van traenen onthouden; euen-wel moeste hy neffens ons, aen't onweer wijcken.

met droefheyt van dẽ Prince en der Catholijcken,

'tWelck soo hem docht dat nu wat ouer was, heeft ons nae vier iaeren wederom ingheroepen. 't Ghene hier in sonder aenmerckinghe niet en dient voorby ghegaen, is, dat den Gouuerneur roer-vinck van alles niet alleen het minste van ons goedt, daer hy't op ghemunt hadde, niet verkreghen en heeft; maer dadelijck oock van sijnen staet afgheset is, ende met groot aenklagh van ontrouwe aen den Coningh Sigismundus, teghen sijne belofte, in onse uytworpinghe bewesen, eene rassche doodt, noch al eer wy vertrocken, ghestoruen. Eenen anderen bel-hamel heeft het naemaels met den sweerde, andere met andere ongheluckighe dooden, datse teghen ons aenghestelt hadden, moeten besueren.

en vvederom in gheroepen;

Annuæ Societ. 1606.

Argenta Apolog. cap. 13.

Nae dat wy nu wederom in't iaer 1591. in Transiluanien ghetreden, ende, by verlof vanden ghemeynen Rijcksdagh naemaels beuestight zijnde, in goeden doen waeren, is het tweede onweer, alsoo schroomelijc als het eerste, teghen de Catholijcke Religie, ende teghen ons opgheresen. Sigismundus hadde Transiluanien aen den Keyser ouergheláeten: teghen desen waeren d'inwonders onder het beleydt van eenen Ariaenschen veldt-heer Moyses, die met Turcksche ende Tartarische maght in't landt ghevallen was, opghestaen. P. Ioannes Argenta ghetuyght, dat tusschen hem ende de borghers van Colofwar by verdragh ondersproken was, dat sylieden de stadt aen hem, ende hy t'andere sijde 't Collegie aen hen te plunderen, ende de Iesuiten nae beliefte

Ibid.

lieſte te veriaeghen oft te dooden, ſoude gheuen. Soo ghe- *voor de tweede*
ſeyt, ſoo ghedaen. De ſtadt wort gheleuert, het Collegie ghe- *reyſe*
plundert, de kercke tot de fondamenten toe afgheworpen, *vveder-*
de ſcholen verwoeſt, de Patres veriaeght; Emmanuel Niger *om verdreuen,*
eenen van die vermoort, eenen anderen met naem Georgius
Bartholick ouer doodt ghewondt. Dit alles met ſulck eene
wreetheyt aengaende, dat de Turcken ſelue verſlaghen ende
verbaeſt ſtonden.

Doch ſiet, hoe het met den tyran en ſijne dienaers afgheloopen is; op min als een maendt nae dit treur-ſpel, is deſen Moyſes inden ſlagh ghebleuen, dien Schouteth en rechter, die het accoort met hem aenghegaen hadde, aen de galghe ghehanghen; de Societeyt wederom met eere *en vvederom in gheroepen;* ende blijdſchap der borgherije inghehaelt, de Prochie-kercke aen ons ende de Catholijcken gheiont, d'Ariaenſche Miniſters alle-gader tot een toe verſtouen. Doch deſe ruſte en heeft niet langher gheduert, als't aen Stephanus Bockay belieft heeft. Soo deſen tweeden tyran in't landt ghevallen was, hebben de ketters voor de derde reyſe hun hoofdt teghen de Catholijcke Religie ende de Societeyt opgheſteken, en de ſake ſoo verre ghebraght, datter nu op den landt-dagh ons ballinghſchap gheſloten was. Maer als Pater Argenta op den ſeluen de Societeyt ſoo kloeckelijck verweyrde, datter niemandt vande partije derrede teghen aenkanten, is 'tgheraemt vonniſſe gheſcheurt, ende wy voor dien tijdt beveſtight gheweeſt. Bockay, aen wie dit grootelijck ſeurde, heeft voor alſdan ſijnen toorn bedwonghen: maer niet langh daer nae gheweldigher uytghevrocht, als hy nu maghtigher gheworden, ſonder eenigh ouerſtaen vanden Raedt op ſijn eyghen credit de Societeyt *voor de derde reyſe verſonden,* voor 'tlaetſte 'theel landt uytghedreuen heeft. Waer van hy ſchier den ſeluen loon met ſijnen voorſaet Moyſes binnen

 'tver-

'tverloop van den seluen tijdt ontfòngh, als hy binnen 'smaendts vande sijne door langhsaem verghift, soomen vermoeyt, om hals ghebraght is. Daer was hope dat met sijne doodt dit onweer soude ouer gaen, dan Sigismundus Rakocius, die hem in't Prinsdom volghde, heeft niet teghenstaende de voorsprake van den Archshertoghe Matthias, ende d'onweder-legghelijcke verweyringhe van P. Argenta, door oproerighe gheesten soo veel te weghe ghebraght, dat ons goedt, daer hy sijnen tandt nu op ghewet hadde, beschreuen, ende wylieden voor altoos souden blijuen, ghelijck wy waeren, versonden. Teghen dit ghewelt, oft schoon de weynighe Catholijcke Princen en Heeren luttel vermoghten, hebbense nochtans openbaer protest van hunne onwilligheydt ghedaen, ende verklaert, datse in onse banninghe gheen consent en droeghen. Rakocius, 'tzy om de sake te versoeten, 'tzy (dat waerschijnelijcker is) door Godts besondere ghehengheniss e, heeft dese ghetuygheniss e aen de waerheydt ghegheuen, *dat de Patres vande Societeyt* Argenta cap. 13. Apolog.
IESV *goede ende weerdighe mannen waeren, de welcke noch om misdaedt, noch om eenighe hunne schuldt, maer alleen by ve soeck en aendringhen van die van d'andere Religie, uyt hun goedt ende het landt ghesett, ende elders verdreuen wierden.* Op dese maniere is het in Transiluanien afgheloopen; niet veel beter inde Rijcken, vande welcke wy in't volghende Capitel sullen spreken.

HET

HET NEGHENSTE CAPITEL.

Hoe de Societeyt uyt Bemen, Hongarijen, Merren-landt, Silesien, ende uyt Riga in Lithauwe verdreuen is.

D'EERSTE troubelen van Hongarijen teghen de Catholijcke Religie zijn uyt het oproerigh verbondt van Bockay ontstaen. Daer de Bisschoppen en Priesters vermoort, d'autaeren ghe∫chent, de kercken en cloosters in asschen gheleght, alle godtlijcke en menschelijcke rechten met de voeten ghetreden wierden, hoe konde daer de Societeyt standt houden? Euen-wel soo isse noch te Zagabrien door de Croaten, en te Lints door d'Oostenrijcksche Vorsten, en toedoen vanden Keyser Matthias blijuen staen. Niet soo in Bemen, Merren-landt, Silesien, daer de rasernije der ketters ghelijck een Griecks vier aennemende, d'onse d'een voor, d'ander nae deden verschuyuen. Alsmen schreef het achthienste iaer van dese loopende eeuwe, hebben d'Euangelische Standen te Praeg eene vergaederinghe ghehouden, de welcke gheduerende zijn sy ghewapender handt op't slot ghekomen, ende hebben nae een onghepaeyigh ghetier den President Slabata met noch andere Godts ende des Keysers ghetrouwe dienaers van bouen neder in eenen diepen afgrondt ter vensteren uyt gheworpen. Nae sulck een feyt, wie waerender naerder om aen te staen, als de Iesuiten? doch men heeft ghenaedigher met hen ghehandelt. 't Was den rebellen ghenoegh dat wy uyt hun ooghen souden zijn, en sylieden daer-en-tusschen meester van ons goedt moghten blijuen. Dus besetten sy stracks het Collegie met soldaten, ende schrijuen het beworp van onse banninghe:

Iul. Bellus Laur. Austr. lib. 2.

De Societeyt vvordt uyt Bemen ghesonden,

ninghe: wiens inhoudt was, dat de Iesuiten, oorspronghe zijnde van alle quaele, sonder uytstel heel Bemen souden ruymen: op pene van als vijanden des Rijcks ghestraft te worden, soo wie van henlieden daer in soude keeren, oft van die wederom in te willighen, inden Raedt soude derren handelen. Soo hebben wy dan Bemen verlaten; maer voor een weynigh tijdts alleen. De victorie van Praeg, en de goedertierentheydt vanden Keyser Ferdinandus en heefter ons niet alleen weder inghebraght, maer oock met de bedieninghe vande Vniuersiteyt, ende vermeerderinghe van verscheyden Collegien vereert.

van ghelijcken uyt Hongeren en Merren-landt. Bellus l. 3.

Niet langh daer nae is 'tselue vier in Hongeren met ghelijcken brandt teghen ons onsteken, ende d'asschen tot in Merren-landt toe ouerghevloghen. Wy lieten ons voorstaen dat wy immers te Brun, buyten de paelen van Bemen, gherustelijck moghten neerslaen; maer de brandtbrieuen hebben ons hier al mede achterhaelt, uyt reden dat d'Euangelische standen voor alsdan goedt vonden, dat Merren-landt dies aengaende onder Bemen begrepen was. ende of het soo niet en waere, hebben in allen gheval een nieuw ban-schrift in't iaer neghenthien op den sesten Mey laten uytgaen: 'twelck ons twee daghen daer nae op Hemel-vaert-auendt wierdt aenghedient. De Patres met hun noen-mael besigh, worden tot een toe allegaeder van tafel by de Commissarissen ontboden: voor de welcke nu staende, wordt het placaet aen eenen uytroeper ghegheuen, die den inhoudt des selfs met luyde kele in't midden van't moetwilligh ghepuffel uytkraeyende, begonst te roepen, dat wy van stonden aen de sleutels vande kercke en van't huys souden ouergheuen, ende op staenden voet de stadt, ende binnen dry daghen op lijf-straffe 'theel landt uytgaen. Dit aldus verkondight, een vande Commissarissen eene voordere

ver-

verklaringhe vanden wille der Heeren doende, laet weten, dat wy van alsdoen af van alle recht van goedinghe vervallen waeren. Waer op soo in teghendeel P. Rector hem kloeckelijck bescheydde, dat, naedemael de Societeyt van alle de Standen t'samen in't Rijck aenveert was, den Euangelischen alleen, als bouen hun maght zijnde, niet toe en stondt de selue, namentlijck sonder schuldt, daer uyt te bannen; hebben eenpaerlijck gheandwoordt, datse niet eenen voet van daer en wilden versetten, voor datse ons hadden sien uyttrecken. Dus hebben de Patres sonder voorder *uyt Brun,* noodtdruft van eetwaer, hunne mantels moeten nemen, ende met groote droefheydt der Catholijcken, de stadt ruymen. Nauwelijck warense buyten de poorten, alsser eenen grooten brandt van binnen onstack: hier beghint terstondt het grauw te roepen, dat de Iesuiten de stichters daer af waren; dieshaluen worden van eenighe ruyterije en voetvolck vervolght, en als ondadighe brandt-stichters te stadtwaerts wederom inghetrocken. Doch onschuldigh bevonden, hebbender dien auendt, ende den volghenden Hemelvaert-dagh onverhindert (hoe wel in bewaernisse) moghen blijuen, en de H. Sacramenten voor het laetste den Catholijcken uytreycken. 's Anderen daeghs wordense voor de Heeren ontboden, ende buyten meyninghe beleefdelijck onthaelt: 'twas voor en nae al, Heeren Iesuiten, dat men hoorde; men verklaerde opentlijck datse gheene schuldt in den brandt en hadden, men gaf hen oorlof vanden huysraedt oft door getrouwe vrienden te verkoopen, oft wegh te schencken, oft oock mede te voeren, iae oock waghens tot de reyse. Maer als wy eene ghetuyghenisse van onse onschuldt versochten, en kreghen gheen' andere andwoorde, dan dat ons de bewesene beleeftheydt, en eerlijcke uytseyndinghe ghenoeghsaem moeste wesen, tot soodaenighe

ghetuygheniſſe. Hier op zijn wy dan in ſtilte nae Ween vertrocken.

uyt Olmuts, Op de ſelue maniere, en ſchier op den ſeluen dagh, zijn wy uyt dat ſchoon Collegie van Olmuts gheſet, 'twelck met vier-en-tachentigh perſoonen bemandt, nu twee-en-ſeſtigh iaeren gheſtaen hadde. *uyt heel Sileſien,* Van ghelijcken is in Sileſien ghebeurt, daer wy ouer al in't ſelue iaer uyt gheen andere reden als enckelen haet der Catholijcke Religie op verbeurte vanden hals ghebannen zijn.

uyt Riga in Lithauvve, In Lithauwe hebben die van Riga al mede ængheſtaen: de vervolginghe is vande ketterſche Predicanten teghen ons t'ſaemen ende den Magiſtraet (die voor ons ſtondt) verweckt gheweeſt, ende met de ghewoonlijcke waerheyt van hunnen woorden-dienſt, tot valſche ghetuyghen toe ghebraght, dieſe hadden opghemaeckt om ons van miſdaedt te betichten. 'tGheboefte der ſtadt was alreede ſoo op de Paters ghebeten, datter niemandt oock by daghe meer ſonder perijckel van ſijn leuen en derrede ouer ſtraten gaen. Hier wierden hen de vuyſten, daer de ſtocken ende roers voorghehouden, met de welcke men hen dreyghde te dooden. 'tLeuen alleen ende d'autoriteyt vanden Coningh Stephanus hiel ons ſtaen: want ſoo ſaen deſe der wereldt, met groot naedeel vande Catholijcke Religie, ouerleden is, vergaderen de ketters eenen opſtal van hunne gheſinde: waer in voor alle raedt-ſlaginghe gheſloten wordt dat, indien de Ieſuiten van ſelfs en vrywilligh niet en wilden uyt Riga vertrecken, men die met ghewelt daer uyt ſoude verdrijuen. De mare hier van was qualijck onder 'tvolck ghekomen, of het gheſpuys der ſtraeten met bijlen en kap-meſſen ghewapent, doet eenen inval in onſe kercke, ſchendt de beelden, breeckt d'autaeren, rooft het al. Sy lieten hen voorſtaen, datſe met het Collegie vande Ieſuiten

ten de heele Catholijcke Religie verdruckt hadden. Gheduerende den nacht, wierden wy met ſtercke wacht in onſe wooninghe beſet, tot dat wy 'sanderen daeghs met veel verwijts ende ſchimpens de ſtadt uyt moeſten: waer ouer de ketters en d'ongunſtighe met 'tgheluydt vande klocken, en andere teeckenen van blijdſchap ſulck' eene triomphe maeckten, als of daer eene groote victorie hadde behaelt gheweeſt. Twee iaeren duerde dit ballinghſchap, de Miniſters hun beſte altoos doende om 'tſelue te verlenghen; dan den Coningh Sigiſmundus iſſer tuſſchenbeyden ghekomen, ende heeft de Societeyt met meerder' eere in haer oude plaetſe gheſtelt. *daerſe vvederom inghe-roepen is.*

HET THIENSTE CAPITEL.

Vande laſteringhen teghen de Societeyt gheduerende haer eerſte eeuvve.

MAGH den adel ſijnen roem draeghen op de tijtels en heerlijcke naemen by ſijne voorouders ghewonnen, waerom ſoude't ons ongheoorloft zijn, eene lijſte van alle de laſteringhen te maken, die teghen de Societeyt gheduerende haere eerſte eeuwe opgheworpen zijnde, aen de ſelue maer tot meerderen lof ende glorie ghedient en hebben? Onſe naekomelinghen en ſullen't hen niet ſchaemen datmen ons met menighte van leughenen beticht heeft, alſſe daer by ſien, dat de Societeyt ghelijck een' onbeweghelijcke ſteenrotſe, in't midden van de tempeeſten die haer ſochten te ouerweldighen, altoos is blijuen ſtaen. Voorwaer 'tware lichter alle de zee-baeren ende goluen te tellen, als de leughenen diemen teghen ons verſint heeft. Watter van den beghinne af de Ieſuiten maer eenighſins aen en *Ontallijcke laſteringhen teghen de Societeyt.*

en ghingh, dat wierdt schandelijck gheblaemt. Onsen H. Vader ende insteldet voor al, den naem vande Societeyt IESV, ons habijt, onse reghels, onse maniere van handelen, leeren, predicken. Niet en isser, daer niet wat op te smallen en is gheweest. Den naem, was te trots ende hooveerdigh; 'thabijt, was te ghemackelijck, ende sonder strenghigheyt; de maniere van handelen, politijck, valsch ende bedrieghelijck; de leeringhe, half kettersch; de scholen, de bederffenisse der iongheyt; de sermoonen, oproer van de ghemeynte; iae eene schoone aermoede, daer de huysen soo groot, de kercken soo kostelijck, d'autaeren soo rijckelijck verciert zijn; wonderlijcke soorte van beloften, die heden binden, ende morghen ontdaen worden. In't kort, alles vol bedrogh ende gheveynstheyt onder den deck-mantel van wetenschap ende deught. Ende of het misschien niet al waerachtigh en is, datmen den Iesuiten opleght, immers 'tis al te klaer, datse ghierigh, ghemackelijck, trots ende hooveerdigh zijn.

van verscheydene vvederleght, Dese ende hondert dierghelijcke lasteringhen hoe dickwils zijnse beandwoordt van P. Richeome, Argenta, Gretserus, Contzen, Garassus, Forerus, Schondonchus, Costerus, Scribani ende menighe andere? hoe dickwils van Franciscus Montanus, Montholon, Steuartius, voorvechters der waerheyt? iae hoe dickwils van Coninghen ende Princen selue, van Bischoppen, Cardinaelen ende Pausen, die onse onnooselheyt hebben verweyrt? Indiender nochtans iemandt sich verwonderde, datter sommighe verstandighe mannen somwijlen iet van dese beuselen ghelooft hebben; die moet het voor veel wonderlijcker achten, dat de ghene die alles soo neerstighlijck van buyten en van binnen door-snuffelt hebben, ten tijde van hondert iaeren gheduerende, niet en hebben konnen vinden oft bybrenghen,

ghen, waer uyt soude blijcken dat de Societeyt sulck eene schaedelijcke secte was, alsse riepen. Dat hy eens aensie hoe de Societeyt nu hondert iaeren langh tusschen haet en liefde, tusschen gunste en ongunste, van verscheyden ghesintheden, ghelijck in een weegh-schael hanghende, van d'eene tot den hemel toe ghepresen, van d'andere veracht en tot in den afgrondt der hellen verdruckt wordende, niet alleen in haer gheheel is blijuen staen, maer oock soo wonderen voort-gangh t'alle kanten ghedaen heeft. En is't niet ghelijck'er van onsen Saligh-maker, al op eenen tijdt, sommighe seyden: *Quia bonus est*, *'t Is een goedt mensch*; andere: *Non, sed seducit turbas*, *Neen, t'is eenen verleyder ende bedriegher*? Hoe wiltmen't met de menschen maecken? Niet en isser soo heyligh of 't en wordt ghelastert. 't En is van heden, noch van ghisteren niet, datmen verkeerdelijck aende godtvruchtigheyt ende godtsdienstigheyt den naem van dwaese superstitie, aen de Christelijcke ootmoedigheyt dien van kleynhertigheyt, aen de voorsichtigheyt dien van arghlistigheyt, aende bescheydentheyt dien van gheueynstheyt, ghegeuen heeft. Hoe dickwils heeftmen in't beghinsel van de H. Kercke, de Christene Religie voor *eene nieuwe, boose ende schaedelijcke superstitie* ghescholden? Wat schande is't dan, dat ons de ketters de selue naemen gheuen? *Hoe dickwils* ('t zijn de woorden van den gheleerden Tertullianus) *hebben sy een Christen mensch alleen om dat hy Christen was, gheacht als plichtigh van alle boosheyt? als vijandt van de Goden, van de Keysers, van de Coninghen, van de goede seden, iae van de gansche natuere*? En is't niet al ghelijckmen van de Iesuiten heeft gheroepen? dat sy vijanden Godts waeren, moorders vande Coninghen ende Princen, bederffenisse ende verwoestinghe vande Vniuersiteyten, ouertreders van alle godtlijcke ende wereldlijcke wetten?

Ioan. 7.

Den seluē blaem ghingh eertijdts achter de Christenen,

Tacitus l. 15 Sueton. in Neron. c. 26.
In Apolog. c. 2.

Heb-

Hebben niet eertijts de Heydenen, om hunnen haet te verschoonen (nae het schrijuen vanden seluen Auteur) den Christenen opghelegt *datse oorsake van alle quaedt ende ongheval waeren? Hadde den Tiber aen d'eene sijde met ouerloop schaede ghedaen, aen d'andere de riuiere Nilus sijne vruchtbaere waeteren inghehouden: was daer ergens aerd-beuinghe, hongher, peste, kommer, terstondt riepmen, De Christenen nae de leeuwen, om verscheurt te worden.* Heeft het daer niet oock alsoo in dese eerste eeuwe met de Societeyt ghegaen? Was Duytslandt door oorloghe verwoest, was Vranckrijck inde wapenen, hadde Portugael sijnen Coningh verloren, was Transiluanien vanden Keyser ende van het ghelooue afgheweken, waeren de Catholijcken in Enghelandt vervolght; was Schotlandt oft Polen in roer, ons Nederlandt in troubelen; heeftmen niet gheroepen, Iesuiten uyt, als oft wy d'eenighe oorsake van alle dese ellenden gheweest hadden.

Ibid. cap. 40.

Montholon Plaidoye blasme 4.

'tIs, ghelijck eenen sekeren Schrijuer seydt: 'tZijn de Iesuiten, die de doose van Pandora (daer de Poëten af versieren) hebben open ghedaen, ende de sieckte, oorloghe, peste, dieren-tijdt, alle quaedt inde werelt inghelaeten, oock dry hondert iaeren eerse te vinden waeren. Ende dit meynense, dat onnoodigh is van te doen blijcken, 'tis ghenoegh datmen 't soo seydt. Ghelijck eertijdts den naem van Christen ghenoeghsaem was om alle straffen verdient te hebben, alsoo nu den naem van Iesuit is ghenoegh om voor oorsake van alle quaedt ende straf-weerdigh ghehouden te worden. De Heydenen ghebruyckten den naem van Christen als eene vervloeckinghe: van ghelijcken onse ketters den naem vande Iesuiten. Iae soo verre is desen lust van ons te schelden ghekomen, dat, ghelijckmen eertijts de Christenen voor toueraers hiel, alsoo oock nu van de Iesuiten gheseydt heeft, datse vande touerije eene vrije

konste

konſte maeckten, ende de ſelue aen hunne Nouitien leerden. Kan de boosheyt wel hoogher klimmen?

Maer wat valt hier, nae d'exempelen van onſen Salighmaker, ſoo ſeer te verwonderen? *Si patremfamilias Beelzebub vocauerunt, quantò magis domeſticos eius? Hebben ſy den vader des huyſ-ghesin Beelzebub gheheeten, hoe veel te meer ſijne huyſ-ghenoten?* Den Sone Godts, die opperſte wijsheyt, en heeft de valſche beſchuldinghe niet moghen ontgaen. Hy hadde aen den Keyſer den cijnſ-penningh doen betaelen, ende ſelue oock betaelt; nochtans wordt hy beſchuldight als of hy ſulcks hadde belet ende verboden. Hy ontliep ende verſtack ſich alſmen hem Coningh wilde maken; en wordt euen wel ouerſtreden dat hy nae het Rijcke gheſtaen hadde. Hy was ghekomen om den peys tuſſchen Godt ende de menſchen te middelen; en dies niet teghenſtaende, ſeytmen dat hy oproer verweckte. Hy hadde ontallijcke mirakelen ghedaen, ende vele duyuelen uytgheiaeght; en voor ſijnen loon wordt hy voor eenen quaet-doender en tooveraer gheſcholden, die met den duyuel omghingh, ende ſelue vanden booſen vijandt beſeten was. Hy leerde met woorden ende wercken alle maetigheyt ende gheſchicktheyt; ende en wordt des niet te min voor eenen dronckaert ende ſuyper ghehouden. Hy dede deught aen een ieghelijck; en met alle ſijne weldaedt, wordt hy tuſſchen twee moordenaers ghecruyſt. Hy quam den menſchen het eeuwigh leuen gheuen; ende dit al onvermindert, ſterft eene ſeer pijnelijcke en ſchandelijcke doodt. Wat wonder is't dan dat de Societeyt ſoo bitterlijck ghehaet, gheblaemt, beloghen en vervolght wordt? *Saligh zijt ghy*, ſeyde Chriſtus aen ſijne diſcipelen, *alſmen v vermaledijdt en vervolght, ende alle quaedt teghen v-lieden ſeght, lieghende om mijnen wille. Verblijdt v, en verheught*

iae achter CHRISTVS *ſelue.* Matth. 10. 25.

Matth. 5. 11.

beught v, want uwen loon is seer groot inde hemelen: want alsoo hebbense de Propheten vervolght die voor v gheweest zijn. Alsoo hebbense vervolght, ende met de selue scheldinghen beticht, in hunnen tijdt, de Fondateurs van alle d'Ordens, den H. Benedictus, Norbertus, Dominicus, Franciscus, ghelijck uyt den H. Thomas van Aquinen ende Bonauentura breeder by onsen Gretserus te lesen is.

en alle Fondateurs van Ordens,

Doch om den mondt aen sommighe onghesinde te stoppen, die op het onbehoorlijck ghekraey oock van eenighe Gheestelijckheydt hunne tonghe vry wat t'onbescheydelijck teghen de waerheyt roeren, versegghende datse weten ende niet en weten, om ons met den naem van ghierigheyt, ghemack ende hooveerdigheyt by de ghemeynte te laecken; sal de penne wat ruymer hier in laeten spelen, om dese lasteringhen in't besonder te wederlegghen. 'tGaet om mostaert, en alle de wereldt wilt het doch soo hebben, dat de Iesuiten begheerlijck ende riick zijn, ende euenwel (wie het lief oft leedt zy) soo bekennense allegader soo wel vijanden als vrienden, dat op hun leuen niet en valt te segghen. Hoe kan dit t'samen staen, daer *de begheerlijckheyt*, nae 'tsegghen vanden H. Apostel, *de wortel van alle quaedt is*? Waer blijft dan d'onderhoudinghe vande belofte van aermoede? Oft kanmen, sonder sonde, met verlaetinghe van sijn eyghen goedt, aenden eenen kant aermoede aen Godt belouen, ende aenden anderen met eenen onbluschelijcken dorst (soomen ons nae gheeft) nae rijckdommen en groote schatten trachten? Voorwaer, die dit met eenen onpartijdighen sin wilt oordeelen, sal beuinden datmen groot onghelijck doet aen soo vele Hertoghen, Princen en Grauen, die nu beiaert zijnde (ick laete staen van ontallijcke dierghelijcke ionghelinghen) de Societeyt verkoren, ende in de selue tot den laetsten toe volherdt

Dry besondere blaemen teghen de Societeyt vvorden vvederleght,

d'eerste, datse ghierigh en ryck is,

1.Tim.6.10.

herdt hebben. Zijn dese dan alle mede soo slecht oft verblindt gheweest, datse hunne groote middelen, diese met goede conscientie moghten blijuen besitten, om de liefde Godts verlaetende, den deck-mantel van ons habijt hebben willen tot ghierigheyt mis-bruycken, om eens anders goedt met beswaernisse van hunne sielen en perijckel van d'eeuwighe verdoemenisse te begheeren? Doch om naerder aen den grondt van desen achter-klap te komen, waer by blijckt doch dese onse begheerlijckheyt? waer in vertoontse haer? Is't inde onvergolde ghedienstigheyt van Missen, predikatien, lessen, biechten, begraeffenissen, iaerghetijden? voor de welcke d'andere Ordens, oock die professie vande volmaecktste aermoede maken, haer laeten betaelen, ende de Societeyt door verbot van haere Constitutien niet eene mijte en magh ontfanghen. Zijn wy soo begheerlijck, waerom laeten wy dese profijten vaeren, die vry wat veel 'siaers inbrenghen, ende groot onderstandt aen sommighe cloosters doen? Is't inde besondere belofte die de Professen allegaeder doen, van nu noch immermeer te ghedooghen, dat d'aermoede van de Societeyt ruymer soude worden? Waer toe dees belofte, is't dat wy daghelijcks rijcker en rijcker willen zijn? hanghen wy misschien Gode eenen vlasschen baerdt aen, om ons seluen nu en ten eeuwighen daghe al streelende te bedrieghen? 'tIs, seght ghy, in't groot inkomen dat de Collegien hebben, inden costelijcken bouw van kercken en huysen, in't verscheyden cieraet van goudt en siluer-werck, en allerhande stoffe der seluer. Ick soude met een woordt hier op mogen andwoorden, dat ten hooghsten hier uyt ghespeurt magh worden de mildtheydt vande goede herten, die ons sulcks gunnen en gheuen, maer niet onse begheerlijckheyt. Ghelijck oock al mede uyt de testamenten, die onder-tusschen

aen ons ghemaeckt worden, niet voorders ghesloten en kan worden, dan dat wy vrienden hebben, die onsen noot vrywillighlijck voorkomen.

Hoe en vvat middelen de Collegien der Societeyt hebben.

Dan ick sal dese sake wat nauwer bedieden, om aen een ieder te voldoen. 't Is waer dat, schoon de Profes-huysen gheen inkomen noch van landen, noch van huysen, noch van renten, noch van eenighe fondatien (hoedaenigh die oock zijn) moghen hebben; de Collegien nochtans de selue metter daet ghenieten. Maer dit en strijdt met de Religieuse aermoede niet, ghelijck de Theologanten weten, voor soo veel daer gheenen eyghendom van besonder ghebruyck en zy; waer van de Societeyt alsoo vry is, niemandt te nae ghesproken, als eenighe Religie inde werelt: noch en kan eenigh naedencken van ghierigheyt gheuen, voor soo veel de middelen binnen de paelen blijuen van de redelijcke noodtdruft, en gheen' ouertollighe sorghe bevonden en wort om de selue te vermeerderen. Of wy hier in faute hebben, dat stelle ick ten vonnisse van alle die ons kennen, ende weten datter niet een Collegie in onse Nederduytsche Prouincie en is, of het steeckt in groote schulden, noch eenigh huys oft wooninghe dat sijne persoonen sonder voordere belastinghe kan onderhouden. Die verstandt hebben van huys-houden, en weten wat daer tot den kost, kleedinghe, lijnwaet, vier, licht, huysraedt, boecken, kercke, reys-gheldt, gasten, medicijnen, reparatien, &c. voor soo vele persoonen noodigh is, sullen niet konnen ghelooouen, dat wy met soo weynigh, als wy onbelast hebben, konnen toekomen. Dan d'aelmoessen, Godt lof, ende de voorsichtigheyt die den al-gemeynen Vader der aermen voor de sijne draeght, vervullen herwaerts en derwaerts onse behoeftigheyt, ende maken dat aen soo vele treffelijcke ende wel-gheboren mannen, het sober en ghewoonlijck onder-

onderhoudt van de Societeyt niet en ontbreke. Voorder ſoo magh ick met de waerheyt ſegghen, datter meer als een clooſter in Neder-landt is, 'twelck alleen meerder inkomen heeft voor een ghetal min als van veertigh perſoonen, als alle de Collegien ende huyſen van onſe Prouincie t'ſamen tot onderhoudt van bouen de acht hondert koppen. Waer toe dan ſoo gheroepen teghen onſe rijckdommen ende begheerlijckheydt, daer wy ouer al in noodt zijn, noch bouen den ſoberen koſt en noodigh onderhoudt iet en verſoecken? Voor 'tlaetſte, ick gae my hier in uyt, op het ſegghen vande uytgheſondene ſelfs, onder de welcke ſoo al ſommighe Profeſſen en Recteurs mede zijn, die langh in officien gheweeſt hebben, ende deshaluen den tijdelijcken ſtaet der huyſen en Collegien wel kennen; nochtans niemandt tot noch toe (hoe af-keerigh daer oock eenighe van ons zijn) en is onder hen ghevonden, die de Ieſuiten van ſoodaenighe rijckdommen ende begheerlijckheyt, als hen de wereldt naegheeft, heeft konnen ouertuyghen.

Vanden bouvv hunner kercken en huyſen.

Wat den bouw van kercken en huyſen belanght, die van Princen en Republijcken, oft oock aelmoeſſen der gheloouigher koſtelijck opghetimmert en verciert worden; wie kan dien laecken ſonder onghelijck te doen aen Godt en aen de goede herten, die hunne middelen t'ſijner eere daer toe beſteden? Daer zijnder ſoo vele, die hun goedt, oft in ontucht door dronckenſchap en hoererije verteeren, oft inde ijdelheyt der wereldt door pracht van ſtaet en kleedinghe verquiſten, oft oock aen ketters en ongodtlijcke erfghenaemen maken; ende al doenſe quaelijck, en lijden ſchier van niemandt opſprake; waerom en ſullen dan de godtvruchtighe het hunne niet moghen voor de clooſters en godtſ-huyſen, voor de kercken en cieraet der ſel-

uer ghebruycken? Te meer, is't dat sy het aen henseluen spaeren, om aen Godt te gheuen, ende den hemel daer mede te verdienen. VVy hebben hier en daer wel een schoon huys oft kercke, maer niet te verghelijcken by andere oock van biddende Ordens die elders ghebouwt zijn. Die het marberen clooster vande Minder-broeders te Seuillen in Spaignen, ende hunne kercke van Genua in Italien ghesien hebben, sullen segghen dat ons Profes-huys en marbere kercke van Antwerpen al maer vuyligheyt daer by en is. Maer of't schoon waere, dat wy hier in den meesten hoop te bouen ghinghen, wat schatten oft rijckdommen komen ons doch van dese bouwsels? wat gheniet oft ghebruyck hebben wy doch van al dit cieraet? komt daer wel eenen draet sijde van aen onse kleederen, oft eenen beet etens van op onse tafels? is't niet al ten dienste van Godt, aen wie niet te kostelijck en is; en der ghemeynte, die't gherief vande kercken, Sodaliteyten, scholen, spreeck-huysen, en wy in teghen-deel niet anders als de moeyte ende de sorghe en hebben?

De tvveede, datse ghemackelijck is. Het ander datmen ons met volle monden opworpt, is het ghemackelijck leuen dat wy leyden. Maer waer is dit doch in gheleghen? Misschien inden legher die wy volghen? daer den seluen hongher en kommer, koude en hitte, reghen en onweer, die de soldaeten lijden, van ons al mede verdraghen wordt. Daer wy soo menighweruen, oft onder den blaeuwen hemel moeten slaepen, oft inde trencheen tusschen duysent perijckelen, met de doot voor d'ooghen, vernachten? daer wy op handen en voeten by de siecke (wat behaelijckheyt oft besmetheyt daer oock onder zy) door'tmidden van stanck, ghewormte ende andere vuylicheyt, inde baracken kruypen, om de sielen tot d'eeuwigheyt te bereyden? Misschien inde schepen op de

de zee, ende de Coninghlijcke vlote? daer wy onder het grauw vande matroosen, de selue onghevallen van schipbrake en vijandt met hen uytstaen; daerse soo menighmael tot walghens toe nu het stinckende waeter, nu den onsmakelijcken kost moeten besighen; daerse de koordagien voor hun bedde, ende hier eenen ijseren ancker, daer een metaelen gheschut voor hunnen hooft-poluwe ghebruycken. Misschien onder de Heydenen ende Barbaren inde Nieuwe wereldt ende de Indien, daer voor 'tmeeste deel ghebreck is van alles, behaluen van arbeydt ende ellenden? daer bouen de sielen die wy inde wildernissen tusschen de wreede dieren ende mensch-eters gaen soecken, anders niet als venijnighe schichten, mat-koluen, ende brandende staken voor ons te vinden en is; daer wy buyten het soet gheselschap van onse alderliefste broeders, ende het ghemeynsaem leuen, meer schijnen met beesten als met menschen te verkeeren. Indien v dit ghemack en weelde dunckt te wesen, soo stae ick't v toe, dat de Iesuiten ghemackelijck en weeldrigh zijn. Soo neen: seght my dan, bidde ick v, waer in dat hun ghemackelijck leuen bestaet? Is't inden verduldighen aerbeydt vande kinder-scholen, Christelijcke leeringhen, biecht-stoelen, predikatien, studien, met den welcken sy hen voor den tijdt uytmerghelen, ende schier allegaeder hun leuen soo verkorten, datter in gheene Religie min ouderlinghen, als in d'onse ghevonden en worden? Is't inden dienst vande siecke, voor de welcke wy dagh en nacht bereedt zijn? in't besoecken van kerckers en gast-huysen, daer anders niet als swaere locht en vuyligheyt te haelen en is? in't bystaen vande haestighe sieckte, daer soo menigh iongh ende vroom man, die langher verdiende te leuen, sijne siele tot een' offerande van liefde voor sijnen euen-naesten aen Godt opghedraeghen

ghen heeft? Noemt ghy dat ghemack te zijn, ſoo zijn wy ghemackelijck; dit is ons leuen. Oft meynt ghy miſſchien, om dat onſen uytwendighen ſchijn ende habijt gheene beſondere ſtrenghigheyt uyt eñ gheuen, t'onſen huyſe gheene penitentien oft lijf-kaſtijdinghen en gheſchieden? Ick verklaere v, meer als ghy meynt, en alſſer miſſchien elders ghedaen worden. Alſoo wel konnender hayre kleederen, ende ijſere ketenen, onder een Prieſterlijck kleedt, (hoedaenigh het onſe nae d'inſtellinghe der Pauſen is), als onder groue ſacken verborghen worden. De kap (ſoomen ſpreuckſ-ghewijſe ſeyt) en maeckt den Monick niet, noch het uytwendigh kleet en gheeft de heyligheyt niet. CHRISTVS en Ioannes ſijnen Voorlooper, ghingen dies aengaende eenen verſcheyden wegh in; Ioannes en at oft en dronck, ende droegh om ſijn lijf een harde kemels huyt; CHRISTVS at en dronck, en was ghewoonlijckerwijſe ghekleedt: wie ſalder nochtans ſegghen, dat het leuen van Ioannes volmaeckter, als het leuen CHRISTI was? Doch ghenomen het anders waere, en wy droeghen een grouer habijt, wy en aten maer viſch oft kruyden, ghelijck eenighe andere Ordens ſeer heylighlijck (elck eene nae haere maniere van doen) onderhouden, ſouden wy daer mede de laſterighe tonghen ontgaen? Niet meer als Ioannes oft CHRISTVS die ontgaen en hebben: want vanden eerſten ſeyden de Ioden, ſiende ſijn ſtrengh leuen: *Hy heeft den duyuel binnen*: maer vanden tweeden, die Godt ſelue was, ſiende dat hy uytwendighlijck een ghemeyn leuen volghde, derreden wel ſegghen, *Siet den braſſer, ende den wijnſuyper, der Publicanen ende der ſondaeren vriendt.*

Matth. 11.18.19

De derde, datſe hooveerdigh en eer-ſuchtigh is.

Den derden ſtronckel-ſteen, dien ſy hen ſeluen verbeelden, om t'onbedachter aende Societeyt te ſtooten, is haere gemeynde eer-ghierigheyt, trotsheyt en hooveerdije, door de

de welcke men al om seght, datse d'andere t'haeren opsicht mis-acht, ende bouen alle wilt uytsteken. Erger vondt en konde den duyuel niet versieren, om ons haetelijck aen het volck te maken, ende den bandt der liefde, met de welcke alle Ordens onder malckanderen behoorden vereenight te zijn, ganschelijck te scheuren. VVant wat isser doch onverdraeghelijcker, als een trots ghemoedt met eersucht ende laet-dunckenheyt opgheblaesen? Maer hoe verre dit van ons zy, blijckt uyt d'afwendinghe van alle eere, die (gheene Religie te naeghesproken) nerghens met meerder toesicht, als t'onsen huyse, wordt uytghesloten, ende uyt d'ootmoedige diensten, inde welcke wy ons buyten en binnen oeffenen. Waer wordter doch besondere belofte ghedaen, als by ons, van gheene staeten oft Gheestelijcke weerdigheden t'aenveerden? waer wordter nauwer ghelet op de ghene die oock nae de minste digniteyt inde Societeyt staen? den minsten winck oft ghewach daer van ontdeckt, is ghenoeghsaem om ten eeuwighen daghe daer van te vervallen. Waer hebben d'Ouerste min voordeelen ende uytstekelijckheden, als by ons? Waer is de regeringhe soeter en vriendelijcker? Waer meerdere vereeninge van liefde tusschen het hooft ende de lidtmaeten? Waer ootmoedigher diensten? Wilt ghy voorder onse oeffeninghen aensien inde Republijcke? wat hooveerdigheyt isser doch oft inde kinder-scholen en Christelijcke leeringhe, daermen met een heel deel besnotte wichters, altoos besigh is; oft in't besoeck van kerckers en gast-huysen, daer de verworpelinghen vande ghemeynte maer te vinden en zijn, gheleghen? Hier toe sietmen nochtans daghelijcks dat hen oock de kloeckste verstanden, ende hoogh-ghe-borene Princen, nae datse de pracht vande wereldt met de voeten ghetreden hebben, vernederen. Wie wordt daer
doch

doch van ons versmaedt? Zijn't d'aerme menschen? waerom besoecken wy die dan soo vlijtigh in hunne sieckten, ende leeren die soo neerstigh, sonder hope van menschelijcken loon, in onse scholen ende Catechismussen? waerom loopen wy uyt op de dorpen en vlecken, om de landtsluyden t'onderwijsen? Zijn't d'andere Ordens, oft de Clergie, oft de Prelaeten, oft de Gheestelijcke oft de wereldtlijcke Ouerheydt? wie van alle en soecken wy niet te voorkomen met eere? van wie spreken wy anders als loffelijck, soo in't heymelijck als in't openbaer? wiens ampten, bedieninghen, oeffeninghen hebben wy laecksghewijse by d'onse vergheleken ende veracht? En of schoon hier oft daer iemandt vande Societeyt (inde welcke alsoo wel menschen als in alle andere vergaderinghen zijn) sich dies aengaende erghens in vergrepen hadde; wie van d'Ouerste heeft het goedt ghevonden? wie niet mispresen, ende nae kondtschap ghesocht te verbeteren? Voorwaer niet en isser, 'twelck aen d'onse hertelijcker beuolen wordt, als van een ieder, wie hy oock zy, Gheestelijck oft wereldtlijck, wel te spreken; waerom ghy oock niet lichtelijck en sult hooren, datter (niet teghenstaende soo vele steken en schimp-redenen, die daer als nu en als dan teghen de Societeyt vanden preeck-stoel vallen) iet versmaedelijcks teghen andere Ordens oft Gheestelijckheyt van d'onse voor den volcke ghesyt sal worden. Het ghetuyghen der conscientie, ende d'al-doorsiende ooghe van Godts voorsichtigheyt, die op sijnen tijdt alles voor den dagh sal brenghen, dient ons tot verweyringhe; iae d'uytkomste van alle dese blaeme betoont ghenoeghsaem d'onschult, als niet alleenlijck wy lieden met danck-segghinghe, maer oock onse vijanden met herts-rouwe moeten bekennen, dat de Societeyt, hoe sy meer benijdt, ende met opsprake verdruckt

druckt wordt, oock hoogher voor Godt en de wereldt in achtbaerheydt verheuen wordt.

Dus om dese materie en capitel te sluyten, en salder voorders niet by voeghen, als die treffelijcke woorden van Henricus den IV. Coningh van Vranckrijck: den welcken, nae dat hy onsen heelen handel ende leuen scherpelijck ondersocht hadde: *Mijne Patres*, seyde hy, *maeckt v maer kenbaer. Niemandt van alle die de Societeyts saken bekent zijn, salder quaelijck af spreken oft vermoeyen.* Soo dan en vreest niet, ô kleyne vergaederinghe, noch en beswijckt niet, ô minste Societeyt, die nu hondert iaeren t'alle kanten met blaem ende laster bevochten, 't hoofdt euen-wel bouen houdt, ende onverwonnen dies te dieper uwe wortelen schiet, hoe ghy met meerderen storm en gheweldt vande onghesoute monden bewaeyt wordt. Hebt altoos uwen Capiteyn voor ooghen, die daer seght: *Si me persecuti sunt, & vos persequentur: Is't dat sy my vervolght hebben, soo sullen sy v oock vervolghen.* Waerom soude ghy het beter hebben, als hy't ghehadt heeft? Denckt dat den gheleerden Origenes dit voor v ghe schreuen heeft: *Qui amicitias expetit* IESV, *multorum sibi sciat inimicitias tolerandas: licet vltimi meriti sis in Ecclesia, tamen hoc ipso quia ad* IESVM *pertines, impugnaberis. Soo wie de vriendtschap* IESV *versoeckt, die magh sich vry laeten voorstaen, dat hy veler menschen vijandtschappen sal hebben te draeghen: al zijt ghy oock de minste van verdiensten inde heylighe Kercke, soo sult ghy, alleenlijck om dat ghy* IESVS *aengaet, bespronghen en vervolght worden.*

Ioan. 15. 20.

Homil. 11. in Iosue.

HET ELFSTE CAPITEL.

Vande vervolginghen der Societeyt inde Nieuwe wereldt, ende voor al inde Oost-Indien.

MOET de Societeyt soo veel lijden van ketters ende Catholijcken, wat wonder is't datse by Heydensche ende Barbare menschen vry wat swaerder strijdt heeft moeten uytstaen? Den naem IESV in de nieuwe ende onbekende wereldt te voeten, en konde niet gheschieden sonder voor dien veel te verdraeghen. Hoe sy dieper in die woeste landen inghebroken is, hoe sy meer ende meer te lijden ghevonden heeft; ende tot noch toe, hoe daer meer te lijden is gheweest, hoe daer meer ende meer van onse Patres nae ghevlamt hebben. Ghelijck Oost-Indien 'teerste gheweest is, daer onse Patres in ghearbeyt hebben, alsoo is't oock 'teerste met ons bloedt begoten. Hoe dickwils hadde den H. Xauerius dat ghewenscht? maer dese glorie was van de Godtlijcke voorsichticheyt voor P. Antonius Criminalis bewaerdt, dat hy den eersten Martelaer van de Societeyt soude wesen. Onsen H. Vader Ignatius hadde hem nae Oost-Indien ghesonden: alwaer den H. Xauerius hem in sijne plaetse stelde, om den last te hebben soo van d'onse, als van de Christenen van de Peerl-visscherije, ende het ghelooue in die landen te vervoorderen. Dit heeft hy den tijdt van vier iaeren, doorreysende alle maenden wel twee hondert Italiaensche mijlen in groote aermoede ende ghebreck, seer vierighlijck ghedaen: maer soo de Portugiesen in't iaer M. D. XLIX. van de Barbaren ouervallen wierden, ende Antonius, als eenen goeden herder, lieuer hadde by sijne kudde te blijuen, dan nae de schepen te vluch-

Eersten Martelaer der Societeyt P. Antonius Criminalis, Maff. Hist. Ind. l. 14. Thom. Bozius lib. 7. signo 27.

vluchten; hebben hem de Barbaren met lancien doorloopen, ſijn hoofdt afghehouden, ende dat met groot ghetier ende blijdſchap inden tempel van hunnen afgodt opghehanghen: hier mede ghenoegh te kennen gheuende, dat d'oorſake van ſijne doodt maer den haet en was van ons ghelooue. Hoe ſaligh magh men deſen man nae een ſoo gheluckigh eynde noemen, dien den H. Xauerius, noch in ſijn leuen pleegh voor heyligh te houden?

vvordt vande Barbaren ghedoodt,

Dit eerſte Martelaers bloedt heefter ontallijcke andere in alle gheweſten der werelt verweckt ende onſteken. In deſe Ooſt-Indiſche landen zijnder hem noch wel twintigh al kloecke ende onwinbaere mannen ghevolght, die't gheloove, dat ſy met grooten arbeydt daer planteden, met hun eyghen bloedt oock hebben beſproeydt. Onder deſe neemt uyt bouen d'andere Pater Rudolphus Aquauiua, niet alleen om ſijnen edeldom (weſende ſone vanden Hertoghe van Adria) maer veel meer om ſijnen uytnemenden ijuer ende deughdt: de welcke ghelijck ſy hem eerſt de wereldt hadde doen verlaeten, ende in de Religie ghebraght, alſoo heeftſe hem noch voorder tot d'uyterſte paelen der werelt ghedreuen, om de ſaligheydt vande godtlooſe Indianen te wercken. Van Indien is hy nae het maghtigh rijck van den Grooten Mogor gheſonden gheweeſt, daer hy dry iaeren langh ghearbeydt heeft. Van waer nae Goa weder ghekeert weſende, ſoo hy met eenighe Patres was gaen beſichtighen, waermen cruyſſen planten, ende kercken ſoude moghen oprechten; is in de handen vande Barbaren ghevallen, die van eenen toouerаer opgheroeyt waeren. Deſe hebben hem ſeer wreedelijck omghebraght, met ſijne mede-gheſellen Pater Alphonſus Paciecus, P. Petrus Bernus, P. Antonius Franciſcus, ende Franciſcus Aragna: waer van den laetſten, ſoo hy nae alle wreetheydt noch leefde, is van hen-

hem volghen andere tvvintigh, onder deſe P. Rudolphus Aquauiua.

Thom. Bozius libro 7. ſigno 27. Hilarion de Coſta Hiſtor. Cathol.

henlieden nae hunnen afgodt ghesleurt, ende rondom sijn beeldt ghesleypt, om hem tot d'eerbiedinghe vanden seluen te dwinghen. Dan soo den kloecken dienaer Godts dit volstandelijck weygherde, is hy met vele pijlen ghelijck eenen anderen H. Sebastianus in sijn lichaem doorschoten. Ick soude hier noch konnen byvoeghen de glorieuse doodt van Pater Alphonsus à Castro, Nunnius Ribera, Aloysius Mendez, Paulus de Valle, Franciscus Lopez, Petrus Mascarenia, Georgius Fernandez, Gomesius Dameraltius, Vincentius Aluarus, ende andere ouertreffelijcke mannen, waer van Oost-Indien ten eeuwighen daghe de ghedenckenisse sal houden: maer de kortheydt van dit schrift en laet niet toe, alles in't breede te verhaelen. Daerom volghende de voet-stappen vanden H. Xauerius, sullen van Indien nu eens in Iaponien gaen treden.

HET TVVAELFSTE CAPITEL.

Vande vervolghinghen ende martelien der Societeyt in Iaponien.

DE landen van Iaponien zijn ghelijck eyghen aen de Societeyt, om dat den H. Franciscus Xauerius eerst het ghelooue daer in ghebraght heeft. Hier is voorwaer den gheest ende den ijuer van d'eerste H. Kercke te sien: hier is't bloedt der Martelaeren, 't saet der Christenen. Wie soude konnen vertellen alle de barbare wetten, pijninghen, ballinghschappen, vervolghinghen die'r teghen de Christenen ende onse Societeyt opghestaen zijn? Arima, Meaco, Firando, Nangasachi, ende meer andere steden, in de welcke wy eertijdts schoone huysen ende Collegien hadden; en zijn nu maer als holen ende schuyl-plaetsen: inde welcke

als

als men de Patres nu kan achterhaelen, wordense nae kerckers, nae pijn-bancken, nae cruyssen, nae brandt-staken, nae vier ende vlamme ghesleurt.

D'eerste die dit landt met hun bloedt besproeyt hebben, zijn onse salighe Martelaers Paulus Michi, Ioannes Goto, Iacobus Ghisai gheweest: sy wierden ghecruyst in't iaer 1597. in de vervolghinghe vanden Keyser Taicosama. Welcker cruyssen al is't datse seer schoon blincken, nochtans de vlammen der ghener die door't vier ghevolght zijn, en gheuen gheenen minderen luyster. Carolus Spinola, van dat edel bloedt, staet noch bykans voor onse ooghen en brandt. Hy ghingh de martelie aen in't iaer 1622. allser hondert ende achtthien Christenen (onder de welcke veerthien van onse Societeyt waeren) Martelaers voor 'tghelooue stieruen. Te Nangasachi vijf-en-vijftigh seffens op eenen dagh, neghen van d'onse, te weten, Carolus Spinola, Sebastianus Chimura, Petrus Zampo, Michael Xumpu, Gonsaluus Fusai, Antonius Kiuni, Thomas Acafoxi, Ludouicus Cauara, Ioannes Ciucoga: en wierden al-te-saemen met een langhsaem vier verbrandt: uytghenomen Ioannes alleen, den welcken, om datter gheene staken meer en waeren, met het sweerdt omghebraght is. Men seydt datter, behaluen de Barbaren, meer als dertigh duysent Christenen teghenwoordigh zijn gheweest. Op dat de pijne te swaerder ende langhduerigher soude wesen, soo stondense wel ses cubitus verre vande vlamme; en, in gheval den moedt hen hadde komen t'ontgheuen, waerense schier los, en als niet ghebonden, om stracks te konnen ontloopen. dan, zijn al-te-mael seer standtvastelijck blijuen staen; Spinola wel twee, Chimura wel dry uren in't vier leuende, ende d'omstaenders aensprekende met sulck eene verwonderinghe van de Iaponoisen, dat men vele daeghen langh bynae anders niet

Eerste Martelaers van Iaponien.

P. Carolus Spinola en sommighe andere, vvorden met langsaem vier verbrāt, te Nangasachi;

 dan

dan van dese onverwinnelijcke Martelaers en hoorde.

P. Camillus Constantius te Firando,

Niet min en is te Firando de martelie van P. Camillus Constantius doorluchtigh gheweest: den welcken d'Engelsche ende Hollandtsche schippers, die hy op den oeuer teghenwoordigh sagh, uyt het midden van't vier in onse Neder-duytsche taele aenghesproken heeft, ende met eene vierighe predikatie tot het waerachtigh Catholijck gheloo-ue vermaent. Niet langh daer nae is oock al door het vier ghevolght P. Petrus Nauarrus, die ses-en-dertigh iaeren in Iaponien ghearbeydt hadde; ende met hem twee ghebroeders Dionysius ende Petrus Sandayus, maer Augustinus Onda is met den sweerde ghedoodt. Alle dese Patres zijn in 'tselue iaer 1622. in Iaponien voor 't ghelooue ghestoruen.

item verscheyden andere.

De naevolghende iaeren en zijn niet min vermaert gheweest door d'onsprekelijcke standtvastigheydt van P. Ioannes Baptista Machado, Hieronymus Angelus, Carolus ende Michael Carauallius, Antonius Pantus, Franciscus Paciecus, Balthasar de Torres, Ioannes Baptista Zola, met noch seuen die gheene Priesters, maer oock al van onse Societeyt waeren (want andere, die ons niet aen en gaen, waere't te langh hier te verhaelen) en wierden al-te-saemen met een langhsaem vier ghebraeden.

Nieuvve soorten van tormenten by de Iaponoisen,

Tot noch toe scheen het, dat de Iaponoisen maer van cruyssen, sweerden ende vieren en wisten te spreken: maer nae der handt hebben sy wel andere tormenten versiert. Het langhsaem vier docht hen al te korte en soete pijne te wesen, aenghesien de Christenen daer soo nae vlamden. Hen wreedelijck te dooden was het minste: sy sochten hen door onmenschelijcke pijnen 't ghelooue te doen afgaen. Waer toe sy siedende bad-stouen ghebruyckten, de welcke in die landen tusschen eenighe vier-berghen te vinden zijn; hier laten

heete badtstouen,

sy

ſy den patient allenghskens inſincken, en trecken hem onder-tuſſchen wederom uyt, tot dat hy (ſijn vleeſch afgheeten, de ſenuwen ghekrompen ende ghebroken weſende) door een langhduerighe doodt van lidt tot lidt heel verſchouwt ende verbrandt worde. Op een' andere maniere ſiet men daer oock de wreedtheydt al euen fel in't koude water ſpelen. By wijlen hanghenſe de Martelaers op met de voeten om hoogh, ende 'thooft om leegh, tot den mondt oft neuſe toe in't water, ſoo dat hen onmoghelijck is, ſonder groote moeyte en gheweldt van natuere, den aſem te herhaelen. By wijlen ghieten ſy dat ſoo gheduerigh aen met volle eemers, d'een op d'ander, teghen hunnen mondt en aenſicht, datſe by 'tſelue ghebreck van te konnen aſemen, d'aderen van binnen doen berſten, om niet ſeffens te verſticken. Andere doorboorenſe handen ende voeten, en nae menigherleye pijnen, laetenſe die onder den blaeuwen hemel ſonder eten en drincken ligghen. Welck torment ſoo onlanghs eenen van d'onſe vijf daghen ende nachten doorſtaen hadde; ſeyde noch met een ruym en ijuerigh herte, dat hy niet ſoo ſeer en ghevoelde, dan dat hy heel Iaponien tot CHRISTVM noch niet bekeert en hadde. Wat ſal ick ſegghen vanden nieuwen vondt dieſe onlanghs verdacht hebben? Sy grauen eenen ondiepen kuyl in d'aerde, die bouen engher als onder, iuyſt op de dickte van het midden des menſchelijcken lichaems paſt: hier in vergaederenſe eene groote menighte van alderhande vuyl, ſchaedelijck, venijnigh ghedierte: ende hanghen den Chriſten 'thoofdt nederwaerts, raekens de beeſten, tot de helft van ſijn lijf toe daer in: dan ſtoppenſe den put van bouen ſoo langh met bert heel dicht toe, tot dat hem door d'onghenadelijcke quellinghe deſer dieren, ende door't bloedt datter in de kele ſchiedt, oft de ſtandtvaſtigheydt oft het leuen begheue.

killende vvaeter.

hongher nae pynen.

moordt-kuyl.

'tIs

'tIs eenen ſchroom deſe tormenten alleenlijck t'ouerdencken; nochtans hoe vele, ſoo wereldtlijcke, als Religieuſe perſoonen, ende namentlijck van onſe Societeyt hebben deſe kloeckelijck uytgheſtaen! In't iaer 1633. zijnder meer als twintigh van d'onſe in deſen put verſmacht; behaluen noch de ghene, die naemaels ghevolght zijn; die ick al verſwijghe, om maer een woordt oft twee van P. Marcellus Franciſcus Maſtrillius te ſegghen. Hy was den heylighen Xauerius ſeer toeghedaen, die hem oock te Napels in't iaer dertigh, als hy by ongheluck ter doodt toeghequetſt was, beſocht, ende mirakeleuſelijck ghenefen, ende uyt kracht vande belofte die hy hem alſdan dede doen, nae Iaponien, om den krans der Martelaeren met een heerlijcke doodt, in ſijne plaetſe te be-eruen, gheſonden heeft. Sijne reyſe is vol mirakelen gheweeſt: alles door't beleydt ende ionſte vanden H. Xauerius. Nauwelijck hadde hy ſijnen voet inde eylanden van Iaponien gheſtelt, of wierdt ter doodt gheſocht, en by de ghehengheniſſe Godts (die deſen kloecken kamp-vechter tot gheen ander eynde door ſoo langhe zee-vaert uyt Europen ſcheen tot d'uyterſte paelen der wereldt gheroepen te hebben, als om in dit perck voor ſijnen heylighen naem te ſtrijden) door eenighe dompen, die uyt de bid-plaetſe (daer hy ſchuylde) opreſen, ghevonden, en ſtracks tot deſe tormenten verweſen. Vier daghen hadde hy inden kuyl ghehanghen, ende noch klaeghde hy dat men hem ſoo haeſt daer uyt trock. Eyndelijck wierdt hy veroordeelt om onthoofdt te worden: maer ſiet, het ſweerdt vanden ſcherp-rechter, als of hy op eenen aenbeeldt gheſlaghen hadde, niet meer als een ſtreep inden hals laetende, ſpringht te rugghe. Den ſlagh dan voor de tweede reyſe hernomen zijnde, vlieght het hem uyt de handen. Doen gaf P. Marcellus moedt aen ſijnen beul, die heel verbaeſt

Glorieuſe doodt van P. Maſtrillius.

baeſt ſtondt, ende ſeyde dat ſijn' ure nu ghekomen was. dus heeft hy hem met den derden ſlagh op den 17. October in't iaer 1637. den hals afghehouwen.

Dit voor ſoo veel als Iaponien aengaet. China gae ick al willens voor by: anderſſins de doodt vanden H. Xauerius moghte hier wel voor een martelie gherekent worden. Nae dat wy den grendel van dit ſlot maer eens afghebeten en hebben, iſſer voor onſe Patres meer occaſie gheweeſt om veel te lijden, als wel van bloedt te verghieten; dickwils zijnder vervolginghen gherefen, doch ſelden ter doodt toe. Nu is het daer al in vrede en ruſte, ende groote hope van heel 'tRijck te bekeeren, om dat den Coningh tot de Societeyt ende 'tChriſten-ghelooue ſeer gheneyght is.

HET DERTHIENSTE CAPITEL.

Van vele die in Mooren-landt, Arabien, VVeſt-Indien, Braſilien, Florida, Mexico en Paraquarien omghebraght zijn.

DE groene lauwer-kranſſen en palm-tacken van victorie en groeyen niet alleen in't vruchtbaer Ooſt-Indien en Iaponien, men vindter oock al mede in het dorre Arabien, ende de heete landen vande Morianen. Keert maer eens uwe ooghen derwaerts, ghy ſult daer ſien dooden dat edel paer mannen P. Gonſaluus Silueria, ende Abrahamus Georgius. Silueria uyt den beſten edeldom van Portugael, eerſt nae Indien (waer hy ſeer profijtelijck ghearbeydt heeft) en dan nae Monomotapa gheſonden, hadde nu den Coningh met ſijne moeder, ende dry hondert houelinghen tot het ghelooue bekeert. 't Welck als de Mahometanen niet en konden verdraeghen, hebben met valſch- *P. Gonſaluus Silueria vvordt in Monomotapa ghevvorght,*

Bbb heydt

heydt ende lasteringhe den ionghen Prince weder omghe-set, ende den dienaer Godts ter doodt doen brenghen. De welcke soo hy alle uren met verlanghen verwachtede, ghingh in een wit kleedt, dat hy tot teecken van blijdschap aenghetrocken hadde, gheduerende den nacht ouer en weer wandelen, tot dat hy ten laetsten vanden slaep ouervallen wierdt. Doen zijn de Barbaren eerst aenghekomen, en hebben hem wreedelijck met eene koorde verworght. Sijn doodt lichaem, op dat het niet en soude ghe-eert worden, wierdt inden vloedt gheworpen.

P. Abrahamus Georgius in Arabien onthalst,

P. Georgius een Maronit van afcomste, reysde van Goa nae Arabien, ghelijck een Armeniaensch coopman uytghemaeckt: maer wierdt in't aenkomen door d'onvoorsichtigheyt van eenen Moriaenschen knecht, die hy by hem hadde, voor Christen bekendt. Soo hy dan noch met beloften, noch met dreyghementen tot de boose secte van Mahomet te brenghen en was, is ter doodt verwesen. Men seght, dat den scherp-rechter twee sweerden op sijnen hals ghebroken, ende ten laetsten met het derde sijn hoofdt afghehouwen heeft. Wat hier af is oft niet, men heeft immers veertigh daeghen langh op sijn graf vele lichten ghesien, ende den Ouersten der plaetse, met alle de ghene die oorsake van sijne doodt hadden gheweest, zijn binnen de veertigh daeghen ghestoruen.

Petrus Correa en Ioannes Sosa in Brasilien doorschoten: P. Ignatius Azebedus met 40. mede-ghesellen in zee gesmackt,

Brasilien heefter ter zee ende te lande, die sy onder 't ghetal der Martelaeren voor den dagh brenghen magh. Te lande Petrum Correa, Ioannem Sosa, ende andere die van de wilde menschen met pijlen doorschoten zijn: ter zee Ignatium Azebedum met veertigh mede-ghesellen, die hy toekomende Prouinciael in dry schepen verdeylt nae Brasilien mede leyde, om de Collegien te vermeerderen. Omtrent het eylandt van Palma zijnse in handen van Iacobus

cobus Soria eenen Caluinischen zee-roover ghevallen, die hun schip verouert hebbende, seer wreedelijck riep: *Vermoordt de Papen, vermoordt de Papen, want sy gaen om het valsch ghelooue in Brasilien te verbreyden.* Soo dan Ignatius de sijne vermaende, om kloeckelijck voor CHRISTVM te steruen, is van eenen Caluinist (nae dat hy eerst in sijn hooft, nae der handt oock heel sijn lichaem door swaerlijck ghequetst was) met het beeldt van Onse Lieue Vrouwe in sijn rechte handt('twelck hem de ketters met gheene kracht en konden ontweldighen) ouer boordt gheworpen. Benedictus Castrius wierdt met dry looden doorschoten, ende voordts noch doorsteken. Aen Emmanuel Aluarez hebbense, nae vele wonden, en grousaeme slaeghen, sijne beenen ghebroken: aen Blasius Ribera met het gheuest van hunne rapieren de herssenen inghesmeten. Didacus Andrada wierdt noch al wreedelijcker ghedoodt, om datse hem vonden biechte hooren. D'andere hebbense twee oft dry t'samen ghebonden, en nae vele poignaert-steken in zee gheworpen. Dit ghebeurde al in't iaer M. D. LXX. den XV. Iulij.

Al euen eens is het ander schip ghevaeren, waer in dat veerthien van d'onse waren, houdende den seluen streeck van Brasilien, onder het beleydt van P. Petrus Diaz. Dese zijn een rondt iaer daer nae (soo langh hebbense herwaerts en derwaerts op zee ghedoolt) in't selue zee-roouers schip ghevallen; waer op nu in plaetse van Soria, Ioannes Capdevillius, euen bitteren vijandt van de Catholijcke religie, Capiteyn was. Den eersten van alle wierdt Franciscus Castrius vermoordt, om dat sy hem saghen biechte hooren, daer nae Petrus Diaz met Gaspar Goez; ten laetsten de elf andere, al te saemen ouer boordt gheworpen.

noch andere veerthiẽ.

Andr. Schot. in Vita Borgiæ l. 3. cap. 11.

Wt de zee komen wy aende landen vande rijcke West-Indien.

Indien. Veel bloets heeft onſe Societeyt in Florida vergoten, veel in Mexico, ende nu onlanghs heel verſch in Paraquarien. In Florida nae dat Petrus Martinez in't aenkomen, eerſt omghebraght is, zijnder 'tiaer daer nae op eenen dagh noch acht van d'onſe wreedelijck ghedoodt: Ioan. Baptiſta Segura, Ludouicus Quiros, Gabriel Gomez, Ioan. Baptiſta Mendez, Gabriel de Solis, Sanchius de Savalle, Petrus Linarez, Chriſtophorus Rotundus, allegaeder Spaignaerden. Soo vele oock in Mexico, ende al op eenen dagh, Hernandus de Thouar, Hernandus de Santaren, Bernardinus de Ciſneros, Iacobus de Oroſco, Ioannes de Valle, Hieronymus de Moranta, Ioannes Fuente, Ludouicus de Alaues, al-te-mael Prieſters. Neffens de welcke wy Gonſaluum de Tapia, die den eerſten vande Societeyt in Mexico het Euangelie ghepreeckt heeft, noch Antonium Lopez, ende meer andere, niet en moghen vergheten, die alle met de martelie ghekroont zijn.

verſcheydē in Florida,

en in Mexico,

Paraquarien hebben Rochus Gonzalez ende Alphonſus Rodriguez in't iaer M. DC. XXVII. ende nu onlanghs Chriſtophorus de Mendoza met hun bloedt beſproeydt: deſen is met menighte van pijlen doorſchoten; maer ſoo hy noch leuende ghevonden wierdt, hebben ſy hem eerſt d'opperſte lippen met de tanden, daer nae oock d'onderſte met de heele kinne, ooren, neuſe, en tonghe afgheſneden, ende voorts den buyck ophalende de dermen en andere binnenſte partijen daer uyt gheruckt.

Rochus Gonzalez, en Alphonſus Rodriguez in Paraquarien.

Deſe tot noch toe, zijn al door ghewelt ende wreedtheyt gheſtoruen; maer onverghelijckelijck meer van ghetal zijnſe, die in d'eene ende d'andere wereldt, onder de Heydenen ende ketters, in boſſchen en gheberghten ſoodanighe ellenden, die voor martelien wel moghen gherekent worden, onderſtaen hebben. Hoe vele duyſenden

van

van d'onſe hebbender, gheduerende deſe eerſte eeuwe vande Societeyt, hun leuen daer in gheſchoten, die daerom niet te min t'achten en zijn, om datſe d'eere vande martelie die ſy ſochten, niet en hebben moghen bekomen? Voorwaer Andreas Ouiedus, ende Ioan. Nunnius Barrettus Patriarchen van Mooren-landt, Ioannes Beira, Andreas Fernandius, ende andere ſullen ten eeuwighen daeghe vermaert blijuen; om datſe niet min, als wel eertijdts de kloeckſte Biſchoppen ende vroomſte mannen in't beginſel vande H. Kercke, voor'tghelooue ende 'twelvaeren der Chriſtenen ghedaen ende gheleden hebben.

HET VEERTHIENSTE CAPITEL.

Van eenighe Patres die vvreedelijck in Europa, principaelijck in Engelandt, omghebraght zijn.

'T WAERE de ketters te nae gheſproken, datmen den prijs vande bloedt-ghierighe wreedtheyt aen de Heydenen, Turcken en Barbaren wilde gheuen, ſonder eens aen te ſien, wat ſchouw-ſpel dat ſy in Europen, en ſonderlingh in Engelandt, opgherecht hebben. Ongheluckigh Rijck, door de verwaende onkuysheyt van eenen Coningh, ende godtlooſe wreedtheyt van eene Conincghinne, hoe veel heerlijck ende treffelijck bloedt hebdy vergoten? Den eerſten camp-vechter in dit perck is P. Edmundus Campianus gheweeſt; ~~tuyſt~~ in't iaer vande beveſtinge der Societeyt gheboren, als wanneer den Coningh Henricus den VIII. van de Roomſche kercke afweeck; als of hem Godt uytdruckelijck gheſchickt hadde om d'eerſte van d'onſe de godtloosheyt in deſe landen te beſtrijden. Sijnen uytnemenden ijuer ende gheleerdtheyt en

P. Campianus eerſten Martelaer der Societeyt in Engelandt.

hebben hem niet langh in't verborghen ghelaeten. 't Was al den wensch van de Coninghinne Elisabeth sulck een man tot haere sijde te trecken: tot desen eynde is hem het Archs-bischdom van Cantelbergh ghepresenteert: maer te vergheefs. Soo dan op de pijn-banck gheworpen, noch ouer doodt, van de ketters beroepen om te disputeren, heeftse kloeckelijck, tot hunne groote schande, ende bekeeringhe van vele omstaenders, verwonnen. Nae der handt soo hy noch met beloften, noch met pijnen ende dreyghementen om te setten en was, is ter galghe veroordeelt: sijnen buyck noch leuende opghesneden, 'therte daer uyt gheruckt, ende 'tlichaem ghevierendeelt.

Omtrent den seluen tijdt ghingh den strijdt heel herdt aen teghen P. Personius, en duerde al vele iaeren: binnen de welcke scheen dat alle de duyuelen uyt waeren om hem te vanghen; (met sulck eene bitterheyt wierdt hy vande ketters t'alle kanten sonder ruste ter doodt ghesocht.) doch al te vergheefs, soo Godt desen sijnen dienaer tot bevestinghe vande Engelandtsche Missie wilde spaeren, om aen vele andere den moedt te gheuen, die Campianum tot de glorie souden volghen. Soodanigh zijn gheweest Thomas Cottamus, Iacobus Bosgrauius, Alexander Briantus, Henricus Walpolus, Ioannes Cornelius, Robertus Sothuellus, Odoardus Olcornus, Henricus ende Thomas Garnettus, Rogerius Filocus, Franciscus Pagius; ende in Schotlandt Ioannes Ogilbæus, in Iren-landt Dominicus Collinus. Cottamus, soo men hem al hanghende soude open snijden, nae de maniere des landts, wierdt met een scherp hayren kleedt op sijn lijf, tot groote verwonderinghe ende stichtinghe des volcks bevonden. Walpolus (die door't aenschouwen van Campianus doodt, tot de Societeyt van Godt als in sijne plaetse gheroepen is) nae dat hy eerst

hem volghen vele andere,

eerst te Vlissinghen, daer nae te Iorck, ende ten laetsten in den toren van Londen, (in elck meer als een iaer) ghevanghen hadde gheweest, is eyndelijck, nae dat hy de pijnbanck veerthienmael uyt der maeten wreedelijck uytghestaen hadde, ter doodt verwesen. Sothuellus, hebbende dry iaeren in een doncker gat onder d'aerde ghesetten, is van ghelijcken thienmael ghepijnight gheweest. Sy zijn beyde veroordeelt, om datse Priesters ende Iesuiten waeren, ende d'inwoonders tot het Roomsch ghelooue trachteden te brenghen. Wat sal ick segghen van Henricus Garnettus, die de vijanden selue den vermaerden ende grooten Iesuit noemden? Meer als twintigh duysent menschen waerender in sijne doodt teghenwoordigh, daer sijn' onnooselheyt al mede door een wonder teecken verklaert wierdt: want een druppel bloedts op een stroo-adere ghevallen zijnde, heeft het aensicht vanden Martelaer volkomentlijck uytghedruckt. Hy was een man, inden welcken Godt ende de natuere alle uytsteeckelijcke gauen van deughdt, beleeftheyt, gheleertheyt ende aensienlijckheyt vergadert hadden. Soo hy te voorschijn op de plaetse des gherechts quam, wierdt hy met eerbiedinghe van alle d'omstaenders ghegroet, en te wijle hy d'openbaere verklaeringhe van sijn' onnooselheyt dede, met groote aendachtigheyt ghehoort. Maer als hy nu vande leeder afghestooten was, ende den scherp-rechter, nae des landts ghewoonte, sijn lichaem noch al leuende opsnijden wilde, is hy door een al-ghemeyn gheroep van't volck daer van belet gheweest. Niemandt schier en wasser onder den hoop (nochtans waerender al ettelijcke duysenden, voor 't meeste deel ketters) oft s'en ghetuyghden met luyde stemme, datter sijns ghelijck op der aerde niet en leefde. Sijne memorie is naemaels onder 'tvolck door de kloecke

doodt

doodt van ſijnen neue Thomas noch eens ververſcht om den welcken te ſien ſteruen (ſoo groot was den roem ende gheheugheniſſe van ſijnen oom) behaluen een' ontallijcke menighte vande ghemeynte, meer als dry hondert vande treffelijckſte edelmans ghekomen zijn.

Of den kloecken Schotſman Ogilbæus aen iemanden vande voornoemde, door ſijnen heerlijcken ſtrijdt iet ſchuldigh ghebleuen is, gheeft d'onghelooffelijcke vromigheyt te kennen, met de welcke hy niet alleen met een ſtandtvaſtigh, maer oock met een blijd ghemoedt de pijnen ende de doodt heeft uytgheſtaen. Wat datſe hem beloofden oft dreyghden, noyt en hebbenſe uyt ſijnen mondt oock een woordt alleen konnen krijghen, waer mede hy tot naedeel vande Catholijcken de plaetſen ſoude noemen daer hy gheherberght gheweeſt, oft dienſt ghedaen hadde. Dus doenſe hem met gheweldt van gheduerighe ſpellen, naelden ende priem-ſteken acht daghen en neghen volle nachten ſonder oogh-luyckinghe waecken: maer al te vergheefs. Sy ondervraeghen hem met vele liſtighe woorden: dan deſe wederleght hy met ſulcken vernuft en bevallijckheyt, dat hyſe allegader tot eenen ſpot ſtelt. Inder voeghen dat den ketterſchen Biſchop, die hem wel de meeſte moeyelijckheyt aendede, heel verſtelt ſtondt, en wenſchte om een groote ſomme ghelts, dat hy den Ieſuit onverhindert met vrede ghelaeten hadde. Nae het verdraeghen van langhduerighe tormenten wierdt hy eyndelijck ter doot verweſen: tot de welcke hy met meerder vernoeghen henen ghingh, als iemandt tot eenighe feeſte oft bruydloft doen ſoude. Onder de galghe nu ſtaende, als hem den ketterſchen Miniſter vraeghde, of hy gheenen ſchroom vande doodt en hadde, gaf voor andwoorde: *In ſoo goeden ſaecke des gheloofs niet meer als ghy vande*

vande volle schotelen, als gby t'auendt hongherigh aen tafel sult gaen sitten.

Dit zijn de klaere lichten van ons Europa. By de welcke, als schoone sterren, Vranckrijck sal voeghen eenen Martinus Guttierez, Iacobus Salesius, Gulielmus Saltamochius; Sicilien, eenen Petrus Venustus; Portugael, eenen Emmanuel Fernandez; Polen, eenen Martinus Laterna; Transsiluanien, eenen Emmanuel Niger, ende Georgius Bartholic; Duytslandt, eenen Godefridus Thelen, ende andere vande ketters oft godtloose menschen uyt haet vande deught oft van 'tghelooue wreedelijck omghebraght. Ons Neder-landt sal metter tijdt oock al haere sterren vertoonen, als den dagh vande versche daedt, met 'tverloop van iaeren ten auendt komende, sal toelaeten dat wy de hemelen ende haere lichten met een vry ende onbeswijckelijck ghesicht, sonder oogh-luyckinghe, aenschouwen.

Onder-tusschen sullen den goedtionstighen Leser, tot verset, een weynigh nae ghewoonte met dichten en sinne-beelden onderhouden.

De Compagnie hondert iaer bevochten.

Iam se formosius ipso est. { *Ick houvv de scheur*
Voor mijn faueur.

Die wapenen wilt sien seer konstigh uytghedreuen,
Met siluer en met goudt op staelen grondt verheuen,
En moet niet nae den krijgh, maer nae de steden gaen,
Daer Mars ghesloten sit, daer trommels stille staen.
Hier suldy moghen sien licht-opghetoyde ionckers,
Met Spaensche lemmers aen, verwaende straeten-pronckers,
Dees stellen al hun eer in siluer en in gout:
VVaer niet ghevochten wordt, daer toonen sy hen stout.

Sy hanghen in hun ſael ſchoon harnas en helmetten,
Rapiers van Noordſche ſtael die ſy te proncken ſetten,
Rondaſſen ghebruyneert, carbijnen wel ghemaeckt,
Soo dat het in de ſon meer als de ſonne blaeckt.
Maer laet de trommels ſlaen, en laet trompetten blaeſen,
Dat Mars eens in de nacht rondom de ſtadt kom raeſen,
Al dat ſchoon pronck-gheweer wordt inde kas ghedaen;
Mijn ioncker wel ghedeckt wacht hoe het ſal vergaen.
Dit is het krijghſ-ghebruyck van deſe wapen-draegers,
Soldaeten by den heerdt, ghepluymde haeſen-iaeghers:
Die dan verwinders zijn als hun rapierken 'tbeſt
Hanght nae den nieuwen ſnuf met ſiluer op 'tgheveſt.
Dit is niet dat ick ſoeck: want Mars ſit hier ghevanghen,
Het ſchijnt dat ſijn gheweer tot ſpijt is opghehanghen.
Dat roodt en roeſtigh ſtael ſie ick veel liever aen,
Dat dickwils in het bloedt gheſchildert heeft gheſtaen,
Dat dickmael heeft ghetaſt den vijandt onder d'ooghen,
Dat dickmael op ſijn borſt heeft ſijnen punt doen booghen.
Een vendel heel verſcheurt toont ſchoon, iae ſchoonder dan,
Als't maer een ſtuck oft twee nae ſtrijdt behouden kan.
Soo veel daer ſcheuren zijn, ſoo veel ſpraeck-rijcke tonghen,
VVaer mé de kloeckheyt wordt ghepreſen en gheſonghen.
Het is veel meerder lof en eer voor den ſoldaet,
Dat hy ghewondt met een doorſchoten harnas gaet.
Ignati, weeſt ghemoedt, v vendel ſtaet verheuen,
Dat ouer hondert iaer den naem eerſt wierdt ghegheuen
Van IESVS *legher-tocht, ſoo hy v heeft voorſeydt:*
Het ſtaet noch t'alle kant doorwondt en uytgheſpreydt.
Te ſchoonder toonet nu, hoe't ſtercker is doorſchoten,
'tKrijght luyſter van het bloedt, hoe meer het wordt begoten.
VVel aen gheluckigh Heyr, ſiet uwen ſtandaert aen:
Hy toont hoe dat den ſtrijdt wat herdt heeft aenghegaen.

De Societeyt wordt te vergheefs vande benijders bevochten.

Solem nulla ſagitta ferit. { *Als't Gode behaeght,*
Beter benijdt, dan beklaeght.

N Iiders ooghen noyt ghedooghen
Dat de ſon in't waeter ſchijnt,
Hy wilt daeghen vol van vlaeghen,
Het ſchoon weer is't dat hem pijnt,
Sijn quaey luſten noyt en ruſten,
Ongheſtaedigh ure-werck,
Sijn ghedachten gaen by nachten
En by daeghen euen ſterck;

Ruſt

Rust hy, gaet hy, sit hy, staet hy,
Ouer al is't dat hy loert.
Siet hem loncken, siet hem voncken,
Vanden nijdt heel wegh ghevoert.
Kond' hy maecken en gheraecken
Daer toe dat sijn herte snaeckt,
Hy sou meughen sich verheughen:
VVant hem noyt iet beter smaeckt,
Als het suchten en het duchten
Van sijn buer-man die hy haet:
Iae het bijt hem, en het spijt hem,
Al dat sijnen vijandt baet.
Sulcke gasten sietmen vasten
Nae Loiolas ongheval;
Maer het keffen kan niet treffen,
Hunnen bout die wispelt al.
Laetst gheleden ghingh ick treden
En ick vondt een wonder rot:
De ghesellen droeghen bellen,
Altemael was't euen sot:
En die wouwen, en die souwen,
Schieten teghen 'tsonnen-licht,
Doch van d'waesen, die maer raesen,
Quam noyt een ghewissen schicht.
VVat sy deden van beneden
'tVVas al maer een sot bestaen,
'tVielen blutsen door haer mutsen,
Daer mé was het spel ghedaen.
Al die spotten gh'lijck dees sotten
Met Loiolas sonnen-schijn,
VVat is't wonder dat sy onder
Dierghelijcke gulden zijn?

 De

De Societeyt te vergheefs ghelastert.

Sibi conſcia recti. { *K'en ben ſoo niet*
Ghelijck ghy ſiet. }

HOe dickwils dat de oogh der menſchen wordt bedroghen,
En door den valſchen ſchijn onwetelijck beloghen,
Is kennelijck den ghen' die glaſen heeft behandt,
Gheſlepen te Milaen, oft in Sauoyen-landt.
Bedrieghelijcke waer, pluym-ſtrijckers van ons ooghen,
Die anders alſſe zijn verſcheyden dinghen tooghen:
Siet ghy maer eenen hof door 'tkantigh criſtalijn,
V dunckt dat daer voor v wel twintigh houen zijn:

En

En is't dat hier dan oock het beeldt van Mars verheven
Met Pallas uyt de borst ghestaedigh water gheven;
Ghy sultse t'allen kant verdobbelt vinden staen,
En meynen dat voor twee wel dertigh menschen gaen.
Daer schijnen over al veel boomen te vergaeren,
Veel bloemen in een perck die anders luttel waeren:
VVilt ghy de waerheyt sien, laet vaeren dit ghelas:
Van twintigh blijfter een, die daer te voren was.
Noch zijnder, die een maeghdt in schoonheyt uytghelesen
Verbeelden of het scheen een grouwsaem dier te wesen,
Krom, slom en uytghebult, met schroomelijck ghelaet:
Ghy wortter van vervaert, als't maer voor v en staet.
Dit dunckt my iuyst den aerdt van achter-klappers tonghen,
Die altijdt tot bedrogh en leughens staen ghevronghen:
Soo langh sy voor v staen, vertoonen hen seer schoon,
Een werck is hondert weerdt, soo stellen sy't ten toon:
Maer keert hen eens den rugh, en siet dan hun bedrijven,
Sy sullen over al v voor een fielt beschrijven:
En schoon de wereldt dit oft dat van v vertelt,
Ghy blijft al die ghy zijt: de waerheyt houdt het velt.
Al is het water klaer, 'theeft oock al duyst're treken:
Dat gansch is en gheheel, schijnt overmidts te breken;
Een rechten rijchel-stock in't water vast gheset,
Sal duncken slom en krom, is't dat ghy daer op let.
Al wordt ons Compagnie oock dickmael overgoten
Van desen laster-stroom, 'ten heeft haer noyt verdroten:
Sy houdt haer even recht, al schijnt sy krom te staen;
Met onberoert ghemoedt hoort sy de snappers aen.
De deughdt weet op haer tijdt de waerheyt t'openbaren,
Al wordt sy met veel blaems verdruckt voor weynigh iaeren:
Al schijnt de son een wijl berooft van alle licht,
Sy blijft al even hel, en komt weer in't ghesicht.

Den

Den Nijdt lasterende de Societeyt, beschaedight syseluen.

——— Inania duro
Vulnera dat ferro, figitque in acumine dentes. { *Die bijdt* / *Die lydt.*

Momus kond' sich niet meer houwen,
Momus moest een gal'ken spouwen,
Momus riep: Het gaet voor goedt.
Hy wierdt voor den neus ghestooten,
Hy verbrande beyd' sijn pooten,
Daer sat doen den slechten bloedt.
En ter wijl de kinders gheckten,
Sat hy daer sijn schrab' en leckten,
Daer sat huyben op de kruck.

Huy-

Huyben sey: Van dese dinghen
Sal ick noyt een lieken singhen,
VVat dé ick doch inden druck?
'tIs met my iuyst afghelopen
Als een slangh, die komt ghekropen,
En den ridder wilt aen boort,
Maer die gheeft haer steeck op steken,
Daer het swert bloedt uyt komt leken,
Tot dat sy daer in versmoort.
Doch ick magh my hier mé stellen,
Dat ick noch heb mé-ghesellen,
'tSchijnt dat dat de pijn gheneest:
'tZijn de Broeders, soose heeten,
'tHeeft al van mijn sop ghe-eeten,
'tHeeft al aen den man ghe weest.
'tLaet nu al sijn ooren hanghen,
En de blaffers gaen hun ganghen:
'tZijn maer keffers vanden heert,
Al hun tanden zijn versleten
Op soo herde staele beten,
En den klem hanght aen den steert.
O! de Compagnie heeft mannen:
Als die teghen ketters spannen,
En eens t'saemen vallen uyt,
'tMoet al door haer reden wijcken,
'tMoet al voor haer wijsheyt strijcken,
Ieder laetter van sijn huyt.
Kloeck Ignati, 'tzijn nu tijden,
Dat ghy door v volck moet strijden
Voor het Pausdom, en sijn leer.
VVilt op gheen benijders passen:
VVant de honden die veel bassen
Die en bijten nimmermeer.

De Societeyt verblijdt haer in teghenſpoedt.

Ignatius, Xauerius. *anagram.* Gauiſi ſunt vexari. Multo fit plauſus ab ictu. { *De ſlaeghen Behaeghen.*

VIndtmen noch wel ſulcke menſchen
Die om pijn en lijden wenſchen,
Die met eenen blijden moedt
Gaen verſtorten al hun bloedt?
VVie de beulen derren trotſen,
Zijn gheboren uyt de rotſen,
Oft ghegoten van metael,
Oft gheſmeedt van enckel ſtael.

Alſmen

Alsmen hen reckt uyt de koten,
En met peck siet ouergoten,
Oft bindt op een scherpe banck
Vier-en-twintigh uren lanck;
Oft voor hoeljen-vier gaet stellen,
Dat hen vuysten hoogh doet swellen,
En de buylen open snijt,
Die het sout noch dieper bijt;
Oft met swaer ghewight gaet pletten,
Oft in eenen hals-bandt setten,
Oft wel alsmen voor de stadt
Hen gaet legghen op een radt:
Die dan hier hen niet ontstellen,
Jae blijd' al de slaeghen tellen,
En dan roepen: Sa noch meer,
Niet van al en doet my se.r:
Dat zijn helden van daer bouen,
Als de dry, die inden ouen,
In het midden van't verdriet,
Songhen Godt een danckbaer liedt.
VVat doen beulen en tyrannen
Anders, als de snaeren spannen
Van het claue-cymbel spel?
Draeyt den steck, dan klinck'et wel.
'tSoet gheluydt komt vande slaeghen:
Meer ghy slaet, meer sal't behaeghen,
Elcken steck gheeft sijnen toon,
Elcken slagh heeft sijnen loon.
Al de beulen ende pijnen
Maken dat wy snaeren schijnen:
En hoe ghy dan herder slaet,
Hoe ons spel ooock soeter gaet.

De Societeyt verlanght nae teghenſpoedt.

Præſtant aduerſa ſecundis. { *VVaer't ſtil vveer*
Hy viel neer. }

DEn ſoetaert die hier is gheſtelt,
En met den vliegher loopt in 't velt,
Die leert hoe dat den teghenſpoet
Een deftigh man meer klimmen doet.
Hy loopt daer buyten op het landt,
En houdt den vliegher in ſijn handt,
Hy draeyt, en keert ſich teghen windt,
En loſt als hy een koeltjen vindt,

En

En laet hem ſchieten wel ſoo hoogh,
Dat bouen hem noyt voghel vloogh:
Dan ſiet hy ſijnen vlieger gaen,
Veel hoogher als de torens ſtaen:
En als den wint wat maeckt de beeſt,
Soo dat hy voor ſijn touken vreeſt,
Dan gaet het ſpeeltjen eerſt voor goet,
VVant ſoo is't dat hy rijſen moet:
Maer gaet den windt eens ligghen neer,
Dan ſietmen qualijck vliegher meer,
Hy ſwijmelt, en hy ſuyſebolt,
En wordt allenghskens afgherolt:
En als hy dan ſoo quiſpel-ſteert,
Dan ſtaet den Lecker heel verveert:
VVant daelt hy ergens in een ſtroom,
Oft blijft hy hanghen op een boom,
Oft dat hy ergens teghen ſmijt,
Soo is hy ſijnen vliegher quijt.
En als ghy, Leſer, dit beſiet,
En klaeght niet meer van v verdriet:
VVant wilt ghy nae den hemel toe,
En wordt gheen ſtraffe winden moe.
VVy rijſen, en wy ſincken hier,
Ghelijck den vliegher van papier.
VVat dat door ſtil weer nederdaelt,
Dat wordt door rouw weer opghehaelt.
Ghy die de Compagnie beſchimpt,
Ghy gheeft haer windt daer ſy mé klimt:
En hoe ſy meer lijdt ſonder ſchult,
Hoe ghyſe hoogher iaeghen ſult.
De deught, en vliegher van dit kindt
Die ſeylen beſt vlack teghen windt.

De Societeyt vvordt volmaeckt door teghenſpoet.

Virgil. 6. Æneid.

Fingitque premendo. { *Het gheluck Is in druck.*

Den drucker ſpreeckt.

MIjn pers die is vermaert door al de fijnſte plaeten
Die ons oft Albert Duer, oft VViericks heeft ghelaeten,
Oft die noch heden 'sdaeghs een konſtigh meeſter ſnijdt:
VVant ſelden iſſer konſt gheſtoruen met den tijdt.
Doch, ick moet eerſt de verw' in al de plaeten vrijuen,
En die ghelijcker handt door al het ſnijdſel drijuen;
Dan neem ick nat papier, dat wordt ſoo ſtijf gheperſt,
Soo dat het wonder is dat 'tniet in twee en berſt.

Dan

Dan, 'tkomter schoonder uyt: want als't daer heeft gheleghen,
Soo heeft het met den druck een aerdigh beeldt ghekreghen,
Iae hoe dat ick de pers daer stijuer op doe gaen,
Hoe dat oock op 'tpapier de beelden schoonder staen.
En schoon ick altijdt druck, noch krijgh ick soo veel brieuen,
VVant ieghelijck my bidt dat ick hem sou gherieuen:
Soo wort het goedt begheert, soo wort het goedt vertiert,
Mijn pers heeft menigh boeck, en vuylen muer verciert.
Daer hanght Laurens en braedt, en kist noch op de kolen,
Sijn bly en vroom ghelaet toont, datter is verholen
Een grooter vlam in't hert, die hier niet op en past,
Iae keert sich om end' om, en noodt den beul te gast.
Hier staet Sebastiaen met pijlen dicht beschoten,
En siet, uyt elcken scheut komt een fonteyn ghesproten;
En soo daer op sijn borst gheplant wordt menigh schicht,
Soo komt den pijl te laet van Venus dertel wicht.
En hier knielt Steuen oock, en siet den hemel open,
Daer daelt een Enghel neer, en komt sijn steenen kopen:
Noyt heefter iuweelier de sijn' soo dier verkocht,
Als dese die van hem zijn voor Godts throon ghebrocht.
En al wat dat ghy siet dat komt alleen van drucken,
Het was eerst slecht papier, nu zijn't de schoonste stucken.
En had mijn pers, en inckt, en had mijn' handt ghedaen,
Van al dat ghy nu siet, sou 'tminste hier niet staen.
Soo leeft den Heer met ons, hy heeft sijn druckeryen,
VVaer in men smert, en pijn, en teghenspraeck moet lijen:
Hy heeft de Compagnie daer dickwils mé ghedruckt,
En mannen af ghemaeckt: noyt heeft de pers misluckt.
Dees pers die heeft de konst van Heylighen te maken:
Den hemel hoort v toe, kondt ghy in druck gheraken.
VVie dat onnoosel is, en lijdt hier sonder schult,
Die wordt hier eerst ghedruckt, en nae der handt vergult.

De

De Societeyt wordt door teghenſpoedt gheſuyuert.

Erit ex hoc purior. { *Met ſmijten en ſlaen* / *Sal't ſchoonder ſtaen.* }

Den bondt-vvercker ſpreeckt.

IEder die wel wilt peltieren,
Slaet de vellen van de dieren,
Die alleen om haeren vacht
VVorden om den hals ghebraght.
VVant de quanten dieſe kelen
Sietmen met haer bloedt ſoo ſpelen,
Datter dickwils een roo-hant
Blijft noch in de wol gheplant.

Zijn

Zijn dat niet wel rouwe gasten
Die soo nae de sielen tasten,
Die't ons brenghen soo beslijckt,
Dat het qualijck wol ghelijckt?
Daerom is't dat wy met smijten
Hier den heelen dagh verslijten:
O men slaet soo menigh slagh
Op een heelen ronden dagh.
Dan beghint het vel te ruyuen,
En de buerte door te stuyuen,
En dat eertijdts leelijck stont,
VVordt daer nae het beste bont.
En dan worden't sulcke vellen
Die men kan in tabbaerts stellen,
Tot gherief van beste-vaer
Op het koudtste van het iaer.
Doch mijn konst is al in stocken,
Daer van komen witte vlocken:
Magh ick met gheen stocken slaen,
Al mijn konst die is ghedaen.
Leser wilt ghy noch wat leeren
Hier van onse bonte-kleeren?
Doet v iemandt eenigh leedt,
'tIs tot ciersel van v kleedt.
Ghy mooght dit Loiola vraeghen,
Die was met de tough gheslaeghen,
Het is nu al hondert iaer
Dat hy slaeghen wierdt ghewaer.
Laet v slaen, en laet v stooten,
D'af-gunst kan gheen' eer' ontblooten.
Ghy wordt suyuer, niet ghewondt;
Schoon sy maeckten't noch soo bont.

Verheffinghe der Societeyt door teghenſpoedt.

Surgit ſurgentibus vndis. { *Hoe hoogher baeren,*
Hoe beter vaeren.

SChiet ghy een pijl om hoogh, mijn vrient, 'ten is gheen wonder,
De kracht, daer hy mé vlieght, die gheeft ghy hem van onder;
En waerder niet een pees die iemandt hoogher dreef,
Ghy ſaecht dat menigh man hier noch beneden bleef.
VVanneer den haet en nijdt v aldermeeſt komt treffen,
'tSchijnt hy v treckt om leegh, doch hy komt v verheffen:
Het is ghelijck de zee, hoe dat ſy hoogher gaet,
Hoe dat door dit ghebaer den ſchipper hoogher ſtaet.

Godt

Godt was eens heel ghestoort, terstondt soo trock hy open
Des hemels groote sluys, hy deed't al onder loopen.
Daer was een grousaem vier, dat vatte 'theele landt,
De zee die was te kleyn voor een soo grooten brandt.
Het water rees om hoogh, de zee begonst te wassen,
Daer noyt nat had ghewеest, daer saghmen groote plassen:
De herders en hun vee die dreuen met den stroom,
'tEen hongh hier op een haegh, en 'tander op een boom.
Men sagh gheen huysen meer, het laggh'er al ghedoluen,
Daer stondt den trotsen bouw verouert van de goluen,
Men sagh noch hier en daer de hooghe torens staen,
Maer 'tspijtigh nat dat wies tot bouen op den haen.
Allenghskens ghingh't soo hoogh, het liep nu op de berghen,
Die eertijdts met haer kruyn de wolcken der'den terghen.
Daer is een saeck alleen die't water niet en let,
Maer wordt met hooghe vloedt noch hoogher opgheset.
Een hondert-iaerigh schip dat gheckt met al de baeren,
Hoe 'twater dieper is, hoe't sekerder sal vaeren:
Het gheen dat al de rest met schaey doet onder gaen,
Dat streckt hier tot profijt, en doet het hoogher staen.
'tIs d'Arcke niet alleen die schadeloos kan drijuen;
Daer is een ander schip, dat oock kan bouen blijuen,
Dat heeft nu hondert iaer ghevlot op baer en vloedt,
En die't verdrincken wilt, die is't diet klimmen doet.
Loiola, 'tis v schip, dat sietmen altijdt hoghen,
Schoon datter menigh vlaegh komt ouer 'thooft ghevloghen,
VVat dat sy doen oft niet, ghy steyghert daer al mee,
VVie dat v schip bevecht, draeght water inde zee.
Ghy vaert voor windt en ty, laet vry het water wassen,
Daer bleef noyt schip op't sandt als in ondiepe plassen:
Laet wassen desen vloedt, oock bouen d'hooghste klip,
Ghy zijt voor allen tijdt versekert van v schip.

De vervolghinghe verciert de Societeyt.

Multo vulnere pulchrior. { *'tEn zijn gheen ſteken*
Van ghebreken.

DE liefde ghingh eens door de ſtraet
Daer menigh ſijden-winckel ſtaet,
En ſmeet terſtondt een wacker oogh
Op't goedt dat daer lagh op den toogh.
Daer lagh een ſtuck van wit ſatijn,
Terſtondt ſoo ſeyd' hy: Dat is mijn:
VVant datter quaem een ſlechte ſloor,
Sy ghingh met 'theele ſtuck wel door.

'tIs

'tIs ſchand' dat ieder een ſoo gaet,
En niet en kent ſijn eyghen ſtaet:
VVant ſiet, de alderſchoonſte ſtof,
Die niemandt droegh als die van't Hof,
Die eerſtmael droegh den edel-man,
Die draeght nu Hansken alle-man.
En dat voor ioffrouw was alleen,
Dat is nu aen de maert ghemeen.
Het kraeckt al watter is aen't lijf,
Daer gaet me-ioffer ſteegh en ſtijf,
En komt ſoo trots daer aen gheſtapt,
Schoon dat den man maer ſchoenen lapt.
'tSatijn is al te elen draght,
Dat paſt maer op een hoogh gheſlacht:
Ick ken alleen het edel bloedt,
Ick weet wie dat het hebben moet.
Doch, eer ick't iemandt ſchencken ſal,
Sal ſnekens maken ouer al:
VVant ſiet, als hier den dagh op ſpeelt,
Schoon dat 'tſatijn een luttel queelt,
Schoon hier en daer een wonde ſtaet;
Nochtans het ſchoon roodt incarnaet
Dat dan door al de gaetkens kijckt,
En de ghequetſte ſtof verrijckt,
Dat is dat haer den luyſter gheeft,
Soo dat die nu veel ſoeter leeft.
Als den tyran v ligghen doet,
En op de pijn-banck treckt v bloedt,
En kapt v lijf van ſtuck tot ſtuck,
Houdt dat dan voor een groot gheluck:
VVant wie v lichaem hier pickeert,
VVeet dat hy uwe ſiel vereert.

De verdienſten der vervolghinghe.

Dant pretium plagæ. { *Hy baet* / *Die ſlaet.* }

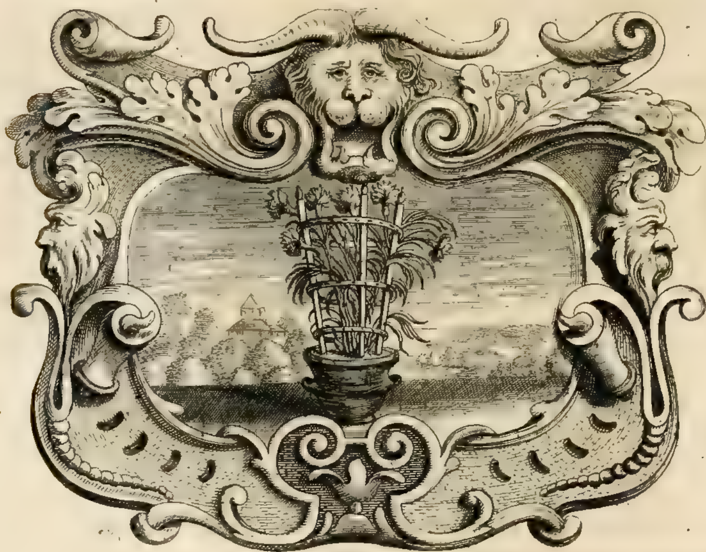
MEn acht wel groot het goudt, men acht de ſilv're platen,
VVaer van ghedreuen zijn veel koſtelijcke vaten,
Iae daer is gheen metael ghelijck aen deſe twee,
Die aen Europa ſchenckt de Mexicaenſche ree:
Nochtans het is meer weerdt wanneer het wordt gheſlaeghen,
En dat het nu beghint des Coninghs beeldt te draeghen,
En op den and'ren kant ſijn waepen is gheſtelt,
Dan wordt de rijckſte ſtof noch rijcker door het ghelt.

Ghy

Ghy siet de ducatons, en d'oude Spaensche matten
Als sy maer door den slagh het kruys eens konnen vatten,
Dan zijnse ghewеerdeert, men sietse hoogher gaen,
En al den nieuwen prijs komt hen alleen van't slaen.
Iae al de goude munt, die alle landen prijsen,
Moet door een herden slagh in weerden opwaerts rijsen,
En als het is ghemunt, dan wijst het goudt-ghewight
Of 't niet en is ghesc hroyt, en soo een aes te licht.
Siet eens de Rijders aen, en siet eens de Ducaeten,
Die om den herden slagh den hamer niet en haeten,
De Kroon, den Albertin, als zijnse schoon in d'oogh,
En dé den munter niet, s'en ghinghen noyt soo hoogh.
Den hamer moet het doen, daer is den prijs te soecken,
Dan krijghen sy hun plaets in valüacy-boecken.
Al heft hy dan heel hoogh, al slaet hy wat hy magh,
'tEn kan gheen hinder doen, den prijs komt vanden slagh.
En als Godt hier den mensch ghelijck als goudt wilt proeuen,
Al valter menigh slagh, 'ten moet hem niet bedroeuen;
'tIs maer een munters handt. Ach! vrienden, zijdy wijs,
En schroomt niet voor den slagh, hy brenght met hem den prijs.
VVat is doch een tyran als eenen rouwen haemer?
Nochtans om munt te slaen, en isser niet bequaemer;
Als hy nu met v bloedt en met v leuen speelt,
VVeet dat hy in v slaet des Heeren eyghen beeldt.
'tEn is niet verr' ghesocht, het komt ons vande slaeghen,
Dat wy door sulck een munt den naem van IESVS *draeghen:*
De pijlen, en de galgh, de pijn-banck, en het sweert,
En al wat schaed' wilt doen, dat maeckt ons 'tmeeste weerdt.
Komt vry dan in dees munt, 'ten magh v niet verdrieten,
De weerde vanden slagh sult ghy daer nae ghenieten:
Den hemel is te koop, den prijs is daer ghestelt,
Op dese merckt en is gheen ander ganghbaer gheldt.

De

De boeyen en banden ſtrecken de Societeyt tot eere.

Dant vincla decorem. { *Gheen banden*
Van ſchanden.

't I*S 'tghebruyck van alle landen*
Daermen wetten onderhouwt,
Dat men boeyen maeckt en banden,
Datmen diepe kerckers bouwt,
Voor een die eertijdts ſijn vader
Heeft moordaedigh omghebroght,
Oft die was een valſch verrader,
En ſijn eyghen ſtadt verkocht.

'tIs

'tIs een schand voor al de vrinden,
Ieder isser door beroert,
Alsmen komt den dief eens binden,
En soo nae den kercker voert;
Alsmen komt den dief eens boeyen,
En treckt met de ketens voort:
Noyt en sal't doodt konnen bloeyen,
Raeckt hy op de steene-poort.
Laet vry d'Aduocaten schrijuen
Dat hy los en vry magh gaen,
Dit en is niet uyt te vrijuen,
VVant de vleck sal eeuwigh staen.
Maer als iemandt wordt ghevanghen
Om de deught en sonder schuldt,
Al de ketens die daer hanghen
Zijn voor hem ghelijk verguldt:
En al sit hy d'ep in't duyster,
Dat hy son, noch maen en siet,
Vande banden komt den luyster,
En de blijdschap van't verdriet.
Siet, als dese reepkens sluyten,
En haer bloemkens houwen vast,
Qualijck kijckter een daer buyten
Soo langh als het plantjen wast:
Hier van heeft het schoonder wesen,
En daer by een soet ghelaet,
Dan is't dat het wordt ghepresen,
Als't soo voor een venster staet.
En de Compagnie kan tuyghen,
Dat haer aldermeeste eer
Sonder banden lagh in duyghen,
Daerom wenschts'er noch al meer.

Kostelijcke doodt der Martelaeren.

Non poterat fato nobiliore mori. { *'t Is konst te sterven, En 't leven t'erven.*

DEn Phenix nae soo menigh iaer
VVordt oock de bleecke doodt ghewaer,
En voelt hoe dat den snellen tijdt
Sijn vlieghen, en sijn ieught benijdt,
En daerom kiest dit gheestigh dier
Voor doodt-bed een wel-rieckend' vier.
Hy vlieght in een wellustigh wout,
En raept daer van het beste hout,

Het

Het beste datter iewers groeyt,
Het soetste datter iewers bloeyt,
Hy kiest voor beter stof en as,
Als worden dat hy noyt en was,
En blijuen euen oudt en kout,
In't leuen, daer den gheest verflout.
Hier mé soo vlieght hy nae den nest,
En gaet daer sitten voor het lest,
En slaet sijn vleugels teghen een,
Ghelijck het ijser met den steen,
Tot datter eenen vonck inschiet,
Die brenght hem in een soet verdriet.
VVant schoon hy smaeckt de bitt're doodt,
Sy baert hem weer in haeren schoot.
De doodt en heeft hier maer beuel
Op't oudt en heel gherimpelt vel,
En als dit nu eens is een lijck,
Dan is het eynde van haer rijck.
VVant siet, als desen voghel sterft,
Dan is't dat hy het leuen erft.
Doch offer Phenix is, oft niet,
Hoort wat het sinne-beelt bediet:
Men vinter veel aen hem ghelijck,
Die weer verrijsen uyt hun lijck,
Die, schoon door eenen mutsaerdt-tas
Het lichaem brandt tot stof en as,
Gaen haelen blijdschap uyt de straf,
En een nieuw leuen uyt het graf.
Al stoockt den beul daer hout op hout,
Het vier en suyuert maer het gout.
Dies is den brandt hen welle-kom
Die soo vernieuwt den ouderdom.

AF-BEELDINGHE VAN D'EERSTE EEVWE DER SOCIETEYT IESV.

HET VIIFDE BOECK, DE VEREERDE SOCIETEYT, OFT VANDE GLORIE MET DE WELCKE SY NAE VEEL LIIDENS GHEKROONT IS GHEVVEEST.

HET EERSTE CAPITEL.

Vereeringhe der Societeyt, uyt de doorluchtighe heyligheyt van haeren Vader Ignatius, ende haere kinderen door Italien.

NAE dat nu het deughdelijck leuen vande Societeyt, haeren onvermoeyelijcken arbeydt, kloeckmoedighe verduldigheydt, ende onwinbaere volstandigheydt in doen ende in lijden, voor ooghen is ghestelt; wat moetter anders volghen, dan dat

dat wy in't kort, ghelijck met eenen vingher, de vereeringhe raken, die de Godtlijcke voorsichtigheyt, oock in dese wereldt, aende Societeyt heeft willen toeworpen? Door wel te leuen ende veel te lijden heeft de heylighe Kercke van alle tijden 'thooft ouer-eynde ghedraeghen; soo zijn vermaerdt ghewordcn alle de Religien, die oyt inde heylighe Kercke waeren; soo heeft van haer beghinsel ghegroeyt, ende groeyt noch heden 'sdaeghs, dese minste Societeyt. Gheestelijcke palm-boomen ende laurieren en willen op gheen' andere gronden milder wassen, dan die dickwils met sweet, traenen ende bloedt bereghent zijn.

Oorspronghs van eere is wel doen ende veel lyden.

D'eerste glorie vande Societeyt is haeren instelder Ignatius: met den welcken Godt ende sijne Heylighen in dit sterffelijck leuen soo ghemeynsaem zijn gheweest, dat het ghene wy van Moyses lesen, van Ignatius oock moghen segghen: *Den Heere sprack* tot Ignatius *aensicht aen aensicht, ghelijck een mensch pleegh aen sijnen vriendt te spreken.* Als hy met die gheluckighe wonde in sijns vaders huys lagh, soo heeft hem den H. Petrus besocht, ende ghesondtheydt mede ghebraght. Soo hy korts daer nae inwendigh benauwdt was, sorghvuldigh ouer sijne volherdinghe inden Godtlijcken dienst, is de H. Maghet tot hem ghekomen, ende heeft hem victorie in allen strijdt belooft, tot pandt ende versekeringe haer lief kindeken hem ouerleuerende, dat sy op den arm droegh. Sedert welcken tijdt hy den vijandt, die hy meest vreesde, dat is de sinnelijckheydt vande bedoruene natuere, soo ghetemt heeft, dat sy haer niet eens en heeft derren roeren. Als hy nu inden Godtlijcken dienst versterckt, besigh was met de Constitutien vande Societeyt te schrijuen, is sy by hem komen staen, als voor-lesende dat hy schrijuen soude.

Exod. 33.

Ignatius ghemeynsaem met de Heylighen.

Gheene mindere beleeftheydt en heeft onsen Saligh-

 maker

met Christus nae syne menscheydt,

maker aen Ignatius willen bewijsen, als sijne Moeder: want heeft syseluen dickmael onder sienelijcke ghedaenten, soo wel in't sacrificie der Misse, als elders, aen hem vertoont, ende sijnen leydtsman in't reysen nae Padua ende Venetien gheweest. Maer soo Ignatius in't besoecken vande beweghelijcke plaetsen des Heylighen-landts sijne deuotie wat te langh maeckte, ende daerom van sijnen trouwant onbeleefdelijck onthaelt wierdt; heeft hy hem ghetroost, ende gheduerigh voren-gaende, tot in sijn herberghe vergheselschapt. By Roomen, soo den Hemelschen Vader aen Ignatius ende sijne mede-ghesellen een goedt woordt verleent hadde, heeft den Soon sijne Godtlijcke trouwe ghegheuen, dat hy hen te Roomen soude bermhertigh zijn.

met de H. Dryvuldigheyt.

Wie soude meynen dat dese arents ooghen noch hoogher souden konnen vlieghen? Euen-wel zijnse voorder gheraeckt tot de H. Dryvuldigheydt, ende de Godtlijcke natuere toe, immers soo verre, oft oock verder, als het doorgaens aen den mensch in dit ellendigh leuen gheoorlooft is. Want Ignatius selue, een man van soo diepe ootmoedigheydt, by gheschrifte beleden heeft, dat hy 'tGodtlijck wesen meer als eens ghesien hadde. Dan, soo dese vriendelijcke besoeckinghen schenen ouer handt te gaen, ende ghelijck Godt tot Ignatium om leegh quam op der aerde, alsoo Ignatius op d'andere sijde oock om hoogh tot Godt inden hemel klom, en acht daghen langh aldaer met opghetoghen gheest in sijn eyghen huys met hem verkeerde; soo deylde Ignatius een deel van dit faueur al mede aen andere sijne vrienden, die hy dickmael by verschijninghe soo wel leuende als doodt heeft komen besoecken.

Gloriæ S. Ignat. c. 4. f. 30.

Vertoont sich aen syne vrienden nae synedoodt

Nae sijne doodt heeft hy sich onder andere aende Saelighe Magdalena de Pazzis, van d'Orden der Carmeliten ver-

vertoont. Want alſoo ſy eens inden gheeſt opghetoghen was ('twelck haer dickwils ouer-quam) heeftſe de Coninghinne der Enghelen, met den Saelighen Angelus Martelaer van haer Orden, ende den H. Ignatius ſien nederdaelen. De H. Maghet ende Angelus ſweghen; Ignatius als eenen hemelſchen predikant hiel in't breede aen Magdalena voor de hooghe noodtſakelijckheydt van eene grondthertighe ootmoedigheyt. Inſghelijcks in ſijn leuen, alſoo Leonardus Keſſelius te Ceulen bevanghen was met een' onbluſſchelijcke begheerte van Ignatium te ſien, daer hy ſoo veel afghehoort hadde; is hy oock te Roomen blijuende niet in den droom oft ſchemel, maer beyde den anderen ſiende ende wakende, by hem ghekomen, ende heeft hem met een' hemelſche vreughdt vervult. Nae eene ſoo ghemeynſaeme verkeeringhe met Godt ende ſijne Heylighen, wat wonder is't, dat hy dickwils met ſtraelenden aenſicht vele voeten vander aerde verheuen, gheſien is gheweeſt? Soo ſagh hem te Barcelona Iſabella Roſella, te Roomen Alexander Petronius, menighweruen Oliuerius Manaræus, Ludouicus Gonſaluius, en ſelue den H. Philippus Nerius.

In Vita Beatæ per P.F. Lud. de Præſentat.

ende in ſijn leuen:

vvordt gheſien verheuen ende blinckende.

Men ſoude vry moghen twijfelen, watter van beyde meer te verwonderen ſtaet, of de groote liefde van Ignatius die hy tot de Godtlijcke Maieſteyt, ende 'tgheduerigh aendringhen vande vermeerderinghe ſijner glorie droegh; oft wel de Godtlijcke ſorghvuldigheyt die daer altoos ouer 'tleuen ende d'eere van Ignatius waeckte.

Ignatius toonde ghenoeghſaem ſijne liefde, als hy uyter herten ſeyde, dat hy in de keur', oft van te ſteruen met ſekerheyt, oft te leuen op ſekere hope van Godts glorie noch te vervoorderen met onſekerheyt ſijner ſaligheyt; de ſaelighe doodt voor 'tellendigh leuen ſoude laeten vaeren. 'tIs groote liefde, aen Godt ſijn leuen te ſchencken: maer hoe veel

Liefde van Ignatius tot Godt.

veel meerdere, ſijn' eeuwighe ſaeligheydt voor ſijn' eere te pande te ſtellen? Wederom Godt van ſijnen kant, hoe ghetrouwelijck heeft hy toegheſien voor Ignatius, en ſijn' eere? Wy ſullen voorby gaen hondert gheſchiedeniſſen in ſijn leuen ghebeurt, ende alleenlijck een oft twee van verſcher daede raecken. Ouer weynighe iaeren, een edelman door blinden haet ghedreuen, ſeyde dattet al ghedichte verſieringhen waeren 'tghene vande heyligheyt Ignatij gheſchreuen was; hy loegh met ſijne mirakelen; ſprack ſchandelijck van hem, ende al dat hem aenghingh. Hier op vertoonde ſich Ignatius op eenen nacht aen deſen ſpotter, met eenen onuytſprekelijcken glans, ende groot gheſelſchap van hemelſche gheeſten. Ter wijle deſe hem eene diep' eerbiedinghe beweſen, ſoo keerde hy ſich tot ſijnen laſteraer, en bleef hem wel een vierendeel urs met een lieffelijck ghelaet ende lacchende ooghen ſterrighlijcks ſtaen aenſien: waer mede den laſteraer als met ſtraelen van liefde doorſchoten, ten laetſten opſprongh ende met vele traenen om ghenaedighe ſtraffe riep: *O heylighen, ô godtlijcken Ignati, die noch ſterffelijck zijnde pleeght oock aen uwe gheſworene vijanden te vergheuen, ſpaert my doch nu onſterffelijck ouer mijne vermetelijckheyt. O eeuwighen Godt, wat raſernije heeft my veruoert, om mijne vuyle ende laſterighe tonghe teghen den ghenen te loſſen, die uwe hemelſche gheeſten ſoo vereeren? Dat my doch voor eene ſoete ſtraffe van mijn miſdaet ghegunt worde, te moghen den lof-verbreyder van deſen Heylighen worden, wien ick niet en hadde moeten verſmaeden.*

van Godt tot Ignatius, ſtrijdende voor ſijne eere.

Andr. Lucas in Vita Ign.

Ergher was op hem (die't immers niet en betaemde) eenen ſekeren Religieus gheſindt. Deſen met gheen' ouervloedigheyt van woordt-blaemen vernoeght, neemt de penne inde handt, en beghint (ſoo hy meynde) by gheſchrift te ſtellen al het quaedt dat hy teghen Ignatium konde

Idem ſuprà.

de verdencken. Maer soo hem anderwerf en derdemael ghebeurde ghelijck aen Balaam, dat hy in plaetse van schel-dinghen niet anders als deught van hem en konde schrij-uen; ende dieshaluen nae het scheuren van dry soodanighe lof-schriften, een vierde laeck-schrift met opghesette hert-neckigheydt ghingh beghinnen; soo heeft hem Godt by de lasterighe handt ghegrepen, ende eenen dapperen slagh daer mede in sijn aensicht ghegheuen. Waer door heel ontstelt zijnde, veranderde terstondt sijnen haet in liefde tot den Heylighen, ende begonst van stonden aen te ver-breyden wat hem ghebeurt was, met soodaenighen lof van Ignatius (die hy van als doen af, en voortaen, niet anders als sijnen Heylighen en noemde) dat hy niet achter en liet van al dat eenighsins tot sijn' eere moght strecken. Betoonende alsoo met der daedt aen alle de wereldt, dat het quaedt is hem te vervloecken, dien Godt ghesegent heeft.

Ignatius in grooten aensien by de sijne die hem kenden.

Indien dan de Godtlijcke voorsichtigheyt op dese ma-niere den lof van Ignatius uyt de monden van sijne vijan-den uytgheperst, ende de selue in vrienden verandert heeft; wat sullen wy nu van sijne kinderen ende dienaeren ver-wachten? Franciscus Xauerius, die de vrienden Godts tot inden grondt des herten kende, en plagh Ignatium noch leuende niet anders als heyligh te noemen; uyt eerbie-dinghe schreef hy aen hem, ende las sijne brieuen al knie-lende: iae hebbende een' handt-teeckeninghe van sijnen naem elders afghesneden, droegh die gheduerigh ouer hem, in sijn wonder-daedigh crucifix.

Iacobus Eguia vele iaeren ghewesen biecht-vader van Ignatius, badt om hem ten minsten eenen dagh t'ouer-leuen, om dat hy van sijne deughden 'tghene hy wist, vry-mondelijck ('twelck anders aen hem scherpelijck verbo-

den was) ſoude moghen ſpreken. Maer ſtercker zijn gheweeſt de ghebeden van Ignatius; die verkreghen hebben dat Eguia dry daghen voor hem gheſtoruen is. Petrus Faber den eerſt-gheboren ſoon van Ignatius, om ſyſeluen ende ſijnen onderſaeten tot alle ſoorten van deughden eene ſpore te gheuen, plagh dit alleen te ſegghen, *Soo doet Ignatius*. Iacobus Laines, ſoo dickwils als hy verſtondt datter erghens eenigh gheluck aen de Societeyt ouerkomen was, plagh op den ſtaenden voet te beſluyten, *Dat heeft dan Ignatius verworuen*. Franciſcus Borgia nieuw-ghewijden Prieſter, heeft ſijn' eerſte Miſſe in't huys van Loiola willen doen, kuſſende hondertmael die aerde, de welcke Ignatius noch weerlijck zijnde betreden hadde.

oock by vremde ouertreffelijcke perſoonen. Dit zijn wel ghetuygheniſſen van ſijne kinderen binnen 'shuyſe, die hem beſt kenden, dan die vande uytheymſche vrienden en zijn niet mindere. Die den eerſten biecht-vader van Ignatius nae ſijne bekeeringhe was, plagh te ſegghen: *Magh dien man leuen, 'tſal eenen ſtercken pilaer vande heylighe Kercke zijn, eenen naekomelingh van Paulus, een vat van verkieſinghe, tot bekeeringhe van heel de wereldt;* ende is inder waerheydt die reyſe Prophete gheweeſt.

Summa Proceſſus Canoniz.

Den Cardinael Franciſcus Maria de Monte, ende nae hem Ioannes Ciampoli Pauſelijcken Secretarius, uyt den mondt en door 'tbevel vanden Paus Gregorius den XV. hebben ghetuygheniſſe in volle Conſiſtorie der Cardinalen ghegheuen, *dat de ſelue Godtlijcke voorſichtigheydt, die hier voortijdts de heylighe Athanaſium, Baſilium, Nazianzenum, Cyrillum, Hieronymum, Auguſtinum, Bernardum, Franciſcum, Dominicum, ende andere ſeer vele ghevonden heeft, om die teghen 'tghe weldt der ketterijen te ſtellen, oock in deſe laetſte tijden den gheeſt van Ignatius verweckt heeft, om ſyſeluen ende ſijn' Orden tot de bekeeringe der ketteren ende Heydenen gheheelijck te begeuen.*

Anno 1622. 19. Ian.

Den

Den Paus Marcellus den II. ſprekende vande Societeyt, heeft inde teghenwoordigheydt van vele beleden, *nyt ghe-leſen te hebben* (al hadde hy veel gheleſen) *dat nae de tijden van d'Apoſtelen iemanden gheiont was, dat aen Ignatius was ghegheuen, te weten, dat hy binnen ſijn leuen ſien ſoude ſo grooten aenwas van't werck, daer hy als inſtrument toe ghedient hadde.* Den ſeluen Paus plagh te ſegghen, dat hy meer ſteunde op't goedt-duncken van Ignatius alleen, dan op alle de redenen die men daer teghen moght aenwenden.

1. par. Hiſtor. Societ. lib.13.

Alſoo Ioannes den III. Coningh van Portugael aen Ludouicus Gonſalus, die nae Roomen ghingh, belaſt hadde, dat hy nauw-pointigh op alle de trecken van Ignatius aenſicht ſoude letten; ſoo heeft hy van daer gheandwoordt, dat hy door gheene vierigheydt van ghebedt, oft gheeſtelijcke leſſe, ſoo tot de Godtlijcke liefde, als door't aenſien van Ignatius tronie verweckt en wiert. Inder voegen dat het niet vremt en is, datter vele treffelijcke perſoonen nae ſijn beeldt (hoe wel te vergheefs) gheſtaen hebben, naedemael ſijn' oodmoedigheyt, die ſulcks niet en wilde ghedooghen, onderwijle van Godt door mirakel is goedt ghevonden gheweeſt: want ſoo den Cardinael Pacieco Ignatium kranck te bedde ligghende was komen beſoecken, en teghen ouer hem eenen konſtighen ſchilder hadde gheſtelt, om als dieftelijck en in't verholen ſijn aenſicht te beſpien, ende met eene gauwigheydt nae te contrefeyten, wierden de verwe en de gheſtalte van ſijn weſen gheduerigh ſoo verandert, dat den ſchilder beleedt, dat hy die met gheene konſte en konde vatten oft achterhaelen.

Sijn beeldt vvordt verſocht, maer en kan niet gheſchildert vvorden.

Wie ſal in't kort oock al-loopende konnen raken 'tghene vele groote perſonagien van Ignatius gheſeyt hebben? Ioannes den III. Coningh van Portugael, hebbende de tijdinghe ghekreghen vande doodt vanden Paus Iulius den III.

Loffelijcke getuyghenisſen voor Ignatius van Coninghen ende Cardinalen.

 heeft

heeft Godt ouer eene ſake ghedanckt, dat immers nu de Cardinalen niet ſorghvuldigh en behoefden te zijn, ouer het kieſen van eenen nieuwen, daer Ignatius by der handt was. Den Cardinael Gaſpar Quiroga Archsbiſchop van Toledo plagh te vermaenen, dat ſoo wie een onberoerlijck ende onveranderlijck man wilde ſien, ſijn oogh-ghemerck op Ignatius moeſte nemen, aen wien eyghen was dat hy noch in voorſpoedt verijdelt, noch in teghenſpoedt verſlaghen en wierdt. Den Cardinael Palæottus ſeyde dat hy van Godt ghegheuen was, om de ſlaepende goede manieren heel Chriſtendom door te verwecken. Den Cardinael Ludouiſius ſluyt ſijne lof-reden, die hy ter eeren van Ignatius ghedicht heeft, met deſen wenſch: *Ick wenſch en ick bidde alle goede lieden, datſe den H. Ignatium, als eenen ghemeynen ſchat der wereldt, met eene teere deuotie in hun herte willen ſluyten, ende tot verſekeringhe van hunne ſaligheydt den ſeluen voor eenen patroon verkieſen, ende hen onder ſijne beſcherminghe ſtellen.* Ioannes Vega, wel eertijdts Gouuerneur van Sicilien, maer doen Ambaſſadeur vanden Keyſer Carolus den V. te Roomen, hebbende de heyligheydt ende vrome daeden Ignatij nauw beſien, plagh hem den tijtel te gheuen van *eenen kloecken veldt-heere, wiens vendelen inden hemel ſtonden by die van Dominicus ende Franciſcus.* Ludouicus de Granada aenſagh hem als eenen ſuyueren ſpieghel van wijsheydt en alderhande deughden, voor d'ooghen der wereldt van Godt gheſtelt.

ende andere groote perſonagien, 1. par. Hiſtor. Societ. l. 16.

Vele Prelaten by een vergaedert inde Prouinciale Synode van Tarragona in't iaer 1612. hebben al-te-ſaemen gheſtemt, *dat Ignatius de laetſte vrucht ende gheeſt van ſaligheyt is, die de heylighe Kercke in deſe bedruckte tijden tot haere beſcherminghe ghebaert heeft; eenen Godtlijcken Hercules, om alle monſters der hellen te muyl-banden; eenen Atlas, om de heylighe*

Kercke

Kercke met ſijne twee ſchouderen van gheleertheyt ende godtvruchtigheyt t'onderſetten, den wonderbaeren Enghel van Apocalypſis; en meer diergheliјcke.

Met de ſtemmen komen oock ouer-een de pennen van de beſte ſchrijuers deſer tijden. Den eenen ghetuyght dat hy gheſchapen is tot eenen Capiteyn om Luthers heyrkrachten te verſlaen; den anderen noemt hem Eenen Godtlijcken menſch, die door den drift vanden H. Gheeſt alle ſijne dinghen volbraght heeft; den derden, Een voorbeeldt van heyligheydt; den vierden, Den oprechter van't vervallen gebruyck der heyligher Sacramenten; den vijfden, Den voor-vechter vande H. Kercke en vande Pauſelijcke maght; den ſeſten, wat anders. Hier toe hebben al mede aenghe-ſpannen de goede ionſten van Godts beſte vrienden, die met groot verlanghen nae ſijne Canonizatie ghehaeckt hebben eerſe gheſchiedde, ende nae der handt de ſelue met groote blijdſchap geviert. Den hemel ſelue en is niet in ghebreck ghebleuen van aen d'aerde in goedt exempel voor te gaen: want verſcheyden ghetuyght hebben, datmen ter plaetſe, daer het doodt lichaem van Ignatius lagh, den ſangh der Enghelen ghehoort, ende lichten als ſterren uyt den hemel ſien daelen heeft. *van ſchrijuers.*

Op deſe wijſe heeft Ignatius heel Chriſtendom ter eener ſijde vereert, ende is ter andere wederom van 'tſelue, principaelijck te Roomen, vereert gheweeſt. Doch hy en is't alleen niet, die met den glans van ſijne glorie deſe ſtadt beſtraelt heeft; daer hebben noch al vele lichten vande Societeyt, al hoe wel mindere, gheſchenen. Om vande ionghſte te beghinnen, den eerſten die ons ontmoet, is Staniſlaus Koſtka, in't Rijck van Polen van edelen ſtamme in't iaer 1550. gheboren. Hy en heeft het inde Societeyt niet langh ghemaeckt: want ſoo hy tuſſchen de Noui- *Andere lichten der Societeyt door Italien.* *Staniſlaus Koſtka.*

tien oft proeuelinghen te Roomen quaelijck een iaer gheleeft hadde, is op Onser Lieue-Vrouwen Hemel-vaert-auendt in't iaer 1568. inden Heere gherust. Hy hadde misschien langher moghen leuen, hadde sijne liefde tot Godt ende sijne soete Moeder (want soo plagh hyse doch te noemen) wat minder gheweest: want men meynt, dat hy van liefde ghestoruen is: iae liefde die soo groot was, dat het dickwils van noode is gheweest, gheduerende noch sijne ghesondtheyt, met koudt waeter sijne borst te verkoelen, op dat sijn herte inden brandt niet en soude versmachten. Wt de liefde groeyde sijne sterckte. Soo hy noch kindt te Ween studerende sieck lagh, heeft hem den duyuel drymael onder de ghedaente van eenen swerten hondt bespronghen; maer drymael heeft hy hem, oock sonder de minste vervaertheyt, met het teecken des cruys veriaeght. Nae sulck een ghevecht, bleef hy met eenen hongher, die hem nae 'tbroodt des leuens ioegh, 'twelck als hem van sijnen huys-meester (die eenen ketter was) gheweyghert wierdt, soo heeft Godt dan d'Engelen ghesonden, die hem, met 'tbystaen vande H. Barbara, het broodt der Enghelen hebben uytghereyckt. Hy wierdt menighweruen vande Moeder Godts met haer lief kindeken besocht, maer noyt met meerder vernoeghen, dan allse hem een weynigh voor de doodt d'eeuwighe salighheyt beloofde.

Aloysius Gonzaga, Nae Stanislaus volght Aloysius Gonzaga, al mede uyt een doorluchtigh gheslacht der Marquisen van Castillion. Soo desen noch een sprakeloos kindeken was, d'eerste woorden die hy begonst te babbelen, waeren schier de soete naemen van IESVS ende MARIA. Van dien tijdt af heeft hy MARIAM bemindt, ghelijck sijne moeder; tot haere eere alle Saterdaeghen, oock in sijne teerste iaeren,

ghevast,

ghevaſt, in't opgaen vande trappen op elck een'Enghelſche groeteniſſe ghelesen; iae moedts ghenoegh ghehadt, al en was hy maer acht iaeren oudt, om aen haer, ende door haer aen Godt, met belofte ſijne maeghdelijcke ſuyuerheyt op te draeghen. Hy heeft IESVM ghevolght, als vader en Capiteyn, ſluytende eyndelijck onder ſijn vendel inde Societeyt te leuen ende te ſteruen. Dan, ſoo den Marquis ſijnen vader, volghende de wetten der wereldt, dit voor-nemen van ſijnen oudtſten ſoon in alle manieren ſocht te beletten; heeft den volſtandighen ionghelingh, met langh ſmeecken en bidden, daer by in't heymelijck daghelijckſche lijf-kaſtijdinghen tot den bloede toe ghebruyckende, nae veel worſtelens 'therte van ſijnen vader ghewonnen; ende is alſoo met ſijnen goeden wille ende ſeghen inde Societeyt, uyt de wereldt (daer hy noyt vaſt aen en was) ghekomen. Hy heeft ſijn heel leuen ſonder vlecke van doodt-ſonde ouerghebraght, gheduerende de Religie ſchier ſonder daeghelijckſche. Dus en heeft het Gode niet langh ghelieft ſoodaenighen Enghel onder de menſchen te laeten: hy ſtierf te Roomen in't iaer 1591. het 23. van ſijn leuen.

By deſe magh Ioannes Berghmans, aen d'andere twee ſeer ghelijck, byghevoeght worden. Hy was te Dieſt in Brabandt gheboren, maer ſtierf te Roomen in't iaer 1621. ſijns ouderdoms 22. nae dat hy derwaerts uyt Neder-landt verſonden was, daer hy inde Societeyt te Mechelen was ghegaen. Sijn onnooſele ſeeghbaerheydt uytwendigh, ſijnen ijuer ende innighen gheeſt, ſijne hemelſche reynigheyt, niet alleen van herte, maer oock ſoodaenighe van lichaem, dat hy niet eens vande ſinnelijckheyt inde bloeme der ieught beroert en wierdt, ſijne nauw-keurighe onderhoudinghe van alle de reghelen der Societeyt (van de welcke

Ioannes Berghmans.

welcke hy nimmermeer, oock de minste, ouertreden en heeft) maeckte hem soo aensienelijck, dat hy oock vande wijste ende gheestelijckste mannen, noch leuende, voor heyligh ghehouden wierdt.

Dit zijn al ionghe bloemen gheweest (willen wy de iaeren aensien) wel-rieckende in haeren eersten geur: laet ons nu aensien de ghespeende, iae de rijpe vruchten.

Vijf Generaelen naekomelinghen Ignatij: Nae Ignatius hebben vijf Generaelen de heele Societeyt gheregeert, Iacobus Laines een Castillaen, Franciscus Borgia, voor desen Hertoghe van Gandien, Euerardus Mercurianus Neder-lander uyt het Hertoghdom van Lutzemburgh, Claudius Aquauiua Neapolitaen, ende die teghenwoordigh noch leeft Mutius Vitellescus Romeyn. Deses, als noch leuende, deught moeten wy voorby gaen: vande doode maghmen metter waerheyt schrijuen ('twelck al mede op den leuenden past) datse altoos oock voor den minsten schijn van eere, als van eene peste ghevloden hebben.

Iacobus Laines, Iacobus Laines, die sijn verstandt ende gheleerdtheyt in't Concilie van Trenten tot hooghste voldoeninghe van alle de Princen en Prelaeten der H. Kercke ghetoont hadde, liep groot perijckel van Cardinael te worden: soo hadde het den Paulus den IV. nu ghesloten; ende was de sake soo verre ghekomen, dat hy Laines uyt het Profes-huys tot in het Pauselijck paleys hadde doen verhuysen, om aen sijne Heyligheydt in alle saken met raedt ende daet behulpigh te zijn. Maer nu aldaer ghekomen zijnde, heeft soo langh ghesmeeckt, ende soo krachtigh ghebeden, dat hem den Paus 'sanderen-daeghs uyt mede-lijden nae huys liet keeren. Hy heeft by wijlen van syseluen oock schriftelijck ghetuyght, dat hem in dit leuen gheen swaerder kruys, als staet van Gheestelijcke weerdigheyt, en soude konnen opgheleght worden. Dit voornemen is hem wel te passe ghekomen,

komen, om op eenen anderen tijdt de Pauſelijcke weerdigheyt, daer hy mede ghedreyght wierdt, t'ontvlieden?

Franciſcus Borgia, aen den welcken de walghe van eere hadde ſporen ghegheuen, om ſijne toe-vlucht tot de Societeyt te nemen, die ſoo weynigh wercks hadde ghemaeckt van Hertoghe te weſen, al was hy oock uyt Coninghs bloedt van Arragon gheſproten; heeft dickwils heel naer gheweeſt, door het gheduerigh praemen vanden Keyſer Carel den V. om eenen Cardinaels hoet t'huys te krijghen. Maer ſijne traenen ghemenghelt met die vanden H. Ignatius alſdan noch leuende, hebben voor hem ghelijck een riuiere ghemaeckt, om dat perijckel t'ontvaeren. Hebbende dickmael te vergheefs ſijn beſte ghedaen, om het Generaelſchap oock af te legghen (daer in de voetſtappen volghende van ſijne twee voorſaeten Ignatius ende Laines) is te Roomen in't iaer 1572. gheſtoruen: heel uytghemerghelt, meer door gheduerighen aerbeydt ende lichaemelijcke ſtrenghigheden, dan door ouderdom ghebroken. Ende ſchoon hy nu de ſeſtigh iaeren paſſeerde, ſoo ſchijnt het noch euen-wel, dat ſijne doodt door den laetſten dienſt, die hy aen den Pauſelijcken Stoel bewees, verraſcht is geweeſt; ter wijle hy doch de ſieckte ghehaelt heeft uyt ſijne laetſte reyſe, die hem tot de Coninghen van Spaignen, Vranckrijck ende Portugael (om die teghen den Turck op te wecken) by laſte van Pius den V. in't gheſelſchap vanden Cardinael van Alexandrijen, opghe-leght was. *Franciſcus Borgia.*

Wy moetender hondert andere voorby ſeylen, om ouer de paelen van een kort begrijp niet te loopen: maer eenen Robertus Bellarminus houdt ons noodelijck ſtaende. Hy was te Monte-Pulciano in Italien gheboren; hadde Cardinaelen voor neuen, ende voor oom den Paus Marcel- *Robertus Bellarminus.*

lus den II. Soo dat het voor hem eenen wijſen raedt is gheweeſt, de Societeyt te kieſen, om daer te ſchuylen, ende met meerdere ſekerheyt ſyſeluen voor d'aenſtaende gheeſtelijcke ſtaeten, ende hoogh-weerdigheden te bevrijden. Maer ſoo haeſt als hy door den glans van ſijn' ouertreffelijcke ſchriften heel de wereldt door heeft begonſt te ſchijnen; is van alle kanten ouervallen gheweeſt van die perijckelen die hy meeſt vreeſde. Hy is't eens ontloopen onder den Paus Sixtus den V. tweemael onder Innocentius den IX. d'eerſte reyſe door bidden ende ſchreyen voor de voeten van Innocentius; de tweede, door des ſelfs doodt. Onder Clemens den VIII. en heeft hy't niet konnen ontworſtelen; hy moeſte onder 'tbeuel vanden Pauſelijcken Stoel buyghen, ende den Cardinaels hoet aenveerden. Sijne droefheyt ende beſchaemtheyt was dies te meerder, om dat Clemens ouer-luydt ghetuyghde, dat hy niemandt inde H. Kercke ghevonden en hadde, die aen Bellarminus in wijsheydt te verghelijcken was. Zijnde nu Cardinael ende Archſ-biſchop van Capua, is alle ſijne ſchuylende deught en volmaecktheyt in't openbaer ghekomen. Sijn inkomen was voor de behoeftighe, ſijn' auctoriteyt voor de verdruckte. Hy en liet niet toe, datmen de mueren van ſijn paleys met purpere tapijten ſoude behanghen, ſoo langh alſſer te Roomen aerme ghevonden wierden, die kleederen van doen hadden. Alle de renten van ſijn Archſ-biſchdom wierden in't cieraet vande kercken, ende onderhoudt van ſchaemele menſchen beſteedt; te nauwer noodt quam in ſijn keucken datter van doen was. Door deſe ende andere deughden is hy vermaert gheworden tot d'uyterſte paelen der wereldt, ende lief-ghetal aen alle ſoorten van menſchen gheweeſt. Hy was in hooghen aenſien by de Pauſen Gregorius den XIII. Sixtus den V. Innocen-

ſijnen lof,

nocentius den IX. Clemens den VIII. Gregorius den XV. by de Keysers Rudolphus, Matthias, Ferdinandus den II. ende andere Princen van 'tverheuen huys van Oostenrijck: by de Coninghen van Spaignen, Vranckrijck, Polen: by de Hertoghen van Loreynen, Beyeren, Florenzen, Parme: by de heylighe Borromæus ende Philippus Nerius. Henricus den IV. Coningh van Vranckrijck heeft aenghedronghen, dat Bellarminus inde plaetse van Clemens den VIII. tot Paus gekosen soude worden. Oock vijanden vande H.Kercke en hebben sijnen lof niet konnen swijgen. Den Coningh van Engelandt en heeft niet alleenlijck geduerigh sijne boecken ghelesen, maer oock openbaerlijck ghetuyghenisse ghegeuen, dat de deught van Bellarminus soo hooghe stondt, datter noch haet, noch nijt aen en konde. Eenen Iode, die als Prince onder de sijne was, ghevraeght zijnde wat Bellarminus te Roomen dede, heeft gheandwoordt (ghelijckmen verhaelt) Waer't dat doorgaens de Catholijcke, en naementlijck de Princen, leefden als Bellarminus; daer en soude haest in de wereldt niet eenen Iode te vinden zijn. Die van alle menschen soo ghepresen wierdt, viel alleen inde versmaedinghe van syseluen. Het gheduerigh ouerdencken vande verborghen' oordeelen Godts, en d'onsekerheyt van onse saligheyt, dede hem altijdt wandelen als inghekrompen van vreese; ende is hem oorsake gheweest, van dickmael te bidden ende t'eynden eens te verweruen vanden Paus, dat hy in sijn' oude daeghen sich moght nae het Nouitiaet vande Societeyt te Roomen vertrecken, om tusschen de kinderen Godts noch eens, ghelijck een kindt, aende borsten van sijne lieue moeder te gaen ligghen. Alwaer de rekeninghe van sijn heel leuen ouerloopen ende effenghestelt hebbende (hy hadde licht werck) is binnen korten tijdt gheluckighlijck

oock van de ketteren,

en Ioden.

inden Heere gheruſt, oudt weſende 79. iaeren: bynae van heel de ſtadt van Roomen is ſijne begraueniſſe, maer meer van Godt ſelue, door den luyſter van menighvuldighe mirakelen, vereert.

Het waere langh werck vele andere alleenlijck te noemen, die te Roomen ende heel Italien door in gheleertheyt ende Religieuſe manieren doorluchtigh gheweeſt zijn. Hoedaenighe waeren Petrus Faber, Alphonſus Salmeron, Martinus Olauius, Hieronymus Natalis, Antonius Poſſeuinus, Andreas Fruſius, Cornelius Viſchauæus, Silueſter Landinus, Michaël Metaualle, Iulius Mancinellus, Sectarius Caputius, Simon Bucerius, Fabius de Fabiis, en hondert dierghelijcke. Eenen alleen ſal aen Bellarminus gheſelſchap houden, en dit Capitel ſluyten, Bernardinus Realinus, te Carpi in Italien gheboren, een man van ſeer vermaerde heyligheyt. Hy heeft de Societeyt eerſt inde ſtadt Lecco ingheleydt; ende 'tſchijnt Godts wille gheweeſt te zijn, dat hy van daer niet vertrecken en ſoude, noch om leuen noch om ſteruen. Dickwils hebben hem ſijn' Ouerſte van daer gheroepen, ende voor hem was eenen winck ghenoegh; maer altijdt is Godt met mirakeleuſe middelen tuſſchen beyde gheſchoten. Hy heefter dan gheleeft heele veertigh iaeren, tot hulpe van ontallijcke ſielen, van een ieghelijck gheduerigh ænghesien, niet als een menſch, maer als eenen Enghel. Hy iſſer ouerleden oudt weſende 86. iaeren. Maer en heeft oock door de doodt ſijne kinderen niet konnen vergheten: want door d'autoriteyt vanden Biſchop ende Magiſtraten ghekoren weſende tot eeuwighen Patroon vande ſtadt, en houdt niet op van uyt den hemel met mirakelen te bewijſen, dat ſijne kinderen diep in ſijne memorie ſtaen, ende aen eene ghetrouwe beſcherminghe gheraeckt zijn.

Bernardinus Realinus.

HET

HET TVVEEDE CAPITEL.

Den naem vande Societeyt vvordt door d' Apostolische daeden van Franciscus Xauerius ende andere sijne mede-helpers inden Oosten vermeerdert.

ALsoo haest als Ignatius te Roomen, door het instellen vande Societeyt, een nieuw vier van liefde onsteken hadde; zijn sijne kinderen ghelijck ghensters nae alle de ghewesten der wereldt ghevloghen: doch niemandt met sulck eenen hellen schijn, oft heeten brandt, als dat straelende licht Franciscus Xauerius. Wie sal desen Apostolischen man als in't verkorten konnen schilderen, in wiens siele schier alle de Godtlijcke trecken te vinden zijn? de vierigheyt der Apostelen, de sterckte der Martelaeren, de suyuerheyt der Maeghden, de wetenschap der Propheten, de wijsheyt der Leeraers, de strenghigheyt der Eremiten; met een woordt, alle deughden van alle Heylighen. Nicolaus Zambeccarus Secretaris vande Vergaderinghe der Cardinalen aen wie toestaet op de Canonizatien te letten, heeft inde teghenwoordigheydt vanden Paus Gregorius den XV. in volle Consistorie sijn leuen met korte woorden begrepen, die wy selue noch moeten verkorten. Hy is van edelen stamme gheboren in't Rijck van Nauarren, in't casteel Xauier, sijne moeder toekomende, daer hy den naem af ghevoert heeft. Te Parijs studerende liep groot perijckel dat hem sijnen vader soude t'huys roepen; 'ten waere sijne suster Maria Magdalena, Abdisse van't clooster van d'aerme Claeren te Gandien, vermaert door haere heyligheyt, aen haeren vader ghe-schreuen hadde, dat hy doch Franciscum uyt de studien

Franciscus Xauerius.

Kort begrijp sijns leuens, uyt het verhael van Nicolaus Zambeccarus.

niet trecken en ſoude, die nu al gheteeckent ſtondt op den boeck vande Godtlijcke voorſichtigheyt als Apoſtel van Indien. Sy hadde voorwaer in dien boeck gheleſen, als ſy dat ſchreef. Want hy is eenen vande pilaeren gheworden, daer de Societeyt op ghebouwt is; ende is nae Indien ghereyſt, ſoo Apoſtoliſch in ſijn prediken ende leuen, dat hy eerſt oorſake ghegheuen heeft aen Ioannes den III. Coningh van Portugael ende alle de Portugieſen, van tot heden 'sdaeghs aen die vande Societeyt den naem van Apoſtelen nae te worpen. In ſijne reyſe te ſchepe, des onnoodigh zijnde, bedelde nochtans ſijn broodt; ſliep op eenen kabel onder den blaeuwen hemel; leerde de gheſonde; diende den ſiecken, oock met ſijne handen hun lijnwaet waſſchende; trock d'eene en d'andere met een ſoet gheweldt tot het ghebruyck vande H. Sacramenten. Men hadde in langhen tijdt te ſchepe, iae oock te lande, ſulcks niet gheſien.

Te Goa ghelandt, heeft het terſtondt al in goeden roere geſtelt; hy gingh met eene belle achter de ſtraeten, raſpte alle de kinderen ende het grauw op, ſleyptese te kercke nae de Chriſtelijcke leeringhe; druckte ouer al de vreeſe ende liefde Godts inde menſchen, die buyten den naem van Chriſtenen, met de Religie niet met allen gemeyns en hadden. Soo grooten ijuer en konde binnen de paelen van eene ſtadt niet langh gheſloten blijuen. Hebbende dan te Goa een Collegie vande Societeyt opgherecht, is het heyligh Euangelie wijdt ende breedt door alle de Rijcken ende ſteden van Indien gaen verkondighen, ſoeckende de ſielen in alle plaetſen daer de koopmans om ſpecerijen ende peerlen liepen; iae oock in eylanden ende onbeganghen hoecken, die niemandt en plagh te beſeylen, om datter maer onghemack en aermoede te haelen en was. Hy is tot

binnen

binnen Iaponien (daer voor ſijn' aenkomſte den naem CHRISTI ganſch onbekent was) kloeckelijck inghedronghen, ſpottende oock met de perijckelen, die hem ſijne vrienden, weghens de tempeeſten, zee-roouers ende onbermhertighe menſchen voorſchoten. Nae't Apoſtelſchap van Iaponien (als of hy noch nerghens gheweeſt, oft niet tot vervoorderinghe vanden Godtlijcken dienſt ghedaen en hadde) gaet hy op een nieuw beginnen. Hy keert ſijne ghepeyſen nae China, hy ſeylter henen, hy wilter in, al weet hy datter niemandt in en magh ſonder den hals te waeghen. Hy was nu alreede te Sanciano, een naeſt-gheleghen eylandt, ghekomen, als hem onverhoedts eene doodelijcke ſieckte, verlaeten van alle vrienden, in een aerm hutteken, ghebreck hebbende van alle dinghen, behaluen van Godtlijcke trooſten, te neder leght: door kracht van de welcke, omme-ſiende nae de kuſten van China, is gheluckighlijck, behouden reyſe, in die ſchoone hauen van d'eeuwighe ſaligheyt ingheſeylt, nae dat hy 55. iaeren gheleeft, ende daer van de thien door alle de gheweſten van Indien onvermoeyelijck ghearbeyt hadde. *ſijne doodt,*

Niemandt en moet verwondert zijn, datmen hem ſoo vrijelijck den tijtel van Apoſtel gheeft: de Portugieſen ende Indianen hebben hem, leuende ende doodt zijnde, alſoo ghenoemt. Onder dien naem wordt ſijn graf noch heden beſocht vande Chriſtenen ende vande Heydenen, die hulpe van doen hebben; ſijne Apoſtoliſche gauen ende deughden hebben't verdient. De liefde tot Godt ouerliep ſijn herte; ſoo dat hy dickmael oock lichaemelijck vander aerden opghenomen, met een blinckende aenſicht, ende brandende ooghen nae den hemel ſiende, moeſt bidden, dat Godt de kracht en de ſoetigheyt van ſijnen gheeſt doch wilde maetighen; want hy dien niet en konde ghedraeghen. *magh Apoſtel ghenoemt vvorden* *om ſijne deughden,*

ghen. Sijne liefde tot de menſchen was bynae ſonder eyn-de: het bekeeren van Coninghen en Coninghrijcken, van ſteden en landen, docht hem ſeer weynigh te zijn; eene we-reldt was voor dat ruym herte te kleyn. Sijne leeringhen wierden met alderhande ſoorten van gheduerighe mirake-len, oock verweckinghe van doode, tot ouer de twintigh in ghetalle, onderſet: ſoo dat Zambeccarus dert ſegghen, *Dat ſijne wercken niet minder en zijn gheweeſt als die vande groote Apoſtelen.* Hy ſprack vele vremde taelen van verſchey-den landen, die hy noyt gheleert en hadde, als of hy daer hadde gheboren gheweeſt. 'tIs meer als eens ghebeurt, dat hy prekende tot menſchen van veelderhande landen, van een ieghelijck ſoo verſtaen wierdt, als of het hun eyghene taele gheweeſt hadde. Hy droegh ghelijck den ſleutel van-de herten der menſchen, om die nae ſijne beliefte t'onſluy-ten, ende daer in te leſen al datter gheſchreuen ſtondt. Het was aen hem ſeer ghemeyn, toekomende oft verre-ghele-ghene ſaken te ſien, als teghenwoordighe. Ghetuygheniſſe magh gheuen eene gheſchiedeniſſe ghekoſen uyt duyſent.

ende mirakelen:

In actis Canon. citatis à Zambeccaro in orat. c. 18.

Hy hadde te Malaca de Portugieſen verweckt, om te-ghen een vlote vande Acenen, Heydenſche vijanden van den Chriſtelijcken naem, te gaen ſlaen. De kanſſe was onghelijck: want de Heydenen waeren vele duyſenden, in teghen-deel alle de maght der Portugieſen beſtondt in twee hondert en dertigh mannen in acht ſchepen verdeylt; ende noch, door een ongheluck, den Admirael uytloopen-de (al hoe wel ſonder verlies van ſoldaeten) en dat in't ghe-ſichte van heel de ſtadt, gheraeckte te gronde. De mon-den en konden niet langher ghesloten blijuen: men begonſt teghen Xauerium uyt te vallen. 't Waſſer mede ghegheckt, 'twas met het bloedt der Chriſtenen gheſpeelt, 'twas ſoo vele kloeck-hertighe mannen nae de vleeſch-banck ghe-ſonden.

hy ſtrijdt teghen de vijanden der Chriſtenen te vvater,

ſonden. Xauerius hadde wercks ghenoegh, om de ghemoeden te ſtillen, belouende dat het verlies van een ſchip dobbel in ſoude komen, eer dien dagh ten auendt quam; ghelijck't gheſchiedde. Want twee ſchepen wel bemant, weſende vande Molucken afgheſteken, zijn voor der ſonnen ondergangh inde hauen van Malaca ingheloopen; en hebben haer, door de vierighe vermaeninghe van Xauerius, by d'andere vervoeght, om ghelijcke eere te gaen behaelen. Nae vertoef van vele daeghen, ſoo daer noch gheene tijdinghe en quam, iae de Heydenen binnen Malaca nu begonſten uyt te ſtroyen dat de Chriſtenen al verſlaeghen waeren; wierden de herten noch eens ſoo ſeer vernepen, ende de tonghen noch eens ſoo ſterck teghen Xauerium gheroert. Soo dan, den heylighen man klimt op den preeckſtoel, ende in plaetſe van prediken begint den ſlagh tuſſchen de twee vloten ſoo natuerlijck te beſchrijuen, als of hy hem voor ſijn' ooghen gheſien hadde, die nochtans op de riuiere Parles dry-hondert mijlen van daer gheſchiedde. Op't eynde vermaent hy de ghemeynte met een bly ghelaedt, datſe de handen nae den hemel met danck-ſegghinghe ouer de verleende victorie ſouden uytſteken, voeghende wel beſcheydelijck den dagh daer by, wanneer men de Portugieſche ſchepen met gheſondtheydt ende buyt binnen Malaca wederom ſoude ſien keeren. 'tWelck oock alſoo ghebeurt is: want de victorieuſe vlote ten gheſtemden daeghe en plaetſe ghelandt is, met vollen monde verhaelende alle d'omſtanden vanden ſlagh, daer vier duyſent Heydenen ghebleuen, ende alle hunne ſchepen, met verlies alleen van vier onſe mannen, ghenomen oft gheſoncken waeren.

Niet alleen en heeft Xauerius te water ouer de vijanden Godts den meeſter ghemaeckt, maer oock te lande. Want *ende te lande.*

 ſoo

Franc. Maria Cardin. de Monte in Relat. f. 15.

soo de Bagaden (een barbarisch ghebroedsel van Indien) wel ghewapent ende sterck in ghetal met groote dagh-reysen aenquamen, om de Christenen van Trauancor ende Comorino, die al van Xauerius ghedoopt waeren, t'ouerrompelen; soo is den kloecken heldt, sijne kinderen in ruste laetende, alleen teghen de vijanden te velde ghetrocken, ende heeftse met twee grammoedighe ooghen ende eene straffende tonghe doen stille staen. De Capiteynen sochten het legher aen te drijuen, maer de soldaten en wilden niet voorts: den schrick was te groot door de dreygementen (ghelijckse seyden) van een aensienlijck man in't swert ghekleedt, die t'samen met Xauerius aentreedde, ende dede alleenlijck door sijn ghesicht aen alle die verwaende Barbaren de wapenen uyt de handen, ende de herten inde schoenen sincken. Sy hebben't wel voren, die meynen dat het den H. Ignatius is gheweest, alsdan noch leuende, die sijn alderliefste kindt van soo verre is komen helpen. Al hoe wel daer gheen twijfel aen en is, of onsen Saligh-maker selue en is oock inde weyr gheweest ouer de beschermin-ghe sijns dienaers: die hem op eenen anderen tijdt dry daeghen en dry nachten, op eene luycke, tusschen de baeren van een hollende zee onbeschaedight heeft doen vlotten: ende wiens beeldt somtijdts in het casteel Xauier ghesien is gheweest sweetende waeter en bloedt, als Xauerius ergens in Indien met perijckel omringhelt was; als of dien grooten meester, op eene menschelijcke maniere, benauwt hadde gheweest, uyt vreese van soo goeden knecht te verliesen, die hem alleen door het doopsel ouer de thien hondert duysent sielen ghewonnen hadde. Dus soude men aen den H. Xauerius te plompen onghelijck doen, indien men hem den doorluchtighen tijtel van Apostel van d'Indien niet en gaue.

met hulpe van Ignatius, iae van CHRISTVS *selue.*

Doch

Doch hy en was 't niet alleen. Ontallijcke meer andere zijnder door heel Oosten ghespreydt gheweest, die ouer al hunne siele, lichaem, sweet ende bloedt by ghestelt hebben. Hier eenen Camers, eenen Gomez, eenen Henriquez, eenen Fernandez, eenen Villela; daer eenen Carnero, eenen Almeyda, eenen Riccio, eenen Cataneo, eenen Mastrillo, met noch ses hondert dierghelijcke: maer eenen steeckt daer sijn hooft uyt bouen alle d'andere, te weten Gaspar Barzæus, die blinckende peerle vande Nederlandtsche croone, want hy in Zeelandt gheboren was. 'tIs ghenoeghte met aendachtigheydt te bemercken, hoe de Godtlijcke voorsichtigheydt inden roep ende leuen van desen haeren vriendt ghespeelt heeft. Gaspar treckt nae Portugael voor knape die sijnen meester volghde, om daer sijne fortune te maken: die hy schier al ghereedt vondt. Want eenen krachtighen gheest, als eenen voorspoedighen windt, ioegh hem nae Coimbra inde hauen vande Societeyt. Al waer hy eenighen tijdt ghelijck op ancker gheleghen heeft; tot dat hy wijsheydt, vierigheydt, liefde, volstandigheydt, ende andere Religieuse deughden gheladen hebbende, heeft by laste van sijnen Ouersten noch eens seyl ghemaeckt; ende is te zeewaerts ingheloopen, nemende de streke van Indien, daer dierghelijcke goederen ten hooghsten ghewilt waeren. Xauerius heeft hem omhelst, als een man uyt den hemel ghevallen; hy heeft terstondt ghemerckt sijnen onblusschelijcken ijuer in't bekeeren vande verblinde Heydenen, in't onsteken vande verkilde Christenen, in't morselen vande versteende sielen; ende heeft seer wijselijck gheoordeelt, dat Gaspar was ghelijck een moedigh peerdt, gheduerigh briesschende ende stampende, 'twelck wel eenen stercken toom, maer gheene spooren van doen en hadde. Hy heeft hem dan ghesonden nae de maghtighe

Gaspar Barzæus Zeeuvv, van't landt vander Goes,

treckt nae Indien,

ſtadt van Ormuz, inden middel-ſchoot vande Perſiaenſche zee gheleghen; met uytdruckelijcken laſt, dat hy ſich van daer niet roeren en ſoude tot naerder orden. 'tIs onuytſprekelijck wat hy al op den tijdt van ſeuen iaeren uytgherecht heeft. Andere werck-lieden vanden wijngaerdt des Heeren beleden, dat hy alleen meer dede, dan thien andere vande kloeckſte. De Ioden hebbende hem ghehoort in hunne Synagoge diſputeren, ſeyden dat hy eenen tweeden Ioannes Baptiſta was. De Heydenen en noemden hem niet anders, dan den grooten Prieſter der Chriſtenen. De Saraſijnen, die niet en pleghen toe te laeten, dat de Chriſtenen in hunnen Coraen oft tempel de voeten ſtellen ſouden, leydden hem van ſelfs daer in, ſijne handen kuſſende. Sijne heerſchappije ouer alle ghemoeden der menſchen is ſoo hoogh ghegroeyt, dat hy op eenen tijdt (ſoo hy niet langher lijden en konde datmen CHRISTVM by Mahomet vergheleeck) in vollen daghe heeft derren een cruys achter ſtraeten voeren, ende 'tſelue met eene proceſſie van ſinghende kinderen, in't midden vanden Saraſijnſchen Coraen planten, al dat Mahometaens gheſpuys (ghelijck gheſlaghen honden) met vreeſe wegh-loopende. Zijnde nu meeſter vande plaetſe, heeft de deure van't Coraen met calck en ſteen doen toe bolwercken; niet teghenſtaende dat den Saraſijnſchen Coningh ſelue inde ſtadt was, ſonder ſich te derren roeren. Iae 'twas met den Coningh ſoo verre ghekomen, dat hy nae het heyligh doopſel ſtondt; 'twelck hy oock ontfanghen ſoude hebben, en hadde ſijne moeder en de reden van Staet niet ghedaen, die hem wederhielen. De ſaelighe ure ghekomen zijnde, op de welcke den kloecken Zeeuw nae de verdiende kroon ſoude gaen verſcheyden, heeft hem Godt met eene glorieuſe doodt ghelijckmatigh aen ſijn leuen vereert. Want ſoo hy beſigh was

ſijne vvercken.

ſijne doodt.

was met ſijne laetſte predikatie binnen Goa, ende met ſulck een Godtlijck gheweldt uytviel, dat hy alle de herten dede beuen ende ſcheuren; hebben hem op eenen bot ſijne krachten begheuen, ende is korts daer nae ghelijck eenen vromen Capiteyn ſchier al ſtaende gheſtoruen.

HET DERDE CAPITEL.

Vanden goeden naem der Societeyt, die inden Suyden, VVeſten, ende Noorden, door Apoſtoliſche mannen aldaer verſpreyt is.

'T Is ghenoegh door den Ooſten ghewandelt; laet ons nu eens te rugghe nae den Suyden, dat is nae Afrijcken, keeren. Inde kuſte van Barbarijeñ, ligghende teghen ouer Sicilien ende Italien, heeft haer de brandende liefde van Iacobus Laines, tweeden Generael noch bouen ghemelt, by deſe gheleghentheyt vertoont. 'tWierdt goedt ghevonden de ſtadt Aphrodiſium (teghenwoordigh Africa, oft, ghelijckſe vande Mooren ghenoemt wordt, *Mehedia*) tuſſchen de handen vanden vermaerden zee-roouer Dragutes niet langher te laeten. Soo is dan de Pauſelijcke ende Keyſerlijcke maght, ende Laines mede in't gheſelſchap van Ioannes Baptiſta Vega Viceroy van Sicilien, daer henen gheſeylt. Van alle kanten waſſer werck voor ſijnen ijuer. Ter zee vreeſden de matrooſen ende ſoldaeten door onweer te vergaen, en lieten den moedt met groot gheſchrey ende misbaer ſincken. Maer hy heeft hen 'tontvallen herte noch eens inden boeſem gheſteken, verſekerende van Godts weghen, dat ſy gheenen noodt en hadden, als ſy oock niet en deden. Te lande ſtieruender vele door legher-ſieckten, gheſproten uyt onghemack ende hitte

Iacobus Laines den eerſten vande Societeyt in Afrycken.

Hiſtor. Societ. p.1.l.10. n.88.

te van dat brandende ſandt van Barbarijen. Hy heeft alleen met eenen mede-gheſelle Martinus Carnoza de gheſonde verſterckt, en de ſiecke gheholpen. In't beſtormen vande ſtadt, hadden de Chriſtenen te doen met eenen hoop raſende ende vertwijfelde gaſten, die nu ghesloten hadden te winnen oft te ſteruen: Laines ghingh hen kloeckmoedighlijck voor, met het cruys inde handt; ouer al winnende d'affectien der menſchen, ende, dat hy meer achtede, de ſielen.

Histor. Soc. p. 2. l 5. & 6.

Willen wy nu wat dieper in Afrijcken te landewaerts in treden, ſullen ſien dat den arbeydt van Laines maer eenen voor-ſlagh en is gheweeſt van't ghene vele andere ghedaen ende gheleden hebben. Den Patriarch van Alexandrijen gaf hope, dat d'afgheſcheydene Kercke der Cophten met de Roomſche ſoude vereenight worden. Soo is daer vanden Paus Pius den IV. eenen gheſandt vande Societeyt Chriſtophorus Rodriguez met Ioannes Baptiſta Elianus henen gheſonden. Sy hebben met bitteren arbeydt ende groote perijckelen aen vele Cophten byſtandigh gheweeſt, ende met eenen vele Chriſtenen (die daer ſuchteden onder d'onmenſchelijcke ſlauernije der Turcken) vertrooſt. Daer ſouden veel meer vruchten ghevolght hebben, waer't dat den Patriarch ſich van eenighe bedrieghelijcke oor-blaſers niet en hadde laeten vertweyfelen. Elianus ſtondt op de naeſte maete van ſijne leeringhe met ſijn bloedt te beveſtighen, zijnde van ſijn' eyghen moeder, die van Ioodſchen bloede ende religie was, verraden. Chriſtophorus droegh hem een' heylighe ialoeſie, als ſijn perijckel van ſteruen op 'thooghſte was: 'twelck te min vremdt moet duncken, hoe hy dickwilder plagh te ghetuyghen, dat hy inde Societeyt ghekomen was op hope van veel verdriets tuſſchen de Barbaren te lijden,

Christophorus Rodriguez ende Ioannes Bapt. Elianus ghesonden nae den Patriarch vā Alexandryen.

lijden, ende oock (hadde't Gode belieft) ſijn leuen met een' harde Martelaers doodt te ſluyten.

Den Coningh der Abaſſijnē eyſcht eenen Patriarch:

Al dit is noch weynigh, vergheleken by 'tghene in Abaſſien oft Mooren-landt van Preſte-Ian ghepaſſeert is. Dauid Coningh der Abaſſijnen verſlaghen ouer de menighte van ſoo vremde victorien der Portugieſen in Indien, heeft door ambaſſaden ghesocht ſich met den Paus van Roomen in't gheeſtelijck, ende met den Coningh van Portugael in't tijdelijck te vervoeghen. Daer en tuſſchen lieper eene prophetije in't Mooren-landt uyt Egypten ghe-ſproten, dat omtrent dien tijdt eenen Patriarch ende meer Prieſters van verre landen ſouden komen, ende d'Abaſſijnen onder de ghehoorſaemheydt vande Roomſche Kercke doen buyghen, ende alſoo het ſnoer herknoopen, 'twelck den godtloosen Dioſcorus ouer ſoo vele hondert iaeren ghebroken hadde. Hier ouer is Dauid komen te ſteruen, ende deſe ſorghe by ſijnen ſoon Claudius ghebleuen; den welcken van Ioannes den III. Coningh van Portugael, ende door hem vanden Paus verkreghen heeft, datter eenen Patriarch met meer Biſchoppen ende Prieſters nae Abaſſien ſouden gheſtiert worden. Sy wierden uyt de Societeyt ghekoſen; den H. Ignatius goedt vindende, datmen gheene Biſchdommen, die gheen' andere renten en hadden, dan ellenden, perijckelen, aermoede, vervolghinghen, weygheren en ſoude: ſoo wierden dan Ioan. Nunnez Barretto Patriarch van Mooren-landt; Andreas Ouiedo ende Melchior Carnero tot Biſchoppen ghewijet, om d'een nae d'andere de plaetſe vanden Patriarch te bedienen, in gheval hy quame te ſteruen. Ouer wegh diende den Patriarch op zee aende ſiecke, helpende die nae ſiele ende lichaem, ghelijck eenen ghetrouwen knecht oft goedthertighen vader doen ſoude. Soo daer een leelijck tempeeſt opghe-

daer Ioann. Nunnez Barretto Patriarch, mettvvee Biſchoppen Andreas Ouiedo, ende Melchior Carnero ghesonden vvorden.

opgheresen was, heeft het by mirakel ghesliſt, door water dat hy ghewijet en ouer d'onſtuymighe baeren ghegoten heeft. Te Goa, verſtaen hebbende uyt den mondt van Gonſaluus Rodriguez (die vanden Gouuerneur van Indien nae Abaſſien voor uyt gheſonden was, om aen den Patriarch den wegh te baenen) dat de poorten van't Moorenlandt voor eenen Patriarch noch niet wijdt ghenoegh open en ſtonden; nam nochtans voor hem dweers door alle perijckelen te gaen breken, om ſijn ampt te bedienen. 'twelck hy ontwijfelijck oock ſoude ghedaen hebben, en hadde hy niet door raedt, die hy teghen reden niet afſlaen en moghte, wederhouden gheweeſt. Wat ſal dit vroom herte, dat van liefde bernt, nu gaen uytrechten? de handen zijn hem ghebonden. Hy ſucht onder den luyſter van eenen grooten tijtel, ſonder bedieninghe, hy bidt daer van ontſlaghen te zijn, als hy immers niet en magh aerbeyden; hy wenſcht om erghens binnen de Societeyt inden minſten keuckendienſt onbekent te ſchuylen: ende tuſſchen dat heyligh ghewoel van hondert ſoodanighe vierighe begheerten gaet nae d'andere wereldt reyſen, om den loon van ſijnen ijuer te ghenieten. Den glans van't ieughdigh ende ſchijnende lichaem gaf nae de doodt de grootte van ſijne heyligheyt ghenoegh te kennen. Hier ſtondt de plaetſe vanden Patriarch nu open voor Andreas Ouiedo, die alreede, gheduerende noch het leuen van Barrettus, in dit Rijck gheraeckt was, en hadde daer ghevonden dat hy niet en ſocht, dat is, eene beleefde ende ouertreffelijcke onthaelinghe; maer niet ghevonden dat hy ſocht, te weten, de toegheneghentheyt van des Coninghs herte om de Roomſche Religie, volghens ſijne beloſte, t'aenveerden. Wat hy ſchreef, wat hy dede met dagelijckſche diſputatien, ende openbaere mondt-ſtoppinghen van alle de voor-vechters der Abaſſijnſche

Barrettus ſterft:

Ouiedo comt in ſijne plaetſe,

ſijnſche dolinghen, en konde op den hardtneckighen Coningh niet winnen, niet teghen-ſtaende dat vele van ſijn' onderſaeten de bekende waerheydt omhelſden. Dies achtervolghende Ouiedo, voor eenen tijdt ſijn afſcheydt nemende, heeft aenden onbedachten Prince, met eenen diepen ſucht, d'aenſtaende neder-laeghe voorſeydt, inde welcke hy korts daer nae van ſijn volck verlaeten, en vande vijanden ouervallen, doodt op de plaetſe ghebleuen is. 'tWaere te wenſchen gheweeſt, dat hem ſijnen naekomelingh in dit ongheval eens gheſpieghelt hadde. Deſen was Adamas, ſijnen broeder, thienmael ergher als Claudius, een onghetemt iongh-gheſel, doordroncken vande Saraſijnſche dolinghen, die hy in ſijne ghevangheniſſe tuſſchen de Turcken gheleert hadde. Hy ſpoogh vier ende vlamme teghen de Chriſtenen. Maer Ouiedo ſtelde'r ſich met een onwinbaer herte teghen, derrende den Coningh plat in ſijn aenſicht ſegghen, dat hy, weer't ſijne Maieſteyt lief oft leedt was, niet achterlaeten en ſoude van ſijne ſchaepen tot ſteruens toe voor te ſtaen; de welcke hy, van ſoo verre landen, door Godts ende ſijns Stadthouders op der aerden wille, was komen ſoecken. Den wreeden Coningh hadde nu de handt aenden ſabel, om den onnooſelen Patriarch, niet beters verwachtende, het hooft te klieuen; en hadde de Coninghinne, met d'omſtaende Princen, opvlieghende de moordt niet belet. 'tWas dan gratie, dat Ouiedo met ſijnen mede-gheſel P. Franciſcus Lopez, nae eene ſchroomelijcke ſteen-rotſe voor ſijne ghevangheniſſe ghesonden wierdt, alwaer hem een ghebodt vanden godtlooſen Prince op de hielen volghde, datmen hem met den eerſten ſoude van kante helpen. Doch is by mirakel bewaert gheweeſt. Want de huyſ-vrouwe vanden Heere, die den wille des Coninghs in't werck moeſte legghen, beweeght door

voorſeght des Coninghs doodt,

lijdt vervolghinghe.

het aenſchouwen van een wonderbaer licht in't hutteken van Ouiedo ſchijnende, heeft eerſt by haeren man, nae der handt by den Coningh ſelue (die van haer maeghſchap was) ſijne doodt verbeden. Wat moght het helpen? 'tLeuen wordt hem gheſchoncken, om hondert dooden tuſſchen d'aermoede, verdriet, verdruckinghe, ende alderleye ellenden te ſteruen. Dat was Biſchop, dat was Patriarch zijn. Alle ſijnen trooſt beſtondt in't helpen vande ouerblijfſelen der Catholijcken aldaer, ende ſeker betrouwen, dat ſijne verduldigheydt aende Godtlijcke ooghen niet onbekent en was.

Gonſaluus Silueira. Siet daer een ander ſtraelende licht omtrent d'uyterſte paelen van Afrijcken, teghen Indien aen, Gonſaluus Silueira, dolende tuſſchen de Cafres de ſwertſte, iae booſte van alle Mooren. Wie en ſoude ſich inden gheeſt niet verheughen, ſiende ſoo edelen man, nae dat hy inde Societeyt huyſen ende Prouincien gheregeert hadde, te voete nae Monomotapa loopen, gheladen met ſijn miſ-ghewaet, ſes hondert Italiaenſche mijlen langh, door boſſchen, rotſen, herde weghen, riuieren en beken, daer hy ſomtijdts tot aenden hals toe inſchoot? 'tWas de pijne weerdt, om Coninghen en Princen te gaen doopen, ende eene ſoo doorluchtighe doodt te vinden, als bouen verhaelt is. Sijnen mede-gheſel Andreas Fernandez is nae de doodt Gonſalui wel in't leuen ghebleuen, maer in't midden van perijckelen ende vervolghinghen thien reyſen op eenen dagh ſteruende. Dierghelijcke ſchouw-ſpelen zijnder in Manicongo ende andere Rijcken van Afrijcken te ſien: maer 'tis tijdt nae Weſt-Indien te gaen ſeylen, en in't voorby gaen te beſichtighen wat daer ghebeurt.

De Societeyt in VVeſt-Indien, Zijnder rouwe ende barbariſche menſchen onder de cappe der hemelen, dat zijn de Weſt-Indianen, ende naement-

mentlijck die van Brasilien, heel onvernuft, en schier onredelijck in alle dinghen, uytghenomen datse van natuere weghe op de musieck vallen. Dit euen-wel niet teghenstaende zijnse tot kennisse ghebraght, en hebben hunne wilde koppen onder het soet iock van onsen Saligh-maker gheboghen. Waer in de Societeyt gheen kleyn deel en heeft. Die eerst daer henen trock, ghesonden vanden H. Ignatius, was Emmanuel Nobrega, en wierdt stracks van dry andere vrome helden, Ioannes Azpilqueta, Aloysius Grana, Iosephus Anchieta ghevolght: van de welcke den laetsten om d'ontelbaer menighte van sijne vremde mirakelen, daer hem Godt mede vereerde, bouen d'andere vermaert gheweest is. Men seght niet te veel, alsmen hem in sijne wonderbaere wercken, eenen tweeden Moyses; in't doorgronden van duysent gheheymenissen, ende voorsegghen van toekomende saken, een vande meeste Propheten; in't spelen met luypaerden, ende 'tghebieden ouer d'elementen ende wilde dieren, eenen tweeden onnooselen Adam in't paradijs; in sijnen ijuer ende liefde, eenen waerachtighen Apostel van West-Indien noemt. Die weten wilt, wat ghemack soo grooten man, tusschen de wilde ghesocht heeft, ende noch heden-'sdaeghs vele andere gaen soecken; magh dat lesen in eenen sijnen brief tot den H. Ignatium ghe schreuen: *VVy hebben*, seght hy, *hier ghewoondt ouer de twintigh in een aerm hutteken van houdt ende slijck by een gheplackt, ende met stroy ghedeckt, veerthien stappen langh ende thien breedt. VVy en soecken nochtans gheen meerdere ruymte, ghemerckt de kribbe soo breedt niet en was, daer den Heere in gheleghen heeft, noch het Cruys daer hy aen ghestorven is.* Kost ende kleederen moesten op de wooninghe passen. Soo zijn dan de kleederen anders niet gheweest als stucken van oude seylen, swert gheverwet, ende grof, by een ghenaeyt; den

Iosephus Anchieta doorluchtigh in deughden en mirakelen.

kost, eenighe kruyden uyt het water ghesoden. Wat en doet de liefde Godts niet wel smaken? Moghten wy nu met staede ende moeyte de landen van Mexico, Peru, Paraquaria, ende Florida gaen doorwandelen; hoe dickwils souden ons Petrus Rodriguez, Franciscus à Trento, Balthasar Pinna, Stephanus Auila, ende soo vele andere houden staende? Maer 'tis tijdt wederom nae Europen te keeren.

In Spaignen en Portugael.

Spaignen en Portugael ghelijck sy de West-Indische landen meest verouert hebben, soo hebben sy die meest van Apostolijcke mannen voorsien. Nochtans en hebben daerom haerseluen soo niet berooft, of hebben vele spieghelen van volmaecktheydt behouden. Dry Coadiuteurs (ghelijck wy die noemen) oft mede-helpers, hebben in Spaignen met vele ouer-treffelijcke deughden, als straelen, uyt de donckere hoecken van hunne ootmoedighe diensten gheschenen: Franciscus de Villa-real, Ioannes Ximenez, Alphonsus Rodriguez. Franciscus hebbende volmaecktelijck tot de seuentigh iaeren, eensdeels in Andalusien, anderdeels in't landt Florida ende de stadt Mexico gheleeft, is met eenen soo wijdt-beroemden naem van heyligheyt ghestoruen, datter, (als elck een met groot ghedrangh quam gheloopen, om iet van sijn heylighdom te bekomen) eenen ghevonden is gheweest, die sich te voren door de biechte wilde suyueren, op datter niet in eens sondaers handen en soude vallen, 'twelck een soo heylighen mensch oock van verre maer gheraeckt en hadde. Niet min volmaeckt en is Ioannes gheweest, ende Alphonsus noch meer: den welcken dry-en-dertigh iaeren achtervolghens portier in't Collegie van Mallorca was, alwaer hy dickmael van verscheyden Heylighen besocht, ende vande Coninghinne der Enghelen selue met den soeten naem van

haeren

haeren ſoon te zijn, ghegroet is gheweeſt. Wat credit hy nu inden hemel heeft, doen ſijne mirakelen blijcken.

In Spaignen zijn noch tot heden toe in grooten aenſien de naemen van Araozius ende Buſtamantius. Didacus Martinez was ſoo vlammende nae Godt, dat hy, om ſijnen brandt te bluſſchen, duyſent ende vier reyſen op eenen dagh d'eeuwighe goedtheydt met inwendighe wercken van liefde plagh t'omhelſen. Balthaſar Aluares en is niet alleen aenſienelijck door den glans van ſijn' eyghene heyligheyt; maer ſtaet noch omringhelt inden hemel met vele gheeſtelijcke kinderen, die alle in deughden ende mirakelen hebben uytgheſchenen: te weten Franciſcus Corduba, Antonius ende Franciſcus Padilla, Franciſcus Godoya, Chriſtophorus Gonſales, Ludouicus de Puente (die ſijns meeſters leuen in druck uytghegeuen, ende ſoo nae-ghevolght heeft, dat andere verweckt zijn gheweeſt, om 'tſijne te beſchrijuen) Ioannes Ortunez, ende meer andere. Van Ortunez heeft Balthaſar op den ſtoel derren verkondighen, dat hy inde leuens vande heylighe Vaders van Egypten ende andere wilderniſſen noyt grootere ſaken gheleſen en hadde, als hy in Ortunez hadde gheſien. Waer is nu de H. Tereſia ghebleuen? Die plagh haerſeluen voor gheluckigh te achten, datſe in't gheeſtelijck beſtier van Balthaſar ghevallen was. Sy heeft hem aenden autaer ſien ſtaen met eenen krans van blinckende ſtraelen ghekroont: ſy heeft ghetuyght datſe uyt den mondt van d'eeuwighe Waerheydt verſtaen hadde, datter doen ter tijdt op der aerden niemandt van ſoo verheuen heyligheydt (daer leefdender nochtans vele) als Balthaſar Aluares en leefde, ende in ghevolgh van dien dat hem een' ouertreffelijcke woonplaetſe inden hemel toegheſchickt was: iae heeft 'tſelue nae haere doodt verſchijnende beveſtight; en daer by gheVita Balthaſ. Aluares c. 11. §. 2.

 voeght,

voeght, datſe haer kende voor een kindt vande Societeyt, ende aen haeren biecht-vader nu noch eerbiedinghe inden hemel bewees.

Reyſende van Spaignen nae Portugael, ende doorloopende de Collegien vande Societeyt (die aldaer ghefondeert is gheweeſt door Simon Rodriguez, een vande thien eerſte mede-gheſellen vanden H. Ignatius) ſullen wy ouer al de memorie van heylighe mannen ſchier ſonder ghetal aengheteeckent vinden. Hoedanighe Chriſtophorus Brigantius, Dominicus Ioanneſius, Emmanuel Valeſius, Ferdinandus Rodriguez, Alphonſus Nunnius Barrettus, Ludouicus Gonſaluus, Ioannes Rebellus, Petrus Fonſeca, Antonius Pinna, ende dierghelijcke meer andere gheweeſt zijn. 'tIs onmoghelijck al hunne daeden t'ouerloopen, dus moeten op dit pas alleen met de naemen te vrede zijn. Doch en konnen niet naelaeten, de deughdt van Sebaſtianus Barradius met den vingher aen te wijſen, die ſoo groot is gheweeſt, dat de toehoorders, ſoo den weerdighen man door ouderdom ende ſieckte niet meer prediken en konde, verſochten dat hy immers op den ſtoel ſoude klimmen; ter wijle doch, nae hun ſegghen, 'taenſchouwen alleen van dat heyligh aenſicht krachtigh ghenoegh was om alle herten te beroeren.

Inde landen meer nae den Noordẽ, Wy komen allenghskens naerder en naerder aen den Noorden; ende ſouden moghen vreeſen voor de killende koude van die gheweſten, 'ten waere ſoo vele bernende vieren ons ouer al te ghemoete quaemen. Het eerſte licht van de Noordtſche duyſterniſſen is Petrus Faber. Sijn vader-landt was 'tgheberghte van Sauoyen; ſijn' ouders, onnooſele ſchaep-herders; ſijn eerſte ambacht, de ſchaepkens te weyden. Godt heeft deſe onbevleckte ſiele onder d'onnooſele dierkens wel weten te vinden, de ſelue ſoo drijuende,

Petrus Faber,

uende, ende met ſijne liefde onſtekende, dat hy in ſijn twaelfſte iaer een' eeuwighe ſuyuerheydt aen hem, onder de ghetuygeniſſe alleen vanden hemel en de ſterren, opghedraeghen heeft. Ghelijck hy aende ſtudien door Godts beſondere ghehengheniſſe raeckte, alſoo is hyer oock door twee herde weghen van arbeydt ende aermoede doorgheraeckt. Hy wierdt te Parijs den eerſt-gheboren ſoon van Ignatius. Sijne beghinſelen waeren ſoo vol van vierighe driften, dat hy ſomtijdts vijf ende ſes daeghen ſonder eten ende drincken bleef, en heele winterſche nachten onder den blaeuwen hemel met ſneeuw ouerdeckt, ſtijf ende bynae vervroſen(doch 'therte onder den ſneeuw en de vorſt van liefde brandende) met bidden ouerbraght. Soo ſaen de Societeyt nu als Religie beveſtight was, wierdt hy bykans in alle ghewesten van Europen verſocht. Coninghen, Princen, Republijcken, Archsbiſchoppen ende Biſchoppen ſonden om hem. Hy heeft ſich al mede in Neder-landt te Louen met verwonderinghe laeten ſien. Maer nerghens meer als in Duytſlandt, en bouen al te Ceulen ghearbeydt, om deſe Catholijcke ghemeynte teghen haeren afvallighen Biſchop, ende voorder 'theel Rijck teghen het rijſende venijn vande ketterije te verſekeren. Ten eynde nochtans, hebbende Portugael, Spaignen, Italien, met leſſen, predikatien, en hulpe van alle verlaetene menſchen doorloopen, is met alle mans verſuchten ouer 'tverlies van ſulcken pilaer der H.Kercke, te Roomen gheſtoruen. Andreas Ouiedo, dien vromen Patriarch van Abaſſien, hier voren ghemelt, ſchreef van Gandien (alwaer hy alſdan was) nae Roomen, dat hy hem in d'ure van ſijn ouerlijden met het bruydloft-kleedt vande hemelſche glorie verciert, gheſien hadde. Iae ſoo langh hy te Gandien leefde, voor ſijn vertreck nae Mooren-landt, plagh alle iaeren eene witte keerſſe

nae

nae Roomen te seynden, biddende den H. Ignatium, dat hy die doch op't graf van Petrus Faber tot ghetuyghenisse van sijne besondere devotie wilde onsteken, ter tijdt toe dat den Pauselijcken Stoel ('twelck hem docht eer langh te verwachten stondt) den seluen voor heyligh aen heele de Roomsche Kercke ten toone soude stellen.

Claudius Iaius, Neffens Faber magh Claudius Iaius, oock een onder de thien eerste kinderen van Ignatius, gaen, heel Duytslandt door, maer principalijck in Swaben, Beyeren en Oostenrijck voor eenen Apostel vermaert. Hy is tot verscheyden Synoden gheroepen gheweest, om teghen de ketterijen te helpen strijden: maer heeft meest, wat man hy was, in't Concilie van Trenten ghetoont. Den Roomsch-Coningh Ferdinandus hadde hem bynae met 'tBischdom van Trieste ouervallen; maer hy is't ontloopen. De Hertoghen van Ferraren presenteerden hun paleys voor sijne wooninghe, maer de gast-huysen stonden hem al beter aen. Eyndelijck nae menighvuldighen arbeydt ende aermoede uytghemerghelt zijnde, is rijckelijck met verdiensten gheladen, te Ween in Oostenrijck nae den hemel ghevaren. De Catholijcke Religie in Duytslandt hadde moghen voor afbreucke vreesen, door de doodt van twee sulcke mannen; 'ten waere Godt twee andere in hunne plaetse, te weten *Nicolaus Lanoyus, ende Petrus Canisius:* Nicolaum Lanoyum, ende Petrum Canisium, versien hadde, alle beyde uytnemende in deughden, den tweeden oock nae sijne doodt door mirakelen schijnende, ghelijck op een' andere plaetse breeder ghesεydt sal worden.

in Vranckrijck, Paschasius Broetus, In Vranckrijck, daer de Societeyt eerst gheboren is (en naementlijck te Parijs) heeft Paschasius Broëtus al mede vande thien eerste in alderhande deughden, maer sonderlingh in liefde tot sijnen euen-mensch uytgheschenen, als hy inden dienst vande haestighe sieckte (diemen seght dat

voor

voor die reyſe ruym tachentigh duyſent menſchen in't graf ſleepte) ſijn leuen onverſaefdelijck bygheſet heeft. 't Was een vande ſuyuerſte ende onnooſelſte ſielen, die alſdan op der aerden te vinden waeren: wiens lof wy nerghens beter als uyt den mondt vanden H. Ignatius en konnen haelen. Den Coningh van Portugael verſocht eenen Patriarch van Abaſſien uyt de Societeyt; de keuſe wierdt in't goedt-duncken van Ignatius gheſtelt, die terſtondt ſijn' ooghen op Paſchaſius ghewendt heeft, ende van hem deſe naevolghende woorden gheſchreuen: *Paſchaſius voor al is ſoo goeden man, dat hy van ons voor eenen Enghel inde Societeyt ghehouden wordt: bouen de geleertheyt, daer hy ſeer mede begaeft is, is in't beſichtighen vande Biſchdommen ende clooſters wel bedreuen. Onder andere dienſten heeft hy het Pauſelijck gheſandtſchap in Yerlandt al mede bedient, ſoo datter niemandt inde Societeyt dierghelijcke ſaken, ſoo als hy, doorhandelt en heeft; waer hy de handen aen ſteeckt, dat voert hy uyt tot groot vernoeghen.* 'tIs veel gheſeyt voor eenen man als Ignatius was, die ſoo groote kenniſſe van ſaken hadde, en ſoo ſchaers en inghebonden plagh te weſen in iet te prijſen. Paſchaſius dan ſoude ontwijfelijck nae Abaſſien ghereyſt hebben, hadde Vranckrijck hem willen deruen. Maer ſooder in dit Rijck meer als eenen van ſulcke ſtoffe noodigh was, heefter Godt door verſcheyden ende treffelijcke mannen in verſien. Duſdaenighe waeren Edmundus Augerius, Claudius Raſtellus, Thomas Barbiſphirius, Petrus Cottonus, ende vele huns ghelijcke, die de wakende ooghe van ſijn' al-ghemeyne voorſichtigheydt aen dit landt toegheſchickt heeft, om den ſchijn van hunne vromigheyt ende heyligheyt, als in een oprecht panneel van alle gheduldt, dies te ſtercker te doen afſteken, hoeſe met verſcheyden donckere wolcken van alderleyen laſter

Ignatij getuygeniſſe van Paſchaſius.

en vervolghinge daghelijcks meer wierden ouerſchaduwet.

In Engelant, Polen ende andere Noordtſche Rijcken.

Wat ſullen wy van v, ô Engelandt, 'talderſchoonſte eylandt vanden Noorden, ſegghen? Ghy hebt wel langhe iaeren eene voedſtere van heyligheydt gheweeſt, maer zijt nu heel verandert. Ghy hebbet ſoo ghemaeckt met de ghene, die Godt uyt de Societeyt aen v gheſonden heeft, met Campianus, Walpolus, de twee Garnetti oom ende neue, ende meer andere, datmen nerghens bequaemer van v ſpreken en kan, dan daermen van Martelaers en van martelien handelt. Polen, en andere landen aendringhende nae den Noorden, zijn oock met het bloedt van onſe Martelaers beſproeydt. Men ſiet daer menighvuldighe bloemen ende vruchten, die uyt dien bloedighen reghen, ende uyt den arbeydt van vele treffelijcke werck-lieden gheſproten zijn; men ſalſe oock noch ouervloedigher ſien, als het ijs van die gheweſten door de brandende ſtraelen vande Godtlijcke bermhertigheyt eens voor goedt ſal beghinnen te ſmelten.

Tot noch toe vande ouertreffelijcke mannen der Societeyt, die in heyligheyt en deughden doorluchtigh, als een deel koſtelijcke diamanten aen haere croone van Godt ghehecht zijn gheweeſt, en voor de menſchen gheblonckEN hebben. Sy heeft ouer al in haere kinderen gheleden, en is ouer al door haere kinderen verheuen.

HET VIERDE CAPITEL.

Den ſchaerlaecken-mantel, daer vele kloecke Martelaers de Societeyt mede bekleedt hebben.

DE hemelſche gheeſten, ghelijckſe onlichaemelijck zijndE noyt d'eere en hebben konnen bekomen, van hun

hun bloedt voor den Godtlijcken naem te ſtorten; ſoo aenſchouwenſe inden hemel met ghenoeghen ende verwonderinghe die ſchoon-blinckende roode mantels, eerſt van onſen Saligh-maker, nae der handt van alle Martelaers, die hunne kleederen in't bloedt van't Lammeken ghewaſſchen hebben. Dit is de vernaemſte glorie van alle die Godt aen ſijne Kercke vereert, aen alle Ordens der Religieuſen gheiont, ende aende Societeyt medeghedeylt heeft. De dry Iaponoiſen, Paulus Michi, Ioannes Goto, Iacobus Ghiſai zijn d'eerſte gheweeſt, die by't toe-ſtemmen vanden Paus Vrbanus den VIII. openbaerlijck als Martelaers gheviert worden; ſonder dat Antonius Criminalis, die eerſt dit bloedigh vendel inde Societeyt heeft opgherecht, ende vele andere die by de vijftigh iaeren zijn voren ghegaen, aen hunne mede-gheſellen deſe glorie benijden. 'tWaere ouertolligh hier noch eens eene lijſte te gaen maken vande ghene, die aen Godt hun leuen gheſchoncken hebben; dat is nu in het voorgaende Boeck ghedaen: 'tſal nu gheneegh weſen in't korte t'aenhooren, wat loffelijcke ghetuyghenifſen ſommighe treffelijcke ſchrijuers aende Societeyt uyt reden van haere Martelaers hebben ghegheuen. Didacus Payua de Andrada, al voor den tijdt vande Iaponoiſche vervolghinghe ſchrijft aldus: *'tWaere een werck ſonder eynde, te willen gaen tellen hoe vele mannen deſer Societeyt om 'tverkondighen van't Euangelie en 'tbekeeren der Indiaenen, oft met klippels gheſlaeghen, oft met koorden ghebonden, oft in kerckers gheſtooten, oft ſchier van hongher vergaen, oft oock ten laetſten om den naem* CHRISTI *met alderleye tormenten ghedoodt zijn gheweeſt.* Den Stadt-houder CHRISTI Pius den V. vermaert in gheleerdtheyt ende heyligheydt, ghedreuen door vaderlijcke liefde, ſeght vande kinderen der Societeyt, *Datſe onvernoeght met de paelen van onſen beken-*

Iſaiæ 53.

Dry Iaponoiſen eerſt verklaerde Martelaers.

Ghetuyghenifſen van verſcheyden ſchrijuers ouer de Martelaers der Societeyt.

Lib. 1. Orthod. explicat.

Bulla, *Dum indefeſſa,* an. 1571.

den aerd-bodem, tot de Oost ende VVest-Indien gheraeckt zijn: welcker sommighe soo vande liefde des Heeren onsteken zijn gheweest, datse oock hun eyghen bloedt ten besten gheuende om 't woordt Godts aldaer vaster te planten, eene vrywillighe martelie hebben aenghegaen. Al en noemt den Paus hier gheene Martelaers in't besonder, soo stelt hy nochtans sijnen seghel aen dese glorieuse waerheyt, dat de Societeyt met Martelaers is vereert gheweest.

Thomas Bozius bewijsende dat de Roomsche Catholijcke Kercke t'alle tijden met warm bloedt van nieuwe Martelaers ghelijck ververscht is gheweest, komende tot de vorighe eeuwe, valt op de Campioenen vande So-
Lib.7. cieteyt: *In't iaer*, seght hy, 1583. *in Oost-Indien inde Salse-*
signo 27. *taensche eylanden by Goa gheleghen, zijn ghedoodt, uyt de Societeyt* IESV, *Rudolphus Aquaviua, Alphonsus Paciecus, Antonius Franciscus, Petrus Bernus, Franciscus Aragna, om dat sy de Christelijcke Religie in die plaetsen sochten te verbreyden. Voor dese zijn in de selue eeuwe, ter seluer oorsake, omghebraght te Cochino Franciscus Lopez; inde Molucken Alphonsus Castrius; Antonius Criminalis, ende Aloysius Mendez, al vande Societeyt* IESV,
Lib.1. de Iubil. cap.9. *inde Comorinsche kuste.* Rutilius Benzonius Bisschop van Loretten, schrijuende in't iaer M. DC. maeckt eene lijste van acht-en-neghentigh stercke voorvechters vande Godtlijcke waerheydt uyt de Societeyt, die voor de selue mildelijck hun bloedt ghestort hebben. Hilarion de Costa
Histor. Cathol. lib. 1. voeghter noch vele meer by, met een kort begrijp van hunne leuens. Hoe soude, seght onsen Ribadeneira, 't huys
In Vita B. Ignat. l.2.c.19. van Ignatius gheen huys Godts zijn, uyt het welck tot in't iaer M. D. LXXXIII. 'tghetal van seuen-en-seuentigh Martelaers ghesproten is; waer onder de vier-en-twintigh van Heydenen en Turcken met uytghelesen tormenten, d'andere dry-en-vijftigh door de wreedtheydt der Ketteren

ver-

vermoort zijn? Nae der handt in't iaer M. DC. XII. zijnder aen dit ghetal vele by ghekomen; iae 'twaer schier van noode, de lijsten alle iaeren te vernieuwen, aenghesien de vierigheydt niet en verflouwt, maer ouer al aenneemt.

Van d'Engelsche Martelaers van desen tijdt dert den Cardinael Baronius schrijuen, datse gheene mindere, maer meerdere croonen draeghen, als den H. Thomas van Cantelbergh; ende voeght daer by: *Ghelijckerwijs zijn de ghene, die onlanghs de Societeyt* IESV *als onnooselе lammerkens in heylighe schaeps-koyen met heylighe onderwijsinghen tot het martelie opghequeeckt, ende tot Gode aenghenaeme slagh-offeranden ghemest heeft: die de heylighe Collegien van Roomen, ende van Rheims (die ick segghen magh hooghe torens teghen het aenschijn der Noorden, ende stercke bol-wercken des gheloofs te wesen) uytghesonden hebben tot de triomphen, ende tot de croonen vervoordert.* Dit aldus zijnde, moghen wy vrijelijck roepen: O gheluckighe Societeyt, wiens kinderen ouer alle wateren ende landen hun bloedt ghestort, ende den naem huns moeders in alle de gewesten der wereldt met roode letteren gheschildert hebben, die noch tijdt, noch eeuwigheydt en sal uytwasschen!

In Annotat. Martyrolog. Rom. 29. Decemb.

Noch heeft het Gode belieft, iet anders aen dese glorie, als eene toe-mate by te worpen. Alle martelien zijn mirakelen: maer noch heeft hy vele van dese martelien met nieuwe mirakelen willen vereeren. Het doodt lichaem van Alphonsus de Castro in zee gheworpen zijnde, wierdt dry daeghen daer nae met blinckende licht omschenen, versch ende suyuer bloedt noch uyt sijne wonden gheuende, op't strandt ghevonden. Nae dat de Barbaren aen Gonsaluus de Tapia het hooft ende slincken arm afghehouwen hadden, en hebben met gheen gheweldt den rechten konnen afsnijden; in wiens handt den duym ende eenen

Mirakelen gheschiedt onder dese martelien.

Ribad. Centur. Martyr.

 vingher

vingher cruys-wijs ouer malckanderen gheslaghen waeren. 'Sander-daeghs hebben de Christenen sijn lichaem ghevonden, plat ter aerden uytghestreckt, met de borst nederwaerts, maer dien rechten arm opgherecht nae den hemel; als of hy het cruys noch nae sijne doodt hadde willen voeren. Dry vande ghene, die Ioannem Baptistam Segura met sijne mede-ghesellen in Floridâ vermoordt hadden, hunne kofferkens doorsnuffelende, ende een crucifix daer in vindende, soo sy dat stoutelijck met nieus-ghierigheyt aensaghen, zijn doodt ter aerden neder-ghesoncken. Men verhaelt, dat Martinus Laterna in d'Oostersche zee ghe-worpen zijnde ende verdroncken, sich aen eenen ghevanghen vande Tartaren veropenbaert, ende hem van sijne banden ontslaghen, ende op een veldt in Moscouien vijftigh mijlen vanden Tartarischen legher ghestelt heeft. Ignatius Azebedius ende sijne mede-ghesellen zijn vande H. Teresia met groene lauwer-kranssen op het hooft, inden hemel ghesien gheweest. In wat tijden sal konnen vergheten worden die wonderbaere koren-adere, die in't bloedt van Henricus Garnettus doordroncken, het aensicht des Martelaers soo nae het leuen vertoont heeft, dat het gheene pinceelen en souden konnen naeschilderen? Hoe en sal inde memorie van alle eeuwen niet ghedruckt worden Abrahamus Georgius Maronita, op wiens neck twee zabels ghebroken zijn? den derden isser door ghegaen om den Martelaer van sijne croone niet langher op te houden. Ter plaetsen daer hy begrauen was, zijn veertigh daghen langh dry witte voghelen, van vremde grootte ende onghesiene ghedaente ghesien gheweest. Gheduerende den seluen tijdt saghen de Turcken van Mazua, met grooten toeloop ende verwonderinghe, lampen ouer sijn graf inden auendt branden. Versch is de ghedachtenisse

Andr. Schottus in Vitâ Borgiæ l.3.c.6.

Ribad. Centur. Martyr.

Yepez in Vitâ S.Teres. l.3.c.17.

Ribad. Centur. Martyr.

(ende

(ende en ſal niet verouderen) van Marcellus Franciſcus Maſtrillius; wiens hals den Iaponoiſchen ſcherp-rechter met tweemael te ſlaen niet en heeft konnen hinderen, ende de derde reyſe alleen door ſijnen oorlof: wiens leuen, nae dat hy van Xauerius is gheneſen gheweeſt, niet anders dan een gheduerigh vervolgh van mirakelen en is.

Wy ſullen verwachten, dat alle deſe dinghen breeder ſullen beſchreuen worden; ende alleen ſegghen 'tghene tot ons voornemen dient: dat, zijnde nu de Societeyt door alderhande ſoorten van tormenten en dooden beproeft, ſy vande Godtlijcke bermhertigheyt ſal mogen verwachten, dat den H.Hieronymus vande H.Kercke geſchreuen heeft: *Sy is door vervolghinghen ghewaſſen, ende door martelien ghecroont.*

HET VIIFDE CAPITEL.

Van d'eere die de Societeyt, door de mirakelen ende dierghelijcke vvonder-daden van haere kinders, aenghekomen is.

OM alle de mirakelen, die den H.Ignatius met de ſijne gheduerende deſe eerſte eeuwe der Societeyt ghedaen heeft, in't beſonder te beſchrijuen, waer't noodigh niet een enckel capitel (hoedanigh dit teghenwoordigh is) maer eenen heelen boeck aenden Leſer voor te houden. Behaluen dat de Societeyt ſelue van verſcheyden wijſe ende vernufte mannen een heerlijck en onverghelijckelijck mirakel is ghenoemt gheweeſt; heefter Ignatius voor ſijn hooft alleen ſoo vele aen de wereldt ghegunt, dat hy voor en nae ſijne doodt ouer alderleye quaelen ende ongheuallen ſchijnt heerſchappije ghehadt te hebben. Petrus Leitanus,

Het meeſte mirakel vande Societeyt, is ſy ſelue.

nus, die den eersten Bischop van Brasilien was, onse mirakelen ghehoort hebbende, plagh de Societeyt inde landen van Brasilien eenen gouden ringh te noemen, wiens edelen steen was P. Iosephus Anchieta, dier ghewesten Apostel. Hy nam quansuys sijn oogh-ghemerck op den fabuleusen ringh van Gyges, daer Plato en Cicero af mellen, den welcken in sijne casse een wonderdaedigh gesteente hadde, waer mede selsaeme kueren gheschiedden: als of hy hadde willen segghen, dat schoon de Societeyt een lichaem scheen te zijn, wiens alle lidtmaeten rondom de heele wereldt seer wonderlijck blincken, gheen nochtans van alle in menighte en heerlijckheyt van mirakelen aen P. Iosephus te vergelijcken en was. Hy sal vlughskens sijne plaetse onder d'andere vinden, ter wijle doch hy seer gheerne d'eere sal gheuen aen Ignatius ende Xauerius, die alreede ghecanonizeert zijn, van met hunne maght door alle d'elementen voor te gaen; ouer de welcke schijnen dat niet alleen sylieden, maer oock vele van hunne mede-broeders een vol ghebiedt ghehadt hebben.

Beretarius l. 5. Vitæ Iosephi Anchietę

Wy sullen van't vier beghinnen, wiens oft ghemeynschap oft teghenheyt met Ignatius, sijnen naem selue (die in't Latijn van't vier er-komt) ghenoeghsaem uytwijst. Ick late nu vaeren ghemeyne saken, dies aengaende al te bekent; den Godtlijcken glans ende vier waer mede sijn aensicht dickmael omschenen was, de vlammen die op sijn hooft uyt de hemelen daelden, de ghensters en flickerlichten die daer van bouen ouer sijn doodt lichaem vielen, den brandt die aenden onverlaet van Compostella op den seluen dagh ouerquam, als hy Ignatium by scheldinghe gheoordeelt hadde weerdt om verbrandt te worden. De handt van eenen Vincentius Paganus, die heel van't vier verschout was, en is sy niet met het aenraken van sijn handt-

Mirakelen in't vier door S. Ignatius.

handt-ſchrift geneſen ende van alle pijnen verloſt geweeſt? Sijn papieren beeldt is het niet menighweruen rondom in't vier onbeſchadight ghebleuen? Omtrent Compoſtella was inde boſſchen van Galicien eenen brandt ontſtaen, die nu ſijne vlammen tot het naeſte dorp droegh, ende nauwelijck dry ſtappen was vande rijpe graenen die noch in't veldt ſtonden: iemandt van d'onſe 'tiammer van d'aerme boeren ſiende, neemt de medaille van ſijn rooſenhoeyken (daer de tronie van Ignatius op ſtondt) en worptſe in't vier, daer't meeſte ghe weldt dede. Op den ſeluen ooghenblick wijcken de vlammen, ende ſonder de medaille in't minſte te hinderen, bluſſchen haerſeluen. Van ghelijcken is in Mexico ghebeurt niet verre van Inliacon, daer Petrus de Medina het beeldt vanden heylighen man, dat hy ouer hem hadde, in een bernende huys gheworpen, ende ſonder voorder letſel, oock van't beeldt, 'tſelue bewaert heeft. *te Compoſtella,* *in Mexico,*

Ende want de peſte al mede een vier is, dat ſijne kolen heeft, is deſe oock al maghteloos onder ſijn ghebiedt gheworden. In't iaer M. DC. V. hebben de ghebeden en beloften voor ſijn beeldt ghedaen een heel huyſ-gheſin in Peru, dat met de haeſtighe ſieckte beſmet was, op ſtaenden voet geneſen. 'tSelue is onlanghs te Bolognen in Italien aende heele ſtadt gheſchiedt, waerom oock d'inwoonders allegader den H. Ignatium, met ouerſtaen vande Pauſelijcke autoriteyt, voor eenen eeuwighen patroon verkoren hebben. Niet min iſſer ghebeurt te Bourgos in Spaignen, daer menigh menſch vande peſte verloſt is door het innemen van't water, 'twelck ter eere van onſen heylighen Vader ghewijet wordt. *in Peru,* *te Bolognen,* *te Bourgos;*

Schaedelijcker als deſe twee vieren, is het derde van onkuyſcheyt, ende het vierde vande vlammen der helle;

maer dies te krachtigher heeft hy ſich oock daer teghen gheſtelt. 'tIs ons kennelijck by oorkond van verſcheyden ghetuyghen, hoe datter met menighte vanden brandt des vleeſch en alderhande onſuyuere verbeeldinghen en ghedachten die hen beſtreden, door't eeren van ſijn heylighdom verloſt, en van alle bekoringhen bevrijdt zijn gheweeſt.

Maer gheen' ondervindinghe iſſer klaerder als die van't ghewelt der duyuelen, datſe inde beſetene menſchen door het aenroepen vanden H. Ignatius lijden. Hoe dickmael heeftmenſe hooren huylen en ſchreeuwen, alſſer oock in't heymelijck iet dat den heylighen man aenghingh, ouer hen ghebruyckt wierdt, *datſe door het ſchroomelijck vier van Ignatius, den welcken ſy bouen alle Heylighen vreeſden, ghebrant ende ghepijnight wierden?* In't iaer M. D C. I. ghebeurde't dat een betoouert oft beſeten vrouw-perſoon, die verſcheydelijck vanden booſen vijandt ghequelt wierdt, den ſeluen op eenen tijdt omringhelt met helſche vlammen op haer ſagh aenkomen. Sy hadde tot haer verweyr altoos eenen brief veerdigh die met d'eyghene handt van Ignatius gheſchreuen was, deſen wierptſe teghen het afgrijſelijck monſter aen; en ſiet, op ſtaenden voedt voor alſdan en altoos moeſten de vlammen wijcken, ende den helſchen vijandt ſwichten.

Andr. Luc. l. 7. cap. 12.

door S. Xauerius, Aenden Vader en zijn de kinderen noch onghelijck, noch miſaerdigh gheweeſt: ſonderlingh dien grooten Xauerius, die nu ghelijck eenen anderen Ioſue vele uren langh de ſonne dede onbeweeghelijck inden hemel ſtaen; dan ouer *in Indien,* de Toloiſen de ſtraffe der Sodomiten met eenen vierighen reghen vernieuwde; op eenen anderen tijdt, by ghebreck van olie, tot groote verwonderinghe vande Saraſijnen en Heydenen, het water met de lemmeten dede branden; nae ſijne

doodt

doodt de ſtadt Malaca inder voeghen vande peſte verloſte, *te Malaca,*
datter niet een enckel menſch meer af en ſtierf, oft ſieck en
wierdt, ſoo haeſt ſijn heyligh lichaem daer was aenghebraght; 'tſelue lichaem tegen den brandt van d'onghebluſchte kalck, waer mede het ouergoten was, ſoo beſchermde, dat het ſeſthien maenden nae de doodt noch friſch, ieughdich, ſappigh, en vol verſch bloedt ghevonden is.

Een mirakel iſſer aengaende 'tvier, daer Ignatius en Xauerius beyde t'ſamen, d'een ſoo wel als d'ander, deel in hebben: want ſoo den brandt, die te Florencen ontſtaen was, en *te Florencen t'ſamen met S. Ignatius;*
altreede een groot deel huyſen verſlonden hadde, in't huys van eenen borgher met naem Donatus Franciſcus Galligay begonſt te vatten; is deſen voor al het volck op ſijne knien ghevallen, en heeft eenſgaders aen ſijne twee patroonen Ignatius en Xauerius de bewaerniſſe van ſijn huys beuolen. Nauwelijck hadde hy ſijn ghebedt gheſproken, of beyde de Heylighen komen te hulpe, en vertoonen hen in eenen ſchijn, die ſelue 'tlicht van't vier verre te bouen gingh. Men hoorde datſe met menſchelijcke ſtemme hunnen dienaer moedt gauen, ende men ſagh dat den windt, die den brandtſeer verbreydt hadde, daedelijck gingh nederligghen, ende de vlammen uyt gaen. Soude op deſe niet paſſen 'tghene den H. Apoſtel ſeght: *Sy hebben de kracht des viers uytgheblutſcht?* Hebr. 11. 34.

Niet min en heeft in Polen den Saelighen Staniſlaus Koſtka ghedaen, als hy vele iaeren nae ſijne doodt met eene ſienlijcke teghenwoordigheyt eenen ſchroomelijcken brandt gheblutſcht heeft. *door Staniſlaus, in Polen,* Deſen ionghelingh plagh, gheduerende ſijn leuen, ſoo van liefde te branden, dat den inwendighen brandt ſijns herten noch van het leuendighmakende ſap van binnen, noch vande natte ende koude doecken, diemen op ſijne borſte van buyten leghde, ſonder

 mira-

mirakel konde ouerwonnen worden. Hoe wel dit aen hem alleen niet en is eyghen gheweeſt. Op de liefde van Ignatius, als hy 'swinterſdaeghs tot den hals toe in eenen killenden poel omtrent Parijs ſtondt, om den brandt des vleeſch in een wulps gheſel te ſtelpen, paſſen al mede de woorden vanden bruydegom: *Haere lampen zijn als lampen des viers ende der vlammen. Vele wateren en ſullen de liefde niet konnen uytbluſſchen, noch gheene vloeden en ſullen die ouervallen.* Van ghelijck een ghewelt moeſte den brandt van Xauerius weſen, die de kleederen van ſijn borſt aftrock, om 'therte te verkoelen, en luyde uyt riep: *'tIs ghenoegh, ô Heere, ick en kan niet meer, 'tis ghenoegh.* Niet minder en was dien van Petrus Faber, als hy menighmael in vollen winter, niet teghenſtaende ſijn bloodt lichaem met ſneeuw ouerdeckt was, in 'tvier ſcheen te ſtaen, en van hitte te blaken.

Cant. 8. 7. 8.

door Anchieta in Braſilien,

Wat ſal ick nu ſegghen van P. Anchieta die wy bouen melden? hoe dickwils is den brandt van ſijn herte gheduerende 'tghebedt omtrent ſijn hooft met blinckende ſtraelen uytgheſlaghen? Als hy niet alleen de plaetſe rondom daer mede verlichtede, maer tuſſchen 'tgheſangh ende ſchijnſel der Enghelen, als eenen nieuwen Kerſt-nacht vierde? Hoe dickwils heeft hy teghen d'onverdraeghelijcke hitte der ſonne nu de locht met wolcken ouertrocken, om dat het aerdrijck met ſijne vruchten niet ganſch en ſoude verdorren; nu den brandt des hemels met een' onverwachte ſchaduwe ghebroken? als hy bouen het top-ſeyl der ſchepen een ander vande vederen der voghelen uytſpande, die hy met een woordt van alle kanten dede aenkomen en op ſtaenden voet vergaderen, met laſt vande menſchen t'ouerlommeren die nu begonſten van hitte te ſticken. Die ſulck eene maght ouer 'themelſch vier vande braedende ſonne hadde, is't wonder dat hy 'taerdſche ſoo lichtelijck ouerwon, als hy

op zee,

met

met een enckel teecken des heylighs Cruys de verſchouw-de handt aen een van d'onſe in't Collegie vande Bahya van alle pijne ende quetſuere gheneſen heeft? *te Bahya:*

Hier diende nu wel P. Spinola, Chimura, Camillus, en ſoo vele andere brandt-offerandenvande Nieuwe wereldt by ghevoeght; dan deſe hebben hunne plaetſe onder de Martelaers alreede ghevonden. Euen-wel ſoo en magh ick hier onder ſtil-ſwijghen niet voorby gaen die twee Apo-ſtolijcke mannen van America P. Rochus Gonzales de Sancta Cruz, en Alphonſus Rodrigues: waer van den eenen oock nae ſijne doodt noch ghepredickt heeft. Sy waeren nu beydegader door het opruyen van eenen uyt-ſtrijcker met naeme Nezu, die ſich voor Godt uytgaf, wreedelijck vermoort, als de Barbaren hunne lichaemen inde capelle ende hutteken van hun wooninghe(ſoo als het van tacken en ſtecken by een gheraept was) gheſleypt heb-ben, ende 'tvier daer in gheſteken, om die ſeffens te ver-branden. Maer ſooſe 'ſanderen daeghs ter plaetſe keerden, meynende datſe anders niet als d'aſſchen vande doode lichaemen en ſouden vinden, hebbenſe die van't vier heel ongheraeckt ende ongheſchendt gheſien.Hier ouer ſeer ver-ſlaghen, worden eene ſtemme ghewaer, die nu niet uyt den mondt van P.Rochus (dien t'ſamen met het hooft heel verplet ende vande ſchouderen afgheruckt was) maer uyt den tronck,ende ghelijck uyt het herte van't doodt lichaem, henen quam, ende deſe Barbaren met beſcheydelijcke woorden aenſprack: *VVaerom hebdy my uwen goedtjonſtighen vriendt doch ſoo deerlijck om hals ghebraght? my ſegghe ick, die v ſoo beminde, ende uyt gheen' andere reden, als om uwe ſa-ligheyt hier te lande ghekomen was? Ghy hebt wel mijn lichaem ghedoodt, maer mijne ſiele gheenſſins, de welcke met Godt ende ſijne Heylighen inder eeuwigheyt in vreughdt leeft, ende ſal v* *door P. Rochus Gonzales en Alphonſus Rodrigues:* Litteræ P.Franc. Truxillo Prouincialis Paraquariæ.

 eer

eer langh te bate komen inde straffe die ghy om dese moordt verdient hebt. Met dese stemme, die hen hadde moeten tot leedtwesen beweghen, zijnse voor dien tijdt noch meer verbittert gheworden, hebben dat sprekende herte uyt sijn lijf gheruckt, ende in't vier gheworpen. doch te vergheefs: want 'tselue met de lichaemen, niet teghenstaende datse tot dry reysen toe met menighte van houdt nieuw voedsel aende vlammen gauen, altoos heel ende onghekrenckt ghebleuen is. Dit al hebben naemaels meer als vijftigh Barbaren inde teghenwoordigheyt van vijf Religieuse mannen, en vele soo Spaignaerden als Indianen eenpaerlijck ghetuyght. 'tGheweldt vande liefde Godts, die dit herte leuende vermeestert hadde, gaf aen 'tselue kraght om allen uytwendighen brandt te wederstaen: als oock al mede dede aen P. Mastrillius, die onlanghs in't iaer vijf-en-dertigh inden tocht teghen de Mindanaoisen, daer hy de victorie oock voorseyde, eenen kloot van't grof gheschut op de borst (die hy al staende afschuddede) ontfanghen heeft, sonder voorder letsel, dan alleen dat sijn kleedt tot meerdere versekeringhe van't mirakel doorboort wierdt.

door P. Mastrillius.

Mirakelen inde locht,

Van't vier komen wy tot de locht ende de winden. Hoe menighmael is in Ignatius, Xauerius, Anchieta, ende meer andere waerachtigh bevonden, datse *wandelden bouen de vederen der winden*, ende de selue *voortbraghten uyt de verborghen schatten*, iae de selue *'tghewight* van eene ghestaedighe onderdaenigheyt *aenhonghen?* Nu waerense opghetoghen vander aerde, en honghen inde locht; nu ghebodense d'onwederen en calmten op de zee; nu wierdense schier op een ooghen-blick tijdts vele mijlen weeghs van d'eene plaetse op d'andere vervoert. Ignatius was op den seluen tijdt t'samen te Roomen ende te Ceulen: hy scheen ouer wegh te

Psal. 103. 3.
Psal. 134. 7.
Iob 28. 25.

door S. Ignatius.

te vlieghen als hy de reyse van Parijs nae Roüanen sieck en nuchter op eene seer korte wijle aflegde: quam nae sijne doodt tusschen hemel ende aerde, te hulpe aen een kindt te Ferraren, 'twelck soo't sijne moeder al spelende uyt de venster ontschoten was, is door't aenroepen van sijnen heylighen naem inden val selue te rugghe opwaerts ghedreuen, ende tusschen d'armen van sijne moeder door een onghehoort mirakel ghekeert. Xauerius reysende nae China, was seffens op twee schepen teghenwoordigh, ende hiel de winden in bedwangh; braght teghen windt de iaghte wederom, die van't oorlogh-schip door onweer ontslinghert was; voerde vijf daghen langh eenen koop-man van Meliapor, die schip-brake gheleden hadde, op een berdt door de baeren van d'onstuymighe zee tot op 'tstrandt daer hy was t'seyl ghegaen: welcken tijdt gheduerende scheen met den seluen altoos te spreken, daer hy nochtans te Meliapor in stadt was, ghelijck een ieder ghetuyght heeft. Anchieta wierdt dickwils vervoert, ende verdween uyt der menschen ooghen om met Godt te handelen, achterhaelde baervoets oock de snelste peerden, ghingh schier op een ooghen-blick tijdts vijfthien mijlen verre, en keerde verrichter sake, sonder datmen hem miste; haelde op min als een half ure nu den Breuier, dan den Missael, die wel seuen mijlen weeghs van daer waeren.

te Ferraren,

door S. Xauerius op zee,

In relat. Canon.

door Anchieta.

De heyr-krachten der duyuelen, die door onse locht swieren om Godts schepselen te beschaedighen, moeten ons al mede dienen om dit beloop van reden ter eere vande Societeyt te begrooten. Ignatius heefter menighe reysen den spot, ghelijck als met koot-ionghers, mede ghehouden, nu sloegh hyse met stocken, dan verioegh hyse met sijnen naem alleen, oft met sijne brieuen. Xauerius vernagelde ouer al hun snaterende backhuys inde afgoden, verdreeffe uyt

Maght van d'onse ouer de duyuelen,

van S. Ignatius,

van S. Xauerius,

de

de leuende ende doode tempels, ſteldenſe tot eenen ſchimp en verwijt oock vande kleyne kinders. Staniſlaus verioegh hem dickmael onder de ghedaente van eenen ſwerten hondt eer hy noch inde Societeyt quam. 't Soude te langh vallen alle de wondere daeden in't beſonder te verhaelen, de welcke door onſe Heylighen teghen de booſe gheeſten verricht zijn; doch en kander een oft twee vande doorluchtighſte niet voorby gaen. Te Senen in Toſcanen was in't iaer M. D. LXI. een ionghe dochter, die twaelf iaeren langh niet alleen met vremdt ſpoockſel ghequelt en vervolght, maer oock met harde ſmijtinghen daghelijcks vande booſe vijanden ouervallen wierdt. Deſe hebbende uyt deuotie ouer haer het beeldt van S. Ignatius ghenomen, heeft bevonden dat het aen haer voor eenen ſchilt diende: want ſoo dickwils als dit helſch gheſpuys op haer aenquam, en ſy 'tbeeldt daer teghen aen ſtelde, ſtonden alle de duyuelen maghteloos, en moeſten hen met een ijdel ghetier, al huylende, en teghen Ignatium uytvallende, vertrecken. Maer als't op eenen tijdt ghebeurde, datſe dit beeldt liet vaeren, om te procuen of oock inder waerheyt door de verdienſten Ignatij, oft wel door andere heymelijcke reden den vijandt bedwonghen wierdt; ſoo heeftſe met een groot ghedruys deſe donckere gaſten wederom op haer ſien aenkomen, ende met eene menighte van ſlaghen dieſe ontfingh, voortaen gheleert, datſe 'tbeeldt ende de deuotie tot haeren weldoender nimmermeer en moeſte verlaeten, ghelijckſe oock tot haer groot welvaeren niet meer en dede.

van Staniſlaus; vvederom van S. Ignatius te Senen,

Noch wel ſoo doorluchtigh is 'tghene dat in't beghinſel van de teghenwoordighe eeuwe aende Princeſſe van Mirandula ghebeurt is: de welcke nae datſe langhen tijdt de ghewoonlijcke bannen en uytmaeninghen der H. Kercke teghen een heel rot duyuelen (waer mede ſy beſeten was)

te Mirandula,

was) te vergheefs ghebruyckt hadde, heeft ten laetſten den H. Ignatium aengeroepen, vanden welcken ſy ſoo haeſtighlijck ende wonderlijck gheholpen wiert, datter twee Biſchoppen, die van Modena ende Rhegio, vanden Apoſtolijcken Stoel toegheſtelt zijn gheweeſt, om de ſake t'onderſoecken, ende den Paus, ghelijckſe oock ghedaen hebben, van dit mirakel in alles te verrichten. Andr. Luc. l. 9. cap. 12.

Hondert en hondert dierghelijcke zijnder aldus gheſchiedt: te Modena in Italien aen vier edele ionghvrouwen, in Spaignen aen eene ionghe dochter, die van haer moeder voor de duyuelen vervloeckt, van dry der ſeluer beſeten was; te Molsheym in Duytſlandt aen eenen ionghman, die ſijne moeder eene toouererſſe by handtſchrift met ſijn eyghen bloedt aen den booſen vijandt tot een eeuwigh verdragh ouerghegheuen hadde. Sy wierden allegader door de verdienſten vanden heylighen Ignatius verloſt, deſen heeft oock ſijn handt-ſchrift wederom ghekreghen. *te Modena, te Molſheym,*

Wat het derde element van't water belanght, gheen iſſer daer onſe Heylighen meerder maght in betoont hebben. Ignatius heeft in't iaer 1618. te Genua eene dochter aen hare moeder wederom ghegheuen, die nu een mijle weeghs in zee ghedreuen, nae datſe een goede wijle tijdts in den grondt gheleghen hadde, is bouen 'twater komen vlotten; op 'twelck ſy dry uren langh vanden heylighen man, die haer in't gheſelſchap van een deel Enghelen gheduerigh ophiel, en verſterckte, gheruſtelijck ghevoert is, tot datſe van eenen grondt-ſwemmer daer toe uytgheſonden, ontdeckt en aen landt ghebraght, friſch en gheſondt aen de moeder (die middeler-tijdt den H. Ignatium te hulpe riep) ouergheleuert gheweeſt is. Op eenen anderen tijdt heeft hy op den dorſchvloer van eenen huyſ-man 'tmirakel van Gedeons vlies vernieuwt: *Mirakelen in't vvater door ſinte Ignatius, te Genua,*

nieuwt: want ſoo door eenen grooten ſlagh-reghen alles rondom in't water ſwom, is de plaetſe alleen daer ſijn graen lagh, 'twelck hy aen Ignatius beuolen hadde, droogh ende onbereghent ghebleuen.

door S. Xauerius, in de Peerl-viſcherije, Xauerius heeft inde Peerl-viſcherije een kindt dat in den put verdroncken was, ende nu ter aerde gedraeghen wierdt, vande doodt verweckt. Hy heeft ſijn wonderdaedigh kruys, dat hy om 'tonweder te ſliſſen in zee gheworpen hadde, door eene zee-krabbe, die't hem korts daer nae op den oeuer tuſſchen ſijn' eyghene handen leuerde, wederom ghekreghen. Hy heeft het oudt en verſleten ſchip van Iacobus Pereyra, 'twelck nu van al die daer op waeren door ongheнade van't opſwillende element voor verloren ghehouden wierdt, niet alleenlijck voor die reyſe met het teecken des heylighen kruys, maer voor altoos bewaert, voorſeggende dat het door gheen tempeeſt altoos, maer van ſelfs inde hauen, ſonder iemandts ſchade, naer vele zee-vaerden ('twelck dertigh iaeren daer nae eerſt ercomen is) te gronde ſoude gaen. uyt welcke prophetie gheſproten is, dat, elck een ſijn leuen en coopmanſchap op dat betrouwende, 'tſelue nu niet meer 'tſchip van Pereyra, maer vanden heylighen Pater ghenoemt wierdt. *op de reyſe nae China;* Hy heeft op de reyſe nae China in't byſtaen van meer als vijf hondert menſchen (onder de welcke vele Saraſijnen en Barbaren waeren, die't al gheſmaeckt en tot landens toe ghedroncken hebben) met ſijn ghebedt het ſout nat van de zee, daer hy alle de vaten mede hadde doen opvullen, in ſoet en drinckbaer water verandert: door welck mirakel vele onghelooуighe tot Chriſtum bekeert zijn.

door Anchieta, Anchieta heeft menighmael 'twater in wijn verandert: bouen dien noch in't Vincentiaenſch Collegie, daer ghebreck van olie was, twee iaeren langh d'ijdele kruycke ſoo

veel

veel doen uytgeuen, alſſer tot den behoorlijcken noodtdruft vereyſcht wierdt, in't een CHRISTVM, in't ander Eliam, maer in't derde dat ick gae verhaelen, oock Moyſen naevolghende. Hy was, ſoo't nu leegh ebde, verre van't ghewoel der viſchers, om beter in eenigheyt te bidden, op den oeuer vande zee gaen ſitten: alwaer met Godt in eene diepe opghetoghenheydt beſigh, en heeft niet ghemerckt dat den vloet ſeer ſterckelijck wederom aenquam. Dus is hy eenighe uren blijuen ſitten, tot dat hem ſijnen mede-gheſel ghemiſt heeft: den welcken heel beladen ſijne voet-ſtappen volghende, ſagh hem ten laetſten diep in zee met d'ooghen opwaerts nae den hemel ſitten, 'twater van't ſtrandt af tot by hem toe van ter ſijden als twee mueren, van bouen als een welfſel vaſt ſtaende, ſonder den heylighen man eens aen te raken. Wat ſoude den mede-gheſel hier doen? dit ſorghelijck hol ingaen? hy en dert niet. den Pater van verre roepen? die en hoort niet. hy verſtout ſich eyndelijck, en gaetter nae toe, ſtoot ende treckt hem om uyt te komen. 'twelck als nu gheſchiedde, ende den Pater voorghingh, viel het ſluytende water ſoo dicht op de hielen van den Broeder, dat hy van vervaertheydt heel beſtaen wiert, en voor-liep. Doen ſaghmen dat 't water de heyligheydt van Anchieta noch eens ontſagh, ſoo verre altoos achter blijuende, dat gheen van beyde tuſſchen de wilde baeren wandelende in't minſte beſproeyt en wierdt: duerende dit mirakel, tot datſe nu buyten perijckel op den drooghen oeuer waeren, als wanneer de zee heel toegheloopen en gheſloten is. Hoe dickwils heeft deſen Heylighen de wolcken des hemels nu gheopent, dan gheſloten, om reghen te gheuen, oft te weygheren? hoe dickwils de zee ghekalmt? 'tWelck P. Silueria al mede gedaen heeft, wiens doodt lichaem inden vloet gheworpen, de ſchadelijcke crocodilen daer uyt veriaeght heeft.

op den oeuer vande zee.

in de vvolckens

door Silueria.

Maer wel 'tgheluckighſte mirakel dat Anchieta met het water dede,was voor den aermen Braſilot,die ſonder doopſel gheſtoruen,iuyſt voor ſoo veel tijdts van hem ten leuen verweckt wierdt, tot dat hy ghedoopt zijnde, nae den hemel moght gaen, om d'eeuwighe ſaligheydt te ghenieten.

Mirakelen in d'aerde door ſinte Ignatius,

'tLaetſte element is de vaſte aerde, hoe wel die al mede inde bekeeringhe vanden H.Ignatius, tot een voor-teecken van haere gheheele vernieuwinghe, ghebeeft heeft. Bouen de twee hondert mirakelen die alreede wettelijck van ſes hondert en vijf-en-ſeuentigh ghetuyghen beveſtight zijn, ghebeurender dagelijcks noch ontallijcke,die te langh waren te verhaelen: dit ſal ick alleen in't kort ſegghen, dat hy noch leuende aen eenen ſekeren Liſſanus,en nae ſijne doodt aen verſcheyden doode te Manreſa, te Friburg, in Mexico, en nu onlanghs te Monebrega eens Medicijns ſoon 'tleuen wederom ghegeuen heeft. By de welcke is't datmen nu de moeders ende kinders voeghen wilt, die hy gheduerende den arbeydt bewaert heeft, nauwelijck ſalmen eenighe plaetſe vinden,daer ſijnen naem bekent is,of hy ſchijntter uyt in dierghelijcke mirakelen; waerom oock in ſulcken ghevaer ſijn heylighdom (als van eenen patroon der vrouwen die in't kinder-bedde zijn) ouer al verſocht, en met beloften aen Godt vereert wordt. Maer gheene ſake is voor hem te krachtigh: kreupele, lamme, blinde,dooue, ghichtighe, waterſuchtighe, heeft hy ouer al en onuerſcheydelijck gheneſen. Te Gandien alleen zijn 72. mirakelen wettelijck aengheteeckent, niet min te Manreſa, noch te Monebrega, daer op twee maenden tijdts acht, ſoo mancke als kreupele, ſes blinde, veerthien verſcheyden andere sieccke gheholpen, ende bouen dien noch twee doode voor ſijn beeldt verweckt zijn.Soo menighvuldigh zijn in deſe laetſte

die verſcheyden doode vervveckt: Acta Canonizat. helpt de vrouvvē in den arbeydt, gheneeſt alderleye ſieckten:

ſtadt

ſtadt ſijne weldaeden, datter onlanghs op min als vier weken hondert mirakelen by ſes gheſworene Notariſſen te boecke gheſtelt zijn.

Alſoo vele heefter Xauerius ghedaen, vanden welcken d'Indianen noch heden-sdaeghs ghetuyghen, dat *het een mirakel is, indien hy maer een weynigh tijdts ophoudt van mirakelen te doen.* Ick en ſal niet anders van hem ſegghen als Nicolaus Zambeccarus in ſijne lof-reden ter eeren vanden Heylighen inde teghenwoordigheydt van Gregorius den XV. gheſeydt en heeft: te weten, *dat de menighte van ſijne mirakelen ſoo groot, ende de ſelſaemheydt ſoo wonderlijck is, dat men inder waerheydt magh houden ſtaen, dat hy niet min als iemandt vande groote Apoſtelen gedaen en heeft. Dat hy ten minſten twintigh doode verweckt heeft, ende onder deſe eenen te Comorino die al begrauen was (om de Heydenen die'r teghenwoordigh waren, tot het gheloove te bekeeren) onder het ſermoon heeft doen opſtaen, ende ghesondt nae huys gheſonden.* *door S. Xauerius;* Nicolaus Fina in litteris.

Moght ick deſe materie nae verdienſten wijtloopigher vervolgen, wat en ſoude hier van Aloyſius ende ſijne weldaden in Italien, van Staniſlaus in Polen, van Borgia in Spaignen, van Silueria in Afrijcken, van Barzæus in Indien, van Caniſius in Duytſlandt, van Leſſius in Neder-landt, van ſoo vele andere Mattelaers en Belijders, welcker heylighheydt de gheheele wereldt door met mirakelen vereert is, niet te ſchrijuen vallen? 'tware eenen dool-hof ſonder eynde deſen wegh in te gaen, ende daerom ſal ick dit capitel met Ioſephus Anchieta dien wonderbaeren Apoſtel vande Weſt-Indien beſluyten. Op hem paſt eyghentlijck 'tghene de heylighe Schrift van Dauid ſeyde: *Met de leeuwen heeft hy gheſpeelt als met lammeren, en met de beyren heeft hy ghedaen, als met de lammeren der ſchaepen.* Luypaerden, bauianen, wilde-ſimmen, iae oock adderen en ſlanghen waeren ſijn *door Aloyſius, Staniſlaus, Borgia, Silueria, Barzæus, Caniſius, Leſſius, Anchieta.* Eccli. 47. 3.

 daghe-

daghelijcks ghefelfchap, die hy ouer handt ftreelde, en als offe redelijcke creatueren geweeft hadden, hen doen en laten beual. Hy fagh niet alleen de ghedachten der menfchen tot inden diepften gront der herten, maer oock toekomende dinghen, iae fchier al 'tghene dat de heele werelt door merckelijcks gefchiedde: waer onder naementlijck de doodt vanden Coningh Sebaftianus van Portugael was, die hy met tranende ooghen in't iaer 1578. in Brafilien op den feluen vierden dagh van Oogft-maendt vertelde, alffe in dien ongheluckighen veldt-flagh in Afrijcken ghebeurde.

HET SESTE CAPITEL.

Vanden roem die de Societeyt door de gheleertheydt en deughdt ghevvonnen heeft.

Geleertheydt en deughdt aen de Societeyt ghegunt.

'T WAS betaemelijck dat de Societeyt, die van Godt teghen d'onwetenheydt en d'ondeughdt der wereldt opgherecht was, van wijsheydt en van deughdt (als van de twee vernaemfte middelen, die tot haer eynde dienftigh waeren) foude verfien wefen. Hoe defe inden H. Ignatius uytghefchenen hebben, is bynae kennelijcker aen heel Chriftenrijck, als het van ons behoort ghefchreuen te worden: doch om dit pondt, 'twelck wy neffens andere oock van goeden aloy en ghewight ontfanghen hebben, niet onder d'aerde te begrauen; fullen tot Godts eere (die doch den oorfprongh van alle gheleertheydt ende deughdt is) 'tfelue al mede ten toone ftellen. Al en begonft Ignatius ten dertigh iaeren maer te ftuderen, heeft nochtans foo wel in alle natuerlijcke ende bouen-natuerlijcke wetenfchappen aenghenomen, dat hy nae een ftrengh onderfoeck vande Sorbona, Meefter en Doctoor te Parijs ghepaffeert is. Wel is

S. Ignatius vvordt Meefter en Doctoor,

is waer, dat hy schijnt al langh te voren een' inghestorte wetenschap ghehadt te hebben, waer door hy die diepsinnighe verholentheden van d'alderheylighste Drijvuldigheydt verstaen ende beschreuen heeft: ghelijck dit vermoeden al mede door dat boecksken van sijn' Exercitien versterckt wordt, daer sulcken verborghen schat van oprechte wijsheydt, als oock inden boeck van sijne Constitutien, in besloten is, dat onse vijanden selue hen daer ouer verwonderen. Dan, ghelijck noch den H. Thomas, noch den H. Bonauentura dies te mindere gheleertheydt ghehadt en hebben, om datse schier al hunne wijsheydt *vanden Vader der lichten* uyt den hemel ontfinghen: alsoo en is oock de wetenschap van Ignatius niet min te achten, om dat hy van Godt selue in vele dinghen sonder menschelijck toedoen onderwesen is gheweest.

heeft een' ingestorte vvysheydt.

Iacob. 1. 17.

Sijne kinderen hebben vanden beghinne der Societeyt af door desen schijn alsoo aen de wereldt gheblonckeen, datse hier om by de H. Kercke in't Concilie van Trenten vergaedert, iae by de ketters selue tot noch toe bouen alle andere gheleerde mannen aensienlijck gheweest zijn. Een ieder verwonderde sich ouer de wijsheydt die daer inden boesem van Faber, Xauerius, Laines, Salmeron, Iaius, Canisius stack. Dese zijn ghevolght inde gheschillen des gheloofs Posseuinus, Gretserus, Valentia, Campianus, Becanus, Scribanius, Cottonus, en die voor al moest ghenoemt worden, Bellarminus. Inde uytlegghinghe der heyligher Schriftuere Toletus, Serarius, Pererius, Ribera, Lorinus, Castrius, Maldonatus, Sa, Barradas, Iustinianus, Gaspar Sanchez, Prado, Villalpandus, Cornelius. Inde Scholastijcke Theologie Molina, Suarez, Vasquez, Lessius, Ruiz: inde Morale Henriquez, Azor, Reginaldus, Filiuccius, Layman, Thomas Sanchez: wiens heerlijck stuck van't Sacrament des houwelijcks

Verschey der gheleerde mannen der Societeyt.

welijcks als den Paus Clemens den VIII. met verwonderinghe ghelesen, en daer by vande onnoosele onbevlecktheydt sijns leuens verstaen hadde, gaf ghetuyghenisse, dat hy meer eenen Enghel als eenen mensch was.

Wie soudese allegader konnen bybrenghen, die op de heylighe Vaders, vande volmaecktheydt, vande gheschiedenissen der tijden, vande Philosophie, vande Mathematijcke, iae oock van alle scientien en vry konsten met grooten roem van diepsinnigheydt ende gheleertheydt hunne boecken hebben uytghegheuen? Daer is eenen besonderen lijst af uytghegaen door Ribadeneira, ende wordt noch eenen nieuwen beschreuen, den welcken deser ende aller andere Auteuren naemen (die wy ghedwonghen zijn hier achter te laten) met eens ieghelijcks lof-schrift vervaten sal: 't sal ghenoegh zijn hier te bemercken, dat 'tmeerdere deel vande Vniuersiteyten der wereldt ons voor haer leeraers oft mede-leeraers aenghenomen heeft.

leeren sohier in alle Vniuersiteyten.

Ghetuyghenisse vande gheleertheyt der Societeyt,

Waer by ick niet meer als twee loffelijcke ghetuygenissen wil voegen, d'eene vanden Beyer-vorst Albertus, die in't iaer 1560. als de Societeyt noch heel iongh was, dese woorden aen onsen Generael P. Laines schreef: *Isser wel een Christen mensch, die sich niet grootelijcks ouer de uytstekelijcke gheleertheydt van V. EerW. kinderen, ouer hun deughtsaem leuen, ende der ketteren maght door hen beschaemt en ghebroken, niet en sal verheughen? VVaer van wy aen V. EerW. als Vader van soedaemighe kinderen veel ghelucks bieden, te meer om dat wy hopen dat enckelijck door hun vlijt en toedoen den brandt der ketterijen heel uytgebluscht, ende den ouden luyster vande Catholijcke Religie wederom opgherecht, ende schijnbaer sal worden.* 't Ander ghetuyghen is van Florimundus Remondus, die van onse Collegien sprekende aldus seght: *In dese Collegien is een ouergroot ghetal der Iesuiten, van welcker gheleertheydt sulcken gherucht*

Lib. de Orig. hæres.

rucht is, dat het schijnt datse oock alle vervallene wetenschap wederom sullen oprechten. Nae welcke woorden sijn' aensprake tot ons keerende, *Maer ghy lieden,* seght hy, *ô onverwinnelijck en onvermoeyt gheslacht vanden vromen Achilles, zijt (soo wy ghelooven) uyt den hemel tot ons ghesonden, op dat ghy eens van dese langhduerighe en deerlijcke oorloghe der ketterijen een goedt eynde soudt maken. Aen ulieden is, ghelijck eertijdts van Mercurius aen Ulysses, dat heylsaem kruydt Moly van Godt ghewont, om de groote menighte der menschen, die vande tooueresse Circe, de ketterije segh ick, alreede betouert, en in beesten-gelaet verandert zijn, wederom in hun oude gedaente te stellen, oft die'r noch niet af gheraeckt en zijn, van haer onheyl ende slimme rancken te verhoeden. Van ulieden, ô alderkloeckste helden, verwacht de helsche Hydra haeren laetsten slagh. 'tIs doch ghesloten: ghelijck Troia onder Pyrrhus, alsoo moet de ketterije onder ulieden vergaen ende vernielt worden. En schoon uwe verdiensten ende moeyten nae behooren van een ieder niet aengenomen oft vergolden en worden, en laet daerom niet uwe victorie te vervolghen, tot dat ghy den vijandt ganschelijck onder de voeten brenght, ende ouer den seluen mooght triompheren.*

De deughden, de welcke aen dese gheleertheydt den luyster gheuen, waer mede sy voor Godt ende de menschen *al schijnsel des firmaments, en als sterren ind' eeuwighe eeuwigheden blincken*, zijn naementlijck dese dry, die den Paus Gregorius den XIII. nae een rijp bemerck bouen andere inde Societeyt met verwonderinghe bevonden heeft; soo diepe oodmoedigheydt en misachtinghe sijns selfs in sulcke wijsheydt, soo groote liefde, ende eendraghtigheydt van willen, in sulcke verscheydenheydt van natien, soo Enghelijcke en onbevleckte reynigheyt in sulcke iongheyt: welcke paeringhen van deughden, ghelijckse anderssins selsaem zijn, alsoo te meerderen lof verdienen, alsse uytstekelijck in eenige Reli-

Daniel. 12.3.

Gregorius den XIII. bemerckt dry sonderheden inde Societeyt:

gieuſe vergaederinghe ghevonden en onderhouden worden. Wy hebben vanden beghinne ons beſte ghedaen, en, Gode lof, noch doen om die te vervolghen. Ghelijck doen Laines en Salmeron, die als Paus-Theologanten tot het Concilie van Trenten gheſonden waeren, ende in't ſelue, met uytſtekelijcken roem van gheleertheyt, onder de treffelijckſte mannen vande heele wereldt daghelijcks verkeerden, de kinderkens achter ſtraeten den Catechiſmus ghinghen leeren: ghelijck doen Xauerius en Barzæus, die groote Apoſtelen vande Nieuwe wereldt, by Coninghen ende Princen om hunne wijsheyt ende predikatien ſoo vermaert, met een belleken de wichters ghinghen tot de Chriſtelijcke leeringhe vergaederen: ghelijck doen Caniſius en Lancilottus, ſoo groote Doctoren en Predikanten alſſe waeren, den eenen in Sicilien, den anderen in Indien, de letter-konſt en andere leeghe ſcholen leerden: ghelijck noch doen alle d'Ouerſte vande Profeſ-huyſen ende Collegien, iae oock alle de Profeſſen inden aenvangh van hunnen ſtaet, oft graed, den tijdt immers van veertigh daghen hen verontledigende om d'onbeiaerde iongheyt inde fondamenten des gheloofs t'onderwijſen. Alſoo wordt dit ghebruyck noch hedenſ-daeghs met de ſelue nederigheyt t'alle kantẽ onverbrekelijck op d'eene oft d'andere maniere onderhouden. Hoe vele mannen van verſtandt, die tot hooghere ampten bequaem zijn, hoe vele van Princelijcke af-komſte, die in Houen van Keyſers en Coninghen opghebraght, gheen ander gheſelſchap als de groote der wereldt en hanteerden, houden hen t'onſen huyſe beſigh met de kinder-ſcholen, ende d'aerme iongheyt, ſoo wel op de dorpen als in de ſteden t'onderrichten? Hoe vele meeſters, nae datſe de Godtheyt oft Philoſophie inde Vniuerſiteyten met grooten lof voorgeleſen hebben, ſietmen hen tot de

De eerſte, groote gheleertheyt met groote ootmoedigheyt.

de verworpene ghedienſtigheyt der ſoldaeten inden legher en elders in gevangen oft gaſt-huyſen vernederen? Deſe ootmoedigheyt dochte aen eenen vermaerden Doctoor vande Theologie in ons Neder-landt al te groot te weſen; waerom hy de Societeyt verlaeten hebbende die hy was ingheгaen, en ghevraeght om wat reden, gaf gheen' andere als dat hy noyt ghemeynt en hadde, datter onder ſoo gheleerde mannen ſulck eene ootmoedigheyt te vinden was.

De tvveede, groote liefde met groote verscheydenheyt van natien.

Deſghelijcks ſoudemen moghen ſegghen vande broederlijcke liefde, dat het ongheloouelijck, iae ſchier onmoghelijck is, onder volck van ſoo verſcheyden landen, die doch van ſtrijdende gheſintheden ploghten te zijn, de ſelue met ſulcken eendraght ende ghelijck-willigheyt te voeden, datſe oock den lof der eerſter Chriſtenen verdienen, vande welcke S. Lucas ſeyde: *De menighte der ghener die gheloofden, hadde een herte ende eene ſiele.* 'tGhebeurt ſomwijle datter gheen twee vande ſelue ſtadt oft lantſchap in een Collegie en woonen, des euen-wel niet onvermindert iſſer meerdere liefde onder den anderen, als offe kinders van eenen natuerlijcken vader waeren. 'tWelck hem beſonder in't ontfanghen vande gaſten ende uytlanders laet blijcken, de welcke hoe onbekent en vremdt datſe zijn; van hoe verre landen datſe komen, niet alleen als kinderen vanden huyſe ouer al met groote beleeſtheyt en herberghſaemheyt ontfanghen, maer oock met ſulcke teeckenen van goethertigheyt bewellekomt, ende van een ieghelijck ghedient worden, datſe in hunne eyghene moeders huyſen ſulcke hertelijckheyt niet en ſouden konnen verwachten. Soo datmen oft inde Societeyt, oft nerghens, ondervindt, hoe waerachtigh die belofte van onſen Salighmaker is, dat *ſoo wie huys, oft broeders, oft ſuſters, oft vader, oft moeder,* &c. *om ſijnen naem verlaet, hondertfout ontfanghen*

Act. 4. 32

Matth. 19. 29.

van graeden, *sal, ende het eeuwigh leuen besitten.* In gheene Religie meerdere verscheydenheyt van graeden als in d'onse: bouen de Nouitien ende tijdelijcke Coadiuteurs, hebben wy Scholasticos oft Studenten, die alsoo tot hunne laetste belofte, ('tzy datse Priesters zijn oft niet) ghenoemt worden: van die hunne laetste beloften doen, wordender sommighe Gheestelijcke mede-helpers (die den naem van *Coadiutores formati* voeren) andere Professen van dry, 'tmeeste-deel van vier beloften, ghemaeckt. Welck onderscheyt niet teghenstaende, trecken allegader eene koorde, ende spannen t'samen aen, elck een nae de gratie die hy van Godt ende de natuere ontfanghen heeft, om de sielen tot hunnen Schepper ende Heere te brenghen. Nerghens hardere diensten, en nochtans veerdigher oft soeter ghehoorsaemheyt, eensdeels uyt reden datter gheen' uytstekelijckheyt oft voordeelen, van kost, kleederen, oft eenigh ghemack, niet alleenlijck nae, maer oock gheduerende hun ampt, voor d'Ouerste en zijn; ten anderen oock om de goedertierene gemeynsaemheyt, die d'Ouerste aen hunne sijde met d'ondersaeten, en aen d'andere sijde om het behoorlijck ontsagh en eerbiedinghe die d'ondersaeten tot d'Ouerste ghebruycken. Waer uyt men voorders siet spruyten, 'tghene den H. Apostel aende Romeynen beual, *Datse met liefde des broederschaps malckanderen lief-hebben, ende met eerbiedinghe malckanderen voorkomen.* Inder voeghen, dat ghy den onderdaenighen meer uyt sijn ontsagh ende vlijtigh uytwercken, als den beuel-hebber uyt sijne ontsaghelijckheyt ende gheboden erkennen sult. Hierom en weten oock van gheen voor oft nae gaen, eerste oft laetste plaetse in processie, oft aen tafel, te spreken; behaluen den Ouersten, (die ouer al d'eerste inde plaetse Godts moet) zijn de reste vande Priesters ende gheene Priesters gaen en sitten onder malckan-

Rom. 12. 10.

malckanderen alſoo 't komt oft valt; behoudelijck dat de Prieſters, voor ſoo veel de plaetſe belanght (om de wille vande weerdigheyt huns ſtaets) altoos voorgaen, ſonder nochtans om deſe reden 'tminſte voordeel in ſpijſe, kleedinghe, oft de ghewoonlijcke oeffeninghen te ghenieten: in de welcke die vande Societeyt allegader ghelijck ende eenveerdigh zijn, 'ten waere eenighen buyten-ordinariſſen arbeydt, ouderdom, kranckheyt oft onghevallijckheyt iet bouen den ghemeynen ſlagh vereyſchte: 'twelck alſdan de liefde der Ouerſten ſoo ouervloedighlijck verſiet, datmen oock, des noodt zijnde, gheen kercken-ghewaedt en magh ſpaeren, om den behoeftighen te gherieuen.

Wat nu voorders de ſuyuerheyt belanght, heeft gheene breedere verklaeringhe van doen, naedemael onſe vijanden ſelue, in wat maniere ſy oock onſen naem ſoecken te laken, dit nochtans aen de Societeyt moeten toeſtaen, dat, niet teghenſtaende groote iongheyt inde ſelue is, en daer-en-bouen noch een ghemeynſaem leuen ('twelck van vele in verſcheyden Seyndinghen onder Heydenen, Barbaren, ketters, ſoldaeten, wereldtſche, ſondighe perſoonen, tuſſchen duyſendt perickelen en aenſtooten gheleydt wordt) hunnen handel altoos euen ſeeghbaer en ghestichtigh, euen onſtrafbaer en onberiſpelijck is. Oock wordt hier ſulcken achte op ghenomen, dat, ſchoon men met andere feylen door de vingheren ſaghe, deſe nochtans, die in eenigherleye maniere teghen de ſuyuerheyt moght ghebeuren, ſonder oogh-luyckinghe oft ghenade met d'alderſwaerſte pene van uytſeyndinghe ſoude gheſtraft worden. Die dit punt raeckt, die raeckt den appel van onſe ooghe. Deſe lelie, die tot *den goeden reuck* CHRISTI ſoo noodigh is, moeten wy met alle ſorghe onverwelckert en onverſlenſt houden; deſe ſchoone rooſe wapenen wy, bouen de door-

Dederde, groote ſuyuerheyt met groote iongheyt.

2. Cor. 2. 15.

nen van Godts vreese, waer van P. Araozius den Coningh Philippum den II. (als elders verhaelt is) soo bevallijck onderrichtede, met den tuyn van een gheduerigh wederpeysen en achterdencken, dat, soo wie hier in ghebrekelijck bevonden wordt, sonder eenigh twijfel oft uytstel doorghesonden, ende van ons ghemeynschap, als een onnut ende schadelijck lidt, afghesneden sal worden.

Innigheyt der Societeyt in haere bekommeringhen.

Andere deughden der Societeyt, waer mede sy haere gheleertheyt verciert, in sonderheyt de ghehoorsaemheyt, ijuer der sielen, ende innigheyt des gheests, waere ouertolligh hier te verhaelen: doch en magh dit beloop niet eynden sonder lof, die wel eertijdts de Patres vande Carthuysers Orden met verwonderinghe betuyght hebben, alsse quaelijck begrijpen kondē, hoe dat het herte vande wercklieden der Societeyt onder soo vele verstroyelijcke bekommeringhen ende huns naesten diensten, altoos door soo gheduerighen aenhangh met Godt vereenight ende ghehecht konde blijuen. Suarez voorwaer (om een voor al, die wel meest om sijne schriften bekent is, by te brengen) plagh te segghen, dat hy lieuer soude hebben alle sijne gheleertheyt, daer hy soo menigh iaer met gheduerighe studien soo suerlijck ouer ghearbeydt hadde, als de vruchten ende den troost van een' ure ghebedts alleen te deruen. In sulcken weerde hiel desen man d'alleen-sprake met Godt: gheduerende de welcke, hy wel onder-tusschen soo inden gheest ogghetoghen wierdt, datmen sijn uytghemerghelt lichaem tusschen hemel en aerde sonder eenigh steunsel sagh blijuen hanghen.

HET

HET SEVENSTE CAPITEL.

Van 'tgheluck en voor-deel der ghener die inde Societeyt ſteruen.

DE moeyten ende onghevallen onſes leuens, dat wy daghelijcks door den arbeydt ende ſwaere dienſten der Societeyt (die noch met een gheduerigh affſteruen onſer ſinnen vergheſelſchapt worden) ſoo verkorten, datter in gheen' Orden der H. Kercke, hoe ſtrengh die oock zy, min ouderlinghen, als by ons, immers hier te lande, te vinden en zijn; wordt met het gheluck, dat wy in d'ure onſer doodt allegader ghenieten, ghenoeghſaem, iae ouervloedighlijck ende ten hooghſten vergolden. Het voordeel der Societeyt, daer wy de goedertierenheyt Godts noyt ten vollen konnen afbedancken, is, dat alle die Ieſuit ſteruen, van IESVS ontmoet en onthaelt worden. De H. Tereſia was op eenen ſekeren tijdt nae de Communie te Cordoua in Spaignen inden gheeſt opgetrocken, alſſe ſagh, datter vele ſielkens uyt het vaghe-vier met groote blijdſchap opwaerts nae den hemel klommen: de welcke allegader van eene blinckende (die als leydtſ-man voorghingh) aenghevoerdt wierden, ende deſe wierdt met eene ſonderlijcke ionſte van CHRISTVS IESVS in't gheſelſchap der Enghelen ontmoet, omhelſt, en inghehaelt. Waer ouer ſooſe keurigh was om te weten, wat dit voor ſielen, ende in't beſonder welcke ſy was die d'andere voor uyt leyde; heeft haer verſtout eene vanden hoop onder de laetſte aen te gaen, ende daer van t'ondervraeghen: de welcke voor andwoorde gaf: *Onſen leydtſ-man is eenen Broeder vande Societeyt* IESV, *met den welcken wy ons altemael verblijden,*

'tKort leuen van d'onſe vvordt met eene ſalighe doodt vergolden.

IESVS *ontmoet aen ons alle nae de doodt, ghelyck S. Tereſia ghesien heeft.*

Ex relatione R. P. Chriſtoffel an 1616. 13. Ian.

om

om dat wy heden door ſijne ghebeden ende verdienſten verloſt zijn. Maer 'tghene ghy ſiet van onſen Saligh maker, hoe hy dien ontmoet ende ontfangt, en is noch vremdt, noch nieuw: dit is doch het priuilegie vande kinderen der Societeyt IESV: *wat Ieſuit datter ſterft, die wordt van* IESVS *ontmoet ende ontfanghen.* Op den ſeluen ooghen-blick als Tereſia dit viſioen ſagh, was ſalighlijck inde ſelue ſtadt onſen ſacriſtaen oft koſter ouerleden, die den tijdt van dertigh iaeren langh met ſulck' eene gheſtichtigheyt ende waer-nemen ſijner ſinnen dit ampt bedient hadde, dat hy vande vier hondert Gheeſtelijcke dochters die de kercke hanteerden, niet eene van aenſicht, hoe wel allegader van aenſprake ende ſtemme, en kende.

S. Ignatius ſiet Hoſium en Codurium ten hemel gaen.

Dit ſoo onverghelijckelijck en onweerdeerlijck gheluck en is ons van heden oft ghiſteren niet t'huys ghekomen, 'theeft ſijne beghinſelen met de Societeyt ſelue: in wiens op-gangh den H. Ignatius d'eerſtelinghen van ſijne doode, Hoſium ende Ioannem Codurium in, glorie gheſien heeft ten hemel klimmen. Nae der handt is dit priuilegie noch met andere openbaeringhen eenpaerlijck beveſtight gheweeſt. Als dien heylighen man P. Balthaſar Aluares ſijne klaghten eens aen Godt ouer de ſlappigheyt ende onvolmaecktheyt van ſommighe ſijn' onderſaeten dede, wierdt hy vanden ſeluen vertrooſt, ende verſekert, datter euen-wel niet eenen van alle die verloren en ſoude gaen.

P. Aluares onderſaeten allegader ſaligh. In eius Vitâ c. 23

Alle die inde Societeyt met Alphonſus Rodrigues geleeft en volherdt hebben, ſaligh.

Veel ruymer is geweeſt de gratie die aen Alphonſus Rodrigues, dien grooten dienaer van Onſe L. Vrouwe vertoont wierdt. Hy ghevoelde datter in hem eene wondere begheerte opſtondt van alle ſijne mede-gheſellen, met de welcke hy doen inde Societeyt leefde, te ſien inden ſtaet dieſe inder eeuwigheyt ſouden beſitten: ter wijle ſijn ghemoedt hier van tuſſchen hope en vreeſe, al wanckelende,

ſpeelde,

ſpeelde,heeft hy gheduerende een' opghetoghentheydt des gheests (die hem ouer quam) ghesien, dat alle die doen ter tijdt, te weten in October van't iaer 1599. inde Societeyt met hem leefden(welverstaende indiense volherdigh bleuen) d'eeuwighe saligheyt souden ghenieten. Welck visioen Pater Gabriel Aluares, Rector van Mallorca altoos plagh te ghebruycken, als hy eenighe wanckelbare gheesten in hunnen roep wilde verstercken. Maer soo 'tselue aen P. Didacus Monterus, die Præpositus van't Profes-huys te Lisbona was, by gheval vertelt wierdt, heeft dien gheandwoordt, dat hy noch iemandt anders wiste, die verschere openbaringhe daer van hadde: den welcken men meynt, om sijn' uytnemende volmaecktheydt, ende verscheyden ouerganghen des gheests die hy plagh te lijden, den man selue was.

Dierghelijcke openbaringhe aen eenen anderen.

Troostelijcker noch als het voorgaende, is de ghetuyghenisse vanden Salighen P. Franciscus de Borgia: den welcken als Marcus sijnen ghetrouwen mede-gheſel op eenen tijdt met een' onghewoonelijcke blijdschap en lieffelijcke tranen ouergoten sagh; en heeft niet opghehouden van hem met gheduerigh bidden en smeecken nae de reden te vraghen, tot dat hy ten laetsten de waerheydt met dese woorden beleedt: *VVeet, lieuen broeder Marce, dat Godt onse Societeyt ten hooghsten bemint, ende aen dese de selue weldaet ghegunt heeft die hy wel eertijdts aen d'Orden vanden H. Benedictus gaf, te weten, datter in d'eerste dry hondert iaeren niemandt van alle die'r tot de doodt toe in volherdt, verdoemt sal worden.*

Visioen vanden Salighen Borgia,

datter d'eerste 300. iaeren niemandt vande Societeyt sternende sal verloren gaen.

Doch, soo ons schier alle dese ghetuyghenissen maer eenen bepaelden tijdt aen en dienen, sullender voor 'tlaetste, d'aldertroostelijckste byvoeghen, die sonder vernijpinghe voor altoos dit priuilegie versekert. Ter wijle Pater Matrez biecht-vader vanden Vice-roy van Barcelona, den Hertoghe de Monte-leon, sich in een van onse Italiaensche Colle-

gien hiel, is hy van een ſeker Religieus uyt een' andere ſtrenghe ende ghereformeerde Orden gheroepen gheweeſt, die met grooten roem van heyligheyt nu nae ſijn' uyterſte ghingh, om van deſe wereldt te ſcheyden. Nauwelijck was hy in ſijne celle ghetreden, daer deſen nu bykans lagh en ſiel-braeckte, als den ſiecken ſijne ſtemme met een bly ghelaet tot hem opheft en ſeydt: *O gheluckighen Pater, wien van Godt ghegunt is een lidtmaet van die Religie te zijn, in de welcke niemandt en ſterft, of hy en wordt ſaligh. Dit heeft my Godt op ſtaenden voet veropenbaert, ende belaſt dat ick't opentlijck ſoude uytſpreken:* voeghende met een verſucht daer by, *Van mijn Orden, al worter vele ſaligh, nochtans gaender oock al eenighe verloren.* Waer op ſoo onſen Pater met behoorlijcke heuſcheyt deſe verghelijckinghe wilde verſoeten, ende de ruyme voorſtellinghe van onſen't weghen (die hem al te rijf dochte te weſen) een weynigh beſnijden, heeft hy anderwerf gheſeydt: *'tIs ſoo ick v ſegghe, Pater, Godt heeft my beuolen dit t'openbaeren, ende om deſe reden alleen hebbe ick v hier doen by my roepen.* Korts nae deſe verklaringhe gaf hy ſijnen gheeſt, dies te dieper vreughdt in't herte van P. Matrez en van alle d'onſe laetende, hoe men ſekerder uyt de faem van ſijne heyligheyt magh betrouwen, dat in ſulcke gheleghentheyt (want hy op ſijn ſteruen lagh) anders niet als de lautere waerheyt uyt ſijnen mondt ghekomen en is.

Alle die inde Societeyt ſteruen zijn ſaligh.

Laet vry nu ons dit leuen door arbeydt en lijden kort vallen, het eeuwigh, dat wy (menſchelijcker-wijſe te ſpreken) ſeker zijn, en ſal maer te vroegher beghinnen, ende te langher dueren.

HET

HET ACHTSTE CAPITEL.

Van d'eere ende goede jonsten die de Societeyt van verscheyden Pausen, ende Gheestelijcke Princen ontfanghen heeft.

WY souden voorwaer niet sonder laecke van groote ondanckbaerheyt, aen onse meeste weldoenders en vrienden onghelijck doen, indien wy 'tghevoelen van soo vele ghekroonde hoofden, en allerleye Gheestelijcke oft wereltsche Princen (datse vande Societeyt ghehadt, en met hunne woorden oft wercken betuyght hebben) onder soo verscheyden lof-schriften niet mede voor den dagh en braghten, om hunne ghedenckenisse daer door vanden verghetelijcken ondergangh te bevrijden. Want ons voornemen doch hier in niet anders en is, als de jonsten van onse vrienden met behoorlijcke danckbaerheyt t'erkennen, ende de ghetuyghenisse diese mondelijck oft wel daedelijck vande Societeyt ghegheuen hebben, met betaemelijcke heuscheyt tot Godts glorie voor onse naekomelinghen te vertellen.

Gheneghentheyt van Paulus den III. tot de Societeyt; van Iulius den III. die ons de bedieninghe van't H. huys te Loretē gheeft,

Den eersten Paus, onder wien de Societeyt opghestaen ende behert is gheweest, was Paulus den III. Van den welcken wy moghen met een woordt segghen, dat hy de selue beveſtight hebbende, met sulcken liefde beminde, als of hy selue haeren instelder gheweest hadde. Nae hem Iulius oock den III. wel wetende datter te Loretten menighe swaere ende verwerrede biechten voor-vielen (uyt reden datter van alle ghewesten der wereldt allerhanden slagh van volck 'theyligh huys komt besoecken) en in ghevolgh van dien datter wijse ende gheleerde biecht-vaders van

van noode waeren, heefter onſe Patres gheſtelt, verhopende dat ſylieden dit ampt bequaemelijck ſouden bedienen.

ende van't Duyts Collegie te Roomen:

Hebbende te Roomen met groote onkoſten een Collegie gheſticht, al waer de iongheling hen van Duytſlandt in gheleertheyt, godtvruchtigheyt, ende Chriſtelijcke ſeden onderricht ſouden worden, om naemaels in hun vaderlandt, ende de gheweſten vanden Noorden, weder-ſtandt teghen d'opgheresſene ketterijen te bieden, ende de godtvruchtigheyt der Catholijcke te vernieuwen; heeft dit Collegie in handen vande Societeyt gheſtelt, haer toe betrouwende datſe de iongheydt alderbequaemſt teghen de vijanden des gheloofs ſoude wapenen, ende de deught daer in planten.

vvilt ons nae Cyprus en Conſtantinopelen ſeynden.

Den ſeluen Paus hadde oock in ſin d'onſe nae't eylandt van Cyprus, ende te Conſtantinopelen te ſeynden, laetende ſich voorſtaen, datſe onder de Turcken het gheloove ſouden konnen planten, en d'alderfelſte vijanden der Chriſtenen, oock in't midden van hun landt, afbreucke doen. Welck voor-nemen hy oock ten eynde ghebraght ſoude hebben, 'ten waere hem de doodt verraſcht hadde.

Van Marcellus dẽ II.

Marcellus den II. midts hy luttel daeghen Paus was, en heeft de Societeyt niet veel ghebruyckt, doch heeft ghenoegh te kennen ghegheuen wat hy van ſinne was: want ſoo Ignatius korts nae ſijne verkieſinghe hem ghingh beſoecken, ende veel ghelucks bieden: *VVel aen, Ignati*, ſeyde hy, *werſt ghy al veel kloeck volck; wy ſullen't ghebruycken.*

Van Pius den IV.

Pius den IV. nae de doodt vanden doorluchtighen Cardinael Carpenſis, den welcken Protecteur, oft beſonderen beſchermer der Societeyt gheweeſt was, verſocht weſende dat het ſijne Heyligheydt ſoude belieuen onſe Orden van iemandt anders te voorſien, heeft gheandwoordt: *VVy nemen op ons, uliedén te beſchermen, wy ſullen uwen Protecteur zijn.*

die onſen beſchermer vvilt zijn.

zijn. Den ſeluen Paus ſeyde eens inde teghenwoordigheyt vanden doorluchtighen Cardinael Moronus, ende den Hertoghe van Ferrarien, naedemael de Societeyt ſoo goeden dienſt aen de H. Kercke dede, dat hyſe oock tot het verghieten ſijns bloedts ſoude vorſtaen.

Pius den V. behaluen andere beſondere goede jonſten, *Van Pius den V.* heeft onſe Societeyt alle de priuilegien der biddender Ordens medeghedeylt, ende beuolen datmen haer ſoude als een van die houden: hy heeſt oock onſe Patres inde Pauſelijcke Penitentiarie van Roomen gheſtelt, met volkomen maght van t'onſlaen van alle ſoorten van ſonden ende gheeſtelijcke bannen.

Aen Gregorius den XIII. lagh onſe Societeyt t'eenemael in't herte: *Van Gregorius dẽ XIII.* want ſoo waer iet ter eere ende glorie Godts te doen quam, terſtondt vielen ſijne ſinnen op d'onſe. Hy wierdt verſocht om tuſſchen den Coningh van Polen ende den grooten Hertoghe van Moſcouien den vrede te verſekeren; *die Poſſeuinum nae Moſcouien ſeyndt,* van ſtonden aen ſtierde hy P. Antonium Poſſeuinum daer henen. De Maroniten, een volck niet wijt vanden bergh Libanus gheleghen, eyſchten van hem eenighe die hen in't oprecht ghelooue ſouden onderwijſen, *andere nae de Maroniten:* ende wederom tot de vereeninghe met de H. Roomſche Kercke brenghen; terſtondt heeft hy hen eenighe vande Societeyt toegheſonden. 'tSelue dede hy gheſtaedelijck in alle andere voor-vallen. Om kort te maken, nae dat hy met ouergrooten koſt dat wijdt-beroemt ende treffelijck Roomſch Collegie ghebouwt hadde, in't *gheeft aende Societeyt 't Roomſch Collegie,* welck alle ſoorten van wetenſchappen gheleert moeſten worden, om hier door van alle kanten der wereldt een jeghelijck derrewaerts aen te locken; heeft dat, niet teghenſtaende d'ouervloedigheyt van ſoo treffelijcke ende gheleerde mannen die'r alſdan uyt alle Ordens te

Roomen waeren, aende Societeyt, soo iongh als sy was, ghegheuen. In dit Collegie, bouen alle weten-schappen die daer gheleert worden, heeft hy onder andere godtvruchtighe oeffeninghen, de Sodaliteyt van Onse Lieue Vrouwe Boodschap bevestight, ende die met vele schoone Aflaeten vereert, maght gheuende aenden Seer Eerwerdighen P. Generalis, van ouer al andere Sodaliteyten van Onse Lieue Vrouwe, met dese van Roomen te veryoeghen, ende deelachtigh vande selue priuilegien te maken. Maer dese goedtjonstigheyt des voornoemden Paus heeft merckelijck aenghenomen, als onse Pattes uyt Iaponien, van d'uyterste palen der wereldt, tot Roomen toe die twee ionghe Princen aengheleydt hebben, die als ghesanten ende neuen van dry Coninghen van Arima, Omura ende Bungo, uyt hunnen naem quaemen aen sijne Heyligheyt eere ende onderdanigheyt bewijsen.

beuestight de Sodaliteyten,

ontfanght de Iaponische ghesanten.

Van Clemens den VIII. en Paulus den V.

Clemens den VIII. ende Paulus den V. achteden de Societeyt soo veel, als eenen stercken muer teghen de ketterijen ende alle ongheloouigheyt te wesen: ouersulcks hebbense die op het ernstelijckst behert; den eenen, datse wederom in Vranckrijck ende eenighe steden van Polen ontfanghen soude worden, daer de ketters ende andere vijanden haer hadden uytghedreuen: den anderen, datse in Turckijen ende het Rijck van China soude moghen gheplant worden. Van Gregorius den XV. sal de canonizatie van onse heylighe Vaders Ignatius ende Xauerius lof ende danckbaerheyt in alle eeuwigheyt spreken.

van Gregorius den XV.

van Vrbanus den VIII.

Ten laetsten, 'tis kennelijck ghenoegh aen alle de werelt, hoe dat onsen alderheylighsten Vader Vrbanus den VIII. soo door sysel uen als door sijne twee neuen Cardinalen Franciscus ende Antonius Barberini te Roomen het iubel-iaer onser Societeyt vereert heeft, een ieghelijck door

door ſijn exempel tot een' al-ghemeyne blijdſchap verweckende. Den ſeluen langh te voren eer hy Paus wierdt, gheſonden zijnde nae Parijs, om den Coningh Henricus den IV. ouer ſijnen ionghen ſoon Ludouicus den XIII. teghenwoordigh Coningh van Vranckrijck, veel ghelucks te bieden, ſiende noch voor het ſtadt-huys van Parijs de pyramide ſtaen, de welcke onſe vijanden nae 'tverdrijuen uyt het Rijck teghen ons opgherecht hadden, en heeft niet laeten aen te dringhen, tot datſe by des Coninghs bevel gheweyrt is.

die noch Cardinael zijnde de pyramide te Parijs doet vveyren.

'tWaer onmoghelijck een eynde te vinden, al wilde ick oock maer op 'tkortſte verhaelen, wat eere ende goedtionſtigheyt dat ontallijcke Gheeſtelijcke Princen en Heeren ons beweſen hebben: naementlijck de doorluchtighſte Cardinalen Borromæi, Vrſini, Lotharingi, Truchſeſij, Barberini, Ludouiſij, Farneſij, Aldobrandini, Boncompagnij, ende andere ſoo Biſchoppen als Prelaten: in ſonderheyt de ghene die in't al-ghemeyn heyligh Concilie van Trenten gheweeſt, ende aldaer den ijuer ende gheleertheyt van P. Laines, Salmeron ende andere bemerckt hebben: onder de welcke ghelijck uytſtekelijck waeren Otho den Cardinael Truchſes, ende Carolus den Cardinael van Loreynen, ſoo hebbenſe (naementlijck deſen laetſten) dickmael beſcheydelijck gheſeydt, *datſe in't beminnen ende beſchermen der Societeyt ſelfs aen onſen Generael niet wijcken en wilden; iae hun beſte ſouden doen, van die op hunne ſchouderen in Vranckrijck en elders nae vermoghen te draghen.*

Van verſcheyden Cardinaelen.

HET

HET NEGHENSTE CAPITEL.

Van d'eere ende jonsten die de Societeyt vande wvereldtsche Princen ontfanghen heeft.

NIET mindere gheneghentheyt tot onse Societeyt en hebben ghehadt Keysers, Coninghen ende andere wereltlijcke Princen.

Van Ioãnes den III. Coningh van Portugael,

Ioannes den III. Coningh van Portugael (om dien het voordeel te gheuen, den welcken den eersten gheweest is die onse Societeyt versocht heeft) is in sulcker voeghe d'onse toegedaen gheweest, dat hy gheerne die allegaeder tot hem soude ghetrocken ende onderhouden hebben. Hoe menighe Collegien, kercken ende scholen en heeft hy ons in Europen ende Oost-Indien niet ghesticht? Wat ghevoelen en heeft hy van onse onderwijsinghe in de deught en letteren niet ghehadt, als hy soo uyterlijck eenen vande Societeyt voor meester van sijnen soon versocht heeft? Sijne liefde ende sorghvuldigheyt voor d'onse dreef hem somwijlen soo verre, dat hy selue in persoon d'onse die sieck waeren quam besoecken. Sijnen broeder Ludouicus hadde sulck een behaeghen in onse instellinghe ende maniere van doen, dat hy met den Salighen Borgia wel rijpelijck ghehandelt heeft, van sy seluen in onse Religie te begheuen: ende soude sijn voornemen volbraght hebben, 'ten waere den H. Ignatius gheraedsaemer ghevonden hadde tot de meerdere eere ende glorie Godts, dat hy sijnen Heer broeder tot raedt ende hulpe soude byblijuen.

wviens broeder Ludouicus vande Societeyt wvilde zijn.

Van andere Coninghen en Princen,

Dierghelijcke, oft misschien noch meerdere, dinghen soude ick konnen verhaelen van verscheyden Keysers, Coninghen van Spaignen, Vranckrijck, Polen; vande Archsherto-

hertoghen van Oostenrijck, Hertoghen van Beyeren, Loreynen, Keur-vorsten van Duytslant, die van't huys van Medices, Parme, ende vele andere Italiaensche Princen. Met een woort, de ampten daerse ons menighmael toe ghebruyckt hebben, ende noch daghelijcks ghebruycken; soo vele Collegien, Seminarien, Vniuersiteyten, daer sy ons inghestelt hebben, gheuen ghenoegh te kennen, wat ghevoelen sy van onse diensten, ende wat gheneghentheyt sy tot onse Orden hebben. Voor exempel ende bevestinghe van alles magh dienen Ferdinandus den II. Roomsch Keyser van hoogh-loffelijcker ghedachtenisse. Alle de wereldt weet ghenoegh, hoe seer dat desen aen onse Societeyt toeghedaen is gheweest: meer dan thien Collegien heeft hy voor d'onse ghesticht, meer dan twaelf soo vernieuwt als vermeerdert. Heel Duytslant door was't bekent, dat soo wie de Societeyt in het minste hinderde, dien aen Ferdinandus den appel van sijn' ooghe raeckte: soo wie hem te vriende wilde hebben, dat hy sich moest voor vriendt vande Societeyt houden. Dit en kan men niet beter uytlegghen, als met sijn' eyghen woorden, die hy aende seste Congregatie schreef den XV. Februarij in't iaer M.DC.VIII. *Ick sal mijn beste doen*, seyde hy, *dat volghens de goetjonstigheyt ende liefde, die ick van mijn' eerste ionghheyt tot uwe uytnemende Religie ghedraeghen hebbe, nerghens aen en kome t'ontbreken, in het beschermen ende vervoorderen van uwe welvaert: want ick beminne v op eene besondere maniere, soo dat ick niet min uwe onghelucken ende teghenheden, als mijn' eyghene ghevoele. Ouersulcks uwe Collegien, die ghylieden eensdeels van mijnen Heer vader Carolus, eensdeels van my, in mijne landen ghekreghen hebt, sal ick niet min als mijn eyghen goedt trachten te behoeden ende te vermeerderen.* Dese toegheдaenheyt heeft metter tijdt soo aenghenomen, dat hy nu

naementlijck van Ferdinandus den II. Roomsch Keyser,

inhoudt van sijnen brief aen onse seste Congregatie,

soude vvillen inde Societeyt komen, Keyser zijnde, niet alleenlijck met wondere ghemeynsaemheyt met d'onse handelde, maer voorder somwijlen daer by seyde: *VVaer ick vry, en mijns selfs, ghelijck mijne broeders zijn, ick soude noch heden vande Societeyt willen worden.* Ende soodanigh is hy ghebleuen totter doodt toe: want nae dat hy sijn testament ghemaeckt hadde, soo heeft hy daer by ghevoeght: *beueelt de selue aen sijne erfghenaemen:* *Bouen al beuelen wy wel rijpelijck ende bescheydelijck aen onse erfghenaemen, de seer Eerweerdighe Societeyt* IESV, *ende haere Patres,* &c.

van verscheyden Coninghē en Princen buyten Europa, Om dit capitel te sluyten, ghelijck wy in Europa niet alleenlijck vijanden en hebben, maer oock hertelijcke ende treffelijcke vrienden, desghelijcks in andere ghewesten der wereldt en hebben wy niet alleen vervolghinghen ende wreedtheyt onder de Barbaren beproeft, maer oock groote eere ende goetjonstigheyt ontfanghen. Vele wondere dinghen soude ick tot desen propooste konnen verhaelen, maer om kort te maken, hier van en wil ick niet meer dan een staelken voorhouden. *in Iaponien,* Eenighe Coninghen van Iaponien hebben Xauerio ende sijne mede-ghesellen sulcke eere aenghedaen, als sy oyt aen iemandt van hunne vernaemste edelmannen plaghten te bewijsen. Den Coningh van Bungo dede hem neffens sijne sijde op het selue *in China,* tapijt sitten. Hoe heerlijck datmen in China met P. Matthæus Riccius ghehandelt heeft, schrijft in't wijdt ende breedt P. Nicolaus Trigault. De ionghste brieuen vanden Oosten mellen dat den Coningh van China d'onse heeft willen opperste bedienders des Rijcks maecken: maer verstaen hebbende, dat wy ontseyden sulcke weerdigheyt ende maght t'aenveerden, en sich ouer de deught verwonderende, heeft ons in meerdere eere ende achtbaerheyt ghe*in Abassien.* houden. In Abassien of Preste-Ians landt Zela-Christus broeder en Stadt-houder des Coninghs, was aen onse Societeyt

teyt

teyt soo toeghedaen, dat hy somwijlen ons kleedt aenghetrocken heeft, om de iaerlijcksche ghedachtenisse haerder bevestinghe te vereeren. In't selue landt zijn noch eenighe andere Stadt-houders des Rijcks gheweest, die met den heelen legher, wereldtlijcken Magistraet ende Gheestelijckheyt, d'onse, soo sy in't Rijck quaemen, te ghemoete ghetrocken zijn: welcke eere alleen aen hun opperste Keysers pleegh te gheschieden. Andere hebben door eerbiedinghe d'ouerbleuelinghen onser tafel vergaedert en opghe-eten. Den Keyser selue verstaen hebbende dat de moeder van P. Petrus Paëz ouerleden was, heefter rouwe ouer ghedraeghen, niet min dan of het sijn' eyghene moeder gheweest hadde.

HET TIENSTE CAPITEL.

Eenighe ghetuyghenissen ouer d'instellinghe ende handel der Societeyt IESV, *ghegheuen.*

DE goetjonstigheyt ende eere, daer wy nu van ghesproken hebben, die de Societeyt van soo vele treffelijcke Pausen, Keysers, Coninghen en Princen ontfanghen heeft, zijn ghenoeghsaeme ende ontwijfelijcke teeckenen van't goedt ghevoelen dat sy van haere diensten ghehadt hebben: euen-wel en sal't buyten ons voornemen niet zijn in't kort te stellen, oft (om beter te segghen) aen te wijsen eenighe duydelijcke ghetuyghenissen die van dese dusdanighe persoonen ghegheuen hebben, aen wiens autoriteyt niet en valt te twijfelen, ende aen wie d'instellinghe der Societeyt met haere ampten seer wel bekent is gheweest.

Verscheyden ghetuyghenissen aende Societeyt ghegheuen,

Ten eersten dan, ghelijck het niemanden meer aen en gaet kennisse te nemen van eenighe Religie, als de Pausen van

Roomen, soo en soude men gheen treffelijcker ghetuyghenissen konnen versinnen, als sy van onse Orden, niet alleen met den monde, maer oock in hunne Bullen ghegheuen hebben. Paulus den III. haer voornemen ende instellinghe ghelesen hebbende, seyde, *dat hy niet met alle daer in bevonden en hadde, dat niet heyligh ende g'dtvruchtigh en was.* Anderwerf noemt hy de Societeyt *eenen vruchtbaeren acker, die niet alleen iaerlijcks, maer daghelijcks vele ende overvloedighe vruchten voortbrenght.* Soo luyden oock de ghetuyghenissen van Iulius den III. ende Marcellus den II. Pius den IV. verhaelt hebbende menigherleye goede diensten die de Societeyt aen de H. Kercke doet, en ontsiet sich niet te segghen, dat hy van sijnen kant die met uytghelesen ionsten socht te voorkomen, ende *onder alle andere Ordens besonderlijck beminde, iae oock tot den bloede toe sal voorstaen.* Den seluen Paus in sijnen brief aen den Keyser Maximilianus, ende Daniel Keur-vorst van Ments gheschreuen, toont hoe qualijck dat hy neemt, datter teghen de Societeyt eenighe lasterighe boeckskens uytghestroyt wierden, *door de welcke de boose menschen anders niet en soecken* (seght hy) *als de goede en godtvruchtighe wercken te beletten die van haer in alle ghewesten uytgherecht worden.*

van Paulus den III. in Bulla, *Regimini,* in Bulla, *Licet debitum:* *van Iulius den III.* in Bulla, *Dilecti,* Sachinus lib. 8. num. 34.

Soo spreken bynae alle andere Pausen van haere ghestichtighe exempelen, leeringhe, neerstigheyt ende aerbeyt oft om de iongheyt t'onderwijsen, oft om de ketters te bekeeren, oft om de Heydenen tot het waerachtigh gheloove en op den wegh der saligheyt te brenghen. Pius den V. noemt de werck-lieden der Societeyt mannen te zijn, *die in gheleertheyt, ghestichtigheyt en heyligheyt voor de wereldt uytschijnen.* Elders seght hy, datse *waerachtelijck het tijdelijck goedt versaeckt hebben, ende hunne lendenen met aermoede ende ootmoedigheyt ghegordt, om 'tgheloove* C H R I S T I *met de verghietin-*

Van verscheyden andere Pausen. In Bulla, *Innumerabiles,* in Bulla, *Dum indefessa.*

ghietinghe huns bloedts ouer al oock inde Oost ende VVest-Indien te draeghen. Gregorius den XIII. als hem de Patres van onse vierde generale vergaderinghe de voeten quamen kussen, noemde niet alleenlijck de Societeyt een' heylighe Orden, maer seyde daer by tot meerdere bevestinghe van sijn ghevoelen: *Sy is inder waerheyt heyligh, ende wy en hebben schier hedensdaeghs niet met allen beters als dese uwe heylighe Orden, die van Godt teghen de ketterijen ghestelt is.* Gregorius den XIV. achtede dat het tot 'tghemeyn voordeel oft naedeel vande H. Kercke was, al wat de Societeyt wedervoer. Clemens den VIII. aensprekende de Patres vande Congregatie, ter wijle die aen sijne voeten laghen, seyde dese woorden: *Ick beminne ende beherte eenighlijck uwe Societeyt, ende bekenne, en sal het altoos bekennen, datse den rechten arm vande H. Kercke is.* Dierghelijcke ghetuygheniffen hebben ons al mede Paulus den V. Gregorius den XV. ende den teghenwoordighen Paus Vrbanus den VIII. ghegunt.

Ex actis Congr. IV. generalis.

In Bulla, *Ecclesiæ Catholicæ.*

Suarez lib. 1. Societ. c 7. n. 5.

Soude ick een eynde vinden, soo en magh ick niet aenraken wat ghevoelen dat in het besonder ontallijcke Cardinalen, Bisschoppen ende andere Gheestelijckheyt vande Societeyt ghehadt heeft. Dit alleen en kan ick niet naelaeten, dat in het al-ghemeyn H. Concilie van Trenten uytdruckelijck ghetuyghenisse ghegheuen is gheweest, dat van doen af *de Societeyt door gansch het Christendom ende landen der Heydenen met seer groote vrucht der sielen verspreyt was.* Vele Bisschoppen, die in dese heylighe vergaderinghe gheweest waren, 'thuys ghekeert zijnde, hebben bekent, dat sy onder veel goedts datse aldaer bekomen hadden, wel een van't meeste achteden te wesen, dat sy de Societeyt IESV daer hadden leeren kennen ende beminnen.

van't Concilie van Trenten, in diplomate dato Trid. 1 Nouēb. 1562.

Doch 'ten is niet te verwonderen, dat de Gheestelijcke, (aen wien't eyghen is de deughdt te weerderen) vande Religieusen

van't Hof van Portugael ende van Spaignen, ligieuſen loffelijck ſpreken, daer de wereltlijcke menſchen ſelue die ſoo hoogh opſetten. In't Hof van Ioannes den III. Coningh van Portugael, ende Philippus den II. Coningh van Spaignen wierden d'eerſte Patres als mannen van d'andere werelt aenghesien, ende Apoſtels ghenoemt: welcken naem 't ghemeyn volck in Portugael noch heden 'sdaeghs aen ons gheeft. *van Carolus den IX. Coningh van Vranckrijck,* Carolus den IX. achtede onſe Religie te weſen als een ſterck caſteel teghen alle ketterijen, *grootelijcks niet alleenlijck tot de vermeerderinghe der glorie Godts, maer oock van't welvaren des rijcks dienende.* 't Selue ghetuyghde van ons Stephanus Coningh van Polen, ende in Neder-landt Alexander Farneſius Prince van Parme, ghelijck breeder inden ſeſten boeck verhaelt ſal worden. *van Henricus den IV.* Henricus den IV. Coningh van Vranckrijck ſchreef aen die van Rochelle den 17. September 1606. in deſer voeghen: *In vele ſteden onſes Rijcks zijn wy ghewaer ghe worden, hoe nut ende bequaem dat ons de Patres der Societeyt zijn, de welcke in allen hunnen handel, maniere van doen en leeringhe, klaerlijck betoonen, datſe anders niet voor ooghen en hebben als d'eenighe glorie Godts.* *vanden Franſchen adel,* Inde vergaederinghe des Rijcks te Pariis in't iaer 1615. ghehouden, wordter vanden adel en de Gheeſtelijckheydt die ghetuygheniſſe aen de Societeyt ghegheuen, datſe groote vruchten voortbrenght, ende beſondere goede dienſten aen de H. Kercke doet, in't onderwijſen der ionghheydt in gheleertheydt, ende Chriſtelijcke ſeden, ende in't vervoorderen der Religie.

vande huyſen van Ooſtenrijck, en van Beyeren, Duyſent dierghelijcke ghetuygheniſſen ſoude ick konnen bybrenghen, vande Archshertoghen van Ooſtenrijck, vande Hertoghen van Beyeren, vande andere Duytſche Vorſten, ende Princen van Italien: maer die allegader achterlatende, ſluyte ick dit capitel met de woorden van Ferdinandus den II. Roomſch Keyſer, die hy ghevoeght heeft

heeft by ſijn teſtament, alwaer hy de Societeyt aen ſijn' erfghenaemen op't alderhooghſte beuolen hebbende, deſe reden daer by ſet: *Om dieſwille datſe door haer gheſtichtigh leuen, gheleertheydt ende onderwijſinghe der iongheyt, niet alleen in Ooſtenrijck ende onſe andere Rijcken en Prouincien, maer daer-en-bouen de heele wereldt door, veel, profijtelijck, ende ghetrouwelijck bouen andere arbeydt in't beſchermen ende verbreyden der Catholijcke Religie: ende dat, in teghen-deel van dien, d'ondanckbaere wereldt haer bouen andere haet ende vervolght: ſoo datſe beſondere verweyringhe, hulpe en byſtandt van noode heeft en verdient.* *Teſtament van Ferdinandus den II.*

HET ELFSTE CAPITEL.

Ghetuygheniſſen van Steden, Vniuerſiteyten, ende Religieuſen van andere Ordens.

SOo vele ſteden alſſer ons verſoecken en fonderen, alſſer huyſen, ſcholen ende kercken aen ons ſtichten, gheuen hier door ghenoegh te kennen, wat ghevoelen datſe van de dienſten der Societeyt hebben: want anderſſins waerom ſouden ſy in ſulcke menighte van Gheeſtelijckheydt haerſeluen die koſten aendoen? Ouerſulcks, om dat het onnoodigh is woorden by te brenghen, daer het met de ſtucken blijckt, ſoo ſal ick alleenlijck, als exempels-ghewijſe, hier ſetten 'tghene de ſtadt Aſcoli dies aengaende aen den Paus Paulus den V. den eerſten October des iaers 1613. ſchrijft: *Alderheylighſten Vader, waer't dat uwe Heyligheydt de veranderinghe konde ſien die in onſe ſtadt gheſchiedt is, ſedert dat de Patres der Societeyt* IESV *by ons ghekomen zijn, ſy en ſoude Aſcoli niet meer kennen: haet ende nijt is te nederghelegt, en in vriendtſchap verandert, poignaerts en rapieren zijn in rooſen hoeykens verkeert,* *'tGevoelen der ſteden vande Societeyt.*

keert, 'tbloedt voor desen door twist en tweedraght vergotten wordt nu door traenen van leetw sen uytghewasschen: daermen te voren het ledigh volck langhs de merckten ende ouer de straeten sagh treden, daer sietmen die nu nae de kercken ende Sodaliteyten gaen, alwaer sy de voorgaende vijandtschappen malckanderen vriendelijck ende beleefdelijck vergheuen, &c. *Oock is't wonder om sien de ghehoorsaemheyt der kinderen tot hunne ouders,* &c. *VVelcke saken allegader ghelijckse nieuw ende onghehoort by onsliedem zijn, soo weten wy het aen de voornoemde Patres danck.*

der Vniuersiteyten, Wat d'Academien oft Vniuersiteyten belanght, die gheuen oock ghetuyghenisse ghenoegh metter daet: want het getal ende neerstigheyt der studenten, die t'onsent ter schole, oft te biechte, oft nae de Sodaliteyten komen, doet blijcken wat ghevoelen sy van ons leeren ende andere diensten hebben. Den Cancellier en de Doctoren vande Vniuersiteyt van Ingolstadt, nae de komste van d'onse, gauen schriftelijck dese ghetuyghenisse: *'tEn is niet om uyt te spreken wat ghenoeghte wy gheschept hebben uyt het aenkomen van Claudius Iaius, Alphonsus Salmeron, ende Petrus Canisius, godtsgheleerde der Societeyt* IESV: *welcker teghenwoordigheydt niet alleenlijck niet en vermindert den roep ende roem die hen voorgheloopen was, maer vermeerdert dien daghelijcks door hunne gheleertheydt, wijsheydt, ende stichtbaerheydt des leuens.* (Raderus in Bauar. sancta tomo 3. p.124.)

der Religieusen van andere Ordens. Voorders, om oock aen die te voldoen, de welcke gheerne souden hooren wat andere Religieusen van ons ghevoelen, ende hen laten voorstaen, datter misschien (ghelijck het dickwils ghebeurt onder de ghene die van ghelijcken ambachte, oft neyringhe zijn) eenighe af-ionstigheydt tusschen hen ende ons moght schuylen; soo willen wy eenighe loffelijcke ghetuyghenissen der ghener alleen hier by stellen, die in heyligheydt oft gheleertheydt in hunne Ordens uytgheschenen, en de Societeyt seer wel ghekent hebben.

De

De H. Teresia schrijft aldus: *'tIs gheweest tot mijn meerder goedt, dat ick ghekent ende ghehandelt hebbe met sulck een heyligh volck, als is de Societeyt* IESV. *Ghelouet moet den Heere zijn, dat hy my de ghenaede ghedaen heeft, van aen mijne Biecht-vaders onderdaenigh te wesen, de welcke schier altoos die ghebenedijde mannen der Societeyt* IESV *gheweest zijn. Ick en woonde niet verre van hen, my verblijdende dat ick dickmaels met henlieden handelde: want mijne siele eenen grooten voortgangh, uyt het aenschouwen oock alleenlijck van hunnen handel, ghevoelde.* *Van S. Teresia,* In Vitâ S. Teresiæ impressa Romæ an. 1601.

Aen Don Christophorus Rodrigues de Moya, die te Segura de la Sierra, eene stadt in Spaignen, een clooster der Discalcen bouwen wilde, ende sijne dochters daer instellen, met bespreeck dat sy ende alle de Religieusen van dat clooster onder de regeringhe der Societeyt souden staen, andwoordtse den 28. Iulij 1568. in deser voeghen: *De Patres der Societeyt* IESV *zijn, nae Godt, mijne Gheestelijcke Vaders, aen de welcke mijne siele danck moet weten, al dat sy bekomen heeft: dies te meer behaeghen my uwe dochters, om dat ick verstae, datse ghewoone zijn met hen te handelen.* Ende nae datse hier van breeder haeren sin uytgheleght hadde, voeght daer by het ghevoelen van P. Generalis van haer Orden: *Onsen Eerweerdighsten P. Generalis, ouer eenighen tijdt hier voorby treckende, heeft geboden, dat de voornoemde Patres aen d'onse vermaeningen souden moghen doen, en biechte hooren: ende datse door niemandts autoriteyt en souden belet worden. De begheerte van uwe dochters diese hebben om dit clooster aende bestieringhe der Societeyt te onderworpen, is my seer aenghenaem, ende ick soude 'tselue oock wel begheeren: doch weet sekerlijck dat sylieden dat niet en sullen aenveerden, al waer't een clooster van Princessen, hoedanighe sy alreede vele onder hun ghebiedt souden hebben, waer't dat sy die begheerden t'ontfanghen. Ouer-* And. Lucas in Vitâ sancti Ignatij, lib 5. cap. 26. ex authentico.

ſulcks 'tghene ghy verſoeckt, is te vergheefs. Ghelouet moet Godt zijn, dat wy buyten andere de vryheyt hebben van met die Patres te handelen. VVelcke maght ons niemandt oyt en ſal benemen.

In een boeckskẽ daer ſy de Godtlijcke ionſten in beſchreuen heeft die aen haer ghebeurden, ſchrijftſe vande Societeyt: *Ick hebbe groote dinghen inden gheeſt gheſien van die Orden: ick hebſe meer als eens inden hemel gheſien met witte vendelen inde handt: ick hebbe andere wonderheden van haer gheſien, ende daerom houde ickse in groote eerbiedinghe, ter wijle ick naementlijck bevonden hebbe, dat haer leuen ende handel overeen komt met de viſioenen die icker van gheſien hebbe.*

vanden Salighen Thomas de Villa-noua Auguſtijn, Den Salighen Thomas de Villa-noua Biſchop van Valentien, uyt d'Orden vanden H. Auguſtinus, plagh ſich minnelijck te beklaeghen, ſoo wanneermen iemandt vande Patres van Valentien verſondt, ſegghende, dat hy van ſijne hulpe ende byſtandt berooft wierdt.

vanden H. Philippus Nerius, Den H. Philippus Nerius achtede de Societeyt ſoo groot, dat hy menighmael vanden H. Ignatius verſocht heeft daer in aenveert te worden. Maer onſen H. Patriarch hebbende alleen ſijn oogh-merck op de meerdere glorie Godts, heeft lieuer ghehadt ſijn gheſelſchap te beroouen van een ſoo klaeren licht, als de H. Kercke van ſoo grooten goedt, als hy voorſagh dat den H. Philippus door ſijne heylighe vergaederinghe doen ſoude.

van Ludouicus de Granada Predick-heer, Ludouicus Granatenſis dien vermaerden Predikant, uyt der Predick-heeren Orden, was d'onſe ſeer toeghedaen, ende noemdeſe een' Apoſtolijcke vergaderinghe, in alles ernſtelijck arbeydende om d'eerſte vierigheydt ende godtvruchtigheydt der H. Kercke te vernieuwen. Dierghelijcke dinghen ſchreef oock Bartholomæus de Martyribus, Biſchop van Bragara, uyt de ſelue familie vanden H. Dominicus.

Franci-

Franciſcus Romæus een ſeer treffelijck gheleert man, Generael vande ſelue Orden der Predick-heeren, ſchrijft den 10. December in't iaer 1547. ende vermaent ouer al ſijne onderſaeten met deſe woorden: *Dat V.E. kennelijck zy, hoe dat in deſe ellendige tijden, als wanneer van alle kanten de Kercke* CHRISTI *vande ketters ende booſe Chriſtenen beſtormt wordt, opgheſtaen is eene nieuwe Orden van reguliere Prieſters onder den ſoeten naem* IESV, *de welcke ſijne Heyligheyt den Paus Paulus den III. beveſtight heeft, ter oorſake van groote vruchten der ſielen die ſy in't leeren, preken, en biechte hooren, ende andere deughtſaeme oeffeninghen en ſtichtbaere exempelen doen. Het welck wy V. E. hebben willen laeten weten, op datter onder V.E. niemant gevonden en worde, dien door de nieuwigheyt deſer Religie bedroghen zijnde, ſijne mede-ſoldaten, die met ons nae 'tſelue wit doch al ſchieten, ende mede-helpers, die ons van Godts weghe toegheſonden zijn, miſſchien en kome te bevechten, oft hunne achtbaerheyt te vernijpen; aen wie hy behoorde veel ghelucks te bieden, en te pooghen om hunne godtvruchtighe wercken nae te volghen.* *van Franciſcus Romæus Generael der Predick-heeren.*

Manuel Rodericius, uyt d'Orden vanden H. Franciſcus, ſchrijft dus: *Godt heeft Ignatium Loiolam ende ſijn' alderheylighſte mede-gheſellen verweckt, de welcke met eenen bittighen ijuer der ſielen onſteken zijnde, de wapens teghen Lutherum ende ſijnen aenhangh aenghetrocken hebben.* Dies ghelijcks ſeght hy noch op andere plaetſen. *van Manuel Rodericius Minderbroeder,* qq. can. & reg. tom. 1. q. 2. ar. 9.

Petrus de Sardis, opperſten Prior der Carthuyſers, ſchrijft aenden H. Ignatius uyt den naem van ſijne ganſche Orden (welcke d'onſe van't beghinſel af gheſtadighlijck ſeer toeghedaen is gheweeſt:) *VVy verblijden ons hertelijck, liefſten broeder inden Heere, verſtaen hebbende V.E. leeringhe en deughtſaemen handel, door den welcken ghylieden in deſe beklaeghlijcke eeuwe, de dolende menſchen pooght op den rechten wegh der ſaligheyt* *van Petrus de Sardis opperſten Prior der Carthuyſers,* Hiſtor. Societ. p. 1. l. 4. n. 107.

ligheyt te brenghen, de wanckelende te versterckēn, ende de vast-staende in deught en heylighheyt te vervoorderen: ende hier ouer louen en dancken wy den Heere, die sich gheweerdight heeft nieuwe arbeyders in sijnen wijngaert te seynden.

van Ioannes le Page uyt der Premonstreyten Orden:

Ioannes le Page vander Premonstreyten Orden noemt ons *d'edelste en vermaertste Societeyt: welcker soo vele schijnelijcke lichten van gheleertheyt ende wijsheyt de wereldt verlicht, en van haere uyterlijcke duysternissen verlost hebben, alsser Collegien zijn waer door sy verbreydt is.*

Ontallijcke dierghelijcke ghetuyghenissen van alle soorten van Religieusen soude ick konnen bybrenghen, met de welcke sy mondelijck oft schriftelijck, in't besonder oft in't openbaer, hunne goet-ionstigheyt ende ghevoelen vande Societeyts diensten te kennen gheuen.

vande ketters selue.

De ketters selue onse ghesworene vijanden vergrijpen hen menighmael, oock in't midden van hunne valsche lasteringhen ende schriften: soo dat wy vry daer op onsen roem souden moghen draeghen. Eenen Beza den tweeden Paus van Geneuen seyde, *dat hy in heel Vranckrijck gheene teeckenen van een Christelijck leuen, noch gheene spoor vande oude oprechtigheyt, als inde Iesuiten alleen, en sagh.* Eenen Kemnitius derrede voorslaen, *dat de Societeyt vande Pausen verdacht was, om de hellende Kercke eenighsins te ondersetten.*

Lib. 1. de Dignitate & augmentis scientiarum.

Eenen Verulanius Cancellier van Engelandt schrijuende van't onderwijs der iongheyt, braght dese woorden by: *VVelck edelste deel vande oude tuchtbaerheyt, nae verloop van tijden in eenigher maniere inde Collegien der Iesuiten wederom inghebraght is. Als ick deser gauwigheyt ende behendigheyt insie, met de welcke sy de wetenschappen voorhouden, ende de seden fatsoeneren, soo vallen my de woorden Agesilai in van Pharnabazus ghesproken: Sulcks zijnde, Godt gaue, dat ghy van ons volck waert.* Eenen Melanchthon, met wat een ghe-

voelen

voelen versuchtede hy in sijn uyterste, als hy verstondt, dat de Iesuiten nu schier door alle ghewesten der wereldt verspreydt waeren om het Catholijck ghelooue te planten? *Ach, wat sal icker van segghen?* riep hy, *ick sie dat de heele wereldt binnen korten tijdt met Iesuiten vervult sal worden.*

Doch wy en willen niet, datmen de ghene die leughenaers in't ghelooue zijn, in dit stuck ghehoor gheue: gheen treffelijcker ghetuyghenisse, gheenen meerderen lof en versoecken wy van henlieden, als eenen eeuwighen haet, ende uytsinnighe lasteringhen teghen ons: met de welcke soo langh alsse de Societeyt sullen vervolghen, sal den roem ende den naem van haere deught ende gheleertheyt dies te vermaerder worden, hoe 'tghebas en 'tghehuyl vande leughenachtighe honden meer volcks sal doen omsien, om op ons leuen ende leeringhe te letten.

Waer mede wy desen Boeck sullen sluyten, ende den Leser nae de dichten vande sinne-beelden, als nae eene toe-ghifte van al den voorschreuen lof, seynden.

Den H. Ignatius ghequetſt door het gheſchut met eenen ſteen, wordt onſteken inde liefde Godts.

Percuſſus concipit ignes.

VVie vvas die ſagh
Oyt ſulcken ſlagh?
Die, als hy vvondt,
Oock maeckt gheſondt.

Laetſt ſtondt ick aen het ſtrand in't afgaen van de baeren,
De kinders liepen daer om ſchelpkens te vergaeren,
Ick nam tot mijn vermaeck dit keyken in de handt,
En peyſde: ſou my dit wel dienen tot den brandt?
VVant wie had oyt gheloofſt dat ghenſters ſouden ſpringhen
VVt een ſoo harden ſteen? voorwaer 'tzijn vremde dinghen,
Dat daer een rouwen key noch toont een ſoet ghelaet,
VVanneer men teghen hem oock met een ijſer ſlaet.

Nochtans

Nochtans 't verborghen vier, die onbekende straelen
Die spelen dan daer uyt om in het vonck te daelen,
Dan komt den solfer-steck, en vat daer uyt het licht,
En dat onkenbaer was, krijght ieder in't ghesicht.
Als ick dus stondt alleen om desen steen t'aenmercken,
En mijn verstandt begaf tot Godes wond're wercken,
Soo sagh ick dat den Heer, als ick mijn herte sluyt,
Met slaghen daer op speelt, en 't vier dat springhter uyt.
De liefde was vergaen, den brandt die quam t'ontbreken,
Hy wilde dien met kracht weer in den mensch onsteken:
Loiolas hert was toe, daer was noch vlam noch vier,
Op dat hy't krijghen sou, ghebruyckt hy dees manier.
Hy laeyt het Fransch gheschut, en dreyght hem te verslinden:
(Ghy moet met ijser slaen, wilt ghy de voncken vinden)
Hy schiet sterck op hem aen, en raeckt hem met den steen,
VVaer van een saligh vier komt in't ghebroken been.
Den slagh die is ghedaen, het vier beghint te voncken,
Al light den Heldt om verr', den moedt is niet ghesoncken,
Maer vlamt al meer en meer, en groeyt ghestaedigh aen,
Soo datmen nu sijn licht siet in den mid-dagh staen.
Hoe veel en zijn daer niet door desen slagh onsteken,
Die't licht noyt was bekent, oft wederom ontweken?
Doch het en is niet vremdt, dat hy soo schijnt en brandt,
Voorwaer het meeste vier komt vande sterckste handt.
Gheluckigh is den scheut, gheluckigh Pampeloonen,
Die met ghebroken muer dit vier ons eerst quam toonen:
Gheluckigher de handt, die dit verborghen licht,
En desen grooten brandt met een slagh heeft ghesticht.
Loiola viel daer neer, hy badt maer om sijn leuen,
En dat wierdt hem gheiont, en aen noch meer ghegeuen.
Soo is den slagh gheluckt, soo is den val vergaen,
Dat daer veel hondert-duyst met hem zijn opgheslaen.

Het

Het langhduerigh vaſten vanden H. Ignatius.

Exiguo viuit quia proxima cælo. { *Sÿn beſte ſpÿs* / *Is't paradÿs.* }

A Erdſche menſchen, wiens ghenuchten
Zÿn vol onluſt, zÿn vol ſuchten,
Die met wercken niet en toont
Datter reden in v woont:
Die meer zÿt aen wilde dieren,
VVreede woluen, felle gieren,
Als ghelÿck aen't menſchen beeldt,
Datter in v leden ſpeelt:

Die

Die in't eten, die in't drincken,
Die in't brassen, die in't schincken
Stelt het alderhooghste lot,
En maeckt vanden buyck u Godt:
Sinne-dieuen, herssen-stoorders,
Lichaem-krenckers, siel-vermoorders,
Neemt doch op den voghel acht,
Die daer nae den hemel tracht.
Siet hem staedigh opwaerts gaepen,
Om sijn noodtdruft te gaen raepen,
Siet hoe hy voor spijs en vocht
Suyght den honigh uyt de locht.
Dat de raeuen en de gieren,
Die omtrent het aerdrijck swieren,
Hen besmetten in het bloedt,
Hy sich van den hemel voedt.
VVil ick u de noot eens kraken,
Dat ghy meughT de kerne smaken,
En verstaen den rechten sin,
Die u gheeft den voghel in?
Seuen daghen, seuen nachten,
(Soo Loiola met ghedachten
En met siele was ghevest
Aen het hemelsche ghewest)
Bleef het lichaem sonder eten;
'tScheen hy hadd'et heel vergheten.
VVilt ghy weten hoe het quam,
Dat hy spijs noch dranck en nam?
Als den gheest is opghetoghen,
En nae Godt om hoogh ghevloghen,
'tLichaem dat op d'aerde gaet,
Is haest met een kleyn versaet.

Den edel-man, die Ignatium 'tvier weerdigh acht, wordt op den seluen dagh verbrandt.

Malè luditur igne. { *Spelen met vier,*
Kost al te dier.

DE sim een aerdigh dier, 't welck kluchtigh nae kond' beelden
Al wat de kinders t'huys en op de straeten speelden,
Quam eens omtrent den hoop en 'tpoeyer-spel ghegaen,
Daer menigh groue klack en vier-pijl ghinghen aen:
De pooten ieuckten haer, om nae de lont te tasten.
Maer soo de ionghers nauw op haere rancken pasten,
Hiel syse soo langh t'huys, tot dat nae menigh swier,
('Ken weet niet hoe) den aep gheraeckt is aen het vier.

Hier

Hier mé beghint de beest te danssen en te springhen,
Het back-huys met den hals heel boetselijck te vringhen:
Nu swierde sy de lont rondom den mallen kop,
Nu gaf sy op den steen daer mé een harden klop:
Nu wierp die uyter handt, en maeckte den vervaerden,
Nu hiefse die weer op, en namse vander aerden:
Tot dat het dertel spel ten laetsten eens onstack,
Met een verwaeyde vonck, der kinders poluer-sack.
VVaer op, by ongheval, soo sy was neergheseten,
VVierdt opwaerts inde locht met groot gheweldt ghesmeten:
En met een harden slagh ter aerden weer ghevelt,
Lagh door den val en vlam seer iammerlijck ghestelt.
En speelt niet met het vier, men kan sich soo niet mijden,
Daer vlieght wel onverhoedts een ghensterken ter sijden,
Een vonckskcn is ghenoegh (eer datmen't wordt ghewaer)
Te brenghen huys, en goedt, en leuen in't ghevaer.
Wat dit doch die daer draeght v hert met nijdt onsteken,
En pooght met eyghen schaey v leedt al om te wreken:
Siet doch een nijdigh hert, hoort eenen dullen wensch,
Ghegeuen, teghen Godt, aen eenen goeden mensch.
Indien Loiola stracks niet en verdient te branden,
Soo wil ick dat my 't vier en blicksem brengh' ter schanden.
VVat seghdy rouwen gast? wat speelt ghy met het vier?
Dit nijdigh aepen-spel sal kosten veel te dier.
Den wensch die wordt verhoort: eer dat der sonnen waeghen
Sal deysen in de zee, sal hy sijn' eyghen plaeghen
En wraeck al onderstaen: ick sie van alle kant
Het ongheluckigh huys onsteken met den brandt.
Ick hoor het droef gheschreeuw, ick hoor het bitter kermen,
VVaer ouer sich noch Godt, noch mensch en sal ontfermen.
'Ten kan niet anders gaen, die nae eens anders quaet
VVt haet en nijdt verlanght, die raeckt in ergher staet.

Ignatius ghebruyckt Faber, *aliàs* Smidt, tot de bekeeringhe van Xauerius.

Solus non sufficit ignis. { *Al is't vier vverm,*
'tVereyscht 's smits erm.

DEn hamer en het vier, die moeten samen wercken,
En met eenpaerigh hulp malckanderen verstercken:
'tEen maeckt het ijser heet, en 'tander gheeft den slagh,
Soo krijght het een nieuw vorm dat inden ouen lagh.
VVant schoon den gauwen knecht den blaesbalgh treckt met lusten,
En dat den meester self de kolen niet laet rusten,
Maer meer en meer onsteeckt den ouergrooten brandt,
Komt daer gheen slagh omtrent, het ijser houdt sijn standt.

Maer

Maer alsmen eens begint de hamers op te lichten,
En gheuen slagh op slagh, dan sietmen't buyghsaem swichten:
En 'tgheen te voren was ondwinghbaer en heel straf,
Dat voeght hem nae den wil van die de slaghen gaf.
Meynt ghy dan 'tkoude stael met haemers te bedwinghen?
O neen: eer't buyghen sal, soo sal't in stucken springhen:
Den hamer sonder vier gheeft een verloren slagh,
Het vier ook sonder slagh wat is't dat het vermagh?
Gaet voort, Ignati, gaet, ghy weet de minne-treken,
Hoe dat ghy met Godts vier de herten moet onsteken:
Al was Xauier wat steegh, nu gloeyt hy vanden brandt,
Dus gheeft hem ouer aen 'sSmidts *hamer, en* 'sSmidts *handt.*
Ick sie van nu af aen, hoe dat hy hem sal buyghen,
En smeden nae u sin. Gansch Oosten sal ghetuyghen,
Dat noyt van Fabers handt, en van Loiolas vlam,
Een stuck van meerder konst oft hoogher prijs en quam.
Volght dit exempel nae, ghy die moet sorghe draghen
Van een verijsert hert; past wel op al v slaghen:
VVant soo den hamer slaet, als het van koude kilt,
'tSal bersten tot v schaey, is't dat ghy't buyghen wilt.
Toont dat ghy 'twerck verstaet, wilt niet te haestigh spoeyen;
Laet eerstmael in het vier het hert van liefde gloeyen,
En is't dat desen brandt gheen kracht ghenoegh en heeft,
Onsteket met een vrees van't vier dat eeuwigh leeft.
Leght hier het ijser in, ghy sult het ouerwinnen,
En maken dat den mensch sal sijnen Godt beminnen.
VVel aen, ô kloecken smidt, maeckt uwe smis bereydt,
En siet wel door wat wegh den mensch moet zijn gheleydt.
Maer neemt oock hier op acht, van niet te langh te wachten:
VVant soo den brant verflauwt, verliest den slagh sijn krachten:
Hy trefte't alderbest, die't ijser gloeyend' heet
Had met een gauwe handt nae sijnen wil ghesmeedt.

Ignatius prekende, onsteeckt de toe-hoorders met de Godtlijcke liefde.

—— Cælestibus armis
Eminus expugnat. ——

Het vierigh spreken
Kan 'thert onsteken.

ALs Syracusa was van achter heel besloten,
En datmen voor de haef sagh staen des vijandts vloten,
Soo datter kat noch hondt meer uyt oft in en quam,
En dat des vijandts heyr de buyten-wercken nam;
Doen ghingh de borghery oock vreesen voor de vesten,
Haer docht het was ghedaen, sy gauen't al ten besten.
Al baert het ouergaen van steden druck en pijn,
Nochtans een bleecke vrees maeckt datse grooter zijn.

Maer

Maer ſoo daer t'all' gheluck oock Archimedes woonde,
Die ſijn vernufte konſt tot 'slandts wel-vaeren toonde,
Soo heeft hy met der ſonn', op den brandt-ſpieghel, ſtrael
In vier en vlam gheſtelt den Roomſchen Admirael.
Doen ſaghmen vande ſtadt de gansche vloot ſtaen roocken,
En datmen oock in zee kan groote vieren ſtoocken,
En datter niet en is ſoo verr' oft diep in't nat,
Of 't raeckt noch wel in brandt als't deſe ſtraelen vat.
Seght ghy dat 'tfabels zijn, die oudt zijn en verſleten,
En dat ick op v mouw blaeuw-bloemkens wil gaen ſpeten,
Of 'tis gheſchiet oft niet, lief vriendt, dat laet ick ſtaen:
Maer hoort eens van een man die't dickwils heeft ghedaen.
Loiola ſtondt op ſtoel, en brande met dees ſtraelen,
Die een vernedert hert oock by de ſon kan haelen;
Maer ſoo dit krachtigh vier hem inden boeſem quam,
Soo ſchoot hy rondom uyt de ghenſters vande vlam.
De menſchen die hy trock begonſten ſoo te waſſen,
Dat hy gingh op het velde, waer hy dry-hondert paſſen
Oft verder is ghehoort; en als hy ſagh dit heyr,
Dan vocht hy met het vier, dat is het beſt gheweyr.
En ghy die daer het hert van iemandt wilt onſteken,
VVeet dat het Godtlijck vier v gheenſſins magh ontbreken:
VVeet dat voor eerſt de vlam moet zijn in v ghemoedt:
Men ſteeckt gheen huys in brandt met eenen kouden vloedt.
VVanneer men 'tkilligh ijs gaet ſtellen 'teen op 'tander,
Dan ſmilt'er gheen van twee, maer vrieſen op malckander:
En vrieſt het langhen tijdt, ſoo vrieſt het voeten diep,
S'en voelden vier noch vlam, hoe ſtijf dat iemandt riep.
VVilt ghy eens ſondaers hert door 'themelſch vier doen branden,
'tGheweldt en gelt'er niet, 'ten is gheen werck van handen:
Maeckt dat den ſpieghel brandt, daer mé is't al ghedaen:
Men ſteeckt met een kleyn licht wel duyſent keerſſen aen.

Den

Den droom van Xauerius van Indien te bekeeren.

Credimus, an qui amant, ipsi sibi somnia fingunt?

Den droom verbeelt
Dat Liefde speelt.

AL dat de Liefde iaeght met alle haer vijf sinnen,
Al dat sy metter hert kan hopen oft beminnen,
En oock daer sy by daegh het aldermeest af schroomt,
Daer is't dat sy by nacht het aldereerst af droomt.
Een kloecken Capiteyn, als hy gaet oorlogh voeren,
Hem dunckt in sijnen slaep dat al de trommels roeren:
Vraeght den gheleerden man wat hy by nachte doet,
Hy droomt van sijnen boeck, die hy noch drucken moet.

Den

Den schipper op het landt vreest van de wilde baeren,
En schijnt nu voor den windt, nu teghen stroom te vaeren:
Den voer-man daer noch peert, noch waghen is omtrent,
Meynt altijdt met de sweep dat hy den waghen ment.
Al die nae eere steeckt, die droomt van hooghe staeten,
En hoe hy sich bedwinght, en kan dit niet ghelaeten:
Al light den dronckaert t'huys en ronckt in sijnen nest,
Noch droomt hy van het bier, welck datter was het best.
Dit sietmen alle daegh: maer soo wanneer de droomen
Met datter moet ontstaen, wel ouer een uytkoomen,
VVie is't die niet en denckt, dat 'tgheen hy heeft ghesien
Des nachts in sijnen droom, sal 'sander-daeghs gheschien?
Als Ioseph maer en hoort den droom van twee ghevanghen,
Soo weet hy, dat d'een vry, en d'ander moet gaen hanghen:
Als hy siet inden droom aenbidden sijnen schoof,
Soo kent hy sijn gheluck, al vindt hy gheen gheloof.
Xaueri, soo ick wel tot kennis uwer minnen
Aenmercke wat by nacht verbeelden uwe sinnen,
Het groot en swaer ghewight van eenen Moriaen,
Beteeckent al den last die ghy moet onderstaen.
Nu kenn' ick al v hert, nu weet ick v ghedachten,
VVaer nae met sulcken neerst soo kloecke wercken trachten,
De liefde die soo vremdt in 'smenschen siele speelt,
En heeft v noyt soo wel nae 'tleuen afghebeelt.
Ick sie dat in v pack heel Oosten is ghelaeden,
VVaer mé ghy henen treedt door d'onghebaende paeden:
Gheen berghen zijn soo hoogh, soo dick met sneeuw bekleet,
Gheen rotsen zijn soo steyl, gheen sanden zijn soo heet,
Die v doen stille staen: niet eer en sult ghy rusten,
Voor dat ghy zijt gheraeckt aen de Chineesche custen:
En daer ghy uwen last alsdan sult legghen af,
Daer sal de liefd' v oock doen sincken in het graf.

Xauerius de wereldt doorreyſt hebbende, ſterft inden ingangh van China.

Tum te terra teget, cùm totum impleueris orbem.

Als de ronde is ghedaen,
Sult ghy onder d'aerde gaen.

PLuckt nu thymis, pluckt nu rooſen,
Die door haer root-verwigh blooſen
Niet en wijcken aen't ghelaet
Vanden ſoeten daegheraet.
Pluckt narciſſen, africaenen,
Leli-bloemen wit als ſwaenen,
Pluckt het ſchoonſte datter bloeyt,
Pluckt het ſoetſte datter groeyt.

Komt

Komt met croonen van laurieren,
Komt en swiert de eglentieren,
Komt met eene volle handt,
En bestroyt 'tChineesche strandt.
Verre zy het slaen der ermen,
Verr' het suchten, verr' het kermen,
Datmen op soo blijden dagh
Niet eens maeck' een droef gheklagh.
Datmen hoore snaeren spelen,
En het soet gheluyt der kelen,
Singht: Xauier is door-ghegaen,
Als hy had sijn loop voldaen.
Bosschen, berghen ende daelen,
VVilt dit soet ghespel herhaelen,
Seght: Xauier is door-ghegaen,
Als hy had sijn loop voldaen.
Niet en kond'men meer verwachten,
VVaer soud' hy noch gaen nae trachten?
Japan is nu heel ontdeckt,
En tot het gheloof verweckt.
Op de rotsen, op de stranden
Van de onbekende landen,
Zijn de cruyssen langh gheset,
Teeckens vande waere wet:
Voor Trauancor en Cocinen,
Voor het Rijck van Amboinen,
Isser soo veel sweets ghestort,
Dat het tijdt van rusten wort.
Soo is't datmen siet verdwijnen
'tLicht dat inde nacht komt schijnen:
Als het groeyen is ghedaen,
Dan is't tijdt van ondergaen.

Den Sal. Borgia verheft ſijn gheſlacht door de deughdt.

O, nihil: at numeros ſic facit innumeros. { *'t Maeckt iet Van niet.*

Het kindt ſpreeckt.

V Eel die leeren ſommen maecken
Om aen ghelt en goedt te raecken,
Om te weſen gauw en rap
In het ſtuck van koopmanſchap:
En ſy weten ſoo te tellen,
En den facit *ſoo te ſtellen,*
(Gheeft wat cijfer dat ghy wilt)
Dat het niet een hayr en ſchilt.

Maer

Maer die dit ghetal kan vatten,
Die weet dat de groote schatten,
Dat de eer en dat het goedt,
Niet meer als een o *en doet.*
Al hadt ghy een Hertoghs leuen,
En dat ghy het al deedt beuen,
Dat ghy waert van groot gheslacht,
En noch waert van grooter maght:
VVat zijn doch al dees ghetallen?
'tIs een o, *'tis niet met allen:*
VVort de deught niet voor ghestelt,
VVeet dat niet een sier en telt.
Al de kracht komt van een beentjen,
Hondert duysent van een eentjen,
Dat het minste schijnt van al,
Dat maeckt vande rest ghetal.
Komt, Francisce, komt vertoonje
Vice-Roy van Catalognie,
Schrijft v Hertoghdom, *en staet,*
En Lombaias *Marquisaet;*
Ouerloopt eens al v steden,
Voeght daer by v heerlijckheden,
Neemt de schalie in de handt,
Gaet, en cijfert eens v landt.
VVat dat ghy sult konnen schrijuen,
'tSullen al maer O*kens blijuen;*
Stelt maer eens v deught voor aen,
En siet hoe het op sal gaen.
Ghy hebt v gheslacht verheuen,
Anders waer het nul ghebleuen.
Vrient, vergeet dees les doch niet,
En maeckt oock van niet eens iet.

Op het beeldt vanden Saelighen Aloysius, die de croon onder de voeten heeft.

Rectè de gloria iudicat qui eam ex alto despicit.

{ *Edelheyt* / *Iidelheyt.* }

DEn winckel van de eer, daer't al nae komt gheloopen,
Die weet schoon voort te doen, en stelle't al te koopen:
Men siet daer op den toogh de staelen van de stof,
Hier wort voor al gheriest den Edeldom van't Hof.
Een ieder haelt een stuck; en dat noch onghemeten,
De ellen, en het eynd' en kanmen gheenssins weten:
Dan prijst de wereldt noch de waer, 'ken weet niet hoe,
En seyt: Ick gheef v hier meer als de hellest toe.

Hier

Hier mé ſoo gaenſe deur, en gaen hen ſeluen ſtreelen,
En niemandt ſpeelter heel, een ieder prijſt ſijn deelen,
En heeft den beſten koop; men ſiet maer hoe het ſtaet,
Niet op de ſlechte ſtof, oft op de valſche maet.
Maer ſeght eer-ghierigh hert, wil ick v eens verhaelen
Hoe dier dat ſy v ſtaet, wat ghy noch moet betaelen?
Komt, leert eens uyt dees proef, hoe dat het eeuwigh goet
Op hallef nae ſoo veel den menſch niet koſten moet.
Ghy hebt daer voor betaelt veel ſlaepelooſe nachten,
Van dat de eerſucht eens verheerde v ghedachten,
En hooft-ſweyr ſonder eynd', en moey en matte lé,
En onluſt ouer hoop, dat reken' ick niet mé.
'tKoſt duyſent drupp'len ſweet, 'tkoſt wel dry duyſent bijghen,
En altijdt een bloot hooft, 'tkoſt ſtuypen, en 'tkoſt nijghen,
Het koſt beloofden dienſt, en menigh ſeruiteur:
Is dat niet dier ghekocht? ghy gheeft v ſelf daer veur.
Het koſt v haet en nijt, het koſt ſoo veel ſcheel ooghen,
Die ghy zijt voorgheſeylt, en bouen 'thooft ghevloghen,
En menigh helſchen vloeck die vlieght v nae den kop,
En of't v ſmaeckt oft niet, 'tmoet al voor ſuycker op.
Siet ghy nae ſulck een prijs, ſoo zijt ghy noch bedroghen:
Het was een valſch ghewight daer v mé is ghewoghen.
Gaet, ſotten coop-man, gaet, gaet met v waeren deur,
Eer ghy de ſtof ghebruyckt, ſoo ſchietſe van coleur.
Let wat Gonzaga doet, hy ſiet de croon van onder,
Hy ſietſe op den gront; hy roept: Is dit het wonder?
Is dit het moye dingh, daer ieder een nae loopt,
VVaerom ſoo menigh menſch ſijn lijf en ſiel verkoopt?
Daer gaet gheen Heer, noch eer, daer is gheen' Excellenci
Voor een oodtmoedigh hert, en voor een goey conſcienci.
VVie dat ſyſeluen wint, houdt dit vry voor ghewis,
Dat deſen meer als Prins, iae meer als Coningh is.

Den

Den Sal. Stanislaus sterft 'sdaeghs voor de Hemel-vaert van Onse L. Vrouwe.

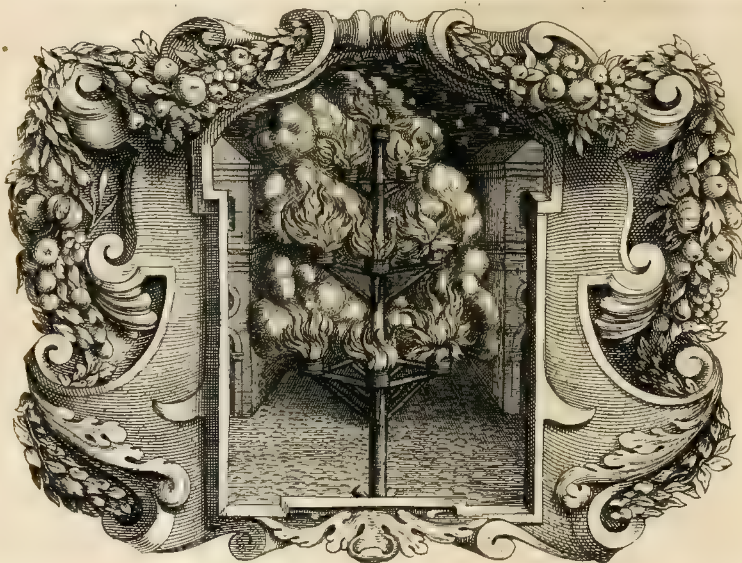
Vt assumar. { *VVy gaen ghelijck*
Nae hemelrijck.

't Coninghsken sagh eens van verren
Hemel, sonne, maen, en sterren,
En het stondt hem soo wel aen,
'tVVouw goet-rondt daer henen gaen.
Dus soo ghingh het ouerpeysen
Hoe het daer souw konnen reysen:
Maer het vondt sijn vleughels swack,
VVant 'ten vloogh noyt ouer 'tdack.

Doen

Doen aenriep het al de winden:
Komt my op v vleugels binden,
Komt, en voert my dan soo hoogh,
Alsser oyt een voghel vloogh.
Ick en ben niet van die raeuen,
Die met bloedt haer dickwils laeuen,
Ick en ben gheen wreeden gier,
Ick en ben gheen grousaem dier.
O, wie sal my dan daer bouen
Voeren om den Heer te louen?
VVant al is't een hemelsch hof,
Noch ontfanght het aerdschen lof.
Soo een aerent quam ghevloghen,
En recht opwaerts wiert ghetoghen,
Soo sprack het den aerent aen:
Magh ick oock eens met v gaen?
Laet my door v vleughels winnen
'tSonnen licht dat wy beminnen;
Daer mé sat het op den rugh,
En den aerent maeckte't vlugh.
Dien vloogh bouen locht en winden,
D'oogh en kond' hem niet meer vinden;
Dien heeft door een snellen tocht
Hem tot voor de son ghebrocht.
Dit kan aerdigh wel verbeelden
'tGhene dat MARIA *speelden,*
Als sy Kostka met haer nam,
Eer sy nae den hemel quam.
O, wie sal my nae dit leuen
Oock eens sulcke vleughels gheuen?
Doet my sulcke veders aen,
En ick sal de reys bestaen.

De Martelaeren van Iaponien uytverkoren vaten van victorie.

Hæc ſigna triumphi. { *T'zijn al vieren* / *Van laurieren.*

DEn kuyper gaet in't eerſt met ſpaender-vier de duyghen
Verſaemen inden reep, en dwinght haer om te buyghen;
En gaen de ſaecken wel, ſoo komt men nae der handt,
Men ſteltſe op den ſtaeck, en viert voor't vader-landt:
Het heele Rijck dat wenſcht om ſulcken vier te maken,
Om voor een ieders huys te planten blijde ſtaecken,
Als deſe ſtaen in brandt, dan is het goeden tijdt,
Dat vijandt meeſt bedroeft dat maeckt ons meeſt verblijdt.

En

Een die Godts liefde voelt nu seffens in hem branden,
En sich vrywilligh buyght, en sluyt in vaste banden,
Al komter een tyran die hem in kolen stelt,
'tIs teecken dat die brandt blijft meester van het velt.
Doch wat een wreedt ghemoedt! want wie sagh menschen braeden,
En met onnoosel bloet een 'smenschen hert versaeden?
'tIs teghen de natuer als onder menschen schijn,
En wolf, en beyr, en leeuw, en wreeder dieren zijn.
Gaet wreetheyt onghetemt, onsteeckt hier al u sinnen,
Om wederom u spel met Nero te beghinnen,
Die van het menschen vleesch, en van het menschen vet,
Heeft fackels inden nacht voor Roomen uytgheset.
Gh'en weet niet wat ghy doet, als ghyse stelt op staecken:
'tEn kan niet anders zijn, ghy moetse grooter maecken,
Hoe datse meer met peck en smout begoten zijn,
Hoe datse in hun doodt oock gheuen meerder schijn.
De son komt al te laet met d'uren aengheloopen,
Om in't vergult ghespan haer peerden in te knoopen:
Den dagh komt al te laet, al spoeyt hy dapper aen,
Daer is een klaerder licht voor hem al op ghestaen.
Dees vaeten sullen't doen, die sullen aen de volcken
Verdrijuen haeren nacht, met al haer swerte wolcken,
En toonen door hun licht den wegh, en rechte baen,
VVaer langhs het oudt Gheloof tot noch toe is ghegaen.
En hadden sy ghebrandt in't midden vande kolen,
Hoe menigh stadt, en landt, hoe menigh Rijck sou dolen?
Die leuen door hun doodt, en voelen in hun hert
Als sy staen by dit vier, hoe dat't onsteken wert.
Gaet, beulen, gaet vry voort, ghy kroont hen met laurieren,
En die ghy soo verbrandt, die salmen altijdt vieren:
Gaet stroyt hun asschen vry langhs 'tdorre Iapans strandt,
Der Martelaeren bloedt maeckt altijdt vruchtbaer landt.

P. Carolus Spinola wordt door een langh-duerigh vier verbrandt.

Dulce & decorum eſt. { *Tis vreught En deught.*

HEt element des viers hoe trots is't op ſijn krachten,
Die oock het vroomſte gout op korten tijdt verſmachten!
Het ſmilt tot enckel ſpijs het koper en metael,
En met een kleyne vlam verſacht het enckel ſtael.
Nochtans dit kleyn ghediert wilt ſich niet t'onder gheuen,
En daer een ander ſterft, daer gaet het ſitten leuen,
Het ſiet ſijn vier al aen met eenen hooghen moedt,
Als of het ſegghen wou: Ick tred' het met den voet.

Al

Al wat dat vierigh is, kan vlam en vier verdoouen,
Dat kan den fellen brandt sijn vrome krachten roouen;
Iae eenen ouen selfs als hy op't heetste gloeyt,
VVort als een somer-huys als het op't groenste bloeyt.
Is't niet een swacke vlam, die voedt haer vijants krachten,
En in haer aerdschen brandt baert hemelsche ghedachten?
Is't niet een swacke vlam die staedigh wijcken moet,
VVanneer in 'smenschen hert ontvonckt een meerder gloedt?
Al staet daer eenen os van koper afghegoten,
Al light Eustaes daer in, al wordt hy toeghesloten;
Nochtans siet op de vlam. 'tschijnt datse selue beeft,
En maeckt dat hy door't vier, en door haer eeuwigh leeft.
Laurentius laurier blijft in het vier staen groeyen,
Sy smijten hout op hout, en 'tschijnt sy hem besproeyen:
En siet van diën tijdt dat hy eens lagh op't vier,
Soo heeft den blicksem selfs ghewekeh den laurier.
'tEn hid ghedaen het vier, wie souw van Thecla weten?
Men had die schoone maeght Lucia gansch vergeten,
Meer door haer vier bekent, als door haer eel gheslacht,
Als door haer vader-landt, en Syracusas pracht.
VVaer toe soo verr' gheseylt? men vindter noch al ander,
Die leuen in het vier ghelijck den salamander,
Die nu doorluchtich zijn meer door de groote vlam,
Als wel door't edel bloedt, oft hoogh-verheuen stam.
Siet den Genoischen Heldt, siet hem in't vier eens blaecken,
Die 'tSpinolas gheslacht vergroot met edel staecken:
Sijn' aldermeeste vreught is in sijn meeste pijn,
En van den swarten roock krijght hy een helder schijn:
De voncken cieren hem, ghelyck de soete roosen
Die door den silu'ren dauw der sonnen schoonder bloosen.
Dat Roomen nu voortaen vry swijgh van Caius handt;
Hy gheeft het heele lijf ten besten voor het landt.

AF-BEELDINGHE VAN D'EERSTE EEVVWE DER SOCIETEYT IESV.

HET SESTE BOECK, DE DVYTS-NEDERLANDTSCHE SOCIETEYT,

HET EERSTE CAPITEL.

Hoe de Societeyt eerst inde Neder-landen ghekomen ende aenghenomen is.

SOO wonderbaer als haer de Godtlijcke voorsichtigheyt inde al-gemeyne oprechtinghe ende verbreydinghe van onse minste Societeyt vertoont heeft, is sy oock inde besondere installinghe ende bestieringhe der seluer binnen ons Nederlandt gheweest. Nae dat in't iaer M.D.XLII. tusschen den Keyser Caro-

Carolus den V. ende Franciscus den I. Coningh van Vranckrijck die swaere oorloghe ontstaen was, in wiens aenvangh de Spaignaerden allegader den Franschen bodem moesten ruymen; zijnder acht ionghmans vande Societeyt (die te Parijs ter schole laeghen) by dese oorsake tot Louen ouergekomen, om aldaer hunne begonste studien te vervolghen: 'twelck stichtelijck ende ernstelijck doende (ghelijckse doch gheen ander opset en hadden) heeft Godt den vierighen gheest van Franciscus Strada, die een ionghghesel van XXIV. iaeren ende een vanden hoop was, tot d'oeffeningen van onsen roep, ende namentlijck tot het prediken, en verkeeren met sijnen euen-naesten verweckt: waer in hy sich soo wel queet, datter nu schier geen ander gewagh oft sprake de heele Vniuersiteyt door en was, als van den ionghen uytlander, die noch student vande Philosophie inde Valck-schole zijnde, Gheestelijck ende wereldtlijck sonder onderscheyt van staet oft iaeren, tot de deught der godtvruchtigheyt, ende in't besonder tot de gheestelijcke Exercitien trock. Hy kreegh twee de vernaemste mannen vande stadt tot d'Oeffeninghen: waer van den eenen Ruardus Tapperus Cancellier vande Vniuersiteyt, ende Doctoor inde Godtheyt was; den anderen Cornelius Wischauen, een Priester om sijne heyligheyt ouer al vermaert. Dese soo beiaert ende gheleert alsse waeren, lieten hen, als onmondighe kinderen, in alles soo verre van Strada bestieren, dat sich Cornelius oock tot de Societeyt begaf; met gheluck ende eere van den eersten Nederlander te zijn, die binnen 'slandts inde selue ontfanghen gheweest is: want Petrus Canisius, die anderssins desen wegh den eersten van alle aen ons ghebaent heeft, te Ments in Duytslandt van P. Faber korts te voren aenghenomen was. Dit is dien Canisius, aen ende inden welcken soo vele iaeren te voren t'Arnhem

By vvat ghelegentheyt de Societeyt in Nederlandt komt.

Strada preeckt te Louen,

gheeft d'Exercitien aen Ruardus Tapperus,

ende aen Cornelius VVischauen, die inde Societeyt komt.

in

in Gelderlandt door eene godtvruchtighe weduwe (van de welcke wy in't eerste boeck ghesproken hebben) de Societeyt voorseyt, ende quansuys aen onse Nederlanden van Godts weghen toegeschickt is. Men sal beneden breeder van hem spreken, als wy de boomen sullen gaen besichtighen die uyt de queeckerije van ons Vaderlant, daerse ghewonnen waeren, elders in't Keyser-Rijck ende andere landen verplant zijn; dit en moghten wy hier niet voorby gaen, om dat het al mede den oorsprongh vande Societeyt in dese Nederlanden eenighsins aenghingh. De welcke soo nu met groote hope van toekomende vruchten, scheen haere eerste wortelen te schieten inden persoon van P. Wischauen ende verscheyden ionghe studenten, die hen herwaerts en derwaerts in cloosters, ende oock tot de Societeyt door de vermaninghen van P. Faber (die't van Ceulen was ouergekomen) ende de predikatien van Strada, als oock het stichtbaer leuen van hunne mede-ghesellen, begauen; soo komender Roomsche brieuen van Ignatius, waer mede aen hen allen bevolen wierdt, datse behaluen Faber (die nae Ceulen moeste keeren) sonder uytstel de reyse nae Portugael souden aennemen, om aldaer 'tnieuw Collegie van Coimbra te bewoonen, dat den Coningh Ioannes den III. ghesticht hadde.

P. Faber komt te Louen.

Hoe de voorsichtigheyt Godts de Societeyt te Louen ghehoudē heeft.

Hier suldy nu de soete schickinghe van Godts voorsichtigheyt gaen sien, hoe verscheydelijck dese reyse oft gheschort, oft verhindert, oft verandert is gheweest; om dat de teere plante, die nu soo wel begonst aen te komen, vanden grondt, daerse voor altoos wilde groeyen ende aerden, niet en soude vervoert worden. Ter wijle elck in't besonder, en altemael t'samen, euen besorght zijn om 'tghebodt van Ignatius, hoe ontijdigh dat oock op dit pas scheen te vallen, pointelijck t'achtervolghen, keert Faber te ruggh nae Ceulen:

Faber keert nae Ceulen,

Ceulen: Strada gaet ſijner derde nae Zeelandt, om in gheval van goede gheleghentheyt de reſte, die te Louen ghebleuen was, ſtracks t'ontbieden, ende t'ſcheep op Portugael te gaen. Maer ſoo hen den windt niet dienen en wilde, oock om dat Aragonius, die een van drijen was, in ſieckte viel; hebben wijſelijck uyt deſe ghehengheniſſe Godts ſijnen heylighen wille gheſpeurt, ende de reyſe wederom nae hunne Broeders op Louen aenghenomen. Eer langh komt Faber onverwacht wederom met nieuwe orden van Roomen, om den heelen ſleyp onder ſijn beleydt nae Portugael te voeren. Hier waerenſe nu andermael allegader niet ſoo ſeer ontſtelt, als beſigh om eerſt-daeghs te vertrecken; dan Godt heefter noch eens in verſien. Soo P. Wiſchauen met de keucken onledigh was, om de liefde die men den gaſten ſchuldigh is, aen Faber, die hen allen heel wellekom was, te betoonen, ende vanden ſeluen verſtondt dat hy voor eenen gaſt van eenen nacht niet en moeſte beladen zijn, midts dat hen de ghehoorſaemheyt 'ſanderen daeghs nae Portugael ſondt; heeft Wiſchauen, als vol vanden heylighen Gheeſt, het woordt opghenomen, ende gheſeydt: De ghehoorſaemheyt en magh ick noch en wil ick oock wederſtaen, euen-wel ſal ick den Heere CHRISTVM bidden, die by tijden, als't noodigh is, ſijne maght wel ouer de ghehoorſaemheyt ſelue plagh te ghebruycken, dat hy ſulcks niet en ghehenghe, als immers uwe teghenwoordigheyt hier ſoo noodtſakelijck is. Maer ſoo Faber hier op monckefroyde, ende dies niet te min om ſijn voornemen nae ter Vere ghingh; vindende aldaer een vlote ghereedt om eerſt-daeghs af te ſteken, is om ſijne mede-gheſellen te gaen haelen, op't ſpoedighſte nae Louen ghekeert. Hier ghevoelt hy nu de kracht van't ghebedt van Wiſchauen: nauwelijck ſtelde hy den voet in huys, of hem valt eene

komt andermael te Louen,

valt in een ſwaere ſieckte,

Xxx felle

felle kortse op't lijf, die hem dry maenden te bedde leght: vande welcke als hy nu meynde te sterven, bevroeyende van waer hem de sieckte quam, doet den seluen Pater anderwerf bidden om ghesondtheyt, naedemael hy nu eens ende langh ghenoegh door sijn ghebedt was sieck gheworden: 'twelck dien met eenvoudigheyt volbraght, ende Faber bouen aller Medicijnen hope ghenas.

vvordt door 'tgebedt van VVischauen ghenesen,

Middeler tijdt nam den goeden roem vande Societeyt daghelijcks al stercker aen, inder voeghen, dat, als nu het derde ghebodt van Ignatius quam om te vertrecken, Faber goedt ghevonden heeft van neghenthien aenkomende ionghmans, die hen presenteerden om mede nae Portugael inde Societeyt te gaen, de neghen alleen hun begheerte toe te staen, maer de thien andere onder 'tghebiedt van Pater Wischauen, als eersten vader ende grond-veste vande Nederlandtsche Societeyt, binnen Louen te laeten.

sendt neghen aenkomelinghen met Strada nae Portugael.

Dus zijn wy daer ghebleuen, hoe wel niet sonder swaere beghinselen ende aenstooten, uyt reden vande voorseyde ionghmans: teghen welcker vertreck, en de bekeeringhe van meer andere die de wereldt verlieten, maer noch 'taldermeest teghen P. Wischauen (diense den wijt van alles gauen) niet alleen het ghesnorre, maer oock sommighe vande Vniuersiteyt soo dapper gheschreeuwt hebben, dat Ignatius vande sake verwittight, om voorderen haet t'ontgaen, den goeden man nae Roomen ontboden, ende eenen oft twee andere, maer ten laetsten P. Adrianum Adriani de Witte in sijne plaetse, om d'onse te regeren, heeft ghestelt. Onder desen Ouersten, ghelijck hy een seer wijs en voorsichtigh man was, dede de Societeyt nu sulcken voortgangh, datse door de hulpe van Henricus Baxius, Pastoor van S. Michiels kercke, soo van betere wooninghe als van plaetse in sijne kercke voorsien wierdt, om hunnen naesten

Turbelen teghen VVischauen.

Pater Adrianus Ouersten van d'onse te Louen,

naeſten met biechten ende predikatien, die wy ſedert hier altoos vervolght hebben, by te ſtaen. Alles ghingh wederom ſeer wel, tot dat Satan den opſtoker van alle quaedt op een nieuw inde weyre was: want om de hope van d'aenſtaende vruchten in hun ſaet te verſmachten, blaeſt hy d'ooren van Vrouw Marie Coninghinne van Hongarijen (die 'tlandt voor haeren broeder Carolus regeerde) ſoo vol leughenen teghen de Societeyt, datſe de requeſte, waer by wy d'aenveerdinghe in deſe ſeuenthien landen met raedt van goede vrienden verſocht hadden, en die nu op goeden voet was, glat affloegh. Daer en bouen dri ft hy eenen meeſter vande Philoſophie met een' uytſinnighe grammoedigheyt (om de wille van eenen diſcipel dien hy tot d'eerſte plaetſe inde promotie opghequeeckt hadde, maer nu nae veel biddens ende langh weygherens ten laetſten nae Ceulen ghesonden was, om aldaer inde Societeyt van P. Keſſelius ontfanghen te worden) ſoo ſterck teghen P. Adrianum aen, dat hy hem, met eenen oproer des volcks, buyten alle forme van rechten, opentlijck dede vanghen.

lijdt opval,

van eenen meeſter der Philoſophie,

die hem doet vanghen;

Dit onweer gaf eenen ſlagh tot Trenten toe aen het Concilie, en ſcheen ghenoeghſaem te zijn om ons de heele wereldt door te vermaken: dan Godt heeft den onnooſelen niet alleenlijck tot ſijne verloſſinghe (die al op den ſeluen dagh ghebeurde) voorgheſtaen, maer oock op verſcheyden manieren verheuen. Den Prince van Luyck, onder wien Louen in't gheeſtelijck doen ſtondt, heeft hem by openbaere ſententie verſchoont: den Cancellier der Vniuerſiteyt Tapperus heeft op den ſtoel der waerheydt ghepredickt, dat hy ſich onweerdigh kende, de ſchoenen aenden Belijder Godts t'ontbinden, die voor de rechtveerdigheyt de ſchande des kerckers gheleden hadde. Curtius den Paſtoor van S. Peeters, naemaels eerſten Biſchop van Brugghe,

maer vvordt op den ſeluen dagh los ghelaeten:

 nood-

noodde hem om biechte in ſijne hooft-kercke te hooren: 'twelck hy met ſulcken toeloop ende vernoeghen des volcks dede, dat, ſoo grooten ongunſt alſſer onder d'andere Paſtoors uyt ontſtondt (die hunne prochiaenen verboden aenden Ieſuit te biechten) ſoo veel de gheneyghentheydt der ghemeynte in teghendeel aennam, om hem ouer al, ende namentlijck in't byſtaen der ſiecke te ghebruycken.

nieuvve turbelen teghen hem.

Maer dit al en gaf noch gheenen vaſten ſtandt aen de Societeyt in deſe landen, ſoo langh als ſy vande Gouuernante (die op allen 'tverſoeck vanden Abt Bloſius, vanden Cardinael Polus, vanden ghewesen biechtvader des Keyſers Sotus, uyt der Predick-heeren Orden, van een groot deel des edeldoms, die voor ons ſtondt, iae van haeren broeder den Roomſch Coningh Ferdinandus ſelue, niet anders als ſchoone woorden en gaf) door wettelijcke aenveerdinghe niet gheſtapelt en wierdt. Maer hier in heeft al mede de Godtlijcke voorſichtigheydt ter goeder ure verſien, als Carolus ſijne Rijcken, en dies volghende Vrouw Marie haer gouuernement, aen Philippus den II. queten. Doen heeft Ignatius, die deſe ſaecke ten hooghſten altoos behert hadde, om ſijne kinderen inde Nederlanden vaſt gheplant te ſien, P. Petrum Ribadeneiram met brieuen afgheveerdight, om den Coningh in Brabant te gaen vinden, ende deſe gratie (waer van d'eere voor ſijne Maieſteyt bewaert was) op hem te verſoecken. Hy vondt hem t'Antwerpen, al waer ſijne brieuen leuerende, en met eene natuerlijcke wel-ſprekentheydt 'tinhoudt vande requeſte, als billigh en oorbaerlijck aen ſijnen Staet, voor ooghen ſtellende, ſoo goeden gehoor kreegh, dat Philippus andwoordde, dat hy alles wel verſtaen hadde, ende ter herten nemen ſoude. Doch, als hy de requeſte in handen vanden Preſident Viglius, die ons hier in partije viel, tot voorder beraedt ghe-

Ignatius ſeyndt Ribadeneirā nae Nederlandt, met brieuen aen den Coningh:

deſen verſoeckt d'aenveerdinghe der Societeyt,

ghestelt hadde, en heeft P. Ribadeneira den seluen soo niet konnen (hoe wel met goede redenen) voldoen, of het ghedragh wierdt noch al eenen tijdt langh ghesleypt. Te meer om datter, door 'tbedrijf van eenighe onghesinde ende ketters, sulcken afgrijselijcken laster achter onsen rugghe ghingh, dat onse vrienden gheraedtsaem vonden d'ouerkomste van P. Borgia te versoecken, om met d'autoriteyt van sijnen naem ende persoon aende onwillighe leughenaers den mondt te stoppen. Maer soo Ignatius op Godt betrouwende voor ghewis hiel, dat de waerheyt by wijle van tijdt d'ouerhandt krijghen soude, ende in plaetse van Borgiam te seynden, aen Ribadeneira beual sich nae Louen te begheuen, om daer in't Latijn te prediken; isser sulcken vrucht in dese stadt en Vniuersiteyt door sijne, als oock door de Duytsche predikatie van P. Adrianus, ende de Fransche van P. Bernardus Oliuerius gheschiet, dat den roem ter ooren van't Hof ende der Raeden, met grooten lof van onse diensten ende oeffeninghen, daer van ghekomen zijnde, den Coningh Philippum beweeght heeft de langh-ghewenschte weldaet eens toe te staen, ende met sijne ghewoonlijcke ghenaede het verlof te ghedraeghen, dat wy ouer al in sijne Nederlanden Collegien souden moghen stichten. Die ons meest doorghedraghen hebben, zijn gheweest Gomesius de Figueroa, alsdoen Graue, ende naemaels Hertoghe van Feria, des Coninghs fauorit; ende Maria des Keysers Carolus dochter, die ter goeder ure, om de wille van haeren Heer vader (die op sijn vertreck nae Spaignen stondt) uyt Bemen ghekomen was, ende by haeren broeder ten besten sprack.

die verachtert vvordt door laster,

maer vervoordert door den goeden roem vande Patres te Louen.

HET TVVEEDE CAPITEL.

Hoe de Societeyt in Duyts-Nederlandt verbreydt is.

'T EN heeft aende Godtlijcke wijsheyt niet belieft, dat S. Ignatius voor sijne doodt de seer-ghewenschte bevestinghe der Societeyt in Nederlandt sien moghte; maer als offe hem hier mede inden hemel hadde willen vereeren, soo is't dat niet langher als den derden dagh nae sijn' afflijvigheyt de selue met volle maght van vaste wooninghe ende goedinghe, by den Coningh ghejont is. Onse vrienden, ghelijckse hen allegaedet neffens ons grootelijcks ouer d'onverwachte weldaet verwonderden, alsoo verstaende dat Ignatius omtrent dien tijdt saelighlijck verscheyden was, hebben't aen sijne verdiensten ende voorsprake by Godt toegheschreuen, dat sijne kinderen van Nederlandt, iuyst of dit sijn' eerste sorghe in den hemel gheweest waere, voor wettighe inwoonders erkent ende ontfanghen souden worden. Den heylighen man hebbende den windt van sijn' aenstaende doodt ghevat, hadde nu al op hope van dese aenveerdinghe, de Nederlandtsche Prouincie onder de twaelf ghestelt die hy achter liet; ende Bernardum Oliuerium haer tot eenen Prouinciael toegheschickt: dan soo desen op den seluen tijdt te Doornick, als Ignatius te Roomen, stierf, koos P. Laynes den nae-volgher Ignatij P. Euerardum Mercurianum, eenen Nederlander uyt Lutsemburgher-landt, om dit ampt te bedienen; ghelijck hy oock den tijdt van acht iaeren ghedaen heeft, tot dat hem den derden Generael Pater Borgia te Roomen voor Assistent ghehouden heeft, al waer hy nae deses doodt de

Dry daeghen nae de doodt van S. Ignatius vvordt de Societeyt inde Nederlanden ontfanghen.

Nederduytsche Prouincie vã Ignatius selue ghestelt,

haeren eersten Prouinciael P. Mercurianus;

de heele Societeyt als vierden Generael bleef regeren. In ſijne ſpoor zijn achter-volghens ghetreden P. Franciſcus Coſterus, P. Balduinus ab Angelis, noch eens P. Coſterus, P. Oliuerius Manaræus, P. Georgius Duras, P. Bernardus Oliuerius, neue vanden voorſeyden Bernardus, ende P. Franciſcus Flerontinus: onder den welcken de Prouincie om haere grootte nae het goet-duncken vanden Archſ-hertoghe Albertus in't iaer 1611. in twee gheſpleten, ende d'eene van die de Duytſch, d'andere de Walſch-Nederlandtſche (in ghevolgh vande taelen die'r ghebruyckt worden) ghenoemt is. De Duyts-Nederlandtſche, die wy ons hier 'tmeeſt aendraghen, is van P. Gulielmus Veranneman, P. Carolus Scribani, P. Antonius Sucquet, P. Florentius de Montmorency, P. Iacobus Stratius, P. Gulielmus de Wael, P. Fredericus Taſſis, ende die noch teghenwoordighlijck regeert, P. Ioannes de Tollenare bedient, ende volghens den tijdt van iaeren, die wy vanden beghinne af (oock voor de bedeelinghe) nemen, inde naevolghende Collegien op de maniere als volght, verbreydt gheweeſt.

d'andere die hem ghevolght zijn tot de ſcheydinghe der Prouincie toe,

nae de ſcheydinghe.

Te Louen heeft ons Elias Schoor, die Secretaris vanden Coningh inden Raedt van Brabandt was, het eerſte huys inde Bakeleyn ghekocht: 'twelck als hy ons nu wettelijck wilde opdraeghen (waer ouer niet alleen 'tHof, maer oock den Magiſtraet der ſtadt moeſte ſtemmen) heeft deſen ſijnen achter-raedt met de Paſtoors ende de biddende Ordens ghenomen, die ons by faute van ghenoeghſaeme kenniſſe doen ter tijdt weynigh toeghedaen waeren. Dus wierdt de bede van Elias afgheſlaghen, ende ſijn goedt werck verhindert. Margareta van Parme, die 'tlandt voor haeren broeder Philippus regeerde, en te Roomen eenighe iaeren aenden H. Ignatius ghebiecht hadde, ſoude ghern uyt oude toeghedaenigheyt tot onſe Orden, de goedeniſſe ghe-

Beghinſelen van't Collegie te Louen,

vvaer toe het Hof arbeydt.

ghesien hebben; insghelijcks den Graue van Feria, die voorder te sijnen laste nam 'tselue te verrichten, ende tot dien eynde den Marquis van Berghen aende stadt sondt. Daer vielen ouer weder sijde vele woorden, ter wijle den Marquis sterckelijck om den *fiat* vande requeste aendrongh, met uytdruckelijcke voor-redene dat hy onverrichter saecke niet en wilde vertrecken, ende dat den onwilligen Magistraet het futsel-boeck socht, om door meweyringhe vande Pastoors, en d'andere Ordens, de selue af te slaen. Doch soo de Religieusen nae beter onderricht ons toevielen, ende twee Doctoren inde Godtheyt uyt den naem van heel d'Vniuersiteyt, die wy vreesden partije te vinden, seer loffelijck tot ons voor-deel voor de Heeren ghesproken hadden, inder voeghen dat den Magistraet nu gheen' uytvlucht meer en sagh; heefter iemandt van henlieden schalckelijck desen raedt voorgheschoten, datmen de Iesuiten, mits 'tHof immers soo wilde, in't huys soude goeden ende aenveerden, dan onder bespreeck van noch te prediken noch biechte te hooren, sonder oorlof van den Magistraet, en van de Pastooren: ende meer dierghelijcke beuselinghen, de welcke niet min teghen de maght vande gheestelijcke Ouerigheyt, als met onse instellinghe en streden. Dit was nu meer eenen *nihil*, als eenen *fiat*, waer ouer sich den Marquis grootelijcks belghde. Euen-wel docht aen hem ende meer andere beraedighe mannen, dat wy d'ooghen voor eenen tijdt luycken, ende 'tbespreeck ouer ons souden laeten gaen: dus wierdt den Magistraet buyten meyninghe in sijne woorden ghevat. Maer den Bischop van Luyck Robertus, die broeder vanden Marquis was, en heeft de saecke hier by niet ghelaeten: want hy heeft den Magistraet ouer de vermetelijckheyt vand' aenghenomen gheestelijcke iurisdictie herdelijck ghestraft, ende

teghen d'onvvilligheyt vanden Magistraet.

ende aen P. Adrianus met de ſijne volle maght ghegheuen, van allerleye onſe oeffeningen, ſonder den Magiſtraet oock aen te ſien, vrijelijck te bedienen.

P. Laines komt in Nederlandt.

Onder tuſſchen quam P. Laines onſen Generael uyt Vranckrijck, daer hem den Paus gheſonden hadde, in Nederlandt, ende wierdt van Margareta de Princeſſe van Parme, die hem te Roomen plagh te hooren preken, en ſomwijle oock, by belet van Ignatius, aen hem ghebiecht hadde, ſeer eerlijck ende vriendelijck onthaelt: van hier is hy op Antwerpen, en van Antwerpen op Louen vertrocken, daer hem de Doctoren, (die te Trenten in't Concilie met hem verkeert, ende d'eere met de welcke hy aldaer vande Cardinaelen voorkomen wierdt, gheſien hadden) ſeer hoffelijck inhaelden. Den Magiſtraet nu beleefder als voren, 'tzy uyt ontſagh van ſulcken man, diemen nae de doodt van Paulus den IV. hadde willen Paus maken, 'tzy uyt den roep die'r ghingh, dat die van Antwerpen met hem gheſproken hadden van een Collegie te ſtichten; begonſt van ſelfs te handelen om de Societeyt onder beſpreeck van redelijcke conditien t'aenveerden. Eene van deſe was dat ſy de ſcholen timmeren ende onſe meeſters onderhouden, wy de Latijnſche ende Grieckſche taelen, als oock de Philoſophie leeren ſouden. Dan hier is al wederom eenen dweerſ-balck van eenen ontrouwen Greffier tuſſchen beyde ghekomen, die met vervalſchinghe der conditien, die hy heel anders als onderſproken was, by gheſchrift gheſtelt hadde, de ſake voor eenen langhen tijdt ſeer verachtert heeft: tot datſe ten laetſten door't toedoen vande Doctoors inde Godtheyt, ſonderlingh van Cunerus Petri (die naemaels Biſchop van Leewaerden wierdt) te weghe ghebraght is. Dus zijn wy tot het beſit van onſe erue ghekomen, ende kleyntiens inde Bakeleyn blijuen

VVy vvorden ten laetſten vanden Magiſtraet aenveert.

Yyy woonen,

woonen, tot het iaer 1598. als wanneer wy met goeden wille vanden Magistraet een ander ruymer ende beter-gheleghen huys (daer nu onse wooninghe is) ghekocht hebben. Onder verscheyden weldoenders van dit Collegie zijn wel Læuinus Torrentius Bisschop van Antwerpen, die't oock ghefondeert heeft, en Anselmus vanden Cruyce met sijne huys-vrouwe Catharina Daniels (die hen nae der handt d'een t'onsent, d'andere in't Annuntiaten clooster vertrocken) de principaelste gheweest.

Collegie van Antwerpen, verachtert door Duc d'Alue.

t'Antwerpen heeft ons d'afkeerigheyt van Duc d'Alue, die hy teghen de Societeyt (men weet niet waerom) schier niet veel mindere als teghen de Geusen selue, hadde, met vele swarigheden doen worstelen, eer wy daer eyghen woonstede konden bekomen. Wat gheneyghentheyt dat de Heeren van't Capitel en de stadt betoonden om een Collegie te hebben, hoe sterck de Spaensche ende Portugiesche negotianten by hem aendrongen, om ons van een huys te versien, met hoedanighe redenen Ruizius den Agent van Portugael den man oock praemde; hy maeckte den doouen, noyt en heeft hy willen toestaen dat ons eenen voet aerde ghegunt soude worden. Hy liet sich soo verre van sijn' onghesintheydt ende passie vervoeren, dat hy't aen Vrouw Anna van Oostenrijck, des Coninghs eyghen bruydt, die voor haer afscheydt 'tselue versocht, wel derrede ontsegghen. Dies niet te min ghinghen onse saken hier al properlijck voort. En hoe soudense doch anders? daer men den H. Ignatium (is't dat wy 't Collegie tot sijnen eersten oorsprongh willen brenghen) die'r menighwerven seer vriendelijck onthaelt, en met aelmoessen ten tijde van sijne studien gheholpen is gheweest, voor den eersten steen van ons bouwsel soude moeten erkennen: ten waere hy dese eere uyt den hemel eyghentlijck aen P. Laines hadde toeghesonden. Desen is den

den eersten gheweest in't iaer 1562. die in't habijt vande Societeyt t'Antwerpen op stoel ghesien, en met groote verwonderinghe ouer sijn' uytnemende gheleertheyt en welsprekentheyt, Generael van onse Orden zijnde, ghehoort is gheweest. De Spaignaerden sochten hem hier te houden: dan soo hy wederom door beuel des Paus opwaerts nae 'tConcilie van Trenten moeste reysen, heefter Costerus Claissonium ende andere treffelijcke mannen in sijne plaetse ghesonden, de welcke met hunne Nederlandtsche, Spaensche ende Fransche predikatien (diese met grooten toeloop van volck inde principaelste kercken deden) de herten van de stadt in korten tijdt soo ghewonnen hebben, dat ieder om een Collegie riep.

P. Laines Generael preeckt t'Antwerpen.

Ferdinandus de Frias ende d'andere Spaignaerden, in sonderheydt de Castillanen, beherteden ons het aldermeest, ende versagen ons maendelijck met een' aelmoesse, diese onder den anderen uytleghden. Maer dit heeft scheele ooghen aen sommighe benijders ghemaeckt, die't soo verre by den Bischop Franciscus Sonnius braghten, dat hy ons 'tgebruyck vande huys-capelle verboodt, en by Duc d'Alue (in wiens mondt doch alles suycker was, datmen hem tegen de Iesuiten voordiende) dat wy ghenoodtsaeckt wierden ('ken weet niet onder wat decksel) ons huys te ruymen, ende een ander vry wat ongheleghen te soecken. Doch Frias ende andere vrienden, die uyt dese ghehengheniße Godts eenen treck van sijne voorsichtigheydt speurden, hebben den ongunst van sommighe vijanden, tot ons ende der vrienden voordeel ghekeert. Daer was het huys van Aken, voor 'twelck wel eertijdts de stadt sestigh duysent guldens gheboden hadde, maer nu voor vier-en-dertigh moght gaen, met bespreeck dat de twee-en-twintigh, daer het mede belast stondt, daedelijck aen d'Italianen moesten ghetelt worden.

Frias grooten vriendt vande Societeyt.

besorght ons het huys van Aken.

Hier op heeft hy ſijn' ooghen gheſlaghen, mits het eenighſins ruym van wooninghe, en ſeer wel gheleghen was. Dus vergaedert hy onder de handt de penninghen, accordeert met Gaſpar Schets, wien't als eyghenaer aenghingh, en te vreden was, om de Patres te gherieuen; t'ſamen, om van ſoo goeden werck, als Frias dreef, deelachtigh te worden, duyſent guldens op den koop voor een' aelmoeſſe quijt te ſchelden. ondertaſt den Magiſtraet, op wiens toeſtaen (hoe wel t'onrecht) eenigh naedencken viel: vindter de Heeren eendraghtelijck ſoo toe gheneghen, datſe voor andwoorde gauen, gheen huys ſoo fraey oft koſtelijck in Antwerpen te zijn, datſe aen de Patres niet en gunden; iae dat meer is, vanden grondt niet optimmeren en ſouden, indien hen de maght door de quaede tijden niet en waere beſneden. Welcke woorden alſſe nu oock metter daet, door quijtſcheldinghe vande pondt-penninghen, beveſtighden; ſoo hebben wy nae 'tvertreck van Duc d'Alue onder de regeringhe vanden grooten Commandeur van Caſtillien, Ludouicus Requeſens, (die een beleeft en godtvruchtigh man was) onſen voet op d'erue gheſtelt, daer wy teghenwoordighlijck in't Profes-huys noch woonen. Wy ghebruyckten doen ter tijdt, by faute van gheleghentheydt, voor onſe dienſten de kercke van de Lieue Vrouwen-broeders: de welcke ſoo aen de nijdigheydt ſcheen al te grooten loop te krijghen, is door d'onwillighe ſoo veel ghedaen, dat wy die moeſte ruymen, en peyſen om ons t'huys van een capelle te verſien. Dus heeft Frias in ſes maenden tijdts, met ſijnen ijuer een tamelijck kercksken opgheiaeght, dat wy vele iaeren ghebruyckt hebben, tot datmen in't iaer 1621. de marbere kercke door ghemeyne ende beſondere aelmoeſſen voltrocken, ende met groot vernoeghen des volcks, nae datſe vanden Biſchop Ioannes Malderus gewijet was, gheopent

timmert ons een kercke.

opent heeft. Wel is waer, dat wy tusschen beyde al wat ontgaeyt zijn gheweest door de nieuw-gesinde ende weder-willige, die ons in't iaer acht-en-seuentigh de stadt uytdreuen: dan den Prince van Parme heefter ons wederom met de Catholijcke Religie inghestelt. Waer nae de Societeyt allenghskens soo wel heeft aenghenomen, datse door't bestier van P. Carolus Scribani (dien wy den Vader van onse Prouincie plaghten te noemen) in twee wooningen verdeylt is, blijuende de Professen in't huys van Aken, ende 'tCollegie met de scholen ouervoerende in't Engels-huys; twelck van den Magistraet, door toestandt naementlijck vanden Borgher-meester Henricus van Etten, ouergheleuert wierdt. Onlanghs isser een Conuict tot betere opvoedinghe vande ionghe ydt, die't t'alle kanten vande principaelste des landts aenkomt, hier by inghestelt. De voornaemste weldoenders die de Societeyt t'Antwerpen heeft ghehadt, zijn bouen den Magistraet gheweest Ioannes del Rio, Coor-deken van de Cathedraele Kercke, Ægidius Gerardi oudt Borghermeester, de familie vande Leways ende Houtappels, Petrus Oostendorp Licent-meester, die't Seminarie van onse Theologanten ghedoteert heeft, ende Anna 's Greuens. *De Societeyt vvordt t'Antvverpen in tvvee vvooninghen bedeelt.*

Ghelijck Antwerpen, alsoo magh oock Brugghe de beghinselen van haer Collegie van sinte Ignatius al op haelen, ter wijle hy niet min hier als daer ghesien en met aelmoessen gheholpen gheweest is. Doch P. Robertus Claissonius heeft het eyghentlijck begonst, als hy in't iaer 1560. uyt Vranckrijck (daer hy om sijne wel-sprekentheydt inde Fransche taele, schoon hy eenen Brugghelingh van gheboorte was, 'tSiluer trompet van Vranckrijck ghenoemt wierdt) in sijn vader-landt ghekeert zijnde, van sijne patrioten versocht is gheweest om in S. Donaes Kercke te prediken. Hy heeft de herten van sijn volck soo sterck ghe- *Collegie van Brugge.*

trocken, datse nu gheensins en wilden ghedooghen dat hy hen verlaeten soude. Soo heeftmen dan, door besonder by-standt vanden Bischop der stadt Petrus Curtius, 'tCollegie begonst te beworpen, ende nae der handt in't iaer 1570. onder sijnen naevolgher Remigius Druitius, die ons alsoo seer toeghedaen was, vastelijck te bewoonen; nae dat wy 'thuys van onsen grooten vriendt den Canonick Antonius Monachi(die ons soo langh gheherberght hadde)verlaeten, ende een ander ghekocht hadden. Maer soo goede beghinselen en heeft niet langh daer nae de ketterije met d'al-ghemeyne turbelen van ons Neder-landt omgheftooten,als wy om de bewesene ghetrouwigheydt aen Godt ende den Coningh verdreuen; doch ten leedt als niet (by veranderinghe van tijden) wederom ingheroepen wierden. Doen zijn wy mede tot een ruymer woonstede verhuyst, en hebben aldaer een kercksken voor den noodt opghetoghen, daer wy ons noch heden-sdaeghs mede behelpen,tot dat de nieuwe, die seer cierlijck opgemaeckt wort,ende nu schier ten eynde ghekomen is,gheopent worde. De stadt ende 'tVry,'twelck een vande vier Leden vanVlaenderen is,hebben ons de scholen opghetimmert, en met vele andere ghiften voorkomen.

Collegie van Maestricht.

'tCollegie van Maestricht, daer de Societeyt eerst door P.Faber bekent wiert, heeft sijne beghinselen ghehadt van P.Henricus Dionysij gheboortigh van Nimmeghen: den welcken d'inwoonders, om sijnen ijuer waer mede hy de beeldt-stormers veriaeght hadde, hunnen Apostel noemden. D'ooghen vande heele stadt waeren op dien Pater, besonder die vanden Coor-deken Nicolaus Stratius, wiens herte hy door sijnen stichtbaeren handel in't daghelijcks verkeeren vande by-een-wooninghe soo verre ghewonnen heeft, dat den goeden man dagh oft nacht anders niet en scheen als op onse vervoorderinghe te peysen. Sijn eenigh ver-

verlanghen was om ons Collegie aldaer te ſien: 'twelck ſoo hem d'ontijdighe doodt beneedt, heeft ons immers tot dien eynde by teſtamente erfgenaem ghemaeckt, ende alſoo met ſijn exempel den Magiſtraet ende andere vrienden, in't beſonder den Land-Commandeur Prouinciael Henricus Ruyſſenbergh, die ons gaf om te beghinnen, daer toe verweckt. Vier iaeren hadden wy hier ghewoont, als ons de Geuſen verioeghen: maer de ſtadt wederom vanden Coningh verouert zijnde, hebben 't Collegie hernomen, ende tot redelijcke volmaecktheyt ghebraght; tot dat het onlanghs wederom door d'Hollandtſche regeringhe in den deerelijcken ſtaet, daer't nu onder ſucht, ghevallen is.

Sneeck in Vrieſlandt hadde ons, met verlof vande Staten dier Prouincie, door het aendringhen van P. Andreas Boccatius, die een Vries ende een ijuerigh man voor ſijn vaderlandt was, wooninghe verleent: dan ſoo hem d'afgunſtigheydt der ketteren ſeer leelijck met den laſter bekroos, dat hy de Spaenſche Inquiſitie wilde inbrenghen, wierdt hy ghenoodtſaeckt ſich nae Ilſt te vertrecken, daer hy dry iaren de kinderen inde ſchole, ende de ghemeynte op den preeckſtoel, met onverdrietighen arbeydt ſoo langh leerde, tot dat hy van ſijn' Ouerſte uyt reden van vele perijckelen ende weynighe vruchten, die'r omtrent de rebelle te verwachten ſtonden, t'huys ontboden wierdt. *VVooninghe te Sneeck, ende t'Ilſt.*

Te Cortrijck begonſt het Collegie nae de verroueringhe vande ſtadt in't iaer 1583. by gheleghentheyt van't ballinghſchap des Paſtoors Ioannes Dauid, die met andere Catholijcke veriaeght, kenniſſe met d'onſe te Douay gemaeckt, ende verſocht hadde om inde Societeyt ontfangen te worden. Aen welck voornemen hy ſich volſtandigh hiel; hoewel voor eenen tijdt, om de verbinteniſſe van eenen goeden herder te quijten, ende de verſtroyde ſchapen te vergaederen, ſijn *Collegie van Cortrijck.*

ampt

ampt bleef bedienen, tot dat hy alles in goede orden ghestelt hebbende, heeft aenghehouden, ende verkreghen van te moghen inde Societeyt komen. Met dese blijde tijdinghe komt hy op stoel, als om de grootte vanden Feest-dagh nu heel de ghemeynte om hem te hooren prediken, by een vergadert was: neemt sijn afscheydt van't volck, beueelt hen hertelijck datse rijpelijck op den raedt wilden letten dien hy hen voorhiel, van een Collegie der Societeyt te versoecken, waer in hy tot versekeringhe van sijne saligheyt ende meerdere vrucht der sielen ghingh leuen en steruen. Hier door ontstont sulck eene beroerte, dat den Magistraet op staenden voet sijne begheerte toesloegh, ende eenpaerlijck met het Capitel een Collegie versocht. Den Prouinciael dese ionste vande Heeren in danck nemende, heeft hunne bede om de weynigheydt van sijne werck-lieden voor eenen korten tijdt moeten uytstellen; doch met d'eerste gheleghentheydt sommighe Patres, ende onder dese Ioannem Dauid hunnen ghewesen Pastoor, nu Nouice vande Societeyt, derwaerts ghesonden. 'tIs ongheloofelijck met wat vriendelijckheyt ende liefde datse van't Capitel, 'twelck oock sijne kercke leende, maer sonderlingh vanden Magistraet ende de ghemeynte ontfangen zijn, vermeerderende altoos tot den dagh van heden toe hunne goedtwilligheydt ende weldaden: inder voeghen datse ons een huys en kercke en onderhoudt ghegheuen hebben, en dieshaluen voor onse fondateurs met reden erkent worden.

Collegie van Ghendt. Twee iaeren nae Cortrijck versochten ons die van Ghendt, door't ingheuen ende aendringhen van twee ijuerigh-Catholijcke Voor-schepenen Ioannes Betz ende Gerardus de Blasere. Inden beghinne hadden wy ons vertreck by Lambertus Huberti, den Abt van S. Pieters, die oock meynde 'tCollegie te fonderen, dan wierdt vande doodt ver-

verrascht. Maer korts versaeghen ons de Heeren eerst van een borghers huys, by den welcken sy onse kosten betaelden; daer nae van een ander, om nae onsen reghel afghesondert op onse maniere te leuen, hier toe ons schickende twaelf hondert guldens 'siaers. De Weuers capelle diende ons voor kercke, ter tijdt toe dat het huys van dien vermaerden Geusen bel-hamel Hembieze ghekocht wiert, als wy vande groote saele des selfs (in ghevolgh van't ghene wel eertijdts aen hem voorseydt was) onse kercke ghemaeckt hebben. Dan in't iaer 1606. hebben wy eene nieuwe begonst ter eere van den H. Læuinus Patroon der stadt: waer toe het volghende iaer, door de mildtheydt des Magistraets, ende toedoen van Robertus Hellin Voor-schepen, een maendelijck pensioen uyt de thresoorije gheschickt is, tot dat in't iaer 1610. op't versoeck van de Archs-hertoghen, d'Edele en de Notabele representerende de ghemeynte, met groote ghewilligheydt andere middelen gheiont hebben tot opbouwen der kercke ende huysinghen, waer van oock een schoon deel opghemaeckt is. Voor welcke weldaden, wy ten eeuwighen daeghe tot allen dienst verbonden blijuen, bekennende insghelijcks groote verbintenisse aen Gulielmus de Blasere, als meest Voor-schepen gheweest zijnde, ende schijnende sijne vaderlijcke goedt-ionstigheydt tot onse Societeyt ghe-erft te hebben. Georgius della Faille heeft eenighe iaren met goede aelmoessen 't Collegie seer helpen onderhouden.

In't selue iaer 1585. quam de Societeyt binnen Ipren, *Collegie van Ipren.* door beschick van Martinus Rithouius eersten Bischop aldaer, nae dat hem de Geusen uyt de ghevanghenisse los lieten, daerse hem te Ghendt in ghesteken ende schandelijck onthaelt hadden. Hy gaf den Prince van Parme (die de stadt middeler tijdt met thien maenden uythongheringhe

verouerde) ende den President Pamelius in , datse ons ten dien opsichte het inkomen van twee verlatene cloosters wilden by den Coningh verweruen: 'twelck alsoo met ouerstaen vanden Paus Gregorius den XIII. gheschiedde. Ons eerste vertreck was by den Pastoor vande Cathedrale kercke Adrianus Baccherus ; het tweede ten huyse van Antonius Hennin , in naevolghende tijden vijfden Bischop der seluer stadt ; het derde inde vlucht-plaetse der Nonnekens van Merchem. Ten laetsten heeft ons den Magistraet met toestandt vanden Bischop Petrus Simonis(die Rithouium ghevolght was) aen't huys, daer wy nu woonachtigh zijn, gheholpen. Hier ioeghen wy metter haeste een kercksken op, wiens ghebruyck ons tot het teghenwoordigh iaer ghedient heeft, als wy tot eeuwighe ghedenckenisse van't Iubilee der Societeyt, met groote blijdschap des volcks, de nieuwe gheopent hebben. De scholen vande iongheyt zijn vande stadt ghetimmert, ende d'erue voor onse wooninghe door besondere ionste ende voorsprake van Carolus de Ideghem, Graue van Watou, merckelijck vergroot.

Collegie van Brussel. Brussel heeft ons in't naevolghende iaer 1586. ontfanghen. Den Magistraet, hoe wel hy ons alsdan by ghebreck van middelen niet en konde onderhouden , hiel euen-wel sterck aen met brieuen by den Prouinciael Costerus : ghebruyckte daer toe oock de tusschen-sprake vanden Prince van Parme, die niet schoonders en socht ; naedemael den Coningh aen hem tot versekeringe van sijnen Staet, en van't Catholijck ghelooue , belast hadde de Societeyt inde vernaemste steden van Nederlandt te stapelen. Waerom oock, om het ijser te smeden ter wijle dat het heet was, gaf in voorraedt uyt 's Coninghs middelen ses hondert guldens 'siaers, met hope dat de stadt in betere tijden 'tselue mede soude verbeteren. Dus namen wy met groot vernoeghen van-

vanden Prince,en vanden President, onse eerste wooninghe by S. Goele kercke, d'andere naemaels op de Sauel: de welcke hoe enghe sy oock scheen, was nochtans ruym ghenoegh, om met een onbenepen herte de Patres Capucijnen eerstelijck uyt Italien in dese landen komende in een' ongheveynsde liefde t'ontfanghen ende te herberghen; niet sonder eenigh onghemack van onse legher-Patres, die hunner acht in getal met P. Thomas Sailly by sijne moeder, eene seer godtvruchtige weduwe, middeler-tijdt ghinghen verschuyuen. Eyndelijck hebben wy, niet sonder opsprake van sommighe ongunstighe, 'thuys van Grimberghen ghekocht, ende aldaer tot noch toe standt ghehouden. De kercke, scholen, als oock een groot deel vande wooninghe, zijn allenghskens uyt den grondt opghetrocken, waer toe d'Archshertoghen Albertus en Isabella met een vaderlijck en moederlijck herte ('twelck sy noch op vele andere plaetsen deser Prouincie plaghten te betoonen) mildelijck de handt aen ghehouden hebben. Doch de fondatie van dit Collegie is in't teghenwoordigh iaer van ons Iubilee door Margareta van Grobbendonck, suster vanden ouerleden Graue, gheschiedt.

herberght de Capucijnen.

Onder de laetste steden die in ende omtrent het ghewest van Vrieslandt den Coningh verontweldight wierden, was Groeninghen wel de principaelste, ende de ghetrouwste, daerom ontfinghse de Societeyt met groote ghewilligheyt, de selue oock van huys versiende in't iaer 1590. ende eerdese dies te meer, hoe des Coninghs brieuen ende ghevoelen lofweerdigher ghetuyghenisse van haer gauen, datse bouen alle wapenen der sterckster garnisoenen t'achten was, om de stadt ende 'tCatholijck ghelooue teghen de ketterschevijanden te versekeren. Maer nauwelijck haddese begonst te wortelen, offe wierdt door d'ouerhandt van't Staten belegh in't

VVooninghe te Groeninghen.

iaer vier-en-neghentigh t'samen met de Religie uytgheroeyt.

Collegie van VVinocsberghen.

Nae d'inkomste van onse ghenadighe Princen Albertus en Isabella (welcker goedtionstigheydt voorder tot alle de naevolghende Collegien ghedient heeft) wierdt den Magistraet van Winocsberghen door den Borgher-meester Gislenus Diserin, met toedoen van den Hoogh-ballieu Antonius Wadripont beweeght om ons in te roepen: dus schreuense brieuen aen den Prouinciael Bernardus Oliuerius, ende versochten een Collegie, met belofte van't selue volkomenlijck van alles te versien. Welcke hunne begheerte door het uytstel selue (dat hen grootelijcks seurde) in sulcker voeghen groeyde, datse Carolum d'Argenteau, Abt van sinte Winocs clooster, ende Petrum Simonis Bischop van Ipren daer mede bemoedden, en ghelijcker-handt met uytdruckelijck ghesandtschap anderwerf by den Prouinciael aenhielen, om den seluen te verwillighen. Dit te weghe ghebraght zijnde, soo gaf ons de stadt terstondt erue ende onderhoudt, timmerde huys en scholen, bouwde de kercke: alles met eenen ongheloofflelijcken vlijt ende mildtheydt. De ghemeynte viel ons toe met sulck eene ghesindtheydt, datse P. Eduardum Dauwe, die'r vanden beghinne af van't Collegie groote vruchten ghedaen heeft, haeren Apostel noemde, ende de Patres gheduerighlijck met aelmoessen bystondt.

Collegie van 's Hertoghenbosch.

In't beghinsel van't twaelf-iaerigh bestandt anno 1609. heeft Gisbertus Masius Bischop van 's Hertoghenbosch alle neerstigheyt voorghewendt, om d'onse('twelck hy ten laetsten vanden Prouinciael door hulpe vanden Prince Albertus verkreegh) inde stadt van sijn Bischdom te stellen. Ons vermoeden was dat den Bosch, om de naer-gheleghentheyt der vijanden, ende 'tghewoel der wapenen, bequaemer voor de

de ſoldaeten als voor de Religieuſen was : dan 'tis wel anders gheluckt, alſmen meynde, naedemael, gheducrende den tijdt van twintigh iaeren, te dier plaetſe alſoo groote vrucht als elders in eenighe andere, vande Societeyt ghedaen is. Den Biſchop ontfingh ende onderhiel ons een half iaer langh in ſijn huys, ghelijck eenen vader ſijne kinderen doen ſoude: welcke toedanigheyt hy met de verhuyſinghe niet en ſtaeckte, maer ghingh dies te meer voort, hoe hy ooghſchijnelijcker ſagh, wat vruchten onſen Predikant ende eerſten Ouerſten aldaer P. Ignatius Baſſeliers met ſijnen ijuer, ende vierighe welſprekentheydt onder ſijne kudde, en teghen de ketters dede. Als dit Collegie nu ſijnen vollen ſtandt hadde, en daghelijcks meerdere vruchten der ſielen beloofde, is het met de ſtadt in't iaer neghen-en-twintigh tot groot herten-leedt der Catholijcken, inde handen van de Geuſen ghevallen.

In't ſelue iaer vanden aenvangh des beſtandts quamen wy te Roermonde, door't aenleggen van Ido de Grammaye, des Coninghs Rent-meeſter, die ons wel op ſijne ſchouderen daer in ſoude ghedraghen hebben. Deſen beliep de ſake by den Biſchop Henricus Cuyckius, ende den Gouuerneur van Gelder-landt Hermannus Graue vanden Berghe. Den Raedt, de Reken-kamer, ende den Magiſtraet ſpanden terſtondt al t'ſaemen om ons te verſoecken : 'twelck hen vanden Prouinciael Flerontinus ghegunt wierdt, die'r ſommighe Patres henen ſondt. Der welcker naekomelinghen, niet teghenſtaende de middel-duerighe geuſerije, ſonder onderbrekinghe noch op den dagh van heden in't Biſchoplijck huys woonen, 't welck Iacobus à Caſtro onlanghs ouerleden Biſchop, met ons teghen een ander manghelde: waer toe ons den Archshertoghe Albertus met vier duyſent guldens te baete quaem. De Staten van't landt, ende het *Collegie vā Roermonde.*

Ridderschap schickten ons toe, elck duysent guldens 'siaers.

Collegie en Proef-huys van Mechelen.

Omtrent desen tijdt ghebeurde de scheydinghe vande Duytsche en Walsche Neder-landers, die tot noch toe onder een hooft en Prouincie onverdeelt ghestaen hadden. Dus moestmen van onse sijde nae een nieuwe plaetse voor de proeuelingen omsien: want Doornick, daer die te voren was, aen Walsch-Nederlandt bleef. Den raedt-slagh liep op verscheyden steden, dan wierdt door de mildtheydt vande Weduwe Tacquet op Lier oft Mechelen alleen ghebraght. Sy hadde by testamente ouer de duysent ponden vlaems met sulcken bespreeck aen de Societeyt ghelaeten, datmen binnen 'siaers oft te Mechelen daerse gheboren, oft te Lier daerse opghevoedt was, het Nouitiaet stellen soude. 'tGheluck viel eerst op Lier, daermen dese penninghen aen den koop van een huys besteedde: dan soo wy nu met den Magistraet in verdragh waeren, wierdt hy onverwachtelijck van sommighe oor-blaesers wederom omgheset, ende de sake gansch om verre ghereden. Doen heeftmen d'ooghe voor goedt op Mechelen gheslaghen, daer ons den Choordeken vande Metropolitane kercke Franciscus vander Burcht (tegenwoordigh Archsbischop van Camerijck) toenoodde: den welcken ons oock neffens andere vrienden ingaf, dat wy 'tKeysers-hof ('twelck doch ledigh stondt) van den Prince Albertus souden versoecken. Dit dan mildelijck door voorsprake van't hoofdt der Financien Nicolaus de Montmorency Graue van Stegers, oock met hope van voordere fondatie, verleent zijnde; heeft P. Antonius Sucquet d'aenkomelinghen (die den grooten moedt van Pater Carolus Scribani middeler tijdt een iaer, twee oft dry t'Antwerpen onderhouden hadde) in den uytgangh van't iaer 1611. derwaerts gheleydt. D'Archshertoghen quamen terstondt nae onse aenkomste de plaetse, diese ghe-

schonc-

ſchoncken hadden, ſelfs beſichtighen: waer ouer alſſe bemerckten datſe wat onvry was, uyt reden van een naergheleghen huys, 'twelck ſijn licht op den hof ſchepte, hebben dadelijck den eygenaer 'tſelue voor behoorlijcken prijs afghe-eyſcht, ende aen den Nouitiaet ghegheuen, ſegghende, dat der Religieuſen wooninghen vande wereldtſche ooghen moeſten bevrijdt zijn.

Collegie van Duynkercke. Te Duynkercke hebben wy langh met eenen bedeckten ketter gheworſtelt, den welcken Penſionaris der ſtede zijnde, de goethertigheyt vanden Magiſtraet ende der inwoonderen, die ons verſochten, altoos omſtiet. Euen-wel zijn wy daer ten laetſten door orden vanden Prince Albertus inghelaten, doch ſonder eenigh onderhoudt oft byſtandt van ſtadts weghe ghebleuen. Den Prelaet van Duynen Adrianus Cancellier, die ons oock meynde (en hadde de doodt niet belet) te fonderen, en Læuinus de Clerck beſorghden ons den koſt; voorders leefden wy op Godts ghenaede, en ſpertelden door ſoo menigh verdriet, datter de wooninghe die wy in't iaer 1612. begonſt hadden, aen vele vernoeyde. Maer den onverbroken moedt vanden Prouinciael Scribanius droeghſe door, tot dat den weder-willighen Penſionaris om ſijne nieuwe gheſindtheydt van't gheeſtelijck hof by den kop ghevat wierdt. Sindert hebben ons den Magiſtraet ende de ſtadt ſoo behert, datſe ons op min als dry iaeren tijdts eene ſchoone kercke ende een groot deel des huys opghetimmert hebben, ende noch daghelijcks met vele weldaden voorkomen.

Collegie van Caſſel. Op den bergh van Caſſel zijn wy by verſoeck van't Hof door hulpe vanden Graue van Stegers Nicolaus de Montmorency, ende den Viconte van Veurne Lamoraldus de Hornes, Hoogh-ballieu van'tlandt, in't iaer duyſent ſes hondert derthien nedergeſlagen. Den Graue van Moerbeke Rober-

bertus de S. Omer, wilde ons hier fonderen, dan de Casselrije ende de stadt t'samen wilden voorgaen: soo datmen hier scheen om prijs te strijden, wie ons de meeste deughdt doen soude. Doch de ghemeyne Heeren behielen het veldt, timmerden dadelijck nieuwe scholen, en versaghen ons vande fondatie. De voorleden iaeren was men met de kercke besigh: dan de Fransche oorloghen doen het begonst werck staken.

Collegie van Belle.

Iudocus de Paystre, Pastoor van Belle, die nae der handt Nouitius vol van iaeren en verdiensten in sijn proef-iaeren te Mechelen stierf, en hiel niet op van op den Magistraet te versoecken, datse de Societeyt tot sijn onderstandt, en der inwoonderen, als oock der omligghende plaetsen, gheestelijcken troost innemen souden: 'twelck in't iaer 1614. gheschiedde, met belofte dat men ons fonderen wilde; waer toe hy oock sijn beste ghedaen heeft. Wy hebbender elf iaeren aermelijck in stroye huyskens ghewoont, ende de iongheydt gheleert, tot datter eyndelijck niet alleen een deel vande huysinghe, maer oock eene tamelijcke kercke ter eere van sinte Ioseph opghetrocken is.

Collegie van Oudenaerde.

Oudenaerde heeft ons in't iaer 1615. door 'tbedrijf van den Persoon ende Pastoor Petrus Langritius aenghenomen. Hy hadde door sijne vromigheydt de Heeren ende de borgherije soo verre ghebraght, datter inden breeden Raedt niet meer als eene stemme teghen en viel. De wooninghe was in't beghinsel soo vernepen, dat wy selue elders om onse diensten te kercken moesten gaen, ende een huys voor de scholen buyten ons begrijp hueren: allenghskens hebben wy ons met hulpe vande stadt ende het landt, begroot; doch woonen noch al aermelijck, ende ghebruycken middeler-tijdt een deel van de huysinghe, voor den dienst

dienſt der kercke, tot dat Godt beters door iemandt verſie, die ſich ouer d'aermoede van dit Collegie ontferme.

Proef-huys van Lier.

Nae de vier voorghenoemde Collegien, die d'een d'ander achtervolghens in Vlaenderen gheſticht waeren, hebben wy ſonder eenigh beſpreeck oft verdragh met den Magiſtraet, binnen Lier in Brabant voet ghekreghen, en aldaer ons derde proef-iaer gheſtelt. Deſe ſtadt hadde ons ſchier onder d'eerſte al van't iaer 1585. verſocht, maer naederhandt de ſake ſoo langh laeten ſluyeren, datſe eyndelijck haer ghepeys in't beghin vanden treues hernam. Doch alſmen nu meynde dat alles verricht was, is wederom van ſin verandert, ende heeft het beſproken Collegie met de ſcholen niet alleenlijck aen een' ander' Orden toegheſchickt, maer oock den Catechiſmus, die wy nu vele iaeren lofweerdighlijck, alle weken van Antwerpen af quamen leeren, niet ſonder verſtellinghe vande ghemeynte, door haeren Borgher-meeſter afghenomen. 'tWelck al niet teghenſtaende en laeten wy d'inwoonders om de liefde Godts met onſe ghewoonlijcke oeffeninghen niet te dienen, die ondertuſſchen oock al door de miltheyt vanden Magiſtraet met aelmoeſſen erkent worden.

Collegie van Aelſt.

Aelſt is ons uytter maeten wel gheleghen ende ouerlangh ghewenſcht gheweeſt, ten laetſten oock door het aendringhen vanden Deken en Paſtoor Iacobus Beeckmans in't iaer twintigh gheworden. Den Hertoghe van Aerſchot hadde de goede gheleghentheyt vande vernieuwinghe der Wet waer-ghenomen, en deſe ſaecke ten hooghſten aende Heeren beuolen. Dus wierden den Deken met den Borgher-meeſter Philippus vanden Boſche, ende den Penſionaris Romanus de Viſchere (die'r wel meeſt in ghevrocht heeft) aenden Prouinciael gheſonden, die hem 'tCollegie ſouden afvraeghen, en vande noodelijcke on-

derhoudinghe verſekeren: waer op terſtondt twee vrome wercklieden gheſonden wierden, de welcke dry maenden langh by den Deken t'huys ligghende, de heele ſtadt ende 'tlandt ſoo wel vernoeghden, datſe ons, 'ten leedt als niet, van huys ende huyſraedt verſaghen, ende 'tlandt bouen vele andere weldaden de ſcholen hoffelijck optimmerde.

Collegie van Hal. Hoe wel Hal op den bodem van Henegouw is, om dat het nochtans aen Brabant paelt, ghebruyckt onſe taele; waerom oock aende Duyts-Nederlandtſche Prouincie in't iaer een-en-twintigh ghehecht wierdt, nae dat den Archſbiſchop van Camerijck Franciſcus vander Burcht onſe aenveerdinghe ſterck by den Prince Albertus ghedreuen hadde. Die vande ſtadt vielen in't beghinſel heel weygherigh, ſoo verre oock datſe op de brieuen vanden Archſhertoghe, die hy ten verſoecke vanden Archsbiſchop dieſhaluen gheſchreuen hadde, wel beſcheydelijck met een' ootmoedighe bede andwoordden, datmen hen doch dit ghebodt vande Societeyt t'aenveerden niet en wilde opdringhen, ter wijle ſy door hunne bekende ghetrouwigheyt ſulcks noyt verdient en hadden; ende, bouen dat ſijnen perſoon ſelue, eenſgaders den Hoogh-ballieu ende den Magiſtraet daer by verkort wierdt, de middelen oock niet en hadden, om in deſen quaeden tijdt nieuwe laſten te draghen. Maer ſoo door orden vanden Prince, alles nu ghenoeghſaem vanden Archsbiſchop wederleght was, heeft den Magiſtraet anderwerf van't Hof laſt ontfanghen van ons daedelijck ſonder voordere teghenſpraecke in te laeten, en neffens ons den dienſt vande H. Moeder Godts te vervoorderen. 'tWelck alſoo ghebeurde. En ſchoon dat hen d'inwoonders in't beghinſel vry wat onwilligh t'onſwaerts betoonden, hebben wy nochtans metter tijdt de herten ſoo verre ghewonnen, datſe van ſelfs de ſcholen verſocht

ſocht hebben om hunne iongheyt t'onderwijſen. Behaluen den voornoemden Archsbiſchop (die wy als vader van dit Collegie om ſijne weldaden moeten eeren) vinden wy ons hier mede ten hooghſten aen Antonius van Winghe onlanghs gheſtoruen Abt van Lieſſies verbonden.

Breda heeft ons met het ouergaen vande ſtadt (die vanden Marquis Ambroſius Spinola ghewonnen wierdt) in't iaer 1625. ontfanghen, en wederom in't iaer ſeuen-en-dertigh, nae datſe vanden Prince van Oraignen verouert was, verloren. Wy hadden daer nu een huys ghekocht, waer toe haere Hoogheyt d'Infante Iſabella vijf duyſent guldens geſchoten hadde. De ſcholen waeren al mede in weſen, ende de kercke eenighſins toegheruſt, als ons 'tghemeyn ongheval vande Catholijcke Religie op den hals quam, waer mede wy neffens alle de Geeſtelijckheyt verdreuen wierden. *Collegie van Breda.*

Dit zijn de Collegien ende huyſen die wy in onſe Duyts-Nederlandtſche-Prouincie begrijpen: welcker opgangh ende voort-gangh wy naeſt Godt aen onſe ghenadighe Princen van hoogh-loffelijcke ghedachteniſſe, ende aen de Magiſtraeten der ſteden met de godtvruchtighe ghemeynten, moeten danck weten, ghelijck wy doen, en tot noch toe ghedaen hebben, met bewijs van alle moghelijcke ghedienſtigheyt, als in't naevolghende capitel ſal blijcken.

HET DERDE CAPITEL.

Vanden arbeydt ende oeffeninghen der Societeyt in Duyts-Nederlandt.

D'EERSTE BEDEELINGHE.

HOE wel voor deſen aende goedtionſtighe blijckelijck ghenoegh is gheweeſt, dat de Societeyt haere dienſten altoos tot de meerdere glorie Godts gheſtiert

heeft; nochtans, om ſommighe quaede tonghen te ſnoeren, die wel derreden ſegghen, dat deſe Orden aende Nederlanden niet alleen onnoodigh, maer oock onnuttigh was, ſullen wy, ſonder ijdelheyt van eyghen roem, volghens 'texempel vanden H. Apoſtel Paulus (die al mede ſijne wercken uyt duſdanighe reden beſchreuen heeft) tot kenniſſe alleen vande waerheyt, aen een ieder voor ooghen ſtellen, hoe profijtelijck ende noodſaeckelijck ſy gheweeſt is.

Staet van Nederlandt inde aenkomſte vande Societeyt.

Als d'eerſte Patres tot Louen aenquaemen, waeren de ſeuenthien landen, gheene uytghenomen, onder eenen Heer, Carolus den V. Roomſch Keyſer en t'ſamen Coningh van Spaignen, in een oudt, Roomſch, Catholijck ghelooue: doch dit was, by ghebreck vande vreeſe Godts, ende de Chriſtelijcke leeringhe, ſoo verre alreede verloopen, datter met den minſten vonck van meyn-eedigheyt, die daer onder ſommighe houelinghen ſmoockte, anders niet als eenen al-ghemeynen brandt, niet alleen van oproer, maer oock van ketterije te verwachten en ſtondt. 'tWelck ſoo Ruardus Tapperus (van wien bouen ghemelt is) ſagh aenkomen, *O Patres*, ſeyde hy, als hy ons wellekom hiet, *ghy komt te late: 'tis al te langh ghewacht.* De waerheydt van ſijne woorden heeft den tijdt uytgheweſen, als in't iaer 1566. nae 'tvertreck vanden Coningh Philippus den II. de vlamme uytgheborſten, ende ouer al verſpreydt gheweeſt is. Vanden adel quamſe tot de ghemeynte, vande ghemeynte tot het gheſnorre: 'twelck min noch meer, als of het vol grieckſch vier gheweeſt hadde, om alles te verſlinden, terſtondt nae de kercken liep, brack d'autaeren, beſtormde de beelden, ſchondt 'theylighdom, ſoo verre oock, datmen ſagh de heylighe Sacramenten onder de voeten treden. Weynighe waerender onder de Gheeſtelijcke, noch weynigher onder

Strada de bello Belgico.

De beeldtſtormerye.

de

de wereldtlijcke, die de handt aen 'twerck ſtaken, om den brandt, die daeghelijcks aennam, te bluſſchen. Ieder een was oft plightigh inde ſchult, oft beſtaen uyt verbaeſtheyt ouer d'onghehoorde moedtwilligheyt, die de nieuw-gheſinde bedreuen. De Societeyt, ſchoon datſe omtrent vier-en-twintigh iaeren in't landt gheweeſt hadde, begreep noch maer een handt vol volcks, en dat in verſcheyden wooninghen bedeelt. Wat ſoude dit kleyn hoopken teghen d'opgaende maght der ketteren ende oproerighe gheeſten uytrechten? Euen-wel iſſer erghens te Leewaerden in Vrieſlandt eenen P. Boccatius ghevonden gheweeſt, die ſich, ſonder iemandts hulpe, eenen muer voor het huys des Heeren in duyſent perijckelen gheſtelt heeft, om de beeldt-ſtormers te ſtutten: ſijne vry-moedigheyt wierdt van ſommighe ontſien, die hun boos opſtel afghinghen; van andere verwondert, die ouer ſijnen ijuer ontſtelt ſtonden. Ghy ſoudt gheſeydt hebben, dat hy ghelijck eenen anderen CHRISTVS met den gheeſſel van't Godtlijck woordt de heele bende der godtlooſer ketteren verſloegh; ſoo voer hy daer in met den blickſem van ſijn vierigh gheſicht ende uytſprake: tot dat eyndelijck de booſheyt door het gheſpuys d'ouerhandt noch kreegh, ende den goeden man ſwichten moeſte. Deſen ijuer van Boccatius wierdt wel elders van andere noch in't werck gheleght, en ſoude voorwaer eenen grooten ſchildt teghen de ketterije gheweeſt hebben, haddenſe maer de handt gheleent, die het van ampts weghe uyt meerdere reden toeſtondt het hooft te bieden. Maer de katten (ghelijckmen ſpreuckſghewijſe ſeyt) in ſlaep zijnde, ſoo danſden de muyſen, ende, de bloode herders ouer al ſchier vluchtende, ſoo behielen de woluen het veldt, en vernielden de kudde.

Iiuer vã Boccatius.

In deſe ſoo deerlijcke omſtandigheden vanden bedoruen

ſtaet des landts als hen de Patres bevonden , hebben met eenpaerigh verdragh van eenen ſtercken ijuer aenghenomen de vervallene Catholijcke Religie, en de goede ſeden nae vermoghen weder op te rechten : met wat vruchten der ſielen , laet ick aen andere 'toordeelen. Mijn voornemen alleenlijck is, hunne oeffeninghen ende moeyten (hoe wel niet allegader: want dit onmoghelijck hier waere; maer twaelf de principaelſte, als de twaelf vroomſte wercken van Hercules, waer uyt de reſte gheſpeurt magh worden) voor ooghen te ſtellen, dieſe tot dien eynde met Godts gratie aenveerdt hebben.

Tvvaelf dienſten der Societeyt.

§. I.

Vanden Catechiſmus oft Chriſtelijcke leeringhe.

Eerſte oeffeninghe, de Chriſtelijcke leeringhe,

VANDEN rotten appel en komt doch gheen deught, 'ten zy men de kerne daer uyt neemt, ende in eenen goeden grondt plant, om daer van een iongh ſpruytjen op te queecken, 'twelck door de ſorghe vanden boogaerdtman gade gheſlaghen allenghskens opwaſſe, en ſijne vruchten nae der handt in groote menighte aende ſtadt bedeele. Den aerdt der ouderlinghen was voor het meerder deel in Nederlandt verdoruen: groote vruchten hier af te verwachten, ſcheen te vergheefs: dus heeft ons goedt ghedocht hunne kinders, als de kernen ende het ſaet vande naekomelinghen, t'onſwaerts te nemen , die in kercken en capellen ghelijck in eene goede aerde te planten, de ſelue inden Heere te beherten, met goede vermaeninghen te beſproeyen, inde Chriſtelijcke leeringhe t'onderwijſen , ende de vreeſe Godts, met den haet der ſonden ende der ketterijen, daer in te ſtampen : met een woordt, vruchtbaere boomen tot wel-

welvaeren vande Republijcke daer van op te queecken. Met wat vernoeghen des volcks, en profijt der sielen, dit werck ouer al, tot dien dagh ongheploghen, wy bestaen hebben; gaf niet alleenlijck den grooten toeloop te kennen, voor den welcken nu de kercken soo enghe vielen, datmen t'alle kanten in vensters ende op leederen klom; maer oock d'onverwachte veranderinghe van manieren. Men hadde de hooft-punten des gheloofs in rijm ghestelt, de welcke alsse nu, tot verlustinghe t'saemen en leersaemheyt vande kinderen, ghesonghen wierden, soo wierden eensweeghs onder de meyssens ende ionghe-dochters in winckels ende op straete de vuyle liedekens uytghebannen, ende in plaetse van die, gheestelijcke, diemen inden Catechismus hoorde, inghebraght. Men rechtede eenighe kinder-spelen op, waer in vertooghsghewijse de deughden der Heylighen, en dierghelijcke stichtbaere materien voorghehouden wierden. Hier uyt gheschiedde't, dat de lichtveerdighe kamerspeelders nu minderen toeloop van sienders kreghen. Men stelde disputatien in onder de iongheyt, die malckanderen inde artijckelen des gheloofs ondervraeghden: waer door nu d'ouders alsoo wel als hunne kinders bevestight, ende teghen den aenval der ketteren ghewapent wierden.

vvordt ghedaen met grooten toeloop, en vruchten.

'tIs te Ghendt ghebeurt, datter een iongh maeghdeken, 'twelck heymelijck inden Catechismus ghekomen was, nae dat het van sijne geuse ouders veel hierom, oock tot slaens toe, gheleden hadde, ende euen-wel niet op en hiel van derwaerts te gaen, ten laetsten de selue met sijne neghen soo broeders, als susters, door kracht vande ghehoorde redenen bekeert, en tot den Pater ghebraght heeft, om hen met de H. Kercke te versoenen. Onder de nieuwghesinde van Hollandt en Zeelandt selfs, zijnder gheweest, die, gheduerende het bestandt, op den roep alleen die'r van onse

Een kindt bekeert sijn' ouders met broeders en susters.

onse Christelijcke leeringhe ghingh, in Brabandt en Vlaenderen ghekomen zijnde, opentlijck ghetuyghden, dat de Iesuiten gheboren waeren om de iongheyt te leeren, en datse hunne kinderen ('ten deden des landts wetten) aen hunne berichtinghe souden onderworpen.

Dus isser, tot meerderen voortgangh ende spoor, van onse sijde vollen Aflaet voor alle de ghene, die ons hier in behulpsaem wesen souden, op sekere tijden des iaers verkreghen; maer vande sijde der Bischoppen en Magistraeten sekere aelmoessen, tot verwecksel vande iongheyt, toegheschickt. Den Bischop van Ghendt Antonius Triest heeft nu al vele iaeren langh aen elck arm kindt datter inden Catechismus komt, een oort ghegeuen: 'twelck in't voorleden iaer neghen-en-dertigh al bouen de derthien hondert en seuentigh guldens 'siaers bedroegh. Desghelijcks hebben andere ghedaen, sommighe in broodt, sommighe in gheldt. Die van Ipren hebben tot de prijsen vier hondert guldens gheschickt, die van Ghendt, soo tot de prijsen als andere onkosten, niet veel min: die van Antwerpen onghelijck meer: die van Cortrijck hebben dese onse oeffeninghe soo behert, datse oock eene breucke t'elcke reyse voor d'ouders ghestelt hebben, als hunne kinders hen daer niet en souden laeten vinden, iae oock de selue met ballinghschap ghedreyght, indiense nae de derde reyse weder-willigh hier in bleuen. Wat ghevoelen den Archsbischop van Mechelen Matthias Houius van onse Catechisten hadde, besonder als hy verstondt, datter alle weken dry-en-dertigh dorpen van een enckel Collegie van Louen, met eenen onverdrietighen arbeydt doorloopen ende onderwesen wierden; heeft hy doen blijcken met den circkel-brief, dien hy aen alle sijne buyten-Pastoors schreef, op hen versoeckende, iae die oock scherpelijck bevelende, datse den ijuer vande

Aelmoessen tot de vervoorderinghe van Bischoppen en steden verkreghen:

ghetuyghenisse vanden Archsbischop Houius van dese onse oeffeninghe.

vande Patres in een ſoo nut en noodigh werck vervoorderen ſouden, met de ſelue ouer al vriendelijck in hunne kercken t'onfanghen, de kinders by een te roepen, d'ouders daer toe te vermanen, ende der tijdtlijcker Heeren gheſintheyt te verwecken.

Daer en is voorwaer gheen' oeffeninghe, daer wy van't beghinſel der Societeyt in deſe landen meer wercks af ghemaeckt hebben, oft noch en doen: wy en ſpaeren noch koſten, noch moeyten; om hier aen te doen blijcken, dat wy kinderen vanden H. Ignatius zijn, die alle de Profeſſen met eene beſondere belofte (als elders gheſeyt is) verbonden heeft, datſe der kinderen onderwijſinghe vervoorderen ſullen. Of ſy die quijten, maghmen hier uyt ſpeuren, datter inde thien duyſent ſeuen hondert en veertigh Chriſtelijcke leeringhen iaerlijcks ghedaen worden, inde welcke bouen de twee-en-dertigh duyſent en vijf hondert kinders ghetelt worden.

§. II.

Vande leeghe ende hooghe ſcholen.

DOOR d'onbedreuene meeſters, die voor't meerder deel huerlinghen, meer hun eyghen baete als der ſcholieren voortgangh ſochten, waſſer in deſe landen al mede eene groote onwetentheyt, beſonder vande goede letteren, ontſtaen: daer wierden weynighe verſtanden in gheleertheyt en deught gheoeffent, om de H. Kercke ende de Republijcke behoorlijck by te ſtaen. Daerom heeft de Societeyt de ſcholen als eenen anderen krachtighen middel tot opvoedinghe vande iongheyt aenveerdt, en (Gode lof) ſoo verre ghebraght, dat nu de ſteden ende het landt *Tvveede oeffeninghe, de ſcholen.*

ouer al vol gheleerde mannen zijn, die't meeste deel uyt onse onderwijsinghe ghesproten zijn. Het om-niet leeren ende de ghevoeghelijcke maniere, die wy meer met prijs en liefde, als met strafheyt oft vreese ghebruycken, heeft den toeloop vande discipelen veroorsaeckt. Sy worden in alle deelen vande letter-konste, inde Poësie, Rhetorijcke, Antiquiteyten, Dialectijcke ende de Griecksche taele onderwesen, waer toe hen de meesters van te voren oeffenen, ende anders niet als oude ende stichtbaere auteurs voor-lesen. Niet mindere, iae meerdere, sorghe wortter voor de deught ghedraghen: waer toe sy maendelijck hunne ghesette biecht-daghen, weeckelijck hunnen Catechismus, Litanien, vermaninghen en Sodaliteyten, soo vande Enghelen als van Onse L. Vrouwe hebben: waer doorse in't waer ghelooue versterckt, ende inde vreese Godts opghetoghen worden. Inder voeghen dat, ghelijck het aen niemandt vremdt en moet duncken, dat onse scholen bouen andere vande ketters verboden worden, alsoo grootelijcks te verwonderen is dat sy onder-tusschen hunne kinders selue, om wel inde letteren onderricht te worden, met bedeckte naemen nae onse Collegien seynden. Den Bischop van Roermonde Henricus Cuyckius achtede de scholen vande Societeyt soo hoogh, datse hem dochten aen heel Ouer-Ghelder en Gulicker-landt niet alleen dienstigh, maer oock noodtsaeckelijck te zijn, ghelijck hy in eenen brief aen sijn' Hoogheyt Albertus ghetuyghde. Soo dat het soo wonderbaer niet en schijnt, dat den gheleerden Theologant P. Ægidius de Coningh ernstelijck versocht Grammaticam te leeren, ende P. Iudocus Bonte sich vernederde om in't selue Collegie, dat hy als Ouerste gheregeert hadde, de kinderkens inde leeghste schole, de beghinselen vande letter-konste in te stampen.

Ketters seynden hunne kinders nae onse scholen.

Ghetuyghenisse vanden Bischop Cuyckius van onse scholen.

Van

Van dese leeghe scholen hanghen eenighsins de Seminarien oft Conuicten, inde welcke de iongheyt t'onsen huyse onder onse ooghen opghebraght wordt. Een van dese heeft Louen in't beghinsel langhen tijdt ghehadt, vol vande vernaemste iongh-mans die van buyten oft binnen 'slandts aldaer quamen studeren: nu onlanghs isser een ander t'Antwerpen opgherecht, wiens orden en goede regeringhe soodanighen roem ouer al verdient heeft, datmen aende menighte, oock vanden principaelsten edeldom des landts, ende andere aensienlijcke mannen, die'r plaetse versoecken, om d'enghde wille niet en kan voldoen. *Seminarien vande Societeyt.*

Vande hooghe scholen en valt anders niet te segghen, als dat wy te Louen de Godtheyt, de Heylighe Schriftuere, 'tHebreeusch ende de Mathesis opentlijck, maer de Philosophie binnen 'shuyse leeren: de Sedelijcke Theologie t'Antwerpen en t'Ipren door versoeck vande Bisschoppen; t'Antwerpen oock de H Schriftuere; te Brugghe, te Winocsberghen en 's Hertoghen-bosch hebben wy voor desen van ghelijck ghedaen; te Ghendt oock op den seluen tijdt in dry verscheyden cloosters, die allenghskens mannen opghequeeckt, ende nu Lees-meesters van hun eyghen Ordens hebben.

§. III.

Vande Sodaliteyten, ende Onser L. Vrouwen dienst.

De scholen hebben de Sodaliteyten ghebaert, soo vruchtbaer zijn haere deughden. Den eersten diese te Roomen, en nae der handt te Pariis, instelde was eenen Nederlander met naem Ioannes Leonius: 'twelck aen ons *Derde oeffeninghe, de Sodaliteyten.*

alle tot een beweegh-reden ghedient heeft, om den dienst van Onse L. Vrouwe dies te hertelijcker met eenen grooten ijuer te vervoorderen. Wy hebbender van alle talen en soorten van menschen, Latijnsche, Duytsche, Walsche, Spaensche, inghestelt. Te Louen zijnder vier Latijnsche; te Brussel, t'Antwerpen, te Mechelen, en voor desen te Ghendt, te Brugghe, en te 'sHertoghen-bosch eene van aensienlijcke mannen, bouen de ghene die aldaer (ghelijck in alle Collegien) voor de Studenten is. De Walsche is in groote voge t'Antwerpen, en die van Brussel onlanghs begonst, schijnt dat haer in korten tijdt niet seer wijcken en sal. De Duytsche, die verscheydelijck in ghehouwde, iongh-mans, ionghelinghen en kinderen bedeylt worden, hebben ouer al eenen schoonen luyster. Alle dese Broederschappen, die wy hebben, zijn t'saemen neghentigh in ghetal, en bestaen in 13727. Sodales: der welcker Antwerpen dry duysent voor haer deel alleen in thien vergaderinghen telt. Vele treffelijcke mannen laeten hen in dese Sodaliteyten opschrijuen. Te Roermonde heeftmen ghesien dat Graef Frederick vanden Berghe, Gouuerneur van Ghelderlandt, met den Cancellier Henricus Vwens, opentlijck inde kercke hen door 'tghewoonlijck formulier aen Onse L. Vrouwe opdroeghen. Te Ghendt hebben 'tselue ghedaen in't iaer achthien den Bischop, den President, den Gouuerneur, en weynigh tijdts te voren den Abt van S. Pieters met sijnen Coadiuteur, die hem oock inde Prelature ghevolght is. Elders andere uyt verscheyden Raeden en Wetten.

Ick soude hier verscheyden andere Broeder-schappen moghen byvoeghen, van S. Ioseph t'Aelst, van't H. Cruys te Cortrijck, van S. Barbara in't legher, van't Hooghweerdigh H. Sacrament te Louen, die al van d'onse inghestelt zijn gheweest: dan gaese al rakende voorby, om dat wy

wy eyghentlijck hier maer van Onſe L. Vrouwe en handelen, tot wiens eere te Bruſſel en te Mechelen, noch dry andere Broederſchappen ſoo wel voor de vrouwen als voor de mans, door ons toedoen opgherecht zijn: het een van Bruſſel op de Sauel ter eere vanden naem MARIA, waer in bouen de vier duyſent menſchen alreede gheſchreuen zijn, en naementlijck den Prince Cardinael, den Prince Thomas, den Marquis d'Eſte, den Hertoghe van Hauré, den Archsbiſchop van Mechelen, den Cancellier van Brabant, de Coninghinne Moeder, de Hertoghinnen van Orleans en van Falsburgh, &c. De twee andere van Mechelen, 'teen vande ſeuen Ween inde Prochie-kercke van Onſe L. Vrouwe, 'tander vande onbevleckte Ontfangheniſſe te Hanſwijck: in't welck haer d'Infante Iſabella met haere eyghen handt, en nae haer den Archsbiſchop Iacobus Boonen, met ſchier het heel Capitel, den grooten Raedt, en ſommighe kloosters opgheſchreuen hebben.

Tot dit beloop van reden dient mede de deuotie die wy herwaerts en derwaerts, 'tzy door beelden, 'tzy door capellen begonſt, vernieuwt, oft merckelijck vervoordert hebben. Weynigh zijnder (ghelooue ick) die weten dat het wonder-daedigh beeldt van Scherpen-heuuel ſijnen eerſten en meeſten toeloop van eenen Pater der Societeyt bekomen heeft. Ghelijck hy den legher volghde, en te Sichen in garniſoen was, ſoo ghingh hy dickwils ſijne Ghetijden leſen nae den bergh, daer wel eertijts een mirakeleus beeldt gheſtaen hadde, maer was nae 'tverlies des ſelfs een ander door eenen godtvruchtighen borgher gheſtelt. Soo dickwils als hy deſen wegh doende, omtrent de plaetſe quam daer het beeldt ſtondt, bevondt ſich altoos met groote ſoetigheyt des gheeſts ouergoten: dus ſondt hy de ſiecke ſoldaten daer henen, de welcke ſooſe menighmael met gheſon-

Verſcheyden deuotien tot onſe L. Vrouwe verweckt.

Eerſten toeloop vā Scherpen-heuuel door de Societeyt veroorſaeckt.

de leden 'thuys keerden, heeft hy de bywoonders vermaent; datse de plaetse in achtinghe souden nemen, ter wijle die aenghenaem aende H. Maghet was, en ontwijfelijck met der tijdt om de deuotie seer beroemt soude worden. Hier begonst nu de beganghenisse, die binnen korten tijdt door 'tgherucht vande mirakelen die'r daghelijcks gheschiedden, soo aennam, datter op eenen dagh van Onser L. Vrouwe Visitatie, twintigh duysent menschen ghetelt wierden, die allegader soo dan als op andere tijden, door orden vanden Archsbischop van Mechelen, van onse Louensche Patres inde biechte ende andere godtvruchticheyt gheholpen wierden. Den helschen draeck en konde dese verheffinghe van MARIA niet langher verdraeghen, dus leght toe op haere verssenen nae ghewoonte, en soecktse in haeren opgangh te verdrucken. Hy stiertter thien cornetten geusche peerden henen, teghen den dagh van haere Hemelvaert, om de Iesuiten en alle de pelgrims met den roof nae Hollandt te voeren. Dese alsse nu onverwacht inden nacht aenquamen, ende dieshaluen de pelgrims allegader verstroyden, soo sagh ieder een nae een goedt uytkomen; ende niemandt als onse Patres en peysde op onsen L. Heere, oft het beeldt van sijne H. Moeder, om dat te bewaeren. Soo dan, onsen Prouinciael P. Bernardus Oliuerius, die met sommighe andere daer ghekomen was, neemt het mirakeleus beeldt, en verberght sich daer mede erghens in eens edelmans huys: P. Cornelius à Lapide grijpt haestelijck het H. Sacrament, ende te boschwaerts in loopende worpt sich onder de braemen, andere vatten iet anders, het kostelijckste datse konden, en loopen daer mede door. Op dese maniere is doen het beeldt aende ghemeyne plunderinghe onttrocken, ende vande Societeyt, nae dat den vijandt verschouen was, wederom in sijne plaetse ghestelt, om daghelijcks

het beeldt door de selue bevvaert.

(ghe-

(ghelijck het ghebeurde) meer ende meer ghe-eert te worden.

Te Hal en komen ons de beghinſelen vande deuotie tot Onſe L. Vrouwe niet toe, dan wel de verwackeringhe, nae datſe vry wat veel, by langheyt van tijden, door ghebreck van biechtvaders, en menghelinghe van misbruycken, verſluyert was. Den Prince Albertus met den Archsbiſchop van Camerijck gauen ons den laſt vande capelle, om alles op ſijne verſche voeten te ſtellen, ghelijck men't teghenwoordighlijck ſiet. 'sHertoghenboſch heeft iemandt van d'onſe al mede eenen ouden ſchat van een mirakeleus Lieue Vrouwen beeldt ontgrauen, en met ſijne penne voor alle de wereldt aen den dagh ghebraght. *Te Hal vvordt de deuotie door de Societeyt vernieuvvt,*

Te Duynkercke hebben wy een nieuw beeldt van't hout van Scherpen-heuuel voorgheſtelt, waer aen ſulcke deuotie van alle ſoorten van menſchen, maer ſonderlingh van't bootſ-volck ende al dat de zeevaert aengaet, met ſulcken toeloop van alle kanten gheſchiedt, datter in't voorleden iaer, gheduerende niet meer als eene Noueyne 2563. en twee daghen daer nae noch 585. lichten opgheoffert zijn gheweeſt. Den Magiſtraet, de Gulden, de matrooſen hebbender menighweruen met volle cerimonie groote waſche keerſſen doen onſteken. De mirakelen die'r aen gheſchiedt zijn, en nae behoorlijck onderſoeck met ouerſtaen vanden Biſchop van Ipren verkondight, iae oock met openbaere proceſſie vanden Magiſtraet vereert zijn, heeft deſen ende de goede ghemeynte verweckt, om aende H. Maghet (die alreede om haere menighvuldighe weldaden *Onſe L. Vrouwe van Byſtandt* onder de godtvruchtighe ghenoemt wierdt) eene kercke te ſtellen, inde welcke ſy nu van alle omligghende gheweſten met een' ongheloouelijcke deuotie beſocht wordt. *te Duynkercke ingheſtelt.*

Te

Item in andere plaetsen. Te Winocsberghen, te Brugghe, te Cortrijck, te Belle, t'Aelst, te Mechelen ende te Roermonde zijn de beelden van't hout van Onse L. Vrouwe van Foy in groote weerde. Dat van Cortrijck en van Brugghe wierdt met hoffelijcke processie van't Capitel ende de stadt tusschen groote menighte van lichten nae onse kercken ghedraghen. In alle dese steden gheschieden schier mirakelen: waer onder die van Cortrijck, Brugghe en Roermonde wel bouen d'andere uytsteken. Te Ghendt hebben wy een L. Vrouwen beeldt, 'twelck van eenen ketterschen brouwer in't bernende forneys ghesmackt zijnde, wat hy oock stockte, niet en heeft konnen branden. Te Brussel een ander, onlanghs met eenen marmeren autaer van Graef Ian van Nassou vereert: voor 'twelck P. Costerus, dien grooten liefhebber vande H. Maghet, wel eertijdts Misse lesende, heeft in't bywesen van eenen rampsaelighen mensch, die sijn handt-schrift aenden duyuel gheleuert hadde, 'tselue sienlijck wederom ghekreghen. *Lof van P. Costerus.* Den seluen P. Costerus hoe heeft hy d'eere van Onse L. Vrouwe t'Antwerpen verbreydt, als hy inde plaetse vanden reuse, die voor het stadthuys stondt, dat schoon Marien-beeldt daer dede stellen, 'twelck vande Sodaliteyt bekostight, met een' heerlijcke processie uyt ons Collegie derwaerts ghevoert wierdt? Ettelijcke duysenden besondere deuotien zijnder uyt dese ghemeyne oft ghesproten oft vervoordert, mits daer schier niet een Catholijck huys inde heele stadt en is, daermen niet alle auenden licht inden winckel, oft elders, voor een Marien-beeldt en siet onsteken. De fondatien vande Saterdaeghsche Missen ende Louen in S. Goele Kercke te Brussel hebben onse Predikanten op den seluen tijdt seer vervoordert, als P. Maximilianus van Habbeeck besigh was om het beeldt van MARIA *Pacis* voor het broot-huys op te stellen.

Dat

Dat ick nu pooghde alle d'autaeren ende capellen by te brenghen, die wy tot haerder eere opgherecht hebben, ghelijck oock alle besondere deuotien van Litanien, Ghetijden van d'onbevleckte Ontfanghenisse, Saterdaeghsche vasten-daeghen, pelgrimagien, statien, feest-daghen ter eere van haeren naem ende haere Presentatie, oft inghestelt oft vermeerdert; daer en ware gheen eynde te vinden. Doch en kan niet naelaeten d'eere te gheuen aen d'onse van Ipren, datse eene schoone kercke ter eere van Onse L. Vrouwe ghesticht; ende aen die van Mechelen, die hen toekomt, datse d'eerste zijn gheweest die in Nederlandt een capelle ter eere van d'onbevleckte Ontfanghenisse der H. Maghet onlanghs opghetrocken hebben; als oock met meerder recht aende ghesusteren Maria, Anna ende Christina Houtappels, die met haere ouerledene nichte Anna 's Greuens in onse kercke van't Profes-huys de schoonste capelle van marmer opghebouwt hebben die'r in't landt te sien is; ten eynde alleen, dat Godt in sijne H. Moeder (wiens beeldt heel van't mirakeleus hout van Scherpen-heuuel ghemaeckt, aldaer onder den naem vande *toevlucht der sondaeren* rust) daghelijcks meerdere eere ende glorie moght ontfanghen. 'tWelck soo wel luckt, dat wy noch heden, wanneer wy dit schrijuen, op den dagh van Onser L. Vrouwe Presentatie (welcke feeste de Societeyt als haer eyghen aenneemt, om datse die, nu vanden Paus Pius den V. afgheschaft zijnde, door ootmoedighe vertooninghe aen Sixtus oock den V. wederom heeft opghestelt) de heele kercke in licht sien staen, waer mede de iongh-mans van Antwerpen, die'r toe aenspannen vele honderden in ghetal, elck met eene witte flambeeuwe de seluc zijn komen vereeren.

§. IV.

Vande predikatien.

Vierde oeffeninghe, de predikatien.

GHEEN ander slagh-sweerdt isser ghelijck aen 'twoordt Godts, om den helschen Goliath met sijne ketterije te vellen. Hier mede hebben wy terstondt vanden beghinne af, als wy in dese landen quamen, onse lendenen omghegordt, 'tselue ghebruyckende niet alleenlijck in onse, maer schier ouer al in eene menighte van Cathedraele, Collegiale, Prochie, clooster-kercken en capellen, daer wy vande Prelaeten ende steden toe ghenoodt wierden. Met wat vruchten en toeloop, laeten wy aen andere oordeelen, die weten hoe sober den staet des landts in't stuck van't ghelooue ende de godtvruchtigheyt voor onse aenkomste ghestaen heeft. P. Goudanus, Astensis, Boccatius, Costerus, Claissonius, Lummius, Dauid, Basseliers, Gouda, Prielius, Botelberghe, Peuernage, Loeffius, hoe gheerne en zijnse niet ghehoordt gheweest? Hoe menighen sondaer isser niet bekeert? hoe vele ketters niet tot den rechten wegh ghebraght? Alle kercken waeren schier te kleyn voor Goudanus en Lummius, uren te voren eerse op den stoel quaemen, waren de plaetsen beset; tot op d'autaeren stondt het volck, ende hongh ghelijck klissen aen de pilaeren. Astensis ioegh met sijne predikatien van eenen Vasten den choor van S. Walburgis kercke t'Antwerpen op, die vele iaeren onvolmaeckt gheleghen hadde. Costerus dede onder andere ketters en schadelijcke predikanten eenen Monick swichten, die met grooten naeloop des volcks sijn verghift onder het decksel van een schaeps-kleedt openbaerlijck stroyde. Ignatium Basseliers, diemen den Nederduytschen Chrysostomum plagh te noemen, hebben die

die van Brugghe tot eeuwigher ghedenckenisse in hunne stadts-boecken met een heerlijck lof-schrift ghestelt. De Hollanders quamen hem met duysenden binnen 'sHertoghenbosch hooren; een ieder verwonderde sich, oock vande nieuw-ghesinde, ouer den vloedt van sijne vierighe tonghe, de welcke als een sweerdt ouer weer-sijde snijdende de herten tot de scheydinghe vande siele ende den gheest toe doorghingh. 'tGheviel eens dat den Gouuerneur van Heusden eenen van sijne fijnste Woorden-dienaers met de borse vol ghelts op een vande dorpen, naest den Bosch gheleghen, sondt prediken, met last dat hy aen elck een vande toehoorders eenen schellingh soude uytdeylen, om alsoo de Catholijcke aen te locken. Den Gouuerneur vanden Bosch Grobbendonck dit vernemende, sondt in teghendeel op een' andere plaetse niet verre van daer Pater Basseliers van alle munte, behaluens die van sijne waerachtighe welsprekentheydt, onversien. Den bestemden tijdt, alsse beyde op den stoel ghinghen, vondt onsen Pater sijne kercke vol toehoorders, waer onder meer als duysent Hollanders waeren; maer den abelen Minister en vondt niet meer in't gros als ses verwaeyde koppen: aen de welcke soo hy elck hunnen verwachten schellingh metter haeste uytghereyckt hadde; heeft sich van stonden aen versteken, ende, als of hy verdwenen ware, rijcker van gheldt als van ghekauelde eere, op eenen ooghen-blick van kante ghemaeckt. 'tGhetal vande sermoonen die wy iaerlijcks inde Neder-Duytsche taele doen, loopt verre bouen de vijfthien duysent.

§. V.

Vande Mißien oft seyndinghen.

Vijfde oeffeninghe, de Missien.

GHELIICK den ijuer doch een vier is, dat sich ouer al verspreydt daer't van den windt des heylighs Gheests henen ghedraghen wordt; soo en is't niet te verwonderen, dat de voncken van onse ghedienstigheydt ouer de vesten der steden al mede tot het plat landt, op de vlecken en dorpen, iae oock tot in d'andere steden daer wy gheene wooninghe en hebben, ghevloghen zijn, om de liefde Godts inde borgers ende de huys-lieden t'onsteken. Van de scheeps ende leghers-seyndinghe, als oock van die vande peste ende Hollandt sullen wy beneden in't besonder spreken: op dit pas is alleen mijn voornemen van die Missien te handelen, die schier in alle Collegien gheploghen worden, uyt de welcke verscheyden Patres gheduerigh als op partije loopen, om buyt van sielen te maken.

Die van West-Vlaenderen maken hun meeste werck daer af, inder voeghen datse van eene wildernisse die'r voor desen van allerleye ontuchtigheydt was, nu ghelijck een lustigh prieel van godtsdienstigheydt ghemaeckt hebben. Die van Berghen hebben uyt hun Ambacht de toouerije (die daer vry wat diep ghewortelt was) uytgheroeyt, ende de beganghenisse van S. Vincentius te Rexpoede, ende van S. Leodegarius te Socx, seer vervoordert. Sy hebben te Burburgh en te Veurne de vervallen goede manieren met merckelijcken voortgangh opgherecht: ende inde omligghende dorpen, daer de vermaerde begangenissen tot den H. Cornelium, Apolloniam, Laurentium, Onse L. Vrouwe van de seuen Ween zijn, aen duysenden van menschen de H. Sacramenten

menten dickwils tot den dry uren nae noen uytghereyckt: hebben te Hondtſcote menighmael dapperlijck teghen de keterije (die haeren neſt aldaer gheplant hadde) gheſtreden; maer noyt kloecker als in't iaer acht-en-dertigh twee Patres ghedaen en hebben, die 'tghebruyck vande Statien der Paſſie onſes Heeren met een' openbaere Proceſſie aldaer inſtelden. Die van Caſſel, ghelijckſe daer voor 'tmeeſte deel op ghefondeert zijn, en willen aen niemandt in hunnen ijuer wijcken. Die van Belle hadden rondom hen een Ambacht vol van ſoo bittere ketters, datter oock uyt een dorp alleen (waer op de rabauwen hunnen roem droeghen) dry hondert geuſche Predikanten gheſproten waren. Maer dies te vierigher hebbenſe hunnen ijuer daer teghen uytgheſpreyt, ende met de hulpe Godts het onkruyt ſoo verre ghebraght, datter maer hier oft daer eene verwaeyde plante en ſchuylt, dieſe euen dapper gaen opſoecken en naeiaeghen, om grondelijck deſe peſte der ſielen uyt te roeyen. Die van Ipren hebben hen mede ſoo wel in dit ſtuck ghequeten, datter een treffelijck man door de groote vruchten beweeght wierdt, om eene rente van twee hondert en vijftigh guldens 'siaers voor eenen gheſtadighen Miſſionaris te beſetten. Warſe buyten Cortrijck te Meenen, en ten platten lande uytrechten, wijſt eenen vollen Aflaet vanden Catechiſmus uyt: den welcken op een dorp verkondight zijnde, heeft bouen de thien duyſent boeren aenghelockt, die van alle omligghende plaetſen onder het gheleydt van hunne Paſtoors, met kruyſſen en vaenen den ſeluen quamen verdienen. 'tBrughſche Collegie ſeynt ſijne werc-lieden na Oudenburgh, Middelburgh, Damme, Blanckenbergh, Ooſtende, iae onder het gheſchut van Sluys. Dat van Ghendt, de ſijne nae 't Sas, nae S. Niclaes, nae Hulſt: waer omtrent dickwils ſoo veel wercks valt, dat eenen

 Pater

Pater wel ſes mael op eenen dagh aen verſcheyden volck ghenoodtſaeckt wordt te prediken. Aelſt houdt de bane van Geertsberghen ende 'theel landt door dat onder hem ſorteert, en brenght daghelijcks merckelijcken roof binnen, dienſe op de ſondaers ende ketters haelt. Antwerpen pleegh ſich door de Kempen tot onder de poorten van Breda, gheduerende het beſtandt, te verſpreyden, nu moeten wy ons om de loopers vanden vijandt tot beteren tijdt inhouden; ſoo nochtans dat wy de ſchanſſen ende d'oorloghs-ſchepen op de Schelde, die van alle man verlaeten worden, niet en verſuymen. Louen houdt den ſtreeck van Thienen, Aerſchot, Dieſt, Sichen, Gemblours, Geldenaken, Wauere, en loopt by wijlen tot in Ardennen toe, om in een aerm landt eenen rijcken buyt van ſielen te maken. Maeſeyck, Stralen, Erckelens, Sittart, Vucht, Hinsbergh, Weerdt worden van die van Roermonde beſocht; Greuelinghe en Nieuwpoort van die van Duynkercke, Herentals van die van Lier, Vilvoorden van die van Bruſſel, Dixmuyden van die van Ipren. Tot in Haſpengouw en noch dieper in't landt van Luyck, heeft men met den goeden oorlof vanden Princelijcken Ceur-vorſt de ſielen gaen iaeghen: de welcke by wijlen wel ſoo ouervloedigh in't garen ghekomen zijn, datter te Haſſelt en daer omtrent alleen, op den ſeluen tijdt aen vijf duyſent menſchen de Heylighe Sacramenten uytghedeylt, en twee duyſent generaele biechten van't heel leuen ghehoort zijn. Vande dorpen allegaeder in't beſonder en moghen wy gheen ghewagh maken: want het onmoghelijck ware die oock te noemen, ick laete ſtaen, den dienſt dieſe van d'onſe ontfanghen hebben, te beſchrijuen.

§. VI.

§. VI.

Van't ghebruyck der H. Sacramenten.

DESEN lof en ſal ons immers d'afgunſtigheydt ſelue niet benijden, dat wy 'tghebruyck der H. Sacramenten ('twelck ſchier te lande uytghebannen was) wederom inghebraght hebben. Eens 'siaers ghingh men te biechte: die het dickwilder deden, wierden als hypocriten van d'andere weerſien. hier uyt en konde niet anders volghen, als vervuylinghe vande ſiele, miſ-achtinghe vande conſcientie, verſmadeniſſe vande gheboden Godts ende der H. Kercke, ende ten laetſten ongheloouigheyt van ketterije: de welcke alſſe niet in tijdts gheſtut en wordt, altoos om leegh ſackt, en ſonder breydel nae den atheiſmus oft loocheninge van Godt loopt. Om het quaedt dan in ſijn wortel aen te taſten, hebben wy de handt voor al aen de biechte gheſteken, ende een ieghelijck begonſt te vermanen, om die hoe dickwilder hoe gheraedtſaemer te ghebruycken. De ſake heeft moeyte in ghehadt, dan (Gode lof) die is ſoo doorghebroken, datmender voor een oft twee, die eertijdts plaghten, nu ter tijdt honderden iae duyſenden ſiet hunne ſonden aflegghen. t'Antwerpen alleen in ons Profes-huys hoe vele biecht-vaders ſittender? ſes-en-twintigh alle Sondaghen ende Heyligh-daghen, dickwils oock meer, als wy om den toeloop ghenoodtſaeckt worden hulpe uyt het Collegie te roepen. Ick laete nu ſtaen, datmen voor onſe tijden qualijck wiſt van eenighe generaele biechten te ſpreken, d'ordinariſſe ſelue hoe onvolmaeckt ghinghenſe te wercke? Deſe misbruycken hebben wy al mede verbetert, ſoo dat de Societeyt van haer beghinſel den naem ghe-

Seſte oeffeninghe, de bedieninghe der H. Sacramenten.

hadt

hadt heeft,niet alleenlijck datſe leerde biechten, maer oock datſe leerde wel biechten.

Met de biechte is de heylighe Communie inghebraght, Matt.5,8 ter wijle het een doch het ander volght: *Saligh zijn de ſuyuere van herte; want ſy ſullen Godt ſien.* Hoe deerelijck dit Broodt der Enghelen eertijdts verſuymt is gheweeſt, ende nu menighvuldighlijck door raedt ende vermaninghe vande Societeyt ghenut wordt, is kennelijcker, als dat het van iemandt gheloochent magh worden. Soo waer wy onſen voet ſtellen, daer gaen deſe hemelſche maeltijden aen, ende groeyen daghelijcks meer ende meer.

Te Winocsberghen waeren twee oft dry vrouwkens, die buyten den Paeſch-tijdt op de Hoogh-tijden t'onſen Heere ginghen: nauwelijck hadden wy daer onſe wooninghe gheſtelt, of daer wierdender duyſenden ghetelt. Van ghelijcken heeft het ghegaen te Caſſel, te Belle, te Roermonde, ende dat, niet teghenſtaende de menighte der pelgrims, te verwonderen is, te Hal. Soo wy hier eerſt voet naemen op den auendt van Lichtmiſſe in't iaer een-en-twintigh, en zijnder 'sdaeghs daer nae, op ſulcken dagh, ende in ſulck eene mirakeleuſe kercke, in alles niet meer als elf Communicanten gheweeſt, waer van noch maer de vier borghers,de ſeuen andere uyt eens edelmans huys buyten de ſtadt waeren. Onder de pelgrims ſelue van hondert en ghingher niet een tot de Tafel des Heeren: nu het meeſte deel vande ſtadt alle Lieue-Vrouwen ende andere merckelijcke daghen, de pelgrims, die'r komen, ſchier allegader. De Vniuerſiteyt en de ſtadt van Louen hoe waſſe verwondert,alſſe ſagh datter onder Pater Adrianus twee duyſent menſchen op eenen dagh het heyligh Sacrament nutteden, daerder te voren als gheene ter Communie en ghinghen?

Maer

Maer wat soude sy segghen, hoorende datter t'Antwerpen in't Profes-huys iaerlijcks bouen de twee hondert en veertigh duysent, iae onse heele Prouincie door bouen de twaelf hondert en vijf-en-dertigh duysent Hostien alle iaeren vertiert worden? Al en hadden wy anders gheene vruchten ghedaen, dit punt alleen waere ghenoegh, om d'oeffeninghe vande Societeyt in dese landen niet te versmaeden. Godt wille het hen vergheuen, die't soecken te beletten, ende, ick en wete niet uyt wat ijuer, de rechtsinnigheydt vande glorie Godts, die wy inde Generaele Communien ende andere instellinghen voor hebben, tot eene verdraeyde meyninghe verkeeren, als of wy dit maer en deden om het volck uyt andere kercken tot d'onse te trecken. Indiense my een woordt hier toelaeten, ick sal hen niet meer als met eene vraghe beandwoorden. Komter op den auendt ende den dagh vande Generaele Communie in alle andere kercken niet meer volcks te biechten, als het wel en plagh? in dien neen, waer gaense dan te biechten? want ick magh nae een gherechtigh ondersoeck vande ses-en-twintigh biechtvaders segghen, die t'Antwerpen in onse kercke biechte hooren, datse bouen de vier duysent menschen op dien tijdt (hoe seer sy oock hen spoeden) niet en konnen af-hooren; ende nochtans heeftmen meer dan eens ghesien, datter acht, neghen, iae thien duysent communicanten gheweest zijn. De reste dan van dese moet by henlieden die teghen ons roepen, oft elders in andere kercken ghebiecht hebben: 'ten zy men segghen wille, datter soo vele duysenden alle maenden sonder biechte t'onsen Heere gaen? 'tGhene ick vande godtvruchtigheydt deser stadt niet eens en wil dencken, ick laete staen, vermoeden oft oordeelen. Ende wat isser doch klaer-blijckelijcker (als't al gheseydt is) dan dat alle

kercken, ſedert de Societeyt, het dobbel, iae het vier ende vijfdobbel van't volck daghelijcks hebben datſe plaghten? Dus en trecken wy 'tvolck met onſe oeffeninghen uyt d'andere kercken niet, dan wel uyt hunne winckels ende huyſen, ende ſeyndenſe nae hunne kercken, om den Aflaet by ons naemaels te komen verdienen, waer ſylieden ſoo wel by vaeren als wy, ende Godts glorie (die wy alleenlijck voor ooghen hebben) alderbeſt.

§. VII.

Vande kerckers, gaſt-huyſen en ſiecke.

Seuenſte oeffeninghe, de kerckers, gaſt-huyſen ende ſiecke.

DE waerachtighe liefde en neemt niemandt uyt, noch en maeckt gheen onderſcheydt tuſſchen vriendt oft vijandt, rijck oft aerm, gheſondt oft ſieck, voor ſoo veel als der ſielen ſaligheydt belanght: al euen dier hebbenſe aen onſen Verloſſer gheſtaen, al euen lief moeten wyſe hebben, ende al euen ſorghvuldighlijck beherten. Of wy het oock doen, moghen de ghevanghene en krancke ouer al uytwijſen. In alle huyſen zijnder eenighe gheſtelt, die ter weke eens, oft dickwilder, des noodt zijnde, hun werck maken vande kerckers ende gaſt-huyſen te beſoecken, gheene vuyligheydt oft ſwaere lochten achtende: waer door menigh iongh werck-man voor ſijnen tijdt gheſtoruen is. Wat eene liefde en heeftmen niet aen de Francoiſen die by Diedenhoue en ſint Omer ghevanghen wierden, betoont? Wat eene bermhertigheydt aen de Hollanders van Calloo, die beyde 'tlandt door verdeylt wierden? hoe menighe aelmoeſſen beſorght? hoe dickwils beſocht? hoe hertelijck ghetrooſt? hoe vromelijck in ſieckten bygheſtaen? hoe vele van die bekeert? aen hoe menighe

nighe de Kercken-gherechten ghegheuen, ende alsoo nae den vrijdom des eeuwighen leuens ghesonden, diese buyten den kercker waerschijnelijck niet en souden ghevonden hebben? die van Ghendt, Mechelen ende Antwerpen wetender af te spreken.

Doch dit en is maer eenen ouergangh gheweest: aen die van Duynkercke ende Winocsberghen, daer de gheuangheniſſen altoos vol sitten, is dit daghelijcks broodt. Dese hebben niet alleen met alderhande ketters, die onder 'tghespuys vande matroosen te vinden zijn, maer ondertuſſchen met Turcken ende andere onghelooughe te doen. Men versietse nae vermoghen van noodtdruft, men vermaentse tot het ghelooue, men bereydtse in tijden van noodt tot d'eeuwigheydt: noyt iaer of daer en wordter en twintigh oft oock meer bekeert. Ick laete staen hoe vele daer door onse voorsprake verlost, hoe vele vande doodt verbeden worden.

Te Winocsberghen in't iaer vier-en-twintigh wierdt ons bouen de helft vande twee hondert ghevanghene gheschoncken. In't iaer een-en-twintigh, als d'Infante Isabella teghen twee-en-twintigh Duynkerckers die de rebelle opghehanghen hadden, soo vele Hollanders dede aen de galghe knoopen; hebben wy de Catholijcke buyten de lotinghe ghehouden, ende d'ongheluckighe, op wie het lot ghevallen was (behoudelijck eenen Herdooper ende twee bittere Caluinisten) allegader tot het ghelooue bekeert; noyt gheluckigher, dan alſſe met eene korte schande d'onverwachte eeuwighe glorie kochten.

Niet min en gheschiedt daer inde gast-huysen, ende voorts ouer al by de siecke, voor de welcke de deuren van onse huysen, soo wel by nachten als by daghen (niemandt uytghesondert) open staen. Immers

van Antwerpen (en 'tſelue is van andere Collegien) magh men ſegghen datter by wijle thien paer by de ſiecke, voor het meerder deel aerme liekens, vernachten: iae is voor deſen ghebeurt datter bouen den Ouerſten ende den poortier niemandt en is t'huys ghebleuen, om het Collegie te bewaeren.

Voeght hier nu by de ſorghe diemen draeght voor de ſaligheyt der miſdadighe die op den hals ſitten, der welcker dry hondert ende vier-en-veertigh in ghetal op vijfthien iaeren tijdts van eenen onſen Prieſter, die te Bruſſel noch in't leuen is, tot het gherecht gheleydt zijn: inſghelijcks de bermhertigheyt, die men ouer al aen onſe aerme ſoldaeten (beſonder te Duynkercke, ende daer omtrent) aen de nieuwe aenkomelinghen bewijſt, als die uyt Spaignen ende andere landen ons toegheſonden worden: bouen dien de hertelijckheyt, die wy inde beleghe rde ſteden van 'sHertoghenboſch, Maeſtricht ende Breda aen de garniſoenen betoont hebben; ende oordeelt dan of onſe ghedienſtigheyt aen iemant, oock van d'alderaermſte, niet teghenſtaende de perijckelen der doodt, ontbroken heeft.

§. VIII.

Vande peyſ-makinghe.

Achtſte oeffeninghe, de peyſ-makinghe. INDIEN de vreedſamighe kinderen Godts ghenoemt ſullen worden, ſoo hopen wy immers dat wy al mede een erf-deel in't rijck der hemelen ſullen beſitten, ghemerckt wy ons beſte doen om ouer al den peys onder de partijdighe te betreffen. Hoe vele gheſchillen ende proceſſen en heeft P. Scribanius als goeden-man ende rechter verkoſen, niet gheluckighlijck nedergheleght! hoe vele vijandt-

vijandtſchappen ende ſorghelijcke oneenigheden, die tuſſchen Princelijcke huyſen ontſtaen waeren, met vernoeghen van weerſijde, niet tot een accoordt ghebraght? Hy ſcheen tot de peyſ-makinghe gheboren te zijn, nerghens en waſſer ſchier ſwaerigheydt daer hy omtrent was, of hy en wierdt verſocht om die te ſliſſen: bynae alle de Heeren van't landt, iae den Marquis Spinola ende d'Infante ſelue, hebben hem dickwils daer mede bemoeydt. Hy magh'er duyſent tot een goedt eynde ghebraght hebben, ende onder die al ſommighe die te vergheefs van Biſchoppen ende Prelaten wel twintigh iaeren langh bearbeydt gheweeſt waeren.

Maer hy en heeft alleen deſe konſte niet ghehadt. Pater Malcotius heeft te Hal den brandt van heel de ſtadt ghebluſcht, die uyt de vijandtſchap van de twee vernaemſte familien was aenghegaen, ende den tijdt van ſeuen iaeren langh noch van gheeſtelijck noch van wereldtlijck en hadde konnen ghemiddelt worden. Hy maeckte het verdragh met ſulcke voldoeninghe van partijen ende der ſtadt, dat hy ouer ſtrate gaende, met ghemeyne blijdſchap des volcks en duyſent benedictien naegheroepen wierdt.

Te Lier hadde de ghemeynte teghen den Magiſtraet de wapenen aenghenomen: den Gouuerneur ende de Gheeſtelijckheydt hadden ſonder vrucht d'onſteken ghemoeden ghesocht te koelen, de gheresene galle dreeſſe altoos voorder nae d'uyterſte verwaentheydt: tot dat onſe Patres tuſſchen beyden ghekomen zijn, ende den vrede ghetroffen hebben, om den welcken met danck-ſegghinghe te beveſtighen, een' hoffelijcke Miſſe t'onſen huyſe gheſonghen wierdt.

Dierghelijcken peys hebben d'onſe van Cortrijck tuſſchen twee Capitels ghemaeckt: den welcken hoe wel

 hy

hy groote blijdschap aen de stadt veroorsaeckte, en was nochtans niet te vergelijcken met die andere ouer omtrent vijftigh iaeren, als de ghemuytineerde soldaeten de stadt verrascht hadden, ende nu in volle wapenen teghen de borgherije stonden, om die te plunderen. Doen liepen wy onversaefdelijck tusschen beyde, nu met harde, nu met soete woorden, een ieder tot sijnen schuldighen plicht vermaenende: maer soo dit al te vergheefs viel, om dat den onwillighen soldaet de verlanghde proye, die hy nu tusschen sijne tanden hadde, niet en wilde verlaeten; soo deden wy, door Godts ingheuen, het Hooghweerdigh heylligh Sacrament op de merckt brenghen, ende begonsten hem by de teghenwoordigheyt van sijnen leuenden Godt te besweeren, dat hy sijne vrome handen en waepenen met het onnoosel bloedt der borghers niet en wilde onteeren. Dus wierp hy sijn gheweyr daer henen, viel op sijne knien, aenbadt sijnen Godt, gaf de handt aen de borgherije: de welcke ons duysentmael nae der handt van desen dienst bedanckt heeft.

Elders zijn meer andere peysen ghemaeckt, en gheschillen neder-gheleght: want dit ons daghelijcks werck is: dan 'tis onmoghelijck, iae onnoodigh, hier alles in't besonder te verhaelen, te meer om dat de voorghemelde voor een stael moghen dienen, waer uyt men vande reste ghenoeghsaem kan oordeelen.

§. IX.

Van't ghebruyck der gheestelijcker Exercitien.

Negenste oeffeninghe, de gheestelycke Exercitien.

DESE oeffeninghe soo eyghen aen de Societeyt, heeft haeren luyster in Nederlandt eerstelijck te Louen bekomen, daer den Cancellier vande Vniuersiteyt Tapperus, den

den Choor-deken van Luyck Hesius, den Abt van Lieſſies Bloſius, de ſelue met ſulcken vrucht ghedaen hebben, dat deſen oock ſijne Religieuſen daer toe verweckte, en nae datſe die ghedaen hadden, aen den Rector P. Adrianus ſchreef: *Och of dit ouer twintigh iaeren gheſchiedt waere! hoe veel beter ſoude het met onſe ouderlinghen gaen! wy louen Godt, dat hy ons door ulieden ſulck eene maniere van bidden gheleert heeft, uyt de welcke, ſoo ick hope, Godts glorie ende ſaligheydt der ſielen volghen ſal.* Noyt en iſſer iaer gheweeſt, of in dit Collegie en wierdender menighe gheoeffent, ende onder die vele Doctoren, Theologanten, Rechts-gheleerde, onder-tuſſchen oock al Biſchoppen ende Archsbiſchoppen, iae oock by wijlen heele clooſters. Welcken roem ſoo verre ghingh, datter oock eenen Pater van daer te Huy tot het clooſter vande Cruys-broeders ghercepen wierdt, die den Generael van d'Orden, ende de Religieuſen aldaer, in de ſelue beſtierde. Een ſekeren Ouerſten vande Minder-broeders te Louen en wilde niemant tot ſijn' Orden ontfanghen, of hy en hadde d'Exercitien gedaen. 't Welck ouer een komt met het opſet van ſommighe Biſchoppen ende Archsbiſchoppen, die de ſelue vrucht al mede voor den aenvangh van hunne ſtaeten gheſmaeckt hebbende, niemandt en pleghen tot het Prieſterdom te wijen, of hy en hadde ſich eerſt t'onſen huyſe eenen tijdt langh door de gheeſtelijcke Oeffeninghen bereydt ghemaeckt. Soo wijdt haer onſe Prouincie beſtreckt, is mede de vrucht van deſe Exercitien verbreydt: wantter niet een huys oft Collegie en is, daerder iaerlijcks niet ſommighe, elders meer, elders min (waer onder vele treffelijcke mannen zijn) gheoeffent en worden.

Hier komen nu by de Meditatien vande Vaſten, die wel voor deſen inde Sodaliteyten aen de Sodales alleen, maer

maer nu onlanghs door ingheuen van P. Iacobus Stratius onsen Prouinciael, opentlijck inde kercke aen het volck in verscheyden taelen nae gheleghentheyt der plaetsen, met sulcken toeloop, op de Passie onses Heeren voorghehouden ende vertoont worden, dat de kercken, sonderlingh t'Antwerpen, dickwils te enghe vallen. Men heefter vry wat sterck in't beghinsel op ghekraeyt: dan dit zijn ghemeynlijck onse diensten onderworpen, de welcke wy euen wel sien datse naemaels vande ghene selfs die't teghen uytvielen, niet alleen ghepresen, maer oock al naeghevolght worden.

§. X.

Van verscheyden godt-vruchtighe instellinghen.

Thienste oeffeninghe, verscheyden godt-vruchtighe instellinghen.

ALSOO stijf als op iet anders heeftmen teghen de biddaghen vanden Vasten-auendt gheroepen, als die eerst door eene godtlijcke inwendigheydt die hem dreef, van den voornoemden P. Stratius te Louen inghestelt, en nae der handt niet alleenlijck in ons Nederlandt, maer heel Christendom door met sulcken vrucht inghestelt zijn, dat noch de booshcydt noch d'afgunstigheydt selue die konnen ontkennen. Wie soude op eenen onghebonden tijdt, als allen moedt-wil ende broodt-dronckenschap los ghelaeten was, verwachten, dat de herberghen gheijdelt, ende de kercken vervult souden worden? nochtans hebben wy dit soo verre ghebraght, dat het nu meer heyligh als Vasten-auendt-daghen schijnen te zijn: inder voeghen dat op vele plaetsen verscheyden Ordens te hulpe moeten komen, om aen de menighte te voldoen, die den Aflaet komt verdienen. Men heefter dickwils omtrent de vijftigh duysent ghetelt, die binnen den tijdt van die dry daghen, in plaet-

se

ſe van hun lichaem goede chier aen te doen, met het broodt der Enghelen aen de tafel des Heeren feeſte ghehouden hebben.

De Statien vande Paſſie heeft eerſtmael te Ghendt een van onſe Prieſters ingheſtelt: 'twelck nae der handt die van Rijſſel, Valencijn, Atrecht, Bethunen, Dornick, ende andere ſteden naeghevolght hebben. t'Olſen, t'Exaerde, t'Aelſt, te Hondtſcote, te Bruſſel op de Sauel, hebben wy-ſe ſelue opgherecht.

Vande verheffinghe der Aflaeten, die te voren ſchier vergaen, nu ouer al gheſocht en beſocht worden; van't ghebruyck der heyliger beelden, die te voren ongheacht, nu by een ieder in weerde zijn; vande medalien en ghewijede rooſen-hoeykens, daermen voor deſen nauwelijck wiſt af te ſpreken, en nu 'theel landt door in voge zijn; van Reliquiarien, ende het eeren der Heylighen, ende in ſonderheyt des Enghels-bewaerders, dat wy grootelijcks te Roermonde ende elders vervoordert hebben; vande laueniſſe der ſielen in't Vaghevier, waer toe wy met verſcheyden vonden gheholpen hebben, wil ick al wetens gheen ghewagh maken, om dit Capittel niet al te ſeer te begrooten.

Eene ſaecke en magh ick niet voorby gaen, vande Berghen van bermhertigheydt, om de welcke, met uytroedinghe vande Lombaerden, teghen ſommighe ongheſinde te beveſtighen, als den Archshertoghe Albertus eenighe kloecke Theologanten noodigh hadde, heeft voor al P. Leonardum Leſſium daer toe ghebruyckt, door wiens leeringhe de ſelue verſekert, en 'theel landt door met groot ghemack der ghemeynte, inghebraght zijn.

§. XI.

Vande besondere hanteringhe met onsen euen-naesten.

Elfste oeffeninghe, de conuersatie.

DE ghespraeckſaemheydt van onſen Nederlandtſchen aerdt vereyſcht hier vry wat meerdere ghemeynſaemheydt van ons, als miſſchien in andere Rijcken ghepleghen wordt; waer in wy ons ſoo pooghen nae de menſchen te voeghen, dat wy nochtans Godt bouen al ſoecken. Niemandt en ſoude ghelooouen hoe vele duyſenden ſielen door deſen handel oft vande dolinghen der ketterijen bekeert, oft voor d'afvalligheydt bewaert, oft tot een beter leuen ghebraght zijn. Wy tellender dickwils met honderden in een Collegie alleen. P. Gulielmus de Pretere hoe vele heeft hyer t'Antwerpen op den rechten wegh gheſtelt, ende onder die Philippum den Graeue van Mansfeldt? Hy ghebruyckte de ionghmans der Sodaliteyt als brackhonden om het wildt op te iaghen, dat hy nae der handt met ſijne diſputatien ende ſoete hanteringhe ghingh vanghen: noyt weke of hy en quam t'huys met eene nieuwe proye gheladen. P. Iacobus Serjans was ſoo behendigh in't handelen met de ketters, dat hy bouen verſcheyden Caluiniſten, op weynighe maenden voor ſijn' aflijuigheyt, wel hondert en vijftigh Lutheranen bekeerde. Eenen anderen trock op een iaer twee-en-vijftigh, op een ander hondert en dertigh Engelſche, waer onder dry Capiteynen waeren, tot de heylighe Kercke. P. Ioannes de Gouda heefter vele meer met het ghewight vande bondighe redenen, als met ſijn bevallijck praeten omgheſet, om de waerheydt te volghen. VVt de Dordrechtſche Synode ſelfs hebben

ben wy op dese maniere eenen roof ghelijck voor de helle gehaelt. Eenen vande Ministers uyt Schotlandt die'r henen ghesonden was, niet konnende de hardigheyt vande predestinatie der Gommaristen verdraghen, quam ouer nae Antwerpen, ende van daer ghingh hy nae Lier, al waer hy in onse handen soo gheluckighlijck ghevallen is, dat hy oock d'Exercitien vande Societeyt ghedaen, en vol van eenen anderen gheest, nu Catholijck zijnde, daer uyt ghekomen is.

Noch merckelijcker is de bekeeringhe van eenen Her-dooper, die uyt Merren-landt, sijner twaelf, wel den vernaemsten van dese valsche Apostelen, nae Neder-landt ghesonden was, om de schadelijcke secte van Menno te verbreyden. Hy leedt schip-braecke met den hoop voor Duynkercke, doch ontquam het met sijne mede-ghesellen, nae dat hy twee daghen op Godts ghenaede op een luycke ghevlot en teghen de zee gheworstelt hadde. Gheduerende 'tperijckel, viel hem onder-tusschen dit naedencken in, of misschien sijne reyse aen Godt niet en behaeghde. Met welcke ghedachte soo hy op het vlack strandt tusschen Duynkercke en Nieuwpoort noch besich was, soo siet hy onverhoedts eenen Religieus in een wit habijt aen sijne sijde staen, die hem seyde: *'tGhene dat ghy peyst, dat is waer, uwe reyse mis-haeght aen Godt.* Hier ouer heel beroert, siet hem met verwonderinghe aen, ende vraeght van waer hy sijne ghedachten wist? *'tIs ghenoegh*, andwoordde den Religieus, *dat ick u dit aenghedient hebbe: voorder, gaet ghy nae Antwerpen, ende handelt met de Patres vande Societeyt* IESV, *vraeght die, en sy sullen u het waer ghelooue wijsen.* Dus biedt hem de handt, tot een teecken van danckbaerheyt: dan desen, sonder voorder ghewagh, gaet henen, en laet den Her-dooper ouergoten met blijd-

Merckelijcke bekeeringe.

ſchap nae ſijne mede-gheſellen ſpoeden: by de welcke hy ſoo haeſt niet ghekomen en was, of hy vraeght hen: Hebdy wel den man gheſien die my daer aenſprack? hy heeft my weten de binnenſte ghedachten van mijn herte te ſegghen. T'ſamen omſiende, meynt hem met den vingher te wijſen, ſegghende, Daer gaet hy henen; dan hy was uytter ooghen verdwenen. t'Antwerpen dan ghekomen zijnde, ſoo hy met iemandt vand' onſe, die de konſte wel verſtont, ouer de punten des gheloofs ſpreeckt, valt ghelijck eenen anderen Saulus ouer doodt ter aerden, en blijft ſoo ettelijcke uren ligghen. Nae der handt een weynigh verquickt, komt wel by ſyſeluen, doch blijft met eene ſwaere ſieckte bevanghen, de welcke als hem nu ſcheen met de doodt te dreyghen, heeft ſich laeten doopen, ende de gheſondtheyt weder ghekreghen. Van welcken tijdt af, nu eenen Paulus zijnde, ghingh ouer al die van ſijn' afgheſworene ſecte beſchaemen, en tot het waerachtigh Catholijck Roomſch ghelooue vermaenen.

Gheene Collegien en zijnder, of ſy en ſouden dierghelijcke gheſchiedeniſſen van vremde bekeeringhen konnen bybrenghen, die door't vriendelijck t'ſamen-ſpreken en verkeeren byghekomen zijn; dan de menighte doet my een eynde ſoecken, op dat haer de penne daer in niet en verlieſe, oft met langheyt verghete.

§. XII.

Vande gheſchreuen ende uytgheghe uen boecken.

Tvvelfſte oeffeninghe, de ſchrijuinghe van boecken.

DE vrucht die uyt de boecken komt, is dies te meerder en achtbaerder, hoe ſy haer verder door de heele wereldt uytſtreckt, ende langher van duere is als de menſchen ſelue, van wie ſy voortkomt. Al en hadden wy gheen'

gheen' andere ſpoor, als de bekeeringhe van onſen heyligen Vader Ignatius, die haeren oorſprongh uyt het leſen van eenen godtvruchtighen boeck ghehadt heeft; deſe ſoude ons ghenoeghſaem moeten aenaeghen, om een ſoo profijtelijcken middel voor de ſielen, als het ſchrijuen van goede boecken is, ernſtelijck te beherten. Hoe dat haer onſe Prouincie hier in ghedraghen heeft, en konnen wy niet verberghen, ſchoon dat wy wilden, naedemael de ſtucken in't licht ende aen alle de wereldt bekent zijn. In allerleye ſchriften zijnder vermaerde mannen gheweeſt. Inde Theologie Leſſius en Coningh, inde H. Schriftuere Delrio, Cornelius en Tirinus, inde Chronologie Samerius, inde Controuerſien Coſterus, Romæus, Gouda en Scribanius, inde Sermoonen Coſterus, Mangotius en Hamerius, inde Antiquiteyten Schottus, inde Matheſis Aguillon, inde Hiſtorien Roſweydus en Hugo, inde gheeſtelijcke Onderrichtinghe Adrianus, Dauid, Succquet, Stratius en Makeblijde, en inde Poëſie Suſius en Bauhuſius. Vele andere, die, hoe wel Duytſ-nederlanders, nochtans buyten onſe Prouincie ghewoont en gheſchreuen hebben, als oock ſommighe die van minderen ſlagh zijn, gae ick voorby; om een woordt te moghen ſegghen van 't boeckſken van P. Leſſius, 'twelck P. Thomas Sailly, anderſſins al mede om ſijne ſchriften beroemt, in't Neder-duyts ouerſtellende, het *Beraedt des gheloofs* ghenoemt heeft. 'tIs te verwonderen, hoe nut dit voor vele verdoolde ſielen gheweeſt is. Eene groote menighte der verwaeyde menſchen, die ſonder eenigh, oft immers het waer, ghelooue blindelijck nae de verdoemeniſſe liepen, hebbender de handt in ghevonden, van de welcke ſy tot de vaſtigheyt vanden rechten wegh gheleydt zijn. Graeue Ian van Naſſou, gheweſen Generael van des Coninghs ruyterije, ſal het in ſij-

 nen

nen persoon ghetuyghen, hoe dat hy door't lesen en ouerlegghen vande ghewightighe redenen daer in begrepen, af-standt vande ketterije en professie vande Catholijcke Religie gedaen; bouen dien uyt hope van voordere vrucht onder sijne bloedt-verwanten te doen, 'tselue boecksken uyt d'Italiaensche spraecke in de Hoogh-duytsche ouergheset, ende met sijn' eyghen handt fraey uytgheschreuen heeft. De weder-komste van Lipsius uyt Hollandt nae desen Staet (want ick en magh het oprechtelijck gheene bekeeringhe noemen) is door eenen brief van P. Delrio veroorsaeckt gheweest: den welcken, ghelijck hy selue in sijn' andwoorde melt, hem noch by daghen, noch by nachten liet rusten: soo diepen priem waeren in sijn herte de bondighe redenen, die hem sijnen vriendt, van ouder kennisse weghe, voorgheschoten hadde.

Hier mede sluyten wy dit eerste deel van het derde Capitel, laetende ons voorstaen, datter aenden goedtwillighen Leser ghenoegh, ende aen den ongunstighen al te veel by ghebraght is, om te betoonen, wat eene veranderinghe van manieren, ende vermeerderinghe van godts dienstigheyt, sedert onse komste in Nederlandt, door verscheyden oeffeninghen, gheschiet is.

DE TVVEEDE BEDEELINGHE.

Vande ſvvaere Miſſien oft ſeyndinghen.

VIer ouer-treffelijcke Miſſien heeft onſe Duytſ-nederlandtſche Societeyt: nae Hollandt, nae de ſchepen, nae 'tlegher, en nae de peſte, die wy om den ſueren arbeydt, ende de gheduerighe perijckelen dieſe uytſtaen, de Swaere noemen. De Hollandtſche is noyt ſonder ghevangheniſſe, oft vreeſe der ſeluer: immers men moetter altoos in't heymelijck gaen, en dieflijck by nachte ende in't verborghen handelen. Doch den oogſt van ontallijcke ſielen vergheldt ouervloedighlijck de moeyte die'r ghedaen, ende het ſweet datter vergoten wordt.

§. I.

Vande Hollandtſche Miſſie.

'T BEGHINSEL van deſe Miſſie is eerſt uyt den ijuer van twee wereldtſche Prieſters gheſproten, waer van den eenen Ioannes Smetius gheboortigh van Leyden, den anderen Martinus Duncanus Paſtoor te Delft was. Deſe ſiende dat het ghelooue in hun landt door de wapenen der weder-willighe Staeten daghelijcks ſoo ſeer achterwaerts ghingh, datter van veertigh menſchen ſchier niet een Catholijck en bleef, hebben elck voor hun hooft, den eerſten te Roomen by den Paus Clemens den VIII. den tweeden by onſen Prouinciael van Nederlandt, aenghehouden, datmen hen de hulpe vande Societeyt wilde toeſchicken, naedemael ſy die niet meer aende dolende inlanders, als aen d'ongheloouighe Heydenen, daerſe met

Hollantſche Miſſie, en haeren oorſprongh.

vvordt ons opgeleght vanden Paus.

menighte

menighte henen voeren, en behoorden te weygheren. Dus gheboodt den Paus aen P. Claudius onſen Generael, en deſen aen onſen Prouinciael ('tghene ſy maer en ſochten) van eenigh volck derwaerts te ſeynden. P. Gulielmus de Leeuw, en P. Cornelius Duyſt (deſen van Delft, den dien van Dordrecht gheboren) wierdender in't iaer 1592. door verſcheyden weghen henen gheſonden. Gulielmus hadde ſijnen voet quaelijck buyten de paelen van Antwerpen gheſtelt, als hy inde handen van een deel ſtraet-ſchenders viel, die hem uytgheſchudt, en van alles berooft hebbende, ſoo langh achter aen eens peerdts ſteert ghebonden en gheſleypt hebben, dat ſy hem heel ghewondt en miſmaeckt ouer doodt lieten ligghen. Niet veel beter en voer P. Duyſt: 'tſcheen dat den duyuel d'oorloghe die hy op ſijnen hals ſagh aenkomen, in deſe twee leydtſ-mannen ſtutten wilde; dan, te vergheefs. Sy gheraeckten beydegaeder te Dordrecht, hoe wel ſoo onthaesleweyt, dat Gulielmus van ſijns moeders deure voor eenen bedelaer ſoude verſonden zijn gheweeſt, en hadde hy aen haer gheene kenniſſe ghedaen, dat hy kindt vanden huyſe was. Sijnen ijuer en liet hem niet langher ruſten, dan de lichaemelijcke gheſondtheyt en vereyſchte. Hy begonſt terſtondt te predicken, en ſijne landtſ-ghenoten, die middeler tijdt in traenen vloeyden, in't oudt ghelooue te verſtercken. Van hier verdeylden hen deſe twee, volghens d'orden van hunnen Ouerſten, in verſcheyden gheweſten. Gulielmus gingh het Stift van Vtrecht, Ouer-Iiſſel, Ghelder-landt, ende in ſonderheyt de Veluwe ende de Betuwe (die't niet ſlecht van doen en hadden) met een' Apoſtoliſche neerſtigheyt bearbeyden. Cornelius begaf ſich nae Delft, om van daer Alcmaer, Hoorn, Enckhuyſen, Haerlem, Leyden, Amſterdam, 's Grauen-hagde, Rotterdam, Schiedam, Dordrecht, en,

beghint van twee Patres,

die beyde te Dort aenkomen,

en verdeylen hen,

en, met een woordt ghesëydt, heel Hollandt met sijne predikatien te doorloopen. Soo onvernepen was hun vierigh herte; iae souden al voorder in Zeelandt inghedronghen hebben, en hadden d'Engelsche garnisoenen de hauens soo nauw teghen d'inkomste vande Priesters niet beset ghehadt; die euen-wel noch al eens uytghestreken zijn gheweest, om de weynighe Catholijcken aldaer te gaen helpen. By dese, soo den oogst voor soo luttel werck-lieden te groot was, wierdter 'siaers daer nae P. Ioannes Bargius den derden, ende langh daer nae P. Adrianus Arboreus, Ouersten vande Missie, ghesonden. Hier haddy nu ghelijck de vier Euangelisten van hun vader-landt, wantse allegader Hollanders waeren: die sich ouer al verspreydden, *gaende en wederom keerende inde ghelijckenisse van eenen schijnenden blicksem.* Doch ten leedt als niet nae de komste van Arboreus, dat P. Bargius met vele schoouen van sielen, sonderlingh uyt Oost en West-Vrieslandt, gheladen ten hemel voer; in wiens plaetse nae der handt P. Nicolaus Romæus quam, hoe wel eyghentlijck tot bystandt vande Zeeuwen.

krijghen hulpe.

Ezech. 1. 14.

Dese dan hebben eerst het ijs ghebroken, ende den wegh aen vele hunne mede-ghesellen, tot saligheyt van ontelbaere sielen, ghebaent, der welcker sommighe schenen tot inden uytersten ouderdom van Godt bewaert te zijn, om vande Societeyt (als ofse die soo langh ghewacht hadden) gheholpen te worden. Een oudt wijf van hondert iaeren bleef, teghen 'tvonnisse vande Medicijnen, leuen, tot datse van onsen Pater beter onderricht, de ketterije en terstondt het leuen verliet. Desghelijcks ghebeurde't aen een oudt man van tachtentigh iaeren, die niet sterueu en konde, voor hy en hadde iemandt vande Societeyt ghesproken, die hem in't waer ghelooue onderwees,

Aenmerckelijcke bekeeringhen.

 en

en nae den hemel sondt. P. Gulielmus hadde sich al gaende vergrepen, en was by gheluck oft ongheluck in een Mennisten huys gheraeckt; dan ghebruyckte soo wel sijnen mis-gangh, dat hy den Her-dooper met vrouwe en kinders op den rechten wegh braght. P.Marcus vanden Timpel wierdt van iemandt by eenen libertijnschen, oft (soo dit volck sich noemt) vry-gheestighen edel-man gheroepen, die'r al vele (ghelijck doch die van sulcken slagh niet licht om te setten en zijn) van sijne goede vermaenders afghefchaft en vruchteloos doorghesonden hadde; maer hy heeft hem soo weten te raecken, dat hy sich aen sijne redenen ouergaf, en met verwonderinge van de heele ghebuerte goedt Catholijck stierf. Van ghelijcken ghebeurde'r aen eenen anderen te Leyden, die noch soo veel gheluckigher was, dat hem by de gesondtheyt der siele de lichaemelijcke oock, als eene toe-ghifte, ghesehoncken wierdt.

Dan wat willen wy met ouertolligheyt vande besondere bekeeringhen den Leser moeyelijck vallen, daerder ten minsten alle iaeren wel acht hondert, laetstmael oock bouen de twee hondert, op weynigh daghen tijdts, door eenen Priester ghefchiedt zijn? Dit seurde den ketteren van't beghinsel onser komste, inder voeghen, datse een verbodt teghen alle Catholijcke vergaderinghen en diensten lieten uytgaen: waer in soo hen docht dat de Iesuiten noch niet bescheydelijck ghenoegh uytghedruckt en waeren, maecktense een nieuw in't iaer 1596. eyghentlijck tot onsen last, teghen alle de ghene die ons souden derren herberghen, oft eenighsins in hunne huysen ontfanghen. De beloften, die'r voor den aenbrengher bystonden, ende de bitterheyt vande Predikanten, hebben vele Patres in lijden ghebraght, naementlijck den eersten grondt-steen van dese Missie P.Gulielmum de Leeuw, diese eens te Dockum, ende

Plackaeten tegen de Iesuiten.

P.Gulielmus

ende andermael te Leewaerden ghevanghen hebben; doch beyde reysen voor ransoen (dat Godt aende Catholijcke wel-doenders mildelijck betaelde) los ghelaeten. In den seluen strick viel P. Cornelius te Delft; dan hy wierdt daedelijck wederom vanden Schout om sijne krachtighe wel-sprekentheyt ontslaghen. 'tSchijnt dat Godt dese sijne dienaers, als tweelinghen, met een ghelijck leuen en steruen heeft willen vereeren. Ghelijckerhandt zijnse in Hollandt ghekomen, ghelijckerhandt hebbense den tijdt van twintigh iaeren aldaer ghearbeydt, ghelijckerhandt zijnse in een iaer, rijck van verdiensten, ghestoruen, ghelijckerhandt nae hunne doodt, met eenen roem van heyligheyt en bouen-natuerlijcke wercken vermaert gheweest.

vvordt ghevanghen, insghelijcks P. Cornelius,

Op sulcke fondamenten, wat konde daer anders als kerckers en boeyen voor de nae-komelinghen volghen? Amsterdam, Gouwe, Leyden, den Hage, ende andere steden weten daer af te spreken, hoe dat eenen Wouters, Makeblijde, Borluyt, Tack, de Greef, Wencom ghevaeren zijn. Ioannes Vitingus sat in Vrieslandt seuen maenden, nae dat hy van sijnen eyghen discipel verraden was: sijne boeyen, die hy in't aendoen kuste, wierden van eenen Catholijck voor groot gheldt inghekocht: soo loffelijck was de mare van sijne deughtsaemheyt,ende den ijuer, met den welcken hy als eenen anderen Paulus, verscheyden ketters ghedueren de sijne swaere ghevanghenisse (van de welcke hy niet en socht verlost te worden) tot de waerheyt bekeerde. Van meerdere weerde zijn de boeyen, met de welcke sy dien onbeschaemelijcken werck-man, en ghetrouwen dienaer Godts P.Petrum Maillart, nu onlanghs ouerleden, soo onghenadighlijck ghevetert hebben, dat hem vijfthien iaeren langh sijne wonden tot inde doodt toe verswoeren. Wy weten het danck aen de saechtmoedige

ende andere elders.

door de bitterheyt der Predikanten.

Woorden-dienaers, datſe hunne galle met ſoodanighe kneuelinghen teghen ons uytſpouwen. Dan ons iammert datter ſoo vele ſielen by verkort, en de Staeten der Vereenighde landen ſoo door vertwijfelt worden, datſe om 'tgheianghel van een deel onghesoute tonghen, den vrijdom van conſcientie (dieſe oock anderſſins aen Ioden ſelue met openbaere oeffeninghen toelaeten) aende Catholijcken alleenlijck benemen. Men moght wel in't beghinſel van de turbelen teghen de Spaenſche Inquiſitie kraeyen, alſmen ergher met ſijne patrioten ende de Ieſuiten wilde leuen, om datſe het oudt ghelooue teghen der nieuw-gheſinder leeringhe houden ſtaen. Maer de kloecke Belijders en ſoecken niet datmen deerniſſe met hen hebbe: te meer om dat Godt onder-tuſſchen met wonderheden verklaert, hoe aenghenaem hem hunnen arbeydt is. P.Franciſcus van Cleue lagh te Hoorn kranck van eene doodtlijcke ſieckte; de Catholijcken wenſchten wel hunnen goeden herder om veel gheldts te behouden, dan daer was een koſtelijcker offerande (ſoo't ſcheen) van doen om hem te verbidden. Een ſeker vrouw-menſch preſenteert haer aen Godt, als een wiſſelingh, om te ſteruen, indien den Pater magh bekomen; en wordt verhoort. Op ſtaenden voet, als of de sieckte ouergheſet waere, beghint de vrouwe te quelen, ende den Pater te gheneſen, gaende in deſer voeghen altoos ghelijck-maetigh voort, den eenen nae ſijne gheſondtheyt, d'andere nae haere doot: tot dat eyndelijck op den ſeluen tijdt deſe ſtierf, en dien volkomenlijck ghenas.

P. Cleue ouer doot sieck, vvordt by vvisſelinghe van Godt verbeden.

VVonderbaere gheſchiedeniſſe te Rotterdam,

Alſoo wonderlijck is't, dat niet aen eenen P.Romæus alleen, maer aen ſijn heele vergaderinge te Rotterdam gebeurde. Den Schout verraſchte hem ſchier aenden autaer, gelijcke-wel ontquam hy't noch, ter wijle men den ſeluen onderhiel met praeten. Daer was eenen uytgangh achter op't

waeter,

waeter, daer eenen boot van selfs tot hem quam aenghedreuen: in desen springht hy met soo veel volcks als dien draghen konde, en set ouer. Die'r ouerghebleuen waeren, stonden alsoo beladen, als wel d'andere verblijdt; te meer om dat sich niemandt en derrede verstouten om den boot aen te brenghen, uyt vreese van inde klippe te vallen; dus keert den boot anderwerf en derdemael van selfs, sonder iemandts bestier, tot datse allegader ouerghescheept wierden, en niemandt in de breucke en viel. Beter sal ick segghen, oft ergher, voet den Schout van Delft, met P. Ludouicus Makeblijde. Nauwelijck hadde hy hem ghevanghen, of hy wierdt soo onghepaeyigh ontstelt, dat hem de Doctoren het leuen ontseyden; maer soo den Pater daer by ghekomen zijnde, een vierigh ghebedt ouer hem sprack, quam hy terstondt tot sy seluen, en wierdt ghenesen. Met dierghelijcke munte betaelen de Catholijcken, en wreken de Iesuiten hun leedt. *item te Delft.*

Meer souden wy van dese Missie segghen, hoe en waerse verspreydt zijn, die dese kudde voeden en bewaeren; dan de Geusen souden't mercken.

§. II.

Vande Missie nae't legher.

MEN seght spreucks-ghewijse, watter vande arendts komt, dat wilt om 'thooghste vlieghen; en al dat van der katten aerdt is, dat wilt altoos muysen. Wat wonder is't dan, dat de Societeyt den krijgh volght, die van eenen krijghs-man voortkomt? Nae dat P. Thomas Sailly uyt Moscouien, daer hy dry iaeren langh kloeckelijck met P. Posseuinus ghearbeydt hadde, nae Nederlandt met brieuen van Sigismundus Coningh van Polen aenden Prince

van Parme in't iaer 1586. ghekeert was; heeft hem desen alsoo behert, dat hy hem voor biechtvader koos, en mede nam tot alle campagnen, sonder den seluen tot de doodt toe te verlaeten. Dit en konde anders niet als eene groote aensienlijckheyt by de houelinghen en officieren van't legher aen P. Thomas gheuen: de welcke soose daeghelijcks noch aennam door de menighte vande Heeren, die dẽ Prince hier in volghden, ende de goedthertigheyt der soldaeten, die hy in alle perijckelen en sieckten nae vermoghen bystondt; soo wierdt hem allenghskens onmoghelijck den last alleen te draeghen. Ouersulcks beghint met den Prince van hulpe te handelen, den welcken de selue niet alleen terstondt toegheftaen, maer ernstelijck oock versocht heeft.

P. Sailly vvordt biechtvader vanden Prince van Parme,

beghint de legher-missie,

Hier hebdy nu den aenvangh van dese Missie, tot de welcke op dit versoeck van stonden aen twaelf vande kloeckste Patres (die mede wetenschap van verscheyden taelen hadden) met noch andere twaelf gheene Priesters, ten deel vande Societeyt zijnde, ten deel nae de selue staende, ghesonden wierden. Den Prince ontfonghse allegader in sijne familie, tot datse te boeck ghestelt souden worden, om eene ghesette aelmoesse tot hun onderhoudt vanden Coningh te genieten. Van dien tijdt af, tot op den dagh van heden toe volghen wy 'tlegher, niet uyt baetsoeckelijckheyt (als sommighe onghesinde vermoeyen) maer alleen om de sielen van't krijghs-volck, tusschen de daghelijcksche perijckelen teghen den helschen vijandt ter saeligheyt te wapenen, om alsoo met eene goede conscientie te stercker teghen de lichaemelijcke vijanden te vechten, ende de doodt met eenen onbeswijckelijcken moedt te verwachten. Want buyten dese wat anderen buyt isser doch voor ons, als hongher, dorst, onghemack, stanck, vuyligheyt, sieckte,

iae de doodt ſelue te haelen? P. Thomas kreegh de peſte *krijght de*
als hy d'aerme ſoldaeten die daer mede bevanghen waeren, *peſte.*
inde baracken by Burick ghingh dienen, en quam ſoo verre dat hem de Medicijns het leuen ontgauen; doch door eene belofte aen Onſe L. Vrouwe ghedaen ontquam hy de doodt, en ſpoedde ſich met de bewonde ſeeren nae Zutphen tot den Prince: die aldaer met het ontſet beſigh, ſiende den Pater aenkomen, ſchiet hem toe met blijdſchap, en ſeght: Komt aen P. Thoma, ende ſtaet my by, of my iet menſchelijcks ouerquame, ter wijle wy voor de H. Kercke gaen vechten. Dit waeren de proef-ſtucken van onſen nieuwen ſoldaet.

Ghelijcken haſaert liepen ſijne medegheſellen in verſcheyden tochten ende beleghcringhen. 'tWas eenen herden vorſt als den Prince in't iaer 1591. 'tbelegh van Rouanen ghingh lichten, de tenten wierden dickwils inden ſneeuw nedergheſlaghen, het eten ontbrack, de leden verſtijfden van d'onghenadige koude; en euen-wel moeſtmen voort met het legher. Door onghemack dan ende ghebreck vielender vele van d'onſe in ſwaere ſieckten, eenen haeldeder oock de doodt, die op eenen amonitie-waghen onder den blaeuwen hemel uyt een verkildt lichaem aen Godt ſijnen vierighen gheeſt gaf.

'tIaer daer nae, als Graeue Maurits Steenwijck benauwde, heeft ſich P. Henricus Samerius in duyſent perijckelen daer binnen ghevonden. Den Gouuerneur vande ſtadt La *Arbeydt*
Cocquelle, die'r een van d'onſe tot hulpe der ſoldaten ver- *en perijckelen van*
ſocht hadde, ſiende dat hem deſen Pater toegheſonden *P. Samerius.*
wierdt, was ſeer verblijdt; uyt reden, dat hy om ſijnen ijuer en langh-bekende ghedienſtigheyt veel op ſijn volck vermoght. 'tWelck ſy oock metter daedt ghetoont hebben, niet alleen in't afſlaen vanden ſwaeren ſtorm, daerder wel

twee

twee duysent vanden vijandt bleef (gheduerende den welcken hy ouer al by was, ende den moedt aende vechtende, ende de heylighe Sacramenten aende vallende gaf) maer oock in't ouergaen : want soo Mauritius voor een punt vande capitulatie besprack, datmen hem den Iesuit soude in handen stellen (hy hadde verstaen dat het garnisoen op sijn woordt malckanderen ghetrouwigheyt belooft hadde, vanden uytersten noodt t'onderstaen; t'samen oock, dat hy plichtigh soude gheweest hebben in eenigh verraedt van Engelandt; hoe wel dit laetste valsch was) hebben sy dese conditie glat afgheslaghen, en ghesëydt, datse met hunnen Pater souden leuen en steruen. Dus moeste Mauritius wijcken, en sijn bespreeck afgaen, uyt vreese dat hem den Iesuit met dese onbesuysde gasten noch eens soo veel bloedts kosten soude, alsser alreede vergoten was.

P. Montanus vvordt vermoordt,

P. Crispus ghequetst,

Inden tocht, die den Graue van Fuentes in't iaer 95. nae de doodt vanden Archshertoghe Ernestus in Vranckrijck dede, bleef P. Nicolaus Montanus doodt, diemen den Apostel vande Bourgoignons noemde, nae dat hy met vele wonden doorschoten en doorkerft was. Den biechtvader vanden Graue P. Antonius Crispus, als hy voor Camerijck met de soldaeten (ghelijck hy altoos plagh) de trencheen opliep, kreegh eenen scheut inde borst: waer van ouer doodt in't quartier ghebraght zijnde, behiel ghelijcke-wel noch eens sijn leuen, 'twelck hem luttel iaeren te voren (als hy uyt de scheeps-armade teghen Engelandt op een plancke met eenen mede-ghesel alleen op de kuste van Vlaenderen quam aenghedreuen) ten dien eynde van Godt scheen verlenght te wesen, om dat hy't vele iaeren in dese soo swaere Missie soude besteden.

Of d'onse inden bloedigen veldt-slagh van Nieuwpoort meer moeyte ghedaen hebben om de sielen te helpen, als

als wel moedt aende soldaeten ghegheuen, om kloeckelijck te vechten, daer soude men met reden moghen aen twijfelen. Niet en hebbense nae ghelaeten, soo langh alsser eenighe hope was van te wederstaen, om de vlucht te stutten; dan nu te laet zijnde, als elck nae een goedt uytkomen sagh, bleuen sy euen-wel het veldt houden, om der ghequetster biechten te hooren. Hier door den vijandt als gheterght, set daer op aen, ende achterhaelter dry vanden hoop P. Petrum Buselinum, P. Laurentium Euerardi, en P. Othonem Campensem, de reste ontliep't. Buselinus als hy sich niet voor soldaet, maer soldaeten-herder opentlijck uytgaf, wierdt met twee looden doorschoten: dan soo hy hier van op staenden voet noch niet en stierf, kroop hy op handen en voeten by de steruende soldaeten, en gaf hen d'absolutie, tot dat hem eyndelijck het bloedt begaf, om 'tkleedt sijner siele in dat van't Lammeken, met hope van der Martelaeren krans, te wasschen. Euerardi voor eenen Iesuit vande ouerloopers bekent, ontfingh dies te meer wonden, hoe desen naem doch haetelijcker aende Caluinisten is. Campensis, die biechtvader vanden Archshertoghe Ernestus gheweest hadde, ter wijle hy met eenen ghequetsten op sijne schouderen doorloopt, om dien het leuen te bewaeren, verliest het sijne. Men heeft de lichaemen naemaels soo doorhouwen ende doorhackelt ghevonden, dat het een uyt het ander niet en konde onderkent worden.

P. Buselinus doorschoten,

P. Euerardi en P. Campensis met vele vvö-den ghedoodt:

Het dry-iaerigh belegh van Oostende heeft onsen arbeydt en perijckelen niet alleen beswaert, maer oock verlenght, daer zijnder sommighe vande peste, andere vande vijandtsche koghels wegh ghenomen. Onder dese was P. Spikerman, die met sijnen ijuer den naem vanden Duytschen Apostel verdient hadde, mits hy alleen voor Oostende meer als acht hondert Hoogh-duytschen (waer onder oock eenighe

vele kryghen de peste voor Oostende,

P. Spikerman vvordt doodt ghescho tē.

ghe Capiteynen en Colonellen waeren) vande ketterije tot den ſchoot vande heylighe Kercke ghebraght hadde. 'tIs ongheloouelijck wat ſieckten ende onghemacken deſe verdrietighe belegheringhe veroorſaeckte, waer door ghelijck onſen aerbeydt menighvuldigher, alſoo oock de vruchten ouervloedigher aen quamen. Doch de gheſonde wierden niet min beſorght als de ſiecke: want daer wierden verſcheyden deuotien tot verweckſel vande godtſdienſtigheyt in't legher ingheſtelt. Eene was, datmen het H.Sacrament met behoorlijck licht ende eerbiedinghe nae de ſiecke droegh; d'andere, datmen daeghelijcks op gheſette uren Miſſe voor de ſoldaeten dede; de derde, datmen 'smorghens, 'snoenens en 'sauents met het trompet ouer al, ghelijck een teecken vande bede-klock gaf; de vierde, datter altoos in onſe tente licht bernde voor een Marien-beeldt, daer een ieghelijck ſijn gebedt by daghe en by nachte quam ſpreken. Ende meer andere dier ghelijcke, diemen in volghende tijden tot den aenvangh van 'twaelf-iaerigh beſtandt al mede onderhouden heeft.

Verſcheyden deuotien in't legher ingheſtelt.

De Miſſie vvordt andervverf beveſtight:

Dit in't iaer neghen verkondight zijnde, hebbender ſommighe nieuw-roerighe gheeſten hun onruſte teghen deſe Miſſie ghekeert, om aenden Coningh wijs te maken dat hyſe, als nu onnut ende onnodigh, ſoude afdancken, ende d'aelmoeſſe die'r toe gheſchickt was, aende betaelinghe van ſoo vele ſoldaeten ouerdraeghen. Sy en hielen niet op met vrijuen en ſchrijuen, voor ende al eer den Coningh op het berecht vanden Marquis Spinola ſijne miltheyt beveſtighde, met uytdruckelijcke ordinantie, datmen ons nu, noch immermeer voortaen in dit ſtuck moeyelijck en ſoude vallen, maer de ghewoonlijcke aelmoeſſe veyligher en veerdigher betaelen. Dan, ghelijck den onwille doch altoos ſwaerigheyt baert, ſoo heeft hy hier uyt de ſoldaeten teghen ons

ons opgheruydt, als of hunne betaelinghe, om ons te voldoen, wederhouden wierde: waer op eenighen tijdt langh groote blaeme teghen de Patres ontstaen is; doch dese wolcken verschouen haest door't licht der waerheyt, 'twelck hem neffens onse onnooselheyt quam verschijnen.

Soo ghinghense dan voorts inde ghewoonlijcke ghedienstigheyt, diese soo binnen 'slandts gheduerende den treues aende garnisoenen, als buyten de prouincien te Wesel ende in Paltslandt aen het krijghs-volck betoonden. Met den uytgangh van't bestandt begonst wederom hunnen arbeyt met meerdere perijckelen aen te gaen. Wat en hebbense niet in't ongheluckigh belegh van Berghen op Zoom gheleden, iae wat niet ghedaen? *haeren arbeydt en perijckelen.*

P. Gulielmus Buuet nae het springhen van eene mijne (die hem sijnen hoet wegh ghenomen, ende 'taensicht met het heel lichaem met aerde ouerstroyt hadde) bleef niet alleen onversaeft bloodt teghen den vijandt met sijn kruys staen, maer ioegh het herte wederom in't lijf aende vluchtighe soldaeten, als hyse en met woorden moedt gaf, en met de schouderen gelaeden voor aen ghingh, om de nieuwe borstweyre teghen de mijne op te worpen. Men heeft hem dien dagh bedanckt, dat hy d'eere van des Coninghs wapenen bewaert hadde. Hy was een onvermoeyelijck werck-man, aen groot en kleyn, om sijne ghedienstigheyt en sorghe voor d'aerme weduwen ende weesen (welcker vader hy ghenoemt wierdt) al om bekent. Den Prince Cardinael, die hem onder-tusschen by sieckte van sijnen biechtvader in't legher tot de biechte ghebruyckte, bedroefde sich ouer sijne doodt, en gaf meer als eens ghetuyghenisse, dat de Societeyt veel, maer 'sConinghs legher noch meer, in P. Buuet verloren hadde. Alsoo kloeck was P. Petrus Eulaert, die inden slagh van Fleru met eenen karabijner *Lof van P. Buuet,* *van P. Eulaert,*

in ſijne wanghe gheſchoten, met ſijn eyghen ende der ghequetſter ſoldaeten bloedt ouergoten, bleef niet te min volſtandigh in ſijnen dienſt, loopende ouer al om de vallende te helpen. Met den ſeluen moedt heeft ſich P. Hermannus Hugo inde Veluwe vertoont, daer hy oock door onghemack ende aermoede met gheduerigen arbeydt vermenght, neffens eenen anderen Pater de ſieckte haelde, waer vanſe beydegader ſtieruen.

van P. Hugo.

Tot noch toe ende een iaer, twee oft dry daer nae, waeren wy alleen in't legher teghen den Hollander beſigh: 'tiaer vijf-en-dertigh, als ons den Franſ-man op den hals drongh, heeft den arbeydt met de vruchten verdobbelt. Niemandt en ſoude ſich konnen verbeelden den ouergrooten laſt, die wy omtrent Schencke-ſchans ter oorſake van't groot ghetal der ſiecke ghedraghen hebben: 'tquam al op de Societeyt aen: waerom oock den Prince Cardinael ſijn' apoteke ten beſten gaf, en daghelijcks ſijnen aelmoeſſenier t'onſen ſondt om te vernemen nae de krancke, met laſt van aelmoeſſen daer voor in der Paters handen te laeten. Sy beſochten de ſiecke, ſy diendenſe, ſy hoorden hunne biechten, ſy gauenſe hun Kercken-rechten, ſy ſloten hen d'ooghen, ſy maeckten de putten, ſy droeghenſe op hunne ſchouderen nae 'tgraf, onder-tuſſchen tot twintigh ſeffens: inder voeghen dat ſijne Hoogheyt ouer ſulck eene lichaemelijcke en gheeſtelijcke bermhertigheyt verbaeſt ſtaende, ſeyde menighweruen opentlijck, dat hy ſulcks noyt gheſien en hadde, en dies volghende de Societeyt niet ghenoeghſam en konde prijſen. Omtrent den ſeluen tijdt en plaetſe ſtieruen den Hertoghe van Lerma, den Graue van Grimberghen, en (die alle onſe hope ſchier mede ter aerden droegh) den Marquis de Aytona: de welcke ſchoon datſe allegader hunnen gheeſt tuſſchen onſe armen gauen, en verhinder-

Den arbeydt vvordt verdobbelt by Schēcke-ſchans,

van ſijn' Hooogheyt ghepreſen,

hinderden nochtans in't minste niet de ghewoonlijcke ghedienstigheyt en liefde tot de ghemeyne soldaeten.

Alsoo herdt ghingh het aen omtrent S. Omer, behoudelijck dat de sieckten van onsen kant wat minder, als de perijckelen waeren: uyt welcke reden de deuotie oock buyten ghewoonte in't legher soo groeyde, datter daeghelijcks bouen de duysent krijghs-lieden ter tafel des Heeren ghinghen. Te Calloo waeren wy dagh en nacht inde trencheen by de soldaten, om de selue, in gheval van noodt, by te staen, en tot d'eeuwigheyt te bereyden. Welcke liefde alsoo wel de Hollanders als d'onse t'Antwerpen gheproeft hebben, als wy die neffens andere Religieusen ghelijckelijck dienden, en vele van henlieden, door de bewesene bermhertigheyt beweeght zijnde, tot ons Catholijck ghelooue braghten. *te S. Omer,* *te Calloo.*

Eene merckelijcke sake ghebeurde'r dies aengaende te Bethunen: daer lagh eenen herdtneckighen Hugenot in't gast-huys seer kranck, vanden rooden loop: om wiens siele te winnen den Pater gheene moeyte en spaerde, gheene moghelijcke ghedienstigheyt onder sich en liet. Hy vraeght hem of hy niet van doen en hadde; Stroo, seyde den siecken: 'twelck hem terstondt ghebraght wierdt. Niet anders? iae een sop van rooden wijn met wat suycker: sy ghewordt hem daedelijck. Niet meer? Anders niet als het Catholijck ghelooue, andwoordde hy: want 'ten kan anders niet zijn, of de waere Religie isser, daer sulcke liefde bevonden wordt, onse Ministers en souden sulcks niet doen. Dus stierf hy weynighe daeghen daer nae, van alle Sacramenten der H. Kercke behoorlijck voorsien.

Ick en vonde gheen eynde, dat ick maer eens in 'tbesonder verhael van dierghelijcke wercken (n quame; 'tis my ghenoegh dat ick mijn voornemen hier magh uytvoeren,

en bewijſen, hoe ſwaer deſe Miſſie is: inde welcke niet anders als hongher en kommer van aermoede, vuyligheyt en ſtanck van ſiecke en doode lichaemen, koude en hitte, reghen en windt vande d'onghesteltheyt des hemels, kranckheden van onghemack ende arbeydt, ten laetſten de doodt ſelue nu vanden vijandt, dan vande peſte, ende andere legher-ſieckten te verwachten is. Heele maenden niet uyt ſijne kleederen te gaen, onder den blaeuwen hemel op koude en voghtighe aerde te ſlaepen, beſchimmelt en vermuſt broodt t'eten, troebel ende ongheſondt water te drincken, van ghewormte ſchier te leuen, met rouw ende ongodtlijck volck om te gaen; dat zijn hier onſe daghelijckſche renten. Dan wy ghetrooſten ons dit al, om de liefde vanden ghenen die ons tot de doodt toe bemindt heeft, en ghelijckelijck voor alle sielen gheſtoruen is.

Lof van deſe Miſſie. Voorwaer den Marquis de Aytona achtede deſe Miſſie bouen al datter loffelijck in 'sConinghs legher te vinden was: want ſoo het eens gheviel, datter iemandt in ſijne teghenwoordigheyt vry wat mondigh tot lof vande Hollandtſche krijghs-orden, betaelinghe, ende rappigheyt ſprack: Onſe vijanden moghen hebben, ſeyde hy, wat ſy willen, ſy en hebben gheene Ieſuiten in hunnen legher: ſoo langh als deſe godtvruchtighe Miſſie ſtaen ſal, ſullen oock de Catholijcke wapenen van Godt ghebenedijdt worden. Van't ſelue ghevoelen moeſt wel weſen den Prince Cardinael, als hy ons tot ſchaemroodigheyt toe prees, ende in't byweſen van ſijnen edeldom en Colonellen ouer den goeden dienſt bedanckte, die wy in't legher ghetrouwelijck ghedaen hadden. Doch deſe ghetuygheniſſen, miſſchien uyt jonſte bouen onſe verdienſten gheſproken, moeten ons meer tot eenen prickel van kloeckmoedigheyt, als tot eenen windt van ijdele laet-dunckenheyt dienen, om naeſt Godt

de

de vruchten van onsen arbeydt aen sijne Coninghlijcke Hoogheydt toe te schrijuen, die haer gheweerdight de selue met een soo goede ooghe aen te sien.

§. III.

Vande Mißie nae de schepen.

VAN'T beghin der Societeyt heeft haeren ijuer ghetoont, datter gheene wateren soo onstuymigh en zijn, die de liefde der sielen konnen ouervallen. P. Laines was den eersten, die van Martinus de Carnoza verghesel schapt, met de vlote vanden Vice-Roy van Sicilien Ioannes Vega dit woest element invoer, om de matroosen ende de soldaeten by te staen. Sijn goedt exempel hebben naemaels P. Hieronymus Natalis, en P. Isidorus Bellinus in iaer 1551. ghevolght, als den seluen Vega teghen de Turcken trock, maer onder weghen door tempeest acht galeyen verloos, in welcker eene P. Isidorus met al watter in was, vergingh. Ende dit is d'eerste offerande, diemen weet van d'onse dat inde Missie vande schepen, in't midden vande zee, 't vier ghevonden heeft; daer hy van soude ende in't water branden, ende inden brandt verdrincken. Noch erger voer de vlote van't iaer sestigh, onder het beleydt vanden Vice-Roy Ioannes Cerda: wantse wierdt heel vande Turcken verslaghen, doch sonder eenigh verlies van onse Patres, die hunner ses onder d'ouerigheydt van P. Antonius Vinck, een Nederlander, door enckele voorsichtigheydt Godts allegader in een groot oorlogh-schip waeren, daermen de siecke in besorghde: want soo den vijandt nu meester was, heeft sich dit schip alleen, met luttel mannen, eerst twee uren langh teghen seuen, daer nae teghen sesthien, ten laetsten teghen

Van haer beghin heeft de Societeyt dese Missie ghe-ploghen.

P. Isidorus verdrinckt.

Ses Patres loopen peryckel vanden Turck.

teghen ſeuen-en-twintigh galeyen (den ſtrijdt in alles omtrent ſes uren duerende) ſoo vromelijck gheweert, dat het eyndelijck in Sicilien ingeloopen en behouden gheweeſt is. Inde groote armaede van Spaignen teghen Engelandt, daer het al mede deerlijck afliep, verdronckender acht van d'onſe, twee ontquamen't op een plancke, als elders boven gheſeydt is. Gheene reyſe waſſer ſchier van d'onſe ghedaen, of ſy hadden de doodt, oft immers de perijckelen der ſeluer, uytgheſtaen.

acht verdronckender onder Engelandt.

Dit euen-wel niet onvermindert, hebben wy deſen laſt, niet voor eenen tocht oft twee, maer voor altoos ſonder voorgangh (dat wy immers weten) van eenighe andere Prouincien der Societeyt, d'eerſte van al te Duynkercke aenveert. Voor alle des Coninghs ſchepen en waſſer niet meer als eenen Spaenſchen Capellaen. Wat ſoude deſen onder de Nederlanders uytrechten, welcker taele ſelue hy niet en verſtondt? en nochtans (ghelijck de hauen ſterck altoos vande Hollanders beſet was) liepenſe noyt zee-waerts in ſonder groot perijckel van met den vijandt te ſlaen: waer toeſe dickwils nae langhduerighe dronckenſchap en ontucht ſoo onbereydt te ſchepe ghinghen, datter ſchier niemandt op ſijne ſaligheydt en peyſde: ick laete ſtaen, ghebiecht oft ghecommuniceert ſoude hebben. Dit verlies van ſoo vele ſielen (wantſe bynae daghelijcks ſlaeghs quamen) ſeurde den Marquis Spinola, alſdoen Admirael vande zee, ende de doodt van deſen Capellaen, (die in't iaer dry-en-twintigh verſcheydde) waer-nemende, dient haere Hoogheydt d'Infante Iſabella aen, van deſen laſt voortaen de Patres van de Societeyt ouer te ſetten: het welck alſoo op den elfſten Nouember van't ſelue iaer ghebeurde.

Beghinſelen van deſe Miſſie,

door den Marquis Spinola,

Hoe ſwaer deſe Miſſie is, magh men eenighſins uyt d'om-

hoe ſvvaer die is.

d'omſtandigheden ſpeuren. In't legher te lande hebbenſe immers trooſt aen malckanderen, hier zijnſe elck op een verſcheyden ſchip verdeylt; komtter perijckel (ghelijck het al menighweruen ghebeurt is) ſy moeten ſonder abſolutie, oft eenighe Sacramenten ſteruen; ſy zijn gheduerigh in een bracke locht, die'r vele doet walghen, in een rouw gheſelſchap van een deel onbeſnoeyde gaſten, dagh en nacht in onruſte, in gheſtadighe perijckelen van onweer oft vanden vijandt: den welcken alſmen aen boordt komt, niet en is te ontloopen. Ick laete nu ſtaen den ſlechten koſt en dranck, de vuyligheydt en ſtanck der ſiecke, de moeyelijckheydt van ſoo vele onghewaſſche monden, daer ſchier anders niet als vloecken en bannen ende onkuysheydt uyt en komt. Dan de liefde ouerwinnet al, die'r ſommighe Patres oock met belofte toeghedreuen heeft, om noyt rouw-koop van ſoo goeden werck te hebben. P. Gulielmus Hercanus was diep in ſijn iubilee, als hy deſe Miſſie met veel biddens verſocht, en ten laetſten verkreegh.

P. Hercanus iubilaris gaet nae de ſchepen.

Sy verdeylen hen nae't ghetal der ſchepen, ſomwijlen een, dickwils twee oft dry tot hunnen laſt nemende: hun werck, eermen ſeyl maeckt, is rondom te gaen, ende elck een door 'tghebruyck der H. Sacramenten teghen de perijckelen te wapenen. In zee gaenſe ſoo langh ouer en weder met booten hunne ſchepen beſoecken, en de ſielen die daer mede vaeren beſorghen, als de winden dit toelaeten. Sy maken datmen alle morghen en auendt een ghemeyn ghebedt ſpreke, ſy doen verſcheyden ſermoonen op ſijnen tijdt, ende daghelijcks Miſſe alſſer gheen tempeeſt en is, ſy verwecken de matrooſen ende ſoldaeten tot de biechte en de H. Communie, der welcker onder-tuſſchen wel hondert ſeffens t'onſen Heere gaen, 'twelck ſchier voor een mirakel op zee ghehouden wordt. Doch omtrent de ſiecke ende de

Hhhh ghe-

ghequetste is hunne meeste bermhertigheydt te vinden; dese staense soo ghetrouwelijck by, datter by wijle wel dry op eene reyse hun leuen ingheschoten hebben. Eenen stierman seyde laetstmael van eenen Pater die'r in ghebleuen was, dat hy oock om thien-dobbele gagie sulcke moeyte niet en soude aengaen, als dien goeden man (voor wie hy alsoo lief sijnen eyghen soon soude verloren hebben) nu menighen tijdt inden dienst der siecke ghenomen hadde.

Maer nerghens en schijnt hunne liefde profijtelijcker, als in tempeest en zee-slaghen; dan verweckense een ieder tot beloften en biechten, ende niemandt bykans en ghebreeckter aen sijne behoorlijcke schuldt in sulcken noodt.

Doorluchtighe doodt van P. Syluius, 'tGheviel onlanghs datter een Coninghs galioen, daer P. Cornelius Syluius op was, by nacht door storm aen den Hollandtschen kant quam te bersten: de doodt, hoe wel inde schroomelijcke duysternisse, was klaer voor ooghen: daer stondt een al-ghemeyn gheschrey op, datmen bouen al het ghehuyl der winden hoorde, niemandt en wasser sonder mismoedigheydt, als den Pater alleen. Desen dan, hoe iongh hy ende de zee oock onghewoon was,
„ laet sich hooren bouen al, en seght: Wel aen goede man-
„ nen, als het immers aen Godt soo belieft, laet ons vanden
„ noodt een deughdt maken: moeten wy steruen, dat wy
„ dan immers onse traenen uyt een rouwigh herte ouer on-
„ se sonden, ende niet ouer het verlies van een soo kort en
„ verganghelijck leuen vergieten. Laet nu vrouwe en kinde-
„ ren en vader-landt vaeren, en peyst alleen op d'eeuwigh-
„ heydt, die ons aenstaet: van een' ure leuens oft twee, mis-
„ schien oock maer eenen ooghenblick, hanght onse saligh-
„ heydt, oft verdoemenisse: wat meerdere ghenade konde
„ v Godt in dit gheval doen, als dat ghy eenen Priester
„ soudt by v hebben? zijdy Christenen, die het eeuwigh
leuen

leuen verwacht; ſoo maeckt v nu bereydt om eene ſalighe ”
doodt te ſteruen. Niemandt en iſſer onder den hoop ghe- ”
weeſt, of ſy hebben hunne biechte geſproken. 'twelck ghedaen zijnde, als nu het water hoogher en hoogher quam, nae dat hy den kelck aen ſijnen riem ghebonden hadde; ſoo neemt hy het crucifix inde handt, toont aen allegader het beeldt van hunnen Saligh-maker, van wien ſy korts daer nae recht oft ghenade hadden t'ontfanghen, kuſt het met alle ootmoedigheydt ende eerbiedinghe, draeght het rondom 'tſchip, ende gheeft het aen een ieghelijck tot eenen laetſten pandt vande aenſtaende ſaligheydt mede te kuſſen. De zee was nu al ouer d'enckelen, en euen-wel liep hy noch ouer de gangh-boorden om een ieghelijcken moedt te gheuen. Maer als ſy nu ouer de knien tot aen den buyck toe begonſt te ſwillen, ende d'een en d'ander ſich tot ſwemmen bereydde; heeft hyſe beſworen, ſoo wie van alle de doot ontquam, dat hy te Duynkercke ghekeert zijnde van ſtonden aen ſoude in onſe kercke gaen biechten ende communiceren. 'tWelck nae datſe eenparigh aenveert, ende malckanderen den droeuen adieu ghegheuen hadden, is het galioen met het meerder deel ende den Pater mede te gronde ghegaen. De weynighe die de ſchipbreucke ontkomen zijn, hebben hunne belofte vromelijck ghequeten, ende met tranende ooghen den ijuer en kloeckmoedigheydt vanden Pater aen alle man verkondight. Hy viſchte met eenen treck hondert en dertigh ſielen, die hy nae den hemel ſondt. Was't niet een goede ſeude, ende de pijne weerdt daerom in zee te gaen, iae oock te ſteruen, om ſoo vele menſchen het eeuwigh leuen te beſorghen?

Noch ſchroomelijcker ghingh het aen teghen den vijant in't iaer vier-en-twintigh, daer een ſchip ſonck, ende den Pater die een oudt grijs man was, mits hy ſich te langh

by de ghequetste onderhouden hadde, verdroncken soude hebben, en hadde sich eenen anderen Pater van't naeste schip met een touwe niet af-ghelaten, ende hem uyt het water t'samen ende de doodt ghetrocken. Den Admirael van dese vlote gheraeckte onder Engelandt al vechtende in brandt, nae dat den Capiteyn ende P. Franciscus Braye, die by hem stondt, beyde met eenen bol verscheurt waeren. Niet langh daer nae, al in d'eerste proef-iaren van dese Missie, wierdter eenen Pater, gheduerende het ghevecht, swaerlijck met een splinter in sijn hooft ghequetst: 'twelck euen-wel niet teghenstaende, bleef hy sijn volck soo langh bystaen, tot dat hy half beswijckende wegh ghedraghen wierdt.

van Pater Braye.

Vruchten van dese Missie.

De vruchten die wy hier raepen, zijn de sielen van onse soldaeten en boots-ghesellen, de welcke voor al besorght worden; doch het ghebeurt dickwils dat wy aen onse vijanden al mede nuttigh zijn, oft met hunne doodt te verbidden, oft met hen tot het eeuwigh leuen te bereyden. Ter wijle de deerlijcke onbermhertigheydt vande voet-spoelinghe, die den Hollander eerst begonst hadde, noch in ghebruyck was, wierdter onder andere eenen ouden grijsaert, diemen niet en hadde konnen bekeeren, ouer boordt ghesmackt: den welcken by gheluck een touwe, die't omtrent den spieghel van't schip slingherde, ghevat heeft: waer aen sich eenen goeden tijdt vast-houdende, heeft ten laetsten om hulpe gheroepen, en, soose hem wilden af-schudden, met smeecken en bidden door voorsprake van onsen Pater soo veel respijts verkreghen, dat hy immers soude moghen biechten, en Catholijck sterуen. Hy wordt dan ettelijcke uren in't waer ghelooue onderwesen, en spreeckt de biechte van sijn heel leuen. Nae de welcke als onsen Pater hem socht te verbidden, ende den Capi-

Merckelijcke bekeeringhe van een out man.

Capiteyn uyt kracht van ſijn' orden weygherigh moeſt vallen, ſeyde den ouden man : 'tKomt my nu ghelijck uyt, als ick maer Catholijck en ben, oft leuen oft ſteruen. Worpt my nu vry ouer boordt, als mijne ſiele ſlechts niet en gae nae den afgrondt der hellen, daer en is aen't lichaem gheen verlangh al verſmoort het inden grondt vande zee. Noyt en hadde hy blijder ure als in eene ſoo gheluckighe doodt.

VVonder gheval van een kindt.

Seer merckelijck is d'auenture, die aen een ſeuen-iarigh kindt, ſoon van eenen Hollandtſchen Capiteyn ouerquam. Het lagh en ſliep inde kaiute, terwijle den vader met eenen Duynkercker aengheklampt vocht : het ghevoelt eenen koghel omtrent ſijn beddeken, doch al ſluymerende ontgheeft ſich dit perijckel, en windt ſich in ſijne decksels om weer gheruſter te gaen ſlaepen, terſtondt komtter eenen anderen bol die ſijn een beenken wondt: hier ouer beghint het ſoo te ſchreeuwen, dat den vader om leegh gaet; maer ſoo hy de quetſuere van't kindt met deernisſe beſiet, komt den derden ſcheut, en neemt het ander beenken hem heel wegh. Doen wierdt den vader uytſinnigh, en met een dollen kop de lonte uyt des naeſt-ſtaendens handt ruckende, loopt nae het poeder, en ſteecktſe daer in. Op eenen ooghen-blick vlooghter al met het ſchip inde locht, ende 'tkindt mede, doch niemandt gheluckigher : de reſte vergonghen tot een toe allegader; het kindt in zee wederom nedervallende vat erghens een luycke, waer op het ſich ſoo langh houdt, tot dat het met eenen boot ghevischt, ende in ons ſchip ghebraght wordt. Terſtondt wierdt het onder beſpreeck vanden Pater ghedoopt, nae der handt oock ghenesen, ende in't Catholijck ghelooue opghebraght.

Arbeyt van deſe miſſie aen landt.

Dit al te waeter, aen landt en zijn die van deſe Miſſie oock niet ledigh. Bouen de ghewoonlijcke ſorghe dieſe

voor de matroosen, 'tzy sieck, 'tzy ghesondt, draeghen, beschickense datter voordtaen niemandt schier in zee en gae, osse zijn ghebiecht. Voor desen was het schande, en wierdt voor eene bloodigheydt ghehouden, dat sich iemandt biechten soude eer hy te schepe ghingh; nu wordt het voor een' eere en teecken van kloeckmoedigheydt, datmen vromelijck strijden wilt, aenghenomen. Dan 'tmeeste werck datse wel aen landt hebben, is, oft in vremde hauens, oft in kerckers, daerse dickwils met hun volck in gheraken. Sooder ouer eenighe iaeren groote sterfte in een galioen te Passage in Biscayen ontstondt, heefter onsen Pater vele op sijne schouderen nae 'tgast-huys ghedraghen, daer hyse daghelijcks ghingh besoecken, en met aelmoessen, die hy achter lande vergaderde, nae vermoghen helpen: 'twelck aen die van Cantabrien soo wel ghereyde, datse hem met den naem van Apostel vereerden. In Engelandt waerender twee van d'onse met andere ghevanghene op-gheleydt, die schip-brake gheleden hadden; maer en betoonden noyt meerderen vrijdom des gheests, dan alsse inden kercker niet alleen de Catholijcken en versterckten, maer oock een deel Engelsche tot ons ghelooue bekeerden. Dierghelijcke vrome feyten hebben elders meer andere inde ghevanghenisse, ende namentlijck P. Carolus Porret te Vlissinghen, voortghestelt; den welcken oock nae der handt in Spaignen met twee fijne mede-ghesellen van sieckte ghestoruen is, die hy inden dienst van het kranck boots-volck behaelt hadde. Men soudese beklaeghen, indiense met eene soo loffelijcke doodt den ijuer in meer andere niet verweckt en hadden, die daghelijcks vlammen om hunne sielen inden moeyelijcken arbeydt van dese Missie voor de saligheydt huns naesten aen Godt op te draeghen.

P. Porret kloecken missionaris sterft met twee mede-ghesellen.

§. IV.

§. IV.

Vande Missie nae de peste.

DESE is wel de ſorghelijckſte, maer niet d'onvruchtbaerſte Miſſie. Gheene van al en heeft meer perſoonen mede gheſleypt; oock en ghelooue ick niet, datter eenighe Prouincie onder ons is, daerder meer als inde Duyts-Nederlandtſche tot ſoodanighen dienſt uytgheſtelt gheweeſt zijn. D'enghe paelen van't landt, de ghedurighe oorloghen, de menighte der inwoonderen, de ſonderlinghe ghemeenſchap ende hanteringhe met malckanderen (waer door het quaedt vier lichtelijck verſpreydt wordt) hebben by wijlen veroorſaeckt, datter ſeffens, bouen die van d'andere Miſſien, in vijf verſcheyden ſteden onſe Patres toe ghebruyckt zijn gheweeſt. t'Antwerpen hebben wy dit werck van Chriſtelijcke liefde veerthien iaeren langh met verlies van vier-en-twintigh mannen, bedient, onder de welcke Pater Franciſcus de Schot, Borgher-meeſters ſoon vande ſtadt, grooten lof by een ieghelijck behaelde, als hy met eene leeder door de venſters in een huys klom, daer de beſmette allegader te maghteloos waeren, om de deure van binnen te openen. *t'Antvverpen ſterven der vier-en-tvvintigh inden dienſt vande peſte,*

Te Ghendt bleuender elf in het iaer van dry-en-dertigh, vier binnen 'smaendts, al kloecke en verſtandighe mannen, der welcker ſommighe de Theologie, andere de Philoſophie voorghefeſen hadden. Niet tegenſtaende, datſe als flijck d'een op d'ander voor de handt affſtieruen, ſoo ſtreden euen-wel hunne mede-gheſellen om prijs, wie dat eerſt ſijnen voet ſoude moghen inden ſchoen van d'ouerledene ſteken. Eenen ouden Tobias Roelofs hadde twee-en-dertigh *te Ghendt elf op een iaer tijts.*

dertigh iaeren in dit Collegie ghearbeydt, ſijne leden waeren nu ſtram, ſijne beenen ſtijf, ſijnen gangh moeyelijck: hy verdiende meer te ruſten, als dat hy op nieuwe onledigheydt ſoude gaen peyſen; euen-wel houdt hy ſterck aen om inde peſte te gaen dienen, daer hy maer voor weynigh tijdts, om de plaetſe te ſtoppen, gheſonden wierdt, met meyninghe van hem ſtracks wederom t'huys te doen keeren. Dan 'tbeliefde Gode aen deſen ſijnen dienaer tot den loon van ſijnen voorgaenden arbeydt noch een toe-maete by te worpen, dat hy als een' offerande van liefde inden langh-ghewenſchten dienſt ſijn leuen ſoude byſetten: dus vat hy 'tvier, en ſterft, ſooder nu ghewagh was van hem in te roepen, als hy 'sdaeghs te voren gheſeydt hadde, dat hy't met eenen dagh veel goedt ſoude maken, om niet meer op ſijne wederkomſte te dencken. P. Nicolaus Iamot, gheduerende deſen brandt, toonde al mede eenen onvergheliјckelijcken anderen van binnen, als hy van eenen ſiecken t'huys komende, en verſtaende datter aen't ander eynde vande ſtadt een iongh-gheſel op ſtraete lagh, die ter oorſake vande haeſtighe ſieckte van ſijnen meeſter was uytgheſloten, op ſtaenden voet derwaerts liep, en nae dat hy hem alle ſijne kercke-rechten opentlijck in't aenſien van't volck ghegheuen hadde, hem vande aerde opnam, en nae 'tpeſt-huys droegh.

Vroom ſtuck van Pater Iamot.

Maer 'tghene de ſtadt heel in verwonderinghe ſtelde, was de ghedienſtigheydt van twee gheeſtelijcke dochters van Antwerpen, die nae datſe haer vader-landt in ghelijcken gheval ghetrouwelijck bygheſtaen hadden, met raedt vande Societeyt nae Ghendt ghinghen, ende den ſeluen dienſt aen de krancke betoonden. Haer exempel verweckte terſtondt dry andere, om in ſoo goeden werck aen haere borgherije mede-plightigh te weſen, dieſe ſaghen dat van vremde

Kloeck beſtaen van tvvee gheeſtelycke dochters.

vremde soo behert wierdt. Doch soo dese d'eene voor, en d'andere nae, vier uyt den dienst introcken, en stierven, bleef den last wederom by de twee eerste, die schoon datse menighwerven de sieckte behaelt hebben, niet te min tot noch toe van Godt altoos ghespaert zijn gheweest. 'tDuerde te Ghendt al wat langh dat wy dienden, ghelijck oock te Brussel; maer te Maestricht, te Roermonde, te Hal, te Lier, te Breda, t'Oudenaerde, te Cortrijck, te Winocsberghen, te Belle, en te Cassel, niet teghenstaende 'tgroot verlies van persoonen, soo langh als de sieckte selue duerde.

Dit alles by versoeck vande Magistraeten in openbaere en bekende peste, met affonderinghe der ghener die'r toe uytghestelt wierden; maer alsoo groote perijckelen hebben heele huysen en Collegien met de legher-sieckten ghe-loopen. Nae dat den aen-slagh op Cadsant misluckt was, bleuen euen-wel de soldaeten inden herft-tijdt op't veldt ligghen. hier uyt en konde anders niet als swaere sieckten ontstaen, van de welcke terstondt niet alleen de gast-huysen, maer schier alle de straeten van Brugghe vol krancke laghen. 'tWas deerlijck om sien, en niemandt euen-wel en hadder, oft immers en scheender deernisse mede te hebben: soo verlaten waerense van gheestelijck en wereldtlijck, tot dat wyer de handt aen staken, en, niemandt uytghenomen, alle die van 'tCollegie hen tot dit werck van bermhertigheydt begauen. Derthien vielender uyt vermoeytheydt ende de swaere lochten in doodtlijcke krenckten, waer vander vier, ende onder die den Rector selue, hun leuen verloren. Niet beter en liep het af 'siaers daer nae met het belegh van Berghen op Zoom, naedemael het krijghs-volck in't opbreken door d'omligghende plaetsen verdeylt ouer al groote ongheſondtheydt mede braght,

Ghedienstegheyt der Collegien in legher-sieckten, te Brugghe.

Iiii son-

'te Mechelen, ſonderlingh te Mechelen en t'Antwerpen, daermen bouen de gaſt-huyſen (die't niet meer en verdroeghen) op alle openbaere plaetſen d'aerme menſchen ſagh ligghen van eene vremde ſieckte ſteruen: die ſoo behaelijck was, datter te Mechelen vier van d'onſe, allegader uytſtekelijcke mannen af gheraeckt wierden, en ſtieruen: maer *t'Antwerpen:* t'Antwerpen 'thuys vande Profeſſen een enckel gaſt-huys ſcheen te weſen: dertigh ſeſſens vattede de quaele, en vier inſghelijcks ghinghender mede deur, die voor den prijs vande gheeſtelijcke en lichamelijcke bermhertigheydt, (wantſe en Paſtoors en Celle-broeders ſchier t'ſaemen waren) het eeuwigh leuen kochten.

in Hollandt ſterneneder acht op een iaer in dē dienſt vande peſte. Inde Vereenighde landen van beneden heeft haer almede deſe liefde vertoont, alſſer ouer vier oft vijf iaeren onbegrepen in ghelijcke ſterfte acht van onſe Patres in den dienſt vande behaelijcke ſieckte ghebleuen zijn. De Geuſen ſelue van hunne ſielen-troofters in't ghevaer verlaten, betrouwende op onſen ijuer ende al-ghemeyne liefde deden ons alſdoen roepen, ende aenveerdden 'tCatholijck ghelooue, om ſalighlijck te ſteruen.

Meer en dient hier niet af gheſeydt, om reden: dit ſelue brenghe ick maer onbeſcheedelijck by, ſonder voordere omſtandigheydt; om te toonen hoe dat wy aen niemandt onſe liefde in duſdanighen noodt en willen laten ontbreken, daer buyten de ſielen anders niet, als de ſchoone *Opſprake teghen deſe Miſſie;* doodt voor ons te haelen en is. Ick wete wel datter al ſommighe gheweeſt zijn, die onſe rechtſinnigheydt die wy in deſen dienſt voor hebben, met het ſnoer van hun' eyghene begheerlijckheydt metende, met volle monden uytſtroyden, dat wy ons profijt hier in ſaghen, meynende datter wat wonders in ſtack, ſonder 'twelck wy daer ſoo niet en ſouden nae vlammen. Dan dat deſe deughdt-

laec-

laeckers (die hun hoofdt doch in alle gaten ſteken, en met alle dinghen willen bemoeyen, om van alles, behaluen van hun eyghen ghebreken, t'oordeelen) eens aenwijſen, wat profijten wy daer by ten tijde van veerthien iaeren t'Antwerpen ('t ſelue is van andere plaetſen) ghehaelt hebben; en ick ſal hen in teghen-deel verſekeren, datter vry al wat veel van onſe aermoede in gheſchoten is, midts het ghetal der uytgheſtelde Patres by wijlen den noodtdruft, die ons toegheſchickt wierdt, verre te bouen ghingh, ende de ſelue daer-en-tuſſchen ordinantie hadden van gheen' aelmoeſſen ten opſichte van deſen dienſt t'eyſchen oft t'ontfanghen: waer in, ſoo langh alſmen niet en kan toonen, datſe hunne ghehoorſaemheydt te buyten ghegaen zijn, doet men hen, ende de Societeyt mede, voorwaer groot onghelijck, datmen 'tſchijnlijck werck van eene ſoo ſorghelijcke, en nochtans ſoo ghetrouwe, Chriſtelijcke ghedienſtigheydt met d'onbehoorlijcke blaeme van afgunſtighe tonghen wilt ſlaen, om 'tſelue te verduyſteren oft te verdrucken. *vvordt vvederleght.*

HET VIERDE CAPITEL.

Van 'tghene de Societeyt in Duyts-Nederlandt gheleden heeft.

DEN heylighen Ignatius hadde wel eene maghtighe vlote met al haer ſchipſ-ghewandt teghen de ketterijen en alle vijanden van Godts eere toegheruſt, doch (ghelijck den vermaerden Doctoor Nauarrus plagh te ſegghen) aen die en ſoude noyt ſtorm oft onweder ontbreken: inder voeghen dat wy ons al mede in Nederlandt niet en *De Societeyt lydt in Duyts-Nederlandt.*

 moghen

moghen van menighe vlaghen verwonderen, die ouer de Societeyt ghehanghen ende ghedreuen hebben: te meer, als men ſiet door Godts ghehengheniſſe gheſchieden, dat wy teghen windt en tije (tot leedt van onſe vijanden) daghelijcks noch euen ſterck opſeylen.

vande ketters, De ketters (ghelijcker doch gheene ghemeynſchap tuſſchen 'tlicht ende de duyſterniſſe en is) hebben hun meeſte gheſchut teghen ons in deſe landen gheloſt, als ſy merckten dat wy daer enckelijck op uyt waeren, om den baſiliſcus van hunne dolinghe in't ey te vertreden. Wat leughens en hebbenſe niet verſiert? hoe vele fabels niet ghedicht? hoe menighe valſcheydt niet ſchalckelijck voorghewendt? om aen de wereldt t'ouerdringhen dat wy ongheruſte gheeſten, gheveyſde politijcken, oproerighe al-beſtieren, iae bloedighe Coningh-moorders waeren. *door Peeter Panne,* Eenen Iperlingh, met naem Peeter Panne, nae dat hy nu ſijne middelkens in ondeught verquiſt, ende op de bierbancke door de kele hadde laeten loopen; is om ſijne ſchulden vluchtigh gheworden, en te Leyden aenghedreuen. Hier zijnde in't iaer 1598. beroemt ſich (men weet niet oft uyt gabberinghe, oft uyt vertwijfelinghe, oft uyt optoeyinghe, oft, 'tghene waerſchijnelijcker is, uyt losheydt van herſſenen) dat hy in't landt ghekomen was om Graue Maurits om te brenghen. Waer ouer beſchuldight, ende op de pijn-bancke gheſmeten, ſoo hy d'een voor, en d'ander nae, en daghelijcks iemandt nieuws, uytklapte van die hem tot dit moordt-dadigh ſtuck gheraden ende uytghemaeckt ſouden hebben; valt ten laetſten, met de hope dieſe hem gauen van t'ontkomen, op *die ons valſchelyck beſchuldight:* de Ieſuiten. 'tWelck als hy merckte dat aen de Heeren wel beviel, ſoo laet hy van dit eynde een heel klouwe leughenen voort af-loopen. Den Rector van Douay

had-

hadde't hem inghegheuen, den Prouinciael Oliuerius Manaræus hadde hem eene rente van vier hondert guldens daer toe belooft, iaerlijcks t'Iperen t'ontfanghen daerse beset was: hem was eene Canonickſdije voor sijnen ſoon toegheſeght, en bouen al, eene groote kroone inden hemel. Hier op hadde hy ghebiecht en 'tlichaem des Heeren ontfanghen. Allegader olie inde lampen vande rechters van Babylonien, die den aermen ſot ſonder voorder onderſoeck ter doodt verwijſen, ende de ſententie tot lakinghe vande Ieſuiten in alle taelen doen uytgaen. De ketters naemenſe ouer al aen voor de waerheydt; de Catholijcken d'een ſus d'ander ſoo, nae gheſintheydt, 'tmeerder deel vanden ghemeynen man, die ons niet en kenden, helde nae het vonniſſe; te meer, om dat dierghelijcke mare in Vranckrijck ende Engelandt achter onſen rugghe gingh. P. Coſterus ſiende dat ons deſe blaeme ſchier oft morghen teghen de ſchenen moght ſpringhen, indienſe onbeandwoordt bleef, nae wettelijck onderſoeck wederleghtſe ſchriftelijck met eenen toon meer als van ſeſtigh leughenen, in de welcke ſich den uytſinnighen dronckaert vergrepen hadde. Deſe verweyringhe ghelijckſe tot blijdſchap van onſe vrienden diende, alſoo ſtreecktſe tot groote ſchande vanden Magiſtraet van Leyden: want zijnde met de ghetuygheniſſen (die verſcheyden ſteden, des verſocht, terſtondt aen de waerheydt gauen) aen 'tHof van Hollandt gheſonden, ende de rechters beroepen om 'tgheſtreken vonniſſe te houden ſtaen, hebben ſtillekens d'een en d'ander de vuyle-bruydt, ſonder eens t'andwoorden, bedeckt, en met een heuſch doodt-bloeden begrauen. Soo verdween dit gherucht als eenen opgaenden domp voor 'taenſchijn der ſonne, en liet de Societeyt by vijanden alſoo wel als by vrienden, in't beſit van haere onnooſelheydt.

dan vvordt door P. Coſterus beandvvoordt.

door de Engelsche soldaeten,

Dit en was euen-wel d'eerste kladde noch niet, die ons de ketterije dies aengaende ghesocht hadde aen te hanghen. In de beleghheringhe van Steenwijck ses iaeren te voren bliesen d'Engelschen aen Mauritius sijn' ooren vol, dat P. Samerius, die't binnen was, met de Coninghinne van Schotlandt, Maria Stuart, teghen Elisabeth Coninghinne van Engelandt aenghespannen hadde, om die van kante te helpen. Hy was eenen tijdt langh biechtvader van Maria gheweest: hier uyt hadde den laster sijnen oorsprongh ghenomen, en soo veel op Mauritius ghewonnen, dat hy alle goede conditien aen de beleghherde beloofde, midts sy hem den Iesuit Samerium leuerden. Maer dit wierdt hem afgheslaghen, als bouen gheseght is, waerom hy 'tbespreeck oock afghingh. Niet te min wierdter ontrouwelijck inde sake ghehandelt: want d'Engelschen vonghen desen Pater, en soudender op staende voeten door hunnen krijghs-raedt spits recht oft onrecht mede ghedaen hebben; en hadden de Coninghsche soldaeten niet gheweyghert sonder hunnen Pater uyt te trecken. Dus wierdt hy van Mauritius om der eere wille uyt der beulen handen ghetrocken: die hunne tanden nu alsoo verre op sijne doodt ghewet hadden, datter alreede eenen ionghen sielen-trooster omtrent was, om hem tot afstandt van sijn gheloove te vermaenen: den welcken soo gheduerigh aenstondt en riep, *Leert de waerheydt van my, Leert de waerheydt van my*; Samerius nae een langhmoedigh stil-swijghen, den lecker onder d'ooghen siende, doet den hoedt af, en vattende sijne grijse hayren, seght ouer luyde: *Als immens d'een by d'ander de waerheydt haelen soude, soo moeste ghy die van mijnen ouderdom komen leeren.* D'Engelschen namen Mauritius dese beleeftheyt seer quaelijck af, doch moesten ghedult in sijnen wille nemen: hy hadde van

die nae de doodt van P. Samerius staen.

de van ſijnen vader den Prince van Oraignen gheleert, de Ieſuiten meer door liſt in't bedeckt, als in't openbaer door gheweldt te vervolghen.

Met wat behendigheyt deſen 'tghemeyn ballinghſchap vande Societeyt in't iaer acht-en-ſeuentigh door de Staten te weghe braght, gauen de kromme-ſpronghen uyt, die hy met ons Collegie van Antwerpen ten ſeluen tijde ghebruyckte: want uyt deſen klauw ſult ghy den leeuw in ſijnen anderen handel kennen. Nae d'ontijdighe doodt vanden grooten Commandeur Requeſens naemen de Staten vande landen de regeringhe aen. Wie en ſoude niet alles goedts van onſe eyghene patrioten verhopet hebben? noyt en ghingh het ergher; met hun verbondt inde Pacificatie van Ghendt hebbenſe 'theel vader-landt in ondraght en bloedighe oorloghen gheſtelt? 'tEerſte dat de Geuſen riepen, was: Spaignaerts en Ieſuiten uyt: deſe waeren de ſplinters in hunne ooghen, ende de ſtronckelſteenen, waer aen ſy hen ſtieten. teghen de Spaignaerts nam den Prince de wapenen aen; teghen de Ieſuiten ſijn ghewoonlijck voſſen-vel, om datſe van't volck bemindt wierden. Hy doet onder de handt naedencken ſtroyen, dat wy't met de Spaignaerts eens waeren, en dieshaluen ettelijcke quintaelen poeders heymelijck in ons Collegie t'Antwerpen hadden laeten inbrenghen, om een deel van henlieden die t'onſent verborghen laghen, tot uytplunderinghe van de ſtadt daer mede te verſien. Niet ſchoonder en ſocht het grauw, om eenen oploop teghen ons huys te doen, ende alles te roouen. Dus ghingh het ſpel eens op den noen aen, als by goeden gheval de deure des huys gheſloten was. Een deel onghelaeten gaſten meynen de poorte met eenen maſt-boom inden vloer te loopen, om ons allegader te vermoorden. En voorwaer 'tſton-

Door den Prince van Oraignen, t'Antwerpen,

daer hy ons ſoeckt te doen plunderen,

'tstondter kamperlijck ghenoegh, en hadde den Gouverneur met den Schout niet by tijdts inde weere gheweest, en nae ondersoeck verklaert, datter niet af en was van't al ghene men ons naegaf. Hier mede wierdt het oproer wel op dit pas ghestilt, dan verhief sich stercker met de verklaeringhe die't teghen Don Ian d'Austria als vijandt vande landen uytgongh. Want ghelijck wy voor sijne vrienden ghehouden wierden, soo hebbense ons alle moeyelijckheyt aenghedaen, ten eynde wy van selfs 't Collegie ende de stadt ruymen souden: sy breken meer als seuenmael op weynigh tijdts in ons huys, en doorsnuffelen't van onder tot bouen; maer noch wapenen, noch soldaeten, noch gheldt vindende (datse wel 'taldermeest sochten) metsense alle de deuren toe, behoudelijck eene tot den uytgangh, voor de welcke sy noch wacht stellen, die dagh en nacht de Patres moeyelijck viel, en hunne ruste stoorde. Doch hier door en besweeck hunnen moedt noch niet, om de stadt te verlaten.

dan dit misluckende,

leght ons tvvee eeden voor,

Wat raedt dan voor den Prince van Oraignen, op dat hy sijn opstel doch uytwercke? Hy verdenckt eenen eedt tot bevestinghe vande Pacificatie van Ghendt: maer soo wy desen noch af-sloeghen, uyt kracht van onse Constitutien, die ons scherpelijck alle bemoeyinghe met saken van Staet verbieden, vondt hy noch eenen nieuwen tot naerder achter-deel van Godt ende den Coningh, die Gheestelijck en wereldtlijck moesten sweeren teghen Don Ian, ende allen sijnen aenhangh. Wy en waeren soo slecht niet, of wy en bemerckten wel dat het op ons ghemunt was, naedemael alreede een goedt deel van d'andere Gheestelijckheyt (niet teghenstaende datse van ons ghewaerschouwt wierden, dat het op eene veranderinghe van Religie aenquam) de huycke nae den windt begonst te hanghen, ende in

in plaetſe van hunne ſchapen voor te ſtaen,met de woluen te huylen. Soo dan, als ons deſen eedt voorgeleght wierdt, andwoordde den Recteur P. Reynerus Reyneri, dat het ons door de Conſtitutien vande Societeyt ongheoorloft was dien te doen; voorders dat hy teghen den oploop der ghemeynte (waer mede ſcheen dat hy ghedreyght wierdt) op de Godtlijcke ghenade betrouwde, die hem ende de ſijne totter doodt toe in ſulck eene gherechtighe weygheringhe niet en ſoude ontbreken. Om de moedigheyt van deſe woorden, begonſtmen, door het opruyen vanden Prince van Oraignen, de Patres nu meer te benauwen, ende onder den man van onſe aenſtaende doodt te mompelen: 'twelck als onſe vrienden ghewaer wierden, maecktenſe ſoo veel by de Heeren, datter dry van de wel-gheſinde tot ons quamen met den eedt, die nu ſchier van alle de Gheeſtelijckheyt (uytgheſondert de Minder-broeders, die neffens ons ghetrouwe bleuen) onderteeckent was: ſy braghten met ſmeecken en bidden alle moghelijcke redenen by, om de Patres om te ſetten. Dan al te vergheefs, mits daer intereſt van Godts glorie aenhingh. 'thooghſte dat ſy verkreghen, en wy gheerne toeſtonden, was, dat wy ons, behoudelijck het wel-vaeren vande Catholijcke Religie en de hulpe der ſielen, voorders gheene ſaken van oorloghe en ſouden onderwinden.

die de Societeyt vveyghert:

Maer hier en waeren de Geuſen niet mede vernoeght, die 'sdaeghs daer nae op Pinckſter auendt, heel vroegh in den morghen-ſtondt 'tCollegie quamen beſetten met laſt vande Heeren (ſoo ſy hen lieten verluyden) om de Ieſuiten tot eenen toe allegader uyt te hongheren. Sy ioeghen de kinders uyt de ſchole, en 'tvolck uyt de kercke, ſy ſloeghen eene latte voor 'thuys, als offer de peſte gheweeſt hadde, ende en lieten niemandt uyt oft in gaen.. In deſer voeghen

vvaer-om 't Collegie beſet vvort vande Geuſen,

liep't af op Pinckster-auendt. Op den dagh van 'tHoogh-tijdt selue luydden de Patres een' half-ure langh hunne klocke, om 'tvolck nae ghewoonte te kercke te roepen: 'twelck soo het met hoopen aenquam, ende van 'tketterſch ghesnorre ghestut wierdt, souder bykans meerderen oproer tusschen de partijen ontstaen hebben. Doch den Borgher-meester een goedt Catholijck man, die'r ten aengangh quam, slichtede de swaerigheyt, en ioegh de canaelie van daer: maer hy hadde nauwelijck den rugghe ghekeert, of sy en komen met een meerder ghebaer weder aen, en trecken oock hunne deghens, met dreyghementen van inde kercke te vlieghen, en ghewelt aende Iesuiten te doen, welcker laetsten dagh nu verschenen was. Men loopt den Borgher-meester nae: maer desen nu ouermant vande menighte (die gheen ghehoor en gaf) moeste selue aen't oproer wijcken, en sich verschoonen, naedemael daer gheen ontsagh en was, ende den Prince van Oraignen aen't ghepuffel den voet hier in gaf; dat sijne maght ende authoriteyt oock mede ten eynde was. Dus 'tsermoon ende de laetste Misse nu uyt zijnde, vallense met geweldt inde kercke, spannen hun roers, trecken hun rapiers, omringhen den Recteur: den welcken, soo iemandt van d'andere Patres wilt teghen den op-val verweyren, wordt vande onverlaeten door de sacristie ende den hof tot in't huys toe met verscheyden musquet-scheuten vervolght; daer hy euen-wel ongheraeckt af quam by de reste van 'tCollegie, de welcke alreede op de bouen saele versaemt was, om de doodt (waer toese malckanderen met omhelsinghe van een' ongheveysde liefde verweckten) kloeckelijck te verwachten. Onder-tusschen wordt P. Boccatius, (die de beeldt-stormerije van Leeuwaerden soo vromelijck wederstaen hadde) indachtigh dat den kop met het H. Sacrament

als oock de kercke:

die ghewelt doen,

en schieten nae eenen Pater,

crament inde kercke ghebleuen was, ende gheene perijckelen ontsiende, dringht dweers henen door de ghewapende mannen, langht hem vanden autaer, en keert nae sijne mede-ghesellen, blijuende elck een, die dit vry-moedigh stuck aensagh, oft verslaeghen ouer sulck een' onversaeftheyt, oft door Godts teghenwoordigheyt maghteloos en bestaen.

Ter wijle dan dat de lammerkens met hunnen herder de vleesch-bancke verwachten, om (ghelijck't sich liet aensien) eerst-tijdts ghekeelt te worden, maken hen de soldaeten meesters van't huys, en komende ter plaetse daerse vergaedert waeren, ondertasten die seer nauw, van onder tot bouen: 'twelck ghedaen, leydense langhs de sacristie door de kercke met eene stille trommel uyt nae de Schelde. Nae een vaendel dat voorghingh, volghden de Capiteyns ende andere officieren, tusschen dese ende de soldaeten in't midden de Patres rondom beset. Aen't waeter wordense wederom een voor een scherpelijck ondersocht, ofse iet mede ouer hen droeghen; maer watse klopten oft tasteden, en konden euen-wel, noch doen, noch te voren, den voornoemden kop achter-haelen; Godt niet willende ghedooghen, dat het broodt sijner liefster kinders vande onbeschaemde honden mis-handelt soude worden. Sy bleuen eene goede poose op de Schelde nae't tije wachten, om met den eersten vloedt nae Mechelen te vaeren.

maken hen meesters van het huys,

leyden de Patres de stadt uyt:

Hier beghint nu den vos wederom sijnen aerdt in't werck te stellen. Den Prince van Oraignen, die dit al bestecken hadde, ontbiedt langhs den eenen kant aen die van Mechelen, datse ons wel moghten inlaeten, dan als een weder-willigh ende uyt Antwerpen ghebannen volck, niet en souden by hen laeten vernachten. Aenden anderen kant seyndt hy sestigh ruyters uyt, die ons nae 'tver-

den Prince vervolghtse met brieuen,

om te doen vermoorden: drijf uyt de selue stadt onder weghen allegader souden nederhouwen ende matsen. Doch Godt bewaerde de sijne: want soo hen den Magistraet van Mechelen d'orden vanden Prince nu voorghelesen, ende sylieden alle ooghen-blicken de doodt voor ooghen hadden, om eerstvoets buyten de poorte vermoordt te worden; quam daer een cornet peerden by bevel vanden Archs-hertoghe Matthias (aen wien des Princen fuycken alreede ontdeckt waeren) uyt Lier ghesonden, van ons onverhindert nae Louen te gheleyden: 'twelck eenen dagh oft dry daer nae gheschiedde (want die van Mechelen de meyninghe van Matthias nu verstaen hebbende, vry wat schoonder spraecken, en uytstel van tijdt gauen) als wy ghelijcker handt met de Minder-broeders (die de selue kansse t'Antwerpen onderstaen hadden, ende in de selue herberghe by ons te Mechelen ghedronghen waeren) ghetrouwelijck tot half weghe ghebraght, ende aldaer aen twee hondert peerden ende soo vele voet-knechten (die van Louen te ghemoete ghesonden waeren) met eer-scheuten en bly gheklanck vande trompetten aen weder sijde ouergheleuert wierden. Den Gouuerneur verwachtede de ballinghen buyten de poorte der stadt, ende nae dat hyse met een eerlijck onthael bewellekomt hadde, leydese met een' al-ghemeyne blijdschap des volcks, d'eene nae hun Clooster, d'andere nae hun Collegie, op den 12. Mey van't iaer 1578.

doch dit vvordt verhoet,

hy soeckt sich te verschoonen. Middeler tijdt was den Prince van Oraignen besigh om de wel-ghesinde van Antwerpen, die hem den wijt van ons ballinghschap gauen, met ghesochte redenen van Staet, (die hy oock sonder besluyt liet in't licht gaen) te verbloemen; dan Godt dede onse onschult langhs eenen anderen kant, met eenen slagh van sijne rechtveerdigheyt, teghen eenen onverlaet uytbersten. Nae dat wy nu verdreuen,

uen, ende 'tCollegie met de kercke gheplundert waeren, wierdter eenen rabaud ghevonden, die om sijns ghelijck gheboefte te vermaken een schimp-spel aenstelde, dat hem op den seluen dagh noch ten naghelen uytswoer. Hy sloot sich binnen de deure van't Collegie, en stack een bussel stroys met een wit roeyken ter vensteren uyt: sijne medecomedianten, d'een voor en d'ander nae, quamen kloppen om in te zijn; aen de welcke hy t'elcke reyse met een luyd ghelach voor andwoorde gaf: *VVat duyuel valt hier al te kloppen? en siet ghy niet wat teecken datter uytsteeckt? alle die hier ghewoont hebben, zijn tot eenen toe vande pestilentie gheslaghen.* 'tSpel ghedaen, keert den spot-voghel nae huys, en met hem de Godtlijcke wraecke op de hielen: want op den seluen dagh, daerder anderssins inde heele stadt gheene sieckte en was, wordt hy achterhaelt, ende sijn huys vande peste gheraeckt.

Straffe van eenen rabaud.

Vele dierghelijcke vervolghinghen hebben wy elders gheleden, inder voeghen datter van seuen Collegien niet meer als twee, te Louen, en te S. Omer ouerbleuen. Te Maestricht kreegh den Borgher-meester selue een sofflet vanden Gouuerneur, om dat hy sich teghen onse uytseyndinghe stelde. Te Brugghe quamense ons nu met bloote poignaerden van binnen, dan met verscheyden musquetscheuten van buyten, en andere ontuchtigheyt soo langh quellen, dat wy ten laetsten door beuel vanden Magistraet de stadt ruymen moesten. Te Nimmeghen wierdt P. Leonardus Kesselius niet alleen uyt het huys, dat ons de moeye van P. Petrus Canisius wettelijck ghegheuen hadde, maer oock uyt de stadt met P. Ioannes Astensis verdreuen. P. Astensis wasser niet langh te voren Choor-deken gheweest, en nu sedert sijnen ingangh inde Societeyt, van Ceulen weder ghekeert, om de borgherije in't oudt ghe-

Dierghelijcke vervolghingen, te Maestricht, te Brugghe, te Nimmeghen.

looue teghen ſommighe nieuw-gheſinde vanden Magi-ſtraet te verſtercken: waer mede ſoo hy onvermoeyelijck beſigh was, wordt van ſommighe boeuen aenghetaſt, ende ter ſtadt uyt nae een bygheleghen boſch gheſleurt, daerſe den weerdighen man ſijne kleederen uytſchuddeden, ende deerlijck (hoe wel met ſijne groote vreughde, dat hy voor den naem CHRISTI verſmaedtheydt moght lijden) met ſtocken ſloeghen.

VVreetheyt van Golſteyn

In alle deſe ouerlaſten bleef de wreedtheydt der ketteren noch al buyten de paelen van bloedt-ſtortinghe, maer onlanghs te Maeſtricht heeftſe den Commandeur Golſteyn heel ouer ſchreue doen loopen. De Societeyt die bleef daer nu in 't vijfde iaer, volghens 'tbeſpreeck vande Capitulatie, in haer Collegie ende ghewoonelijcke dienſten, niet ſonder vrucht en bekeeringhe van eenighe merckelijcke hoofden. Hoe ſoude de ketterije doch voor haer ooghen dit konnen ſien, en langher lijden? men ſocht maer den klippel om den aermen hondt te ſlaen. Daer was verraedt teghen de ſtadt ontdeckt, hier moeſtmen de Ieſuiten (koſte wat wilt) by ſchuldt oft onſchuldt, met liſt oft gheweldt, intrecken om plichtigh vande ondaedt te maken. Dus tijghtmen hen op, niet datſe 'tſtuck aengheleght, maer immers kenniſſe daer van ghehadt hebben. Wat moeyten wy door Coninghen en Princen deden, noyt en heeftmen de ghebiedende Heeren konnen verwilligen, datſe in eene ſoo ghewightighe ſake by vorme van recht ſouden voortgaen: ſy voeren met hunne bitterheydt door: 'twas ghenoegh dat Golſteyn ſijnen bloedighen moedt door een langhſaem vier aen de Ieſuiten moght koelen. Dus pijnight hy eerſt P. Gerardum Paſman, daer nae Philippum Nottin, ettelijcke uren met grouwſaeme tormenten, ten laetſten

teghen de Patres van Maeſtricht.

laetsten oock P. Ioannem Baptistam Boddens, een treffelijck man, die'r Recteur en van grooten aensiene by den Gouuerneur was, omtrent de vier-en-twintigh uren, dagh en nacht langh, sonder ophouden, in eenen stekenden hals-bandt, op eenen scherpen dry-voet, voor een onghenaedigh vier, waer mede hy hem allenghskens tot kissens toe braedde. Dat de Broeders in Christo, soo sy hen noemen (die dit feyt nae der handt met ghedruckte leughenen hebben ghesocht te verschoonen) nu eens bykomen met hunne lieue saechtmoedigheyt, en d'Inquisitie blaemen, eenen Golsteyn sal alle de beulen van Spaignen beschaemen. Nae dusdaenighe tormenten heeft hyse doen onthalsen, alsse van te voren allegader op't schauot hunne onnooselheyt voor Godt ende de menschen opentlijck verklaert hadden. Den Recteur P. Boddens nu verwesen schreef den naevolghenden brief aen den Hertoghe van Bouillon Gouuerneur der stadt (wiens afwesen de wreetheydt waer ghenomen hadde) uyt den welcken men de waerheydt speuren kan, indienmen immers gheloouen wilt aen een Religieus man, die nu ter doodt ghingh, om sijn leuen voor de vier-schaere Godts te verandwoorden. *Zijnde nu ter doodt verwesen, hebbe my verstoudt dese weynighe letteren aen V. Excellentie te schrijuen, om die te bedancken voor alle ionste ende eere die ick hier te Maestricht van haer ontfanghen hebbe. Ick verklaere dat ick altoos eenen seer ghetrouwen en seer onderdaenigen dienaer van V. Excellentie gheweest hebben, en dieshaluen bidde de selue, datse ghedient zy voor eene ghewisse waerheydt dese sake te gheloouen, die ick op mijne salighheydt, ende op de ghenaedighe sententie Godts (die my binnen luttel uren te verwachten staet) vastelijck versekere; dat ick voor d'ontdeckinghe van't verraedt ('twelck Ian Landtsman alreede met de doodt betaelt heeft) in't minste noch directe-*

die hy pijnight met vier,

en doet onthalsen.

Brief van P. Rector aen den Gouuerneur Duc de bouillon.

recte-

rectelijck, noch indirectelijck iet daer af gheweten hebbe, veel min dat icker mede soude ghemoeyt gheweest hebben: dat ick soo menighweruen aen V. Excellentie mondelingh verklaert hebbe, hoe eyghentlijck sulcks met onse Constitutien strijdt, en vande selue vervremdt is, Hier op gae ick steruen, en tot oorkond der waerheydt kusse met alle rechtsinnigheydt ende eerbiedinghe de handen van V. Excellentie. Den alderghetrouwsten en meest-verbonden dienaer Ioannes Baptista Boddens. Ick ben ghenoodtsaeckt door de handt vanden cippier te schrijuen, naedemael de mijne door 'tpijnighen onghebruyckelijck gheworden is. uyt Maestricht den 20. Iulij 1638.

Dieper en wil ick dit perck niet intreden, dat noch werm is vande versche moort, 't onnoosel bloedt dat noch roockt, verdient eene vromere penne, die metter tijdt elders sal opstaen, om de kloecke kampers te kroonen. Dit en moght hier niet verswreghen worden, om te betoonen, dat het onnoodigh is verre buyten 'slandts ouer zee den lauwertack van martelie erghens in Iaponien te gaen naeiaghen, die ons de Caluinisten veel ghereeder t'huys op onsen eyghen bodem weten te bieden. Hoe wel (om dit met een woordt in't voorby-gaen te raken) de Hollanders een groot deel inde grouwsaeme Iaponische vervolghinghe hebben. Wy leefdender heel gherust, tot datse de Heydenen en hunnen Keyser quamen wijs maken, dat wy onder het decksel des gheloofs nieuwe Rijcken waeren komen soecken, om die aen den Coningh van Spaignen t'onderworpen. Hier uyt ontstonden de brandt-staken en moordt-kuylen, diese nu als fraeye Christenen wel komen voor kortsf-wijle aenschouwen. Doch, voor al den haet dienſe ons draghen, en voor alle de vieren diese ons stoken, en sullen wy anders niet doen, *als vierighe kolen* van allerleye wercken van liefde *op* hunne *hoofden vergade-*

Trigaultius de Christianis apud Iaponios triumphis li. 1. c. 4.

Liefde der Societeyt tot de Hollandtsche Caluinisten.

Rom. 12. 20.

gaderen. De kerckers van Brabandt nae hunne neder-laghe van Calloo, ende noch daghelijcks die van Winocs-Berghe en Duynkercke, ghetuyghen ghenoegh met wat eene ghedienstigheydt de ghevanghene van ons voorkomen, en nae vermoghen gheholpen worden. Ick laete staen met wat perijckelen en moeyte men hunne saligheydt in Hollandt selue gaet beneerstighen. Nae alle welcke gheestelijcke en lichaemelijcke bermhertigheydt, indiense euenwel (ghelijck 't schijnt) onse vijanden willen zijn en blijuen, sullen wy den strijdt moeten ghedooghen, ende elck voor ons hooft, tot ieder een van henlieden dese woorden vanden H. Hieronymus ghebruycken: *In een punt en sal ick't met v niet konnen ghedraghen, dat ick den ketteren spaeren, ende my seluen niet Catholijck betoonen en soude: ingheval dit de reden van ons verschil is, steruen kan ick, maer niet swijghen.* ad Ruffinum.

Vande ketters (daer wy gheene beteringhe af en verwachten) is d'ongunste, iae de vijandtschap, al mede onder de Catholijcken gheraeckt: welcker vele, 'tzy uyt onkendtschap (die onminne maeckt) 'tzy uyt moedtwillighe boosheydt (dat wy Godt ende den mulder laeten scheyden) de wapenen van hunne partijdighe tonghen dies te schaedelijcker teghen de Societeyt aenghetrocken hebben, hoemen klaerder in't exempel van onsen Saligh-maker sien kan, datter gheenen haet bitterder en is, als van sijn eyghen volck, en vande Gheestelijckheydt onder malckanderen. *De Societeyt lydt vande Catholijcken,*

Sedert dat wy in Nederlandt zijn, noyt en isser schier iaer sonder eenigh onweder hier oft daer voor-by ghegaen. Vanden beghinne af stonden de winden teghen ons op te Louen. P. Wischauen wierdt gheblaemt, Pater Adrianus ghekerckert, de Pastoors staecken de hoofden *te Louen,*

t'ſamen om onſe dienſten te verhinderen, men ſchreef ruchtbaere boeckskens, men verboodt de ſcholen, men belaſtede ons met ſoldaten, men ruyde de iongheydt teghen ons op, ouer al ſochtmen ons mondelijck en ſchriftelijck te laken. Hondert iaeren heeft dit gheduert, ende noch en is't gheen eynde. 'tHeel landt door, maer beſonder t'Antwerpen, waeren wy Duc d'Alue ende ſijnen ſoon Fredericus in den wegh. Den Biſchop Sonnius ende den Magiſtraet, anderſſins wel tot ons gheſindt, weken aen ſijn' af-keerigheydt: deſen weygherde ons de wooninghen, dien ontnam ons 'tghebruyck vande capelle: inder voeghen, dat wy dry iaeren langh buyten 'shuyſe van d'eene plaetſe op d'andere moeſten gaen Miſſe leſen. Tegen welck interdict, ſchoon dat wy eene Pauſelijcke bulle verkreghen, om, onaenghesien den Biſchop, de capelle t'huys te ghebruycken; ſoo hebben wy nochtans de heuſcheydt voor ons recht gheſtelt, ende de ſake uyt eerbiedinghe tot eenen beteren tijdt laeten henen ſluyeren. Onder-tuſſchen waſſer ghewagh onder ſommighe hoofden, datmen deſe nieuwe Orden niet en behoorde t'aenveerden. Van welcken inhoudt al mede de brieuen waren, die den Gouuerneur van Antwerpen Fredericus Perenottus aen den Magiſtraet ſondt. Doch hy veranderde eer langh van gheſintheydt, als hy uyt ſijnen broeder den Cardinael Granuel verſtondt, wat eenen goeden dienſt de Societeyt t'Antwerpen aen de gheplunderde borghers van Mechelen ghedaen hadde. Duc d'Alue hadde deſe ſtadt tot buyt aen ſijn krijghs-volck ghegheuen, ten eynde de ſware ſtraffe van eene wanckel-moedighe ſtadt (ghelijck hy verhoopte) alle d'andere ſoude in bedwanck houden, en met een vaſte ghetrouwigheydt in haere ſchuldighe onderdanigheyt ſtapelen. Dus wierden alle kercken, cloo-

t'Antvverpen.

Plunderinghe van Mechelen:

clooſters ende huyſen deerlijck berooft, ende de plunderinghe t'Antwerpen voor eenen kleynen prijs veyl ghebraght: 'twelck onſe Patres ſiende, hebben uyt mede-lijden een werck van Chriſtelijcke liefde beſtaen, en verſcheyden rijcke coop-lieden uytghemaeckt, die 'tgoedt ten leeghſten inkochten, en voor 'tſelue gheldt ter minſter ſchaede aen de eyghenaers wederom ouerlieten. Den heelen kerck-roof wierdt oock door eenen van onſe Prieſters achterhaelt, ende uyt de handen vande ſoldaeten ghekreghen: bouen dien eene merckelijcke ſomme gheldts door ons ingheuen en toedoen vande Antwerpenaers by den anderen vergadert, om den meeſten noodt van hunne gheplunderde ghebueren eenighſins te verlichten. Deſe onſe bermhertigheydt gaeyde ſoo wel aen den voornoemden Cardinael, die voor deſen Archsbiſchop van Mechelen gheweeſt was, dat hy door ſijnen broeder de Societeyt daer van dede bedancken: den welcken by deſe gheleghentheydt van dien tijdt af onſen vriendt bleef. Beter werck en konden wy in ſulcken gheval niet doen, en nochtans en heeft het de quaede tonghen der wangunſtigher niet moghen ontgaen. Eenen Religieus vergat ſich ſoo verre op den preeck-ſtoel, dat hem den Biſchop Sonnius met 'tCapitel den mondt ſnoeren moeſte.

ghedienſtigheydt der Societeyt aen de gheplunderde,

vvordt gelaeckt.

Hier mede en hiel den laſter euen-wel ſoo niet op, of daer en wierden menighte van fabelen onder de ghemeynte geſtroyt, ende door eenighe vande Gheeſtelijckheyt beveſtight, dat wy de vrouwen leerden aen haere mans wederſpannigh zijn, ende onder den ſchijn van heylighheydt t'onſen huyſe diſciplineerden. Dit ſeydemen op alle waghens en ſchepen, en wierdt nu voor ghewis ghehouden: inder voeghen dat men oock op den Magiſtraet ernſtelijck verſocht, te willen dit gherucht in achtinghe

 ne-

nemen, en neerſtelijck onderſoecken. Doch, dien was wijſer als ſulcks te ghelooуen, en liet alles op ſijn beloop. Maer ſoo de nijdigheydt hier mede noch niet vernoeght en was, heeftſe ons door de ſelue vijanden langhs eenen anderen wegh aenghetaſt. Wy ghebruyckten by ghedooghe de kercke vande Lieue Vrouwe-broeders, en ſtelden die op met grooten toe-loop van't volck,'twelck nae onſe dienſten ende predikatien quam. Dit ſeurde ſommighe andere, die niet en konden ghelijden dat de ſonne in't water ſcheen, ende dat ſelfs oock eens anders mans kercke door ons wel-varen ſoude: daerom ghinghenſe de Patres, onder den deck-mantel van ſchande, teghen ons opſtoken, als of hunne eere grootelijcks daer mede verkort wierdt, dat eene oude Religie (ghelijck ſy waeren) haeren luyſter en byſtandt van nieuwe aenkomelinghen moeſte gaen haelen. Sy vermoghten ſoo veel by hen, datſe ons op eenen onbequamen tijdt hunne kercke opſeyden, ende op eenen ſchup-ſtoel ſtelden. Noch en is dit niet ghenoegh gheweeſt aen d'afkeerigheydt. 'tIs omtrent vijftigh iaeren gheleden, datſe't met allerleye blaeme ſoo bondt maeckte, dat den Biſchop ghenoodtſaeckt wierdt onſe onnooſelheydt met een openbaer oorkondt van ghetuyghenisſe ſchriftelijck voor te ſtaen: waerom wy ons te min verwonderen, al blaeſt den ſeluen windt by wijlen noch al t'Antwerpen, hy heeft nu by de tachtentigh iaeren in dat gat gheſtaen.

De Societeyt moet de kercke vande L. Vrouwe-broeders verlaten.

'tGhene tot noch toe bygheb raght is, wierdt ſchier al in't ghemeyn met eenen blinden aenſtoot ghedreuen, ſonder eenigh wit in't beſonder teghen de Societeyt voor te hebben. Tusſchen beyde zijnder verſcheyden partijen opgheſtaen, waer van d'eene onſe leeringhe, d'andere ons leuen en manieren laeckte. Een vermaert Doctoor van Louen hadde moeten by bevel vanden Paus ſommighe ſijne leer-

Laere leeringhe vvordt bevochten,

leer-ſtucken opentlijck afgaen in't bywefen van P. Franciſcus Toletus, doen noch Ieſuit, maer korts daer nae Cardinael, die't als Apoſtoliſchen gheſandt daer toe gheſchickt, ouerſtondt. Dit konden ſommighe vande Theologiſche Faculteyt niet ſwelghen, ſonder de ſchande op ons te verhaelen. Om hun hayr dan wederom te krijghen, ſpannenſe t'ſamen teghen P. Leonardum Leſſium aen, en treccken, noch ter goeder trouwe, noch ten rechten verſtande, een-en-dertigh voorſtellinghen uyt ſijne ſchriften, die hy vande predeſtinatie, ende andere dierghelijcke punten, aengaende de voorſichtigheydt Godts in't verkieſen der menſchen tot de glorie, voorghelesen hadde. Deſe gaenſe, ſonder den man te hooren ſpreken, niet alleenlijck vermaken, maer oock verwijſen, als offe niet Catholijck en waeren, en ghemeynſchap met de Pelagianen ende Semipelagianen hebbende, teghen de waere leeringhe vande H. Kercke ſtreden. Sy braghten hun opſtel ſoo verre, dat hen Biſchoppen, Prelaten, en vele treffelijcke mannen mede-vielen, en teghen Leſſium onderteeckenden. Hier mede niet te vreden, trocken aen hun ſnoer d'Vniuerſiteyt van Douay (de Sorbona van Parijs bleef weygherigh) en ſtellen eene beſondere leſſe teghen hem op. 'tIs te verwonderen, wat een' opſprake, iae oproer, deſe haſpelinghe 'theel landt door maeckte; als den Preſident Pamele, ende meer Raedtsheeren, neffens een deel vande Biſchoppen met ons, andere met d'Vniuerſiteyt hielen. Onſe vrienden ſtraften de heuſcheydt, met de welcke de Societeyt hier in voortghingh, en ſeyden, dat het tijdt was om uyt te ſien, en ſijne tanden te toonen, als duſdanighe dogghen ende oude honden begonſten te baſſen. Maer de voorſichtigheyt van Leſſius, die te Roomen in voor-raedt was, heeft de donckere wolcken haeſt veriaeght. Hy hadde ſijne voorſtel-

door de Faculteyt der Theologanten te Louen,

die verſcheyden Prelaten tegen Leſſium doen onderteeckenen, en d'Vniuerſiteyt van Donay:

voorſichtigheydt van Leſſius:

ſtellinghen derwaerts aen onſen Eerweerdighen P. Generael ghesonden, den welcken de ſelue aenden Paus Sixtus den V. (die ſelue een kloeck Theologant was) en deſen aen de vergaderinghe der Cardinaelen aendienende, waſſer eendraghtelijck gheſloten, datſe van goeden aloy waeren, noch iet teghen de Catholijcke leeringhe der heyligher Kercke en begrepen. Dus, om voordere ſcheure te verhoeden, ende de verwaentheyt van ſoo blinde Cenſeurs nae eyſch te vernederen, ſoo ſchreef den Paus aenden *Epiſcopus Calatinus*, dat hy ſich met alle vlijt van Ceulen (daer hy Nuntius was) nae Louen begheuen ſoude, ende in ſijnen naem 'tghereſen gheſchil voor den Apoſtoliſchen Stoel trecken, noch eenighſins ghedooghen, dat de gheſchillen ouer de punten des gheloofs van eenighe andere Biſchoppen, als vanden opperſten (die inde plaetſe Petri is) nae oude ghewoonte der heyligher Kercke gheoordeelt ſouden worden. Met dit bevel komt den Calatinus op't ſpoedighſte na Louen, roept de partijen by den anderen, en toont ſijne credentie-brieuen; de welcke nu voor oprechte en ghetrouwe van wederſijde aenghenomen zijnde, ſoo heft hy ſijne reden op met een groot beklagh teghen de Faculteyt, datſe haeren voet op eens anders mans erue gheſtelt, ende haer verſtout hadde bouen maght eene ſoodanighe ſake t'onderwinden, die den Paus alleen toeſtondt te bevonniſſen; te meer, datſe dit aengherecht hadden ſonder Leſſium eens te hooren ſpreken, oft de verweſene voorſtellinghen ter deghe t'onderſoecken. Nae deſe voor-reden begheeft hy ſich voor goedt om 'tgheſchil te doorgronden: 'twelck bevindende dat het eenveerdigh met ſijne Roomſche onderrichtinghe ouer een quam, ſoude daedelijck 'tgheraemde vonniſſe voor Leſſius ende de Societeyt uytgheſproken hebben; en hadde den Archſbiſchop van Mechelen Hauchinus, ſoo wel om ſijn'eyghene (want

vviens leeringhe den Paus goedt vindt,

en vandẽ Nuntius onderſocht vvordt,

(want hy de ſake vry wat ſterck teghen ons ghedreuen hadde) als om anderer Biſchoppen, ende der Vniuerſiteyt eere te bewaeren, niet tuſſchen beyde ghekomen, ende den Nuntius ghebeden, dat hy ſich in plaetſe van rechter, als middelaer tot een accoordt wilde laeten ghebruycken. Dus heeft hy een ſcherp ban-ſchrift opentlijck verkondight teghen alle de ghene, die d'eene oft d'andere partije van ketterije oft dwaelinghe in volghende tijden ſoude derren betichten. In welcken excommunicatie-brief ſoo hy de woorden vanden Paus Sixtus tot eere van Leſſius gheſtelt hadde, is de leeringhe vanden goeden Pater ende de Societeyt in haeren goeden roem ghebleuen. Inder voeghen, dat d'onbedachtheyt der ghener wel grootelijcks te verwonderen is, die nae 'tverloop van dry-en-vijftigh iaeren (als wy nu meynden buyten nijt en ſtrijdt met vreughde ons honderſte iaer te vieren) d'oude koeye noch eens met miſ-verſtandt van eenen nieuwen Auguſtinus uyt de gracht haelen: de welcke doch voor niemandt waerſchijnelijck meer en ſal ſtincken, alſmenſe ſal beghinnen t'ontleden, als voor d'uytgrauers ſelue: teghen de welcke alreede een groot voor-oordeel vanden Paus ghegaen is, als hy den boeck heeft doen verbieden, diemen met ſoo vele kromme-ſpronghen in't licht ghedronghen heeft. 'tIs ghenoegh vande leeringhe.

en voor goedt verklaert.

Op ons leuen zijn tweederhande ſchichten aengekomen, d'eene van ghierigheydt, d'andere van hooveerdigheyt, als of wy onverſaedelijck van goedt en van eere waeren. D'eerſte vlogh ouer zee tot d'ooren des Coninghs toe: by den welcken wy dies aengaende ſoo beſchreuen waeren, dat hy beuel aen ſijnen Raedt te Bruſſel ſondt van op ons inkomen te letten. Maer als hy nae een nauwſpeurigh onderſoeck vanden heelen tijdtlijcken ſtaet onſer Prouincie beter onderricht was, ende dieshaluen by laſt

De Societeyt vvordt ghelaeckt met begeerlyckheyt,

vanden

vanden Præsident Pamele vier mannen uyt den Secreten Raedt ghestelt wierden, om onse aermoede met eenighen bequamen vondt van noodighe middelen te versien; heeft hy sich niet alleen ouer d'ontijdighe fame-schenders ende aenklaeghers van onse ghierigheyt verbolghen; maer op den voor-slagh vanden ghevonden middel, die hem vanden Prince van Parme ende den Præsident ouergheſonden was, schriftelijck met sijn eyghen handt sommighe punten tot onsen voordeele aengheteeckent. Doch den goeden wille vanden Coningh en hadde gheenen voortgangh, ter wijle daer erghens wederom eenen swerten hondt tusschen beyde liep, die sijne brieuen twee volle iaeren ophiel: waer door ghesschiedde (soomen middeler tijdt begonst te handelen van eenighe Seminarien tot opvoedinghe der Pastoren te stichten) dat de Societeyt ter sijde ghestelt, ende in haere aermoede ghelaeten wierdt.

verschoōt vanden Secreten Raedt,

Wy moghten soo ghierigh gheweest zijn, wy hadden doen een deel Priorijen, Canonickſdijen, ende andere Prebenden aenveert, diemen ons allessins voorschoot, iae oock socht t'ouerdringhen; dan onsen Prouinciael P. Costerus siende, dat sulcks groote opsprake ende onminne vande Prelaten en Capitelen veroorsaken soude, heeft de Heeren grootelijcks bedanckt, ende den goeden naem van sijne Religie voor alle rijckdommen ghestelt. Dit wierdt vande verstandighe seer wel ghenomen; nochtans bleef'er altoos eene quaede wortel inde herten van d'ongunstighe, dat wy rijck ende begheerlijck waeren: Hun ghebouw en kerck-cieraet (seyden sy) gheeft het uyt, de testamenten diese aen hen vande gheestelijcke dochters doen maken, brenghen het mede, daer toe hebbense desen staet verdacht ende in voge ghebraght.

ontseght Priorijen en Prebenden:

Mijn voornemen en is hier niet, dese lakinghe in't breedt

te

te wederlegghen, om te betoonen hoe verre de ſchult van begheerlijckheyt vanden roem is, die ons nae gaet. Wy hebbender in't vierde boeck op ſijne plaetſe af gheſproken; euen-wel en kan ick eene gheſchiedeniſſe oft twee niet voorby gaen, waer uyt men van onſe ghierigheyt ten rechte kan oordeelen. Als in't iaer vier-en-ſeuentigh de ghemuytineerde henſeluen met een' al-ghemeyne uytplunderinghe van Antwerpen, dreyghden te betaelen, en dieſ-haluen den Commandeur Requeſens met d'inwoonders de penninghen in allē vlijt opbraghten, waer mede ſy aen't krijghſvolck voldeden; quamen verſcheyden aerme luyden, oock al die vande Biddende Ordens, by de ſoldaeten gheloopen, om van hunne uytgheperſte betaelinghe mede te deylen: 'twelck hen ſoo wel gheviel, datter een ſeker klooſter voor ſijn paert alleen vier duyſent guldens af ghenoot. Maer ſoo daer niemandt vande Societeyt uyt en ſagh, oft de handt uyt en ſtack om te hebben; de ſoldaeten hen laetende voorſtaen datſe in niemandt meer als in ons gehouden en waren, (van wieſe dickwils in't legher hulpe ontfanghen hadden) ſeynden eenen vanden hoop nae ons Collegie, om te vragen, waerom wy ons profijt niet waer en namen, en neffens andere Religieuſen op ſoo goeden ghetije niet en quamen viſſchen. Men andwoordde hem, dat hy aen ſijne kameraden van onſen't weghe wilde boodſchappen eerſt voor al reſtitutie aende borghers te doen, en dan op aelmoeſſen te peyſen. Met welcke vermaeninghe alſſe niet alleen gheenſſins verbittert, maer oock meer ghemoedt wierden om ons deelachtigh van hunne proye te maken; hebbenſe onder malckanderen eene goede ſomme gheldts uytgheleght, en die nae't Collegie geſonden. De Patres bedanckten hen vande beleeftheyt, en ſeyden als voren, datſe gheenen roof voor aelmoeſſe aenveerden en ſouden: dus, wildenſe

Sy toont datſe niet ghierigh en is:

Strada de bello Belgico.

vveygert onrechtveerdigh goedt te ghemetē.

een deughdelijck werck met hun gheldt doen, datse't aen d'aerme lieden en schamele borgherije, op wie sy't ghehaelt hadden, souden wederom gheuen. Hier hebdy nu een stael van onse begheerlijckheyt, de welcke niet alleen vele vande soldaeten beweeght en heeft, om restitutie te doen, maer oock den Magistraet, om ons opentlijck voor al het volck te prijsen en te bedancken.

vvaer ouer vanden Magistraet ghepresen vvordt.

Indien ghy noch lust tot een ander hebt, hoort watter twee iaeren nae de Spaensche furie inde selue stadt van Antwerpen gebeurde. Daer wierden twee landts-knechten die met de vorighe plunderinghe rijcken buyt ghemaeckt hadden, ter doodt verwesen: aen de welcke, soose beydegader testament ghinghen maken, onse Patres vertoonden hoe schuldigh sy waeren het ouerschot vanden roof aen d'eyghenaers wederom in handen te stellen: den eenen liet sich ghesegghen, den anderen bleef by sijn voornemen, en maeckte aen verscheyden kloosters verscheyden legaten, bouen dien dry hondert kroonen aende Societeyt. Waer van d'onse verwittight zijnde, gaetter eenen Pater op't spoedighste nae den kercker, eyscht den misdaedighen sijn testament af, en schrabb'et voor sijn' ooghen uyt dat hy aende Societeyt ghelaeten hadde; daer by voeghende, wilde hy sijne siele bewaeren, dat hyer restitutie van doen soude, aen wie het toequam: voorder, dat de Iesuiten met gheen onrechtveerdigh goedt gheholpen en waeren. Dese woorden met het feyt wierden van d'omstaenders met grooten lof opghenomen: euen-wel zijnse noch vande boosheyt ten arghsten verseght. Daer is eenen leughenaer soo onbeschaemt ghevonden gheweest, die wel heeft derren uytstroyen, dat onsen Pater 'tlegaet van een' ander Orden uytgheschrabt hadde: waer ouer iemandt, die 'tselue nu al sonder voorder ondersoeck vastelijck gheloofde (soo blindt is

Ander exempel hier van.

de

de passie van eenighe teghen de Iesuiten, datse het al voor Euangelie aennemen dat hen maer teghen en gaet) met eenen treffelijcken gheestelijcken Heere vande Cathedraele kercke nae de ghevanghenisse ghingh, om nae ooghen-sichtigheyt van't testament, inde teghenwoordigheyt van sulck een ghetuyghe, de sake te verbreyden, ende onse begheerlijckheyt aen niemandt ghebreck te laeten lijden. Maer soo hy het anders bevondt alsmen hem aenghedient, ende hy gheloofte hadde, is beschaemt met een langhe neuse nae huys ghekeert.

Dit is onse begheerlijckheyt, daermen soo sterck teghen kraeyt, als of wy al het goedt vande wereldt nae ons wilden trecken, daer wy nochtans ouer al in noodt ende in schulden zijn. Wat lasten 't Profes-huys van Antwerpen voor *Tydtlycken staet van onse Prouincie,*
desen ghehadt heeft, en heeft een van onse vijanden te Parijs niet versweghen, als hem docht dat dit goede stoffe was om sijne ruchtbaere boecken teghen de Societeyt daer mede te vullen. Wat schulden het noch heeft, ghevoelense best die'r moeten voor sorghen, en daer-en-tusschen op enckele aelmoessen, sonder eene mijte inkomste, leuen. De Collegien moghen hunne renten en iaerlijcks inkomen hebben: waer van alsse nu tamelijck voorsien zijn, is hen voorder ongheoorloft eenighe aelmoessen t'ontfanghen; doch, diergelijcken en isser gheen in onse Prouincie, mits sy noch al in schulden en lasten steken. 't Welck euen-wel niet *P. Argenta ad Regem Poloniæ in Apologia.*
teghenstaende isser in Polen eene penne soo onbeschaemt ghevonden gheweest, die schriftelijck heeft derren laeten uytgaen, dat wy in Nederlandt wel vijf-en-twintigh kloosters vander Premonstreyten Orden (meer alsser schier zijn) met hun inkomen ingheslockt hebben. De wooninghe is allessins noch enghe, ende op vele plaetsen onder het dack, de kamers weynigh ghestoffeert; bouen een matras, eenen

ſtoel, een tafel, en 'tghene de ſtudien met wat deuotie aengaet, en iſſer niet te vinden. De kleedinghe ſimpel ende onbehanghen, den koſt ſober en maetigh. Waer blijuen dan onſe groote rijckdommen, die wy beſitten? Dan (ſoo ick ſeyde) mijn voornemen en is hier niet eene langhe verweyringhe voor onſe aermoede te ſchrijuen; 'tis ghenoegh dat het blijcke, hoe de Societeyt in ons Duyts-Nederlandt met den naem IESV (dieſe voert) al mede tot een teecken gheſtelt is, waer teghen veel ende heftigh geſproken wordt.

De Societeyt vvordt ghelaeckt met vervvaentheyt,

Den tweeden pijl dienſe op ons loſſen, komt op de gheмeynde verwaentheyt aen, als of wy door eer-ſucht van eene beſondere uytſtekelijckheyt, alle andere Gheeſtelijckheyt trachteden in grondt te ſeylen, oft immers te verduyſteren, om alleen in gheleertheyt en ghedienſtigheyt der ghemeynte uyt te ſchijnen. Hierom ſeghtmen dat wy de Houen der Princen hanteren; van niemandt en wordenſe nochtans min als van ons betreden. dat wy ons met de ſaken vanden lande moeyen; van niemandt en wordenſe nochtans min als van ons aengheraeckt. dat wy ouer al onſe vrienden willen indringhen, om nae der handt ons ſpel daer mede te ſpelen; van niemandt nochtans en wordt hier met meerdere heuſcheyt en beſcheedentheyt als van ons in ghehandelt. Deſe ſake, die allenghskens haer ſeluen verſlijt en ſouden wy niet eens achten, 'ten waere datter onder-tuſſchen eenighe naedenckinghen uyt ontſtonden, waer mede ('ken weet niet door wat ijuer) onſe oeffeninghen en bedieninghen bevochten worden.

vervolght in haere oeffeninghen,

Wat en heeftmen herwaerts en derwaerts niet ghedaen om onſe ſermoonen t'onderkruypen? Wat en ſtroytmen noch daghelijcks niet uyt teghen de Sodaliteyten, als of het maer vonden en waeren om de ſtadt op onſe handt te draeyen, ende alle huyſen te beſpien? Wat weghen en iſmen niet inghegaen, om den toeloop der peniten-

penitenten te verminderen, uyt beforghtheyt dat wy te groot fouden worden, en d'andere Gheeftelijckheyt bouen het hooft waffen? Wat een vervolgh en hebben wy niet als nu ende alfdan teghen onfe fcholen ghefien, uyt vreefe dat wy de befte verftanden uytkippen fouden, ende de Republijcke van mannen onverfien laeten? Wat onweder noch onlanghs ter oorfake vande Generale Communie uytgheftaen? alfmen oock den naem van Sijne Hoogheyt den Prince Cardinael, ende d'autoriteyt van fommighe Bifchoppen, te Roomen misbruyckte, om de felue door omweghen by den Paus vruchteloos te maken. Hier heeftmen ons de fermoonen, daer de catechifmuffen, elders wat anders afghenomen; ten minften datmen in eenigherleye maniere 'tleedt van andere kercken wreken foude, die eenen afbreuck daer by fchenen te lijden; hoe wel datfe (als bouen ghefeght is) hen mifgrijpen, die fulcks vermoeden. Alles wel, aiffer maer Godts glorie en der fielen faeligheyt niet door verhindert en worde: de welcke foo wy voor ons eenigh wit gheftelt hebben, konnen wy oock niet alleen lichtelijck met goedt ghedult alle aenftooten draeghen die teghen ons aenkomen, maer al mede uytter herten de groote ondanckbaerheyt van fommighe vergheuen, die nae menighte van weldaeden inde fcholen ende anderffins van ons ontfanghen, met fulcke bitterheyt de Societeyt al omme bejegenen, als offe ghefworen hadden de verdiende vriendtfchap met lafter en vijandtfchap te verghelden. Aen de welcke is't dat ghy de reden van hunnen haet ende afwendinghe afvraeght, en konnen anders niet bybrenghen, als de woorden van Martialis op eenen fekeren Sabidius ghe- Lib. 1.
fproken: epig. 33.

Non amo te, Sabidi, nec poffum dicere, quare:
Hoc tantùm poffum dicere, Non amo te.

dat is: *'Ken heb' v doch niet lief, 'ken kan gheen reden vinden:*
Dan dit seggh' ick alleen, dat ick v noyt beminden.

Sy volghen blindelingh de spore van andere, en spreken van ons quaelijck, sonder te weten waerom; vele (gheloove ick) uyt onbedachtheyt, oft datse hen schaemen in ghesselschap met de wolven niet te huylen; eenighe oock uyt lautere boosheyt. Die ick voor slot van't teghenwoordigh capitel maer en bidde, datse willen ghedencken: indiense gheene deught door onse scholen, predikatien oft andere ghedienstigheden oyt en hebben ontfanghen, datse immers noyt eenigh ongh elijck vande Societeyt gheleden en hebben. Waer toe dan ons tegen alle wetten vande Christelijcke liefde soo bitterlijck vervolght? waer toe soo vele leughenen teghen Godt en de conscientie, sonder eenigh wederpeysen, versiert oft verbreydt? waer toe ons soo haetelijck by de ghemeynten vermaeckt, die, 'ten deden soodanighe blaemen, de ghedienstigheyt der Societeyt tot saeligheyt van haere sielen overvloedigher ghebruycken souden? Gheeft doch plaetse aende reden, *ende oordeelt waerachtigh oordeel.* Zachar. 7.9.

HET VIIFDE CAPITEL.

Van d'eere der Duyts-nederlandtsche Societeyt, diese van haere doorluchtighe mannen, en verscheyden loffelijcke ghetuygheniſſen ontfanghen heeft.

2. Cor. 3. 1. BEGHINNEN *wy wederom ons seluen te prijsen?* Niet altoos, maer, 'tghene den Ecclesiasticus seght, *wy louen de* Eccli. 44. 1. *doorluchtighe mannen, ende onse ouders in hunne gheslachten.* De gheheugheniſſe vanden goeden reuck der deughden, diese ons naeghelaten hebben, en magh met den korten tijdt van

een'

een' eeuwe niet begrauen worden; maer verdient datse by alle nae-komelinghen inder eeuwigheyt blijue leuen, als een volmaeckt patroon van onsen roep, om daer nae te wercken. Eenighe hier van zijn eyghentlijck Nederlanders van ghe-boorte, andere die in Nederlandt gheleeft, oft immers 'tselue met hunne tegenwoordigheyt oft mirakelen vereert hebben.

Den H. Ignatius moet voor aen gaen, die (om sijn onder-standt dat hy te Brugghe van Gonsaluus Aguillere en Ludo-uicus Viues, ende t'Antwerpen ten huyse van Ioannes Cuel-lar ontfangen heeft) de Nederlanders altoos sonderlingh be-hert, schier allegader nae Roomen in sijn leuen by hem ont-boden, ende in Italien, Sicilien, Vranckrijck, Duytslandt tot de meeste ampten en bedieninghen ghebruyckt heeft. Hoe soude hyse dan nae sijne doodt konnen vergheten? Niet lan-gher als dry daghen nae sijn gheluck-saeligh verscheyden (als elders ghesegt is) verkreegh hy inden hemel dat de So-cieteyt vanden Coningh in dese landen aenveert ende ghe-ghestapelt wierdt: van welcken tijdt af, tot den dagh van heden toe, hy noyt op en houdt sijne kinderen te bemin-nen, ende d'inghesetene des landts met verscheyden bouen-natuerlijcke gauen te voorkomen. *VVaerō den H. Ignatius de Ne-derlanders soo behert heeft,*

Ouer vijfthien iaeren ghenas hy te Mechelen eene ionghe dochter met naem Maria Kakelaer van een swaer onghe-val, dat haer van eene quaelijck-ghesette fistel ouerquam, door 'tghebruyck alleen van't waeter dat t'sijner eere ghe-wijet was. De sake nae behooren ondersocht, en vande Medicijns be-eedt, wierdt vanden Archs-bischop voor een mirakel verklaert. *sijne mi-rakelen in Ne-derlandt.*

Te Burburgh in Vlaenderen gaf hy door het aenhanghen van sijn heylighdom volle ghesontheyt aen eene Religieuse van S. Franciscus Orden, Ioanna Teresia ghenaemt, die nu vanden Doctoor verwesen, haer met het heyligh Oliesel

ghingh

ghingh tot de doodt bereyden. Bouen vele sieckten was sy noch met eene blindtheyt gheraeckt: dan de quaelen verschouen allegader seffens op eenen korten tijdt. Dus wierdt de ghenesinghe voor een ghewis mirakel vanden Medicijn gheoordeelt, en vanden Bischop van S. Omer voor sulcks aenveert ende verkondight.

Alsoo mildt en heylsaem heeft hy sich onlanghs t'Antwerpen aen Maria Bonniers ghetoont, nae datse twee iaeren in deerlijcke ghesteltenisse, ende de laetste acht daghen in gheduerighe onruste buyten alle menschelijcke hope van beteringhe gheleghen hadde: want door het eeren van sijne reliquien vielse in slaep, en nae vijf uren stondtse op frisch en ghesondt, kleedde haer selue, en met verwonderinghe der ghebuerte ghinghse nae onse kercke om den heylighen Vader te bedancken. Daer wierden vijfthien ghetuyghen af gheleydt, ende de weldaedt als mirakeleus, door't toestaen vanden Bischop erkent.

Desghelijck is te Roermonde aen eens Medicijns dochterken, ende elders aen andere weder-vaeren: want alles in't besonder te melden, en laet de menighte niet toe. Dit alleenlijck sal ick in't gros segghen, dat, ghelijck aen d'eene sijde de Nederlanders den H. Ignatium, bouen verscheyden deuotien, door stichtinghen van schoone kercken en capellen ghesocht hebben op't hooghste altoos te vereeren: alsoo hy van sijnen kant noyt op en houdt aen de selue met ontallijcke gheestelijcke en lichaemelijcke weldaeden danckbaer te zijn.

Mirakelen van sinte Xauerius in Nederlandt.

Al en heeft den H. Xauerius (datmen immers weet) ons Nederlandt met sijne voeten niet betreden; soo en heeft hy het euen-wel ten tijde van noodt sonder sijne hulpe niet ghelaeten. Antwerpen was in't twee-en-twintighste iaer vande loopende eeuwe in groot perijckel, om van Mauritius,
die

die met eene ſtercke vlote aenquam, beſchaedight te worden. Hy ſprack alreede ſoo vermetelijck, dat hy ſijn opſet voor onverhinderlijck hiel, 'ten waere den hemel van bouen 'tſelue omſtiet, ghelijck het metter daedt ghebeurde. 'tScheen dat Xauerius, wiens dagh opſtondt, de verwaentheyt met een miſnoeghen aenhoorde, ende, om die te caſtijden, van ſtonden aen vorſt en windt t'ſaemen riep, om al het tou-werck te doen bevrieſen, en de ſchepen ſoo tegen den anderen te ſmijten, datſe noch voortwaerts noch achterwaerts en konden, maer perijckel liepen van met Mauritius ſelue allegader te verſincken. Soo veel iſſer af, dat den Marquis Spinola op de ſelue ure als dit onweder aenghingh, met den edeldom van't landt, malckanderen de handt te Roermonde daer op gauen, datſe den H. Xauerium voortaen voor eenen Patroon van des Coninghs legher aennamen. 'tWelck d'Infante Iſabella verſtaende, dede dieshaluen tot erkenteniſſe vande weldaet 'tvoornoemde tempeeſt met het beeldt vanden Heylighen inde locht, uytſchilderen.

Niet min en heeft hy verſcheyden Duynkerckers in hunne perijckelen verhoort. Den Capiteyn Peeter Norman, die 'tſchip Xauerius voerde, wierdt tweemael door hem bewaert; eens, als hy van dry Hollanders benauwt, belofte met ſijn volck aenden Heylighen doende, by onverwachte rijſinghe van eenen dicken miſt ontquam; andermael, als hy 'theylighdom van Xauerius gheduerende 'tghevecht aenden grooten maſt hechtede, waer teghen eene ſchuyf-tanghe vanden vijandt op ons gheſchoten dweers door alle de matrooſen en ſoldaeten, ſonder iemandts hinder aenquam, ende ſtillekens neder ſeegh, als offe den heylighen pandt ontſien hadde; maer ſoo men deſe opnam, ende den vijandt met eenen ruyterlijcken ſcheut weder 'thuys ſondt, maeckteſe ſulcken ſcheur in ſijn ſchip, dat het ſich moeſt

 ouer-

ouergheuen, of het soude te gronde ghegaen hebben.

Noch vremder was het gheval dat aen Ian Vrients wedervoer, die met eene kleyne fregatte in zee gheloopen was, ende in duysent perijckelen stondt om van eenen Hollandtschen oorloghs-man verwonnen, ende met alle sijn volck ouer boordt ghesmackt te worden. Hy nam sijne toevlucht tot Xauerium, hy hongh insghelijcks 'tkasken van sijn heylighdom aen den mast, hy versterckte sijne maets, iae versekerde hen oock datter gheen noodt en was, *Komt het anders uyt*, seyde hy, *worpt my in zee*. De woorden waeren noch in sijnen mondt, allser eenen koghel op sijne borst aenquam, die voor sijne voeten neder-viel, sonder door te gaen. Hier ouer ontstaet eenen windt, waer mede hy vlughs de doodt ende den vijandt ontseylt. Maer soo die gheduerigh aen stijfde, ende dat men nu niet min de goluen als te voren den vijandt en vreesde, neemt hy de heylighe reliquien vanden mast, en laetende de selue met een touwe inde zee sincken, voorseght hy aen sijn volck, datse eer langh de riemen noch sullen moeten uytlegghen, om voorts te gheraken. 'tWelck als't daedelijck gheschiedde, soo wierdter eenen ketter, die alle dese mirakelen met verwonderinghe voor sijn' ooghen sagh, tot het Catholijck ghelooue en tot het eeren vanden H. Xauerius bekeert.

P. Petrus Faber in Nederlandt. Noch dry andere vande thien eerste Patres hebben onsen Nederlandtschen bodem betreden. P. Petrus Faber, die ten deele door sy seluen, ten deele door Strada en Wischauen wondere dinghen te Louen uytgherecht heeft: inder voeghen datmen hem niet alleen de beghinselen van't Louensch ende Maestrichtsch Collegie, maer schier den heelen oorsprongh vande Nederlandtsche Societeyt moet toeschrijuen. *en Iacobus Laines,* P. Iacobus Laines den tweeden Generael, die de fondamen-

menten van 't Antwerpsch Collegie gheleght, ende den Cardinael Granuel met den President Viglius aen de Societeyt ghewonnen heeft. P. Alphonsus Salmeron dien grooten Theologant, die'r op twee verscheyden reysen met twee ghesanten Cardinalen ghesien is gheweest. Bouen dien heeft Nederlandt d'eere, dat het inden persoon van P. Paschasius Broëtus (die een mede vande thien eerste was) de Societeyt heeft helpen stichten; mits desen eenen waerachtighen Nederlander gheweest is, omtrent Camerijck gheboren, schoon dat hy sich te Parijs voor eenen Picard uytgaf, om sijne studien, gheduerende d'oorloghen, sonder stooringhe te moghen vervolghen.

en Alphonsus Salmeron, P. Paschasius Broëtus Nederlander.

Behaluen dese hebben verscheyden uytheymsche Patres in dese landen door deughtsaemheydt en gheleertheydt uytghescheen: P. Hieronymus Domeneccus den eersten Prouinciael van Sicilien, P. Franciscus Strada den eersten Prouinciael van Aragon, P. Andreas Ouiedo den tweeden Patriarch van Ethiopien, P. Hieronymus Natalis, die de Constitutien vande Societeyt, by bevel van S. Ignatius ende Laines, allessins verbreydt heeft; P. Petrus Ribadeneira, die den Coningh te Brussel verwillighde om de Societeyt in desen sijnen Staet t'aenveerden; P. Robertus Bellarminus, die nae P. Ribadeneira seuen iaeren langh te Louen in S. Michiels prochie in't Latijn ghepreeckt heeft, en nae der handt Cardinael gheworden is; P. Franciscus Toletus, die vanden Paus ghesonden wierdt om te staen ouer de her-roepinghe van sommighe verdoemde voorstellinghen, en niet langh daer nae den rooden hoedt moest aenveerden; P. Campianus ende vele andere Martelaers, als zijn Sothuellus, Thomas Garnettus, Walpolus, Ogilbæus, Collinus, Constantius: die allegader de voncken van hunne ouergroote liefde Godts op den Nederlandtschen heerdt ghevat hebben, waer uyt

Verscheyden uytheymsche Patres hebben ons Nederlandt vereert: Ribadeneira, Bellarminus, Toletus, Campianus.

naemaels het vier ontſtaen is, 'twelck hen op den autaer vande martelie als eenen brandt-offer ter eeren Godts heel verſlonden heeft.

Doch alle deſe, als gheleenden huyſ-raedt, ſtellen wy gheerne wederom ouer aen wieſe toekomen, om onſe Prouincie met haer eyghen haue te ſtofferen. Deſe bevinde ick tweederleye: d'eene die hier te lande ghewonnen, maer elders ouerghevoert, ende ghelijck op eenen anderen grondt verplant zijn; d'andere, die hier te lande niet alleenlijck ghewonnen, maer oock ghebleuen zijn. Onder d'eerſte zijn P. Mercurianus, Cornelius, Berchmannus, die wy aen Italien ouergheſet hebben: P. Wiſchauen, Vinck, Daniel, die wy aen Sicilien gauen: P. Caniſius, Cuuillonius, Goudanus, Del Rio, Ioannes Buſæus, Deckerius, Becanus, die nae Duytſlandt ghinghen: P. Barzæus, dien wy tot ſaeligheydt van ſoo menighe ſielen aen Indien ſchoncken. Welcke allegader hoedaenighe mannen ſy gheweeſt zijn, ſoude hier te langh vallen om te verhaelen, euenwel en magh icker twee oft dry vande vernaemſte niet verſwijghen.

Treffelijcke Nederlanders buytẽ'slants,

P. Petrus Caniſius,

P. Petrus Caniſius, te Nimmeghen in Gelderlandt gheboren, was niet alleenlijck den eerſten onder alle de Nederlanders, die inde Societeyt quam, ende van P. Faber te Ceulen ontfanghen wierdt, maer bouen dien oock den eerſten vande heele Societeyt, die oyt boecken in 't licht gaf. Den Coningh Ferdinandus verſocht op hem, dat hy eenen Catechiſmus ſchrijuen ſoude, 'twelck hy te Ween in Ooſtenrijck in't iaer 1554. dede. Dit was het eerſte ſtuck wercks, waer in hy ſijne ende der Societeyt gheleertheydt t'ſamen aen de wereldt met ſulcken vernoeghen ten toone ſtelde, dat ſich niemandt der nae-komelinghen en behoeft te ſchaemen, om op deſen grondt-ſteen voort te bouwen. Hy

Hy wiert van S. Ignatius den eersten Prouinciael van Duytslandt ghestelt, en gaf sulck eenen luyster door de Noordtsche landen aen de Societeyt, dat hem d'onwetende voor den auteur vande Iesuiten hielen, en dese nu inde wandelinghe niet anders als Canisianen en noemden. Hy was soo schrickelijck aen de ketters, dat hem niemandt en derrede wederstaen; Melanchthon, Sneppius, Pistorius, Sarcerius, Bullingerus, Brentius, ende voort alle die ongaere voghels, in Lucifers schoot uytghebroeydt, moesten swichten alsse maer sijne redenen en hoorden: waerom hy oock van henlieden schimpsghewijse (hoe wel niet t'onrecht) *Canis Austriacus*, dat is, *den Oostenrijckschen hondt* ghenoemt wierdt, om dat hy oft gheduerigh voor de kudde CHRISTI teghen de woluen aenbaste, oft als eenen haesen-windt altoos op de bane was, om ketters te iaeghen, en sielen te vanghen. Soo groot was den roem van sijnen ijuer ende loffelijcke daeden, dat Princen, Coninghen, Keysers, iae oock Pausen selue, van hem ghetuyghden, dat hy den eenighen steunstock was, waer op de Catholijcke Religie in Duytslandt was blijuen staen, ende noch rustede. De ketters (om een van hunne leughenen hier onder de waerheydt te voeyeren) plaghten te segghen, dat sonder Canisius het Pausdom om verre lagh. Wat daer af zy, den Roomschen Coningh Ferdinandus schreef hem immers toe, dat hy sijn Rijck door hem behouden hadde; alle de Bischoppen, Prelaten en Republijcken riepen om hem, om den brandt vande ketterijen te komen blusschen, oft immers te stutten; hy wierdt euen-sterck van alle Vniuersiteyten ende Dom-kercken versocht, om de Catholijcke waerheydt met disputeren en preken voor te staen; hy wierdt vanden Paus Pius den IV. aen de Princen van heel Duytslandt ghesonden, om die in't oudt ghelooue te staepelen. Waer mede

besigh zijnde, quam hy te Nimmeghen in sijn vader-landt, daer hy alle sijne vrienden wel hondert en twintigh in ghetal (die hem elck om 'tseerste ter tafelen noodden om te toeuen) dede alle de spijse in't gast-huys draeghen, om d' aerme lichamelijck, ende henlieden gheestelijck nae de siele te voeden, ghelijck het ghebeurde: wantse tot een toe allegaeder biechteden en communiceerden, en nae een vierigh vermaen dat hy hen voorhiel, aen hem de handt gauen datse noyt van't oudt Catholijck ghelooue afstandt en souden doen. By Otho den Cardinael van Ausburg was hy in sulcken weerde, dat sich desen wel by wijlen vernederde om hem de voeten te wasschen: by den Cardinael Hosius soo wellekom, dat hy te Trenten sieck ligghende, soo hy Canisium maer en sagh aenkomen, uyt enckele blijdschap op staenden voet ghenas. Hoe wel daer vele zijn, die dit voor een mirakel (ghelijck noch meer andere dierghelijcke vremde uytkomsten) aenghenomen hebben. Hy stierf te Friburgh in Switserlandt, met grooten roem van heyligheyt, ende wierdt nae sijne doodt met verscheyden mirakelen van Godt vereert. 'tIs onseker, offer nae Godt en S. Ignatius iemandt anders is, aen wien de Societeyt, immers in Duytslandt, meerdere verbintenisse heeft, als aen Canisius.

Theodoricus Canisius,

Sijnen broeder Theodoricus magh hier bykomen, dien den H. Ignatius stracks metten eersten aensien soo beminde, dat hy hem niet alleen inde Societeyt, maer ooc tot een gemeynsaem ghesélschap in sijne kamer ontfongh. Hy regeerde vele iaeren de Collegien van Munchen, Dilingen en Ingolstadt: waer hy oudt van iaeren, en vol van verdiensten, ten hemel nae d'Enghelen voer, met welcker naem hy om d'onnooselheyt sijns leuens van groot en kleyn ouer al vereert was gheweest. Eene gheraecktheyt ontnam hem ganschelijck sijne memorie eenen tijdt langh voor de doodt, soo dat hem

buyten

buyten de soete naemen IESVS en MARIA, die hy noch altoos inden mondt hadde, sijnen eyghen naem oock ontgaen was.

Ter wijle dese twee lichten inden Noorden uytschenen, ghingh P. Gaspar Barzæus, gheboortigh van Ziericzee in Zeelandt, de fackelen van sijne bernende liefde, door heel Oosten, tot Ormus in Persien toe, draeghen. P. Simon Rodrigues een vande thien eerste Patres ontfongh hem te Lisboa inde Societeyt, als tijdtlijcken Coadiuteur, in't selue iaer als Luther in Duytslandt stierf. Maer den gheest Godts, die hem in't herte woelde, stelde wel haest de keersse op haeren kandelaer. hy ghevoelt eenen inwendighen drift om te preken, hy derre't inden refter voor ons volck bestaen: 'ten hadde gheenen schick, hy doetse allegaeder met sijn' onghemaniertheyt lacchen. Ghevraeght dan zijnde van P. Simon, wat hem van sijne predikatie docht, Al en is't, andwoordde hy, voor dese reyse niet wel gheluckt, euen-wel sal ick noch een predikant worden. Waer by soo hy vastelijck bleef, en Simon nu sijnen ijuer begonst te mercken, doet hem Priester wijen, ende op de dorpen aende landtslieden preken. 't Welck hy met sulcke beroerte vande herten dede, dat al het volck sich menighweruen voor sijne voeten wierp, om te biechten; inder voeghen dat hy wel onder-tusschen twintigh uren achtergaens daer mede besigh bleef. Dus sondt hem Simon nae Indien, om dat hy Xauerius, den eenen Apostel aen den anderen, behulpigh wesen soude. Noyt ghelijcker paer in onvermoeytheyt en ijuer. Goa was den eersten heerdt daer hy sijn vier soo stoockte, dat eer langh de heele stadt in brandt stondt. 't scheen dat elck woordt (ghelijcker van Elias staet) *ghelijck eene fackele bernde*, oft wel, ghelijck den Heere by Ieremias seght, *als eenen hamer* was *die de steenen morselt*. Noch de woeckeraers, noch d'onkuysche, noch de wraeckgierighe en konden 'tgheweldt van sijnen vierighen

gheest

P. Gaspar Barzæus.

Eccli. 48. 1.
Ierem. 23. 29.

gheeſt wederſtaen. Men ſagh menighmael datſe ſich in volle kercke nae 'tſermoon aen ſijne voeten wierpen. Maer noyt en blaeckte dit herte meer, dan als het binnen Ormus den ſtrijdt aende ſonden die'r ouertolligh waeren, ende aen de Saraſijnſche ſuperſtitien leuerde. Doen ſaghmen datter verſcheyden koop-lieden, tot twintigh duyſent kroonen al onrechtveerdigh gewonnen gheldt, ſeffens aen ſijne voeten braghten, 'twelck hy by ghebreck van d'eyghenaers, allegader tot behoef vande aerme dede beſteden. Doen ſaghmen dat hy in vollen daghe, met eenen hoop leer-kinderen uyt den catechiſmus, den Saraſijnſchen tempel ghingh open breken, ende het kruys daer in planten. Al het Mahumetaenſch gheſpuys ſtondt en grimde ghelijck leeuwen, en ghelijcke-wel niemandt en derrede ſich daer teghen ſtellen. Ick en ghelooue niet datter dierghelijck feyt noch een in heel Indien gheſchiedt is: te meer dat den Coningh ſelue inde ſtadt teghenwoordigh was, en Barzæus met ſijne kinderen 'tveldt behiel, de Saraſijnen oft niet derrende, oft niet willende, den tempel voortaen tot hunne ſuperſtitie ghebruycken, die door't kruys CHRISTI (ſoo ſy dit naemen) nu onteert was: waer ouer hy ten dienſte der Chriſtenen bleef. Doen ſaghmen dat de Ioden ſelue hem groote eere bewesen, ende de Saraſijnen den boordt van ſijne kleederen, iae oock ſijne voet-ſtappen kuſten; ſoo groot was den roem van ſijne heyligheyt, die als nu en als dan haere ſtraelen al mede door prophetijen en mirakelen uytſchoot. Aen eenen herdtneckighen Portugies ioegh hy eene ſwaere ſieckte op den hals, tot dat hy ſich biechtede, en niet langher: aen eenen anderen, die ſijne wraeckgierichevt niet en wilde laeten vaeren, voorſeyde hy, dat hy eer langh te vergheefs om eenen Prieſter roepen ſoude. 'twelck 'sdaeghs daer nae gheburde, als hy haeſtelijck ſtierf, eer den biecht-vader by de

handt

handt was. Hy wierdt in't Portugies prekende van eenen Saraſijnſchen edel-man, die deſe taele onbekent was, volkomenlijck verſtaen, waerom ſich dien oock tot ons gheloove bekeerde. Hy ſtierf eyndelijck nae 'tbekeeren van ontallijcke ſielen, Provinciael over Indien, binnen Goa, daer hem nae eene vierighe predikatie, die alle herten ontſtelt hadde, ſijne krachten ſchier al ſtaende begaven.

Alſoo groote, oft oock meerdere, mare van heyligheyt ghingher achter P. Cornelius Wiſchaven, die een Mechelaer zijnde te Loven woonde, en nu veerthien iaeren dagh en nacht een ſcherp hayren-kleedt op ſijnen ruggh droegh, eer hy aldaer inde Societeyt van P. Faber ontfanghen wierdt. Van doen af ſchenen ſijne deughden ſoo hel, dat ſijn leven by gheſchrifte onder den man liep. De aenkomſte ende de woon-ſtede van d'onſe wiert hem Godtlijck veropenbaert. Sijn' ootmoedigheydt was uytſtekelijck, en wierdt noch meer van Faber gheoeffent, die hem in duyſent manieren proefde: onder andere, daer hy nu een beiaert man en Prieſter was, by een ieghelijck bekent, dede hem met den ſandtlooper inde handt aende ſlincke ſijde vanden ionghen ſtudent Strada gaen, als hy ghingh preken. Dus verweckte ſijn exempel Leonardum Keſſelium, Nicolaum Goudanum, en Lanoium, Danielem Parebruck, Adrianum Adriani, Maximilianum Capella, ende meer andere vande treffelijckſte ionghmans der Vniverſiteyt, om hem inde Societeyt te volghen. Sijne reynigheyt heeft hy tot den eynde toe onbevleckt bewaert: waer toe hy oock elck een met ſulcken ghewight van krachtighe redenen vermaende, datter ontallijcke ſoo in kloosters als inde wereldt de ſelve onderhielen. Als hy te Meſſinen in Sicilien Novicie-meeſter was, gingh den roep achter ſtadt, datter noch weduwe, noch ionghe dochter (hoe houwens gheſint ſy oock waren) hem

Cornelius VViſchaven,

Oooo maer

maer eens te woorde stondt, of haeren lust en verghingh, en begonst Gode in suyuerheydt te dienen. Dus gheviel het datter dry edele ionghvrouwen, die alreede verlooft waren, willende daer van eene proeue nemen, ghelijcker handt alkaecks by hem te biechte quamen. Maer 'tiockspel verkeerde terstondt in ernst. D'eene voor ende d'andere nae, soo hy elck verboodt aen haer ghesellinne te segghen hoese ghevaren waren, veranderde op staenden voet van sin, en keerde nae huys met opset vanden Bruydegom CHRISTO voort aen te hanghen. Dit gaf een groot gherucht inde stadt; maer noch wel soo groot 'tghene in een' ijdel-tuyte ghebeurde, die om de schoonheyt van haer ghekrolt hayr al te hoogen moedt in haren boesem voerde, noch van't suyuer oft cloosterlijc leuen en wilde verstaen. Hy en sprack haer maer eens aen, en voorseyde datse eer langh dese hooveerdigheydt in't selue hayr bekoopen soude: weynigh tijdt daer nae viel het heel uyt, en sy nu kaluwe zijnde, sagh niet schoonder, als haere schaemte met eene cloosterlijcke wiele te bedecken.

Histor. Soc p. 2. l. 1. Desen man was soo vermaert om de kracht, waer mede hy de duyuelen verdreef, dat het noodigh is gheweest (sooder van alle kanten te groote menighte van besetene menschen aenquam) om 'tghewoels ende gheruchts wille, voor eene poose-tijdts dit werck te staken. Onder vele bekeeringen, die hy door het insien vander menschen herten dede, is wel de vernaemste van dien dooden gheweest, die om de wille van eene quaede biechte door hem berispt aen sijne voeten doodt viel, ende van hem wederom ten leuen verweckt wierdt, om voortaen beter te biechten ende te leuen. P. Cornelius verscheydde eyndelijck te Loretten met soo schoonen ghelaet nae sijn' aflijuigheydt, dat ieder een uyt de ghestalte des lichaems, de heyligheydt sijner siele ghenoeghsaem speurde.

Beyerlinck in Theatro.

De

De twee Nicolai, Goudanus en Lanoius, zijn groote lichten van onse Societeyt in dese landen geweest. Den eersten was Pastoor te Berghen op Zoom, den anderen (die oock van den eersten tot de Religie getrocken wiert) was Canonick te Veurne, eerse het vendel vanden H. Ignatius volghden. Goudanus en hadde sijns ghelijcke niet in't predicken en disputeren teghen de ketters, waerom hy oock door versoeck van den Roomsch-Coningh Ferdinandus nae Worms teghen Melanchthon ende d'andere sectarissen ghesonden wierdt. Nae dat hy te Venetien d'eerste fondamenten van't Collegie gheworpen hadde, soo las hy de Godtheyt inde principaelste Vniuersiteyten van Duytslandt, die hem elck om 't sterckste versochten. Den Paus Pius den IV. hadde sulcken ghevoelen van sijne deughdt ende gheleertheydt, dat hy hem als sijnen Apostolischen Ghesandt nae Schotlandt schickte, om de Coninghinne Maria Stuart ouer de doodt van haeren man Franciscus den II. Coningh van Vranckrijck te troosten, ende t'samen de Catholijcke Religie (die't grootelijcks begonst te hellen) met sijnen ijuer eenighsins teghen den val t'ondersetten. Hy stierf in't iaer 1565. nae dat hy eenighen tijdt te Louen de H. Schriftuere uytgheleght, ende d'Academie met sijne Latijnsche vermaningen sterckelijck tot de deughdt verweckt hadde. Lanoius bediende tweemael in sijnen tijdt 't Prouinciaelschap van Duytslandt, en was in sulcken achtbaerheyt by onse Patres van d'eerste generale Congregatie, dat hy oock eene stemme kreegh, om nae de doodt van Ignatius de heele Societeyt te regeren.

Nicolaus Goudanus,

Nicolaus Lanoius,

P. Leonardus Kesselius, die van Louen, en Daniel Parebruck, die van Dender-monde was, ghelijckse als tweelinghen beyde op eenen dagh aen de Societeyt gheboren wierden, alsoo waerense aen malckanderen oock heel ghelijck in manieren. Leonardus was Ouerste van d'onse te Ceulen,

Leonardus Kesselius, en Daniel Parebruck,

als hy nu eenen Religieus van eene doodtlijcke ſieckte, dan eenen beſeten menſch, beyde ter wijle ſy hunne biechte aen hem ſpraken, ghenas. Hy verſterckte P. Iacobum Ledeſma in ſijnen roep, als hy nu begonſt te twijffelen, midts hy hem tweemael op de verborgen gedachten ſijns herten, eens den wille Godts bequamelijck te kennen gaf, en andermael oock van ſijne ſuyverheydt en volherdigheyt verſekerde. Hy ghenoot het voordeel, dat hy den H. Ignatium in ſienlijcken ſchijn mirakeleuſelijck te Ceulen in ſijne kamer moght eenen tijdt langh aenſpreken, die nochtans op den ſeluen ſtondt te Roomen was. Hy droegh ſijnen ijuer onder tuſſchen nae Nimmegen, daer't ſich tot een Collegie liet aenſien: dan ſoo hy nu d'ooghen aen de moeye van P. Caniſius gheſloten hadde, ſoo wierdt hy vanden Magiſtraet, door het opruyen vanden Borgher-meeſter, ter ſtadt uyt gheſonden, uyt reden dat deſe godtvruchtighe vrouwe een huys tot wooninghe aen de Societeyt gheſchoncken hadde. Doch 't liep er al wat vremdt af met den roervinck van dit onghelijck, den welcken eer langh ſtierf, nae dat hy een deerlijck treur-ſpel in ſijne twee ſoonen gheſien hadde, die malckanderen in een gheſchil vermoordden. Eenen anderen Schepen, die de uytſprake van't ongherechtigh ballinghſchap en ſententie dede, kreegh eene teeringhe, en gaf ten laetſten ſijnen gheeſt in wanhopigheydt. Leonardus verſcheydde van deſe wereldt binnen Ceulen, daer hy tot ſijne doodt toe Rector was. Maer Daniel in Sicilien, nae dat hy in dat eylandt te Palermo, te Catania, te Montereal (daer hy 't Collegie regeerde) ende door den heelen Mamertijnſchen ſtreeck met eenen onbluſchelijcken ijuer de ſaligheydt der ſielen vervoordert, ende den dagh van ſijne doodt langh te voren wel beſcheydelijck voorſeydt hadde. By deſe komen de twee Buſæi,
Ioan-

Ioannes en Theodorus, Vinckius, Deckerius, Bonartius, ende die onlanghs te Roomen ſtierf, P. Cornelius à Lapide, van wien Iacobus Ianſonius een vermaert Doctoor van Louen plagh te ſegghen, dat hy eenen ſchat van wijsheydt ende godtvruchtigheyt was: 'twelck oock ſijne menighvuldighe boecken, die hy op de heylighe Schriftuere heeft laten uytgaen, ghenoeghſaem betoonen. Item Theodorus Gerardi eenen Amſterdammer, die, nae dat hy te Louen d'eerſte eere met alle mans toeſtemmen (niemandt uytghenomen) inde promotie ontfanghen hadde, nae Roomen ghingh, en vanden H. Ignatius inde Societeyt aenveerdt wierdt; daer hy onder 'tbeleydt van dien grooten Doctoor Olauius ſoo wel inde Godtlijcke wetenſchappen aennaem, datter in't heel Roomſch Seminarie niemandt met hem te verghelijcken en was. P. Laines ſchickte hem in't gheſelſchap van Pater Petrus Caniſius, die als Paus-gheſandt nae Polen ghingh, om de Catholijcke Religie inden rijcksdagh aldaer te houden ſtaen: dan hy ſtierf op wegh te Ween, tuſſchen 'tgheſangh der Enghelen, van't welck hy aen Theodoricus Caniſius ſeyde: *Ick hoore der Enghelen ſangh, Caniſi, komt mede. Ick hoore der Enghelen ſangh.*

Cornelius à Lapide,

Theodorus Gerardi,

Tot noch toe de Neder-Duytſche Patres, die buyten 'slandts vande Societeyt ghebruyckt, en ſchier allegader ghestoruen zijn: want vanden Godtſalighen Ioannes Berchmans (wien Dieſt aen de wereldt, maer Roomen als eenen anderen Aloyſium aen den hemel gaf) wil ick hier ſwijghen, om dat ſijn wonderbaer leuen ende heyligheydt in onſe moederlijcke taele beſchreuen ouer al in handen is, waer op ick den Leſer aenwijſe, om dat wy de grootte van ſijne deughden met dit kleyn verhael niet en ſouden verkorten.

Ioannes Berchmans.

Onder de ghene die den verwilderden wijngaert van

Treffelijcke Nederlanders binnen 'slandts: Adrianus Adriani.

hun vader-landt met besonderen arbeydt bevrocht, oft met uytnemenden schijn van deughden vereert hebben, vertoont sich eerst P. Adrianus Adriani de Witte een Antwerpenaer, aen den welcken S. Ignatius om de suyuerheyt sijner siele den naem van eenen aerdschen Enghel plagh te gheuen. 'tScheen dat hy Godt tot sijnen wille hadde, om alles door 'tghebedt te verweruen. 'sDaeghs eer hy van een swaer accident ghesneden moest worden, badt hy den Heere om ghesondtheyt, ende op staenden voet hoorde eene Godtlijcke stemme, *Zijt ghesondt*: waer by op den seluen ooghen-blick oock ghenas. Door desen middel verloste hy een dry-iaerigh kindt van spoocksel der duyuelen, en niet langh daer nae des selfs meerder-iaerighen broeder van dierghelijcke quellinghe der swarte gheesten. Als hy ghevraeght zijnde van Adelheydis Lutens, Clarisse te Louen, hoese de duyuelen bescheeden soude, die haer sonder ophouden, nu op't doodt bedde de ghedenckenisse vande voorleden sonden met swaere bekoringhe quamen ververschen en verwijtelijck opworpen, voor andwoorde gegeuen hadde, datse die by hem seynden soude; stierf wel de goede Religieuse den seluen nacht eene gheruste doodt, maer hy moeste de ballen betaelen. Want ter seluer ure als sy verscheydde, quamen hem de duystere voghels bespringhen, ghelijck hy inden morghen-stondt aen een Susterken vertelde, die inden ingangh vande kercke tot hem quam aengheloopen, om de doodt van d'ouerledene te boodschappen. Eer dese haeren mondt konde open doen, nam haer de boodschap af, en seyde: Ick weet datse ghepasseert is; haeren doodt-strijdt hebbe ick te nacht teghen de duyuelen uytghestaen: nu ter tijdt is sy in't Vaghe-vier, dan nae dry daghen salse daer van ontslaghen worden, en ten hemel vaeren. Wat desen man inde beghinselen der Societeyt

te

te Louen ghedaen en gheleden, met wat eenen roem van heyligheyt en vruchten der sielen in dese Vniuersiteyt verkeert heeft, in hoe groote weerde ende achtbaerheydt hy by de Doctoren gheweest is; suldy in't eerste ende in't vierde Capitel deses Boecks vinden, daer wy den Leser henen seynden,om hem met gheene onnoodige herhalinghen te vervelen. Hy ontsliep salighlijck in den Heere te Louen in't iaer 1581. en wierdt schier vande heele Vniuersiteyt met eenen al-ghemeynen rouw uytghedraghen.

Twee iaeren voor hem stieruen ter seluer plaetse van eene peste, die'r vele duysenden mede sleypte, den Rector van't Collegie P.Ioannes Gulielmi van Haerlem, die met Bellarminus de Godtheyt gheleert hadde, ende een man was in de Griecksche ende Hebreeuwsche taele sonderlingh ervaeren: P.Vrsmarus Goossens, die van S. Ignatius den eersten Rector van't Collegie te Praeg ghestelt wierdt, ende d'Abdije van Liessies met de gheestelijcke Exercitien soo wel oeffende: P. Reynerus Reyneri, die van onlanghs Rector t'Antwerpen,nu ballingh te Louen,de plaetse vanden ouerledenen Ouersten aldaer vulde: P. Ioannes Astensis, dien vermaerden Predikant van Antwerpen, en Belijder van Nimmeghen, den welcken nu Rector van Maestricht zijnde, de ketterije al mede verdreef, om by soo vele treffelijcke mannen sijn graf te vinden: en, die om sijnen onvergheliјckelijcken ijuer teghen de ketters wel hadde mogen voor aen staen, P.Andreas Boccatius een Vries-man. Hoe moede en mat van arbeydt desen was, hiel hy sich euen-wel altoos met broodt, slechten visch en waeter te vrede; hy en sliep noyt anders als op een berdt, ten hooghste gebruyckte hy by wijlen wat stroys, noch dagh noch nacht iaer uyt, iaer in, en queet hy 'thayren kleedt, dat hy op sijn lijf droegh. Men heeft voor seker ghehouden, dat Godt sijne heyligheyt

Andere die te Louen van de peste stieruen:

Andreas Boccatius,

heyligheyt met verweckinghe van eenen dooden heeft willen vereeren. Ioannes Bartel een iongh-gesel lagh nu op stroy den tweeden dagh, om daedelijck begrauen te worden, alsmen met groote verwonderinghe op eene van sijne wanghen een roodt plecksken ghewaer wierdt. Waer ouer soo P. Boccatius gheroepen, 'tlijck dede staen, ende het volck allegader met hem twee daghen in't ghebedt volherde, recht sich den dooden op, en keert nae 'tleuen. Ieder een wierdt van vervaertheyt bestaen, de welcke allenghskens tot soo veel grooter verwonderinghe quam, hoese met vremdere selsaemheden meerdere ende oogh-schijnelijcke veranderinghe in sijn leuen ende manieren van doen saghen. Daer hy te voren eenen moedtwillighen ende onghelaeten gast was, leefde nu niet alleen in alle stilte en seeghbaerheydt, maer strafte met sulck eene kracht van woorden de wulpsheyt van d'onghebondene ieught, datter niemandt aen en twijfelde, of hy en hadde in d'andere wereldt gheweest, en ghesien wat daer nae dit leuen omghingh. 'tWelck dies te stercker van alle man aenghenomen wierdt, om dat hy sedert de verrijsenisse verscheyden taelen volkomenlijck sprack, daer hy nochtans gheen' andere, als die van sijne moeder, oyt gheleert en hadde. Hy voer sterck in teghen alle vrouwachtighe Priesters, en voorseyde, dat, ghelijck Godt door gheen' andere sonde meer op de menschen vergramt en was, alsoo den tijdt aenstondt, datmen, om de weynigheyt van d'ouerblijfselen, wel alle de Gheestelijckheyt aen een tafel soude konnen setten. Maer dat P. Boccatius en sijne mede-ghesellen mannen waeren, die van Godt aen de wereldt gheiont waeren, om de duysternissen der dolinghen uyt der menschen herten te verdrijuen. Dit is dien Boccatius, van wiens onuersaefden moedt in de beeldt-storminghe van Leeuwaerden, ende

onse

onse uytseyndinghe van Antwerpen, elders ghesproken is. Nae dat hy in Pruyssen ende Neder-landt grootelijcks ghearbeyt hadde, en nu in plaetse vande verdiende ruste, versocht nae Indien te moghen reysen, wierdt hy van Godt tot d'eeuwighe ruste, neffens de voornoemde Patres, te Louen gheroepen.

Henricus Dionysij. Van ghelijcken ijuer teghen de ketters was P. Henricus Dionysij, den Apostel (soo sy hem noemden) van Maestricht. Desen, hoe wel van Nimmeghen geboortigh, preeckte in't Hoogh-duyts te Ceulen, met grooten toe-loop inden Dom, en las inde selue stadt de Theologie, inde welcke Doctoor zijnde, wierdt hy met hoffelijcke cerimonien Rectoor vande Vniuersiteyt te Dilingen ghestelt. Maer verliet dese weerdigheydt, en quam te Maestricht in Duc d'Alues tijden, van wien hy oock belet wierdt, om met den Cardinael Hosius (die sterck om hem aenhiel) nae Pruyssen te gaen. Dit is den eenighen Iesuit, diemen weet dat Duc d'Alue besinde, en dit noch meer uyt eygene bate, als uyt liefde: mits hy seyde, dat hy sich van de stadt meer met eenen P. Dionysij, als met het heel garnisoen verseker-de: in sulcken achte was hy by d'inwoonders. Hy donderde soo heftigh teghen de ketters in sijne predikatien, dat hy om d'enghde der kercken, ghenoodsaeckt wierdt onder den blaeuwen hemel te preken, daer hy nae en wederom vanden stoel tusschen een rot ghewapende kool-draghers gheleydt wierdt, die altoos bereydt waeren, teghen den op-loop der Geusen, om 'tleuen voor hunnen Apostel, met vergietinghe des bloedts, by te setten. Hem borste een' adere door 'tgheweldt van prediken, waer van soo hy de teeringhe laedde, en dieshaluen daghelijcks totter doodt toe gheyten melck dronck, dat hem een stom-gheborene ionghe-dochter aenbraght; heeft aen dese sijne wel-doenster eene mira-

 keleuse

keleuſe danckbaerheyt beweſen, als hy met groot licht omſchenen, de ſelue nae ſijn' aflijuigheyt is komen beſoecken, ende 'tvry ghebruyck haerder tonghe met beſcheydelijcke ſprake ghegheuen heeft. Eene ſeldſaeme ſake ghebeurde twee iaeren nae ſijne doodt, als Nicolaus Stratius den Deken van S. Seruaes ſtierf. Sy waren't eens gheweeſt alſſe noch beyde leefden, datſe doodt in een graf by den anderen ligghen ſouden. Dus alſmen voor den laetſt-gheſtoruen Stratius 'tgraf ſoude gaen maken, heeftmen 'tſelue, eerder iemandt de handt aen ſtack, niet alleenlijck open ghevonden, maer oock de kiſte van P. Dionyſij iuyſt ſoo veel vande plaetſe verſchouen, datter die van ſijnen vriendt konde neffens ligghen. De heele ſtadt was ghetuyghe van deſe wonderniſſe, en ſchreeffe de heyligheyt van haeren Apoſtel toe.

Franciſcus Coſterus, Wy naerderen allenghskens tot onſe kenniſſe, om van de mannen te ſpreken, welcker deughden ende heyligheyt wy voor onſe ooghen gheſien hebben. P. Franciſcus Coſterus, van Mechelen gheboren, was den laetſten van alle de Neder-landers, die met onſen H. Vader Ignatius te Roomen verkeert hadden, ende ouer twintigh iaeren te Bruſſel ſtierf. Wat al wercks en heeft hy niet t'ſamen op eenen tijdt omhelſt, ende loffelijck uytghevoert? hy was Prouinciael, eerſt vanden Rhijn-ſtroom, nae der handt tweemael van deſe Neder-landen: welcken tijdt gheduerende, ſoo preeckte hy dickwils drymael 'sdaeghs, en hoorde onvermoeyelijck biechte, en ſchreef menighte van boecken, en diſputeerde daeghelijcks met de ketters: en dit al onvermindert, en ghingh noyt ſonder hayren kleedt, oft en liet achter ſijne menighvuldighe diſciplinen. Gheene ſorghe en heeft oyt ſijnen ghewoonlijcken ſlaep benomen, gheene vermoeytheyt den ſeluen oyt bouen de gheſette ure van opſtaen verlenght; al en was hy oock maer, uyt reden van
belet-

beletſelen,inden midden-nacht nae ſijne ruſte ghegaen: ſoo gheſet was hy van ghemoedt, ſoo puntigh in ſijnen reghel. Hy plagh te ſegghen, dat hem ſijn' ouders van ionghs af aende Moeder Godts opghedraghen hadden,waer uyt ſijn' uytſtekelijcke gheſintheyt tot de ſelue ſproot,die hem dreef om d'eerſte Sodaliteyten in ſijne Prouincien op te rechten, ende haere eere nae vermoghen ouer al te verbreyden. Den loon van ſijne liefde tot de ſuyuere Maghet ende Moeder, ſchijnt dat ſijne reynigheyt gheweeſt is, die hy ſoo onbevleckt tot den uyterſten ouderdom van acht-en-tachtentigh iaeren bewaert heeft, dat hy,nae ſijn eyghen belijden, ſijn heel leuen langh niet een' ontſtellinghe der natuere, iae niet een' onkuyſche ghedachte en ghevoelde. 'tWelck dies te meer ſtaet te verwonderen, om dat hy tuſſchen ſoo veel reyſens en rotſens, ſoo veel wakens en brakens, ſoo veel ſchrijuens en vrijuens, in allen dien tijdt niet eenen ongheſonden dagh ghehadt en heeft. Als hy ſijn leuen nu ten eynde ſagh gaen, en van iemandt der omſtaenders ghevraeght wierdt,of hy oock ghewilligh ſtierf, andwoordde hy met den H. Ambroſius: *Ick hebbe ſoo gheleeft, dat ick my dies niet en hoeue te ſchaemen; te ſteruen en vreeſe ick niet, want ick eenen goedertieren Heere hebbe.* Men las hem tot ſijnen trooſt den neghentighſten Pſalm van Dauid, wiens veerſkens allegader ſoo hy beleedt dat tot een toe in hem volbraght waeren, ghekomen zijnde tot het laetſte: *Met langheyt der daghen ſal ick hem vervullen, en hem vertoonen mijne ſaligheyt:* 'tEerſte deel, ſeyde hy, nu ſoo verre bouen de tachtentigh zijnde, is my al mede ghelworden; het ander verwachte ick vanden Heere. Waer op als hy tot eene vaſte hope ſijner ſaligheyt verweckt wierdt, ſeyde hy met een bly ghemoedt dat hy gheenſſins daer aen en twijfelde. Dus betaelde hy te Bruſſel de ſchult der ſterffelijckheyt uyt lauteren

ren ouderdom aen de natuere, nae dat hy ſeuen-en-ſeſtigh iaeren met ſulcken naem van heyligheydt inde Societeyt gheleeft hadde, datter oock heele cloosters hunne rooſen-hoeykens en medalien naemaels ſonden, om aen ſijn doodt lichaem tot bewijs van eerbiedinghe, te ſtrijcken.

Thomas Sailly, 'tSelue Collegie van Bruſſel ſondt in korten tuſſchen-loop van tijden P. Thomam Saillium nae den hemel, eenen man dien 'theel Hof, daer hy biecht-vader van was, niet anders als Den heylighen Pater en noemde. Hy hadde voor deſen eenen ongheloouelijcken arbeydt in Moſcouien uyt-gheſtaen, als hy dagh ende nacht in duyſent perijckelen ſijns leuens tuſſchen boſch-roouers ende ſtraet-ſchenders, elf maenden langh ſonder eens uyt ſijne kleederen te gaen, de woeſte wilderniſſen door-liep, om dit onghemaniert volck door de wetten CHRISTI te fatſoeneren. D'ongheſondtheydt, die hyer haelde, gaf oorſake aen ſijne wederkomſte in't vaderlandt, daer hy biecht-vader vanden Prince van Parme zijnde, de Miſſie van 't legher inſtelde, ende neffens de ſelue 'tCollegie van Bruſſel vele iaeren regeerde. Nae d'aflijuigheydt vanden Prince (aen wien hy d'ooghen binnen Atrecht ſloot) als nu de landen aen den Archshertoghe Albertus by houwelijck toequamen, is hy van deſen met den Admirante nae den Keyſer, den Coningh van Polen, ende den Archshertoghe Ferdinandus (die naemaels oock Keyſer den tweeden van dien naem wierdt) gheſonden. Eenighe iaeren daer nae wierdt hy nae Parijs van den ſeluen gheſchickt, in 't gheſelſchap vande gheſanten die derwaerts ghinghen, om den peys tuſſchen de twee kroonen Spaignen en Vranckrijck te treffen. Hy las daghelijcks bouen de groote Ghetijden noch die van Onſe Lieue Vrouwe, wiens uytnemenden dienaer hy was. Noyt en ghingh hy ten huyſe uyt, of hy en eyſchte van haer de benedictie

door

door eenen kus van haer beeldt, noyt en verlieper dagh of hy las haer een roosen-hoeyken op sijne bloote knien; noyt, of hy en keerde sich (waer hy oock was buyten 'slandts, oft in't legher) met een besonder ghebedt nae Onse Lieue Vrouwe van Hal. Als hy eens op sekeren tijdt in doodts noodt was, om de menighte van't bloedt, dat hem uyt een gheborsten' adere af-liep, dede hy eene belofte ter eere van Onse Lieue Vrouwe van Scherpen-heuuel, en sagh de heylighe Moeder tot hem komen, die inde teghenwoordigheyt van S. Barbara aen Christus haeren sone seyde: *Laeten wy desen onsen dienaer noch eenen tijdt langh leuen.* Hy sliep menighmael op de harde aerde, met een hayren kleedt op sijnen ruggh, ende een scherp-puntigh kruys op sijn borst. Allen sijnen leghen tijdt, besonder 'sSondaeghs en 'sheylighsdaeghs, besteedde hy in't ghebedt: om 't welck aendachtelijck te moghen doen, oeffende hy sich ghestadigh inde deught van maetigheydt en soberheydt. Hy voorsagh ende voorseyde sijne doodt, die hy schier aen den autaer in't Hof nae de H. Communie stierf: doch hadde soo veel respijts, datmen hem t'huys droegh; 'tghene hy op d'Infante versocht, die anderssins gheerne ghesien hadde, dat hy sijnen salighen gheest inde teghenwoordigheydt der Houelinghen aen Godt wederom ghegheuen hadde.

P. Ioannes Hamelius, en P. Leonardus Lessius waeren met een gelijck accoord van deughdtsaemheyt en geleertheyt in de professie vande Godtheyt te Louen ghepaert; maer wierden gescheyden, als Ioannes de behaelijcke sieckte by eenen krancken vattede, dien hy inde peste bystondt, ende korts daer nae verscheydde, als hy te voren sijnen goeden Engel aen't voeten-eynde hadde sien staen. Hy was van Brusselsche ouders in Zeelandt gheboren; maer Leonardus van Brecht, een dorp in Brabandt, leefde nae hem langhe iaeren, *Ioannes Hamelius.* *Leonardus Lessius.*

 ren,

ren, ende scheen uyt de heele wereldt door met sijn diepsinnigh ende nochtans klaer verstandt: 'twelck niet alleen dickwils vanden Prince der landen Albertus in verscheyden swaere saken, maer ouer al van Cardinaelen, Bisschoppen ende gheleerde mannen raedt ghevraeght wierdt. Den Paus Paulus den V. hebbende sijnen boeck vande Pauselijcke maght ghelesen: *Dit is*, seyde hy, *den man die sijnen vijandt vanght*. Wederom als hem een seker Auteur *De Iustitia & Iure* aenghepresen wierdt, sloegh hy sijne handt op Lessius die voor hem lagh, en seyde, *Desen heeft het punt ghetroffen*. Hy wierdt van P. Laurentius Norwegus (diemen den Visscher der sielen noemde) tot de Societeyt ghetrocken, als hy nu d'eerste plaetse onder de ghemeesterde inde Philosophie bekomen hadde. Sijn leuen en is anders niet als een gheduerigh studeren en bidden gheweest, soo langh als het de swackheydt toeliet, die hy met weynigh voedtsels tusschen vele sieckten in een uytghemerghelt lichaem seer soberlijck onderhiel. De dry laetste iaeren, als hy swaerlijck vanden steen ghepijnight wierdt, braght hy schier in enckel ghebedt en toesuchtinghe tot Godt ouer: in den welcken hy, buyten alle verlichtinghe van Medicijnen, sijnen troost nu alleen totter doodt toe vondt. Soo verduldigh als hy in sijne pijnen en sieckten was, soo langh-moedigh ende vreedsaem was hy oock in alle de veruolginghen gheweest, die teghen sijne leeringhe opstonden: noyt en hoordemen een toornigh oft auerechts woordt uyt sijnen mondt teghen partije gaen, iae verschoonde de selue allessins, en socht het onghelijck dat hyer af ontfongh, met eere en ghedienstigheydt te verghelden. Euen-eens ghelijckmen noch heden-sdaeghs nae sijne doodt siet, dat hy d'ongunste van sommighe, die sijne leeringhe op een nieuw gaen laken, met weldaeden ende wondere wercken, die
met

met grooten roem van ſijne heyligheydt onder den man gheſtroydt worden, ſchijnt te betaelen.

P. Martinus Antonius Delrio, ende P. Carolus Scribani waeren den eenen van Spaenſche, den anderen van Italiaenſche af-komſte: den deſen te Bruſſel, den dien t'Antwerpen, ende van deghelijcke ouders gheboren, en malckanderen in kloeckheydt ende oeffeninghe van verſtanden ſeer ghelijck; behoudelijck dat ſich Scribani, om der regeringhe wille, die hy ſeuen-en-twintigh iaeren langh, ſoo Prouinciael als Rector t'Antwerpen ende te Bruſſel achtergaens bediende, meer tot d'uytwendighe bekommeringhe begheuen moeſt; maer Delrio gheduerigher aen de ſtudien by de boecken bleef: daer hy van ionghs af ſulcken ijuer toe hadde, dat den gheleerden Lipſius van hem ghetuyghde, van niemandt ſijns ghelijcks oyt gheleſen, ghehoort, oft verſtaen te hebben, die'r ſoo vele met aendacht doorloopen hadde, waerom den ſeluen hem oock *'t Mirakel van ſijnen tijdt* plagh te noemen. Ten een-en-twintigh iaeren begonſt hy boecken te ſchrijuen, en wierdt ſoo vroegh Raedtſ-heere van Brabandt ghemaeckt, dat hy oock voor d'acht-en-twintigh des Coninghs Fiſcael was, ende by wijlen de plaetſe vanden Cancellier hiel. Onder 'tdeckſel van met den Coningh ouer ghewightighe ſaken te handelen, kreegh hy vanden Prince van Parme verlof, om nae Spaignen te reyſen, daer hy ſijn affſcheydt vande wereldt nam, ende begaf ſich tot den dienſt Godts inde Societeyt: in de welcke hy vele iaeren te Luyck, te Douay, te Gratz, te Salamanca, maer ſonderlingh te Louen, met preken, ende de Godtheyt te leeren, ouerghebraght heeft; tot dat hy eyndelijck in't iaer acht vanden ſteen ouerwonnen, ſijnen gheeſt gaf, dry iaeren omtrent nae dat ſijnen grooten vriendt Lipſius (dien hy met ſijne krachtighe brieuen uyt

Martinus Antonius Delrio,

Hol-

Hollandt nae Brabandt getrocken hadde) voorgegaen was.

Carolus Scribani. Maer Scribani leefde tot het iaer neghen-en-twintigh, en ſpreyde middeler tijdt den roem van ſijnen grooten moedt ende vromigheydt door heel Europen tot Princen ende Cardinaelen, tot Keur-vorſten ende Coninghen, tot Keyſers ende Pauſen toe, die hem menighweruen met hunne brieuen vereerden, ende tot onderhoudinghe van eene ghemeynſaeme vriendtſchap ſeer hertelijck noodden. Dry dinghen, die anderſſins noode paeren, hadde hy t'ſamen ghevoeght, een grootheydt van herten met diepe oodtmoedigheydt, ontſagghelijcke achtbaerheydt met ſpraeckſaeme ghemeynſaemheydt, gheduerighe bekommeringhen met onverbrokene inghekeertheydt des gheeſts. Hier by was hy met een ongheloouelijck betrouwen op Godt begaeft, waer mede hy ſich derrede d'alderſwaerſte ſaken onderwinden, ende ſonder ſchijn van menſchelijcke hulpe gheluckighlijck uytvoeren. Meer als eens heeft hy door ſijn ghebedt iuyſt ſoo vele aelmoeſſen ontfanghen, als hem op den ſeluen dagh oft tot betaelinge vande praemende ſchulden, oft tot onderhoudt van 't huys noodtwendigh waeren. Hy was in ſulcken weerde by den Keyſer Ferdinandus den II. dat deſen van alle Nederlanders, die hem quamen groeten, nae ſijne gheſondtheydt vraeghde, en ſoude hem nae Duytſlandt gheroepen hebben, indien hem Nederlandt hadde willen deruen. Den Coningh van Spaignen beklaeghde ſich (ſijns aengaende) ouer twee ſaken: d'eerſte, dat de beraedighe wijsheydt van Scribani ſoo verre van hem in Nederlandt gheleghen was; de tweede, dat hy de gheheymeniſſen van ſijnen *Politicus Christianus* in't licht hadde doen uytgaen, die hy wel ghewenſcht hadde alleen te weten. Henricus den IV. Coningh van Vranckrijck, in plaetſe van ſijn *Amphitheatrum honoris* te branden, daer

hem

hem onſe vijanden toe opſtockten, gaf hem met opene brieuen d'eere van ſijnen borgher en naturel van Vranckrijck te zijn. Den Apoſtoliſchen Nuntius Carafa quam tot gheen ander eynde uyt Duytſlandt, als om hem te beſoecken. Hoe loffelijck plegen den Archshertoghe Albertus, den Beyer-vorſt Maximilianus, den Hertoghe van Nieuwburgh Wolfgangus Gulielmus van hem te ſpreken? hoe dickwils wierdt hy vanden Cardinael de la Cueua, ende den Marquis Spinola, oock op eenen dagh, iae inden nacht ſelue, om raedt van ghewightighe ſaken beſocht? wat eenen toeloop waſſer daghelijcks tot hem van Heeren, Princen en Princeſſen, om hunne gheſchillen neder te legghen? 'tGhebeurde eens dat hy binnen den tijdt van veerthien daghen dertigh proceſſen tuſſchen Princelijcke huyſen nederleghde. hy ſcheen gheboren te zijn om alle gheſchillen tot een goedt accoordt te brenghen, oock wierdt van alle kanten verſocht om den goeden-man te zijn, en peys te maken. Buyten eene reyſe, als hem d'Infante Iſabella dede roepen, en ſtelde hy noyt ſijnen voet in't Hof, en niet-te-min liepen hem alle houelingen nae, om ſijnen raedt te ghenieten. Hoe hy d'eere meer vloodt, hoeſe hem meer ſocht, al euen eens ghelijck de ſchaduwe, volght ghyſe nae, ſoo ontlooptſe v; ontloopt ghyſe, ſoo volghtſe v nae. De moghende vrienden toonden hunne gheneghentheydt; nu om hem Biſchop, dan om Cardinael te maken; maer alſſe ſaghen met wat eene vervremtheyt hy ſulcks verwierp, uyt vreeſe van voordere vijandtſchap, lieten hun opſtel en ghedachten varen. Tuſſchen alle beletſelen die hem t'alle kanten ouervielen, en liet hy noch de penne varen om verſcheyden boecken te ſchrijuen, noch ſijne ghewoonelijcke ghebeden en ſacrificien der Miſſe; gheduerende de welcke ſcheen ſijn herte van teere deuotie in traenen te ſmilten. Hy ſleypte eene langhduerighe ſieckte dry

iaeren voor sijne doodt: waer by soo d'Infante verstondt datter een pleuris toegheslaeghen was, sondtse metter haest iemandt met een poeyerken daer haeren vader Philippus den II. wel eertijdts in ghelijcken gheval bate by ghevonden hadde. Dan het quam al te laet, als hy nu deser wereldt op S. Ians-dagh den 24. Iunij was ouerleden; nae dat hy sijne aenstaende doodt eenigen tijdt te voren aen d'een en d'ander voorseydt hadde. Hy seyde (soo't scheen) iockswijse aen Pater Philippus Bultinck die hem quam groeten, om nae Mechelen te verreysen, *VVel aen Pater, wy moeten t'samen nae den hemel gaen*; doch het woort greep stadt: want als ettelijcke maenden daer nae te Mechelen gheboodtschapt wierdt dat P. Scribani 'sdaeghs te voren verscheyden was, soo seyde den Pater: *VVel hoe? ick moest mede steruen*. Nauwelijck hadde hy soo luttel woorden voortghebraght, of hem berste een' adere in't lijf, en gaf sulcken ouervloedighen bloedt ouer, dat hy schier voor 'tontfanghen des heyligen Oliesels noch daer in versmachtede. Desghelijcks ghebeurde met de Marquise de S. Remy, aen de welcke hy tot troost van haer lijden, datse hem t'Antwerpen klaeghde, het aenstaende eynde met dese woorden te kennen gaf: *Ick sal haest voorgaen, en binnen ses weken suldy my volghen*. Effen soo is't gheschiedt. Sy gaet wel te passe nae Dixmuyden in Vlaenderen, en wort daer sieck: noch en wasser gheen achterdencken van steruen; dan alsoo haest de tijdinge quam dat P. Scribani ghepasseert was, soo keerde sy haer tot den Pensionaris der stede die'r by stondt, en seyde: *Nu is't doch met my ghedaen: want P. Scribani en heeft my niet meer als ses weken leuens nae sijne doodt ghegheuen*. Dus ghingh sy haer stellen om te steruen, en verscheydde iuyst op't eyndeken vande ses weken, ghelijck het voorseydt was.

Bouen de voornoemde Patres zijnder verscheyden andere

dere gheweest, die met het licht van hunne deughden en ouertreffelijcke daden, als oock met gheleertheyt, onse Prouincie beschenen en vereert hebben, dan den noodt dwinght my (om den Leser niet te vervelen) dese allegader onder eenen register te stellen, ende alleen by aenwijsinghe, teghen de verghetelijckheydt vanden al-bederuenden tijdt, voor te houden. Wat mannen en zijn niet gheweest Pater Franciscus Aguillon, Nicolaus Romæus, Adrianus Mangotius, Heribertus Rosweydus, Ægidius de Coningh, Iacobus Tirinus, Andreas Schottus, Ioannes David, Arnoldus Cathius, Theodorus Peltanus, Ioannes de Gouda, Martinus Bresserus, Hermannus Hugo, Bernardus Bauhusius, Antonius Sucquet, Iacobus Stratius, allegader door hunne schriften en boecken wijt-beroemt? Wat ijueraers der sielen en werck-lieden waeren Pater Gulielmus Leonius, Cornelius Duysthius, Florentius Bouckhorst, Adrianus Arboreus, Ludouicus Makeblijde, Gulielmus Buuet, Petrus Maillart, Gulielmus de Pretere? Van desen seyde immers den Bischop van Antwerpen Ioannes Malderus, als hy sijne doodt verstondt, dat de heylighe Kercke eenen Apostolijcken werck-man verloren hadde. Wat eene wijse ende beraedighe Ouersten hebben wy ghehadt in P. Gulielmus Veranneman, Franciscus Pratanus, Iacobus de Codt, Ægidius Bauarius, Marcus van Doorne, Ioannes Wintershouen, Gulielmus Bouters, en meer andere, die ick om de kortheydt nu moet voor-by gaen, om desen boeck ten langhen laetsten met eenighe loffelijcke ghetuyghenissen te sluyten, die ouer onse Nederlandtsche Societeyt uyt den onberispelijcken mondt van aensienlijcke en gheloofweerdighe persoonen ghegaen zijn.

Lijste van verscheyden treffelycke Patres.

Den Paus Pius den IV. om te toonen in wat een' achtinghe hy de Nederlandtsche Prouincie van onse Societeyt en haere

Getuygenissen vã de Duyts-Nederlandtsche Societeyt.

van Pausen, haere diensten hadde, diese aen de H.Kercke inde bekeeringhe der ketteren en verbeteringhe der Catholijcken dede, sondt een' uytdruckelijcke Bulle aen den Cardinael Granuel, waer mede hy hem de selue wel hertelijc beval; ende om onse achtbaerheyt by groot en kleyn noch meer te versterc-ken, koos P.Nicolaum Goudanum voor sijnen Apostolijcken Nuntius, om de Bischoppen van Schotlandt, ende de Coninghinne Maria in sijnen naem te gaen besoecken, ende in't stuck der vervallende Religie ten besten te raeden. Van wat ghevoelen Clemens den VIII. ouer onsen ijuer gheweest is, blijckt ghenoeghsaem uyt de Missie van Hollandt, die hy ons bouen andere toeschickte, om d'ouerbleuelinghen van't verstroyde Israel aldaer te vergaderen, ende d'afghewekene ketters tot den rechten wegh te brenghen. Den *Cardinalen,* Cardinael Groesbeeck plagh onse Patres van Louen dickwils in sijn Bischdom van Luyck te nooden, en de selue als Enghelen Godts t'ontfanghen. Niet min en deden sijne voor-saeten Georgius ab Austria, en Robertus van Berghen: waer van desen soo hertelijck teghen die van Louen schreef, die onse diensten trachteden te verhinderen.

Bischoppen, 't Meeste deel vande Bischoppen des landts wat eene ghesintheydt en hebbense niet t'onswaerts betoont? Læuinus Torrentius Bischop van Antwerpen fondeerde ons Collegie te Louen, ten eynde wy aldaer de Philosophie souden leeren, en nam Godt tot ghetuyghe dat hy gheen beter werck en konde doen, als dit, om d'Vniuersiteyt te vervoorderen. Hy schreef dieshaluen eenen stercken brief aen die't hem wilden beletten; inden welcken hy ons noemt mannen van de heylige Societeyt, door welcker scholen de heele werelt, en naementlijck dese Prouincien, groote deughdt ontfanghen sullen. Den ijuer van onse werck-lieden t'Antwerpen hadde ganschelijck 'therte van desen Prelaet ghewonnen,

als

als hy 'tgroot ghetal der ketteren ſagh, die hy iaerlijcks, door ons toedoen, tot de kudde CHRISTI braght. Deſer wierdender wel ſeuen duyſent op de vier laetſte iaeren ſijns Biſchdoms ghetelt, hoe vele moetender dan in vorighe tijden bekeert zijn gheweeſt? Die den mijter nae hem droeghen Ioannes Miræus, en Ioannes Malderus, beherteden ons beyde inſghelijcks, den deſen oock met eene vaderlijcke gheſintheydt, die haer totter doodt toe, ten tijde van tweeen-twintigh iaeren, beſtreckte? Iacobus à Caſtro Biſchop van Roermonde nae dat hy de Societeyt eens ghekent heeft, en dede niet ſonder haren raedt, en ghebruyckteſe ſeuen-en-twintigh iaeren ſoo buyten als binnen, om ſijn' onderſaten te helpen, iae oock om ſijne biechte te hooren; 'twelck noch meer andere Biſchoppen doen. Hy quam menighe reyſen te voet nae ons Collegie ghewandelt, om van eenighe gheſchillen des gheloofs, oft ghevallen der conſcientie, met de Patres te handelen. Hoe Gisbertus Maſius den Biſchop van 'sHertoghen-boſch de Societeyt gheacht heeft, gheeft niet alleen ſijne vriendelijcke en gaſt-baere onthaelinghe te kennen, met de welcke hy ons in ſijn huys ontfanghen heeft, maer oock de predikatie, die hy op de feeſte van onſes H. Vaders beatificatie dede: als hy ſijne natuerlijcke welſprekentheyt ſoo ruym en wijdt tot lof vande Societeyt liet uytloopen, datter ſommighe ongheſinde uyt afgunſtigheyt hen dies belghden, en wel derreden op ſtoel teghen hunnen eyghen Biſchop daerom uytvallen. Sijnen naevolgher Soeſius volghde al de ſelue voet-ſtappen. Den Biſchop van Brugghe Remigius Druitius ſeyde aen de Heeren vande ſtadt, quam het op d'onkoſten en het onderhoudt vande Societeyt aen, dat hy lieuer ſelue de ſtadt ruymen ſoude, als toelaeten dat het Collegie daerom ſoude achterblijuen. Maer Matthias Lamberti, die nae hem den ſtaf voerde, al

en was hy ons gheen vriendt in ſijn leuen, op ſijn doodt-bedde nochtans (als wanneer de ſtraelen van d'aenſtaende eeuwigheyt de waerheyt van alle dinghen wat klaerder voor ooghen ſtellen) dede ons by hem roepen, en ſprack aen eenen van onſe Patres de generaele biechte van ſijn ganſch leuen, en maeckte ons een' eeuwighe aelmoeſſe. In ghelijcker maniere ghingh het ſchier met den Biſchop van Ghendt Carolus Maſius, wiens niet alleen ſuchtende ſtemme van alle d'omſtaenders in ſijn' uyterſte gehoordt wierdt, dat hy de Societeyt ſoo ſpaede ghekent en bemindt hadde, maer bouen dien oock eene beſcheydelijcke belofte die hy aen Godt dede, vande Societeyt, indien hy hem ſpaerde, aldaer te fonderen. Wat herte ons ghedraghen hebben Martinus Rithouius, Petrus Simonis, Antonius Hennin, Georgius Chamberlain Biſchoppen van Ipren, wijſen hunne weldaeden ende aelmoeſſen uyt, met de welcke ſy de Societeyt mildelijck beghift hebben. Vande leuende en laet hunne heuſcheyt niet toe dat wy ſpreken.

Abten, Onder d'Abten, die alleſſins hunne gheneghentheyt tot ons met loffelijcke ghetuyghenisse van hun ghevoelen verklaert hebben, is ghelijck den eerſten, alſoo niet den minſten, Ludouicus Bloſius den Prelaet van Lieſſies gheweeſt. Hy hadde inden Preſident Viglius eenighe teeckenen van afkeer teghen ons bemerckt, dus ſchreef hy aen hem eenen luſtighen brief, waer in hy de Societeyt alſoo voor-ſtondt, dat hy de ſelue niet alleen noemde de laetſte Orden van Godt tot ſaeligheyt van vele menſchen inde H. Kercke ingheſtelt, maer ſeer nut tot het wel-vaeren van deſe landen. Hy voeghde daer by ſijne vreeſe, met de welcke hy ſorghde dat het landt ſoodanige werck-lieden noch niet verdient en hadde; welcker vruchten en wondere daeden Spaignen, Italien, Portugael, Duytſlandt en Indien ſoo overvloedighlijck

lijck ghenoten. Daerom badt hem, dat hy niet voorder teghen Godt en ſijne conſcientie ſtrijden en wilde, maer, om den opperſten Heere te behaeghen, de Societeyt nae vermogen aenden Keyſer ende de Coninghinne ſijne ſuſter beuelen. 'tSelue ghevoelen hadde vande Societeyt den laetſtouerleden Prelaet vande ſelue Abdije Antonius van Winghe, den welcken dieshaluen niet alleenlijck in alle ſijne Monicken eene beſondere liefde tot onſe Orden ingheſtort, maer bouen dien oock gheene bekeftheyt oft mildtheyt onder ſich ghelaeten en heeft, om ons in alle gheleghentheyt ſoo met woorden als met wercken te helpen. Den Prelaet van Duynen Adrianus Cancellier en konde ſich met ons gheſelſchap niet verſaeden. Hy plagh te ſegghen dat de Societeyt van Godt inde wereldt gheſtelt was om de ſielen te regeren: waerom hy oock uyt liefde van ſijn vader-landt by die van Duynkercken daer hy gheboren was, ſterckelijck aenhiel, datſe ons binnen hunne ſtadt tot ſeker welvaeren vande ghemeynte ontfanghen ſouden.

Verſcheyden Doctoors van Louen, naementlijck Ruardus Tapperus, en Adrianus Brouwershauius, hebben met hunne lof-redenen ſulcken ghewight aen onſe inſtellinghe ende oeffeninghen gegheuen, dat wy hen danck weten van vele aenkomelinghen die'r de Societeyt om aenveert hebben. Ruardus, die Cancellier vande Vniuerſiteyt was, plagh opentlijck te ſegghen dat Godt de Societeyt verweckt hadde, om de ketterijen te vernielen, ende de vervallene Chriſtelijcke godtvruchtigheyt ouer al door ſermoonen, ſcholen en catechiſmuſſen weder op te rechten: in welckes ghevolgh het niet te verwonderen en viel, datſe ouer al door het ingheuen van Satan met laſter en quaetwilligheyt bevochten wierdt. Adrianus ſtrafte d'ouders die hunne kinders van ons aftrocken, en ſeyde, dat onſe inſtellinghe heel Apoſtolijck

Doctoors,

ſtolijck was, om den ghebannen tucht wederom in te brenghen, ende op ſijne verſche voeten te ſetten. Ouerſulcks datſe oft ons niet en kenden, oft aenden heylighen Gheeſt wederſtonden die ons partije vielen. d'Vniuerſiteyt ſelue wat een heerlijck ghetuyghen gafſe van ons aen Vrouwe Marie, als ſy haer aduijs op d'aenneminghe der Societeyt in deſe landen vraeghde? *D'inſtellinghe der Societeyt* (ſoo luyden de woorden) *is godtvruchtigh ende heyligh, noch daer en wordt in haere priuilegien, Bullen, manieren van doen, oft handel iet ghevonden, dat niet nut en profijtelijck en is aende heele H. Kercke, en ſonderlingh aen Neder-Duytſlandt. Haere Patres hebben tot noch toe met groote vrucht, ende ſeer goedt exempel van een gheſtichtigh leuen onder de Chriſt-gheloouighe verkeert.*

Religieuſen: Vande Religieuſen magh men dit in't ghemeyn ſegghen, ſchoon datter ſommighe in't beſonder uyt eenen onbeſcheyden ijuer ſmaddigh vande Societeyt ſpreken en preken, den meeſten nochtans en beraedighſten hoop draeghen ons goedt herte, en hebben groot ghevoelen vande Societeyt, in welcker ſcholen ſy voor 'tmeerder deel opghequeeckt zijn, ende den ſin tot den Gheeſtelijcken ſtaet ghehaelt hebben. Immers de vier Biddende Ordens van Ipren ghedroeghen't eenpaerlijck onder malckanderen, datter niemandt van henlieden voortaen onghеſtraft qualijck vande Societeyt ſpreken en ſoude. Pipinus oock, een ouertreffelijck man uyt der Predick-heeren Orden (die Vicaris van Granuel in't Archsbiſchdom van Mechelen was) als hy verſtondt datter ſommighe vande ſijne qualijck vande Societeyt onderrecht waeren, en verſmaedelijck ſpraken, *Laeten wy oock*, ſeyde hy aen henlieden, *mede-gheſellen* I E S V *leuen, ende die Patres niet laken, welcker voetſtappen te volghen ons meerder' eere ſal weſen, als die te laſteren.*

De

De wereldtsche Heeren hebben immers noch alsoo lofselijck met een groot ghevoelen van onse Religie ghesproken. Nae dat Philippus den II. de Societeyt eens ghekent ende in Nederlandt ontfanghen heeft, hoe vele Collegien heeft hy ons ouer al ghesticht? Hoe hertelijck tot onsen voordeele aen sijnen President ende Raeden deser landen gheschreuen? hoe hooghlijck aenden Prince van Parme bevolen, dat hy ons allessins van noodigh onder-houdt voorsien soude? Doch den willighen was haest ghetrocken, die van sijnen eyghen kant uyt een' inghesoghene liefde van sijne moeder Me Vrouwe van Parme tot ons soo ghedreuen wierdt, dat hy den Coningh ingaf in plaetse van casteelen, Collegien der Societeyt aende groote steden te gheuen, die de selue meer dan alle de garnisoenen versekeren souden. Dus als hy Ipren en Maestricht innam, seyde hy, dat hy de pene der casteelen diese met haere wederwilligheyt verdient hadden, in Collegien vande Societeyt IESV veranderde. *Coninghs,*

Onsen Prince Albertus hadde wel altoos een groot ghevoelen vande Societeyt ghehadt, dan hy en heeft het noyt bescheydelijcker verklaert, als nae de brieuen die den Archshertoghe Leopoldus tot onsen lof aen hem sondt: want hy doen in deser voeghen andwoordde: *'tIs waerlijck ghewis, dat de Societeyt aende Kercke Godts ende onse Catholijcke Religie, voor de welcke sy noch moeyte noch leuen enspaert, seer profijtelijck is, ende deselue allessins door de gansche wereldt verbreyt ende oprecht. Daerom is't billigh dat alle Princen en Catholijcke volcken de goede diensten vande selue erkennen. VVat ons belanght, wy hebben te dier oorsake de Societeyt altoos behert, noch en sullen in volghende tijden iet naelaeten dat tot haeren wijsdom oft beschermínghe moght dienen. Iae en sullen't onder ons niet laeten om met ernst en sorghvuldigheyt nae vermoghen de selue Socie-* *Princen,*

 teyt,

teyt, die V. Hoogheyt soo vriendelijck en ghetrouwelijck aen ons beveelt, de vruchten van haere ghebiedenisse te doen ghenieten.

Alsoo ghewightigh waeren bykans sijne woorden, die hy aen Graef Herman vanden Berghe ouer d'oprechtinghe van't Collegie van Roermonde schreef, segghende *dat hy dese sake ten hooghsten ter herten trock, om d'uytnemende vruchten die hy daer van ter eere Godts in alle d'omligghende steden, en naementlijck te Venloo, verwachtede.* Niet min (hoe wel met weynigher woorden) en begreep d'Infante in haeren brief aenden Bisschop aldaer gheschreuen: *Ghy zijt*, seyde sy, *een oogh-ghetuyghe vande groote vrucht, die de Patres vande Societeyt ghedaen hebben, en noch doen.* Aen dese twee Princen van hoogher ghedenckenisse weten wy danck, dat de Societeyt in Duyts-Nederlandt in korten tijdt soo gheluckighlijck aenghenomen heeft: waer toe sy oock hunne miltheyt soo ruym lieten uytschijnen, dat wy bouen de hondert duysent ducaeten aelmoessen in verscheyden plaetsen en gheleghentheden vande selue ghenoten hebben.

Heeren, Anderen edeldom van minderen slagh en magh ick hier niet melden: daer en ware gheen eynde, dat ick aenden Commandeur Requesens, den Graue van Fuentes, den Admirante van Aragon, de Marquisen Spinola ende Aytona komen wilde. Desen laetsten en vermijdde sich niet voor Schencken-schans aen eenen Pater te segghen, als hy hem ontraede, om de wille vanden behaelijcken stanck, in't gasthuys daer hy besigh was, te komen, *dat hy hem niet beter en kende als eenen Priester vande Societeyt: daer hem desen verstoutede te gaen, dat hy daer oock wel moght volghen.* Voorder soo sprack hy soo loffelijck van onse legher-missie, dat den Prince Cardinael de selue niet alleen op 'thooghste behert, maer oock mondelijck voor sijne houelinghen en krijghsofficieren, en schriftelijck met uytdruckelijcke brieuen

aen

aen ſijnen Heer broeder den Coningh ghepreſen heeft.

Onder die vanden tabbaert, heeft den Preſident Pamele in onſer liefde uytgheſteken: hy ende den Prince van Parme ſchenen ouer handt te ſtrijden, wieder van beyde de Societeyt oft meer prijſen, oft meer voorderen ſoude: ſoo nut, iae noodigh achteden ſy die tot de bewaerniſſe van't landt en vande Religie. Wat ſal ick vande Magiſtraeten der ſteden ſegghen? Die van Ghendt hadden eenen verdraeyden windt (men weet niet van waer) ghevat, dat onſen Generael P. Claudius onſe Patres van daer wilde nemen, dus ſchreuenſe aen hem, en baden allegader uyt eenen mondt *door 'tbloedt* IESV CHRISTI, *dat hy ſulcks niet doen oft ghehenghen en wilde, maer veel meer de Societeyt by henlieden tot trooſt en gheeſtelijcken voortgangh der borgherije ſtaepelen ende beveſtighen, ter wijle ſy doch met ſoo groote vrucht onder de ketters ende de Catholijcken aldaer verkeerde, datter de H Kercke daeghelijcks eenen merckelijcken aenwas door ontfongh.* Dierghelijcke ghetuygheniſſe gauen van ons andere ſteden, waer van ſommighe ſeyden, *datſe van eenen donckeren nacht, waer in ſy ſtaken, door de Societeyt, tot eenen klaeren dagh vande godtſdienſtigheyt ghekomen waeren.* Andere beleedden, *dat wy met eenen beſonderen ijuer de iongheyt leerden, en in alle deughdt en ſeeghbaerheyt optrocken.* Eenighe oock, *dat wyer noodigh waeren om 'tCatholijck gelooue te houden ſtaen, ende de Chriſtelijcke ſeden op te rechten.* Raeden.

De Heeren van 'sHertoghen-boſch, 'sdaeghs eer de ſtadt ouerghingh, alſſe hun droef afſcheyt van malckanderen naemen, voor 'tlaetſte werck van hun Magiſtraetſchap, ſonden beyde de Borgher-meeſters met eenen vernaemſten Schepen nae ons Collegie, om de Patres voor den ghetrouwen dienſt dienſe menighvuldighlijck ontfanghen hadden, hooghelijck te bedancken, als of hunne meeſte beſorghtheyt inden uyterſten noodt gheweeſt hadde, datſe immers

onſe verdienſten in eenigher maete erkennen ſouden.

Lipſius. Ick ſluyte met den grooten Lipſius, den welcken ghelijck hy de Societeyt in ſijne ionghe iaeren ſonder 'tbelet van ſijn' ouders inghegaen ſoude hebben, alſoo bleef hy de ſelue met een oprecht herte ſijn leuen langh beminnen, en by alle man prijſen. Hoe dickwils en heeft hy P. Del Rio niet komen bedancken, uyt reden dat hy hem vande neer-ſijde tot d'onderdaenigheyt des Coninghs wederom ghebraght hadde, om het waer ghelooue in ſijne volle oeffeninghe onder de Catholijcken te beleuen? Hoe neerſtigh heeft hy onſe Sodaliteyt ghevolght? Hoe loffelijck altoos van onſe godtſdienſtigheyt en gheleertheyt gheſproken? Hadden Scaliger en Baudius alſoo wel ſijn leuen, als ſijne leeringhe aenghenomen, miſſchien ſoudenſe de penne al mede tot onſen lof ghekeert hebben, dieſe anderſins ſoo menighmael met hunne ſchimp-dichten teghen de Societeyt misbruyckten. Doch hier in ſtellen wy 'tmeeſte deel van onſen lof, dat wy aende ketters mishaghen ende haetelijck zijn. Noyt en gheuenſe meerdere eere aende Ieſuiten, dan alſſe de ſelue bouen alle andere Gheeſtelijckheyt met eene beſondere bitterheyt vervolghen. Dan toonenſe eerſt voor goedt aende wereldt, wie hunne meeſte vijanden zijn, en van wie ſy den meeſten afbreuck lijden. Kondenſe ſoo verre met ons komen, als Beza wel wenſchte 'thuys van Valois in Vranckrijck te brenghen (hy hoopte met de ſijne meeſter van't Rijck te worden, als hy de Coninghinne moeder met haeren ſoon Carolus den IX. ende al het Coninghlijck geſlacht van kante ſoude gheholpen hebben) dan waeren s'er bouen op, en behielen (ſooſe immers meynen) het veldt, om hunne bedrieghelijcke fuycken ſonder voorder achterdencken uyt te ſetten. Sy laeten hen voorſtaen (en daer is vry wat af) dat wy te diep in hunne kaerten ſien; en daerom wat haet

Coſterus in refutatione iudicij Hollandici aduerſus Panniũ.

oock

oock datſe teghen de Spaignaerts draghen, ſoo derrenſe nochtans dies niet teghenſtaende wel ſegghen, datſe lieuer alle de Spaignaerts die in't landt zijn, als maer een doſijn Ieſuiten en hadden. Van waer komt het, meynt ghy, datſe d'ijuerighe Catholijcken, nu niet enckelijck Catholijcken, oft Roomſch-Catholijcken, maer Ieſuitſch-Catholijcken noemen? Is het niet om 'tghevoelen datſe hebben van onſe ghetrouwe vromigheyt, met de welcke wy de H. Kercke voorſtaen? Meerderen lof en konnen ſy ons niet gheuen, noch wy met heuſcheyt aenveerden. Deſen ſeluen ende al den anderen, die ons ſoo wel vande vijanden als vande vrienden, 'tzy verdient, 'tzy onverdient, t'huys komt, keeren wy tot Godt, aen wien alle de glorie inden hemel ende op der aerde toekomt: tot welcker vermeerderinghe indien onſe ſchande en beſchaemtheyt nutter zijn, als wel onſe eere ende goeden naem; ſoo laten wy deſen gheerne vaeren, om die alle de daeghen onſes leuens met een blijd ghemoedt uyt te ſtaen, en met een danckbaer herte te verdraghen. Coſterus ibidem.

Hier mede vaert wel, goeden Leſer, om uwen gheeſt met de naevolghende ſinne-beelden en dichten teghen de vermoeytheyt, die ghy miſſchien uyt het wijtloopigher verhael van deſen ſeſten boeck gheſchept hebt, voor 'tlaetſte een weynigh te gaen vermaken.

De Hollandtſche Seyndinghe.

Inter delphinas Arion. { *'tSoet gheluyt*
Locktſe uyt.

D*Aer is een leegh gheweſt doorſneden met riuieren,*
Hier woont den olden Vries, daer wack're Batauieren:
Een volck, ghelijck het is gheboren aen de zee,
Soo ſeylt het alle daegh nae een uytheymſche ree.
Gheluckigh alſoo langh ſy 'sConinghs ſcepter eerden,
Eer ſy aen't Roomſch gheloof den ruggh herdtneckigh keerden,
Eer ſy door valſch bedrogh van vrijdoms ijdel ſchijn,
Ghedwongen onder t'iock, en ſlaef ghewoorden zijn.

Al

Al light een grooten hoop in dolinghen ghedoluen,
Nochtans een wijser deel verheft sich uyt de goluen,
Die oock door valschen schijn, en wanckelbaer verstandt,
Nu dreuen nae den grondt, en lieten 't vaste landt.
Hier wordt v handt vereyscht, die wilt nae IESVS *aerden,*
Die oock omtrent een zee soo menigh siel bewaerde.
Die vlotten in tempeest, gaet vat die inden boot;
Die sincken nae den grondt, komt treckt die uyt de doodt.
Siet hier de woeste zee, daer daeghelijcks tempeesten
Oprijsen door 'tgheblaes van nieuw-ghesinde gheesten,
Die maken dat matroos gaet wijcken uyt de baen,
Daer soo veel hondert iaer sijn ouders zijn ghegaen.
Het is ghenoegh ghedoolt, siet waer ghy zijt ghewecken,
Aenmerckt v stiermans eens die v af deden steken,
Die Luther, en Caluin ghebrandt-merckt aen de kaeck,
Vo r Pharos-toren houdt, en voor een seker baeck.
Gaet, kloecke helden, gaet in't midden van dees winden,
Om door v soet gheluyt tempeest en stroom te binden:
De vesten en de stadt verwintmen door ghewelt,
Maer 'therte vanden mensch wanneermen soetjens spelt.
Beghint Arion eens te raken maer sijn snaeren,
De vischen komen aen, en drijuen op de baeren,
Dolphijnen om en d'om gaen spelen op de zee,
D'een neemt hem op den ruggh, en voert hem aen de ree.
Arions soete luyt, Arions gheestigh singhen
Kan 'twreede element en sijn' inwoonders dwinghen:
Maer snaeren des gheloofs die maken soeter sangh,
En brenghen 'smenschen hert noch lichter in bedwangh.
Gaet, kloecke helden, gaet, den loon moet v verwecken,
Om door Arions luyt veel beter visch te trecken.
VVie dat een hert versoet van een naebuerigh vriendt,
Die heeft, nae mijn verstandt, sijn dagh-loon wel verdient.

Het ſchuylen vande Hollandtſche Seyndinghe.

Vberior latebris venatio. { *Daer't* landt *is* hol, *Daer ſit het vol.*

Daer zijn iaeghers, daer zijn viſſers,
Dickwils heele daeghen miſſers,
Die maer leuen by wat hoop',
Sonder wildt, en ſonder noop:
And're zijn wat meer als dreyghers,
Deſe iaeghen op de reyghers,
Die al zijnſe ſlim en ſchalck,
Moeten ſtrijcken voor den valck:

Som-

Sommigh' siet men hier op letten,
Om hun gaeren wel te setten;
En nae moey en matte lé
Brenghen maer een snepken mé.
Iae men vindt gheslepen boeren,
Die het quackel-beentken roeren;
Doch sy slaen heel daeghen langh,
Groote moeyten, kleynen vangh.
Maer die in conijnen-holen
Eens sijn fret wilt laeten dolen,
O, die krijght al grooter buyt!
't laeghter met dosijnen uyt.
Die komt t'huys heel wel ghelaeden,
Om te stouen, om te braeden,
En hy leeft heel weken langh
Dickwils maer op eenen vangh.
VVat den wey-man kan bekruypen,
Dat en sal hem niet ontsluypen,
Die by nacht is op de been:
Desen vanghter thien voor een.
En ghelijck men iaeght de beesten,
Gaet het oock al met de gheesten,
Iaeght den wey-man in een hol,
Hy krijght haest sijn teschken vol.
Sietmen niet in Hollandt loopen
'sNachts het wilt met gansche hoopen?
Seght my eens, Loiolas bloedt,
Is den vangh by nacht niet goedt?
Kloecke iaeghers, die de kuylen
VVeet, waer dat de sielen schuylen,
Iaeght met ijuer, iaeght by nacht,
Noyt en vondy beter iaght.

De Seyndinghe nae 'tlegher.

Da mihi animas, cetera tolle tibi.	*Der sielen buyt* *Kies ick voor uyt.*

DE stercke Babel-stadt hooghmoedigh op haer mueren,
En trots om menigh borght, verstout haer krijgh te vueren:
Den Palestijnschen Vorst brenght teghen haer in't veldt
De Ridders van sijn Rijck, met Sodomas gheweldt.
Men steeckter het trompet, en bey de leghers-krachten
Gaen trecken teghen een, en, sonder langh te wachten,
Men houwt, en steeckt, en kerft van d'een en d'ander kant:
Daer wordt veel edel bloedt vergoten in het sandt.

Doch

Doch 'tPalestijnsche volck beswijckt, en valt in handen
Van 'tBabyloonsche heyr, dat kneuelt die met banden;
Daer gaet den goeden Lot met boeyen aen sijn handt,
En keert sich eens voor 'tlaetst nae sijn lief vader-landt.
De maer rondom ghespreydt, komt Abraham ter ooren;
Het is hem droef, 'tgheval van sijnen neef te hooren:
Hy wapent flughs sijn volck, en met een kloecken moedt,
Treckt hy te veldtwaerts in den vijandt op de voet.
Staet, staet Babylonier, meynt ghy het soo t'ontloopen
Met uwen roof en buyt? ghy sult het haest bekoopen,
V vluchten baetter niet: ghy sult haest zijn gheleert,
Hoe dat des oorloghs kans op korten tijdt verkeert.
Siet hoe 'tAbramsche heyr den vijandt weet te pranghen:
Den roouer wordt berooft, den vangher wordt ghevanghen,
Den vrijdom is hy quijt, iae in den seluen bandt,
Daer Lot mé was gheboeyt, steeckt sijn ghevanghen handt.
Soo haest den Patriarch victory heeft ghekreghen,
Men heet hem wellecom, een ieder gaet hem teghen,
En biedt hem veel ghelucks, dat hy door sijne kracht
De bondt-ghenoten heeft verlost uyt vijandts maght.
Hy schickt den buyt hen toe, en wat hy heeft bekomen;
Doch wat hy schenckt oft niet, 'ten wordt niet afghenomen,
Den Coningh seydt: Houdt ghy den afgheiaeghden buyt,
Maer laet my toe dat ick de sielen treck voor uyt.
Ghy die met 'tlegher volght den vijandt op sijn hielen,
Den roof daer ghy nae iaeght en zijn het niet de sielen?
VVordt ghy hier meester af, niemandt is uws ghelijck,
Al kreegh hy voor sijn deel het grootste Coninghrijck.
Laet dan het danckbaer heyr de vendels en cornetten,
Tot een bedencksaem ghift, gaen inde kercken setten:
Maer weet dat uwen buyt veel hoogher hanghen moet,
VVant hy ghewonnen is met Godts Soons eyghen bloedt.

Kostelijcken roof uyt de Seyndinghe des leghers.

—— Pars optima prædæ
In noua dat vires certamina.

{ *'tHerten aes*
Gheeft solaes.

D*En wey-man weet het hert van dees proy uyt te haelen,*
Om den ghetrouwen dienst met sulck aes te betaelen,
Dat gheeft den voghel moedt, soo wordt hy opgherockt:
VVie heeft met ijdel handt oyt hauick aenghelockt?
Gaet vry nu reygher deur, v gaye is ghevanghen,
Soo niet, ghy moet terstondt oock al de selue ganghen:
Siet hoe den valck op v sijn klauwen heeft ghewet,
En tot ghewissen greep den krommen beck gheset?

Het

Het beste deel der proy', den oorsprongh van het leuen,
Het hert is hem tot loon van sijnen vangh ghegheuen,
Dit is dat hem gheeft kracht, dit gheeft hem desen moedt,
Dit is dat hem op v soo wacker swieren doet.
En ghy die IESVS *sendt, en iaeght met groot verlanghen,*
Op dat ghy erghens soudt een wilden voghel vanghen,
Als ghy dan wederkeert, wat loon is't dat ghy wacht
Van een soo vette proy, van v bekomen iaght?
My dunckt dat ghy my seght met onversaefde reden:
Dat ghy en goet en bloedt voor sielen wilt besteden.
Soo wie voor sijnen vriendt noyt een blaeuw oogh'en waeght,
'tIs teecken dat hy hem oock weynigh liefde draeght.
Ghy seght hoe dat de deught wordt nerghens uytghesloten,
Dat sy met sweet en bloedt wordt schoonder ouergoten,
Dat sy noyt meer en rust als midden inden noodt,
Dat sy noyt meer en leeft als midden inde doodt.
En dit doet ghy om 'thert, den buyt magh 'tleger houwen,
Maer desen roof iaeght v voor 'svijandts heel-kartouwen,
En midden inde bresch: 'ten is gheen kinder-spel,
VVie 'thert soo winnen kan die haelt roof voor de hel.
VVel aen ghy die soo dert het lijf te pande setten,
Voor't donder van't gheschut, voor't kraken van musquetten,
Voor bomben, voor een mijn', oft voor venijnigh vier,
Dat vriendt en vijandt vat in't midden van't quartier.
Laet vry de Capiteyns met hunnen buyt gheweerden,
En 'tvolck die in het veldt hem kochten met hun sweerden:
Soldaet en Capiteyn, die voor den Coningh vecht,
Slaet daer de handt vry op, daer toe hebt ghy goedt recht.
VVat baet dat menigh heldt beklimt een poort oft toren,
Is't dat nae al'tghewelt het herte gaet verloren?
Ter wijl het legher dan is uyt om sijn ghewin,
Soo past op v gheweyr, en neemt het hert doch in.

 Seyn-

Seyndinghe nae de ſchepen.

Iactemur, modò proſimus. { *Tot baet* / *Van Maet.* }

ALs een benauwde vloot wilt in een hauen ſchuylen,
Ter wijl door het tempeeſt de holle baeren huylen,
Ter wijl het ty' en ſtorm ſpits op malckander ſtaen,
En d'opgherockte zee doen ouer klippen ſlaen:
Dan worden wy ghewis ghegheeſſelt vande winden,
'tSchijnt dat een ieder ſtrijdt om ons d'eerſt te verſlinden,
En al ons ſtaegh ghewoel, ons ongheruſt ghevlot,
Is voor de baeren ſpel, en voor de winden ſpot.

Maer

Maer voor die komt gheseylt zijn wy ghetrouwe baecken,
Op dat hy hier gheen plaet oft bancken kom' te naecken:
Schoon wy dan inde zee maer vlotten op ghenaey,
Noch toonen wy de haef, en wijsen hem de kaey.
Loiola vromen Heldt, ghy zijt van daer ghesproten,
Daer met de woeste zee Biscaia wordt begoten,
VVy gaen door windt en storm, wy gaen door hollen vloedt,
En schillen vande doodt maer eenen haluen voet.
Dat vry de heele zee haer gramschap op ons storte,
En doe wat datse kan om 'tleuen ons te korten,
Tot aller Maeten troost soo schencken wy ons pijn,
VVy weten dat ons schae' 'tschip sal profijtigh zijn.
O Stierman, die daer tracht door 'tblaeuwe veldt te rijden,
Leght af den hooghen top, den schoot moet ghy hier mijden,
Daer neffens light een plaet, strijckt 'tseyl, oft loeft het schip,
Daer is gheen bidden veur 'tsal bersten op een klip.
En siet ghy niet, matroos, die planck van't schip ghereten?
De doodt komt met het nat ghedronghen door de spleten:
Rasch kalefatert 'tleck, en stopt de scheur terstondt,
Het gaet, ter wijl ghy toeft, al hellende te grondt.
Constabel, sa, gheeft vier, en laet de bloedt-vlagh waeyen,
Lost af, om met dees sijd' den vijandt te doornaeyen:
Sa, schippertjen de lont, sy klampen seffens aen,
Is't tijdt van met de handt nu inden sack te staen?
VVel aen ghy gheeft ghehoor, ghy past nu op v stucken,
En wilt met ons als vrient gaen voor den vijandt rucken;
Schoon datter Stierman bleef, schoon ghy verloort het roer,
VVeet dat met ons alleen noyt qualijck schip en voer.
Al vlotten wy op zee door winden, en door goluen,
Al worden wy gheklamt, oft inden grondt ghedoluen,
VVy vraeghen noch nae zee, noch windt, noch vrees, noch pijn,
Als wy maer voor v vloot ghewisse baecken zijn.

Winste

VVinſte vande Seyndinghe op de ſchepen.

Emerget diues ab vndis. { *VVie ſou niet vaeren*
Voor ſulcke vvaeren?

*W*Anneer een ghierigh hert met ghelt-ſucht is onſteken,
Dan tracht het 'tinghewant van 'taerdrijck te doorbreken;
Iae dat is hem te kleyn, de zee het oock doorgaet,
Om daer te vinden 'tgoedt 't-verweckſel van het quaet.
Daer ſpringht men ouer boordt om in den grondt te ſoecken,
In kolcken vande zee, in onbekende hoecken:
Den duycker vult ſijn handt, maer nimmermeer 'tghemoedt,
En brandt hoe langhs hoe meer in't midden vanden vloedt.

Dies

Dies blijft hy euen aerm, al is 'tschip heel ghelaeden,
Al heeft het vollen last, 'ten kan hem niet versaeden:
Al waer't dat hy uyt zee met 'sConinghs mijnen quam,
'tEn bluscht gheenssins den dorst, 'tis olie inde vlam.
O ghierigheyt! ô lust! die niet en zijt te temmen
Door klip, oft windt, oft storm, oft monsters die daer swemmen.
Neemt, dat de zee versoet', en niet en maeck' de beest,
Daer ghy zijt in het hert daer is't altijdt tempeest.
Neemt, dat ghy met den schat komt uyt het diep gheresen
Nae een behouwen reys, wat salder doch af wesen?
Is't wel de pijne weerdt, is wel den loon soo groot,
Daer ghy voor onderstaet 'tperijckel vande doodt?
Maer ghy die daer betrouwt op berders van twee duymen,
En laet tempeest en zee rondom v ooren schuymen,
En dat om sielen roof, schoon dat ghy qualijck vaert,
Spijt winden, baer en storm, v schatten zijn bewaert.
Dit is de beste vracht, dit zijn de rijckste waeren
Die iemant braght uyt zee, oft vischte in de baeren,
De siel, wiens schoone glans het altemael verdooft
VVat dat uyt Ganges schoot is immermeer gherooft;
De siel, van Godt ghestort in dese slechte leden;
De siel, sijn eygen beeldt, van hem begaeft met reden;
De siel, soo dier verrijckt, soo kostelijck betaelt;
De siel, voor wie Godts Soon van bouen is ghedaelt.
Gaet aen, het is voor windt, gaet onversaefde mannen,
Den schipper steeckt van kant, de seylen staen ghespannen:
Die reedt op Oost oft VVest, wat haelt hy meer als sandt?
En acht het voor gheluck, krijght hy't in 'tvaderlandt.
Daer is gheen Compagnie met v te vergghelijcken,
Iae selfs des Coninghs vloot moet oock al voor v strijcken:
Den cargo *is den prijs van onweerderigh bloedt,*
En in v aerdsche reys soo voert ghy hemelsch goedt.

De Patres in perijckel van tempeest oft slagh, suyueren de herten vande Bootſ-gheſellen door de Biechte.

Instante periclo. { *Pompt uyt de ſonde*
Eer 'tgaet te gronde.

HY had een ſtaelen hert, hy hadde ſtaele leden,
Oft uyt een rouwe klip oft blaeuwen ſteen gheſneden,
Die d'eerſte ghingh in zee, en 'tſchip uyt d'hauen ſtiet,
Daer hy ſijn naeste bloedt met droeue traenen liet.
Met eenen hollen boom te trotſen al de baren,
Daer ſtorm en donder-ſlagh recht bouen 'thooft vergaren,
Daer midden inde doodt 'snachts niemant doodt en ſiet,
Dan als een ſwarte wolck een hellen blickſem ſchiet:

Daer

Daer hy nu onder gaet door grondeloose kolcken,
Nu weder rijst om hoogh, en hanght schier inde wolcken:
Daer kabels als het stroy, daer masten, daer den spriet
VVordt vanden storm ghekroockt ghelijck het swackste riet:
Daer hem een vijandts vloot den windt weet af te snijden,
En brandt dweers op hem los, en boort hem van ter sijden,
Soo dat het ruym de zee van alle kanten drinckt,
En dat het wonder is, hoe 'tschip noch niet en sinckt.
VVat raet hier dan gheschaft? sa, schipper met v gasten,
De pomp moet by de werck, ghy moet de kiel ontlasten:
Doch schoon 'tghetroffen schip door't water soo beswicht,
Den ballast van de sond' is swaerder van ghewight.
Ter wijl dat Ionas slaept, in't midden van sijn droomen
Soo wilt het schip te grond vermeestert vande stroomen:
Sy storten ouer boort haer rijcke koop-vaerdy,
En noch en is het schip van ondergaen niet vry:
VVat wonder is't, matroos, dat wy noch gaen te gronden?
Daer light'er een in't ruym die vast slaept in sijn sonden.
Smijt desen inde zee, soo drooghje weer de kiel:
Het swaerste datmen vindt dat is een boose siel.
Ghy dan, die met de vloot gaet kruyssen door de baeren,
VVeert altijdt van het schip dat schipper kan beswaren,
Soo is de reys bewaert: al klampt den vijandt aen,
De haue die ghy soeckt, en kan v niet ontgaen.
Gh'en hebt nae oorloghs-man, noch caper niet te vraghen,
Den schat die ghylie voert en is niet af te iaghen:
V naeld' kent beter sterr', ghy seylt op vaster kaert,
En van een water-reys maeckt ghy een hemel-vaert.
Ghy dan die daer beseylt de zee met kloecke schepen,
Op alle vremdt ghewest, op allen oordt ghesleepen,
Is't dat ghy inde vrees van vrees wilt zijn bevrijt,
Ghebruyckt doch wel dees pomp, maeckt v de sonden quijt.

Seyndinghe nae de peste.

Victima salutis publicæ. { *Hy brandt*
Voor 'tlandt.

DAer was te Roomen eens een afgrondt inghesoncken,
Die sijn verghiften domp dreef min oft meer als voncken:
VVant uyt den diepen poel onstack een heete pest,
En wierdt de Roomsche aerd' met menigh lijck ghemest.
'tHongh ouer al vol baey, en wapens op den gheuel,
Heel Roomen droegh schier rouw door desen swaeren neuel:
Hier stierf een frische maeght, daer't kindt van eenen dagh,
De pest, en bleecke doodt en weet van gheen ontsagh.

Daer

Daer was gheen menschen hulp, men dé slagh-offeranden,
En voor der Goden beeldt soo ghinghmen wie-roock branden:
Doen hebben sy verstaen den middel van hun quaet,
Een hooft van edel bloedt, een doodt van hooghen staet.
Dus een van ridders stam die ghingh sich hier in storten, Curtius.
En voor het vader-landt sijn eyghen leuen korten.
O vroom, ô kloecken heldt! al sterft ghy door den val,
VVeet dat v faem en naem noch eeuwigh leuen sal.
Nu magh v Roomen vry een borghers-kroon gaen vlechten,
En stellen op v beeldt, oft om v wapens hechten:
Al hebt ghy 'svijandts heyr ontweldight den laurier,
Nochtans den schoonsten tack die groeyt hier in het vier.
Doch schoon den vromen heldt dees kroon met recht magh strijcken:
Men vindter heden-sdaeghs die aen hem niet en wijcken,
Die gaen recht in het vier, en midden in den brandt,
Tot heyl van menigh siel, en van hun vader-landt.
Ghy zijt het edel bloedt, die midden in de pesten,
En in eens anders doodt v leuen gheeft ten besten,
Als moeder, en als soon, als vriendt sijn deur toesluyt;
In tijdt van noodt en druck dan is het maeghschap uyt.
Al wordter op de deur een droeue lat gheslaghen,
Al wort het huys-gesin van reeuwers uytghedraghen,
Al sterft een heele wijck, al is het vier soo quaet,
Dat het ghevoghelt self voor doodt valt op de straet;
Ghy niet te min en weet van schroomen, noch van beuen,
En op een ur' alleen soo waeght ghy thien mael 'tleuen,
Ghy past op gheen fenijn, ghy trotst de felle doodt.
Men kent een trouwen vriendt in't midden vanden noodt.
Dat vry oudt Roomen prijs' die wegh nam haere plaeghen,
Schoon ghy in't leuen blijft, ghy sterft hier alle daeghen:
Ghy deedt in desen brandt soo menigh vromen sprongh,
VVaer aen gheen lijf alleen, maer sielen wel-vaert hongh.

ÆTERNVM
FORMET IN ORBEM
IHS
Iungenda primo ſæcula ſæculo
Rex ſæculorum fabricat, ANNVLVM
Æternitatis in perennis
Fœdera connubij daturu

DAer is een' eeuw voorby, het zijn nu hondert iaeren
Dat haer dees Compagnie quam eerstmael openbaeren:
Sy wast door teghen-spoet, ghelijck een silu're plaet,
Hoe iemandt die meer slaet, hoe datse breeder gaet.
Den Heer die dit begonst die sal het oock volmaken,
Men sagh hem noyt sijn werck in het beghinsel staken:
Hy slaet en smeedt dit stuck allenghskens noch al uyt,
Den ringh die moetter zijn, het is sijn lieue Bruyt.
Leert, menschen, van dit beeldt v werck'n ouerweghen,
Daer slipt soo licht een woordt dat noyt is uyt te veghen:
Hoe rasch is iet ghepeyst, hoe haest is iet gheseyt?
Men doet op korten stondt, dat duert een' eeuwigheyt.
De rest vernielt den tijdt, de steden en de Rijcken
Vervallen weer tot stof, en hebben oock haer lijcken:
'tVVacht al den ondergangh, het is des werelts loop,
De Pyramiden selfs die ligghen ouer hoop,
Der Mausolëen bouw verrijckt met duysent gauen
Is in sijn eyghen graf ten laetsten al begrauen.
VVie isser die oyt sagh waer dat Colossus stondt?
VVie was die Roomen nu oock binnen Roomen vondt?
Maer al ons purper-root, en al ons aerdigh blosen,
Is teerder als het ijs op eenen nacht ghevrosen;
Jae al ons edel bloedt, en reden-rijcke tael.
Als siel van lichaem scheydt dan steruet altemael.
De doodt, de bleecke doodt is een gheremt' van beenen:
Godt wouw aen dit droef-spoock noch oogh, noch oor verleenen,
Om datse niet en hoort, om datse niet en siet,
Soo baet hier soet ghelaet oft het wel-spreken niet.
Alleen, volherdt de deught; spijt doodt, en tijdt, en iaeren,
Sy houdt haer eerste ieughdt, s'en kent gheen grijse haeren.
Gheluckigh is den mensch die sich tot haer begheeft,
Al haelt hem eens de doodt, weet dat hy eeuwigh leeft.

HER-

HERDERS-SPRAECK TVSSCHEN CORYDON EN TYTER,

Wenſchende de Societeyt eeuwighen voorſpoedt en gheluck ouer het menighvuldigh ghebruyck der HH. Sacramenten, ende bevechtinghe der ketterijen: dieſe door de vette weyen, en woluen-iaght verſtaen.

HEt was omtrent den vaelen Herſt,
VVanneer den groenen Somer ſterft,
VVanneer den rijm, en kouwen nacht,
Het ieughdigh loof beneemt ſijn kracht:
Een droeuen tijdt voor heel het wout,
En voor een die ſijn ſchaepkens ſtout.
Dat eertijdts was een vette wey
Dat ſtondt doen als een maegher hey,
Dat ſtondt doen ſonder klaeuer-gras,
En ſcheen niet als het voormael was.
Soo Corydon dit eens beſagh,
Die achter een kleyn haeghjen lagh,
Omtrent een ſoeten waeter-ſtroom,
Daer by in eenen hollen boom
Een viertjen had gheſtoockt van hout,
Dat hy gheraept had in het wout;
Maer, Tyter, ſeyd' hy, lieue vriendt,
VVaer heuet vee dit al verdient?
En wreede woluen op een hey,
En Meertſche buyen inden Mey,
En ſneeuw en haghel langhen tijdt,
VVanneer den fellen winter bijt,

Daer

Daer staense dan heel maenden langh,
En heel de kudde wordt soo ranck;
Alleen wat uytghedorssen stroy,
Oft wel een handt-vol maeger hoy,
Oft toe-maet als het overschiet,
En anders oock en gheeft men niet.
De vischen zijnder beter aen,
Oock die op stille vijvers staen,
Die hebben daer heel iaeren uyt
Tot spijs en voedtsel grondigh kruyt:
Iae isser wel een blinden mol
Die niet kan leven by sijn hol?
Daer is niet een soo naeckten pier,
Daer is niet een soo kleyne mier,
Of sy en hebben spijs en dranck,
En dat voor heele iaeren langh:
VVie vondter oyt een voghel doodt
Ghestorven door des honghers noodt?
Sy singhen heel den somer deur,
Het schijnt s'en sorghen nerghens veur,
En eer den winter is in't landt
Soo steken sy haer schuyt van kant,
En vlieghen saemen over zee,
En daelen op een groene ree,
En vinden loof, en gras, en lis,
S'en weten niet wat winter is.
Voor my ick wensch mijn schaepkens daer,
Oft dat 'thier altijdt somer waer.

Tyter. *Maer, Corydon, hoe datje praet,*
En weetje dan niet hoe het gaet?
Soo was het over duysent iaer,
Dit is een saeck doch al te klaer.

Den

Den winter is een maghtigh heldt,
Die 'theele landt in roeren stelt,
De son die doet hy achter gaen,
De snelle stroomen doet hy staen,
De boomgaerts rooft hy al haer fruyt,
De velden al haer sappigh kruyt,
De blaeders al haer groen coleur,
De bloemen haeren soeten geur,
De aerde backt hy als een korst,
VVat dunckt v van soo kloecken Vorst?
Maer dat ick v op desen tijdt,
VVanneer de aerd' van koude splijt,
Kond' toonen waer de velden staen
Daer alle daegh noch schaepkens gaen,
En daer noch is soo ieughdigh kruyt
Als inde groene Lenten spruyt,
VVat seghje daer af, lieuen vriendt?
VVaer daer een kermis aen verdient?

Corydon. *O Tyter, siet daer is mijn handt,*
'Ken heb niet een soo weerden pandt,
'Ken heb niet een soo fraeyen ram,
'Ken heb niet een soo schoone lam,
'Ken heb niet een soo vette oy,
Niet eenen haemel in mijn koy,
Of kiest hem vry van stonden aen.
Maer seght my waer die velden staen.

Tyter. *O neen, het fluytjen moeter by,*
En dan de ruys-pijp van v sy',
En voeght daer toe een gheestigh riet,
Oft anders ick en segghet niet.

Corydon. *Ick ben te vreden, 'tis ghedaen,*
Mits ick daer eens magh henen gaen.

Doch

Doch seght eens wiese toe behoort,
En of het vee niet wordt ghestoort.
Tyter. *Den Herder, die daer heeft bevel,*
O die verstaet sijn saken wel,
Die is gheduerigh inde weyr,
En past noch op wolf, noch op beyr:
My dunckt hy heuet meer ghedaen,
En dickwils in't gheweyr ghestaen.
Nu wilje hooren vol bescheet,
Van waer, en hoe dat ick het weet;
Ick sat eens onder eenen boom
Omtrent den soeten Tiber stroom,
Daer ick doen op den seluen stondt
Het herdertjen Alexis vondt:
Die wiesch sijn schaepkens inden vloet,
Ghelijckmen inden somer doet.
Ter wijl hy staet en wascht, en plast,
En VVachter om het seerste bast;
Soo komt een schipken op ons aen,
En had het seyl ghespannen staen,
Het vlaghjen bouen op den top,
Dat had een naem met straelen op:
En soo 't voorby ons henen voer,
Daer sat een achter aen het roer,
Die songh dit in sijn moeders tael,
En 'tklonck ghelijck een nachtegael:
Als voor sijns Coninghs recht
Loiola staet en vecht,
En strijdt voor de laurieren,
Door 'svijandts rouw ghewelt
Is hy ter aerd' ghevelt,
En wordt op eenen tijdt ghewondt op twee (manieren.

 Want

Want als het lichaem viel
Soo ſchoot oock Godt ſijn ſiel;
En moſt haer ouergheuen.
D'een wonde dreyght de doodt,
Hy valt in ſteruens noodt;
Maer d'ander ſonder pijn verſekert hem het leuen.
Doch ſoo het ſeyld'jen dapper gongh,
Verſtond' ick qualijck wat hy ſongh,
En dan het drillen van het loof
Dat maeckte my ſchier hallef doof;
En in het waeyen van het riet
Daer bleef de reſte van het liet.
Corydon. *Maer hebje't daer by laeten ſtaen,*
Oft zijdy met hen voortghegaen?
Tyter. *Ick ſal v ſegghen wat ick dé,*
Ick ghingh noch al een pooſ-je mé:
Nae ick Alexis had ghegroet,
Soo ghingh ick langhs den waeter-vloet,
En hiel my aen den binne-padt
Die braght my voor een groote ſtadt:
De klocken luyden altemael,
Men loſte ſtucken van metael;
En mits ſy in haer berghen lagh,
Soo gaft een harden weder-ſlagh:
Ick ſagh fuſeyen inde locht,
Ick peyſde wat het weſen moght:
Al had ick aen een pijen rock,
Al droegh ick maer een herders ſtock,
Nochtans ick ghingher recht op aen,
En derr'de by de ionckers ſtaen,
Iae ſtelde my wel aen hun ſy:
Het gaepen, vrient, is altijdt vry.

Daer

Daer ſagh ick ſoo veel koetſen ſtaen,
Soo datme'r qualijck deur kond' gaen:
Daer ſagh ick Heeren wonder groot,
En waeren al ghekleedt in't root:
Daer ſagh ick menigh vremt gheſandt
Ghekomen uyt een maghtigh landt,
En hadden knechten ſtijf van gout,
En koetſen van beſonder hout;
De peerden pronckten 'kweet niet hoe,
Met maenen tot der aerden toe.
Noch quaemen Switſers aen ghegaen
En hadden groote broecken aen,
Met hellebaerden in hun handt,
En dreuen 't volck op eenen kant,
En maeckten haeſt een open baen
VVaer langhs het Opper-hooft moſt gaen.
En daer me drongh ick inde kerck,
Een trotſen bouw, een deftigh werck,
Daer't ouer al om 'tſeerſte blonck,
'tScheen dat ick in een hemel gongh,
VVat dat m'al inde werelt vindt!
Ick ſagh my ſcheef, ick ſagh my blindt.
Noch hadder van een vremde kuſt
Den reuck ſijn aenghenaemen luſt:
My docht het was ſoo ſoeten geur,
Ick gauer Godt mijn ſiele veur.
Dan ſtondter noch een gaelery,
Daer ſagh ick menigh ſchildery,
En ſinne-beelden af ghemaelt,
K'en weet niet waer't verſtandt al haelt.
Creſcendo non deficit ordo. *Hier hongh een rechte boomen-dreef,*
Niet een van al en wieſſer ſcheef,

 Maer

Maer hielen haeren rechten ſtandt
Ghelijck de Orden *was gheplant:*
En dier-ghelijcke ſchildery
Sagh ick'er hondert op een ry.
Maer 'tfraeyſte noch van altemael
Dat hongh daer in een gulde ſael:
Daer was op eenen doeck gheſtelt
Een groen, een vet, een vruchtbaer velt,
En tuſſchen al dit ieughdigh kruyt
Daer liepen klaere beken uyt:
Men ſagh op al het ſilv're nat
Oock niet een afghedropen blat,
De Herders ſpeelden onder een,
Het veldt, en kudde was ghemeen:
En ſoomen daer veel tymis vondt
Soo waeren al de ſchaepkens rondt,
Behaluen dat haer vachtje fijn
Noch krolde van den rooſmarijn:
Daer wies gheen aconiten ſpruyt,
Men wiſt daer van gheen ghiftigh kruyt,
Men wiſt daer van gheen padde-ſlijm,
Men wiſt daer van gheen vroeghen rijm,
Men wiſt daer van gheen mottigh weer,
Men wiſt daer van gheen bittigh ſeer,
Men wiſt daer van gheen kout fenijn,
Het ſcheen een paradijs te zijn.
Het vee had 'sdaeghs ſijn volle luſt,
Het vee had 'snachts ſijn volle ruſt.
Ick ſagh daer eycke boomen ſtaen,
Daer honghen rondom woluen aen,
Die hadden menigh lam verſcheurt,
En menigh ſchaep van kant gheſleurt,

Ter

Ter wijl het vee verlaeten stondt,
En sonder herder, sonder hondt,
Ghingh dwaelen langhs het woeste wout,
Daer niemandt voormaels had ghestout.
Maer siet soo rasch een beter wacht
Heeft opghestelt der woluen iaght,
Met flughsche dogghen by der handt
Vol ijs're pinnen inden bandt,
Soo heeftmen dit bloet-ghierigh dier
Op staenden voet ghelicht van hier:
Nu sit het in sijn hol en huylt,
En sit met vreese noch en schuylt:
VVant al dees Herders onder een
Die zijn van stonden aen te been,
En gheuet sich het minste bloot,
Soo krijgh'et licht een harden stoot.
Sind dien tijdt is het hier soo heet,
Dat niemandt schier van woluen weet,
En al de gheen' die lammers hout,
En al de gheen' die schaepen stout,
En hier is komen met het vee,
Die heeft gheduerigh peys en vree,
Die wordt met eyghen wol ghedost,
En raeckt al lichter aen den kost,
Maeckt keeskens met sijn eyghen handt,
De beste van het heele landt,
En wordt op korten tijdt ghewaer
Dat hy wordt rijcker alle iaer.
Corydon. *Nu schep ick, Tyter, nieuwen moedt,*
Ghy gheeft my, Tyter, beter bloedt:
Maer is't dat ick eens wenschen magh,
Soo wensch ick om den blijden dagh,

Als

Als ick mijn schaepkens ouer al
Met hen in't groen eens drijuen sal:
Soo vrees' ick oock de naeste eeuw
Noch wolf, noch beyr, noch fellen leeuw.
Noch wensch ick aen dit heel gheslacht,
Dat soo gheduerigh houdt de wacht,
Oock met perijckel van sijn bloet,
(Al anders als een huerlingh doet)
Dat het gheluckigh blijuen magh
Ghelijck 'tis heden op den dagh.
En daer op singh' ick een nieuw liet,
Dat ghy sult spelen op v riet,
Daerom soo sit een weynigh neer,
De wijse gaet: Les mariniers.

1 Soo langh als bouen door't blaeuw-hemels licht
De sonne rijdt op een vergulden waeghen,
En ons vereert met haer schoon aenghesicht,
En schenckt voor droeuen nacht de blijde daeghen:

2 Soo langh als dwaelen sal een silu're vloet
Door onse groen-gheklaeuerde valleyen:
Soo langh een cristallijnen ader sproet,
En spoelt haer moeder-klip, en rouwe keyen:

3 Soo langh als in een haegh groeyt wilde vlier,
Soo langh den wijngaert-scheut wilt hooger reycken:
Soo langh het groen veyl witten popelier,
En sachte most bekleedt de harde eycken:

4 Soo langh moet desen Herder met sijn vee
Oock inden quaetsten tijdt gheluckigh blijuen,
En brenghen 'tkouwe landt den somer mé,
Om ons verhonghert vee daer langhs te drijuen.

KORT

KORT BEGRIIP
VAN
D'AF-BEELDINGHE
VAN
D'EERSTE EEVVVE
DER
SOCIETEYT IESV.

VOOR-REDEN.

Xxxx V. CAP.

SINNE-BEELDEN.

HET TVVEEDE BOECK, VOORTGAENDE SOCIETEYT.

der

SINNE-BEELDEN.

HET DERDE BOECK,

DE WERCKENDE SOCIETEYT.

SINNE-BEELDEN.

HET VIERDE BOECK,

DE LIIDENDE SOCIETEYT.

SINNE-BEELDEN.

HET VIIFDE BOECK,

DE VEREERDE SOCIETEYT.

SINNE-BEELDEN.

HET SESTE BOECK,

DE DVYTS-NEDERLANTSCHE SOCIETEYT.

SINNE-BEELDEN.

APPROBATIE.

ICK onderteeckent vinde gheraeden, dat dit boeck ghenoemt *d'Af-beeldinghe van d'eerste eeuwe der Societeyt* IESV, voor desen in't Latijn uytghegaen, en nu in onse Duyts-Nederlandtsche taele ghestelt, magh in't licht komen, mits het dienstigh is, soo tot meerdere kennisse der seluer Societeyt, als tot verweckſel om de goede exempelen van vele Apostolische mannen, die daer in ghemeldt worden, met groote vrucht ende bekeeringhe der sielen, nae te volghen. t'Antwerpen desen 17. December 1640.

Gaspar Estrix, Pleb. & lib. Censor.

Met Priuilegie van sijne Coninghlijcke Maiesteyt, voor den tijdt van neghen iaeren:

Onderteeckent

Steenhuyse.

Coll. compl. pp
Engr. title, 1 full-page
emblem & 103 emblems

19 —— The same (Dutch edition): Af-beeldinghe van d'eerste eeuwe der Societeyt Iesu voor ooghen ghestelt door de Duyts-Nederlantsche Provincie der selver Societeyt. T'Antwerpen, inde Plantiinsche Druckeriie, 1640. 4to. (8), 712, 7 pp. — With engraved title by M. Natalis after A. Diepenbeke, 103 emblematic engravings in decorated borders, different for each emblem, and a final full-page emblem, all engraved by C. Galle.

Dutch version; the translator of the prose sections is Laurentius Uwens; Adriaan Poirters gave the free translation of the poetical part.

Praz. p. 85 (mentions 98 engravings only); **De Vries no. 163; Funck p. 341; Rombauts p. 241—42.**

Vellum, gilt centre pieces on both sides. — A nice, clean copy (slight waterstains). — **ƒ 80.—**

SANCTA MARIA
NOBIS

2 in
3
4
5
6
5 cm
6
7
8
9
10
11
12
13
14
15
16